This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

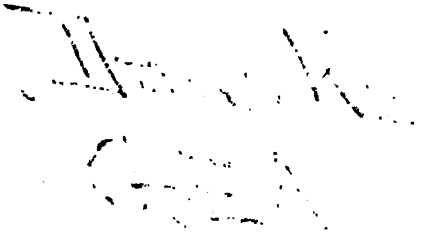

Danske
GEA

Danske magazin

Nye Danske Magazin,

indeholdende

Allehaande Smaa-Stykker

og Anmærkninger

til Historiens og Sprogets Oplysning.

[Raekke 2.] **Andet Bind.**

Udgivet af

Det Kongelige Danske Selskab til den Nordiske Histories og Sprogs Forbedring.

ASTOR LIBRARY
NEW-YORK.

Kiøbenhavn 1806.

Trykt hos B. Brünnich,

Ulfeldtsplads No. 127.

AMICI ET ERA BIBLIOTHECÆ

Fortale.

Endelig seer det Kongelige Danske Selskab sig i Stand til at meddele sine Medborgere det andet Bind af Nye Danske Magazin. Neppe havde det første forladt Pressen, førend heele Oplaget stod Fare for at blive et Offer for Luen i Kiøbenhavns Ildebrand 1795; kun lidet mere end 200 Exemplarer bleve reddet, og deraf kom Selskabet ikke i Besiddelse førend i Aaret 1800.

I dette Mellemrum havde det Danske Selskab mistet sin Aristarch, Geheimeraad Adolph Gothard Carstens, det havde tabt sin Forstander, Historiens og alle Musers Yndling, Peter Friderich Suhm, og ved endnu flere af dets ærede Medlemmers Urner, deler det Fædrelandets og Videnskabernes fælles Sorg.

Saasnart Selskabet imidlertid ved de fra Ilden reddede Exemplarer var bleven i Stand til, at anmelde det nye Danske Magazins første Deel, og nogenledes havde ordnet sine, fra Suhms Boe afleverede Bøger, Haandskrivter samt øvrige Sager, begyndtes strax med Udarbeidelsen af det Bind, som nu træder frem for Lyset, hvilket indeholder adskillige for det Danske Sprogs og den Nordiske Histories sande Dyrkere meget interessante Stykker.

Valget af Stykkerne er hele Selskabets; Indledningerne derimod og de tilføiede Anmærkninger tilhøre den enkelte Medlem, som meddeelte Stykket, og ved denne Fremgangsmaade, der for Eftertiden er vedtagen, haaber Selskabet saameget hurtigere at kunne berige Fædrenelandets Sprog og Historie med de vigtigste hidtil utrykte Bidrag, som endnu findes i Landets Arkiver saavel som i private Mænds Samlinger.

Hefternes Indhold.

I. 1. Efterretninger om Frue Karen Andersdatter, samt K. Christian den fierdes Bindebrev til hende. Sid. 1. Meddeelte af Abr. Kall.

2. M. Ægidii Lauritzens samlede Efterretninger om Krigen med Sverige i Aarene 1611 og 1612. S. 9. Meddeelte af Abr. Kall.

II. 1. Fortsettelse af samme. S. 33.

2. K. Friderichs 2 Missive til Kiøbstederne Malmøe, Helsingøer, Landskrone, Kiøge, Roskilde og Kiøbenhavn om at laane sig Tinfade, Tintallerkener, Saltsirken, Kiedle, Duge og Lysestager til forestaaende Kroning 1559. S. 56. Meddeelt af Abr. Kall.

3. K. Friderich 3 sælger til Duarte de Lima og Arvinger Fæstningen Dansborg med omliggende District og alt forhen det Ostindiske Compagnie overladte og nu ham der tilhørende af Huuse, Skibe, Varer ic. for 80000 Rdlr. Spec. 1658. S. 58. Meddeelt af Abr. Kall.

4. Geh. R. Iver Rosenkrantzes Latinske Vers til Etatsr. og Prof. Hans Gram. S. 62. Meddeelt af A. Kall.

III. Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser, og den deraf hængende Danmarks eller Sverrigs Rettighed dertil. S. 65. Meddeelt af A. Kall.

IV. 1. Efterretninger om Konstnere her i Danmark og deres Arbeider. S. 97. Meddeelte af J. J. Weber.

2. Forts. af Undersøgning af Finmarkens Tilstand S. 104.

3. K. Friderichs 2 og Rigets Raads Dom angaaende Mogens Thomsen, som af K. Christian 2 var mishandlet. 1523. S. 118. Meddeelt af A. Kall.

4. Hans

4. Hans Walckendorffs Skrivelse til hans Broder Erkebiskop Erich Walckendorff 1515. S. 121. Meddeelt af G. J. Thorkelin.
5. Beregning over Armeens Styrke, hvormed K. Christian 4 rykkede ind i Sverrig 1610 i Majo. S. 123. Meddeelt af A. Kall.
6. K. Christians 1 Privilegier givne Kiøbstederne i Skaane 1481. S. 125. Meddeelte af A. Kall.
7. Sammes Haandfestning, dat. Hadersleff 1448 paa S. Egidii Dag. S. 127. Meddeelt af A. Kall.
V. 1. Anekdoter om Jørg. Bielke, Statholder og Overcommandant i Kiøbenhavn. S. 129. Meddeelte af R. Nyerup.
2. Uddrag af en Cancellie-Registrant for Aar 1548. S. 142. Meddeelt af R. Nyerup.
3. Udskrift af nogle Documenter i det Kongl. Bibliothek: a) 6 originale Breve til Bisk. Ove Bilde og 1 fra ham. S. 147. b) Østergaards Salg til Ulr. Chr. Gyldenløve 1643. S. 154. c) En Hoverieforeening fra 1578. S. 156. d) Tiendeforeening af 1604. S. 157. e) Forbud mod fremmed Øls Indførsel 1622. S. 158. f) K. Christians 4. Barsel- og Bryllups-Indbydelse til Jacob Ulfeld. S. 159. g) Om Herlufsholms Skole 1610. S. 160. Meddeelte af R. Nyerup.
VI. 1. Forsettelse af foregaaende. h) K. Christians 4 Anordninger om Landmilitien i Danmark i Aarene 1615 til 1627, samt om Landeværnet 1612. S. 161. i) Tvende Documenter om Nyeborgs Befæstning i sextende Aarhundrede. S. 177.
2. K. Friderichs 1 Ordinants 1530. S. 179. Meddeelt af R. Nyerup.
3. Paalæg i Anledning af Kiøbenhavns Befæstning 1608. S. 182. Meddeelt af R. Nyerup.
4. Om Erich Munk, Befalings-Mand over Nedenæs Lehn i Norge under K. Friderich 2. S. 183. Meddeelt af R. Nyerup.

VII.

VII. 1. Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I Død, og de da forefaldende første Herredags-Dags Handlinger. S. 193. Meddeelte af A. Kall.
2. Det Theolog. Facultets Betænkning om den, der sigtes og fældes for Hoer-Sag, og Gierningen dog stadig benegter bør udelukkes af Guds Meenighed og Djevelen overantvordes. S. 223. Meddeelt af A. Kall.
VIII. 1. Efterretning om en vis Antoine fra Montpellier, som foregaves at være en Søn af K. Friderich 4. eller hans Broder Prinz Carl. S. 225. Meddeelte af A. Kall.
2. Fortsett. af de S. 192 afbrudte Beretninger om Erich Munk. S. 237.
3. Fortsett. af de S. 223 afbrudte Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I Død. S. 242.
IX. 1. Adskillige gamle Documenter Ribe Bye vedkommende. S. 257. Meddeelte af Halv. Andersen.
2. Chr. Skeels og Thom. Finkes Forretning paa Borringholm 1671, det nye Reglement for Militien angaaende. S. 285. Meddeelt af Mich. Treschow, Selsk. Forstander.
X. 1. Dom imellem H. K. M. Christian 4 og Holg. Rosenkrantz, anlangende Bornholms Lehns Administration 1646. S. 289. Meddeelt af A. Kall.
2. Om K. Hanses forehavende Pilegrimsfart ved samme Tid, da Anders Renteskriver blev hengt 1494. S. 315. Meddeelt af A. Kall.
3. Christians 5 Instruction for Ulr. Chr. Gyldenløwe paa hans Udenlands Reise 1695. Efter Originalen blandt de Suhmske Haandskrifter. S. 316.
4. Om Frue Mette Hardenberg, Rigsr. Predb. Gyldenstiernes Huustroe, som Djevelen forulempede 1597. S. 318. Meddeelt af A. Kall.
XI. 1. Een fortabt Siæls Kæremaal mod Kroppen. Trykt i Kiøbenh. 1510. 8. S. 321. Meddeelt af J. J. Weber.
2. Hr. Prof. og Domprosts A. Birchs Underretning om Henr. Madsen Wallensbechs Dagbog over Qvæsthuuset fra dets første Oprindelse til 1662. S. 339.

3. Jomfr.

Danske
GEA

Danske magazin

Nye Danske Magazin,

indeholdende

Allehaande Smaa-Stykker

og Anmærkninger

til Historiens og Sprogets Oplysning.

[Raekke 2,] **Andet Bind.**

Udgivet af

Det Kongelige Danske Selskab til den Nordiske Histories og Sprogs Forbedring.

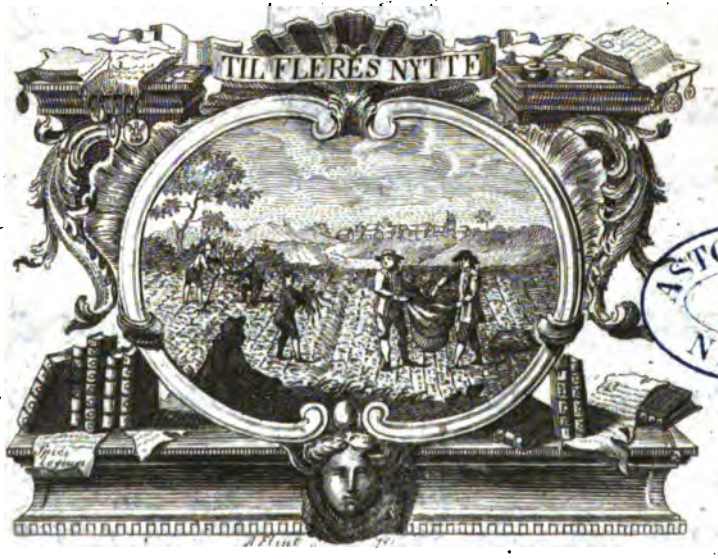

ASTOR LIBRARY
NEW-YORK.

Kiøbenhavn 1806.

Trykt hos B. Brünnich,

Ulfeldsplads No. 127.

AKADEMISKA BIBLIOTHEKET

Fortale.

Endelig seer det Kongelige Danske Selskab sig i Stand til at meddele sine Medborgere det andet Bind af Nye Danske Magazin. Neppe havde det første forladt Pressen, førend heele Oplaget stod Fare for at blive et Offer for Luen i Kiøbenhavns Ildebrand 1795; kun lidet mere end 200 Exemplarer blev reddet, og deraf kom Selskabet ikke i Besiddelse førend i Aaret 1800.

I dette Mellemrum havde det Danske Selskab mistet sin Aristarch, Geheimeraad Adolph Gothard Carstens, det havde tabt sin Forstander, Historiens og alle Musers Yndling, Peter Friderich Suhm, og ved endnu flere af dets ærede Medlemmers Urner, deler det Fædrelandets og Videnskabernes fælles Sorg.

Saasnart Selskabet imidlertid ved de fra Ilden reddede Exemplarer var bleven i Stand til, at anmelde det nye Danske Magazins første Deel, og nogenledes havde ordnet sine, fra Suhms Boe afleverede Bøger, Haandskrivter samt øvrige Sager, begyndtes strax med Udarbeidelsen af det Bind, som nu træder frem for Lyset, hvilket indeholder adskillige for det Danske Sprogs og den Nordiske Histories sande Dyrkere meget interessante Stykker.

Valget af Stykkerne er hele Selskabets; Indledningerne derimod og de tilføiede Anmærkninger tilhøre den enkelte Medlem, som meddeelte Stykket, og ved denne Fremgangsmaade, der for Eftertiden er vedtagen, haaber Selskabet saameget hurtigere at kunne berige Fædrenelandets Sprog og Historie med de vigtigste hidtil utrykte Bidrag, som endnu findes i Landets Arkiver saavel som i private Mænds Samlinger.

Hefternes Indhold.

I. 1. Efterretninger om Frue Karen Andersdatter, samt K. Christian den fierdes Bindebrev til hende. Sid. 1. Meddeelte af Abr. Kall.

2. M. Ægidii Lauritzens samlede Efterretninger om Krigen med Sverige i Aarene 1611 og 1612. S. 9. Meddeelte af Abr. Kall.

II. 1. Fortsettelse af samme. S. 33.

2. K. Friderichs 2 Missive til Kiøbstederne Malmoe, Helsingoer, Landskrone, Kioge, Roskilde og Kiøbenhavn om at laane sig Tinfade, Tintallerkener, Saltsirken, Kiedle, Duge og Lysestager til forestaaende Kroning 1559. S. 56. Meddeelt af Abr. Kall.

3. K. Friderich 3 sælger til Duarte de Lima og Arvinger Fæstningen Dansborg med omliggende District og alt forhen det Ostindiske Compagnie overladte og nu ham der tilhørende af Huuse, Skibe, Varer ic. for 80000 Rdlr. Spec. 1658. S. 58. Meddeelt af Abr. Kall.

4. Geh. R. Iver Rosenkrantzes Latinske Vers til Etatsr. og Prof. Hans Gram. S. 62. Meddeelt af A. Kall.

III. Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser, og den deraf hængende Danmarks eller Sverrigs Rettighed dertil. S. 65. Meddeelt af A. Kall.

IV. 1. Efterretninger om Konstnere her i Danmark og deres Arbeider. S. 97. Meddeelte af J. J. Weber.

2. Forts. af Undersøgning af Finmarkens Tilstand S. 104.

3. K. Friderichs 2 og Rigets Raads Dom angaaende Mogens Thomsen, som af K. Christian 2 var mishandlet. 1523. S. 118. Meddeelt af A. Kall.

4. Hans

4. Hans Walckendorffs Skrivelse til hans Broder Erkebiskop Erich Walckendorff 1515. S. 121. Meddeelt af G. J. Thorkelin.
5. Beregning over Armeens Styrke, hvormed K. Christian 4 rykkede ind i Sverrig 1610 i Majo. S. 123. Meddeelt af A. Kall.
6. K. Christians 1 Privilegier givne Kiøbstederne i Skaane 1481. S. 125. Meddeelte af A. Kall.
7. Sammes Haandfestning, dat. Hadersleff 1448 paa S. Egidii Dag. S. 127. Meddeelt af A. Kall.
V. 1. Anekdoter om Jørg. Bielke, Statholder og Overcommandant i Kiøbenhavn. S. 129. Meddeelte af R. Nyerup.
2. Uddrag af en Cancellie-Registrant for Aar 1548. S. 142. Meddeelt af R. Nyerup.
3. Udskrift af nogle Documenter i det Kongl. Bibliothek: a) 6 originale Breve til Bisk. Ove Bilde og 1 fra ham. S. 147. b) Østergaards Salg til Ulr. Chr. Gyldenløve 1643. S. 154. c) En Hoverieforeening fra 1578. S. 156. d) Tiendeforeening af 1604. S. 157. e) Forbud mod fremmed Øls Indførsel 1622. S. 158. f) K. Christians 4. Barsel- og Bryllups-Indbydelse til Jacob Ulfeld. S. 159. g) Om Herlufsholms Skole 1610. S. 160. Meddeelte af R. Nyerup.
VI. 1. Forsettelse af foregaaende. h) K. Christians 4 Anordninger om Landmilitien i Danmark i Aarene 1615 til 1627, samt om Landeværnet 1612. S. 161. i) Tvende Documenter om Nyeborgs Befæstning i sextende Aarhundrede. S. 177.
2. K. Friderichs 1 Ordinants 1530. S. 179. Meddeelt af R. Nyerup.
3. Paalæg i Anledning af Kiøbenhavns Befæstning 1608. S. 182. Meddeelt af R. Nyerup.
4. Om Erich Munk, Befalings-Mand over Nedenæs Lehn i Norge under K. Friderich 2. S. 183. Meddeelt af R. Nyerup.

VII.

VII. 1. Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I Død, og de da forefaldende første Herredags-Dags Handlinger. S. 193. Meddeelte af A. Kall.
2. Det Theolog. Facultets Betænkning om den, der sigtes og fældes for Hoer-Sag, og Gierningen dog stadig benegter bør udelukkes af Guds Meenighed og Djevelen overantvordes. S. 223. Meddeelt af A. Kall.
VIII. 1. Efterretning om en vis Antoine fra Montpellier, som foregaves at være en Søn af K. Friderich 4. eller hans Broder Prinz Carl. S. 225. Meddeelte af A. Kall.
2. Fortsett. af de S. 192 afbrudte Beretninger om Erich Munk. S. 237.
3. Fortsett. af de S. 223 afbrudte Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I Død. S. 242.
IX. 1. Adskillige gamle Documenter Ribe Bye vedkommende. S. 257. Meddeelte af Halv. Andersen.
2. Chr. Skeels og Thom. Finkes Forretning paa Borringholm 1671, det nye Reglement for Militien angaaende. S. 285. Meddeelt af Mich. Treschow, Selsk. Forstander.
X. 1. Dom imellem H. K. M. Christian 4 og Holg. Rosenkrantz, anlangende Bornholms Lehns Administration 1646. S. 289. Meddeelt af A. Kall.
2. Om K. Hanses forehavende Pilegrimsfart ved samme Tid, da Anders Renteskriver blev hengt 1494. S. 315. Meddeelt af A. Kall.
3. Christians 5 Instruction for Ulr. Chr. Gyldenlowe paa hans Udenlands Reise 1695. Efter Originalen blandt de Suhmske Haandskrifter. S. 316.
4. Om Frue Mette Hardenberg, Rigsr. Predb. Gyldenstiernes Huustroe, som Djevelen forleiligede 1597. S. 318. Meddeelt af A. Kall.
XI. 1. Een fortabt Siæls Kæremaal mod Kroppen. Trykt i Kiøbenh. 1510. 8. S. 321. Meddeelt af J. J. Weber.
2. Hr. Prof. og Domprosts A. Birchs Underretning om Henr. Madsen Wallensbechs Dagbog over Qvæsthuuset fra dets første Oprindelse til 1662. S. 339.

3. Jomfr.

3. Jomfr. Mette Gioes Slægt-Linie beregnet fra K. Waldemar 4. S. 341. Meddeelt af A. Kall.
4. K. Christians 4 Skrivelse til Commendanten paa Calmar Slot Andr. Sinkler. Dat. Kiøbenh. d. 5 Apr. 1612. Meddeelt af A. Kall.
5. Adskillige Efterretninger om Danske Sager tagne af M. Chr. Lassen Tychonii Haandskrift. S. 345. Meddeelt af A. Kall.
XII. 1. Instruction for Malthe Juul, da han, som Gesandt, sendtes til Rusland 1631. S. 353. Meddeelt af E. C. Werlauff.
2. Slutningen af de i syvende og ottende Hefte indrykte Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Frid. 1 Død. S. 364.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Første Hefte.

I.

Efterretninger om Frue Karen Andersdatter, samt Christian den Fierdes Bindebrev til hende.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

Neppe findes nogen blandt vore Konger, hvis private Levnet er saa mærkværdigt, som Christian den Fierdes, og hvor mange Regentere beviser ikke ogsaa Historien den største Tieneste ved enten gandske at forbiegaae eller kuns lyselig berøre samme. Det glimrende Skin af Storhed, som fremviser sig i mange gode og nyttige Handlinger af lykkelig valgte Ministre, forlader ofte Regenten, naar han som Menneske fremstilles. Historien ærer vor Christian, hvad enten han betragtes som Konge eller i sine private Forbindelser, som Huusfader og Ven. Svagheder træffer man vel hos ham, men iblandt alle de Svagheder, eller om man vil saa kalde dem, endog Feil og Laster, af hvilke vel endog de værste ofte omskabes til Kongelige Forlystelser, er det dog kuns de meest uovervindelige, Kierlighedens, for hvilke Christian den Fierde giver sig tabt. Og dog endog her udmærker han sig ved den retskafne og faderlige Omhyggelighed, han udviser for de Væsener, som han erkiender at skylde sig Tilværelsen. At Sønnerne skulle blive nyttige Borgere, og Døttrene værdige til at blive hans dueligste Embedsmænds Hustruer, beskiæftiger ham daglig, uden at hans Omsorg for deres Opdragelse, naar den endog nedlader sig til de mindste eller vel endog de ubetydeligste derved forefaldende Omstændigheder, bringer ham til at forglemme eller forsømme endog det allermindste af hvad som kan udfordre Regentens Opmærksomhed. Med Rette anseer Holberg det derfor høist passende, at anføre tilsidst i Christian den Fierdes Regierings Historie, hvad han har kundet finde om denne Konges Avantures, saavel udi Ægteskab, som andre Amours, om hvilke han dog klager sig kuns at have havt skrevne og ganske ufuld-

komne Memoires. Om Fr. Kirsten Munck, som vist nok var den betydeligste af de Fruentimmer, som Christian den Fierde saaledes elskede, haves endeel trykte Efterretninger, og flere endnu i Haandskrifter. Men om hendes Forgængerinde Kirsten Andersdatter findes i trykte Skrifter ei andet, end hvad som læses hos Holberg i hans Danm. Hist. II. S. 885, Schlegel i hans Tillæg til Slanges af ham oversatte Christian Fierdes Historie Bog 3 n. 65, Sandvigs Tillæg til Hofmanns Efterretninger om danske Adelsmænd III. S. 223, og i de saa kaldte og af Selskabets Medlem Prof. Nyerup i de Suhmske nye Samlinger I Binds 2det Hefte udgivne Amores Christiani qvarti. En og anden Omstændighed har jeg fundet Leilighed til at kunde oplyse, og mange Urigtigheder at rette, hvortil jeg da især benytter mig af Frue Karen Andersdatters Søsterdatters Søns, Præsident i Christiania, Niels Stubs Optegnelser, saavel som ogsaa af de hidhørende Efterretninger om den Hammerske Familie, som saavidt jeg veed, ere afd. Cantor Giessing meddeelte af den værdige og endnu levende Olding Hr. Justitsraad og General-Conducteur Christoph. Anders. Blix Hammer paa Melboestad.

Fr. Karen Andersdatters Fader anføres af Holberg at have været en Kiøbenhavnsk Borger, og i Amoribus Christ. 4. saavelsom af Schlegel og Sandvig at have været her Borgemester. Hans Navn veed ingen af dem at angive, ligesaa lidet som Moderens. Faderen var Anders Hansen, Skriver paa Bremerholm. Moderen Bodil Knudsdatter, hvis eene Broder Peder var Foged og Stiftsskriver (formodentlig i Osloe) i Norge, den anden Morten Knudsen, Kongl. Herold. Faderens Familie angive de Hammerske Efterretninger at have været adelig og af den Pommerske Slægt von Plate, men sikkrere ere herom Præsid. Stubs Optegnelser, som uden at giøre ham til Adelsmand giver ham til Familie-Navn Wincke. Han efterlod sig 2de Sønner og 4 smukke Døttre. Den ældste Søn Hans Andersen Wincke forekommer, som Kannike i Osloe. Den anden Erik blev Tolder i Holmstrand [1]). Af Døttrene var vores Karen formodent-

[1]) En Søn af een af disse var maaskee Matth. Wincke, som 1641 i Martio blev beskikket til Tydsk Præst paa Christianshavn og tillige for den Tydske Meenighed paa nye Amager uden for Vesterport. Han betiente dette Embede indtil Novbr. 1654 og maaskee længere, thi Resen i hans Atlas Dan. lader ham blive der til 1659. Pon-

deutlig den ældste, og forlovet med Mag. Niels Simonsen Glostrup, da Kongen forelskede sig i hende, og 1613 den 27 Febr. fra et Bryllup, hvor han selv skal have bandset med hende, tog hende hiem med sig paa Slottet. Glostrup, som strax derpaa erholdt Kiøge Sognekald [2]) og derfra 1617 forflyttedes til Oslo Bispestoel, fik sit Tab snart erstattet ved Giftermaal med Karens Søster Anna, og blev ved hende Fader til en Datter Karen, som 1636 blev gift med den berømte Oberst og Provst Mag. Kield Stub. Af dette Kield Stubs første Ægteskab var den forhen nævnte Præsident Niels Stub. Karens anden Søster Bodil har maaskee fulgt sin Søster Anna til Oslo, hvor hun blev gift med da værende Rector Mag. Ole Boesen, der ved det 1636 oprettede Gymnasium tillige ansattes som Professor i Theologien, og 1639 efter sin Svoger Mag. Glostrups Død sammesteds Biskop. Den tredie Søster Else vae gift i Kiøbenhavn med en anseelig Kiøbmand Lars Andersen Hammer, som i de sildigere Christians 4. Regierings Aar paatog sig betydelige Leverancer til Kongens og Flodens Brug, og til Bevis paa Kongens Yndest erholdt hans Portrait i en med Diamanter besat Ramme, (der endnu 1782 giemtes hos en af hans Descendenter Hr. Andr. Pihl Sognepræst til Gusdal i Guldbrandsdalen), som ogsaa en stor Sølv-Pocal, hvilken Hr. Justitsraad Hammer paa Melboestad endnu eier [3]).

Ved Kongen blev Karen Andersdatter Moder til 2 Døttre og 1 Søn. Døttrene beretter Schlegel og Sandvig, dog uden at navngive dem, at være tidlig døde, og begravne paa Nicolai Kirkegaard. Stub melder kuns om een Datter, som han nævner Dorothea Elisabeth, og skal være

Pontoppidan i hans Origin. Haun. S. 280 og flere feile derfor, i Fald Resens Efterretninger ere rigtige, naar de foregive Christianshavn først 1660 at have faaet Tydsk Præst

[2]) Tvilsomt er det, om han for en kort Tid har været Sognepræst til Lynge og Provst over Lynge-Friderichsborg Herred, som Pontoppidan foregiver i hans Kirchengesch. III. S. 193. Urigtigt er det i det mindste, at han som Provst for dette Herred skulde have været med at dømme i den bekiendte Sag imellem Bisk. Hans Resen og M. Ole Kock, thi der sad som Provst for dette Herred Rasmus Lauritzen, som efter skrevne Optegnelser skal have betient Lynge Kald indtil sin Dødsdag 1623 den 12 Jun. Fra Kiøge, siger Pontoppidan, blev han kaldet til Helsingør, hvor han dog kuns kort Tid forblev.

[3]) Hos Hr. Justitsraad Hammers Svoger Hr. Hannib. Hammer, Provst og Sognepræst til Gran, som døde 1770. forvarres endnu en Sølv forgyldt Pocal, som Kongen havde foræret Fr. Karen Andersdatter,

re fød 1613 den 20 Decb. paa Kolding huus og død 1615 den 3 Junii Sønnen Hans Ulrich blev født paa Cronborg Slot. Hans Fødselsaar angiver Amores Christ. 4. og Schlegel urigtig 1614 i Steden for 1615, og Dagen er ligeledes urigtig ansat af Sandvig til den 30 Martii, da samme paa den der feilagtig aftrykte Indskrift paa hans Ligkiste bør forandres til 10 Martii, som Holberg og Stub angiver, og melder den sidste tillige om ham, at han den 19de s. M. kom til Daaben, holdt 1641 den 10 Octbr. Bryllup paa Kiøbenhavns-Slot med Velb. Jomfrue Anise Grubbe, (som havde den mærkelige Handel med Sal. Frue Grevinde Parsberg), døde 1645 den første Febr. og begravedes den 24de s. M. i vor Frue Kirke.

Anno 1615, melde Amores Christ. 4. blev Karen Andersdatter dog uden Spot viist fra Hoffet, formedelst de andre gamle Adels Fruer vilde ikke giøre hende nogen Opvartning, naar hun kom i Barselseng, ikke heller vilde give hende nogen Viste til Hove. Schlegel antager samme Aarstal, men ytrer derhos den høist rimelige Formodning, at Kongens Beslutning, at vilde gifte sig med Kirstine Munck, snarere har foranlediget hendes Forvisning. Sandvig tillegger, at hun boede siden paa Amager-Torv lige for Hellig-Geistes Kirke udi en Gaard, som Kong Christian kiøbte til heilde. Stub afviger saavel i Aarstallet som Aarsagen, hvorfor hun forlod Hoffet. Ao. 1616, skriver han, den 10 April reiste Frue Karen Andersdatter Wincke fra Hoffet, formedelst en Hinde, som var kommen paa hendes Øie, hvoraf hun havde Mangel paa hendes Syn i mange Aar derefter, efterat hun havde været til Hove i 3 Aar 1 Maaned og 12 Dage, Anno 1653 den 3 Mai, tog Catharina, Hans Nielsens, den Hinde fra Fr. Karen Andersdatters Øie, som hindrede hendes Syn, og fik hun da sit Syn ret igien, efterat hun havde havt Mangel derpaa i 37 Aars Tiid.

Da den imellem Kongen og Fr. Karen værende Kierligheds Forstaaelse nu saaledes ophævedes, erholdt den sidste foruden ommeldte Gaard i Kiøbenhavn ogsaa Forlæning paa Øen Hveen, hvorpaa det Kongelige Forlænings-Brev er udstedet 1616 den 1 Jun. og Følgebrevet eller Ordren til Bønderne dateret Friderichsborg, samme Aar den 4 Jun. Stub, som ansætter den Kongelige Forlæning til 4 Jun. tilsiger, at hun derpaa den 7de s. M. annammede Landet ved hendes Morbroder Morten Knudsen, som var Kongens Herold. I næsten 24 Aar havde hun havt Øen i Forlæning, da en Kierligheds Handel, hvori hun indlod sig med een, saaledes som Kongen kalder ham, af hendes Opvartere og forehavende Giftermaal opvakte Kongens Misfor-

nøi-

nbielſe. Man har herom 8 ved Trykken bekiendtgiorte Breve af Chriſtian den 4de, ſom jeg vil angive efter den Orden, hvori de ere ſkrevne, og af hvem bekiendtgiorte:

No. 1. Til Frid. Urne, Slotsherre paa Cronborg, dat. Roſenborg den 19 Marts 1640, og heelt udgivet af Sandvig, og ſiden af Nyerup.

No. 2. til Samme, dat. Kiøbenh. den 29 Marts 1640, paa Tydſk extraheret af Schlegel, Originalen paa Danſk af Sandvig udgivet, ſavnes hos Nyerup.

No. 3 Til Corfitz Ulfeld, Stadtholder i Kiøbenhavn, dat. Anderſkou den 31 Marts 1640. Deraf Slutningen, ſom handler om Karen, bekiendtgiort paa Tydſk af Schlegel, Originalen paa Danſk af Nyerup.

No. 4. Til Frid. Urne, dat. Friderichsborg den 20 April 1640. Tydſk overſat hos Schlegel, Orig. paa Danſk hos Sandvig og Nyerup.

No. 5. Til Samme, dat. Roſenborg den 30 Jul. 1640. Hos de ſamme.

No. 6. Til Samme, dat. Roſenborg den 31 Jul. 1640. Ligeſaa.

No. 7. Til Samme, dat. Kiøbenh. den 18 Oct. 1640, ligeſaa, men Datum hos Schlegel urigtig den 21 Octbr.

No. 8. Til Corf. Ulfeld, dat. Kiøbenh. den 24 Mart. 1641, allene hos Nyerup.

Ved i ſamme Orden at igiennemlæſe diſſe Breve erfarer man: At Fr. Karen havde ved Iver Wind, da-ſverſt Secretair i Cancelliet, i Martio 1640 ladet Kongen vide, at hun agtede at gifte ſig med en Perſon, hvis Navn Schlegel ſiger ſig ei i Breve at have fundet, og ſom Kongen i No. 3 kalder hendes Opvarter, i No. 4 hendes Junker, i No. 5 og 6 Junker Snarensvend, men i No. 1 nævnes med hans rette Navn Niels Nilauſen. Misfornøiet herved, og da Kongen troer, at hvem der tager hende maae ogſaa underholde hende, lader han (No. 1) hende ved Urne Landet Hveen opſige, hvorfra hun inden Voldermeſſe ſkal ſkaffe bort ſit Tøi, og Landet til den forpagtes, ſom deraf vil give, hvad i ſin Tid Kort von Barleben havde givet. Johan Bogwad melder ſig til denne Forpagtning, men ogſaa Kongens Søn med Karen, Hans Ulrich Gyldenløwe, da Karen ſelv giorde ſig endnu Haab om at beholde Hen (No. 4). Kongen vil at Hans Ulrich ſkal have Forpagtningen, og lader Karens egen Svoger den forhen nævnte Lars Hammer, ſom i eget Navn, ansordere med hende om Beſætningen til Fordeel for Hans Ulrich (No. 2). Hendes Junker Niels Nilauſen befaler han (No. 4. 5) at arreſteres, om han paa

Hveen

Hveen antreffes, hvor han dog ei findes (No. 6). Hvad Karen skal have for Besætningen af sin Søn, derpaa lader Kongen giøre Beslag (No. 8), indtil hun faaer skiftet med Sønnen, hvilket ligesom Bryllupet kommer i Langdrag, da Kongen i Martio 1641 lader hende formodentlig i Kiøbenhavn ved Borgemesterne sammesteds Jac. Michelsen og Reinholdt Hansen [4]) adspørge, hvorfor hun ikke farer fort med sit foretagne Giftermaal, i hvilket hendes, (som Kongen skriver) gudelige Forsæt han siden lader hende ved Byefogden og tvende Dannemænd vide, at han ingen Forhindring vil giøre, naar hun haver skiftet med Sønnen, som brugeligt er, da Byefogden paa Embeds Vegne skulde iagttage Sønnens Interesse, hvorhos dog Kongen byder Stadtholderen Corf. Ulfeld at paapasse hendes Junker, at de ikke imod Sommeren skulle snige sig bort til Vands med hvad de havde, da hun i Junkerens og Borgem. Jac. Michelsens Kones Annes [5]) Overværelse, havde sagt at hun ikke vilde vide af nogen Søn (No. 8).

At dette Giftermaal virkelig er kommet i Stand, troer jeg ikke, som Schlegel formener, at kunde af disse Breve bevises, og vil da hellere anse for rimeligt, hvad denne af vor Historie høistfortiente Mand beretter sig i en dansk Haandskrift at have fundet, at hun var død ugift. Stub melder slet ikke om noget Giftermaal, men Kongens Fortørnelse maa dog ikke have bragt ham til gandske at slaae Haanden af hende, i Fald hun, som Stub siger, har til Erstatning for hvad hun mistede paa Hveen, faaet Jordegods paa Bornholm. Ogsaa skulde vel da formodes saavel god Forstaaelse imellem hende og Sønnen Hans Ulrich, som ogsaa at hun maae have været agtet af den udvalgte Prinz Christian den Femte, saa fremt det er rigtigt, hvad i et Brev berettes fra Stub til Christian den Fierdes Historieskriver Conferentsraad Niels Slange, dateret Sørum den 6 Febr. 1717 [6]), hvori han fortæller, at Prindsen havde da han til Carlsbadet reiste, og der døde, givet naadigst Valet til Stubs Mormoders Syster Sal.

---

[4]) Sandvig fortæller S. 222 Not. a. at Kongens første bekiendte Maitresse Karen Madsdatter skal efter nogles Sigende være blevet gift med denne Borgem. Reinh. Hansen, som 1645 affattes, fordi en arresteret Mordet var ved hans Forsømmelse undveget. Om denne Sag haves tre egenhændige Breve af Christian den Fierde til Corfitz Ulfeld, dat. 1645 den 24. 25. og 26 Aug.

[5]) Denne Kone maae formodentlig ellers ved andre Leiligheder have giort sig fortient, da hende efter Kongl. Ordre dat. Koldingh. 1641 1 Jan. er blevet tillagt maanedlig 25 Rdlr. Spec.

[6]) See Giessings Jubellær. III. Binds 1 D. S. 321.

Sal. Fr. Karen Andersdatter i Følge af hendes Søn Hans Ulrich, hvilken han inderlig elskede. Vist nok for den unge Prinz et ikke just fordeelagtigt Venskab, men ogsaa Tildragelsen selv temmelig tvivlsom, da Prinzen først 1647 foretog denne Reise, og Hans Ulrich alt 1645 døde. Karen Andersdatter selv døde efter Stubs Antegnelser her i Kiøbenhavn 1673, og siger Sandvig, at hendes Portrait endnu var at see i Nicolai Kirke, hvor hun med hendes 2de Døttre var begravet.

Dette er, hvad jeg veed om denne Christian den Fierdes Maitresse, men hvad jeg iblandt Præsident Niels Stubs Antegnelser finder meest mærkværdigt, er et egenhændig Bindebrev fra Kongen i hans Børns Navn til Frue Karen, hvoraf Præsidenten eiede Originalen, og havde saaledes paategnet. Den udvalgte Prinz Christian den Femtes, samt Prinz Friderich den Tredies Bindebrev til Sal. Moster, Frue Karen Andersdatter med hosfølgende Guld Vall-Knude.

NB. Prinz Friderich var da for ung til at underskrive selv med, men Prinz Christian var imellem 3 og 6 Aar, da Hans Naade dette skrev:

Kiere Karen
Vi hafver erfaren
Hvis Dag i Dag det er
Derfore vi binder
Eder og vinder
En Løsning den maae være
Med noget smukt
Sukker eller Frugt
Kosteligt vi intet begiere

Etatsr. Andr. Høyer, som siden fik dette rare Brev, har end videre derpaa tegnet: Errauit tamen vir bonus non in chronologia modo, sed magis re ipsa, nam rythmi sequentes propria Regis Christiani 4 manu scripti & subscripti fuere, quod testatur A. Höyerus.

Altsaa Verset skrevet med Kongens egen Haand, og Stubs Beregning af Prinz Friderichs Alder ogsaa virkelig urigtig, da det, naar denne Karen skal være Karen Anders Datter, maae være skrevet imellem 1613 og 1616, og Prinz Christian var født 1603. Naar Høyer skriver om Stub re ipsa errauisse, meener han maaskee ikke andet end at han har taget Feil i at anse det for Prinzens Skrivt, da det var Faderens. Men mon ikke ogsaa

en

en større Feil kunde være indløbet, og Brevet stilet til den bekiendte Hofmesterinde hos Christian 4des Børn fra 1631 til 1635 Frue Karen Seheſtedt. At hun i det mindſte har underholdet de Kongelige Børn med Knas endog da de vare ældre, kan formodes af det følgende naive Brev, som Friderich den 3die, som Prinz ſkal have tilſkrevet hende, da han var 26 Aar gammel og Ertzbiſkop i Bremen. Brevet, hvoraf en Afſkrift efter Originalen haves i Selſkabets Bibliothek, lyder ſaaledes:

Kiere Karen Seheſtedt. Efterdi jeg ſikker min Kammertiener ind udi Dannemark, hafver jeg ikke kundet forbiegaae at beſoge Eder med denne min Skrifvelſe, og haffde jeg ſelff gierne ſeet, at jeg foruden denne min Skrifvelſe maatte have den Ere at talle mundtlig med Eder og andre flere udi Dannemark, men er al ſaadant mig ved adſkillige Forhindringer blefvet forbudet, haabes alligevel med det forſte at efterkomme, hvad denne Gang er blefvet forſomt. I ſkal have ſaa ſtore Tak for Eders Gaaſe-Pylſer og gronſaltet Gaaſekiod med Huedboll og Hafver-Suppe og andet gaat Knas ꝛc. ogſaa Hypericon Olie. Kiere Karen Seheſtedt Lille! Skikker mig naaget af Eders ſterke Wand, om I hafver giort naaget. Om det ſom jeg talte med Eder om foren I drog bort, wilde jeg gierne vide, om jeg ſkulle ennu efterkomme min Tilſagn. Gierer vel, og hilſer mig Eders Soſter med tuſen gode Natter, og ſiger mig alle gode Venner god Nat. Jeg veed intet nytt at ſkrive uden det, hvilket dog er gammelt, at jeg er og forbliver Eders vel affectionerede

Datum Nienhuß den 9 April 1635.

Friderich.

P. S. Jeg haaber I gier mig den Ere og ſkrifver mig et Ord tilbage igien. Jeg ſaffner her Kiobenhaffns Fruentimmer, her er intet uden naaget gammelt forſlidt Toy. Gud ved, hvor gierne jeg havde vorret til diſſe mange Bryloper udi Kiobenhaffn. Hilſer mig dog Corfitz Uldfeldt paa det hofligſte og andre, ſom I ved at være af mine gode Venner, hermed Eder Gud befalet.

II.

Mag. Ægidii Lauritzens samlede Efterretninger om Krigen med Sverige i Aarene 1611 og 1612.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

Christian den Fierdes første Krig med Sverige udmærkes ved den personlige Andeel, som begge Rigernes Konger toge i samme. Den unge Christian og den gamle Carl tilligemed hans Søn anføre her Armeerne, og under deres Paasyn kiæmpe Krigerne med desto større Hidsighed, da ogsaa imellem de Kongelige Anførere Forbittrelsen stiger til den Grad, at al Velanstændighed tilsidesættes. Sverigs gamle udlevede svage Konge udfordrer vor unge og ved Mandoms Kræfter ham langt overlegne Held til en Duel ved et (vist nok grovt) Brev, men som dog af den anden afslaaes ved et vel endnu langt uhøfligere Svar. Hvad vi have trykt om denne Krigs fornemste Tildragelser er lidet, og indskrænket til det hvad af vore egne Slange, Schlegel og Holberg have fortalt meest, hvad de 2de sidste angaaer, taget af Werwings, Puffendorfs og Peleus Beretninger.

Paa det Kongl. Bibliothek haves 2de Exemplarer af en i det Tydske Sprog forfattet Dagbog over denne Krig, af hvilken enten en Oversættelse eller Udtog maaskee kunde erholde Plads i vort Magazin. Men hvad jeg nu søger at bringe for Lyset, ere de Efterretninger, som M. Ægid. Lauritzen først Rector, siden Archidiaconus i Ribe har samlet endnu under Krigens Forelse. Manden stod i nøie venskabelig Forbindelse med adskillige af de fornemste Generaler ved Christians Armee, og fik, foruden hvad Beretninger fra det Kongl. Cancellie og dets Betjentere herom hensendtes der til Egnen, endnu ogsaa desuden sig meddeelte de private Efterretninger, som Anførerne Albrecht og Otto Skeeler, Mander. Parsberg, Knud Brahe, Henr. Lange, Tonne Friis med fleere tilsendte deres Koner og nærmeste Slægt og Venner. At M. Ægidius havde den Hensigt at samle alle de troeværdige Efterretninger han kunde tilvejebringe om denne Krig, finder

man Spor til at have været adskillige af dem bekjendt, og at de endog derfor vimeligviis have været desto omhyggeligere for at forskaffe ham samme saa gode som muelige.

Sal. Schlegel anfører i sin Indledning til den tydske Overs. af Christian den 4des Historie, denne Eg. Lauritzen, hvis skrevne Efterretninger han ei selv havde seet, men allene vidste Prof. Thom. Bircherod at skulde have eiet. Originalen var i Alb. Scheels Sønnesøns Mogens Scheels anseelige Bogsamling, men om den Copie, hvorefter jeg for 16 Aar siden afskrev, hvad herved meddeles, var den samme, som Bircherod har eiet, eller om Bircherods, eller det nu paa det Kongl. Bibliothek værende Haandskrift skulde være Originalen, kan jeg ikke bestemme. Det Kongelige Bibliotheks Exemplar er defekt, men var dog fuldstændigere end det, hvorefter jeg gjorde min Afskrift, som jeg da saaledes har herved faaet forsøget.

En Efterretning, som her forekommer om Christianopels Erobring og Udplyndring af de Svenske, har jeg staaet i Uvished om, hvad enten jeg skulde udelade eller bekiendtgiøre samme. Ikke var det her Beretningens Troeværdighed eller Utroeværdighed, som opvakte hos mig Betænkeligheder, men det hvist uanstændige, som den unge Gustav Adolph her yttrer i Samtalen med Præsten Mog. Jørgensen vil maaskee af mange ansees anstødeligt at læses. Men da vor Christian dadles saa ofte for de grove Ord, hvoraf han betiente sig i sit bekiendte og hos Holberg II. S. 635 ogsaa indrykte Svar paa Carls Udfordrings-Brev, troede jeg det ikke upassende, om man da her erfarede, hvilke grove Ord og uanstændig Opførsel den unge Gustav Adolph paa samme Tid brugte. Nogen Undskyldning for Begge kan vel Tidernes og Sædernes større Raahed give. Mere end hundrede Aar sildigere røbe endnu kronede Hoveder saa stor en Mangel paa Politesse, at da i Leiren ved Stralsund 1718 vores Friderich og den Sachsiske Kong August af Polen ere til Giest hos Preussens Frid. Wilhelm, proponerer denne sidste de tvende andre visse Damers Skaal, til hvilke de paa den Tid især havde attacheret sig, men hvor uhøvisk: Ew. Majesteten! Ihre Huren. See Schlözers Staats-Anzeig. XII. 51. S. 264.

Jeg har holdt det for ufornødent nøie at følge Eg. Lauritzens eller Copiistens Orthographie, da saadant kuns vilde maaskee giøre Læsningen for en eller anden besværligere. Hvordan man bogstaverede i den Tid, deraf har man desuden Prøver nok.

Histo-

Historisk Relation om den Krig og Feide, som sig begiffuet imellem Stormectigste Potentater Her Christian den Fierde, Danmarckis och Norigis Konning ꝛc. och Her Carl den Niende, Konning vdi Suerig; og blev begyndt in Mayo Anno Domini I. C. 1611. Tilhobe samblit oc efterhaanden indskrefuen, eftersom det vdi Styckwiis er efter Leiligheden tilhendekommen af Ægidius Lauridtzon, Erchidegn udi Riber Domkirke.

Coacti belli justa causa, certum victoriæ præmium.

Efterat Christianus 4. Danm. Norg. ꝛc. Konning havde ladet ved sin Herold og Trompeter tilbyde Kong Carl udi Sverige en aabenbarlig Feide til Lands og Vands, da forsamlede han sine Krigsfolk til Christianopel og deromkring, og om Nattetider rykkede henimod Calmar, som ligger 7 Miile dersra, saa at han Fredagen den 3 Maj 1611 berendte og ankom for Byen med flyvende Fåner henved 1000 Mand stærk om Middagstid. Og var det vel at forundre, at Hans Majest. med saa ringe Folk turde vove udgive sig ind i Fiendens Land for saadan en skiøn Befæstning, men Gud gav hannem Mod og Lykke dertil, saa kom ogsaa Hertug Jørgen af Lyneborg nogen kort Tid derefter til Hans Maj. med fleere Folk, og der siden efterhaanden kom til en Fane efter en anden. Svenskken havde ikke forventet eller formodet, at Hans Maj. saasnart efterat Feidebrevene vare indsendte, skulle begynde at føre nogen Krig imod Sverige; thi dersom de havde taget dennem vare derfore, meente man, at de vel bedre skulle have beruſtet og forsynet baade Slottet og Byen, saa at det ikke skulle have været saa let at vinde, som siden skeede. Og da Hans Maj. med sit Krigsfolk til Hest og Fods saa uforvarendes ankom, da blev der en stor Tumult i Staden, saa de Danske grant kunde høre uden Byen Graad og Skrig af Qvinder og Børn, men strax begyndte de at skyde af Volden imod vort Folk med grove Stykker, giorde dog ingen Skade, esterdi Krigsfolket var kommet saa nær under Byen, at de overskiøde dennem, derfor begyndte de at skyde ud af det store Taarn paa Slottet, og dermed giorde nogen føie Skade iblandt Krigsfolket; derfore begav Kongen sig med Krigsfolket udi en Dal derudenfor Byen, hvor de paa Slottet og udi Byen kunde dem ingen Skade tilføie.

Og eftersom Kongen havde ladet føre med sig nogle tusinde Spader, Hakker og Øxer, da begyndte han om Aftenen og den ganske Nat igiennem at kaste Grovt og Volde, at Krigsfolket bag denuem kunde være frie og tryg-

ge

ge for Skud, som skeete af Slottet og Byen. Herpaa maatte alt Krigsfolket arbeide den ganske Nat, saa at ingen blev forskaanet, hverken adel eller uadel, saa at de derfore om Morgenen, som var den 4 Maj havde giort en mægtig lang Grevt henved 4 Alen høi og bred. Og der Hans Kongl. Maj. havde bekommet saamegen Fordeel, da lod han stedse Dag og Nat arbeide med Leiren at fuldfærdige rundt omkring Byen fra Havet vester paa langs paa denne Side Steensøe, der som Kong. Maj. Proviantskibe havde fri Pas ud og ind al den Stund Beleiringen stod paa, og siden øster paa omkring til Havet igien paa den anden Side Byen imod Molleholm. Han lod ogsaa Løbegrave strax giøre paa 12 Favne nær Volden, saa at vort Folk kunde staae i Løbegravene og snakke med dennem, som vare paa Volden, og undertiden med Musqveter skiøde nogle ihiel af dennem. Thi efterdi Gravene omkring Byen vare tørre og intet Vand udi, da havde vort Folk desbedre Leilighed til at komme nær ind under Volden.

De Svenske som vare paa Slottet og udi Byen, forsømte sig ikke imidlertid, men strax der Bestoldningen skeede, ere der udfaldne af Byen nogle Ryttere, som skermytzerte med vore Folk, hvilke dog strax igien bleve indjagne, og bleve der nogle faa skudte paa begge Sider. Iligemaade giorde de ogsaa et Udfald af Byen Søndagen den 5 Maj med nogle Ryttere, som skermytzerte med vort Folk, hvilke bleve strax slagne paa Flugt saa at de maatte rømme ind ad Byen igien, og mistede i samme Udfald nogle mange [1]), men der bleve ikkun faa af de Danske. De, som udi Byen vare, lode føre paa Volden nogle mange Tønder Tiere, desligeste ogsaa Næver og Halm, hvoraf der blev tilskikket Qvinder, som sadde paa Volden, og giorde nogle mange Krandse, som bleve dyppede udi Tiere, hvilke de siden satte Ild udi, og kastede ud om Soldaternes Halse, der Byen blev stormet, saa at mange deraf bleve ganske skammeligen skamferte og saare ilde brændte. Men imidlertid at vort Krigsfolk arbeidede paa Skandserne med Trancheer og andet at ferdige, da skiøde de ned af det store Taarn paa Slottet iblandt Krigsfolket, og efterhaanden giorde mærkelig Skade. Iligemaade giorde de ogsaa efterhaanden paa andre Tider stor Skade af samme Taarn, indtil saa længe Hans Kong. Maj. fik Calmar Bye ind.

Der nu Hans Kong. Maj. havde vel beskandset sig, da haver en Svensk Bonde giort hannem Anvisning paa at han mageligst og bedst kunde komme

1) Nogle mange er endeel, temmelig mange.

komme til at beskyde Volden og Muuren ved en liden Dør eller Laage ikke langt fra den Nørre-Port, thi der var Muuren og Volden skrøbeligst, derfore lod han Søndagen den 26 Maj om Eftermid. med 5 Halv-Kartouer hefteligen skyde ind paa samme Sted, og samme Tid skiød Byen til Storm.

Tidende, som efterhaanden ere udskrevne af det Danske Canzelie til Ærlig og Velbaarne Niels Krag til Agger-Krog, Domdegn her udi Riber-Capitel.

Den 27 Maj erobrede og bekom Kong. Maj. Calmar-Bye med Storm. Samme Dag blev Høvedsmanden paa Kronborg Caspar Milnitz og en Holster af Adel ved Navn Melchior Ranzow dræbt, og desforuden 50 Soldater og nogle fleere saarede. Af de Svenske bleve neſten alle de Mandspersoner, som vare i Byen, uden de, som flyede paa Slottet, som nu er haardt beleiret, og lider stor Nød, og haver man Haabning Slottet at bekomme. Een af Borgemesterne udi Calmar blev skudt eller dræbt udi Kirken af dennem, som vilde have Bytte, han iførde sig Messehagelen og Præstens Habit, havde for sig nogle Qvinder, hvilke han lod, som han vilde anhøre deres Confession. Nogle Dage derefter blev Otto Brahe Axelson af Slottet udi Byen med en Falkenet Kugle dræbt.

12 Junii. Siges her, at vore Ryttere allene kort forleden skal have skermyzeret og dræbt, saa en stor Haab paa Fiendens Side skal være blevet, saa de paa det seeneste maatte give Flugt, endog de vare ved 12 eller 14000 Mand stærke, hvor K. Carl selv og hans Søn Hert. Johan skal have været udi egne Personer tilstede. Af vore Folk (Gud skee Lov!) bleve ikke synderlig mange. Af Adelen bleve alleneste Lucas Krabbe *) og Tonne Brahe paa

*) Puffendorf og Werwing og paa Grund af den førstes Ord ogsaa Holberg angive denne Lucas Krabbe for høistcommanderende i den Danske Leir, efterat Kongen havde forladt samme. Schlegel kalder dette med Rette i Tvivl, da Slange nævner som de fornemste Anførere Hert. af Lyneborg og begge Ranzowerne. At Lucas Krabbe imidlertid var en af de fornemste Officerer, kan man see af den tydske ovenfor af mig anmeldte Dagbog, hvor under 19 Junii anføres, hvorledes hans Liig blev de Danske udleveret: Am 19 Junii ward Sel. Lucas Krabben Leiche von 2 Pferden getragen und mit einen Reuter-Lachen zubedekt zwischen beide Lagern den Dänischen von Feinde überantwortet durch 12 Adels-Personen und ingleichen von 12 Edelleuten angenommen; Inmittelst hielten sie beyderseits ziemliche gute Discurs, und trancken einer dem andern

paa Skildvagten skudt, og ere begge døde, og Johan Friis Canzelerens Broder-Søn blev fangen. Kong. Maj. var een Dag eller noget tilforn draget fra Calmar til Solvisborg, hvor Dronning Maj. ogsaa er. Svenske haver leiret sig udenfor vort Folk ved Calmar, og skermytzere de dagligen, saa (Gud være lovet) det endnu svier til Svenske, saa det meenes over 1000 Svenske vist at være blevne. Gud give fremdeles Lykke. Og formeener man vist, at Gert Ranzow og Persaw ere begge med et stor Antal Folk og Ryttere paa Toget fra Elsborg og ned til Calmar at overfalde Svenske og tilhielpe dennem at forjage. Hvad de kan udrette, vil Tiden give.

Svenske, som tilforn havde leiret sig trindt omkring vor Leir, kunde ikke længere fordrage Lusten, hvorudover han er rykket en halv Miil tilbage. Tvende af K. Carls Skibe, som udløbe fra Calmar Slot, vilde understande sig at indtage Skibsbroen, hvor vore Proviant-Skibe laae, og dermed at forhindre vort Folk Tilførsel, hvilket deres Anslag ikke kunde gelinge, medens Stadtholderen Brede Ranzow lod stille paa dennem Cartover, og i saa Maade lod ringe for deres Siæle, saa de sank til Grunde.

17 Julii. K. Carl havde engang begyndt at storme vor Leir, og faldt os an paa 5 Steder, de 2 Steder for paa vor Leir, og faldt saa stærk udaf Slottet, at han fik Byen ind, og faldt siden udaf Byen paa 3 Steder bag paa os udi vor Leir. Men vore Ryttere de Siellandske og de Skaanske kom efter dem, og sloge dem alle ihiel, saa mange som kom udi Leiren, hvilke vare ved 150. Siden faldt de andre paa Slottet, (som kom bag fra Slottet,) tilbage igien, og vore Folk kom saa stærke og slog dennem af Byen igien. Derefter stak Svenske selv Ild paa Byen, at den brændte slet af altsammen

---

andern zu. For Resten har Hofmann i sine Portraits des hommes illustr. saavelsom og hans Oversætter Sandvig, ligesom ogsaa af den første forført Schlegel gandske urigtig angivet denne Lucas Krabbe for en Broder til Kield Krabbe. De 2de første burde til deres genealogiske Efterretninger om den Krabbiske Familie nødvendig have brugt Præsid. Resens Fortale til Erich Krabbes af ham udgivne Tydske Oversættelse af Waldemar den Andens Jydske Lov, og kunde da deraf seet, at denne Lucas var bemeldte Erichs fierde Søn, som ellers kaldtes Lucas Glob Krabbe, og ogsaa under begge Fornavne kiendt af Sandvig. Om Kields Broder og Niels Krabbes Søn, som her af dem urigtig angives at være den ved Calmar faldne Lucas, har jeg i det Wittenbergske Universitets gamle Acter fundet, at han der 1604 er blevet inscriberet, og har 1606 den 13 Mart. i en Duel paa Torvet dræbt en Preussisk Adelsmand Georg von Letwitz.

men, og vort Folk beholdte Volden om Byen og Svenſken beholdt vore Løbegrave imellem Byen og Slottet, og bleve vel over 1000 Svenſke døde den Dag, og vel 100 Mand af vore, ikke mange derover: Tre Ryttere og fem Heſte bleve ikkun af vore. Dette ſkeede den 17 Julii, ſom var lige den ſeinte Ugedag, efter K. Carl han lagde ſig uden for vor Leir. Anden Dagen derefter da faldt vort Folk ind i Byen udi Løbegravene om Natten, og ſloge Svenſken der ud igien, ſaa der blev den Tid 510 Mand af de Svenſke, dem man kunde tælle, forudden mange ſom laae udi Slotsgraven, ſom ikke bleve talte, fordi den Tid dette Bud gik om, vilde de ikke lukke Porten op paa Slottet. Der bleve neſten ſamme Nat 100 af vore, men ingen af Herremændene.

Svenſken haver 11 Skibe liggendes for Slottet, ſom løb Mogens Ulfeld forbi udi Søen, ſaa han ikke kunde komme i Tale ved dem. Formedelſt diſſe Svenſke Skibe haver Svenſken bekommet Undſetning, og fik Folk og Fetalie nok paa Slottet.

Den 20 Julii kom Mogens Ulfeld [3]) ind med ſin Flode, og er han ſelv niende. Godſke Lindenow ligger paa den anden Side af de elleve ved vore Proviantſkibe, ſaa Svenſkens Skibe ligge imellem begge vore Floder, ſaa der bliver ſnart et andet Bad af.

Den 21 Julii løb Svenſkens Flode ud om Natten frem for Mogens Ulfelds Flode, og kom bort ſaa nær ſom et, de 10 komme bort. Det Skib vor Flode fik vare 24 Metal-Stykker paa, og 110 Mand; Capitain derpaa var Søren Kieldſen. Vi finge og Svenſke Galeier og Jagter ſmaa og ſtore ved 13 og en Boyert, derudi vare ſmukke Stykker med andet meere.

K. Carl rømte af Leiren den 22 Julii.

Den 27 Julii droge de Danſke Ryttere ind til Skaane. 208 Metal-Stykker haver Kong. Maj. bekommet fra Svenſken, ſiden Krigen begyndtes, og vel 200 Jern-Stykker.

Den

---

[3]) Om dette Mog. Ulfelds Søe-Tog er en Beretning indrykket i vort ældre Magazins fierde Hefte, men ikke bemærket, at i Midten manglede Efterretningerne fra Julii Maaneds Begyndelſe indtil 3 Auguſt, og kan om Flodens Foretagender i den Tid et og andet af diſſe her udgivne Beretninger erfares.

Den 9 Julii ere udi Calmar-Sund ankomne fra Stockholm elleve Svenske Orlogskibe, som seilede vore Skibe forbi, og kom under Calmar-Slot at ligge, og det formedelst en Holm, som Svenskeu havde indtaget, som den kunde beskytte, og er Slottet derudover med hvis de kunde have Behov blevet undsettet. Der dette er Svenskeu angangen, haver han betænkt en synderlig Practik og Stratagema, i det han ved Nattetid hemmelig haver paa Jagter og Skiærbaade, vort Krigsfolk uformærket, et hemmeligt Antal Krigsfolk paa Slottet indført. Og der dette var ham angangen, haver han den 17 Julii Calmar-Bye paa trende Sider ladet anstikke, hvorpaa Krigsfolket paa Slottet og udi K. Carls Leir i vor Leir indfaldt, hvilket Anslag kom Svenskeu selv til største Skade og Afbræk.

Der nu Byen paa trende Steder begyndte at brænde, formeente Svenskeu at vort Folk skulle tilisbe at slukke Ilden, haver derfor over 1000 Mand med et kiekt Mod giort Udfald udaf Slottet ind udi Byen, saa at vore Soldater udi en Jil ere blevne overrumplede, hvorfor en Part haver været foranarsaget i det første Anløb noget at vige tilbage, og dennem begivet i deres Fordeel, hvor de have giort mandeligen Modstand med Skyden og i andre Maader. Og der vort Folk udi Leiren er blevet Ilden saavel som den Allarm vaer, haver Giert Rantzow strax med et Antal Folk kommen vort Folk udi Byen til Undsetning, og drevet for paa Svenskeu, men derhos forbudet vore Soldater, at de ikke skulle redde Ilden, men slaae mandigen, som og skeet er. Og der vort Folk, som vare i Skandserne, paa Volden og i Husene, bekom Undsetning, rykkede de strax igien udi deres Orden, og drev bag paa Svenskeu, saa at de ikke kunde komme igien paa Slottet, men bleve nederlagte, thi K. Carl, som var selv i egen Person paa Slottet, lod og optage Vindebroen, saa at faa eller ingen undkom. Calmar-Bye blev derudover slet afbrændt, men hvis udi Byen var, blev meesten reddet og med Rustvogne og med andre Vogne udført.

Imidlertid denne Tumult var udi Byen, anfaldt Svenskeu vor Leir paa twende Steder, formeente vor Leir at indtage og vort Folk at forringe, men dog ved Guds Forsyn og Hans Maj. og vort Krigfolks mandelige Mod ere de blevne twende Gange afviiste i Synderlighed med de grove Stykker, at mange Svenske maatte bide udi Græsset. Og er det seet af vort Folk, at de Svenske Befelshebbere have igiennemstukket nogle deres egne Soldater, som ere vegne tilbage og ikke turde videre anfalde Leiren, og fra Byen bleve 1600 Svenske nederlagte, som vare ikke af de ringeste, som af deres Rustning og

Kla-

Klæder var at see, og paa vor Side bleve ikke mange, Gud være lovet, hvilken Summa jeg ikke vil nævne, efterdi det menneskeviis synes umueligt, og skylde tillegges mig vort Folk herudinden at vilde favorisere. Synderlige Personer bleve ikke dræbte paa vor Side, alleneste Hertugen af Lyneborg blev uden Fare saaret udi sit Laar. Godske von Anfeld blev haardt saaret, dog haaber man han bliver ved Livet. Joachim Bülow er og bleven skudt udi sit Been, dog uden stor Fare.

Den 21 Julii om Natten gik den Svenske Flode, som var 11 Skibe, til Segls, som laae udi Calmar Sund og var paa begge Sider af vore tvende Floder beringet, dog kom de fleeste udi deres Behold uanseet for Menneskens Øine syntes det umueligt, og det formedelst Vinden gik Svensken til Ville. Natten var mørk og imellem dennem og vore store Skibe vare adskillige Grunde og Skiær, saa vore Styrmænd turde ikke understaae sig om Nattetid at løbe over Grundene og efterfølge de Svenske, som Dybet bedre var bekiendt, end vore, dog ginge de ikke uplukkede eller toldfrie af Sven, thi vores Folk brugte deres grove Stykker, saa Splinterne fløi om Svenskens Øren, og et af deres Orlogsskibe løb paa Grunden, hvilket vore Folk brkom uden Modstand, som var besat med 18 Metal-Stykker. Paa samme Skib var en Capitain fød udi Kiøbenhavn ved Navn Severin Kieldsen, hvilken for nogen Tid forleden som en Skielm udi Norge forløb Børge Trolles Skib, og er fangen udi Leiren, bekommer vel sin rette Løn.

Den 23 Julii tilbød Kong. Maj. vor allernaad. Herre ved hans Trompeter K. Carl at vilde levere hannem et offentligt Feldtslag, hvortil K. Carl svarede sig ikke dertil at være beredet. Der Kong. Maj. det fornam, forjagede han første de Svenske, som holdt Vagt ved Stranden, siden og strax indtog tvende Holme med Gevalt og ihielslog, hvis derpaa fandtes. Hans Maj. bekom paa den eene Øe tvende skiønne Metal-Stykker; herforuden bleve Svensken samme Dag alle hans Galleier og Jagter, Skiærbaade samt og en Boiert ladet med 18 Metal-Stykker, som skulle til Stockholm, fratagne, saa han nu for Calmar aldeles ingen Skibe fleere haver liggendes: Desligeste tog hans Maj. samme Tid tvende Fenniker Fodfolk, som havde inde en Skandse paa en Holm kaldet Grimskiær, saa de dennem efter lang Beraad maatte give, som var henved 300 Mand og ere nu fangne hidførte til Kiøbenhavn: Bekom og Hans Maj. paa samme Øe 4 Metal-Stykker og en velbygget Skandse.

Den 24 Julii rømte Svensken med al hans Krigsmagt hemmeligen om Nattetid af hans Leir. Der vort Folk fik det at vide, fulgte de efter hannem,

fik nogle af hans Folk fangne, samt og 4 Metal-Stykker, som han havde nedsynket ved en Broe.

Man haver visse Tidinger: at K. Carl skulde vilde leire sig 2 Mile fra Calmar ved en Kirke, saa fremt Hans Maj. vilde give ham dertil Respit. Svenſken bliver vist der besøgt: Hvad der kan blive udrettet, vil Tiden give. Siges her for vist, at Svenſken skal have mistet, siden han har leiret sig ved Calmar henved 5000 Mand, og er mig for Sandhed berettet, at Hans Maj. ikke haver mistet derimod over 500 Mand. Kong. Maj. haver bekommet paa nogen Tid henved 70 Metal-Stykker undtagen [4]) Jern-Stykkerne, samt Bøsserne, som vare paa de Svenſke Jagter.

Ridderen [5]) er hidkommen til Kiøbenhavn og er ilde saaret og skudt udi sit Been, saa det er at befrygte at han bliver lam, saa fremt han beholder Livet. Efterat K. Carl var nu veget af sin Leir for Calmar, som forskrevet staaer, haver Kong. Maj. og strax derefter besøgt og fundet hannem ved en Kirke 2 Miile fra sin forige Leir, hvor han havde en fast Skandse, som han havde ladet henlegge, hvortil han kunde have sin Tilflugt om behov giordes, og blev K. Carl der sammesteds et stort Antal Folk fraslaget, saa han haver været foraarsaget nu anden Gang at vige 5 Miil Veis tilbage op i Landet. Vore Ryttere mistede samme Dag henved 50 Heste, dog faa Folk, thi Svenſken beflitter sig nu mere at skyde Hesten end Manden. Skandsen haver Kongen indtaget og ladet besette, thi den er fast.

Den 3 Aug. haver Christen Som K. Carls Obrist, som Calmar Slot og Fæstning udi Befaling havde, samme Calmar Slot og Fæstning formedelst Accord til Kong. Maj. vores allern. Herre opdraget af den Aarsag, at Kong. Maj. haver ladet hannem tilbyde om Dagen tilforn, at han skulde Slottet opgive, ellers vilde Hans Maj. strax Slottet med Gevalt storme, hvorfore han er selv til Hans Maj. udgangen og sig erklæret, at han vilde Slottet overgive, saa fremt han og hans Folk maatte frie spadsere og dennem tage saameget enhver kunde drage, hvilket dennem blev bevilget, og gav han tilkiende, at han ikke saadant giorde af et forsagt Mod, Utroeskab eller Forræderie, men alleneste at Mangel for Lod og Krudt havde hannem dertil tvunget; dersom han det havde havt, vilde han have faaet Kong. Maj. og Hans Majs. Krigsfolk nok at skaffe. Samme 3die Dag Augusti haver Christen

---

4) Undtagen d: foruden.

5) Formodentlig forhennævnte Joach. Bülow, som andensteds kaldes Jakob Bülow.

sten Som med sit Krigsfolk sig af Fæstningen begivet, og er Folket blevet over til Øeland med Baade henført, men fornævnte Christen Som er endnu hos Hans Maj.; Til Sverige tvivler jeg han sig begiver.

Fornævnte Dag haver Thomas Noll ved 8 Slet med sin gandske Fennike Knegte udi Slottet indrykket og Voldene indtaget. Strax herefter er Kong. Maj. i egen Person med sit medhavendes Krigsfolk inddraget, og haver for sig fundet 118 Metal-Stykker, Jern-Stykker undtagendes, som skal være en gandske stor Hob. Provtant skal der være god Forraad af, Gemakkerne ere ikke heller alle tomme. Den almægtige Gud være lovet, som haver undet Hans Maj. saadan en over al Maade stærk Befæstning uden stor Blods Udstyrtning.

Her siges for visse Tidende, at et af Kong. Maj. Skibe, som kaldes Stiernen, skal være af de Svenske i Søen optaget, som var afferdiget hid til Kisbenhavn og havde inde den Capitein eller Compan ved Navn Severin Kieldsen, som blev fanget paa det Svenske Skib tilforn er ommeldet, som forleb Borge Trolles Skib udi Norge. Skibet er ikke meget værd; Stykkerne, Redskabet og Fangerne vare det meeste, thi Kong Maj. havde gierne seet han havde blevet straffet for sine Misgierninger.

Knud Brahe og Ulrich Sandbierg ere forordnede at skulde ligge til Warbierg med deres Faner der sammesteds Grændserne at forvare. Alb. Scheel med sin Fane og Tyge Krabbe med den anden Skaanske Fane ere forordinerte at skulde ligge til Halmstad. Udi lige Maade Anders Bilde med den anden Skaanske Fane, samt den Siellandske og Fyenske Fane vare fra Calmar nedrykkede udi Blegind, der Grændserne at forvare, førend Hans Maj. erobrede Calmar Slot.

15 Aug. Synderligt Nyt er ikke forefaldet, uden at Almuen paa Øeland skulle have ganget Hans Maj til Haande, medens det Slot Borckholm samt Præsterne der paa Landet skulle endnu være gienstridige, og saa gandske og aldeeles ikke vilde give dennem tabte, hvorudover Hans Maj. udi egen Person med de Danske Compagnier og nogle andre Tydske den 8 Aug. sig haver begivet fra Calmar Slot over til Øeland dennem, som Hans Maj. ikke vilde biefalde, at bringe til Hørsomhed, dog er jeg fast i den Meening at de under et Skin (formedelst at dennem ikke skulde efterstges, deres Konge og deres Fædteneland at have været utro,) ei vilde slaae sig til Hans Majestæt.

Her er en Greve af Orkenserne kommen, som agter sig op til Calmar, om han paa Kong Maj. Vegne af Engeland noget haver at forrette eller paa sine egne, er os hidtil ubevidst.

Sandfærdig Beretning om hvis som sig haver tildraget udi Kong. Maj. Christiani 4 Leir for Calmar Slot fra den 14 Julii til den 24 Julii 1611.

Tirsdagen den 16 Julii havde tvende Franzoser, som tilforn havde rømt fra K. Carl, og siden sig under Kong. Majs. Regiment begivet, hemmelig vildet anstukket Calmar Bye og saadan deres falske Anslag anfanget paa Kirkegaarden, og indsat noget Krudt imellem tvende Huse, og tvende Gange paafyret, dog den første Gang ikke fænget, men anden Gang tændtes Ilden, og er den strax af synderlig Naade og Forsyn formedelst nogle Folks Hielp og Biestand (hvilket det strax blev var) extingueret og udslukket, og var jeg samme Tid og Dag hos paa Kirkegaarden. Dernæst ere disse tvende Forrædere angrebne og fangne.

Onsdagen den 17 Julii havde K. Carl om Morgenen tidlig anrettet og givet sit Krigsfolk paa Calmar Slot Mandat og Befaling saavel som udi sin Leir, at de skulde paa een Tid storme an, og giøre Udfald paa Kong. Maj. Leir, hvilket gik saaledes til. Om Morgenen ganske tidlig ved 1 Slet haver K. Carl ladet blæse Allarm udi sin Leir, og ladet sig see udi sin Tog-Orden, hvilket der vores Skildvagter fornam og bleve vaer, have de strax givet Anskrig og er vores Folk med Hast blevet berustet baade til Hest og Fods udi deres Orden. Der K. Carl dette haver seet, er han strax indrykket tilbage igien udi sin Leir, desligeste og vore Folk hver udi sit Qvarteer, saa at alting udi Leirene, saavelsom paa Slottet, var stille.

Dernæst samme Morgen ungefær der Klokken kunde være henved 5 eller 6, gave de Løsen med 2 Stykker af Slottet, og med det samme giorde de Anløb og Indfald paa Kong. Majs. Leir 2 Steder. Det første af Vandporten og paa den Søndre Ende af Leiren, som Kong. Maj. Stykker laae, og forjagede vores Folk fra dennem, og havde dem hartad omvendt paa vores egne Folk; men der kom strax nogle af vores Soldater de andre til Hielp, og slog de Svenske paa Flugt, og forjoge dem fra Stykkerne igien, saa at en Part blev slaget af dem imellem Batteriet og Slottet, men de, som kom op i Leiren, bleve allesammen skudte og slagne, thi Velb. Mand Peder Basse, Ritmester over den

den halve Siellandske Fane kom Fodgiengerne til Hielp med Reisetøiet [6]). Det andet Indfald af Slottet skeede igiennem Slotsporten ind udi Byen, og blev samme Folk vores for stærke og slog dem tilbage, saa at de Svenske havde Byen inde til Torvet. Imidlertid blev Hertug Georg af Lyneborg med sit Compagnie af Fod-Soldater indladt udi Byen vores Soldater til Hielp, saa at de Svenske giorde Flugt tilbage imod Slottet, og i samme Flugt anstak Byen først ved St. Eriks Skandse, saa at Byen saavel som Kirken den ganske Dag haver brændt, og hvis som af Byen kunde blevet beholden, haver Kong. Maj. ladet paafyre og anstikke, saa at den gandske Bye Calmar er slet afbrændt. Udi samme Skermytzel vilde de Svenske Fanger gisre sig selv løs, og med Hug og Slag paa Gevaltigeren og Kloditten [7]) indfalde, dog fik det ikke Fremgang for dem, fordi Gevaltigeren fik Biestand og indjog dem i Fangehuset, og ere saa siden afhugne allesammen. Tredie Anløb eller Indfald skeede af K. Carls Leir paa Kong. Maj. som dog formedelst Guds synderlige Hielp og Biestand beholdt Pladsen, saa at hans Vederpart blev paa alle 5 Steder afslagen, hvilken skulde ogsaa, som Ordene gik, mistet paa samme Dag 1600 Mand. Men Svenskerne beholdte Løbegraverne under Slottet, og havde dem inde ungefær 2 Dage. Samme Tid faldt der ogsaa af de Danske 150, hvilke meeste Parten bleve slagne i Byen, og blev Godske von Anfeld skudt og døde, Jakob Bülov blev quæst udi hans Been; blev ogsaa en Fændrik skudt og døde strax.

Torsdagen den 18 Julii forsendte K. Carl Bud til de Danskes Leir at han vilde være deres Giest om anden Dagen til Middag, men om Natten stormede han an og giorde Skermytzel baade i Løbegravene af Slottet saa og af Leiren, og gik der saadan Tidende, at han om Natten og Dagen skulle mistet henved 600 Mand. Have og vores Folk udi samme Allarm indjaget 3 Faner af de Svenske udi den røde Stald liggendes op til Slottet, hvilke alle bleve slagne, og Fanerne tagne til Priis. Dernæst bleve og indjagne under en Brygge henved 200 Svenske, iblandt hvilke en Part blev slaget og en Part druknede, saa at der ganske faa undkomme, og ere disse samme blevne indregnede udi fornævnte 600 Mand. Og udi samme Skermytzel, som blev holdt den 19 Jul., fik K. Maj. Løbegravene igien formedelst at Hans

[6]) Under Reisetøiet forstaaes de Folk, som vare ansatte ved Kiørselen. I den Tydske Dagbog: Wagenknechte.

[7]) Kloditten, qvi claudit, Slutteren.

Hans Naade bekom friske Fod-Soldater til Hielp af det Krigsfolk, som Feld-Marskalk Velb. Steen Malteſen havde med ſig for Elsborg. Om ſamme Aften, ſom de ankom til Skibs til Steensøen fra Chriſtianopel, kom og Velb. Capitein Mauritz Galde med ſit Compagnie neder udi Batteriet og Løbegravene, og ſtrax kom udi Skermytzel med de Sveuſke, og ſlog dem tilbage og af Løbegravene, ſom endda vare overblevne.

Fierde Dag den 20 Julii om Aftenen giorde Godſke Lindenou, Admiral for de 11 Skibe, ſom laae Synder for Calmar et Anſlag, og lod nogle Jagter løbe ind mod Grimſkiær, og formeente ſig med ſamme Jagter at vilde indtaget Skiæret, men det vilde ikke lykkes, thi de Svenſke ſloge dem tilbage, og bleve af vores Folk baade qvæſte og ſkudte henved 30 Mand.

Femte Dag den 21 Julii imod Aftenen giorde nogle af Admiral Godſke Lindenous Skibe ſig færdige, og løbe ned imod Grimſkiær, og der de Svenſke det fornam, giorde de 4 Skibe færdige, hvilke forløbe Skiæret ned til 7 andre Svenſke Skibe, ſom laae øſten for Slottet, og kom et af Kong. Maj. Skibe ved Navn Stiernen paa Odden af Skiæret, og blev nogen Stund ſtaaendes, hvilket giordes megen Skade fra Skandſen af Falkeneter og Muſketer, og lev ſamme Skib af Skandſen nogle Gange igiennemſkudt oven for Vandgangen. Imidlertid kom 2 Svenſke Jagter ud fra Slottet og vilde entret hannem, hvilke han forjagede, og med det ſamme kom løs. Natten derefter giorde de Svenſke Skibe refugium ad Søen igiennem Mogens Ulfelds Flode, ſom laae øſten for Calmar-Sund, og udi ſamme Skibs-Skiermytzel fik Kong. Maj. til Priis et Svenſk Skib kaldet De 3 Kroner med al ſit Munition og Folk, desligeſte en Boyert ladet baade med Kobber- og Jern-Stykker, hvilken var affærdiget til Stockholm, og den blev belagt af vores Skibe udi Havnen ved Calmar.

Mandagen den 22 Julii om Aftenen giorde Peder Nielſen, Admiral for Jagterne, ſig færdig, og om Natten indtog Grimſkiær, ſaa at af 3 Faner Folk af de Svenſke, ſom ſamme Skiær havde inde, bleve meeſte Parten ſlagen, ſkudt og druknet, og K. Maj. fik alt Arkeliet, ſom fandtes paa fornævnte Grimſkiær.

Tirsdag den 23 Julii giordes og bedreves adſkillige Praktiker og ſmaa Skiermytzeler imod Fienderne.

Natten til den 24 Julii er K. Carl aſrømt ſit Feldtlager fra alt ſit Arkelie, Proviant og hvis han ikke kunde udi ſamme ſin Flugt med ſig føre, og dette altſammen fik Kong. Maj. til Priis og Bytte. Og Søndagen den 4 Aug.

gior-

giorde Sognepræsten af Helsingør Taksigelse af Prædikestolen for den Frygt og Forskrækkelse, som Kong. Maj. Fiender var paakommet.

Christianopel indtages, plyndres og brændes af Gustau Adolph.

Anno 1611 imellem Tirsdagen og Onsdagen den 25 og 26 Junii am Natten imellem 1 og 2, kom Hert. Gustau Adolph med 2 Faner Ryttere for Christianopel Port, og efterdi han havde giort sig Danske Faner, gav han tilkiende, at samme Ryttere han førte med sig, var Kong. Majs. af Danmark eget Folk, hvilket ogsaa Vagten, som stod paa Volden, ved Porten letteligen troede, efterdj Kongen havde lovet, der han rykkede fra Christianopel henimod Calmar med sin Krigshær, at han snart vilde sende dennem 100 eller 200 Mand, som skulde ligge i Byen at afverge Fiendernes Indfald, derfore lode de 4 komme ind for Porten af fornævnte Svenske Ryttere, som strax hengte en Petard paa Porten, hvormed de sprengte og aabnede Porten, saa at Byen blev aaben for disse 2 Faner Ryttere.

Der Capitainen Jens Biornsen en Hollandsk Herremand det fornam, gav han sig hen i Porten med et Slag-Sverd, og ihielslog 4 eller 5 af samme Ryttere, førend de kom ind i Byen, men blev strax derefter skudt og liggendes paa Gaden i 2 eller 3 Dage, saa at Svin aade Indvoldene af hannem, indtil saa længe at nogle Bønder kastede en liden Grav op til Muren i Byen, hvorudi de begrove ham. Men siden lod hans Slægtning hannem opgrave igien, og lod hannem føre ind til Lund i Skaane, og lod hannem der begrave i Kirken.

Men der nu Hert. Gustau Adolph var saa kommen ind i Byen med 2 Faner Ryttere, da holdt han selv paa Torvet med den ene Fane, medens den anden Fane plyndrede røvede og foer omkring i Byen, og sloge alle Mandspersoner ihiel, saa mange de kunde overkomme. Da var det ynkeligen at see, hvorledes somme bleve ihielslagne paa Sengene, somme der de vare nyeligen opstaaede og havde endda intet Klæder paa, mange sprang over Muren nogne og undkomme, somme Qvinder kastede først deres Børn ned af Volden, hvoraf mange Børn døde, saa sprunge Qvinderne selv efter, og en Part sloge Arme og Laar sønder, somme gave sig ud ad Vandporten paa Baade, saa at deriblandt vare 3 Baade forlæssede med Mænd, Qvinder og Børn, som synkede til Bunden.

Der Hertugen holdt paa Torvet, kom Præsten Herr Mogens Jørgensen halv nøgen til hannem, hvilken han tog i Haanden og ikke slap hannem

nem henved et Qvarter af en Time, og spurgde hannem imidlertid om alle-haande Leilighed, og sagde han til samme Herr Mogens Jørgensen, at det var latterligt, at Jytte-Kongen, som var en ung uforfaren Krigsmand vilde føre Strid imod hans Herr Fader K. Carl, som var en gammel veløvet Krigs-Herre, truede derfore, at de vilde vel snart lære Kongen i Danmark at see op ꝛc. Men, sagde han, vi forfare i Sverrige, at Jytten siger om os, at vi have ikke mange Ryttere og Soldater i Sverrige, og at vi bruge derfor Qvinder til Ryttere: Gak derfor hen, og stik Haanden i Brogen paa dennem, saa kanst du forfare, om det er Karle eller Qvinder. Men Præsten bad hannem, at han vilde benaade hannem med hans Hustrue og Børn, hvilket og skeede, saa at han befol, at de strax skulle pakke dennem ad Porten ud. Hertugen havde i Sinde ikke at brænde Byen af, men der var en Herremand ved Navn . . . . . hvis Gaard laae hart hos Calmar, som var afbrændt af de Danske; han sagde, at de Danske hevde ikke sparet hans Gaard og andre, derfore burde de heller ikke at spares, derfore befol Hertugen at sette Ild paa Byen, og efterat de havde faaet der stort Bytte, besynderlig af Herremænds Gods, som der var indlagt, droge de derfra igien om Morgenen henved 6 Slet.

Ex literis M. Pauli Martini Ostrupii Episcopi Lundensis ad M. Ægid. Laurentzium affinem suum. Hafnia 17 Aug. 1611 missis.

Bellum Sueticum ita feliciter, Deo auspice, gestum est, ut munitissima et celeberrima arx Calmarienſis 3 mensium obsidione perdomita iam Regi nostro clementissimo fasces suos submiserit his conditionibns, ut præsidiarii saluis rebus suis exirent sine periculo, et quantum quisque ferre posset secum auferrent. Illustris huius victoriæ auctorem Deum agnoscere nos decet; nam si pariter a pulvere sulphureo, ut a coetero commeatu, frumento, carne et aliis fuissent instructi, nulla eos perdomuisset obsidio, tam enim est arx a natura et arte munita, ut solam famem timeat expugnatricem. Numerus autem præsidiariorum erat 1500, qui omnes incolumes, ut pactum erat dimissi sunt.

Arce ita occupata et valido præsidio imposito, Rex noster in Ölandiam vicinam vim omnem suam conuertit. Rustici ad deditionem sese obtulerunt, sed rēsistit clericatus et illi, qui arcem istius loci occupant. Quod de fuga

Ca-

Caroli nunciarunt literæ regiæ, verum quidem eſt, ſed et hoc verum, eundem Carolum redintegratis viribus ad ſepulcretum illud, in quo caſtra poſuerat, rediiſſe, adductis ex Dalecarlis aliquot millibus.

Legati ab Hollandis miſſi iam Calmariæ ſunt apud Regem: utinam Legatione ſua feliciter fungantur. Doct. Jonas Chariſius ad Angliæ Regem emiſſus; qua de cauſa ignoramus vulgo.

Sed procul dubio audire geſtit animus tuus, qui Chriſtianopolis noſtra tam miſere ad cineres redacta. Referam ex ore Paſtoris iſtius loci, cui nomen Herr Mogens Jørgenſen, qui omnibus fortunis exutus, me interceſſore apud generoſos Dominos Regis locum tenentes Cancellarium et Stenonem Brahe non infelici uſus eſt. Res ita habet: Die 26 Iunii inter 1 et 2 noctu R. Caroli filius Guſtavus militum aliquot ductor Chriſtianopolim profectus, afferens ſecum petardum, quo diſiecta porta, militem in urbem vino ſomnoque ſepultam immiſit. Præſidiarii vim hoſtium conſpicati, et periculum videntes, ex muro ſaltu ſe dederunt et fuga elapſi ſunt. Pauci, quibus animus generoſior, ſe ſuosqve defendere, ſed ad unùm omnes trucidati: Ciues quotquot poterant et mulieres per portam marinam effugientes ſalui euaſerunt: Paſtori eiusque coniugi et liberis, paucisque aliis, qui ſe ſponte dediderunt, parcitum eſt ab ipſo Guſtauo.

Poſtquam ita milites et ciues partim occiſi, partim fuga elapſi eſſent, in urbem illam cuſtode et propugnatoribus vacuam impune graſſantur Sueci, atque ablatis bonis et fortunis, tum ciuium tum nobilium, qui eo præſtantiſſimos theſauros et gazas aduexerant: ædes et ſacras et alias impii illi Vulcano ſacrarunt, adeo ut vix iam lapis ſuper lapidem inueniatur. Hac præda, hac potiti victoria Sueci circa horam 6 matut. ad ſuos ſe receperunt.

Hoc modo periit urbs illa munitiſſima, non per fraudem noſtrorum, ut rumor prius ſpargebatur. Illud ſingulare eſt, et Deo uni acceptum ferendum, quod locum illum Suecus Suetico milite non muniuerit. Quod a Sueco neglectum Rex noſter non omittendum cenſuit, ſed nouo præſidio armauit. Tubicinem et caduceatorem, qui bellum Carolo denunciarunt, captiuos tenet ipſe Carolus contra ius belli et gentium.

Heri aduenerunt Legati ex Anglia et Dantiſco: Faxit Deus, ut aliquid boni ſecum adferant!

Extract af de nye Tidinger, ſom Søren Jepſen, Jep Simmenſens Søn udi Ribe, der nu famulerer Doct. Peder Winſtrup, Biſkop udi Kiøbenhavn, ſkrev til Hans Friis. Dateret den 1 Aug. 1611.

Nu nyeligen er Joachim Bülow, ſom er ſkudt udi ſit Laar og Arm, kommen fra Leiren til Kiøbenhavn, og ført Bud til Canzleren, at de Svenſke have afbrændt Calmarbye den 25 Julii, hvilket ſkal ſaaledes være tilgangen, ſom efterfølger:

Nogen Tid efter Kongen havde indtaget Calmar Bye, da tog han nogle Svenſke til Fanger, ſom gave ſig ned af Slottet med fri Villie. Diſſe havde Kongen ladet grave baade i Leiren og noget under Slottet, og gav dennem 1 Mark om Ugen, ſom her ſiges, meget bedre Fetalie end de andre. Nogen Tid derefter kom der 11 Svenſke Skibe ind for Calmar-Slot med Fetalie, Lod og Krudt, ſaa og friſkt Folk, hvilket altſammen kom ind paa Slottet igiennem Løuporten. Men forſkrevne Fanger havde overlagt det (maaſkee efter K. Carls Raad og Befaling, ſom meentes da at have været paa Slottet,) førend de gav dennem ned af Befæſtningen, at naar de ſaae et Tegn af Volden eller paa Slottet, da ſkulde de ſtikke Ild paa Byen, hvilket de ogſaa giorde, thi en Morgen imellem 2 og 3 ſatte de Ild 4 Steder paa Byen, ſaa at alle Træe-Huſene ſlet afbrændte, desligeſte ogſaa Spiret paa Kirken, men Muuren og Grundvolden ſtaaer endnu. Dette Stratagema og Krigspuds havde de Svenſke ſaa practiſk anrettet, at vore Folk derover nær havde blevet forraadte, derſom Gud i Himmelen ikke ſkinbarligen havde vendt det til en bedre Haand, thi først, der Byen brændte, faldt der 1600 Mand ned af Slottet og ind i Byen: Dernæſt søgte Svenſken haſteligen af ſin Leir ind paa Kongens Leir, og giorde Indfald paa nogle adſkillige Steder. Derſom de Danſke da havde (efterſom de begyndte) løbet af deres Leir at redde Byen, da vare de alle blevet ſlagne. Men Kong. Maj. ſom vel formærkte, at der var Forræderie paa Færde, der Branden begyndte at optændes i Byen, lod ſtrax blæſe i Trompeten ſtrængeligen befalendes, at ingen ved Livsſtraf ſkulde rømme af Leiren, men at de ſkulde have deres Sag vel udi Agt, og ſtrax ſendte Hans Maj. en Capitein frem med ſit Krigsfolk Byen til Undſetning. Og der ſamme Krigsfolk fremkomme, da havde de, ſom giorde Udfald

fald af Slottet, hart ad indtaget Porten og havde den nær tillukt, dersom vort Folk ikke saa hasteligen med Magt havde trængt sig der igiennem. Men i Synderlighed holdt en Dansk Krigsmand sig meget mandelig i dette Anløb, som med et Slag-Sverd huggede sig vældigen igiennem de Svenske, saa at der var intet tørt paa hannem for idel Blod. Og da bleve alle de 1600 ihielslagne, som nedfalde af Slottet, hvorom Kong. Maj. skal selv have tilskrevet Canzleren, at Hans Naade lod selv dennem tælle, og vilde have forsvoret, at der havde været saadanne statelige Folk udi Sverrige, og ynkedes storligen over dennem. Men af de andre Svenske, som giorde Indfald udi de Danskes Leir, siges her at være slagne 3000 og nogle fleere.

Samme Tid skal Kong. Maj. have indtaget 2de Øer: Paa den eene var 2 Fenniker Knegte, som alle bleve slagne, og paa den anden Øe var en Fennik Knegte, af hvilke en Part bleve slagne og en Part gave sig fangne. Og paa samme Øer finge de Danske 7 Kobber-Stykker. De 11 Skibe, som forhen bleve omtalte, løbe bort om Natten, der de om Dagen skulde have slages med vore Skibe, og der de Danske det fornumme, søgte de efter dennem, og skiøde een i Sænk og toge tvende til Fange. Paa det eene var Søren Kieldsen, som er Peder Kieldsens Stiffsøn udi Kiøbenhavn. Item paa samme Skib vare 36 Stykker. Det andet Skib var en Boiert, og siges her for vist, at de Danske i denne Skermytzel til Lands og Vands have bekommet tilsammen 63 Stykker. Efterat det nu altsammen var overstandet, blev Calmar Bye randsaget, og da fandtes de Fanger, som saa havde sat Ild paa Byen, af hvilke en stor Part bleve halshugne, og somme ellers ihielslagne, thi der Sverdet blev sløv, og Bøddelen kunde ikke taale det længere, da bleve somme af dem ihielslagne for deres Pander med Køller.

Den 30 Julii kom Skrivelse fra Kong. Maj. ned til Canzleren, hvorledes Gud allermegtigst havde naadeligen givet hannem Seiervinding over K. Carl, i det han er bleven flygtig og rømt for hannem af sin Leir hastig udi Onsdags forleden, som var den 24 Julii, og forladt sit Arkelie der, og sit Folk er adspredt, saa man veed ikke, hvor han er bleven eller hvor de skal søge hannem, for hvilket Hans Maj. takker den almægtigste Gud, at han lod falde paa hannem Skrækkelse og Frygtens Aand. Og vil Hans Maj. derfore at de skal takke Gud i Menigheden paa Søndag, som er den 4 August, i næste omliggende Kiøbstæder og lade ringe med alle deres Klokker og raade Almuen til at giøre Bøn og Taksigelse til Gud for denne hans Flugt.

Relation af Lejren for Calmar, som Hans Bagger, Borger udi Ribe førte med sig den 8 Sept. 1611, der han kom her hiem igien fra Calmar.

Anno 1611 den 3 Maj haver K. Maj. berendt Calmar og det strax belagt, og faldt de Svenske udaf Byen med nogle Ryttere, som skermytzerede med de Danske, som dog strax bleve igien indjagne, og bleve skudte nogle paa begge Sider.

Den 5 Maj. faldt de atter ud af Byen igien med nogle Ryttere som skermytzerede, gave dog strax Flugt ind i Byen igien, og bleve skudte mange af de Svenske og faa Danske.

Den 27 Maj der K. Maj. noget havde beskudt Calmar Bye, tog Hans Maj. den ind med stormende Haand, og bleve samme Tid af de Danske 200 Mand foruden de, som bleve quæstede, og af de Svenske bleve nogle Hundrede, og gave de Flugt ind paa Slottet. Strax derefter lod Hans Maj. belegge Slottet, og lod giøre Batterie og Løbegrave, og hvis der tilhørde. Eftersom Kong Maj. havde en Leir uden for Calmar Bye, saa kom Kong Carl an den 12 Junii med hans Ryttere og Fodfolk og beleirede Kongens Leir uden omkring fra den ene Ende til den anden, og vare der nogle haarde Skermytzeler, at der bleve skudte nogle fornemmeste Herremænd af de Danske, men af de Svenske nogle Hundrede Mænd.

Den 26 Jun. faldt den Svenske ud af sin Leir med 3 Faner og nogle Fodfolk, og skermytzerede med de Danske, og blev Svenskен strax indjaget i sin Leir igien, og bleve nogle paa begge Sider. Udi midlertid sendte K. Carl ved hans Søn Hert. Gustau Adolph noget Krigsfolk ned til Christianopel, som ligger udi Danmark paa Grændsen, og den forraskede, og med en Petarde sprengte Porten, og kom derind, og slog ihiel hvem han overkom, og plyndrede hvis der var; satte saa Ild paa Byen og Kirken, og drog saa der fra igien, og strax derefter lod K. af Danmark tage det ind og besatte det igien. Ved det samme Pas kom Kong Carls Skib ind mod Calmar med Proviant og Krigs-Munition, og undsatte Slottet.

Den 17 Jul. ved 9 Slet Form. stormede K. Carl paa de Danske tvende Steder. Paa det ene Sted blev han 3 Gange afslagen, og paa det andet Sted 2 Gange. Samme Tid faldt de af Slottet og i Byen meget stærke, og stak Ild selv paa Byen, saa den blev med Kirken plat opbrændt, og skiøde de stærk paa hinanden. Samme Tid giorde de et Udfald af Slottet med en

200 Mand, som vilde have stukket Ild bag paa Kongens Leir, og vilde taget en Part ind paa Byen, hvilke nogle af de Danske Ryttere kom efter og sloge dennem alle ihiel, og mistede de Svenske samme Dag vel 1500 Mand, som vare Tydske, Engelske, Skotter og Franzoser af hans beste Krigsfolk, og bleve ikke 300 Mand af de Danske, foruden de som bleve saarede.

Samme Dag beholdt de Svenske Løbegraven, som de Danske havde fra Slottet ind i Byen, saa og en stor Stald, som hører til Slottet og nogle andre Huse inde med 7 Fenniker Knegte, og strax den samme Nat grebe de Danske dem an, og sloge 600 ihiel af dennem, og finge meesten Fanerne fra dennem, og de andre rømte ind paa Slottet. Den samme Tid giorde Svensken et Anslag, og lod føre et Antal Folk paa en Ø heder Molleholm, som de Danske havde inde, hvoraf der bleve slagne 108 Mand, saa og 2 store Jagter fulde med Folk skudte i Sænk, og ikke een af dem kom derfra.

Den 21 Jul. gave de Svenske Skibe sig paa Flugt, og undseilede for de Danske Skibe, dog de Danske skiøde flux paa dennem, og fik et af deres Orlogsskibe, som var 150 Mand paa og 18 Kobber-Stykker foruden Jern-Stykker.

Den 23 Jul. droge de Danske i fuld Bataille af deres Leir og vilde levere det Fienderne en Slagtning, men Svensken vilde ikke komme an, og imidlertid toge de Danske en Boiert fra de Svenske, havde inde 36 Kobber-Stykker og anden Krigs-Munition, som skulde være ført til Stockholm. Desligeste toge de Danske samme Tid en Holm ind, var 300 Mand paa og 4 Kobber-Stykker, hvilken havde godvilligen givet sig fangen, saa at K. Mai. den Tid havde bekommet af de Svenske 72 Kobber-Stykker.

Den 24 Jul. droge de Danske udi fuld Bataille at vilde anfalde Svensken udi Leiren, men da de komme ud, vare de bortrømte, og droge de hannem en halv Miil efter, og jagede de hannem fra Feldt-Stykkerne, og slog han siden Leir 2 Miile derfra ved en Kirke.

Den Danske-Admiral sendte et Skib ud, kaldtes De 3 Stierner, som skulde have løbet til Kiøbenhavn med Svenske Fanger og syge Folk han førte af Leiren, og havde 22 Jern-Stykker inde, saa kom de Svenske Skibe omkring og toge det.

Den 30 Jul. drog K. Mai. tidlig ud for K. Carls Leir, som var 2 Miile fra Calmar, og vilde levere hannem en Slagtning, og K. Carl vilde ikke ud af hans Fordeel, saa der Kongen vilde drage derfra igien, sendte Svensken 2 Faner Ryttere ud, som skermyttzerede med de Danske Ryttere, og

de

de Svenske bleve indjagne igien, og der bleve en 300 Mand af de Svenske Ryttere af hans beste Folk, og af de Danske bleve faa af Adelen, og 20 til 30 Heste bleve skudte. Og have de Svenske Fanger bekiendt, at K. Carl haver mistet en 6000 Mand af hans beste Krigsfolk fra det første Calmar blev belagt og indtil denne Dag foruden nogle hundrede Fanger, som ere førte til Danmark; og ikkun er blevet af de Danske ungefærlig 600 Mand foruden de, som ere blevne quæstede, og den største Part af K. Carls Krigsfolk er Bønder og hans eget Landfolk.

– Den 3 Aug. fik K. Mai. Calmar Slot ind med Accord og lod Folket fri passere med saa meget som enhver kunde binde paa sig, og fik Hans Mai. paa Slottet 108 Metal-Stykker foruden Jern-Stykker, og desligeste fik Hans Mai. et Orlog-Skib, som laae der under Slottet.

Frue Margrete Langes paa Engelstholm hendes Skrivelse til Fr. Berte, Albert Skeels, her paa Riberhuus.

Kiere Berte! fik jeg Skrivelse fra Knud i Gaar, Lydendes Ord fra Ord, som den Copie jeg herhos sender dig, og bedendes dig gierne du vilde lade Biſpen og M. Ægidius det og vide, og bede dennem de ville og takke Vor Herre med mig for denne lykkelige Seiervinding, og dette maa M. Ægidius vel skrive for sand Tidende. De 2 Danske Skibe, som jeg sagde for M. Ægidius, der skulde være skudte i Sænk, saa er det ikke saa, men det var 2 af de Svenske deres Skibe, det eene hede Carolus, og det anden De 3 røde Løver. Jeg venter og med det første Bud hiem fra vores Herremand, er det noget synderligt, da vil jeg strax lade dig det vide. Hermed Gud befalendes af Engelstholm den 12 Octbr. 1611.

Margrete Lange.

Copie af Knud Brahes forhen nævnte Skrivelse.

Kiere Kone! maa I vide, at jeg af Guds Naade og Beskiermelse lider vel. Jeg vil hermed lade Eder vide, at nu i Løverdags den 21 Septbr. sidst forleden fik Ulrich Sandberg og jeg at vide, at Stadtholderen paa Elsborg med 2 Faner Ryttere og 2 Faner Knegte var paa Veien at brænde paa Grændsen, som han og samme Tid brændte nogle Byer og havde taget ved en 400 Nød fra Bønderne, som de fik igien. Han var 600 Mand stærk til Hest og Fods men Ulrichs og mit Compagnie vare ikke 200 stærke og havde ingen Fodfolk. Vi havde en Bonde som viiste os Vei, saa at vi kom imellem hannem og Elsborg,

borg, og strax lod vi kaste en Broe af paa Veien ad Elsborg, saa han der ikke skulde komme over. Een Time før Solen gik neder, kom vi sammen paa en stor grøn Eng og der sloges med hannem uden al Fordeel. Han havde ikke troet vi skulde turdet slaaes med hannem, for vi vare saa faa, men Gud han var med os, saa vi med hans Hielp sloge hannem, saa der ikke kom derfra uden een Fendrik selv tolvte til Hest, som svam over den Aae ved Broen, som vi afkastede, og nogle befridde sig i Biergene derhos, thi vi skiøde og nedhuggede af dennem til mørke Nat. En stor Part af dennem, som vare noget saarede, og befriede dennem i Biergene om Natten, de komme i Dagningen til den Broe vi lod afkaste; der samlede sig nogle Bønder og slog dennem ihiel, saa mange de kunde bekomme. Der bleve og deres Ritmestere, Lieutenanter, Fændriker og alle Befeldshevere paa Pladsen, undtagen den Fændrik, som svam selv tolvte igiennem det Vand. Statholderen paa Elsborg toge vi fangen og førde hannem i Proces til Warbierg, og han var og skudt i hans høire Arm og hugget noget i Hovedet. Vi bekom tre Landsknegte-Faner og en Rytter-Fane, som vi lode føre for hannem til Warbierg. Vores Indtog til Warbierg var saaledes, at 3 af vores Karle rede for, derefter en Dreng, som kunde slaae paa Trommer, som paa Kiedeltrommer: Han førte tre af de Svenske deres Trommer, den eene paa den eene Side af Hesten og den anden paa den anden Side for paa Hesten, og slog derpaa som paa Kiedeltrommer for Fangerne. Dernæst nogle Fanger til Hest sammenbundne; dernæst rede 5 af vores Trompetere; dernæst rede 3 af vores Drenge med de 3 Faner vi bekomme; dernæst reed Statholderen af Elsborg imellem Ulrich og mig; dernæst begge vore Lieutenanter; dernæst alle vore Herremænd og siden Karlene. Imedens vi sloges med Svenskon, da laae der nogle af vores Bønder, Bønder-Koner og Piger og Børn i Klipperne, som fielde sig der for Svenskен, men der de saae, at vi rede imod Svenskеn, da faldt de alle paa Knæe i Klipperne, og bad Gud han vilde give os Seiervinding, saa jeg troer de giorde meere med deres Bønner end vi med vores Hænder, thi det er ikke hørt saa ringe en Hob som vi vare, ikke 200, og dog slaget dennem. Vi haver og (uroest for Gud) om Mandagen derefter holdt Prædiken her i Kirken, saa at alle vore Karle og Drenge maatte efter Prædiken takke Gud for Seiervinding og bede Gud, naar Behov giordes, han dog vilde unde os Seiervinding. Der er ingen blevet under min Fane uden een af Anne, Mauritz Stygges, Folk. Bertel von der Osten er stukket igiennem det eene Laar, ellers ere nogle faa skydte igiennem Armene, og nogle faa

Heste

Heste ere blevne. Iver Dyre er hugget et Stykke af hans høire Tommelfinger, og blev ingen under Ulrichs Fane, dog nogle Karle saarede og nogle Heste blevne. Den evige Gud skee Ære for alting, Hannem befaler jeg Eder, han unde os at findes helbrede og glade. Datum Nyebye ved Warbierg den 23 Sept. 1611.

Knud Brahe.

Visse Tideuder fra Kiøbenhavn den 26 Oct. 1611.

Gerdt Rantzou var omseilet fra Calmar til Øeland at taxere og sette hvad Krigsfolket skulde give Øelænderne for Proviant. Men der han var overkommen, da sendte Øelænderne saa hemmeligen Bud til Svenskен, som kom til Baads derover med mange Krigsfolk, og da havde Øelænderne Heste til Rede ved Stranden til de Svenske Krigsfolk. Men der Gerdt Rantzau dette fornam, kom han underligen igiennem Svenskens Skildvagt om Aftenen i Mørkningen, siden kom han til Stranden og der selv stette satte sig paa en stor Baad, og blev roet igiennem Svenskens Skibsflode, og landede omsider paa Gulland, hvor han blev i 3 Dage, og kom siden derfra til Christianopel. Udi 14 Dage vidste ingen andet end at han var fangen, førend han kom omsider til Urup i Skaane.

Til Steenborg blev ført fangen en Svensk Capitein, som i disse Dage i Jernlænker blev ført til Kiøbenhavn. Han havde K. Carls Befaling at tage Folk an i Tydskland, og havde nogle tusinde Daler med sig og var fød til Prag. Udi Nyeborg vred han sine Hænder, at han havde dette daarligt Raad paataget, og bestod han, at han selv stette var udgiort af K. Carl at tage Folk an dermed at indfalde her i Jylland. Denne blev siden halshugget til Kiøbenhavn i December.

Udi disse Dage mønstrede K. Maj. 7 Fenniker Knegte, som bleve hensendte til Øeland, og efterdi Øelænderne vare frafaldne, blev givet Plyndring over dennem.

Udi Kiøbenhavn døer det saare meget og er udi Byen en forfærdelig ond Stank: Soldaterne, som ligge syge, stinke saa at der kan ingen være hos dem.

K. Carl det uroligt havde, døde til Nyekiøbning den 30 Oct. et ita, quam viuus ferre noluit, mortuus inuenit requiem. Samme Tid laae Gustav Adolph paa Øeland med et Antal Folk.

Tryk hos Boas Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Andet Hefte.

Fortsættelse af Ægid. Lauritzens Efterretninger om Krigen med Sverige i Aarene 1611 og 1612.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

Udskrivt af Henr. Langes, Secreters i Cancelliet, Skrivelse til hans Søster Jomfr. Anna. Dat. Kjøbenh. den 3 Septbr. 1611.

Nyt haver jeg ikke synderligt at skrive, ei heller kan Tiden det taale, dog maae Du vide, at Kong. Maj. haver nu besat Calmar Slot og Bye med Krigsfolk. Paa Slottet er Sinklar, i Byen er Christen Friis og Mouritz Galde, samt tvende andre tydske Capiteiner med deres Folk. Der nu Præster, Bønder og meenige Almue paa Øeland havde foret K. Maj. som var den 11 Aug. og Hans Maj. havde besat Slottet der paa Landet, som kaldes Borckholm, hvorudi en dansk Capitein, ved Navn Søren Buge og Thomas Noll med K. Majs egen Liv-Garde blev indlagt, da er Hans Maj. den 20 Aug. rykket op fra Calmar med sin gandske Leir (der alting paa Calmar Slot og Bye og paa Øeland var vel forordnet), og haver nu belagt K. Carl udi hans Leir til Lands, og vor Skibsflode haver indtaget den Havn, hvor Svensken havde Tilførsel, saa Svensken lider stor Nød for Proviant. Udi hans Leir veies Soldaterne Brød til: Udi vor Leir mangler intet uden alleneste Gud hjemsøger vort Folk med stor Sygdom. Gud alsommægtigste det formilde.

Vort Folk skermytzerer dagligen med Svensken; dersom Gud vil give Lykke, at Hans Maj. kunde jage Svensken af den Hule han nu i ligger, da vil det give en selsom Tilstand udi Sverig. Her siges for vist at K. Carl haver forviist sit Raad og Adel, og skieldt dennem for Forrædere.

Den 30 Aug. ere 3 Kong. Majs. Proviantskibe hid anlangne og hidførte fra Calmar over 100 Metal-Stykker. Chr. Sum en Svensk, som var Øverste paa Calmar Slot, er og samme Tid med et Skib Kong. Maj. haver hannem foræret, hid ankommen. Han vil til Holsteen til det Stykke Gods udi Segeberg Læn Kong. Maj. hannem undt haver.

De af Adelen, som nyeligen døde af den nye Syge, er Steen Maltheſen, Ped. Hundermark og hans Broder Iver Hundermark, som var hans Fændrik. Tage Krabbes Frue, samt Tage Thotts Frue, Stadtholderens Datter, ere begge døde. Andet Nyt at skrive veed jeg ikke paa denne Tid.

Relatio historica om hvis sig haver tildraget i December 1611 og i Januario og Februario 1612. Hidskikket til Ribe af den samme Henr. Lange.

Udi December og Januarii Maaneder haver vore Krigsfolk af Calmar nogle Gange været paa Øeland, der sammesteds bekommet godt Bytte, og med Brand forheret en stor Part af Landet, ihielslaget mange, saa at den største Part haver rømmet Landet.

Udi Januario haver tvende Compagnier Soldater af Calmar geleidet et Bud til Christianopel, hvor de paa Vejen have opfanget en Bonde, som haver givet dennem Underviisning paa, hvor de Ryttere laae, som lode dennem see udey for Calmar, naar vort Folk vilde hente Brændsel og da undertiden giorde Skade paa vort Folk. Disse fornævnte Ryttere, som vare 60, have fornævnte vore Soldater om Natten overilet, saa de alle ere blevne slagne, og deres Heste og andet er blevet Bytte.

Sidst udi Januario haver K. Maj. begivet sig med Hert. Jørgen af Lyneborg og hans Krigsfolk og Ryttere, samt de 3 Jydske, Fyenske og Hallandske Faner Ryttere ind udi Sverige over Grændsen ved Elsborg, og strax indtaget Nyeløse, ihielslaget alle Mandspersoner, som derudi fandtes, som vare nogle hundrede, dog bleve Qvinder og Børn forskaanede. Imidlertid havde Hans Maj. Anslag paa den Festning Guldborg og med en Petard sprengte Porten, saa at vore Soldater strax indtoge den første Port og havde et stort Huus inde, og der de nu til den anden Port vilde begive dennem, ere de formedelst nogle grove Skytt, som vare ladte med Skrot afslagne, saa at der bleve af vore Soldater samme Tid 45 dog gemeene Krigsfolk alleneste.

Hans

Hans Maj. havde gjerne samme Tid forbrændt og ødelagt de Skibe, som ligge ved Elsborg, dog haver han dennem den Tid ingen synderlig Skade kundet tilføje, efterdi de ligge saa nær indpælede under Befæstningen, dog haabe vi næst Guds Hjelp, at Hans Maj. alligevel bliver dennem mægtig.

Først udi Februario er Kong Maj. indrykket udi Vester-Gylland, og er nu (Gud være lovet!) kommen af Sverrig igjen den 13 Febr. og er hans Maj. selv paa Bahuus, hvor han en Tid lang bliver, og Krigsfolk mesten-part ligger i Nyelose, og deromkring ꝛc.

Midlertid Hans Maj. haver saa været i Vester-Gylland, da haver han afbrændt den Kisbsted Skara, og fast saa stor en Landstrækning, som Sielland er stor til. Paa hans Udtog igjen af Sverig, er temmelig nær kommen til ham Hert. Johan og Jesper Madsen Feldt-Marskalken med et stort Antal Folk vel 5 Gange saa stærkt som Hans Maj. var, og først lagt dennem udi en Paß for Hans Maj. med nogle Feldt-Stykker i den Meening, at Hans Maj. skulde slaae sig derigiennem, hvilken Paß Hans Maj. er draget forbie, efterdi det allevegne haver været frosset, saa at Hans Maj kunde allevegne overkomme, og have de Danske og Svenske en ganske Dag paa en Fierdingveis nær marcheret hos hverandre udi deres fulde Ordning, og havde Kong. Maj. gjerne seet, at de Svenske havde grebet ham an, men de vilde ikke begive dennem af deres Fordeel. Paa det sidste haver Hans Maj. ladet skermytzere to Gange ind paa deres fulde Trop med tvende Faner, og afslaget dem 60 Ryttere, og mistede vi 2 Mand: en fyensk Karl blev fangen, som Hesten ritzet ud med, og er paa dette Tog intet mere skeet.

Siden da Hans Maj. var kommen til Bahuus, kom Svensken og vilde falde ind i Norge, saa kom Hans Maj. efter dennem og afslog dennem 200 Mand og fik 4 Metal-Stykker, som de havde med dennem, og gik 8 Heste for hvert Stykke. Derueft vilde Hert. Johan provianteret Elsborg, men Hans Maj. haver dennem det formeent, og derover dennem afslaget noget Folk ꝛc.

Udi Skaane var Hert. Gustau indfalden med 3000 Mand Ryttere og Knegte og traf Brede Rantzau med Hof-Fanen, den Siellandske Fane, Skaanske Fane, Bülows Ryttere og nogle andre Tydske Ryttere, hvilke vare overalt 600 Heste. Kirsdagen ad Aften ved 2 Slet den 11 Febr. paa en Søe, heder Widtsøe, er Svensken afslaget 900 Mand, som bleve paa Valpladsen talte, foruden mange som rede udi Aaen og ellers forkrøbe dennem i Huse og Buske og dog siden bleve slagne. Vi mistede ikkun 12 Ryttere, men vores Folk finge fra Hert. Gustau 10 Fod-Faner, 1 Rytter-Fane med 3 smaa

Cornetter, hans Kiedeltrommer, hans egen Livhest, som han selv rendte i Aaen med, derpaa var en kostelig Sadel og Pistoler, samt hans Sabel, som var besat med Turkoser og andre Steene, Fæstet og Skeden er af idel Sølv forgyldet; desligeste hans Haandhest foruden mange Heste vore Folk finge og opdrøge af Aaen. Hertug Gustav kom selv i Aaen, men dog formeener man han kom deraf igien og blev hiulpet paa en anden Hest. Der ble fangne samme Tid Hertug Gustaus Liv-Ritmester, som heder Herman Wrangel, en Livlænder, hans Kammerjunker, som er en Meklenborger og hans Kammerdreng, tvende Tydske Capiteiner, en Skotsk Fændrik, saa og en Svensk Fændrik. desligeste 16 gemeene Soldater, som sidde her og paa Cronborg.

Andre Tidender formelde, at vort Folk skal være kommet over en Broe, heder Koekbrov, og saa kommet imellem Svensken og Holveiene, og klappet hans Troie.

En anden Relation fra Kiøbenhavn, dat. 17 Febr. 1612.

Item Svensken haver afbrændt udi Gynge-Herred og Skaane over 20 Kirke-Sogne og den Kiøbstad Wæ, og at de bekom meget stort Bytte, thi Svensken havde ingen Modstand, fordi Kong. Maj. er tilforn med et stort Antal Krigsfolk rykket ind i Sverig, og den Jydske, Fyenske og Skaanske, samt Hof-Fanen vare omlagte i Borgeleie i Skaane. Snart ere der bleve samlede ved 600 Ryttere og truffet Svensken ved Hesbye Kirkegaard een Miil eller to nær Grændsen, der han var paa Indtoget igien ad Sverig, og forslaget hannem over 1000 Mand foruden nogle mange, som druknede udi en Aae derhos, som heder Hellig-Aae, som ikke lettelig sammenfryser. Af vort Folk ikkun ere 12 eller 16 Mand slagne. Iblandt de Fanger, som de finge, vare ogsaa nogle af de Tydske, som i forgangen Sommer overløb paa Øeland fra Kong. Maj. til Svensken. Gustav Adolph var selv med udi denne Færd, 3000 Mand stærk til Hest og Fods, hvoraf faa ere undkomne. Om Gustav er undkommet ind i Sverrig eller druknet udi Aaen, veed man ikke. Somme meene at han undkom paa sin Livdrengs Hest: Andre meene, at han druknede med de andre, efterdi hans Livhest og Sadel ere siden optagne af Aaen. Man siger at vort Folk fik 9 Faner og Gustavs Kiedeltrommer ꝛc. Tvende Svenske Herremænd, saa og nogle af de, som i Sommer løb fra Kong. Maj. til Svensken, kom med de 9 Faner den 16 Febr. til Kiøbenhavn, men de andre tre med H. Gustavs Livdreng ere paa Cronborg, som ere ogsaa hid forventendes.

I-

I Kiøbenhavn laver ſlux til med Skibene ſaa vel Koug. Maj. ſom mange af Borgerſkabet: Kommer ud ved 12 eller 16 Orlogsſkibe, ſom Borgerne udrede, meener at faae ſlig Bytte, ſom de finge forgangen Sommer, men Gud give, de ikke faae Hug iſteden for Bytte.

Nye Tiding af Skaane, ſom Fr. Sophia Ulfstand, Claus Podebuskes Frue, ſkrev Jomfr. Elitze Norby til fra Kiøbenhavn i Februario 1612.

Jeg kan ikke ſkrive dig til, hvilken ynkelig Sorg vi have været udi i Skaane, og hvorledes Fruer og Børn kom nogne af Sengen om Natteride, og vare glade de ſlap og kom herover til Sielland med Livet; thi de Svenſke kom ned, og var Guſtav med dennem, ſom er K. Carls Søn, og vare de 17 Faner Fodfolk og 5 Faner Ryttere, og brændte og ſloge ihiel for Fode alt det de kunde overkomme, og blev Warbierg og Wæ afbrændte ſamme Tid, og ſiges det at der ere 17 Herregaarde med deres Ladegaarde afbrændte, dog Gud ſkee Lov! ingen af vores ſkader noget. Og blev der den 8 Febr. reiſt af Huus alt Landet over baade i Halland og Skaane, og fik de 7 Faner Ryttere med dennem, ſom vare den Skaanſke Fane og den Siellandſke Fane og Hofſinderne med deres Folk, og vare de Tydſke Ryttere, ſom Jac. Bülow fører, (de Ryttere, ſom de kalde Hanefier) med dennem, og drog Brede Rantzow Stadtholder med dem d. 11 Febr. og fandt de Svenſke paa en Kirkegaard, ſom kaldes Wosbye og ved en Søe ved Navn Widtſøe. Der lod vores Folk ſkiſte ſig i 4 Parter, og lod ſaa den første Part ride til dennem, og blæſe Her ait: (da ſadde de Svenſke og legede Kort paa ſamme Kirkegaard og ved Kirkegaarden) og lod de andre ride omkring til de havde beringet dennem. Og havde de Svenſke ſtaldet deres Heſte inde i Kirken, og havde brudt Stolene ud, og brændt dem, og ſaldt de dennem over, og bleve ſlagne henved 1500 Mand, ſom man kunde tælle, af de Svenſke og bleve de andre jagne i ſamme Søe, henved 400, ſom de Danſke ſiden have opdraget, og meene de om Guſtav, at han ſkulde og været med og blevet, thi de have faaet hans Heſt, Bøſſe og Sadel, og hvad der hørte til, og fik de tvende af hans Livheſte i Kirken med hvad dertil hørte, og fik de nogle og tyve Fanger, ſeriblandt vare 4 af de fornemſte Herrer udi Sverrig, og var Hert. Guſtaus Kammerjunker og hans Livdreng, og kom her 8 eller 10 Faner med dennem, og ſidde de nu her paa Kiøbenhavns Slot, og ere vore Ryttere og Fodfolk ſlux rykte op efter de andre ad Sverrig,

og

og have endnu fanget 8 af de Svenske, foruden dennem, som de have slaget ihiel.

Relation, som Anders Friis Renterie-Skriver tilskrev sin Broder Severin Friis, Slotsskriver her paa Riberhuus. Dat. Kiøbenh. d. 23 Febr. 1612.

Kong. Maj. Gud være lovet, er igjen udkommet fra Sverrig, som Hans Maj. var inde, og der udi Landet haver mestenparten afbrændt Vester-Gylland og en stor Kiøbsted, som kaldes Skara, og imidlertid haver Hert. Gustau indfaldet med 3000 Mand ungefærlig udi Skaane- og Gynge-Herred, og der sammesteds afbrændt en Kiøbsted ved Navn Wæ, saa og endeel Herregaarde og Landsbyer, og der de begave sig tilbage igien, haver den Skaanske Fane Ryttere, Hof-Fanen og en Part af Marcus Pentzes Ryttere, som vare ungefærlig 600 Ryttere tilsammen, kommen til dennem om Aftenen, der Klokken kunde være 5, og ihielslaget ved 1411 af de Svenske foruden de, som ere druknede udi en Aae, og som ere blevne fangne og hidførte ꝛc.

Hert. Gust. Adolph lader med sit aabent Tydske Patent forbyde, Kiøbmændene boendes i Stæderne ved Vester- og Øster-Søen, at giøre Kongen af Danmark Tilførsel, og at give hannem Told i Øresund.

Anno 1612 den 8 Apr. lod H. Gustau Adolph et aabent Patent udgaae dateret til Stockholm, lydendes i denne Meening: At det er da den ganske Verden vel vitterligt, hvorledes Kong. i Danmark uden Aarsag af idel Overmod forgangen Aar haver brudt den evigvarende Stettins Fordrag, som for 42 Aar var oprettet imellem disse 3 Riger, og endog Hans Herr Fader K. Carl 9 høil. Ihukommelse havde budet sig til alle billige Freds-Middel og Forhandling, hvilke dog af Vederparten ikke ere antagne, men aldeles forskudt, og hidindtil Sverrigs Rige al Skade og Afbræk beflittet sig at tilfoie. Hvorfore efterdi forn. H. Gustau efter sin Herr Faders Afgang er af Meenigheden designeret til en regierende Koning i Sverrige, da bør hannem at forsvare samme Riges Undersaatter for al ubillig Vold og fiendtlig Eftertragtelse: Og efterdi Fienden Kong. i Danmark formedelst Tilførsel og den Told, som han udi Øresund haver ladet forhøie, ikke lidet bliver styrket til at fuldkomme hans nmæt-

umærkelig fiendtlig Forsæt imod Sverrigs Rige jo mere og mere, saa vil han alle og enhver, som boe i de Stæder ved Vester- og Øster-Søen paamindt have, at de efter denne Dag aldeles skulle entholde dennem fra at giøre Fienden Tilførsel og at give hannem Told i Øresund. Men dersom saadant herefter skeer, og dennem derover bliver nogen Skade tilføiet af dennem, som han derpaa haver givet Befaling, da vil han for hver Mand være undskyldt, hvilket han til en Nachricht vilde give tilkiende. Givet paa det Kongel. Slot Stockholm d. 8 Apr. 1612. Gustau Adolph.

Tidende, som Fr. Marine Bolle paa Estrup førde til Ribe d. 5 Mart. 1612.

Der hun i disse Dage var i Kolding, kom der en Engelsk Gesandt, ved Navn Robert, som var til Giest hos Casp. Markdanner, og hun desligeste. Denne samme Robert kunde tale godt Dansk, og var udsendt af Kongen i Engelland til vor Kong. Maj. at lade hannem vide, at Dronningen i England havde havt en skion Orats paa Franzøsk til Kongen i England og Raadet, at hendes Broder i Danmark maatte faae nogen Hielp mod Kong. af Sverig; Og der hun havde endt hendes Tale, er det taget i god Beraad, og omsider er hun indkaldet igien og fanget denne Beskeed, at England i denne tilkommende Sommer skulle komme Danmark til Hielp og Undsetning paa sin Englands egen Bekostning med 30 Orlogsskibe og 1000 Mand paa hvert Skib, som skulle vist ankomme saa tidlig Vandet blev aabent. Item at Dronn. i England samme Tid i fornævnte Oratz skulle have begiert, at det maatte forbydes Englænderne, at giøre nogen Tilførsel til Sverrig, eller at giøre de Svenske nogen Biestand i nogen Maade. Samme Robert skal have sagt, at Doct. Charisius ligger i England, og tager Folk an at indskikke her i Danmark.

En Præst paa Warbierg Slot haver tilskrevet M. Oluf Kock, Sognepræst til S. Nicolai-Kirke her i Kiøbenhavn følgende Brev, hvilket jeg læste og udskrev.

1612 d. 25 Januar. paa St. Pauls Dag forreiste Kong. Maj. fra Warbierg-Slot udi Regn og stor Taage ind udi Sverrig, og der sammesteds en Morgen tidlig med Fyrværk opsprengte to Porte paa Guldborg, men den tredie blev uskadt, thi den var inden tilfyldt med store Stene og Jord. Men

dog

dog bleve paa samme Tid 200 Mand af vore omkomne, dog meest slagne med store Stene og Bielker af Voldene, hvor Slotsherren paa Warbierg mistede 4 brave Heste i Aaen, thi de af Slottet skiøde Jisen sønder og Broen af.

Strax derefter reiste Hans Maj. til Elsborg, ikke at benecke (1) Slottet, men heller der at beskyde de Svenskes 6 Skibe, som der laae ved Slots-Bryggen, af hvilke nogle bleve igiennemskudte, men et Feldt-Stykke skiøde de lam af Slottet paa Jisen, det de og breigede (2). Men Kongen sendte Oluf Straale Slotsherren paa Elsborg Bud, og af Spot begierede af hannem, at han vilde laane hannem Huus til det Stykke paa nogen føie Tid, saa skulde han vel faae Magen at smage.

Derneſt drog Hans Maj. flux op i Landet ved 12 Mile, som best bygt og feedest Egn var for Fødes og Foers Skyld, og paa Veien brændte gamle Frue Ebbes Gaard, som laae strax Norden fra Nyelose ved Navn Lerickholm, derneſt Gammelløse, siden Grefsnæs, en skion Herregaard, som hørte Grev Axel (3) til, dog han er landflygtig for sin Frendes K. Carls Tyrannies Skyld. Item paa Hiemreisen ere brændte mange Knabegaarde (4), saa og Skara Bye (for hvilken Stad der skeede Taksigelse her i Kirkerne paa Warbierg, paa Fastelavns Søndag), som var neſt gieſtlig (5) og et Biskopsæde: Ja frem og tilbage skal være forbrændte af de Svenskes Bondebyer paa Tallet ved 3000 Gaarde. Paa samme Hiemreise skermytzerede begge Parter paa en Slet Jis, dog bleve af de Svenske ikke uden 50 Mand og 5 af vore. Gierne søgte vort Folk Aarsag at fegte, men Svenske Lasse søgte Busken.

For

---

1) Af det Tydske: necken.

2) breigede skal vel være saa meget som biergede.

3) Hermed menes Axel Leyonhufwud, Greve til Raseberg og Frieherre til Grefsnæs og Kegelholm, som skiønt han var med til Linkiøping 1600 d. 17 Mart. at fælde den strænge Dom over den med ham nær beslægtede Rigs-Raad Erich Sparre med fleere, som findes i Bielagerne til Werwings Carl den 9des Historie Sid. 180 til 216, dog maa have paadraget sig K. Carls Unaade, da han, efterat have forladt Sverrige, er blevet anseet som Forbryder, og derfor ogsaa i den peremtoriske Citation af 13 Nov. 1604, som Werwing anfører S. 103 til alle fra Sverrig undvegne, kuns blev tilstaaet Saluus conductus paa 6 Uger, for at kunde forsone sin Sag, hvoraf han dog ei benyttede sig.

4) Ved Knabe-Gaarde forstaaes formodentlig de mindre Gaarde eller Säterier, som have mindre end 4 Hemman og ingen anseelig Fælse under sig. I somme Egne, for Ex. Smaalands, regnes kuns de Säterier at henhøre til de mindre, som ere paa 3 Hemman og derunder.

5) Hvad neſt gieſtlig skal betyde, veed jeg ikke.

For det andet nedlagte Brede Rantzau Statholder med sine Medfølgere af de Svenske i Gynge-Herred ved Widtsoe Kirke 1400 Mand, hvilke siges at være sammenførte i Hobetal paa Jisen, at Strømmen, naar Jisen brister og forsmelter, kan bortskylle dem til Havet. Hert. Gustau var selv nær omkommen, (desværre han slap). Hans Hest blev skudt under hannem, hans Værge og perlestukken Handske blev til Bytte: Item 2 Livheste, mange Faner, Kiedeltrommer: Kammerjunkeren og flere Adelsmænd fangne, saa de fik Betaling (des Gud skee Lov!) for Wæ og andet de opbrændte.

Men for det tredie er det ynkeligt, at Warbierg Bye er opbrændt den 4 Febr. om Natten, der Folk vilde helst hvile, desligeste Kirken, medens Kongen var ved Skara udi Sverrig. To Hundrede Mand af vore skal være slagne, indebrændte og fangne bortførde at slæbes hiel udi Kobberbiergene.

For det fierde og allerværste, der Fienden brændte for Warbierg Port, efterat han var gandske stærket med de Krigsfolk, som vare hiemkaldte af Rydtzland, iblandt hvilke 2 Faner med Franzoser, Engelske og Skotter ere de braveste, da er Kongen efter saadan Brands Kundskab forreist iiligen fra Birkeriis (6) den 21 Febr. ved 4 store Mile til Fienden, som laae i sin Leir 2 Mile fra Warbierg Slot, og der angrebet Fienden, som var 8 Gange hannem for stærk, udi Tusmørket, der Hestene vare trætte, skoelose og Folkene vansmægtede, saa at 9 Adelsmænd af Danske og Tydske tilhobe ere blevne foruden det gemeene Folk, som vare mange, men endnu ikke overlagt udi Tallet. Af de danske Herremænd, som slagne ere, ere disse de fornemste: Franz Rantzau, (Bredes og Gerts Broder), som gandske ynkelig var medfaret, Christen Barnekou (7), Steen Rosensparre og Ped. Stygge. Disse fornemme Mænd med andre flere bleve dræbte den 21 Febr. om Fredag Aften, Klokken

var

---

6) Kan maaskee være Biørkeriid, et Sætterie i Smaaland, men den Tydske Dagbog kalder det Birkeriis einen Dorff in Halland.

7) Joh. Grimbeck fortæller i sin Diss. de Hallandia in genere holdt til Lund 1751 under den berømte Lagerbrings Præsidio, at paa Kyllery Sletterne, 1 Miil fra Warberg, var 1611 forefaldet en Skermytzel imellem de Danske og Svenske, i hvilken Christian 4de var blevet fanget af de Svenske, dersom ikke en Dansk Adelsmand Barnekou havde ladet hannem faae sin Hest. Maaskee det var ved denne Leilighed, at Chr. Barnekou opofrede sig for sin Konge. Aarstallet bliver da hos Grimbeck at forandre til 1612, og finder jeg ikke heller noget at være forefaldet 1611 saa nær ved Warberg, hvorved Kongen kunde formodes at have været tilstede. Stedet, hvor denne Trefning forefaldt, nævnes i nogle andre Krøne Efterretninger, som jeg har om denne Krig, Skellinge Mark.

var ved 5 Slet, bleve afførte alle deres Klæder, laae saa under aaben Himmel udi Frost og Kuld den Nat over, Løverdagen, Søndagen og saa indtil Mandag Aften, som var d. 24 Febr., paa hvilken Tid de bleve førte til Warbierg Slot i Kongens Rustvogne, kolde som Jern og stive som Staal, og nøgne som de vare fødte af Moders Liv, undtagen Blodet som var rundet af Saarene.

Engelske Krigsfolk.

Udi Foraaret in Aprili & Majo fik Kong. Maj. fra England henved 4000 Mand, som efterhaanden til Skibs ankomme.

Om Elsborgs Beleiring.

Aar 1612 d. 28 April rykkede vort Krigsfolk op fra Engelsholm og anden steds fra hen op mod Sverrig, og sagde Fr. Berte Friis mig, at hun samme Dag reiste fra Engelsholm her hiem ad Ribe, der Alb. Skeel, hendes Husbonde og vor Lænemand her paa Riberhuus, da med sin Fane ogsaa oprykkede imod Sverig, og berettede hun mig, at Svenskен skulle have belagt Passen for vort Folk, at de ikke skulle komme Landveis op at bestolde Elsborg, hvorfore Kong. Maj. fandt paa det Anslag, at han lod Alb. Skeel med sin Fane og de andre Krigsfolk, som laae udi Borgerleie udi Skaane, rykke op til Warbierg imod Svenskен at skermytzere med hannem, og imidlertid vilde Hans Kong. Maj. selv personlig føre et Antal Folk til Skibs ind for Bahuus, og derfra giøre Landgang til Elsborg, den at bestolde. Den 2 Maj. var Fr. Berte i Helsingøer, og samme Dag udseilede Kong. Maj. selv derfra med nogle Orlogsskibe med Krigsfolk paa hen ad Marstrand og Bahuus, som han agtede siden at føre for Elsborg. Siden finge vi adskillige Tidender herom, men Henr. Lange Secreterer, skrev fra Kiøbenhavn den 23 Maj. til Mads Hansen Lange, at der udi Kiøbenhavn var intet synderligt nyt andet end at det endnu gaaer Hans Maj. lykkelig for Elsborg, og at de Svenske have selv sunket deres store Orlogsskibe, som laae under Slottet (hvorom tilforn i Relationen er omtalt); Derfore haver Hans Maj. sendt til Kiøbenhavn det største af hans egne Skibe, som laae der og toge vare paa de Svenske Skibe ꝛc. Udi samme Brev skriver han ogsaa at Kong. Maj. haver hart belagt Elsborg, og at man haaber med det første at skal blive den mægtig, thi de paa Festningen haver endnu ingen Undsetning bekom-

bekommet, ei heller fornemmer man noget til Svenſken, men hvor han agter at opvaagne, kan man ikke vide.

Tidende af Leiren for Elsborg, ſom Velb. Alb. Skeel tilſkrev ſin Frue Berte Friis her paa Slottet. Dat. d. 17 Maj. 1612.

Kiere Kone! Gud allermægtigſte være nu og altid hos dig ꝛc. Vi ere nu, Gud være Lov! d. 11 Maj. vel ankomne for Elsborg, og ligge vi med 10 Faner Ryttere og 2000 Mand til Fods en liden halv Miil fra Elsborg paa Veien, hvor Svenſken endelig ſkal frem, om han vil undſette Elsborg, og ſkal han med Guds Hielp viſſeligen faae ret gode Hug, førend han ſkal komme igiennem, thi han ſkal over et Vand til os. Udi Fredags / Torsdags, ſom var den 15/14 Maj., holdt vi udi fuld Bataille i. e. udi vor fulde Slagt-Orden, ſaa meget Folk, ſom Kongen havde baade til Heſt og Fods rundt omkring Slottet, og da æfket Hans Maj. Slottet op, og da fik for Svar paa det ſidſte: At derſom Svenſken ikke undſatte Elsborg inden 14 Dage, da vilde han opgive Slottet, hvilket Hans Maj. ingenlunde vilde bevilge hannem, hvorover de og ſtrax paa baade Sider ſkiød friſk til hverandre igien. Men jeg haaber med Guds Hielp at drikke din Skaal paa Elsborg inden 14 Dage gaaer til Ende, thi vi ere allerede under Volden hos hannem, og holder hannem ſaa friſk med Skyden, at han ikke kan dykke op for os. Dertil med have vi forarbeidet os en 15 Skoe allerede ind under Muren og Voldene, og arbeider endnu ſtux, ſaa jeg tænker at Minen kommer til at giøre ſin Effect med det første. Vi andre, der ligge en halv Miil derfra, vi drage af ..... og ere ſomme Tid i vores Leire og ſomme Tid ved Elsborg. Palle Roſenkrantz er ſkudt, dog veed man endnu ikke, om han beholder Livet eller ikke. Heroppe er ingen god Leilighed at fange Bud hiem, mens ſaa tidt jeg kan fange Bud ſkal jeg ſkrive dig til. Vale. Af Leiren for Elsborg den 17 Maj. 1612.

Skrivelſe fra ſamme til ſamme, dat. Elsborg d. 24 Maj. 1612.

Kiere Kone! Jeg ſkrev dig til ungefær for en 10 Dage ſiden, at jeg med Guds Hielp agtede at drikke din Skaal paa Elsborg Slot, hvilket jeg i Dag, Gud ſkee Lov! haver fuldkommet. Tiden ſtrækker ſig ikke vidtloftigen at ſkrive herom, hvorledes det er tilgangen. Men i Fredags, ſom var d. 22 Maj. ſkiød Kongen Slottet til Breche, og om Aftenen ved 7 Slet lod Hans Maj. løbe Stormen an, og holdte de dennem vel derinde, ſaa de ſloge Hans Maj.

Stormen af, og mistede vi i samme Storm døde og saarede 200 Mand. I Gaar, som var Løverdagen, blev Jens Juul, Rentemesteren, og min Broder Otto Skeel sendte ind til Gidseler og 2 af de Svenske udi Steden igien, og da var jeg 3 Gange paa Kongens Vegne inde paa Slottet om allehaande Leilighed med dennem at accordere, saa at i Dag, som er Søndagen den 24 Maj, der Kl. var 9 om Morgenen, ere de uddragne af Slottet og vores i Guds Navn der ind igien. Vale. Dat. Elsborg Slot den 24 Maj. 1612.

Albert Skeel Christensen.

Velb. Tønne Friises Skrivelse til sin Søster Velb. Fr. Berte paa Riberhuus.

Vi have nu Gud skee Lov! vundet Elsborg, og ligger for Guldborg. Gert Rantzau ligger for Stegeborg et Slot 13 Mile oven for Calmar, og vores Folk udi Calmar have der indtaget de 2 Skandser ved Calmar Bye liggendes. Udi denne vores Beleiring for Elsborg er Ridderens Broder ved Navn Fabian van Leben, hvilken er Jørg. Liunges øverste Lieutenant; det venstre Been afskudt med et stort Stykke, og Palle Rosenkrantz Axelsen udaf en liden Bøsse skudt tvert igiennem Livet, og Asmus von Anfelt er død. Actum udi vor Feldtleir for Elsborg d. 28 Maj. 1612.

Tidende, som Fr. Margr. Lange paa Engelsholm førte hid med sig til Slottet d. 3 Jun. 1612.

Den 24 Maj. haver Kong. Maj. indbekommet Elsborg udi saa Maader, at om Fredagen næst tilforn er der blevet skudt til Storm, og et Taarn slet igiennem, og med 4 Faner Knegte anløbet, og der nogle af dennem udi Taarnet vare ankomne, haver Svensken skudt med Fyrboldte i noget løs Krudt udi Taarnet, som skulde være lagt at spille af vores Krigsfolk med, saa haver Ilden faaet Overhaand, og Taarnet afbrændte. Paa hvilken Tid Kong. Maj. og havde paa et andet Sted Slottet ladet undergrave, saa Svensken trøstede sig ingenlunde det at holde, og strax haver ladet sig overgive; saa er Otto Skeel og en anden Herre inddragne paa Slottet, og Slotsherren ud til Kongen, og da besluttet at Slottet om Søndagen god Tid er overgivet, og Folket derpaa benaadet og afdraget.

Den Bøsseskytter, som løb fra Kongen ind paa Calmar, og der skiød efter Hans Maj., haver nu været paa Elsborg, og udi lige Maade Hans Maj. eftertragtet, saa eengang, som han stod ved Stykkerne, og beskiød

Slot-

Slottet, haver samme Bøssestytter skudt den Stok Kongen havde udi Haanden tvert af, at Kuglen er gaaet imellem Beenene, og er samme Bøssestytter blevet funden, der de af Slottet vare uddragne, og saa antastet, og levendes opskaaret, parteret og lagt paa 4 Steiler. Paa Slottet er befundet megen Fetalie, Krigs-Munition, 13 Læster Krudt og andet meere. Af de Skibe for Slottet laae sunkne lader Kong. Maj. Vandet udpumpe, og agter at lade dennem bruge.

Nye Tidende hidsendt af Cancelliet, og ankommen d. 8 Jun. 1612.

Kong. Maj. haver erobret Elsborg d. 24 Maj. med ringe Folkespilde, som efterfølger: Der Hans Maj. til Befestningen wende Gange havde ladet storme, haver Oberstein Ohuf Straale, som var skudt i Laaret, Slottet overgivet, og er blevet bevilget med det øvrige Krigsfolk, som var 300 baade sunde, saargiorde og syge, som var den øvrige Rest af 600, der sammesteds vare indlagte, med deres Sidegevær at afstrække. Paa Slottet fandtes stor Forraad paa Fetalie og Munition; Desligest haver Kong. Maj. bekommet 6 af de Svenskes Skibe uskadt med alt sit Tilbehør, som laae sunkne der ved Slottet, og ligge nu seilfærdige, og komme hid med det første. Den Bøssestytter, som overløb til Calmar, og giorde forgangen Aar den store Skade, haver Hans Maj. bekommet, og er levendes udi Leiren parteret.

Ingen navnkundige Personer ere blevne eller bekommet Skade, uden Palle Rosenkrantz Axelsen er bleven skudt igiennem sit Laar oven ved Livet, dog haaber man med Guds Hielp han beholder Livet. Ridderens Broder, som var Jørgen Liunges Lieutenant haver og mistet det eene Been. Den 25 Maj. haver og Kong. Maj. belagt Guldborg: Gud give Hans Maj. dertil Lykke. Svenskен fornemmer man endnu slet aldeeles intet til, hverken til Lands eller Vands. Hvor han vil opvaagne, vil Tiden give.

Fra Calmar have vi ingen visse Tidinger anden end at Riisbye Skandse blev indtaget af vort Krigsfolk d. 1 Maj, og hvis Folk i Skandsen var ihielslaget. Gert Rantzau er for kort Tid siden med et stort Antal Folk opdraget til Calmar. Hvad han kan udrette, vil Tiden give. Man formeener Hollanderne meesten at have forløbet Landet. De Lybske berustede Borgeres Skibe ligge endnu stille og ere om Sagen indbyrdes ueens, hvad de ville foretage. Kong. Majs Skibsflode er udi Østersøen at vare paa Svenskен.

Veld,

Velb. Alb. Skeels Skrivelse til sin Frue Berte Friis, dat. den 13 Jun. 1612.

Jeg haver nu intet andet at skrive end at vi ere 4 Dages Reise inde i Øster-Gylland, og tænke i Morgen ud i Vester-Gylland, og naar vi have reist der 2 Mile Veis, saa have vi siden et smukt slet Land. Vi have ingen synderlig Skade faaet af Fienden, siden vi finge Elsborg og Guldborg, uden der kan blive nogen, naar de drage ud paa Foring. Eske Brock og Jørg. Skougaard [8]) ere blevne syge paa Bahuus, saa vel som Ulr. Sandbergs Søn. Ridderens Broder en forstandig Krigsmand, er skudt. Asmus von Anfeld er død. Iblandt de Tydske og Danske er ingen synderlig Sygdom, men de Engelske ere stux syge. Dat. fierde Dags Reise paa denne Side Elsborg den 13 Jun. 1612.

Siden bekom hun en anden Skrivelse fra Alb. Skeel lydende, at Mangel for Proviant havde drevet dennem ned tilbage igien af Sverig til Elsborg.

Fr. Margr. Langes Skrivelse til samme Fr. Berte Friis, dat. Engelsholm den 26 Jun. 1612.

En af de Rostrupper er nyelig kommen fra Leiren, og beretter, at Kong Maj. og alle hans medhavende Krigsfolk lide vel, og skal Hans Maj. nu være dragen til Kiøbenhavn. De have ikke heller fornummet nogen Fiende, siden de droge fra Guldborg, og siger han, at Svensken haver gaaet dem tilhaande indtil Holleveien [9]), og gjøre vort Folk Tilførsel, og have lovet de ville være Hans Maj. hulde og troe, og ikke gjøre som de paa Øeland gjorde. Corfitz Rud er paa Elsborg, men en Tydsk Herremand paa Guldborg. Her siges og for visse Tidender, at Gert Rantzau haver indtaget Øeland, og haver ihielslaget alle Mandspersoner, som de kunde overkomme, bog Qvinder og Børn have de sparet, saa og Drengeborn, som ikke vare 9 Aar gamle. Desligeste toge de og 21 Præster paa Øeland, og sendte dennem til Kiøbenhavn.

Man-

---

[8]) Om Jørgen Skougaard anføres i det Kongelige Bibliotheks Haandskrift paa et andet Sted, at han af en hidsig Sygdom er død paa Bahuus Tirsdag. d. 16 Jun. og hans Lig nedsat udi Helsingborg Kirke Søndag. den 12 Jul. 1612.

[9]) Maaske Holwagen ved Wettern og paa Grændserne af Smaaland imod Norden.

Manderup Parsbergs Skrivelse til Knud Brahe til Engelsholm i Junio 1612.

Kiere Knud! Giver jeg dig tilkiende, at mig er tilskrevet, at Esse Brock skal ligge haardt syg paa Bahuus. Desligeste Jac. Lycke. Gud hielpe dennem!

Af Øresund er kommen en Karl, som siger, at der skal være kommet Engelske Gesandter til Kong. Maj. og skal Robert, som tiente Herr. Hans, være den eene Gesandt, og siger samme Karl, at han talte med hannem udi Helsingør. Han siger ogsaa at de ere 2 Engelske Gesandter, og den eene drog til vor Konge og den anden til Sverig.

Mig er tilskrevet fra Kiøbenhavn, at Gert Rantzau haver indtaget Beland igien; dog vidste de ikke om han haver bekommet Borckholm. Her er nyelig kommet Tidende fra Embden og Holland, at de Svenske skulle have antaget et stort Antal Folk, og skal have til Skibs udsendt i Vester-Søen, hvor heden vidste man ikke. Men i Dag er kommen en Dansk fra Amsterdam, han beretter det ikke at være saa, dog er han for 3 Uger siden seilet derfra. Her er og Tidinge, at Moinekehaff, den Svenske Øverste, skal have bedragelig handlet imod Nederlandt med Penninge at optage og de ingen Betaling kan bekomme igien. Samme Karl, som er kommen fra Amsterdam, er en beskeden Karl. Han beretter, at førend Kongen fik Elsborg, var til Amsterdam alleslaande Snak om denne Krig; men siden de fik Tidinge, at Elsborg og Guldborg ere erobrede, have de været meget stille, og ingen synderlig siden haver ladet sig formærke om Krigen.

Tidende som Velb. Otte Skeel Proviantmester haver tilskrevet Velb. Mandrup Parsberg fra Leiren i Junio 1612.

Den 6 Junii drog Kongen fra Guldborg med al sin Leir, og leiret sig ved Gammelkose, som blev afbrændt udi Vinter, og havde tilforn forordnet Klusmandz Leutenant [10]) derpaa Hunset, dog var Hans Maj. først til Sinds at ville stoise det, men blev fraraadt ꝛc.

7 Jun. leirede Kongen sig ved en Kirke i Svetig en halv Mil paa hin Side af Bergesteen, og havde agtet at ville drage sine Jagter og Skibsbaade over en Sluse paa den anden Side af Elven med Proviant, men den var

[10]) Hvad forstaaes ved Klusmandts Leutenant?

var saa brødt, at det kunde ikke skee. Jeg tænker, at Hans Maj. drager op med sit Regiment og Hert. Jørgen udi Dag til en liden Kiøbsted kaldes Bresta, og ligger ved Wennersøe 2 store Mile derfra, som Kongen nu ligger, og vil blive det og giøre paa nogen Tid sedem belli og skiændse sig, paa det han kan desbedre twinge Landet udi Vester-Gylland. Kongen sendte mig ned i Gaar, at jeg skulle skaffe hannem noget Fetalie til Krigsfolket, thi der er allerede stor Feil og synderlig paa Brød og Øl. Jeg drager med Guds Hielp op i Dag igien. Gud hielpe, at vi kunde bekomme Underholdning til dennem, naar vi komme længere op i Landet; ellers vil det ikke gaae vel til, thi vores exercitus er samlet af adskillige underlige Folk. Der begynder en meget stor Skrøbelighed iblandt vore Soldater, og er vel af de Engelske allene døde og syge mere end 800 Mand. Gud bevare os naadelig fra denne smitsom Sygdom.

Om Fienden have vi faaet Kundskab, at Jesper Maßen ligger 2 Mile fra os ved et Pas, som kaldes Alling-Aae, men jeg tænker, vi drage ikke denne Vei; og siges det, han haver 14 Faner Ryttere og Knegte hos sig. Af vores Soldater blive stundom 4, stundom 10 skudte ihiel om Dagen og om Natten af Fienderne, naar de ere ude om Bytte.

Fra Calmar er Tidinge kommet, at Gert Rantzau skulle have indtaget Øeland igien, dog Kongen end ingen Skrivelse haver bekommet fra hannem derom. Det var meget godt, kunde vi samles med det Folk han haver, thi vores Folk formindskes Dag fra Dag, og ligger langt op i Landet. Vor Herre hielpe os vel, og giøre en god Ende paa alle Ting.

Fra Samme til Samme.

Givendes Eder venligen tilkiende, at Hans Maj. med sit Krigsfolk er endnu, Gud skee Lov! ved Magt. Jeg drog fra Kongen i Onsdags og ned til Elsborg, der noget at bestille for hannem; siden drager jeg nest Guds Hielp derfra op til hannem igien, og tager en frisk Fane op med mig. Kongen ligger nu paa en Herregaard 2 Mile fra Lyekioping som kaldes Sedenitz [11]), og tilhørte Lehnert Posse, som er udrømt af Sverig. K. Gustau og Hert. Johan laae nu 1 Mill derfra ved en Broe kaldes Nyebroe, og havde kast Broen af bag ved sig, og det Hans Maj. det fornam, ilede han strax efter han-

[11]) Skrives nu Lidkiöping og Sätenäs.

hannem med sit Rytterie, men K. Gustan vilde ikke tøve, men rykte strax op til Lyekiøbing, en liden Kiøbsted ligger ved Wennersøe. Om Natten drog Kongen did med alt Rytteriet, og 500 Mand til Fods, men der vi kom til Lyekiøbing havde de Svenske skudt halve Broen af, og vare rykkede derfra, dog kom Hans Maj. med Folket ind i Byen, dog vi fornam ingen boendes derinde uden nogle faa Bønder og en syg Soldat, og fik saa Kundskab at Fienderne vare rykkede 2 Mile derfra til en anden Paß kaldes Aarholm, og vare 18 Faner stærke til Hest og Fods, saa vilde Kongen intet længere forfølge hannem, men drog tilbage igien til Sedenitz, og befalede mig at drage ned til Elsborg, og havde 18 Heste med mig, og fandt jeg ingen besynderlig Modstander uden nogle faa Ryttere, som mødte mig, og skiøde vi 2 døde, og fandt vel 30 af vores Soldater ihielslagne, som ikke havde kundet følge den store Hob.

Kongen vil nu drage en anden Vei ind i Landet over Hallands Aae til Jenkiøbing, hvor han haver befalet mig at komme til hannem med den Fyenske Fane og nogle Rustvogne, som skulde lades med Brød; thi vi have og nogle Dage havt stor Mangel for Brød og nesten alt Folket drikker nu Vand, men af andet Fetalie finder vi nok af allesteds, men Øl og Brød er ikke meget at bekomme her i Landet. Corfitz Rud er Stadtholder paa Elsborg, og bliver der paa Huset. Guldborg er endnu ved Magt, men jeg tænker at, naar Elsborg bliver repareret, da er Hans Maj. til Sinds slet at diruere det udi Grund. Vi havde ingen Feldstykker med os, endog det giordes vel behov, men Veien er saa ond over disse Passer, at man kunde ikke bringe dennem med sig. Dat. Bahuus den 20 Junii 1612.

Velb. Alb. Skeels Skrivelse til Frue Berte dat. 27 Jun. 1612.

Det er nu lige 3 Uger siden vi droge fra Guldborg ind ad Sverig, hvor vi imidlertid allevegne have draget omkring op og ned, og sielden have ligget en Nat som den anden. Al den Svenske Magt (hvor baade Hert. Gustau og Hert. Johan selv ere hos,) er ogsaa her tilstede, saa at begge Leire ere altid tilsammen paa 1½ eller 2 Mile nær. Vi have 2 Gange med vores Magt rykket efter hannem i den Meening, at vi vilde slages med hannem, men han er begge Gange veget for os, saa at vi ikke have kundet komme tilsammen, saa at hvad Slaaen belanger, have vi ikke giort hverandre synderlig Skade, uden naar vi drage ud paa Foring, da faaer vort Folk stor Skade. Min Marcus er ogsaa blevet borte paa Foring. Jeg veed ikke, om han er blevet

fanget eller slaget, men jeg haver Bud henne derom. To Gange have vi dog noget lidet klappet hannem. Den eene Gang sloge vi ham 80 Fodfolk af, og finge vi deres Fane. Den anden Gang afsloge vi hannem 130 af 250, som de vare, og fik vi Ritmesteren fangen, men ellers bliver der iblandt slaget ihiel hver Dag. Vi ere nu komne tilbage paa 2 Mile nær Elsborg, meest af den Aarsag, at vi hverken have havt Brød eller Øl, saa at jeg i de sidste 14 Dage vel haver drukket saa meget Vand som Øl, dog kanst du tænke, hvad de andre have faaet, dog jeg er Gud skee Lov! saa vel til Pas, som jeg nogen Tid haver været. Vi blive her liggende paa en 8 Dages Tid, eller ogsaa drage ned til Elsborg paa det at Folket kan komme noget til sig igien. Jeg vil frit sige, at der er blevet af gemeene Soldater fordervet i disse 3 Uger over 800 Mennesker, men nu haver jeg mine Vogne ned til Elsborg efter Øl og Brød, saa at paa de Tider jeg skal lide Nød, skal de andre vel være døde af Hunger. Datum Leiren 2 Mile fra Elsborg den 27 Junii 1612.

Velb. Henr. Langes Skrivelse til Velb. Frue Berte her paa Riberhuus, dat. Kiøbenhavn den 12 Jul. 1612.

Kong. Maj. var for kort siden nogle Mile udi Sverig, kom tilbage igien med sin gandske Krigsmagt uskad. Svensken, som laa med sin Magt ikke langt fra Hans Majs Leir, vilde ikke ham angribe, men paa Aftoget, der Hans Maj. for Mangel paa Proviant maatte begive sig tilbage, da haver Svensken udsendt 250 Ryttere af de beste paa Kundskab, hvilke vore Ryttere have beringet, saa at nesten alle de Svenske Ryttere ere blevne slagne og nedhugne. Samme Tid bleve tvende fornemme Ritmestere fangne, som ere i Kong. Majs Leir, som nu ligger paa Guldborg Enge.

Guldborg Slot haver Kong. Maj. ladet sløife og opbrænde. Naar Hans Maj. vil derfra igien oprykke er mig uvitterligt.

Den 20 Jul. forstkom. skal holdes et Møde til Knærød paa Grændserne om Qvarteer. Axel Brahe, Anders Bilde og Tage Thott til Erichsholm ere forordnede der sammesteds at skulde møde, og da skal Eders Broder Johan Friis losgives imod den Svenske Ritmester Wagner, hvorom først skal tracteres ꝛc.

NB. Alb. Skeel skriver i sit Brev til Frue Berte, at Joh. Friis skal losgives den 19 Julii ꝛc. Item kom han los og var i Kiøbenhavn den 2 Aug. 1612.

Velb.

Velb. Alb. Skeels Skrivelse til hans Frue Berte dateret den 20 Jul. 1612.

Det er nu i Dag den ellevte Dag siden vi droge fra Gulbborg Enge paa Veien ad Jenkioping, og ere vi endnu ikke dertil komne uden 7 Mile Veis; Om vi komme did eller ikke, maae Gud vide, thi Fetalien for Fodfolket gaaer slux med. Hertug Gustau haver skrevet vor Konge til om Fred, og han haver og svaret hannem dertil igien, som jeg kan tænke, at han er ikke ugenegen til Fred, dog vil han vide med hvad Middel. Dat. 11 Dages Reise paa hin Side Gulbborg den 20 Jul. 1612.

Samme til samme om den store Livsfare han var udi Søndagen den 26 Jul. 1612.

Kiære Kone! maaskee dine Bønner og andre, som godt Folk haver giort for mig, dennem haver Vor Herre bønhørt, thi nu i Søndags forgangen, som var den 26 Jul. var jeg i saa stor en Krigsfare, som jeg intet haver været udi eller kan komme udi, om Krigen end varede i 10 Aar, dog Vor Herre (Gud skee Lov) hialp mig for min Person derfra uden Saar eller nogen Skade, og er det saaledes tilgangen, at Kongen fik Tidende, at Gert Rantzau og Svenskен skulde været tilsammen og slagedes, hvorfor Hans Maj. befalede mig, at jeg skulde tage 100 Heste af mine og Joachim Bülows og Corfitz Ruds Ryttere og drage en 4 Mile paa hiin Side Jenkioping, om jeg kunde forfare, hvortil var gangen, hvilket jeg ogsaa giorde, og fik 4 Fanger, af hvilke jeg fik Kundskab. Men der jeg skulle tilbage igien til Kongen, da havde Svenskен med 500 Fodfolk belagt mig Passen paa 3 Steder, som jeg endelig skulle frem eller og lade mig fange med mine 100 Heste, hvilket jeg ingenlunde var tilsinds at giøre. Derfore talte jeg mine Ryttere til, om de vilde staae bie, da vilde vi i Jesu Navn sette igiennem dennem og forsøge vor Lykke, hvortil de svarede alle Ja, at de vilde gierne følge mig. Saa hug jeg hen i Guds Navn, og i den første Pas blev min Hest, som jeg reed selv paa, skudt tvert igiennem ved mit Laar for i Sadelen, dog han bar mig endda retskaffen igiennem Fienden. Saa hug jeg lige paa den samme Viis igiennem den anden Pas, hvor min Hest midt iblandt Fienderne blev skudt anden Gang bag ved mit Laar tvert igiennem, af hvilket Skud han ogsaa strax styrtede, og blev død paa Stedet. Saa maatte jeg fattige Karl løbe til Fods i min Rustning med min Pistol i min Haand, og da havde jeg hartad overgivet

mig. Saa kom Vor Herre endda og hialp, at Niels Krabbes Staldmester en vakker Karl, som fulgde mig og red under mit Compagnie, kom ridendes, og som han kom ret lige ad mig, da bleo han skudt igiennem hans Hoved af Fienden, saa han strax for min Fod styrtede af Hesten, saa raabte jeg til en af mine Ryttere, som var Sal. Søren Knudsens Karl paa Throdie, at, om der var Ære i hans Liv, da skulle han nu hielpe hans Ritmester, og gribe mig den ledige Hest, hvilket han ogsaa som en ærlig Karl giorde, og gav jeg hannem strax 8 Rosenobler for hans Tieneste om Aftenen jeg kom i Qvarteret. Det jeg kom paa samme Hest, saa hug jeg til den tredie Paß, og blev atter skudt paa min Rustning, dog det gik ikke igiennem, saa at jeg aldrig nok kan fuldtakke Vor Herre, som saa underligen bevarede mig, at jeg ikke fik det ringeste Saar eller Skade.

Jeg tænker her bliver ikke megen Fegtning af denne Sommer, thi vi ere nu 2 Dages Reise tilbage igien lige ad Halmstad. Aarsagen, at vi hverken kan faae at æde eller drikke, saa at Folket lider stor Nød. Jeg haabes nest Guds Hielp at være hiemme paa de Tider, som Vor Herre vil forløse dig. Du haver uden Tvivl vel hørt, at din Broder Henrich Friis er død, og Knud Giedde, Brostrup Gieddes Søn, er skudt. Her ere komne Gesandter fra Brandenburg og Pfalz, saa jeg haabes, at det engang maa komme til en god Ende. Dat. d. 30 Julii 1612.

Samme til samme af Leiren d. 2 Aug. 1612.

Vi ere nu komne til Halmstad Grændsen paa 2 Miile Veis nær, og lader hente Fetalie fra Halmstad, dog jeg tænker det vil ikke længe vare. Svensken haver slaget Gert Rantzou 2 smaa Compagnier Ryttere fra; Ellers er her intet nyt. Vale.

Velb. Henr. Langes Skrivelse til samme Fr. Berte. Dat. Kiøbenh. d. 6 Aug. 1612.

Vort Folk ligge nu 6 eller 7 Mile inde i Sverrig fra Halmstad. Svenskeu haver selv afbrændt Jenkiøbing, og er indrømt over Holleveien udi Sverrig. Men vort Folk havde gierne fulgt hannem efter, der de vare oppe mod Holleveien, men kunde ikke for Mangel paa Proviant, thi Svenskeu haver alting forødt, dog haver vort Folk fanget godt Bytte, og haver Proviant nok der, som de nu ligge. Sygdommen (Gud være lovet!) stilles nu noget i Leiren. Vor Skibsflode bliver igien seilfærdig i denne Uge. Man hører intet

til

til Svenskens Skibe udi Søen. Jeg forhaaber vor Skibsflode skal snart gieste Svenskens Flode ꝛc.

Samme til samme, dat. Kiøbenh. Søndagen d. 6 Aug. 1612.

Kiære Frue Berte! Giver jeg Eder venligen at vide, at Kong. Maj. Vor allern. Herre er i Gaar Løverdagen d. 8 Aug. hid ankommen, og haver ladet sit gandske Krigsfolk, som han havde i Sverig, udi Garnison, ethvert Regiment paa sit Sted udi Skaane, og skal Alb. Skeel med sin Fane Ryttere ligge udi Helsingborg og Ulrich Sandbierg skal ligge med sin Fane udi Landskrone. Hvor længe de blive der liggende er ubevidst, thi Svensken er oprykket over Hollevejen, saa han ingensteds er at finde. Her siges for vist, at Kong. Maj. vil selv følge vor Skibsflode udi Østerseen, som i Morgen ellen Overmorgen bliver seilfærdig, hvilken Flode var hiemkommen formedelst Sygdom, som var kommen iblandt Folket, saa det lader sig ansyne, at Alb. Skeel med sine Ryttere bliver en Tid lang liggendes i Helsingborg. Af Kiøbenhavn den 9 Aug. 1612.

NB. Om Skibsfloden.

Herhos er vel at mærke, at vi fik visse Tidender fra Kiøbenhavn den 5 Aug. at Torsdagen og Fredagen den 30 og 31 Julii kom Admiralen Mogens Ulfeld ind for Kiøbenhavn af Østersøen med 21 Orlogsskibe, som Folket mestendeel var slet afdød, saa at der paa samme var neppelig saa mange levendes og karske, at de kunde regiere Skibene: Men strax at samme Skibe indkomme, bleve Kiøbenhavns Porte tilslutte og Bommen med, og strax blev udskrevet Folk paa Skibene, paa det de med det første kunde komme i Søen igien. Item berettedes samme Tid, at Svensken havde henved 20 eller flere Skibe inden Skiærene i Sverig, som han vilde ud med i Søen, naar han saae sig Lejlighed og Raaderum ꝛc.

Kong. Maj. udseilede fra Kiøbenhavn med Skibsfloden ind i Østersøen.

Anno 1612 henved den 19 eller 20 Aug. efterat Skibene vare nogenlunde besatte igien med Bøsseskiøtter og Baadsmænd, udseilede de fra Kiøbenhavn igien, og Kong. Maj. fulgte selv med udi egen Person. Men imidlertid at Kong. Majs Skibsflode var seilet til Kiøbenhavn hiem, haver Svensken strax ikke forsømt Leiligheden, men haver ledsaget nogle Koffert-Skibe udaf

Skia-

Skiærene til Dantzig, og derfra ført til Sverig Viin, Humle og Salt, Lod og Krudt, som de havde stor Mangel paa og stor Nød for.

Forruden anførte haves endnu i det Kong. Bibliotheks Haandskrift et Par Stumper af Breve, hvoraf Resten mangler. Til det eene af disse Stykker mangler Begyndelsen, og kan derfor ikke vides, af hvem eller til hvem skrevet. Det begynder da saaledes:

Hert. Ulrich, som for nogle Dage forleden er hidkommet, ligger her paa Reeden med et Kongl. Majs. Orlogsskib seilfærdig. Skibet vel munderet haver inde 100 Soldater og 100 Baadsmænd, og vil med det første til Hans Maj.

Robert Anstruther er hidkommen fra Halmstad: En svensk Trompeter (samt Spens Wormesen Secretair hos Robert,) have været her med Breve fra Kong Gustau, hvilke Hans Maj. ere strax blevne tilskikkede: Hvad det betyder, vil Tiden give.

Hert. Ernst, samt Wusteroc med deres Regimenter ere afskedede. Deres Soldater ere under Gert Rantzous og Pentzes Regimenter indstukne. Gert Rantzous Regimenter ere forordnede at skulde legges udi Garnison paa Grændserne udi Blegind og Skaane, og ere nu mesten didkomne. Gert Rantzou, samt Krigs-Commissarierne ere hidforventendes i Morgen her at giøre Afregning med fornævnte tvende afskedede Øverster og deres Officerer.

Pentz bliver liggendes paa Øeland: om hans gandske Regiment der bliver, er mig ubevidst. I Gaar kom Tidende fra Bergen, at Monnickehaffven med hans Anhang skulle have kastet Anker for Trundhiem Bye, og haver der vildet giøre Landgang, og strax Byen overfalde; er dog med grove Stokker og nogle Blokhuse de der havde saa bleven afvliist, at han maatte rippe Anker, og haver siden draget til Lands med sit Folk 2 Mile derfra. Hvad derefter paa begge Sider er skeet, derom haver man endnu ingen visse Kundskab. Skibet, som dennem didførte, er igien løbet til Hollaud. Monnickehaffven skal have optaget 5 eller 7 Nordlands Jagter og et Engelsk Skib, og skudt et Flensborger Skib i Grund.

Her siges for vist, at Muscoviterne med Tyrkens og Tatterens Hielp skal have slaget Polakken 12000 Mand fra, hvorunder store Herrer ere og blevne fangne, saa Kongen af Polen hans Sag skal staae ilde. I disse Dage ere her i Byen døde 2 gode gamle Tydske Slegter, v. Thymen og Apitius

us Gronneberg. Christen Muutzlig skal her nedsættes den 15 Septbr. forstk. Datum den 7 Septbr. 1612.

Det andet Brev, hvoraf kuns Begyndelsen haves, er fra Doct. og Prof. Gellius Sascerides til den ofte nævnte Alb. Skeel, og dateret Kiøbenh. den 27 Sept. 1612. Hvad heraf haves er følgende:

Givendes Eder venligen at vide, at jeg efter Eders gode Skrivelses Indhold haver beflittet mig at udspørge, hvis Nyt hos os monne forefalde. Saa for det første kan jeg Eder ikke forholde, at Mandagen, som var den 14 Septb. ere begge Admiraler med nogle af de største Kong. Majs Skibe, som havde været med Hans Maj. udi Østersøen, ankomne fra Kiøbenhavn, dog Hans Maj. da selv ikke var med. Folkene berettede, at Hans Maj. med al Skibsfloden skal have været inde udi Sverig paa 3 Uger Søes nær Stockholm for et Sted, som kaldes Wartholm. Og dersom Gud vilde havde undt vores Flode en Times Medbør, da havde de naaet den Svenske Flode, saa at den enten skulle have faaet at følge eller og slaget sig derfra. Men efter at Vinden vendtes, og Svensken fornam vores at ankomme, haver han arbeidet sig . . . .

Resten feiler. I samme det Kong. Bibliotheks Haandskrift findes ogsaa saa vel Carl den Niendes Udfordrings-Brev, som Christians Svar, begge i Henseende til Udtrykkene meget forskiellige fra Holbergs Aftryk. Da det er Udtrykkene, som giøre disse Breve især mærkværdige, og da jeg i andre Copier, som ere mig forekomne ligeledes har fundet stærke Afvigelser, vil jeg ikke her meddeele dem, saaledes som de i det Kongl. Bibl. Haandskrift forekomme, men hellere, efterat have sammenlignet flere Afskrifter, her i Magazinet meddeele nærmere Efterretning om de bemærkede Afvigelser. At Originalerne skulde kunde opdages, er neppe troeligt.

Endnu findes i samme Haandskrift nogle Vers i Anledning af denne Krig, af hvilke jeg kuns vil anføre et Nid-Vers, som siges at skulde være blevet opslaaet paa Calmar Port, førend den blev indtaget, og hvortil siden et Svar er opsat efter Byens Overgivelse, som og anføres:

Jeg heder Calmar hin graa,
Derfor ingen mig rokke maa,
Her laae en Konge for ilsyv Aar
Han baadte ikke for et Haar
Nu er her kommet et Jutte-Barn
Al hans Anslag vorder til Skarn.

Sva-

Svaret derpaa:

Om du endskiønt heder Calmar hiul graa
Urokket derfor kanst du ei staae
Dimskiønt en Koning udi syv Aar
Dig ikke kunde rokke ved et Haar
Saa haver dog Koning Christian
Som du af Spot kalder et Jutte-Barn
Ligget her for i Uger syv, som en Krigsmand,
Og dig erobret med Stormer-Haand,
At du skal vide af Krigsmand slig,
For Borne-Leeg at vogte dig.
En anden Tid du ei forgiette,
Paa Gud din Styrke og Mod at sætte.

II.

K. Friderich 2dens Missive til Kiøbstederne Malmøe, Helsingøer, Landskrone, Kiøge, Roeskilde og Kiøbenhavn om at laane sig Tinfade, Tintallerkener m. m. til forestaaende Kroning 1559.

Meddeelt af Prof. Abraham Kall.

Friderich then anden ꝛc. Vor Gunst tilforn. Viider, at Vi agte at holde Vor Kongel. Kroning her udi vor Kiøbsted Kiøbenhaun then Søndag nest efter Sanct Laurencii Dag forstkommendis, og formode hid til Os samme Tiid nogle fremmede Forster og Herrer; Thi bede Vi Eder og begiære, at I ville laane os af Eders Bye saa mange Tinfade, Tintallerkener, Saltsirken, Kiædle, Duge och Lyssestager, som thenne indlukte Seddel udviiser, och ingen Tinfade, Tintallerkener eller Duge mindre end thisse ere, Vi herhos sende Eder, och thet med Eders visse Bud forskikke hid til Slottet viij Dage tilforn det allerseeniste, och thet lader fortegne med Eders Mærke, och antworde vor Slotsskriver her sammesteds, han skal thet lade forvare, och sli Eder thet tilstede igien, och thersom noget bliver fordervet eller borte theraf, tha ville Vi det til Takke lade Eder betale: Befalendis Eder Gud; Datum Kiøbenhavn then xxv Dag Julij MDLIX.

Seddelerne, som bleve lagte i Missiverne til disse 6 Steder, lode saaledes:

Mal-

Malmoe.

Tinfade	100 a)
Tin-Tallerkener	150
Saltzirken	50
Lyſekroner	10
Lyſeſtager	16
Duge	100

1 Kiædel paa 1 Tde
2 Kiædler hver paa 3 Tdr
1 Kiædel paa 2 Tdr
2 Kiædler hver paa ½ Tde
1 Kiædel paa ½ Fdg.

Helſingor.

Tinfade	40
Tin-Tallerkener	50
Saltzirken	20
Lyſeſtager	15
Duge	50

2 Kiædler hver paa 1 Tde
1 Kiædel paa 2 Tdr.
1 Kiædel paa 1 Fdg

Landskrone.

Tinfade	50
Tin-Tallerken	80
Saltzirken	20
Lyſeſtager	17
Duge	54

1 Kiædel paa 1 Tde
2 Kiædler hver paa ½ Tde
3 Kiædler hver paa 1 Fdg
1 Kiædel paa 2 Tdr
1 Kiædel paa ½ Fdg.

Roſkilde.

Tinfade	50
Tin-Tallerkener	80
Saltzirken	30
Lyſeſtager	12
Duge	50

2 Kiædler hver paa 1 Tde
2 Kiædler hver paa ½ Tde
2 Kiædler hver paa 1 Fdg
1 Kiædel paa ½ Fdg.

Kioge.

Tinfade	50
Tin-Tallerkener	80
Saltzirken	30
Lyſeſtager	15
Duge	50

1 Kiædel paa ½ Tde
3 Kiædler hver paa 1 Fdg.

Kiøbenhaffn.

Tinfade	100
Tin-Tallerkener	150
Saltzirkener	60
Lyſeſtager	16
Duge	100

2 Kiædler hver paa 3 Tdr
2 Kiædler hver paa 1 Tde
2 Kiædler hver paa ½ Tde
2 Kiædler hver paa 1 Fdg.

III.

a) Formedelſt Mangel af overſtrøgne Bogſtaver, hvormed de halve Summer ved Bogſtavers Brug paa den Tid til Tal-Tegn udtrykkes, ere vore nu brugelige Tal her anbragte.

III.

K. Friderich 3 sælger til Duarte de Lima og Arvinger Fæstningen Dansborg med omliggende District og alt forhen det Ostindiske Compagnie overladte og nu ham der tilhørende af Huuse, Skibe, Varer ꝛc. for 80000 Rdlr. Spec. 1658.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

Sal. Schlegel har i sine bekiendte Samlinger til den Danske Historie med megen Flid samlet, hvad som kunde tilveiebringes om den Danske Handels Skiebne i Ostindien under Christian 4 og Friderich 3. I hvilken jammerlig Forfatning de Danske Etablissements og Handel her paa Ostindien befandt sig under sidst nævnte Konge, derom fandt Schlegel nogle faa skiønt gandske uventede Efterretninger i den ældre Udgave af den berømte Franske Encyclopedie, som han har meddeelt i det andet Binds 3die Stykke af sine Samlinger. Og nu Tilstanden her hiemme i Moderlandet. De Svenske allevegne seiersrige; Kronborg overgivet; Kongen selv i sin Hoved-Stad indsluttet og beleiret, da han for 80000 Rdlr. Spec. overlader til Duarte (Edvard) de Lima i Hamburg og Arvinger, (hvoriblant en Søn Moyses de Lima her i Kiøbenhavn paa den Tid nærværende) alt hvad følgende Contract indeholder, hvoraf Originalen af mig eies, underskreven af Kongen, og forsynet med det Kongl. Segl. Jeg har ingensteds fundet nogen Efterretning om dette Salg, som, hvorvidt der endog sees at være dermed kommet, dog maa formodentlig siden være gandske gaaet tilbage, hvad enten efter Kongens Ønske eller ved at Contrahenterne ei have opfyldt alle denne Appunctuations Poster, som de da ogsaa kunde giøre uden derfor i Følge den 14de Art. at frygte Kongens Unaade. — Efter Beretning skal i forrige Aarhundrede dette Navn de Lima være blevet ført af en riig Jødisk Familie i Hamburg af det Portugisiske Nation, og Sønnens Navn Moyses lader formode, at Faderen har henhørt til samme. Af den 14de Art. sees at han har havt anseelige Fordringer paa Regieringen for giorte Penge-Forskud, ligesom ogsaa af den 13de Art. at man alt da har tænkt paa at oprette et nyt Ostindisk Handels Compagnie, som dog ei kom i Stand, og blev octroieret førend 18 Nov. 1670.

Appunctuation wegen des getroffenen Kauffs, über die Veste Dansburg in Ost-Indien, so von Ihrer Königl. Maytt. zu Dennemarck, Norwegen ꝛc. an Duarte de Lima folgendergestalt abgetreten und überlassen.

I.

1. Nemblich Allerhöchstgedachte Ihre Königl. Maytt. zu Dennemarck, Norwegen ꝛc. verkauffen, cediren vnd überlassen an Duarte de Lima vnd seine Erben, vollkomlich, dero Veste vnd Schloß Danszburgh, mit der Irgent annoch derin verhandenen Artiglerie, Munition, Vivers, Waffen, Gerechtschaft, Mobilien, so viele Ihro davon eigenthumlich zukumbt, vnd darauff andere nicht zu prætendiren haben, zusambt dem daran liegenden Stättlein, den beiden zugehörigen Dörffern, vnd so weit sich der District vnd die Gräntzen erstrecken, Imgleichen den Logos, Häußern, Comptoiren, auch aller andern Zubehör vnd Gerechtigkeiten, wie sich dieses anitzo befindet.

2. Ebenermaßen überlassen Ihre Königl. Maytt. auch demselben die Schiffe, so viehl deren alda noch verhanden, zusambt deroselbe Zubehör.

3. Imgleichen wirdt von Ihrer Königl. Maytt. dem Käuffer vnd seinen Erben, die Jurisdiction vnd Bottmässigkeit über die dazu gehörige Unterthanen, wie dieselbe vnstreitig hergebracht, auch hiebevor in dero Herrn Vattern glorwürdigsten Angedenckens, vnd nachgehendts in dero eigenen Nahmen aldah exerciret worden, überlassen vnd abgetreten.

4. Zusambt aller Freyheit, Privilegien vnd Immunitäten mit dem jure commerciorum, wie Sie solches alles von dero in Gott ruhende Königl. Maytt. ruhigh erlanget, biß auff diese Zeit continuiret, vnd von dem Naiguo zu Tansiur vnd Senuirad Adasin acquiriret vnd erhandelt worden.

5. Wie auch alle Prætensiones, Actiones vnd Fohderungen, so Ihrer Königl. Maytt. selbsten, oder der hiebevor auffgerichteten Copenhagenischen Ostindischen Compagnie, dero endtsrechtlicher Gepühr nach competiren mügten.

6. Erpieten sich Ihre Königl. Maytt. ferner dahin alle hieselbsten in der Archivo, oder in dero Veste Danßburgh, dieser Ostindischen Societæt halber auffgerichtete vnd verhandene Privilegia, Contracten, Acten, Documenten vnd Nachrichtigungen, so zu Behaubtung dieser Gerechtigkeit, vnd der in Ostindien habenden Fohderungen dienen, so viehl deren noch beyzubringen, dem Käuffern extradiren zu lassen.

7. Die Guarnison vnd Einwohnern der Forteresse, des Stättleins, der Dörffer vnd Länder, so viehle deren Ihrer Königl.

Maytt. Jurisdiction vnterworffen, wie auch der Commendant, die Bediente, Schiffleute vnd Matrosen, so Ihrer Maytt. mit Ayden vnd Pflichten verwandt sein, sollen bey erfolgter Tradition Ihrer Aide vnd Pflichten erlassen vnd dem Käuffer ferner zu gehorsahmen angewiesen werden, dafern Sie Belieben haben, demselben zu dienen. Sonsten soll ihnen frey stehen zu reisen, wohin es ihnen gefälligh.

8. Nach geschlossenen Kauff-Contract, wollen Ihre Königl. Maytt. Einen oder Zwey Commissarios verordnen, die Tradition würklich zu verrichten, vnd die in dero Pflichten stehende Persohnen, Ihrer Aide vnd Pflichte zu erlassen, welche Commissarii auff der Hin- vnd Rückreise von dem Käuffer sollen defrayret werden.

9. Wie dan der Käuffer die Bediente, Schifleute vnd Soldateska ins gesambt Ihrer irgent habenden Fohderungen vnd Prætensionen halber, von denen alda verhandenen Wahren, so weit sich dieselbe dazu erstrecken, befriedigen soll, vnd zware solches ohne eintzigen Abzugh oder Decurtirung der für den Abstandt beliebten Summa Geldes.

10. Worentgegen der Käuffer vnd seine Erben alle die an berürtem Orte verhandene Wahren, so viel deren Ihrer Königl. Maytt. zugehören, sollen zu genießen, sonsten aber wegen der alten Compagnie Schulden, worvon Ihre Königl. Maytt. den Käuffer entfreyen wollen, nichts zu thun haben.

11. Vnd seindt Ihre Königl. Maytt. allergnädigst friedtlich, daß der Käuffer die Handlung, vnter deroselben Nahmen vnd Protection führe vnd fortsetze.

12. Zu dem Ende dan, vnd zu desto sicherer Treibung der Commercien zu Krieg- vnd Friedens-Zeiten, Ihre Königl Maytt. auff diese Handlung dero Sicherungs-Pässe vnd Recommendationen ertheilen, auch den Cours dieser Commercien nicht hindern, noch andern an berürte Oertter zu trafiquiren, Privilegia vnd Recommendationes geben wollen.

13. Da auch der künfftigen Ostindischen Compagnie beliebig sein würde, Ihre dahin gehende Schiffe in Copenhagen oder Glückstatt auszurüsten, vnd an einem oder andern Ortte den Stapel der Ostindischen Wahren anzurichten, wollen Ihre Königl. Maytt. diese Societät mit gewissen Privilegien versehen, vnd darüber steiff vnd fest halten lassen.

14. Darentgegen verspricht der Käuffer für sich vnd seine Erben hiemit kräfftigster vnd bündigster massen, die veraccordirte Kauffgelder, als Achtzig Tausent Rthlr. in specie Ihrer Königl. Maytt. folgender gestalt zu zahlen. Erstlich so balt der Kauffbrieff vollnzogen, will er alhie in Copenhagen Zwantzigh Tausent Reichsthaler in specie bahr erlegen; Ferner erbietet sich des Käuffers Sohn Moyses de Lima, wan seines Vattern Ratification, die da so balt immer müglich, vnd zwar auffs längste nach Drey Wochen wan ihme diese Appunctuation in Hamburgh zukommen, daselbst in genanter Zeit, Leonhardt Marselis zu fernerer schleuniger Vortschickung versiegelt zugestellet, vnd darüber ein Schein ertheilet werden soll, erfolget, vnd hierüber eingelieffert, innerhalb denen darauff folgenden Drey Wochen, noch Zwantzig tausent Reichsthaler, an Ihre Königl. Maytt. oder dero Gevollmächtigten in Hamburgh bahr zu entrichten, vnd darauff inmittelst eine Obligation vnd Revers auszugeben. Die übrige Viertzig Tausent Reichsthaler soll der Käuffer an seiner habenden richtigen vnd liquidirten Schuldforderung zu decurtiren vnd zu kürtzen haben, vnd dagegen die in Händen habende Obligationen, so weit diese Summa sich erstrecket, wan die Liefferung des Castehls geschehen, herausgeben. Da aber seines Vattern Ratification nicht erfolgen sollte, soll er schuldig sein, den Kauffbrieff, vnd die Appunctuation, auch alle andere ihme tradirte Documenta alhie wiederumb auszulieffern, vnd herjeghen ihme die bahr verschosene vnd vorgestreckte Gelder hinwiderumb so vortt richtig gezahlet werden, Sonsten aber dißfalß keine Vngnade zu erwarten haben.

15. Schlieslich wollen vor allerhöchstged. Ihre Königl. Maytt. den Käuffer seine sonst habende vnd noch restirende richtige Forderun, in ein gewisses Ambtt im Königreiche Dennemarck alsobaldt versichern vnd ihme dasselbe bis die Zahlung erfolget, dafür zum Vnterpfandt setzen.

Zu Vhrkundt dessen, haben Ihre Königl. Maytt. diese Appunctuation eigenhändig vnterschrieben, vnd mit Dero Secret Insiegell zu befästigen befohlen, vnd Moyses de Lima, Crafft habender Vollmacht von seinen Vatter wegen Zahlung der Gelder vnd Ausantwortung der Obligationen seinen Reverss herausgegeben. So geschehen

auff

auff der Königl. Residentz zu Copenhagen, den 22 Septembris Anno 1658. Friderich.

IV.

Geheime-Raad Iver Rosenkrantzes Latinske Vers til Etats-Raad og Professor Hans Gram.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

Danmark kan af dens Adel fremviise et stort Antal af Mænd, som ved grundige og udbredte Indsigter have virkelig fortient det Navn af Lærde, og endeel af dem tillige paa forskiellige Maader viist sig som Lærdommens ivrige Befordere. Men ingen adelig Slægt tæller dog af saadanne fortiente Mænd saa mange, som den Rosenkrantziske. Sal. Geh. Raad Iver Rosenkrantz henhører vel ikke iblandt dem af denne anseelige Familie, hvis Lærdom af trykte Skrifter kiendes og erindres, men aldrig skal Danske Videnskabs Mænd dog glemme, hvad denne fortreffelige Mand har virket til Kundskabs Udbredelse, da han nesten under hele Høyst. K. Christians 6 Regiering bestyrede det vigtigste af hvad, som da foretoges til Videnskabernes og Lærdoms Fremme hos os. Som Universitetets Patron har man ham at takke for den unegtelig meget forbedrede Indretning, som da saa vel Universitetet som de Lærde Skoler erholdte. Udrustet med de til hans Post meest tienlige Indsigter i alle Litteraturens Dele og bekiendt med Nationens Character og Landets Tilstand var han baade i Stand til, og ogsaa villig til at erkiende og beholde det gode, hvad af de forrige Indretninger kunde og burde vedblive, til at bedømme, hvad af fremmede Landes Indretninger kunde til Tid og Sted være hos os passende, og hvad især hos ham maae roses, han skienkede sin Tillid til Landets egne og med Landet og Folket bekiendte Mænd, og Forsynet forundte ham ogsaa derfor til Ven og Raadgiver Hans Gram. Velsignet være hans Minde, og som et Beviis just ikke paa hans Lærdom, thi den var langt større og mere udbredet end af dette Lidet kan spores, men som et Beviis paa hvad som ligesaa meget hædrer ham og paa mange Maader har været Fædrenelandet nyttigt, hans Venskab og Agt for Gram, meddeles dette. Imidlertid er dette lidet dog et noget, som siden Lüxdorffs og Suhms Død vel ingen af vore nu levende Adelsmænd skal kunde gjøre ham efter.

Ivarus Rosenkrantzius Johanni Grammio S. P. D.

Taedia ruralis cupiens deponere vitæ,
Vel leporem canibus, certô vel in aëre plumbo
Sector aues, longumque diem sic fallere nitor;
Tu veterum evoluis vigili, celeberrime Grammi,
Scripta manu, dulcesque colis, Tua numina, Musas
Nunc scrutari antiqua sagax monumenta, labore
Defessus nullo, dubiis nunc addere lucem
Historiis doctus, scriptorum censor acutus.
O! Te felicem, cui pectus finxit Apollo
Artibus his aptum discendis atque docendis.
Me quoque deduxit puerum pia cura Parentum
Ad doctos fontes et limina sacra Mineruae,
In diuersa sed abripuit male suada iuuentus
A Musis longe, mersit mox serior aetas
Innumeris curis, et ad ardua munera traxit
Publica, quae me non sivere vacare Camoenis.
Parnassi in medio sic gressum sistere cliuô
Me dudum vidi, non absque dolore, coactum,
Et merito, cum nunc minus ultima linea vitae,
Quam tango, sperare sinat peruadere ad alta
Culmina Pierii montis, languente senectâ
Ingenio, mentis nec acumine sufficiente.
Attamen in pluteis spretos et inutile pondus
Stare libros nolim Te credere. Me Venusinus
Altisonâ vates citharâ, dulcedine Naso,
Et grauitate Maro, sale multo etiam Juvenalis
Alternis vicibus delectant, et breuiores
Efficiunt horas, cum foedo Jupiter imbre
Descendens udis campis excedere cogat.
His o! si solis vacuum distinguere tempus
Deliciis possem, invisis curisque soluto
Nil nisi musæum aut siluas habitare liceret:
Fortunae instabili transuersum ostendere possem
Unguem, fallacis ridens ludibria sortis,
Vindicat at partem curae sibi villicus, atque
Tristis, sed raro non iusta querela coloni,
Cogor nosse boues deceant quae cornua, quantis
Exigat ornatos palearibus emptor auarus,

Si-

Sidere conueniat quô terris credere ſemen,
Quo falcem in ſegetes immittere tempore laetas.
Mille alia enumerare piget meminiſſe moleſta
Quae mihi ſaepe nimis corrumpunt otia ruri,
Quîs fruor optatis. Vincit ſed triſtia cuncta
Libertas, Arabum longe pretioſior auro,
Donato rude conceſſa, atque id dulce latere,
Quod, niſi qui Solis radios ſenſêre verendos,
Ambuſti, digna nequeunt extollere laude.
Pecco in me quicquid pecco, nec noſtra ruinam
Amplius alterius trahet imprudentia, ſoli
Cum mea ſit recta rationi obnoxia vita,
Dum ſequor hanc, vix eſt mentis turbare quietem
Quod poſſit, ſomnumve leuem interumpere feſſo.
Hoc ago, quod libuit. Campi ſi taedet aprici,
Muſaeum aut gratus focus excipit, atque meorum,
Coniugis et blandae, molles luſusque iocique.
Si quis amicus adeſt, cui laeta et triſtia tuto
Credere confidam me poſſe, quid amplius optem?
Praeter ut aetatis ſupereſt quod degere Numen
Det valido, turpi nec degenerare ſenecta.
Sic ſatis immotus video decurrere vitae
Fila caduca meae. Boreas conturbet an Auſter,
Tellurem noſtram quod vaſtum diuidit aequor,
Vix quaero, dum nos non tangat dira procella.
Scenâ excedo lubens, perſonam trado libenter,
Eſt quibus in glacie verſari dulce duloſa.
Fabula ſi recte procedit, plaudo: minus ſi,
Ulciſcor riſu damnum, juſtumque dolorem
Hac ſic mente malis multis me ſubtraho curis,
Quam precor, ut ſeruet mihi gratia Numinis aequi,
Et quos expertus ſum fidos ſemper amicos.
Haec ego, ne quid agam, Tu Te neſcire queraris
Scribere conſtitui, ſinceri pignus amoris.
Accipe Tu facilis tenuis modulamen avenae
Atque memor noſtri ſemper bene viue valeque.

Roſenholm d. 18 Sept. 1741.

Tui ad cryptas usque Hornſletanas ſtudioſiſſimus.

J. R. K.

Trykt hos Boas Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Tredie Hefte.

Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser, og den deraf hængende Daunmarks eller Sverrigs Rettighed dertil.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

Jeg smigrer mig med det Haab, at kunde i nærværende og følgende Hefte levere Læserne af vort Magazin en Afhandling, som i fleere Hensender vil ansees særdeles vigtig. Om hvad der i begge vore uforglemmelige Kongers, Christian 6tes og Friderich 5tes, Tid er blevet om Norges Grændser afhandlet med Sverige, finder man af trykte Skrifter den beste Underretning i Sl. Etats-R. Erich Joh. Jessens Norges Beskrivelse 1 Deel, hvoraf det fierde Capitel om Norges Grændser maaskee er et af de beste i hele Værket. Sl. Schlegel har i sine Samlinger 1 Bind 3 St. meddeelt, hvad om disse Grændsers Bestemmelse er af N. Marelius indført i det Svenske Videnskabers Academies Skrifter, og i sine vigtige Anmærkninger til den Tydske Oversættelse af Slanges Christian den fierdes Historie ogsaa paa fleere Steder anbragt adskilligt til nøiere Kundskab om Stridighederne i de ældre Tider, Finmarkens Grændser angaaende. Af de nyere Værker, hvorved siden Aar 1750, da denne Undersøgning, som her leveres, er forfattet, vore udødelige Historikere Suhm og Schionning *) have oplyst vort Nordens ældre Historie, kunde endeel have været at tilføie til de her anførte historiske Beretninger, men høit agte vil dog enhver den særdeles Flid, som paa den historiske Deel af denne Afhandling saa heldig er anvendt, og i samme, saavelsom den publicistiske Bedømmelse, der udgiør den betydeligste Deel af hvad her leveres, her finde et Arbeide fuldkommen værdigt de tvende store Mænd Hielmstierne og Stampe, af hvilke den sidste skal ved dette Arbeide have ført Pennen. De

*) Dinne sidstes vyperlige Arbeide, som dets beskedne Forfatter gav Navn af: Forsøg til de No. diske Landes, særdeles Norges, gamle Geographie, hvorv. d Finmarkens og hosliggende Lapmarkers gamle Grændser og Strækning ꝛc. undersøges, har vort Selskab Aaret efter 1751 paa sin Bekostning udgivet. Hvad her i den historiske Deel af Undersøgningen om de ældre Tider kuns kortelig er berørt, vil man der finde udførlig og mesterlig oplyst.

De, saa kaldte Finner eller Lapper (som synes at være eet og det samme Folk a), ere de, som opholde sig paa og om det store Field eller Fieldkiøl, som skiller Norge fra Sverrig, i de Svenske Lappmarker i Sverrig, og i Nordlandene og Findmarken i Norge. Disse Finner ere nu om Dage fornemmelig tvende Slags, nemlig: 1) De saa kaldte Søefinner, som opholde sig ved Havbredden, nære sig meest med Fiskerie, have Huus og Boliger de bestandig boe udi, og flytte ikke; 2) De saa kaldte Fieldfinner eller Fieldlapper, som med deres Reener (hvilke ere deres eeneste og største Rigdom, hvoraf de leve,) opholde sig i Fieldene om og under Kiølen. Disse ere ikke længe paa et Sted, men med deres Reener vandre bestandig fra et Sted til et andet; de boe meest i Telte eller Gam, som de flytte om med sig, og de fleeste af dem opholde sig om Sommeren paa den Norske Side af Fieldkiølen, hvor de komme Vesterhavet eller Nordsøen saa nær som mueligt, men om Vinteren paa den Svenske Side af Fieldkiølen i de der værende store og vidtløftige Skove. I de ældste Tider, da heele Norge blev regieret af adskillige smaa og saa kaldte Næsse-Konger, skal disse Lapper eller Finner og have havt deres egen Konge b). Kong Harald Haarfager, som regierede over Norge sidst i det 9de og først i det 10de Seculo, og var den første, der bragte hele Norge under sit Herredømme, skal og have undertvunget disse Lapper eller Finner, og derved lagt Finmarken under Norges Rige c). Endskiønt nu nogle meene, at disse Finner eller Lapper allerede for Kong Harald Haarfagers Tid have været undertvungne af de Norske Konger d); Andre derimod ere af de Tanker, at de ikke af Kong Harald Haarfager, men først efter hans Tid ere bragte til Lydighed e); saa er det dog ganske vist, at i Kong Ole den Helliges Tid, som regierede over Norge først i det 11te Seculo, og i Kong Knuds Tid, som indtog Norge 1030, være ei allene Søefinnerne, men og de Finner, som opholdt

a) See Jo. Schefferi Lapponia cap. 1 p. 7. 8. cap. 6 p. 55, 56, hvor han viiser, at dette Folk har i de ældste Tider alleene været kaldet Finner, men i de seenere Tider, som i det 12 og 13 Seculo, ere de først kaldte Lapper. Hvoraf siden de Navne Lappfinner og Finlapper ere komne.

b) See Snoro Sturlesøn Overs. Sid. 56. Hand sendte mig til Mottle Finne-Konning. Conf. Torm. Torfæi Hist. rerum Norveg. P. 1 lib. 2 cap. 26 pag. 106.

c) Torm. Torfæi l. cit. & pag. 161 & P. 2 pag. 21. Conf. Snoro Sturlesøn den Stokholmske Udgave S. 110.

d) Torm. Torfæi P. 1 lib. 3 cap. 25 pag. 162: Inde suspicari licet, Norem Finmarchiam primo ipsa hac expeditione domuisse.

e) P. Clausens Norg. Beskr. S. 27 p. 130. conf. Schefferi Lapponia cap. 13 pag. 150, 153.

holde sig oppe i Fieldene om ved Fieldkiølen, Norges Konger underdanige f), og at Finmarken da haver hørt til Norge. Det er rimeligt, at denne de Norske Kongers Conquete ei strakte sig længere end til de Finner, som opholdte sig paa den Norske eller Østre og Nordre Side af Fieldkiølen, hvilken allerede paa de Tider var bekiendt, som en Grændse imellem Norge og Sverrig. De Finner derimod, som vare paa den anden og Svenske Side af Fieldkiølen, og da meest opholdte sig ved Sinum Bothnieum g), vare paa de Tider ingen fremmed Herredømme underkastede, da ingen af Sverrigs Konger befindes at have tænkt paa at undertvinge dem før Kong Magnus Ladelaas h), som levede imod Slutningen af det 12te Seculo, og regierede Sverrig fra 1277 til 1289. Udi bemeldte Konges Tid skal disse Finner være blevne forraskede og undertvungne af de Svenske Birkarle i), og derved mediate lagte under Sverrigs Rige. Disse Birkarle fik til Belønning for deres Entreprise saavel Rettighed til allene at drive Handel med Finnerne, som ogsaa til at oppebære Skat af dem, imod at de deraf skulle give en taalelig Afgivt til Kongen i Sverrig k). Man finder ikke, at det fra den Tid af indtil den Calmarske Union, som paafulgte omtrent 100 Aar derefter, har givet nogen Dispute imellem Kongerne i Norge og Sverrig om disse Finner eller Lapper, hvorvidt eller hvormange af dem der enten hørte til det eene Rige eller til det andet. Omtrent i den Tid eller forher er det dog rimeligt, at det Slot Vardehuus af de Norske Konger maa være opbygget. Anno 1388 bleve disse 3de Riger, Danmark, Norge og Sverrig, under eet Hoved foreenede. Denne Union kan ansees i Gierningen at have vedvaret indtil 1423. I den Tid var det ikke vel mueligt, at der kunde blive Dispute enten om Lapperne, eller om Finmarkens eller Lapmarkens Grændser, skiønt Lapperne i samme Tid meget synes at have udbredet sig. Det er vel rimeligt, at de Svenske Birkarle have betient sig af denne

f) Snorro Sturleson tom. 1 pag. 552, 553, 554, 597, 711, og Overs. Sid. 236, 37 og 292.

g) See Schefferi Lapp. cap. 12 pag. 151. Sedes enim suas tum ad litora Sinus Bothnici habebant.

h) Schefferi l. c. pag. 150, 151. Ita bene longo tempore sui juris Lappones manserunt. Primus Regum Sveciæ, qvi de iis subigendis cogitavit, Magnus Rex cognomento Ladelaas fuisse videtur, qui floruit circa annum 1277.

i) Schefferi l. c. pag. 151, 152.

k) Schefferi l. c. pag. 154. Fuit autem ea ratio imperii hujus an initio, ut ex pollicitatione Regis Magni Lapponibus præessent Birkarli, tributa & id genus alia eis imponerent, exercerent cum ipsis commercia, omnesque ex iis caperent utilitates. Regi vero quotannis in signum potestatis supremæ darent certum pellium numerum.

Leilighed, og, saa meget mueligt, i den Tid udvidet deres Handel med Lapperne, saa at de endogsaa have besøgt de Lapper eller Finner, som opholde sig enten altid eller paa visse Tider paa den Norske Side af Fieldkiølen. Kongen over alle 3 Rigerne havde ei Aarsag det at hindre, saalænge Birkarleue rigtig til ham erlagde den sædvanlige Afgivt af denne Handel; fornemmelig ingen anden paa de Tider befindes at have været forkeehet med Handelen paa Finmarken. At Rusland paa den Tid ikke har havt nogen Deel i Finmarken eller Nordlandene, men dog har søgt der efterhaanden at indtrænge sig, kan rimeligen sluttes af et Brev l), som meenige Helgelands d: Nordlandenes, og Finmarkens Indbyggere i Aaret 1420 have skrevet til Kong Erich af Pommern, hvorudi de beklage sig for den Skade og Overvold, dennem skeer af Ryssen og Hedninger, medens Norge var blottet for Krigsfolk formedelst den Holsteenske Krig. Efterat den Calmarske Union de facto var ophævet, varede det ei længe, førend disse Lapper eller Finner gave Anledning til Tvistighed imellem begge Rigerne. Saa længe Kong Friderich den 1ste levede, finder man dog ikke, at derom haver været nogen Dispute imellem ham og Kong Gustav i Sverrig. Aar 1536 haver Kong Christian 3die skrevet til meenige Indbyggere i Finmarken og Vardehuus, at de skulle erkiende Esche Bilde for deres rette Herskab paa Kongens Vegne, og til ham betale Landgilde, Skat ꝛc. Iblant de mange Gravamina, som Kong Christian 3. og Kong Gustav udi Aarene 1540 og 41 anførte imod hinanden m), og som ved det Bremsebroiske Fordrag d. 15 Sept. 1541 bleve afgiorte n), findes ei heller noget, som angaaer Lapperne eller Finnerne. Men i bemeldte Fordrags 23 Art. fastsættes, hvorledes Disputen om Grændserne imellem Rigerne skulle afgiøres o), nemlig ved 6 eller 12 Skeedsrættere af begge Riger. Omtrent ved disse Tider synes de Svenske Birkarle at have mistet den Rettighed, de tilforn havde, saavel at oppebære Skat af Lapperne, som allene at handle med dem. Kong Gustav havde i Begyndelsen af hans Regiering ladet Birkarleue beholde denne Ret, og allene 1528 forbundet dem til deraf at betale dobbelt saa stor Afgivt til Kronen, som tilforn p). Men en Tid lang derefter betog

l) Dette Brev findes i det Kongelige Geheime-Archiv, saavelsom det følgende Kong Christiani 3. Brev af 1536. Conf. Messenii Scand. illustr. T. 3 pag. 47.

m) See Arild Hvitfeld ad. an. 1540, 41. Conf. N. Cragii Annales p. 215 seq.

n) Hvitfeld l. c. ad an. 1541 & Cragii Annales p. 237.

o) Hvitfeld l. c. (Er i den fuldstændigere tydske Aftryk, som Sandvig har udgivet, den 19 Art.)

p) Scheffer. Lapp. cap. 12 p. 157. Quæ proinde jura Rex Gustavus ipsis confirmauit, eo tantum immutato, ut tributi nomine darent alterum tantum, quantum olim consueverant.

betog Kong Gustav Birkarlene aldeles denne Rettighed, og satte Befalingsmænd eller Lappefogder, som paa Kronens Vegne skulde oppebære Skatten af Lapperne med videre; tillod ogsaa alle og enhver frit at handle med dem q). Dette synes at have givet den første Anledning til de Disputer, som kort derefter existerede imellem de Kongl. Norske og Svenske Betiente, ved det de Norske formeente, at de Svenske krævede Skat af de Lapper og paa de Steder, hvor de ikke vare berettigede dertil, og af samme Aarsag formeente dem det, hvilket kan sees af et Brev r), som Kong Gustav den 30 Novbr. 1552 skrev Kong Christian 3. til, hvorudi han besværer sig over Kong Christian 3dies Befalningsmand Christopher Hvitfeld, som var Lehnsmand over Throndhiem, at han havde hindret Kong Gustavs Befalingsmand over Nørre-Bothn fra at oppebære Skat, fornemmelig fra Lappefinnerne i Varanger: Dog maa Kong Gustav ei fremdeles have inhæreret dette Klagemaal, saasom derom intet videre meldes. Ei heller findes denne Dispute om Lapperne eller Finnerne siden efter den Tid synderlig at være bleven moveret eller oprippet enten i Kong Christians 3. eller i hans Søns og Efterfølgeres Kong Friderichs 2. Tid. Udi det Feydebrev eller Manifest, som Kong Friderich 2. d. 21 Juli 1563 udgav s), og hvorudi han anførte sine gravamina imod Sverrig, tales intet derom, ei heller i det Skrivt, som Kong Erich i Sverrig af 26 Aug. s. Aar ved samme Anledning udgav, eller Kong Friderichs 2. derpaa fulgte Svar t). Ligesaalidet findes noget, som vedkommer denne Stridighed, enten i det Fredsforslag, som blev sluttet til Roskilde den 18 Novbr. 1568 u), men ikke ratificeret af Kong Johan i Sverrig, og derved ikke kom til Fuldkommenhed, eller i den Stetinske Fred, som blev sluttet den 13 December 1570 v); allene i dens 5te Artikel renuncerede Kongen af Danmark paa al den Tiltale og tilegnede Ret, han havde til Sverrig, og Kongen af Sverrig paa den Fordring og tilegnede Ret, han havde til Norge, Skaane, Halland, Blegind ꝛc., og i dens 6te Art. fastsættes, at Grændserne imellem Norge og Sver-

q) See Schefferi l. c. p. 158. Denique ipse a Lapponibus accepit tributa, cumque ipsis exercere commercia permisit omnibus, qui vellent. Conf. pag. 159. Scheffer har ei videre bestemt Tiden, naar dette skeede, end at det maa være passeret imellem 1528 og 1559, men af det allegerede Gustavi Brev sees, at det maa være skeet før 1559.

r) Dette Brev findes in originali i det Kongl. Geheime Archiv.

s) Resens Frid. 2. Hist. Sid. 90.

t) Samme S. 97.

u) Samme S. 212.

v) Samme S. 236 sq.

Sverrig skal være paa de Steder, hvor de af Arilds Tid været have x), og i den 9de Art., at Kongerne saavelsom deres Undersaattere paa Grændserne skulle beholde, hvad brugelige Rettigheder de af Arilds Tid udi den andens Riger og Lande havt have y). Saa viser og den 17de Art., hvordan de Stridigheder, som efterdags imellem begge Rigerne maatte opkomme om Grændserne og andet, skulde afgjøres. Videre passerede ikke denne Sag angaaende i Kong Friderichs 2. Tid, undtagen at de Svenske saavel 1577 som 1580 paa Mødet ved Grændsen blant andet og besværgede sig over, at de Norske Lehnsmænd gjorde dennem stor Forfang i Lapland z), skiønt der i den Foreening, som samme Tid blev indgaaet, intet findes, som egentlig henhører til at afhielpe dette gravamen a). Saa forbød og Kong Friderich 2., ligesaa vel som hans Søn og Successor Kong Christian 4., fremmede Skibe (undtagen det Russiske Compagnies i London i England, hvilke denne Seillads var tilladt imod 100 Rosenoblers aarlige Afgivt til Toldkisten i Øresund b),) at seile norden om Norge forbi Vardehuus til Rusland; vilde ei heller tillade dem enten at drive Handel paa Nordlandene og Finmarken, eller at fiske der under Landet c). Men i Kong Christians 4. Tid blev den Dispute om Lapperne og Finmarken paa ny igien oprippet, og med langt større Hestighed, end nogensinde tilforn moveret, saa at den fornemmelig i de Aaringer fra 1591 til 1613 har været som et pomum Eridis imellem disse, og givet Anledning til adskillige reciproque Besværinger, Skrifter, Møder og Sammenkomster, ja

x) Sammest. S. 242 Art. 6. Og skulle Grændserne imellem Halland, Skaane, Blegind og Sverrigs Rige herefter være paa de Steder, hvor de udi fordum Kongers Christiani og Gustavi af Christelig og høilovlig Ihukommelse, deres Tid og Regiering, og imellem begge Kongeriger Sverrig og Norge, som de af Arilds Tid været have, uforrykket og uforandret. Conf. p. 380.

y) Resen S. 243 Art. 9. Dersom ogsaa Deres K. K. V. V. eller Deres Undersaattere af Adel eller andre, boendes ved eller paa Grændserne, af Arilds Tid haver havt udi den andens Riger og Lande, nogen Jurisdiction, Landgilde, Tieneste, Fiskerie, Jagt Vildbane eller andre brugelige Rettigheder (Nützbarliche Gerechtigkeit p. 381), saa skal enhver ved saadan sin gammel brugt Eiendom og Ret forblive, og al ulovlig Medfart, Hindringer og Forhold ved Deres K. V. hos Lehnsmændene og Undersaatterne alvorligen afskaffes og ophæves. Conf. p. 381.

z) Resen Sid. 324.

a) Resen Sid. 300. 301.

b) Slange Christ. 4. Hist. P. 1 S. 22. Conf. S. 181 til 183.

c) Resen S. 312, 347. Slange l. c., og et Brev af 1565, som findes i det Kongl. Archiv.

ja tilsidst været Aarsag til en Krig; hvilket alt vilde blive her for vidtløftigt at opregne, og kan erfares af Kong Christians 4. Historie. Aar 1590 begierede Sverrigs Riges Raad selv af de Danske, at den Seilads, som skeede paa den Norske Side d: Norden om Norge til St. Nicolas eller Archangel, maatte blive afskaffet, imidlertid de Svenske med Russerne vare i Feide d). Dette igientoge de Aaret derefter paa Mødet ved Kongsback, hvor deres Begiering var, at Danmark ikke vilde tilstede andre Folk at seile norden om Norge til St. Nicolas i Rusland e); hvilket Danmark afslog, og vilde ei heller tillade Kongen af Sverrig at sende en Flode derhen for at forhindre det f), hvormed de og lode sig nøie g). Samme Tid, saavelsom i det paafølgende Aar, besværede sig de Svenske over, at de Norske Fogder forbøde Lappefinnerne at give Sverrig den sædvanlige Skat: hvorom de Danske Herrer, som til Mødet vare deputerede, saavelsom det Danske Riges Raad tilstode, at de ei vidste ret Beskeed, men lovede, at de vilde lade det undersøge h). Aar 1594 fremkom de Svenske atter med de samme Besværinger, da dem af de Danske blev svaret, at det var befundet langt fra ikke at forholde sig saaledes, som de foregave, men at de Svenske derimod krævede Skat af de Norske, som dem ikke tilkom; hvorom de til Kongen og Rigens Raad i Sverrig sendte ei allene Lappernes Klager over de Svenske Fogder, men og deres, nemlig Lappernes Erklæring, af hvad Aarsag de formeente sig ei at være skyldige til at give Sverrig nogen Skat: hvorhos af de Danske tillige begieredes, at der, for at faae disse Klagemaal eengang for alle afgiorte, maatte paa begge Sider udnævnes nogle gode Mænd, som paa Aaestederne kunde forfare samme Leilighed, hvilket de Svenske ikke synes at have været for, men under adskillige Paaskud undsloge sig fra i). Og uanseet de Svenske saaledes ipso facto hindrede, at denne Dispute ikke skulde komme til Endelighed, saa igientoge de dog nogle Aar derefter, nemlig 1596, deres Klagemaal, og begierte, at det maatte afgiøres k). Aar 1595 blev imellem Sverrig og Rusland sluttet den saa kaldte Narvasche eller Teusinske Tractat, som aldrig er bleven bekiendtgiort, hvorved Rusland til Sverrig skal have afstaaet al den Andeel og Rettighed, de havde til Finnerne og Finmarken fra Varanger til Malanger. Kong Christian 4, som imidlertid var bleven myndig, og selv havde tiltrædet Regieringen, saae lette-

d) Slange P. 1 Sid. 44.
e) Samme S. 54.
f) Samme S. 55. 58.
g) Samme S. 58.
h) Samme S. 53, 57, 58, 65.
i) Samme S. 79, 80. 130, 143.
k) Samme S. 117.

lettelig, at disse reciproques Besværinger ikke kunde enten afhielpes eller afvises, saa længe man ikke var fuldkommen underrettet saavel om deres som om de Landes Beskaffenhed, hvilke de angik; hvorom de fleste, om ikke alle de, som paa den Tid havde Deel i Regieringen, vare uvidende. Han befalede derfore i Aaret 1597 Amtmændene over Finmarken og Nordlandene, at de skulde udforske, hvad Beskaffenhed det havde med den Skat, som enten Russerne eller de Svenske fordrede af Lapperne i Norge, og derom til ham selv nedsende fuldkommen Underretning l). Da Kongen nu deraf havde erfaret, at de Svenske vare gangne ind over Fieldkiølen, som paa de Steder er den rette Grændse imellem Norge og Sverrig, og havde krævet Skat ei allene af de Finner, som boede og opholdte sig paa den Norske Side af Fieldkiølen i Finmarken, og Saltens, Senjens samt Tromsøens Lehner i Nordlandene, men og af Søefinnerne paa nogle Steder, tænkte han paa i Tide at standse og forebygge denne de Svenskes Indtrængelse og anmassede Ret i hans Riger og Lande. Og som han af den bekomne Efterretning tillige havde begrebet, at det, som fornemmelig havde favoriseret de Svenske i dette deres Foretagende, var, at Amtmændene over Nordlandene og Finmarken ikke boede i deres Amter, men opholdte sig meesten i Tronhiem eller Bergen, saa at Undersaatterne og Almuen ingen Forsvar havde; hvorover nogle, fornemmelig blant Finlapperne, tilforn havde ladet sig persvadere til at give noget, som en Gave til de Svenske Fogder, paa det de med Sikkerhed og Tryghed kunde reise til de Svenske Markeder; men samme Gave var siden bleven forvandlet til en Rettighed og Skat, som Befalingsmændene krævede til Sverrigs Rige, og som de af Frygt og i Mangel af Forsvar havde i nogle Aar maattet udgive; saa forordnede Kong Christian 1598 ei allene en ny Amtmand over Nordlandene, og befalede ham, saavelsom Amtmanden i Finmarken, at de stedse skulde opholde sig og boe i deres Amter, og engang hver Vinter reise Amtet igiennem, og paa Kongens Vegne oppebære Skat af Indbyggerne, og over dem forfatte Mandtal, samt om Foraaret besøge alle Fiordene; men han lod og ved Amtmændene forbyde Søefinnerne, saavelsom Fieldlapperne i Finmarken og Nordlandene, under Straf af Landflygtighed, at give noget, enten under Navn af Gave eller Skat, til de Svenske Fogder eller Sverrigs Krone m), saasom han aldeles ingen Ret eller Tiltale tilstod de Svenske til disse Provinzer m). Og, som de Danske forhen havde begiert, at disse Disputer paa et Mode maatte af-

l) Samme Sid. 128, 129.
m) Samme l. c. og Sid. 138, 139.

afgjøres; men den Svenske Konges Gesandtere begierede, at med samme Mode nogen Tid maatte henstaae, formedelst de i Sverrig værende Urpligheder, saa bevilgede Kong Christian det og, men paa Condition, at de Svenske Skattefogder med deres Uroeligheder imidlertid skulde indeholde n). Hvorpaa Kong Christian selv Aar 1599 besøgte Finmarken, og der besaae alle i Finmarken værende Havne og Indløbe o). Og som han vel saae, at jo længere denne Dispute stod hen uafgiort, jo større Skin af Rimelighed kunde den Svenske Prætension synes at vinde, saa trængte han og paa, at denne Post paa et Mode af begge Rigers Befuldmægtigede maatte blive foretaget og afgiort p), hvorved det da kom saa vidt, at den 9 Febr. 1601 bleve begge Rigers Commissarier, med behørig Fuldmagt instruerede, samlede til et Mode ved Kongsback eller Flakkebech, hvor, da de Svenske iblant andet havde fremsat deres Besværing angaaende Lappeskatten, æskede de Danske Commissarier af dem, at de skulde erklære sig: Hvilke Gaarde og Finner de formeente at være skatskyldige til Sverrigs Krone? Hvorfore de skulde betale den Skat? Hvad Adkomst Sverrig dertil havde? Om Sverrig formeente sig allene paa de Steder at være berettiget til Folkene eller til Landet og Stranden tillige? Og endelig hvor de formeente det rette Skiel at være imellem Norges og Sverrigs Riger? Herom vilde de Svenske Commissarier i Begyndelsen ikke give nogen Forklaring, men paastode, at de Danske skulde bevise og anføre deres Adkomst til det, de vilde tilegne sig. Men siden, efter nogle Dages Forløb, indgave de saadan Forklaring: 1) At Grændsen imellem Norge og Sverrig fulgte Strandbredden eller Havstranden fra Tysfiorden til Malanger, og derfra til Varanger ꝛc. (hvilket var at sige, at Norge aldeles intet eiede norden for Tysfiorden, uden allene Havet; hvorved da hele Finmarken, hele Trumsens og Senjens, samt en stor Deel af Salters Fogderie gik fra Norge) hvilket de dog siden, da de Danske Commissarier forekastede dem deres Ustadighed i at angive Grændsen, derhen forandrede og mitigerede, at fra Tysfiorden til Malanger skulde Norge og Sverrig have fælleds Ret, men fra Malanger til Varanger skulde Sverrig have to trediedele og Norge en trediedeel. 2) Paa de Steder formeente de, at Folk, Grund, Land og Strand hørte til Sverrig, og var Sverrigs Eiendom. 3) Som Adkomst allegerede de Birkarlenes forhen omtalte Krig og Nederlag, hvorved dette District var under Sver-

n) Samme Sid. 144, 145.
o) Samme Sid. 150.
p) Samme Sid. 157.

Sverrigs Rige bleven Finlands Arvegods. Og siden efter, da de hafde forandret deres Forklaring om Grændsen, allegerede de tillige den forhen omtalte Narviſche eller Teuſinſke Tractat med Ruſſerne af 1595, hvorved de formeente at have faaet den ½ Deel Ret, ſom de paaſtode, Ruſſerne tilforn havde havt fra Malanger til Varanger og derved nu at have ½ Rettigheder paa de Steder. Men om denne Tractat havde Kong Chriſtian 4 allerede nogle Aar tilforn havt Bud og Breve hos Storfyrſten over Rusland, for at fornemme hvorledes han udi ſamme Tractat kunde afſtaae Sverrig meere end han ſelv raade for, ſom havde ſvaret: at naar Fredsfordraget blev efterſeet, ſkulde fornemmes intet andet eller meere Rettighed var de Svenſke overdraget, end ſom de ſelv vilde eller kunde tænke til at have retmeſſig Tiltale til, og ſom de agtede at forſvare. Hvorvidt ſamme deres Tiltale kunde ſtrække ſig, vidſtes ikke; thi dennem var ikke andet lovet end at de af Ruſſerne derudi ikke ſkulle forhindres q). Endelig klagede de ſvenſke Commiſſarier paa dette Møde over, at de Nørſke foruden adſkillige Lappebyer i Finmarken, blant hvilke og nævnes Tkenebye, ſom maae være Enotekie, og havde lagt Ronola midt inde i Finmarken, og de Lappebyer, Sundbye, Koli, Jerfvi, Kikyerf og Manſalki, ſom ligge udi Kemi Lapmark, udi Skat. Da Commiſſarierne formærkede denne Sag at være af ſaa ſtor Betydenhed, bleve de angaaende denne Poſt i Følge af det Stetinſke Fordrags 17de Art. om ſaadan endelig Afſkeed foreenede: At 12 af begge Rigers Raad eller gode Mænd, ſom til den Ende af deres Konger og Herrer ſkulle i denne Handel være for deres Eed befriede, ſkulde den 30 Septbr. møde paa Grændſerne ved Knærød, og ved endelig Dom afgiøre ſamme Sag r). Denne Afſkeed holdt Kong Chriſtian 4 ſig i alle Maader efterrettelig, og lod 6 af Dannmarks Riges Raad til beſtemte Tid og Sted møde: Men, ſkiønt Hertug Carl, (ſiden Kong Carl den 9de) ſom da var Sverrigs Riges Regent, havde ſkrevet Kong Chriſtian til, at han var tilfreds med denne Afſkeed, ſaa mødte dog ikke de Svenſke Commiſſarier, uſen, efterat de Danſke hafde tovet dem efter indtil den 19 Oct., kom et Brev fra Hertug Carl, hvorudi han, ſkiønt gandſke utilſtrækkelig,

q) Samme S. 129, 130, 172.

r) De Danſke Commiſſariers endelige Afſkeed dat. Walde den 18 Febr. 1601, og de Svenſke Commiſſariers endelige Afſkeed dat. Wonsmedal den 18 Febr. ſ. A. hvilke ere trykte ſom Bielager ved Chriſt. 4 Brev til meenige Sverrigs Riges Grænder dat. Croneborg den 18 Octobr. 1601. Conf. Slange P. 2 Stb. 163, 188, hvor denne Sags hele Forløb fortælles.

kelig, undskylder, at de Svenske ikke vare mødte s). Imidlertid havde Kong Christian Dagen forher den 18 Oct. skrevet Sverrigs Riges Stænder til, og foreholdt dem denne ganske Handel, og Hertug Carls Opførsel derudi, samt paamindt, at den Anstalt maatte føies, at disse Irringer inden tilstundende Paaske efter det Stetinske Fordrag og seenere Afskeed maatte afstilles t). Imidlertid lod Christian 4 i dette Aar en Kirke bygge for Lapperne i Titisfiord u), og i dette, saavelsom paafølgende, Aar, ved sin udsendte Flode holdte Søen reen under Nordlandene og Finmarken, saa at aldeles ingen Fremmede blev tilladt at fiske der under Landet, ei heller at seile der, uden de havde Kong Christians Pas og Tilladelse v). Og efterat det Møde, som var berammet til Knærød den 3 April 1602, var gaaet frugtesløs af, formedelst at begge Siders Commissarier ikke kunde komme til Rette om visse Præliminarier, og de Danske ikke vilde melere sig med de Svenskes indvortes Affairer x), blev endelig den 9 Febr. 1603 et nyt Møde anstillet ved Flackesoebek, hvor 6 af Danmarks og 6 af Sverrigs Riges Raad mødte, for at redelig bedømme og paakiende de forhen udsatte Besværinger. Da de Svenske blant mange andre ogsaa fremførte deres Besværing angaaendt Lapperne og Lappe-Skatten y). Men om denne Post kunde Commissarierne imellem sig ikke komme overeens, saa at hver Sides Commissarier for sig sagde derover deres endelige Dom. De Danske Commissariers endelige Dom medførte, at, som Field-Kiølen eller Field-Ryggen var en beviist Grændse imellem begge Rigerne Norge og Sverrig, saa skulde alt, hvad der laae paa den Norske Side af samme Field-Ryg imod den salte Søe, høre og ligge til Norge, men alt, hvad der laae paa den Svenske Side af Field-Kiølen, skulde høre til Sverrig. Der, hvor samme Field-Kiel slipper, skulde Grændsen være, som den af Alders været havde. Men, ifald det eene Rige kunde beviise, at det af Alders havde havt nogen Servitut, Indkomst eller Rettighed over Grændsen i det andet Rige, da skulde det samme Servitut, Indkomst eller Rettighed fremdeles beholl-

s) Slange P. 2 Sid. 168, 169.
t) Dette er det forhen anførte Christians 4 Brev af 18 Octbr. 1601, som tillige med adskillige dertil hørende Bilager er trykt i Kiøbenhafn hos Henrich Waldkirk, in Octobri 1601, men Indholden deraf er indrykket i Slanges Hist. P. 2. Side 196.
u) Slange P. 2 S. 171.
v) Samme S. 181 sq.
x) Samme P. 2 S. 184.
y) Samme S. 198. 200.

beholde, dog det andet Riges Jurisdiction og Ret upræjudiceret z). De Svenske Commissariers endelige Dom gik ud paa, ligesom forhen: At langs fra Hav-Breden ved Titisfiord eller Malanger skulde Sverrig og Norge være fælleds, og have lige Ret, men fra Malanger til Varanger skulde Sverrig have ⅔ og Norge ⅓ Deel: At Sverrig for sin Andeel var der berettiget til Folk, Land, Vand, Skov, Mark, og al Høihed i aandelig og verdslig Rettighed; og at Lappe-Finnerne ikke maatte tages fra deres Ejendom, og sættes Danske og Norske isteden igien, med mindre de Norske, som i deres Sted indsatte bleve, ville, ligesom Finnerne for dennem, saavel skatte til Sverrig, som til Norge. Det Fundament, de Svenske allegerede, var at Sverrig tildeels af Alders havde havt saadan Rettighed, tildeels havde faaet den ved Ryssens Afstaaelse 1595. Desligeste meldte og de Svenske Commissarier i deres Dom, at de Norske nyelig havde skattelagt ei allene Ronola, men og Sambiebye, Sedenkula, Kollyerf og Kettila i Kimi Lapmark a). Og som de Poster, begge Siders Commissarier ikke kunde foreenes om, efter Aftale og det Stetinske Fordrags 17 Art. skulde udsættes til en Opmands endelige Dom og Kiendelse, saa udnævnede de Danske Commissarier strax til Opmand Churfyrsten af Brandenborg; men de Svenske vilde hverken consentere i at udnævne ham, ei heller udnævne en anden b). Og da Kong Christian siden havde foiet de Svenske i tillige med dem at udnævne Hertugen af Brunsvig og Lyneborg til Opmand, saa gik dog det derover anstilte Møde formedelst de Svenske Fuldmægtigers Udeblivelse frugteslos af c). Saasnart Mødet ved Flakkesøebek var til Ende, lod Kong Christian gaae Ordre til Lehnsmændene i Nordlandene og Finmarken, at de saavel selv i at oppebære Skatter, som i at tillade Sverrig og Rusland det, skulde holde sig de Danske Commissariers endelige Dom efterrettelig d). I de næst paafølgende Aar foretoge de Svenske sig ad-

z) See de Danske Commissariers endelige Dom, som af dennem ved Flakkesøebek er bleven affagt om Sselapperne i Nordland og Vardehuus-Lehne dat. den 6 Apr. 1603, trykt som et Bielager ved Christians 4 Brev til Sverrigs Riges Raad og Stænder af Oct. Maaned 1610.

a) See de Svenske Commissariers endelige Dom over samme Sag dat. Flakkesøebek den 6 April 1603, trykt som Bielager ved forbemeldte Brev.

b) See Christians 4 Brev til Sverrigs Riges Raad og Stænder af Octobr. 1610, trykt med adskillige Bielager i Kbhfn hos H. Waldkirk 1610. See Slange P. 2 S. 200.

c) See bemeldte Christians 4 Brev. Slange S. 250.

d) See Slange P. 2 S. 201.

adskilligt, som sigtede til at bestyrke, maintenere og besmykke den Rettighed, de formeente sig at have til Lapperne i Findmarken og Nordlandene, og hvorved Christian ofte fandt sig høilig fornærmet e). Aar 1604 sendte de nogle Fuldmægtige og Svenske Fieldfogeder ned i Findmarken og Nordlandene, som krævede Skat af adskillige Norske Finlapper, og gave dem deres Beskiærmelse-Brev: hvorhos de tillige indbildte dem, at saaledes var blevet besluttet paa Mødet ved Flakkesøebek f): hvilket da Kong Christian fik at vide, forbød han Lapperne strengelig at betale Skat til andre end ham, og tillige befalede Amtmændene, at de med al den Magt, de med Almuen kunde afstedkomme, skulde hindre saadan Vold og Overlast. Aar 1607 sendte de Svenske et Skib norden om Norge, som iligemaade skulde kræve Skat af adskillige Søefinner, og lade dem vide, at de vare Sverrigs Underdanere; men samme Skib blev i Bergen arresteret, og ikke tilladt at gaae videre g). Samme Aar havde Carl ved sin Kroning tiltaget sig den Titel: De Lappers Konge i Nordlandene, hvilken Titel ingen af de Svenske Konger enten for eller efter ham har brugt h). Saa løbe der og ofte Klagemaal ind fra Lehnsmanden paa Vardehuus, at de Svenske i Hobetal aarligen indkomme der i Lehnet for at kræve Skat af Finnerne, og havde nedsendt Folk at fiske i Altebotens Fiske-Elv, hvilket Fogden havde forbudet dem, som de der omboende Lapper havde i de Svenskes Paahør vidnet, at Svenskен aldrig tilforn der havde havt noget Fiskerie i): hvorudover Danmarks Riges-Raad skreve Sverrigs Riges-Raad til med Begiering, at alt saadant, som kunde give Anledning til Uroelighed, maatte afskaffes; men fik til Svar, at alt dette var efter deres Meening skeet med Rette; at disse Finner eller Lapper vare rette Svenske Undersaatter, og at Norge eiede ikke videre, end de Øer, som ligge uden for Norges Rige, og havde intet at befatte sig med Indfiordene eller Fieldet, som kaldes Ryggen. K. Carl havde og givet Gothenborgs Bye Privilegium paa at fiske i Fiordene i Nordlandene og Finmarken lige fra Tysfiord til Varanger l), skiønt aldrig nogen Bye i Sverrig tilforn havde havt saadant Privilegium.

Som

---

e) Alle disse Besværings Poster ere i det forhen allegerede Brev til Sverrigs Riges Raad og Stænder af Oct. 1610 vidtløftig opregnede og demonstrerede. Slange P. 2 S. 272.

f) See Slange P. 2 S. 212 sq. og det alleg. Brev.

g) Slange S. 236 sq. og det alleg. Brev.

h) Samme S. 237 og det alleg. Brev. i) Samme S. 238 sq.

l) Samme S. 256.

Som K. Christian tilsidst saae, at det vilde være fornødent at tænke paa en det Middel for med Alvorlighed og Eftertryk at standse og hindre disse Indgreb og Indtrængelser, befalede han i Aaret 1609 Lehnsmændene i Finmarken og Nordlandene, at de skulde advare de Svenske Fogder og Befalingsmænd at indeholde, med saadan Vold og Uret, som de der havde begyndt at bruge, saafremt ikke imod dennem Vold med Vold skulde af al Magt hindres m). Saa befalede han dem og at de skulde kræve Skat af de Finne-Byer til Fields oppe imod Kiølen, siden de laae paa Norsk Grund. Men, førend K. Christian gik videre, lod han i Octbr. 1610 i Tryk udgaae et Skrivt, hvorudi indeholdtes foruden andre alle de hidtil anførte og Lapperne angaaende Gravamina imod Sverrig med Begiæring, at de maatte blive afhiulpne, saafremt han ikke skulde nødes til at gribe til andre Midler n). Dette Skrivt, som var adresseret til Sverrigs Riges Raad og Stænder, geleidede Danmarks Riges Raad med et Brev til Sverrigs Riges Raad, hvorudi de tillige bad dem, at de vilde have begge Rigers Gavn i god Agt, og afskaffe det, som samme kunde forhindre o). Men kort derefter indkom nye Besværing fra K. Carl, at Amtmændene i Nordland og Finmarken med Magt og væbnet Haand hadde bortdrevet og forjaget de Svenske Fogder, som af hannem vare udsendte den sædvanlige Skat at kræve og inddrive p). Hvorpaa K. Christian endelig efter Paaske 1611 sendte sine offentlige Feidebreve til Sverrig q), og fornemmelig af foregaaende Aarsager, i Henseende til det Indgreb, Norges Rige skeede i Finmarken og Nordlandene af de Svenske, paaførte Sverrig Krig: hvilken Krig varede indtil den 26 Jan. 1613, da den ved den Knærødske Fredstractat blev endt r). Ved bemeldte Freds 3die Art afstod Sverrig al Tiltale til Søelapperne ved Vesterhavet fra Titisfiord til Varanger, saavelsom til al deraf dependerende Jurisdiction, dominium maris &c. men begge Konger hver paa sin Side, reserverede sig sin Ret til de Finne-Byer eller Lappe-Byer, som i bemeldte Tractu ligge til Fields, uden deraf at afstaae noget s). Ved den 5te Art. blev den Titel: Over de Lapper i Nord-

m) Samme S. 261 sq.

n) Dette er det ofte forhen allegerede Christians 4 aabne Brev til Sverrigs Riges Raad og Stænder.

o) Slange P. 2. S. 272.

p) Samme S. 273.

q) Samme S. 279 sq.

r) Samme S. 330.

s) Den 3die Art. i bemeldte Fred lyder saaledes: Videre, eftersom i nogle Aar Irringer og Tvist sig haver tildraget om Høihed, Herlighed, Jurisdiction og dominio maris over de Sølapper ved Vesterhavet imellem Ti-

Nordlandene, benigne interpreteret, saa den ei skulde præjudicere Kongen af Danmarks Ret til Søelapperne t): ligesom ogsaa K. Gustav Adolph, der imidlertid efter hans Fader K. Carls Død var kommen til Regieringen, ei heller havde optaget samme Titel u). Ved den 6te Art. blev lovet, at om Gothenborg, som da var destrueret, skulde igien blive opbygt og privilegeret, da skulde samme Privilegier blive Kongen af Danmark uprædjudicerlige. Og endelig

---

tiesfiord og Varanger, hvilket hidindtil har været uforligt; og vi nu udi denne Fredstractation have afstrædt til Konning Gustavum Adolphum de Fæstninger og Huuse, som vi udi denne Feyde erobret og indbekommet haver, som herefter videre skal formeldes; da ere vi om disse Irringer, som sig strække fra Titisfiord og til Varanger saaledes forligte og fordragne, at Konning Gustavus Adolphus for sig og Hans Kongel. Majestæts Efterkommere, Konninger udi Sverrig og den Svenske Krone fraskaaer til os og den Norske Krone al den gamle Skyld og Rettighed, som Sverrigs Konninger og den Svenske Krone haver haft af Alders Tiid udi Norge i Nordland og Vardehuus Lehne fra Titisfiord indtil Varanger af de fornævnte Søelapper, som paa de Steder langs Vesterhavet boer. Iligemaade fraskaaer Hans Kongl. Majest. al den Rettighed, som Sverrigs Krone udi den Tractu i Vardehuus Lehn indtil Varanger af Rysland ved den fornævnte Freds-Contract bekommet haver. Hvorfore og renuncerer Høistbemeldte Konning Gustavus Adolphus den jus, Høihed, dominium maris og anden Herlighed, som Sverrigs Krone sig paa de fornævnte Steder i Norge udi Nordland og Vardehuus Lehne ved fornævnte Vesterhavet anmodede. Saa at Høibemeldte Konning Gustavus Adolphus og Hans Kongl. Majests. Successorer eller Sverrigs Krone aldrig til evig Tid dennem skulde anmode noget ved Søesiden i Norges Rige udi fornævnte Nordland og Vardehuus Lehne fra Titisfiord indtil Varanger; men den fornævnte gamle aarlige Sverrigs Krones Rettighed, den Jus og Høihed udi geistlige og verdslige Sager, dominium maris, og den fornævnte Russiske Skat, det altsammen at følge os og den Norske Krone for Eiendom til evig Tid. Og skal hermed ikke være meent de Finne-Byer, eller Lappe-Byer, som ligge til Kiølds og udi den fornævnte Tractu, anseendes, at de denne Irring ved Søesiden intet vedkommer. Udi hvilken vi os vores Rettighed ville have forbeholden.

t) Den 5te Art. lyder saaledes: Belangende den Titel: Over de Lapper udi Nordlandene, er saaledes forafskeedet, at saafremt K. Gustavus Adolphus eller hans Efterkommere samme Titel igien ville optage, da skal dermed ingenlunde være forstaaet de Søelapper, ved Vesterhavet imellem Titisfiorden og Varanger sig opholdende i Nordland og Vardehuus Lehne udi Norriges Rige; men aleene at være meent og forstanden de Lappemarker, som Sverrigs Krone allene tilkommer.

u) See Slange P. 2 S. 200 og den nu allegerede 5te Art. af det Knærødske Freds Fordrag.

delig blev ved den 12te Art. det Stetinske Fordrag igientaget og stadfæstet. Saaledes blev ved denne Knærødske Fredstractat den om Lapperne eller Finnerne i Finmarken og Nordlandene værende Dispute tildeels afgiort, for saavidt den angik Søekanten, og de sig om ved Vesterhavet opholdende Søelapper i Finmarken og Vardehuus-Lehne; men den blev endnu uafgiort for saavidt den angik Field-Distrieterne og de Lapper, som opholdte sig paa den Norske Side af Field-Kiølen i bemeldte tvende Lehne; thi dermed forblev det in statu quo, saasom der intet videre blev meldt i Freds-Tractaten, end at begge Kongerne, hver for sig i sin Ratification paa Freds-Tractaten, udtrykkelig og uden nogen Slags Renunciation reserverede sig sin Ret dertil. Strax efterat Freden var sluttet befalede K. Christian 4 Amtmændene udi Nordlandene og Finmarken, at de skulde annamme og oppebære al den Rettighed, Skat og Skyld, som de Svenske sig saavel paa deres egne, som paa Russernes Vegne der udi Landet tilforn havde tilholdt; og som de nu ved Freds-Fordraget sig ganske havde fraskrevet v). Efter den Tid vare Besværingerne angaaende Lapperne paa begge Sider ei saa hyppige; men som Qvæstionen om Field-Lapperne ei var afgiort, og begge Sider vare ei blevne eenige om en vis Grændse imellem Norge og Sverrig i Nordlandene og Finmarken, saa kunde de fælleds Besværinger, Paastand og Klagemaakri heller ganske cessere. Som Sverrig saa ofte forhen havde beraabt sig paa Ruslands Afstaaelse, men nu i Faveur af Danmark havde renunceret paa den Ret som de formeente sig i Følge af samme Afstaaelse at tilkomme, saa vilde K. Christian vide, hvad samme Afstaaelse egentlig medførte, og derfore i Aaret 1618 begierede, at den Forære ing som Russerne havde givet de Svenske paa den Part af Lapland, som Norge tilhører, og som Sverrig udi sidste Freds-Fordrag maatte fraside sig og afstaae, efter det Løfte, som af de Svenske Befuldmægtigede ved Freds-Handlingen blev giort, maatte blive Kongen tilstillet x). Men de Svenske undskyldte sig derfore, og paastode, at intet saadant Løfte var givet ved Freds-Handlingen y). Aar 1619 indkom de Svenske med Klagemaal over, at de Norske Fogder havde forbudet de Svenske Steder i Lapland paa Grændserne, at give Skat til Kongen i Sverrig; desligeste, at naar de Svenske Lapper kom ind over Grændserne, bleve de tvungne til at flytte hen og boe ved Søe-Siden z). De Danske svarede derpaa, at om og noget saadant

v) Samme P. 3 S. 349 sq.
x) Samme S. 417.
y) Samme S. 419.
z) Samme S. 434.

dant var passeret, saa var det de Svenskes egen Skyld, saasom man ikke vidste, hvor de Svenske prætenderede Grændsen at være, eller hvor vidt og hvor meget de sig af samme Land, nemlig Finmarken og Nordlandene, endnu vilde tilholde; begierede derfore, at de maatte faae Copie af det Russiske Fordrag og Afstaaelse, helst Landet nu igien ved sidste Freds-Fordrag til Kongen af Dannmark var afstaaet a). Med hvilket Svar de Svenske og den Tid lode sig nøje. Aar 1620 d. 9 Dec. befalede Kong Christian 4 Amtmanden over Finmarken, at han skulde antage en Fieldfoged, som skulde paasee, at Skatten af Fieldsinnerne blev rigtig betalt, og den indkræve. Denne Paastand og Besværing igientoge begge Parter paa det Møde, som i Maj 1624 blev holdt til Knærød af begge Rigers fuldmægtige Raad. I Særdeleshed klagede de Svenske, at dem i Finmarken skeede for nær; at Befalingsmanden paa Vardehuus hasde tvunget Lapperne i Enarbye til at betale Skat, og ilde handlet den Svenske Foged med Hug og Slag; at de Danske tilegnede sig Skat af de Lapper, som boe i Fieldet under Svensk Gebet, og undskyldte sig med, at Grændserne ei endnu vare lagde; at Birkarlene blev vegret, at komme over Fieldet, og efter gammel Sædvane kiøbslaae med Sefinnerne ꝛc. b). Slutningen derpaa blev, at de Danske, som lode falde den Paastand om Copie af det Russiske Cessions-Brev, lovede, at Leiligheden i Finmarken skulde forfares og foranstaltes, at intet skulde foretages, der kunde være imod Afskeederne, Freds-Fordragene, og ethvert Riges Rettighed og Sædvane c). Imidlertid lod Kongen sig være angelegen, at Lapperne kunde undervises i den christlige Religion, og 1631 ei aleene forsegede Præsternes Løn i Nordlandene og Finmarken, men og foranstaltede, at visse unge Mennesker skulde lære det Finske Sprog, og derpaa holdes til Studeringer, paa det de siden kunde beskikkes til at underviise Finnerne og Lapperne udi Guds sande Kundskab og rene Dyrkelse d). Udi lang Tid derefter fik ingen af Kongerne mere Tid at bekymre sig om Finnerne. Imidlertid er der saavel i K. Friderichs 3 som i K. Christians 5 Tid ofte indløbet Klage over, at de Svenske i Finmarken grebe alt for vidt om sig, og krævede Skat der, hvor det dem ikke tilkom. Aar 1666 solgte K. Friderich 3 Lappeskatten i Nordlandene til J. Jrgens og hans Arvinger, til dem Field-Lapperne i Helgeland og Trumsens Fogdetie og bestandig siden den Tid have betalt aarlig Skat. Ved det Bremsebroiske

For-

a) Samme S. 434 sq. Dette Brev er funden i det Vardehuusiske Archiv.
b) Samme S. 512 sq. c) Samme S. 516 sq. d) Samme P. 4 S. 725.

Fordrag af 15 Sept. 1541 Art. 23, og den Stetinske Freds-Tractat af 13 Dec. 1590 Art. 17 var fastsat, hvorledes de Disputer, som enten om Rigernes Grændser eller andet kunde opkomme, skulde afgjøres, nemlig ved visse af begge Riger dertil udnævnede Commissarier, og ifald de ikke kunde foreenes, da ved en Amtmand. Dette, for saavidt det angik Grændse-Tvistigheder, er tildeels igientaget, tildeels nærmere determineret ved de senere Tractater, nemlig den Bremsebroiske Freds-Tractat af 13 Aug. 1645 Art. 29 og den Roeskildske af 26 Febr. 1658 Art. 10, som stipulerede, at der skulde paa begge Sider Comissarier udnævnes, som skulde møde paa Aastederne, og der undersøge Grændserne, og sette Aaemerker ꝛc. Og omendskiønt disse tvende Tractater kuns egentlig sigtede til Grændserne for de da aftraaede Provineer; saa synes derimod den Kiøbenhavnske Tractat af 27 Maj 1660 paa en almindeligere Maade at tale derom, som dens 14 Art. medfører, at Grændserne ved Commissarier skulle adskilles og fastsættes, hvor de ei tilforn ere adskilte og fastsatte. Men alleraluindeligst taler den Lundske Tractat af 26 Sept. 1679 derom, hvis Art. 11 fastsætter, at saasom Grændserne imellem Norge og Sverrig, efter forrige Tractaters Indhold, ei endnu ere fastsatte, saa skal inden 6 Maaneders Forløb visse Commissarier beskikkes til at granske og fastsætte dem efter Tractaternes Indhold. Og efterat K. Friderich 4, som og har giort adskillige Anstalter til Lappernes Undervisning i den christelige Religion, i det Manifest, som han d. 28 Oct. 1709 gav ud imod Sverrig, og hasde anført det som et Gravamen, at de Svenske i Finmarken Dag fra Dag grebe om sig, og lidt efter lidt tilholdte sig en stor Deel af Norges Territorio e); saa blev det i den sidste Freds-Tractat imellem Danmark og Sverrig af 23 Julii 1720 Art. 14 f) i Særdeleshed hvad Finmarken angaaer, fastsat, at

e) Ordene ere disse: Vi ville forbigaae at melde om, med hvad umættelig Begierlighed de Svenske Dag fra Dag i Finmarken og dens District gribe om sig, og en stor Deel af det fra Arilds Tid os tilhørende Territorio lidt efter lidt sig tilholde, hvorover ideligen fra vore Amtmænd og Betiente paa de Steder Relationer og Klagemaale indkomme.

f) Den 14de Art. i denne Tractat lyder saaledes: Als ferner zwischen Ihr. Ihr. Mayst. Mayst. in und vor dießem Kriege sich einige Mishelligkeiten über denen Gräntzen von Finmarken oder Norweg'schen Lapland hervorgethan, dergestalt, das Hochgedachte Mayst. Mayst. nach den Ihnen hierunter zugekommene Berichten beyderseits in denen Gedancken stehen, ob hatten des einen Unterthanen sich innerhalb des andern Gräntzen fest gesetzet, ist beliebet worden von beyden Theilen Commissari-

at der paa begge Sidet skulde udnævnes Commissarier, som skulde undersøge Grændserne i Finmarken, og bringe Grændseskiællet i Rigtighed efter de gamle uforandrede Tractater. Det samme er i Almindelighed, og i Henseende til Grændserne overalt imellem Norge og Sverrig, igientaget i Alliance-Tractaten imellem Danmark og Sverrig af 1734. Da nu saadan Grændse-Commission i Følge af disse foranførte Tractater allerede i Aaret 1736 er allernaadigst anordnet, saa er derved og forefalden Qvæstion om Grændsens rette Gang i Nordlandene og fornemmelig i Finmarken, ved det de Danske nu, saavelsom bestandig tilforn, have paastaaet, at Fieldkiolen eller Fieldryggen her saavel, som ellers overalt, burde ansees for den rette Grændse, udi hvilken deres Paastand de og ere bestyrkede ved den, der paa Stedet værende, og af de Norske Comissions-Betiente afhørte Almues saavel Field- som Soelappers Udsigende, hvilke efter gammel Tradition have vidnet, at Fieldryggen her er den rette Grændse imellem begge Rigerne Norge og Sverrig; hvorudover og de Danske Commissions-Betiente ved Opmaalningen have trækket deres Prætensions-Linie over den kiendeligste og høieste Fieldryg, og videre paastaaet, at fra det Sted, hvor Fieldryggen ender, burde Linien efter samme Direction gaae ligefrem til det Russiske Gebet. De Svenske derimod have nu, som bestandig tilforn, ikke vildet angive eller vide af nogen vis Grændse at sige, men paastaaet allene, at det Land, som ligger imellem Fieldryggen og Havbredden, er i en vis Proportion fælleds for begge Riger Norge og Sverrig, og bør efter samme Proportion pro rata imellem begge Rigerne deles. Den Proportion, som de Svenske her imaginere sig, er følgende. De formeene, at over dette Stykke Land tilkommer Sverrig ei allene Jurisdictionen saavel geistlig som verdslig, men og $\frac{1}{2}$ Skatte-Rettighed. Derimod har Norge her aldeles ingen Jurisdiction, men kuns $\frac{1}{2}$ Deel Skatte-Rettighed. Videre formeene de, at Jurisdictionen kan balancere og sættes i parallel med Skatte-Rettigheden, og bør altsaa ansees for $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{2}$ Deel af heele Landet, hvilken $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{2}$ Deel saaledes tilfalder dem allene i Følge af deres Jurisdiction: Af den $\frac{1}{2}$ Deel skal

sarios zu ernennen, welche drey Monath nach ausgewechselten Ratificationen sich an sothane Orte verfügen, und wan sie mit nöthiger Aufmercksamkeit alles dahin gehörig erwogen, die Gräntz-Scheidung beyder Finmarcken, nach Anleitung der alten und niemals geänderten Tractaten auch darauf sich gründenden Verhandlungen, auf das fordersahmste zur Richtigkeit bringen sollen.

skal $\frac{3}{4}$ Deel tilfalde dem i Følge af deres $\frac{3}{4}$ Skatte-Rettighed, og Norge $\frac{1}{4}$ Deel i Følge af Norges $\frac{1}{4}$ Skatte-Rettighed. Altsaa formeene de Svenske sig berettigede til at paastaae, at dette Stykke Land skal deles saaledes, at Sverrig deraf faaer $\frac{3}{4}$ Deel og Norge $\frac{1}{4}$ Deel. Derefter have de og indrettet deres Prætensions-Linie, som de tillige paastaae at komme overeens med, og bestyrkes ved den nærværende Possession. Ved samme Prætensions-Linie paastaae de dog, at have tildeelt Norge et større og sig selv et mindre Stykke, end de vare forbundne til, nemlig Norge $\frac{5}{8}$ Deel istedenfor $\frac{1}{2}$ Deel, som med Rette kunde tilfalde, og sig selv $\frac{3}{8}$ eller $\frac{3}{4}$ Deel istedenfor $\frac{1}{2}$ Deel, de med Rette kunde paastaae. Det bliver altsaa Qvæstionen, hvilken af Siderne der i denne deres Paastand og formerede Prætensions-Linie er best grundet? hvilket er saa meget lettere at decidere, som det af det hidindtil anførte Specie facti er let at begribe Grunden til den Danske Paastand og Prætensions-Linie; det derimod neppe skal være mueligt deraf at fatte, hvad der kan have determineret de Svenske til at lade sig mærke med den af dem giorte Paastand.

§. 1. At Finmarken og Nordlandene allerede i Kong Harald Haarfagers Tid have lagt under Norge, og de der boende Finner været Norges-Konger underdanige, derom er der, hvad Nordlandene angaaer, aldeles ingen Tvivl. Det er bekiendt, at det Ord, Nordlandene, sielden og ei lettelig forekommer hos de gamle Skribentere, men de nævne allene Finmarken og Halogaland. Ved Halogaland forstaaes hos de gamle ei allene den Deel af Nordlandene, som vi nu kalde Helgelands Fogderie, men hele Nordlandene og undertiden Finmarken med. I det mindste forstaaes derunder, foruden Helgelands Fogderie, tillige Saltens og Seniens Lehne eller Fogderier; thi naar Halogaland hos de gamle sættes imod Finmarken, regnes Trumsøens Fogderie som oftest til Finmarken, men Saltens, Seniens og Helgelands Fogderier altid til Halogaland, som derfore deeles i den søndre og nørre Deel g). Heraf kan man og begribe, hvorfore Finmarken og Halogaland altid hos de gamle anføres som tvende til hinanden grændsende Provincer, hvilket ikke kunde have Sted, naar Halogaland allene indbefattede Helgelands Fogderie; thi da blev i det ringeste Saltens og Seniens Fogderier mellem det og Finmarken. Nu vidner Snorro Sturlæson i Kong Harald Haarfagers Levnet h) saavel, at Halogaland var iblant de Provincer, som Kong Harald Haar-

g) Vid. Torfæi Hist. Norveg I. lib. 2 cap. 2, 3, de Norvegiæ antiqva et nova divisione pag. 31 seqq. cap. 26 p. 106, samt Clausens Norges Beskrivelse S. 14.
h) I. pag. 112, 13 cap. 34, 35.

Haarfager deelte imellem sine Sønner, og tillige med Nordmør og Romsdalen blev tildeelt Erich Blodøxe, som og at bemeldte Erich Blodøxe i hans Faders Tid seilede fra Finmarken til Halogaland, og stevnede der Øxor Tota eller Øxor Hvide, som var en fornem og mægtig Mand, og paa et andet Sted kaldes Kong Øxor, til sig, og tog hans Datter Gunild til Ægte, hvoraf sees, at han der har exerceret et Slags Jurisdiction, som i et ham og hans Fader tilhørende Land.

§. 2. Hvad Finmarken angaaer, da har det vel nogen mere Vanskelighed med at bevise, at samme af Kong Harald Haarfager har været undertvungen; dog kan det med megen Riimelighed sluttes 1) deraf, at Kong Harald Haarfager siges at have undertvunget hele Norge, hvoraf Finmarken var en Part; 2) kommer det efter Torfæi Vidnesbyrd i) overeens med Harald Haarfagers Levners Beskrivelse af Eigille Skallagrimio, som siger, at Kong Harald gav sine Jarler eller Lehnsmænd over Halogaland og især Brynjolf paa Forgie Rettighed at handle med Finnerne og at kræve Skat ind af dem paa hans Vegne; 3) Vidner Snorro Sturlæsønk), at Kong Haralds Søn Erich Blodøxe, efterat han paa adskillige Steder havde ført Krig, reiste til Finmarken, og derefter til Biarmeland, hvor han førte Krig og vandt Seier, reiste saa atter til Finmarken, og siden derfra til Halogaland. Det er ikke rimeligt, at denne unge Prinds, som af hans Fader var udrustet med en Flaade, og allene reiste om for at føre Krig, plyndre og giøre Conqueter, skulde paa Reisen, saavel til som fra Biarmeland, holdt sig saa stille i Finmarken, uden der at foretage noget, saafremt Finmarken ikke allerede havde hørt hans Faders Rige til, og været ham underdanig.

§. 3. Gaaer vi lidet længere frem i Tiden indtil Kong Oluf Haraldsøns eller Oluf den Helliges og Kong Knuds Regierings Tid, da bliver det uden Modsigelse vist, at Finmarken og dens Indbyggere Finnerne paa den Tid har været Norges Konger underdanige. Efter Snorro Sturlæsøns Beretning i Kong Oluf Hellige Haraldsøns Historie l) har Kong Oluf engang ladet paabyde og forkynde, at han Sommeren derefter vilde reise nord over hele Halogaland, og siden længst ned indtil Lands Enden. Saa har han og informeret sig om den christlige Religions Tilstand, og faaet at vide, at det stod kuns slet dermed i hele Halogaland, og siden nord efter; hvilket og bevægede ham

i) I. 106 og II. p. 21.
k) Edit. Holm. tom. 1 cap. 34 pag. 110.
l) Tom. 1 pag. 151 seqq. edit Holm.

ham til at fastsette samme Reise. Men dette havde været Kongen uvedkommende, naar han ikke havde regieret over Finmarken, som var den eeneste Province, der laae norden for Halogaland. Efter samme Forfatters Beretning havde Harek paa Tiotto eller Tiottoe, eller som den nu kaldes Tioten, og ligger i Helgelands Fogderie m) længe tilforn brugt Kiøbmandskab med Finnerne, og været Kongernes Befalingsmand over dem, ligesom han og af Kong Oluf deri blev confirmeret. At Harek den Tid blev beskikket til Befalingsmand over hele Halogaland, og ikke alleene endeel deraf, kan sluttes deraf, at Kong Oluf siden beskikkede Asmund Grandkieldson til sin Befalingsmand over Halvdelen af Halogaland, hvilket Harek da maatte overlade ham saa han selv kuns beholdt den anden halve Deel deraf n). Længere i Nord, der hvor Hareks Forlehning havde Ende, blev Thore Hund paa Biarkøy, som var den rigeste Mand der nord i Landet, beskikket til Kong Olufs Befalingsmand. Da Harek, og siden tillige med ham Asmund Grandkieldson vare forlehnede med hele Halogaland, og intet paa den Tid lade norden for Halogaland, uden Finmarken, saa følger, at det maae være Finmarken bemeldte Thore Hund af Kong Oluf er blevet forlehnet med, og sat til Befalingsmand over, ligesom den Gaard Biarkøy, nu Birkøen, som Thore Hund boede paa, og har lagt og ligger i Trumsens Fogderie, som paa den Tid regnedes til Finmarken o). Udi disse deres Befalingsdømme bleve disse tvende benævnte, nemlig Harek over Halogaland (thi Asmund Grandkieldson var allerede tilforn ihielslaget) og Thore Hund over det som, laae der norden for, ogsaa bekræftede af Kong Knud den store, da han 1030 indtog Norge, og tillige forlehnede med Handelen over Finmarken p).

§. 4. At dette de Norske Kongers Herredømme over Finmarken ei allene har strakt sig til Søefinnerne, som opholde sig ved Søekanten, men og til Fieldlapperne, som opholde sig oppe i Fieldene; det erfares ei allene deraf, at Harek paa Tiota siges at have drevet Handel med Finnerne, og været de Norske Kongers Befalingsmand der sammesteds over Markerne q), hvilket ei kan forstaaes om Søekanten; men og fornemmelig af det som fortælles om Thore

m) P. Clausen S. 106 og Torfæus part. 1 pag 92.
n) See Snorr. Sturl. S. 59.
o) P. Clausen pag. 108. Torfæus part. 1 pag. 93.
p) Snorre Sturlesøn I. pag. 711 cap. 180.
q) Samme I. pag. 552.

Thore Hundr), at han i Følge af den ham forundte Forlehning, havde i tvende Aar været reist til Finmarken for at bruge der sin Handel med Finnerne, og havde hver Gang været længe hos dem oppe paa Fieldene, hvor han havde handlet med dem, og iblant andet ladet sig giøre 12 Rensdyrs Mudder d: Kiorteler ic., og derved forhvervet sig stor Rigdom.

§. 5. Udi de senere Tider befindes det at have været Brug, at Kongerne i Norge aarligen sendte een af deres velbetroede Hofsindere til Finmarken, for der paa deres Vegne at oppebære Skat af Finnerne, hvilken Reise kaldes Finneferd. Udi Kong Sigurds og Øystens Tid, som regierede tillige fra 1103 til 1122, reiste Sigurd Ronerøen, som hafde Kongernes Søster til Ægte, til Finmarken, og der paa Kongernes Vegne oppebar den Skat og Afgift, som Finnerne skulde udgive s). At denne Finneskat har været noget ganske bekiendt, og hvorudi den bestod, sees blant andet af den Vise, som Tiodolfw Skiald qvad om det Slag, som ved Nitsaae blev holdet imellem Kong Svend Estridsøn og Kong Harald Haardraade, hvor det heder: Skyt og Piile, Finneskatten.

§. 6. At Finmarken allerede paa de Tider har været ansee, som en Province eller en Deel af Norges Rige, sees og af den Beskrivelse over Norge, som Ara Einarsøn er Auctor til, udi hvilken Finmarken og Halogaland opregnes, som de toe første og nordeste Fylker d: Lehn i Norge. Denne Ara Einarsøn har været Kong Øystens Hirdmand d: Hofmand (aulicus Regis Eisteni t). Nu er det bekiendt, at der siden Kong Harald Haarfagers Tid, kun s haver regieret tvende Konger af det Navn Øysten i Norge, af hvilke den første tillige med hans Broder Sigurd regierede fra 1103 til 1122, den anden tillige med hans Broder Ingi fra 1137 til 1157. Altsaa har Finmarken i det mindste for 1157 været bekiendt som en Norsk Province og en Deel af Norges Rige.

§. 7. At Fieldkiølen eller Fieldryggen allerede længe for de Tider har været ansee og bekiendt for en almindelig Grændse imellem begge Rigerne, Norge og Sverrig, kan, foruden det Torfæus u) af de gamle Annalibus anfører de terminis territorii a Nore occupati, sluttes af det, som Snorro Sturlæson x) anfører om den Dispute, som i Kong Oluf den Helliges Tid var

r) Samme I. pag. 751.
s) Samme II. pag. 259.
t) P. Clausens Norges Beskrivelse S. 16; og Torfæus I. cap. 3 pag. 33.
u) I. lib. 3 cap. 24 seq. pag. 161. x) I. pag. 636 seq.

var imellem ham og Kong Oluf i Sverrig om Jemteland, hvor det heder: Og gik da Landskiellet alt osten fra Eida Skov, og siden over Fieldkiolen, alt nord ad indtil Finmarken o. s. v. saa vilde og de Svenske ingenlunde høre andet, end at alle de Landskaber, som osten om Kiolen vare beliggende, skulde med Rette høre under Kongen af Sverrig. Det samme bestyrkes og ved et ældgammel Document, som findes i det Kongl. Archiv, og synes at angaae en Raaegangs Forretning imellem Norge og Sverrig. Den gamle Text, som dog er temmelig corrumperet, lyder saaledes: Hefver Landamære Norder a Finmork or Raudabergi ock tak inburdar epter Kilanum Syder, sua at halffwar Kiolrein ligger Vestir til Giotmerker, en halffwer til Raffnasill ock sua Suder epter Kilanum o: Grændseskiellet norder paa Finmarken begynder fra Rodeberg, ogsaa lige frem sønder efter Fieldryggen, saa at den ene Side af Fieldet vender hen i Vester til Gotersmark, men den anden Side til Rafnesill, (dette Rafnesill er maaskee det samme, som det Rafnholt, Fieldfinne-Bye i Tromsens Lehn, som nævnes af Slange Sid. 139), og saa sønder efter Fieldryggen.

§. 8. Naar og i hvilken Konges Tid Vardehuus Slot først er opbygget, tilstaaer den af den Norske Historie velfortiente Peder Clausen, som levede i det 16de Seculo, skiønt hans Skrivter først en Tidlang derefter ere befordrede til Trykken y), og efter ham Torfæus og Wolff z), at de ikke have kundet komme efter. Men just dette viser, at dette Slot maae være meget gammel, og efter al Rimelighed opbygt af de Norske Konger for den Calmarske Union, da det ikke vel er troeligt, om det havde været anlagt af de Danske Konger efter den Calmarske Union, det da baade nu og for 150 til 200 Aar siden kunde været ubekiendt, naar det var skeet.

§. 9. Da det nu er uimodsigeligt, at saavel Søefinnerne, som Fieldfinnerne eller Fieldlapperne i Finmarken og Nordlandene have været de gamle Norske Konger underdanige, saa spørges, hvorvidt dette de Norske Kongers Herredømme over Lapperne eller Finnerne har gaaet? Om det allene har strakt sig til de Finner eller Lapper, som paa de Tider opholdte sig paa den Norske Side af Fieldkiolen, eller om det tillige har rækket til dem, som paa de Tider opholdte sig paa den anden eller Svenske Side af Fieldkiolen, der hvor de Svenske Lapmarker nu ere, og henimod Sinum Bothnicum. Dette kunde

y) Norges Beskrivelse S. 114.
z) Historia rerum Norvegicarum part. 1 pag. 96. Norrig. illustrat. pag. 72.

kunde med nogen Skin af Rimelighed sættes i Tvivl. I det mindste havde man dertil meget meere Føie, end Scheffer i hans Lapponia Cap. 12 S. 153 har havt til at holde det for uvist, om ikke de Svenske Birkarle have tillige undertvunget de Finner eller Lapper, som opholdte sig paa den Norske Side af Fieldkiølen. Hvor det gaaer er der imellem begge den Forskiel, at da de Norske Konger undertvang de Finner, som opholdte sig paa den Norske Side af Fieldkiølen, kunde de og gaaet videre, og tillige undertvunget de øvrige, som opholdte sig paa den anden Side af Fieldkiølen, uden derved at indvikle sig i Krig med nogen anden Herre eller Konge, saasom disse Finner eller Lapper paa den Tid vare deres egne Herrer, og ingen anden Potentat underkastede. Derimod da de Svenske Birkarle bragte de Lapper under Lydighed, som opholdte sig om ved Sinum Bothnicum, da havde Finnerne paa den Norske Side af Fieldkiølen allerede i meere end 200 Aar været Norges Konger underdanige, og kunde saaledes ei angribes eller undertvinges, uden at paaføre Norges Konger Krig. Men vi ville candide tilstaae, at vi ikke holde for at de Norske Kongers Herredømme over Finnerne paa den Tid haver strakt sig videre, end til alle de Finner, som opholdte sig paa den Norske Side af Fieldkiølen; men at det og er gaaet saa vidt, derom kan aldeles ingen Tvivl være: Thi det er tilforn beviist, at Fieldkiølen allerede paa de Tider var en almindelig bekiendt og anlagt Grændse imellem begge Rigerne. Det er baade bekiendt, og ved denne Grændse-Opmaaling end videre oplyst og beviist, at denne Fieldkiøl strækker sig nord og øster ud til, og forbi en stor Deel af Finmarken. Det er iligemaade beviist, at Fieldfinnerne i Særdeleshed vare de Norske Konger underdanige. Det er da rimeligt, at den af de Norske Konger, som først haver undertvunget disse, blant Fieldene boende Finner, ligesaavel i Finmarken, som ellers overalt, har vildet have en naturlig Grændse for sit Rige, fornemmelig det samme Field, hvis Ryg ellers udgiorde denne naturlige Grændse, og her continuerede, og saaledes ei kunde andet, end være kiendelig. Ja dette: at det bekiendte Field, som skiller Norge fra Sverrig, continuerer i en heel Svite ud med Finmarken, — synes at have givet de Norske Konger den første Idee om at undertvinge Finnerne, og derved ligge Finmarken under Norges Rige, som et District, de ansaae naturligviis at burde høre til Norge, siden det laae under Norges Landemærke. Overalt er Distancen fra Fieldfoden til Fieldryggen paa den Norske Side i Nordlandene og Finmarken saa liden, at man ei vel kan forestille sig, at den der begyndte med at undertvinge Fieldfinnerne, og derudi reusserede, skulde standse førend han kom til Fieldryggen, naar ingen anden Potentat derudi enten var

eller kunde være ham hinderlig. Det, som saaledes her kommer overeens med Omstændighederne og Historien, bør og i Almindelighed in dubio præsumeres, som noget der kommer overeens med den naturlige Billighed og Rimelighed; quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, ut flumen, vel mons, sui medietate illos dirimeret a); et in dubio imperia, qvæ ad flumen vel montem pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius, quam id, quod non facile transitur. Ut aut limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit, neque tam ex acquisitione primæua, quam ex aliena concessione b): & major est in naturali limite commoditas, quam ut propter exiguum detrimentum ab eo discedi debeat c). Den casus, i hvilken bemeldte Auctor tilstaaer det at være mueligt, at en Fod eller Field, som udgior Grændsen imellem tvende Riger, skulde allene tilhøre det eene Rige, og ikke være fælleds for begge Rigerne, kunde maaskee synes at være her, om de Norske, tanquam primi occupantes, disputerede de Svenske et Stykke af Fieldet, som var beliggendes paa den Svenske Side af Fieldryggen; men da de Svenske, tanquam ultimi occupantes, disputere de Norske et Stykke af Fieldet, som ligger paa den Norske Side af Fieldryggen, saa haver den her aldeles ingen Sted. Contigisse alicubi videmus, ut flumen totum vel mons parti uni accederet; quia scil. ripæ alterius imperium serius, & occupato jam flumine coepisset; aut quia eum in modum res pactionibus esset definita d).

§. 10. Vil man sige, at maaskee paa den Tid, da Finmarken først af Norges Konger blev undervunget, og lang Tid derefter var den største Deel af Fieldet ubeboet; saa følger deraf alleene, at dette Field-District paa den Tid ikke kunde inddeeles imellem adskillige private Personer eller occuperes per fundos, som Grotius kalder det, og at saaledes dominium priuatorum ikke fra den Tid af kan have sin Oprindelse; men det hindrer ikke, at jo hele Field-Districtet ligefuldt baade kunde, og virkelig ipso facto er blevet occuperet per universitatem, som Grotius kalder det, saa at imperium publicum derfra kan deriveres. Quod si quid uniuersim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet, manet enim in dominio primi occupatoris, puta populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, siluæ, montes asperi e). Den Forklaring Puffendorf giør over denne occupatio per uniuersitatem, kommer gandske overeens med det, som her kan have havt Sted: Occupatio per uniuersitatem fit, si coetus ho-

a) Grotius de jure belli & pacis lib. 2 cap. 3 §. 16 n. 2.
b) Samme ibid. §. 17 n. 2 c) Puffendorff de jure naturæ & gent. l. 4 c. 7 §. 11.
d) Grotius cit. l. §. 18. e) Grotius lib. 2 cap. 2 §. 4.

hominum poſſeſſione complectatur deſertum aliquem tractum terræ certis finibus per naturam aut ex arbitrio hominum circumſcriptum f). Vil man ſupponere at adſkillige Fremmede, endog Svenſke Lapper ſiden den Tid kan have ſat ſig ned paa dette Field-Diſtrict, og pro lubitu betient ſig enten af et eller andet Stykke deraf, da har ſaadan viſſe private Perſoners Occupation langt fra ikke kundet betage Norges Rige eller Konger noget af deres allerede erhvervede Herredømme derover; men derimod ere diſſe Perſoner ſtrax derved ipſo facto, i det mindſte for ſaavidt, blevne Norges Kongers Underdanere. Per eandem, ſcil. occupationem per uniuerſitatatem, conſtituitur dominium toti coetui &c: quod dominium uniuerſale usque adeo diſtinctum eſt a priuatorum, ut hocce poſſit tranſire etiam in aliquem extraneum, ſaluo in idem ciuitatis dominio uniuerſali.

§. II. Det er ſaaledes hidindtil beviiſt, at Finmarken, om ikke før, ſaa i det mindſte i det 10de Seculo, har af Norges Konger været undertvunget, og lagt under Norge: at det i det 11te og 12te Seculo har været anſeet ſom en Norſk Province, eller en Deel af Norge: at dette de Norſke Kongers Herredømme over Finmarken ei allene har ſtrakt ſig til Fieldfinnerne, ſom boede oppe blant Fieldene: at Fieldkiølen har paa de Tider været anſeet ſom en almindelig Grændſe imellem Norges og Sverrigs Rige: at ſamme Grændſe og haver gieldet for Finmarken, og at det Finmarken, ſom hørte under Norge, virkelig har ſtrakt ſig til Fieldkiølen. Nu er det derimod af den Svenſke Hiſtorie klart, og af den Svenſke Skribent Scheffer i hans Lapponia g) ſelv tilſtaaet, at ingen af de Svenſke Konger nogenſinde haver tænkt

f) de jure naturæ et gent. l. 4 c. 6 §. 3.

g) Det kan i den Henſeende kun anſees for en courtoiſie, naar Scheffer cap. 12 P. 153 holder det for upaatvivleligt, at de Svenſke iblant alle være de første, ſom nogenſinde have undertvunget den Lappiſke Nation. Det kunde paſſere, om Snorro Sturlæſøn havde været Scheffer ubekiendt; men ligeſom den Danſke Overſettelſe af Snorro Sturlæſøn, ſom vi have Hr. Peder Clauſen i Undal at takke for, af O. Worm var udgivet omtrent 40 Aar, førend Scheffers Lapponia kom ud, ſaa befindes og Scheffer at have betient ſig af ſamme, og at have allegeret den, hvor det kom overeens med hans Henſigt; og i den Henſeende er det underligt, at Scheffer kan uden nogen Slaas Bevis anſee det ſom upaatvivleligt, hvis Contrarium ſaa godt ſom expreſſis verbis indeholdes i Snorro Sturlæſøn. Det ſmeſte, ſom til Scheffers Undſkyldning kan anføres, er, at han maaſkee her allene taler om Lapperne i Særdeleshed, ſaavidt de af ham ſættes imod Finnerne, og at hans Meening ſaaledes haver været, at de Svenſke vare de første, ſom undertvang dem der allerede havde faaet Navn af Lapper, omendſkiønt den ældre Colonie af ſamme Nation, der kaldes Finner, allerede længe forhen af de Norſke var undertvunget. Men det ſynes ei vel at kunde beſtaae med det, ſom Scheffer ſtrax derpaa lægger til, at Naboerne, nemlig de Norſke og Ruſſerne ſiden efterfulgte de Svenſkes Exempel ved at undertvinge og tilegne ſig endeel af Lapperne.

paa at undertvinge de Lapper, som opholdte sig paa den Svenske Side af Fieldkjølen, førend K. Magnus Laadelaas. Denne Magnus levede imod Slutningen af det 13de Seculo, og regierede i Sverrig fra 1277 til 1289. Altsaa har Finmarken og de sig der opholdende Finner eller Lapper af Norges Konger været undertvungne, og dem underdanige i nogle 100 Aar, førend de Svenske tænkte paa at underkaste sig de Lapper, som nu ligge under Sverrig.

§. 12. Heraf følger, at om de Svenske nu vil paastaae at være berettigede enten til hele Finmarken eller endeel deraf, saa kommmer det dem til at bevise, at de siden den Tid have faaet nogen lovlig Adkomst eller Rettighed dertil. Hvorvidt de Svenske nu have præsteret dette, falder let i Øinene, naar man endog kuns løselig vil examinere de Adkomster, som de enten i en eller anden Tilfælde have provoceret til.

§. 13. Da de Danske Commissarier paa det Møde, som den 9 Febr. 1601 blev holdet ved Flakkesøebek, esked af de Svenske, at de skulde angive, hvad Adkomst de havde til den Deel, de paastode i Finmarken, og hvorledes Indbyggerne der først vare blevne skatskyldige til et fremmed Land? befindes de Svenske alleene at have beraabt sig paa de Birkarlers Krig og Nederlag, hvorved de formeente, at Finmarken og dens Indvaanere under Sverriges Rige var blevet Finlands Arvegods h). Denne de Birkarlers her paaberaabte Krig og Nederlag kunde med nogen Føie anfegtes som et factum suppositicium. Loccenius, Messenius, Puffendorff i) og fast alle Svenske Historie-Skrivere gaae det med Stiltienhed forbie. Scheffer i hans Lapponia er noget nær den eeneste, der taler noget omstændelig derom. Scheffer har udgivet dette sit Skrift 1673, og altsaa henimod 400 Aar, efterat dette Nederlag skal være skeet. Han er saaledes i denne Materie intet mindre, end scriptor coætaneus eller testis omni exceptione maior. Det kommer da an paa, hvad af authentique Ducomenter han har havt for sig. Og da befindes han, hvad dette angaaer, alleene at have beraabt sig paa et Manuscript og nogle Sedler, som han skal have fundet skrevne med een navnlig Johannis Buræi Haand. Hvorvidt dette Bevis kan have vim probandi, overlade vi til andres Skionsomhed. Vi ville lade dette factum staae ved sit Værd, og gierne tilstaae, at med denne Lappernes Forraskelse og Undertvingelse af Birkarlene i Almindelighed er tilgaaet saaledes, som Scheffer fortæller, ligesom derudi og indeholdes en rimelig Grund til de Rettigheder, som Birkarlene have været forundte over Lapperne. Qvæstionen bliver allene denne: Om Finmarken, og de der boende Finner, derved ere bragte under Sverrigs Krone? Naar man noget nær veed, hvem Birkarlene vare, og hvem de Lapper vare, som de forraske-

h) Slange P. 2 S. 165. i) in vita Magni Ladelaas.

raskede og undertvunge, lader det meget parador at extendere denne Conquete til Norge eller Finmarken; dog maae vi tilstaae, at Scheffer i sin Lapponia ikke har forsømt dertil at give en Slags Anledning, naar han siger k): Utrum vero ita victi omnes scil. Lappones a Birkarlis, illi etiam, qui trans montes Norvegiæ versus oceanum tenuere litora, & Finni seu Lappfinni sunt vocati, haud satis manifestum est. Nisi quis ex eo colligat, quod in schedis antea laudatis memorentur subacti ad septentrionale juxta atque occidentale mare. Men denne Scheffers Uvisheder l) er af samme Slags, som hans Vished, hvorom er talt i forrige §. Det er af Scheffer selv, naar man endog vil sætte alt andet til Side, let at bevise, at her ikke er mindste Anledning til at tvivle, og at Birkarlenes Seier og Lappernes deraf fulgte Undertvingelse ikke mere vedkommer enten Finmarken eller noget af det Land, som ligger paa den Norske Side af Fieldkiolen, end den vedkommer Neapolis eller Sicilien: Thi Scheffer m) tilstaaer selv: 1) At de Lapper, som af Birkarlene bleve undertvungne, havde tilforn en Tidlang opholdt sig i Tavastiæ øde Skove, men efterat de derfra vare forjagede, opholdte de sig paa den Tid, da de af Birkarlene bleve undertvungne omkring ved Strandbredden af Sinu Bothnico, hvorfra de, da de og siden bleve fortrængte, udbredde sig i de Svenske Lapmarker, og som de imidlertid formeerede sig, ere de blevne inddeelte i adskillige Lapmarker, hvor de da have faaet 3 til 4 Befalingsmænd over sig, istedenfor de i Begyndelsen, da de occuperede et mindre Stykke Land, kuns havde een eeneste. Nu kan man let forestille sig, hvor stor den Mængde kunde være, som en Tidlang kunde opholde og nære sig i Tavastiæ øde Skove. Man kan begribe, at de siden kunde nedsætte sig ved Sinum Bothnicum, men at de i saa kort en Tid (thi der var neppe 130 Aar imellem, at de af Finland først bleve udjagede, og satte sig ned i Tavastiæ Skove, indtil de af Birkarlene bleve undertvungne) skulde have formeeret sig saaledes, at de skulde have oc-

k) Cap. 12 pag. 153.

l) Vi kunne ikke forbiegaae her at anmerke, at efter al Anseende har en Skrivefeil som er begaaet i at udcopiere Buræi Manuscript, forført Scheffer. Det er de Ord hos Buræus: Och wunno them under sigh alt inn til Norra og Vestra Sidhen, hos Scheffer c. 12 p. 152, der have bragt ham paa dette Tvilsmaal. Vi have ikke seet Manuscriptet, og kunde saaledes ei heller vide, hvad der staaer, men Scheffer haver i sin Bog c. 6 p. 54 allegeret de samme Ord saaledes: Och wunno them under sigh alt inn til Norra og Vestra Siden. Dette sidste kan let begribes, uden at give Anledning til nogen saadan Uvished; thi derunder kan forstaaes, af Sinu Bothnico eller af det District de boede paa, da de bleve attaquerede fra den østre og søndre Side. Enhver seer lettelig, at imellem begge Læsemaader, af Sidhen og Siden, er kuns en liden og fast ukiendelig Forskiel; og at det er en Feil, som ved Afcopieringen let kan begaaes.

m) Cap. 6 & 12.

occuperet et District meere, end 20 Gange saa stort, som Tavastia, det er ubegribeligt. Det er og bekiendt, at fra Sinu Bothnico til Fieldkiolen, som adskiller Norge fra Sverrig, og derfra atter til Nord-Søen, er ingen Springvei, men en Distance paa adskillige Steder af henimod 100 Mile. De kunde da ei siges, at have deres Sæde ad litora Sinus Bothnici, eller at boe uth med Botnen n), naar de havde occuperet saa stort et District, som tildeels var saa langt fra Sinu Bothnico beliggende. Men andre Lapper, end de, som endda boede uth med Botnen, overvandt Birkarlene ikke, og naar de Lapper, som Birkarlene overvandt, ikke occuperede dette hele District, saa begriber man ikke, hvorledes Birkarlene, ved at undertvinge dem, kunde forhverve Sverrig nogen Ret over Finmarken. Det er iligemaade bekiendt, at imellem Sinum Bothnicum og Fieldkiolen ere, foruden Vester Botnen, ogsaa alle de Svenske Lapmarker beliggende. Da nu Scheffer tilstaaer, at de Lapper, som af Birkarlene bleve undertvungne, først siden efter, da de fra Sinu Bothnico vare fortrængte, nedsatte og udbredde sig i de Svenske Lapmarker, saa følger, at de paa den Tid, da de bleve undertvungne, ei paa mange Mile nær strakte sig til Fieldkiolen, siden de Svenske Lapmarker laae der imellem, langt mindre komme paa den anden eller Norske Side deraf. 2) Tilstaaer Scheffer og, at paa den Tid opholdte sig ingen Lapper nær ved de Norske Bierge: Hvorledes kunde da Birkarlene, ved at undertvinge dem, faae nogen Ret enten til disse Bierge eller det, som laae paa den Norske Side af dem? 3) Har Scheffer vist, at disse Birkarle var eet eneste Sogns Indvaanere i Finland, som ved Kong Magni Ladelaas Løfter om Belønning for dem, der undertvunge Lapperne, bleve opmuntrede til at foretage sig denne Entreprise, og bleve meget hastig færdige dermed. Heraf kan man ungefer dømme om Entreprisens Vigtighed. Man kan gierne begribe, at disse Birkala Sognemænd kan have undertvunget en Mængde Folk, som vare 3 til 4 Gange saa mange, som de selv, og occuperet et District 3 til 4 Gange saa stort, som deres heele Birkala Sogn. Men at de skulle have i en Hast overvundet en heel Nation, som beboede et Land af 80 til 100 Miles Længde og Bredde, og derved indtaget samme hele Land, det lader sig ei saa let begribe. 4) Allermindst lader det sig begribe, hvorledes Birkarlene skulde været komme til at undertvinge Finmarken, og de der boende Finner, som paa den Tid allerede i nogle hundrede Aar havde lagt under Norge. Der findes ikke et Ord derom i den Norske Historie. Det kan ikke været skeet af Birkarlene auctoritate publica; Thi der var paa de Tider ingen Krig imellem Norge og Sver-

n) See Buræi Ord hos Scheffer cap. 6 pag. 54.

Sverrig: Tvertimod befindes der imellem K. Magnus Ladelaas, i hvis Tid dette skeede, og de tvende Konger, som paa den Tid efter hinanden regierede i Norge, nemlig K. Magnus Haagensen og K. Erich Magnussen, at have været den bedste Forstaaelse; saa at de og ofte have været samlede, og have imellem sig venlig transigeret om deres Rigers Landemærke, skiønt man ikke veed hvorledes, hvilket ikke kunde bestaae med, at den eene ved sine Undersaatter skulde lade den anden fratage en stor Province og Deel af hans Rige o). Det kunde ei heller skee, uden at de Norske Konger strax maatte faae det at vide, som de bestandig opholdte sig i Riget, og jevnlig holdte Huus i Trondhiem, hvor de ofte og snart kunde have Underretning om, hvad der passerede i Finmarken. Der bliver saa intet andet tilovers, end at eet Sogns Bønder i Sverrig, uden deres Konges Villie og Vidende, paa en Tid da Norge og Sverrig vare allierede og Venner, skal paa egen Haand have bemægtiget sig en Norsk Province og en stor Deel af Norges Rige, hvormed de og strax have været færdige, hvilket Kongen i Norge, en aarvaagen og stridbar Herre (thi saadanne vare de tvende benævnte Norske Konger) og strax har faaet at vide, men fundet for godt at lade det blive derved, og ikke videre enten i Ord eller Gierning talt derpaa. Naar de Svenske overveie disse Omstændigheder, holde vi os forvissede om, at de ikke forlange udi de Birkarles Krig at søge deres Adkomst til Finmarken, eller paa det Fundament at grunde deres formeente Prætension paa samme Land. Ville de Svenske sige, at Birkarlene vel ikke undertvang Finmarken, men adskillige af de Lapper, som af Birkarlene bleve undertvungne, og deres Descendenter have nedsat sig i Finmarken, da viser §. 10 alt, hvad deraf kan følge.

§. 14. Den anden Adkomst, som de Svenske heraabe sig paa til Finmarken er den Narvaske eller Teusinske Tractat, som 1595 blev sluttet imellem Sverrig og Rusland, og hvorved Rusland til Sverrig skal have afstaaet al sin Andeel og Ret til Finmarken fra Varanger til Malanger. Vi ville her ikke tale om, at bemeldte Fred aldrig er blevet bekiendtgiort; at K. Christian 4, uanseet han saa ofte har begieret og paastaaet af de Svenske at erholde vidimeret Copie deraf, aldrig har kundet obtinere det; at Storfyrsten i Rusland selv har svaret Kongen, at han ei havde overdraget de Svenske meere, end de selv havde retmæssig Tiltale til, hvorudi dem var lovet, at de af Russerne ikke skulde hindres; og at med dette Storfyrstens Svar synes temmelig at komme overeens saavel K. Sigismunds Declaration af 1597 til K. Christian 4, at det, som var indført i Fredshandlingen med Russerne, ikke

o) See Snorro Sturlæsøns Historie fortsat af Peder Clausen S. 796 seq.

ikke kunde være Norge til nogen Skade, og derved kunde den eene eller den anden ikke tilegne sig noget meere, end hvad enhver kunde bevise af lang Alders Tid at have nydt og besiddet p), som og en Extract af bemeldte Tractat, som 1596 er trykt til Rochelle par Hierome Haultin, og som i Henseende til de Omstændigheder, der anføres i Fortalen, synes temmelig at meritere Troeværdighed; thi derudi findes intet, som vedkommer denne Cession, uden den 7de Art., som lyder saaledes: Les receveurs du grand Duc de Moscovie, n'empescheront en aucune maniere les receveurs du Roi de Svede, de recevoir & lever les tributs accoutumez prendre sur les Lapponois, depuis Ostrobotnia jusques a Varanger: comme aussi ne feront les receveurs Svedois aux Moscovites de prendre les tributs, quils ont sur l'appellande, subjette au païs de Duinske, Kexholm, & chasteau de Kolz. Men vi ville her alleene erindre: 1) Har K. Christian 4 saa langt fra ikke enten underskrevet eller samtykt i bemeldte Tractat, at han ei eengang har været vidende om samme, men først i 3 a 4 Aar efterat den var sluttet, ved en egen Hændelse kom paa Spor efter, at der maatte være noget saadant til, og derpaa gjorde sig Umage for at faae nøiere Underretning derom q): 2) Har ei heller siden den Tid, enten han eller nogen af de følgende Danmarks Konger samtykt i denne Tractat; Tvertimod har K. Christian 4 protesteret derimod: 3) Har aldrig nogen af Danmarks eller Norges Konger tilstaaet Rusland nogen Lod eller Deel i Finmarken: Tvertimod har Christian 4 hautement declareret, at han der ikke var enten Rusland eller Sverrig en Fodsbred Jord gestændig: 4) Have de Svenske aldrig bevist, at Rusland nogensinde har eiet det, som samme til Sverrig ved bemeldte Tractat skal have afstaaet; og at Rusland aldrig kan have eiet noget i Finmarken, eller dertil havt nogen Rettighed, kan let sluttes af det, som forhen er anført. Altsaa kan samme Narvaske eller Teusinske Tractat i Henseende til Finmarken ey have anden eller større Effect, end den kunde havt i Henseende til heele Norge, om Rusland til Sverrig havde afstaaet al den Ret, den dertil havde, som er slet ingen. Desuden kan man af den Knærødske Tractat, og de derpaa i Anledning af samme, imellem Danmark og Sverrig vexlede Breve og Skrifter, ei skionne rettere, end at Sverrig i bemeldte Tractats 3die Art. til Danmark har afstaaet al den Rettighed til Finmarken, som samme formeente sig ved den Narvaske Tractat af Russerne at have faaet. (Fortsættelsen følger).

p) Slange P. 2. S. 130 q) Slange P. 2 S. 128.

Trykt hos Boas Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Fierde Hefte.

I.

Efterretninger om Konstnere her i Danmark og deres Arbeider.

Meddeelte af Sl. Justice-Raad Vosses Optegnelse af J. J. Weber, Revisor.

1. Jaques de Poindre.

Vi have i det foregaaende 11te Hefte af dette Nye Magazin givet Efterretninger om en af de første Konstmalere, der har været her i Danmark, nemlig Jacob Binck, efter ham findes en ved Navn Jaques de Poindre af Carl von Mandern i hans Schilder-Boeck Fol. 149. b. anført, som ogsaa skal have levet her, men uden Tvivl ikkun en kort Tid, saasom der hos os intet findes anført om ham, hvad enten han har været i Kongelig Tieneste, eller opholdt sig her som privat. Om denne skriver bemeldte Carl von Mander, at han har været en Discipel af Marcus Willems, og en god Mester især i Contrafeyer. Af ham var malet en Altertavle og et Crucifix, hvori mange Contrafeyer vare anbragte. Han havde og iblant andet malet en engelsk Capitain, ved Navn Pieter Andries, som var en stor Pralere. Dette hans Portrait lod han Maleren beholde for ikke at betale ham derfor, hvorover Jaques de Poindre blev fortrydelig, og med Vandfarve malede et Tralværk for Ansigtet, saa det lod som Capitainen sad i Fængsel, og satte det offentlig til Skue for enhver. Da Capitainen fik det at vide, kom han til Maleren, og spurgte ham, hvad det var for et Skalkestykke, han der giorde, hvortil Maleren svarede, at Capitainen fik at sidde saa længe i Fængsel, indtil han blev betalt, hvorpaa Capitainen betalte ham for Portraitet, og vilde have Tralværket udslettet, hvilket og skede i det at han, Maleren, tog en Svamp, hvormed han slettede det ud. Videre melder Carl von Mander om denne Maler, at han havde forfærdiget mange gode Contrafeyer, var omsider reist til Danmark, og omtrent 1570 der ved Døden afgangen.

2. Hans Knieper.

Den der efter Jaques de Poindre i Kong Friderik den Andens Tid har levet her i Danmark i Kongelig Tieneste, som Konstmaler og tillige som Tapetmager, var Hans Knieper fra Antwerpen. Han kaldes af Tycho Brahe: Johannes de Antwerpia, pictor Regius Coronæburgensis a). Denne Hans Knieper findes først nævnet Aar 1578, i hvilket Aar han fik Bestalling som Kongens Maler, hvorom det heder i en Registrant i det tydske Cancellie Archiv: Anno 1578 dat. Kronenburgk den 5 Januarii ist Hans Knipper für ein Maler bestellett, seine Pension ist Jherlich 100 Thaler, eine gewonliche Hofkleidung, vnd soll Jhme sonsten die Arbeitt bey Stücken nach Werden bezahlt werden.

I samme Aar 1578 sluttede Kongen en Contract med ham, saaledes lydende:

Contract mit Hansen Knieper Maler geschlossen Fridrichsburg den 22 Febr. 1578.

Wir Friderich ꝛc. hiermit thun kundtt offendtlich, daß wir mit Vnserm bestelten Maler Hanßen Knieper auf folgende Maß gnedigst handeln vnd schliessen lassen: Erstlich soll Jhme die Jherliche Pension, wie die Jhme von Vnß insonderst verschrieben, entricht vnd gegeben werden, deß soll ehr zu Vnserm Behuff zu mahlen verpflicht sein, was für Patronen wir entweder selbst, oder aber Vnser Tapezirer Asthonius de Corte auß Vnserm Beuhell ihme anzeigen werden: So wollen Wir ihme für jede Seelandische Ellen in die Länge vnd Breitte solchs Malwergcks, so vnstrefflich zu befinden, drei Orts Talerß gnedigst geben. Vnd damit solche Arbeit desto besser befurdert werde, nach der Handt etwaß ahn Gelde vorauß verstrecken lassen, welchs dan ihme hernacher in der Betzalung soll abgekürtzt werden. Ehr soll aber alle die Patronen, so ehr Vns also verfertigen wirtt, nicht von abhenden kommen lassen, sondern Vns dieselbigen für die obberurte Bezalung einantwortten; vnd dafür vber das Vorige von Vnß nichts weiter fordern vnd begeren. So lange ehr nun in solchem Vnserm Dienst vnd Bestallung sein wirtt, wollen Wir ihn darzu mit freier Wohnung gnedigst vorsehen, auch von aller Schatzung vnd Beschwerung frei seyn lassen, Vrkundtlich ꝛc.

Af

a) Danske Magazin 2 Bind p. 242.

Af dette Document erfares, at der paa samme Tid ogsaa var en anden Tapetmager her i Kongens Tieneste, ved Navn Anthonius de Corte, uden Tvivl en Italiæner, der dog ikke længe efter den Tid maa være bleven her, saasom Hans Majestæt saavel 1580 som i nogle paafølgende Aar har sluttet Contrakter med Mgleren Hans Knieper angaaende Tapeter, som han for Kongen skulde forfærdige, hvorom findes følgende i bemeldte Registrant: Hans de Kniper hat Bestallung bekommen, daß ehr die Tapeterey warten soll, daruor wollen Jhm Kon. Mait. jarlich 100 Taler geben, wurde ehr aber newe Arbeit auff Kön. Mait. Beuell machen, dieselbige soll Jhme nach Stücken bezaltt werden. Sub Dato Friderichsburgk den 18 Februarii Ao. 80 (d: 1580).

Contract mit Hansen Knipern wegen der Tapeten, so inn grossen Sall zu Cronenburg khommen sollen, geschlossen. Kronenburgh den 9 Decbr. Ao. 1581.

Wir Friderich der Ander, von Gottes Gnaden zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnd Gotten König, Herzog zu Schleßwigk, Holstein, Stormarn vnd Dietmarschen, Graff zu Oldenburg vnd Delmenhorst, hiermitt thuen kundt offentlich, daß Wir mitt Hansen Knipern, auff folgende Maß handeln vnd schliessen lassen, als erstlich, daß ehr soll vnd will, der hundert vnd elffen vor Vns gewesenen Königen zu Dennemarcken, vnd den auch Vnser, auch Vnsers geliebten Shonß Hertzogen Christians Contrafecten inn Tapeten verfertigen, vnd oben eines Jeden Königs Haubtt, die Zeitt der Regierung, Jm gleichen auch, wie vnd who dieselbige gehalten vnd entlich was das Ende derselbigen gewesen, vnder den Füssen aber das Herkommen, dabey auch des Reichs Jnsignia, setzen vnd ordnen. Die Lenge aber solcher Contrafecten soll sein, von den Bencken im grossen Tänzsall (da dan solche Tapeten sollen gebraucht werden) bis an den Schwigbogen vnder der Tecke an denn Bodenn, die Breitte aber soll sein, wie die Pilern zwischen den Fenstern, nach der Stadt hinauß gemacht vnd fundiret seindt, also daß der berurte grosse Tanzsall durchauß mitt solchen Tapeten bekleidet werde, außgenhommen do Vnser vnd Vnserer geliebten Gemhalin Tisch stehen sollen, dan daselbst soll ein Himmel mit dem Rückstück, wie gebrenchlich auffgerichtett werden, ahn denen Orten aber, da die gedachten Contrafecten nicht zulangen

werden, soll ehr andere Tapeten mit Jagten oder was Wir ihme beuhelen mochten, auff diesen Contract fertigen. Es soll auch gedachter Hans Knieper zu solcher Arbeit seine Seide vnd flemisch garn nemen, vnd vorgedachte Tapeten damitt verfertigen, gleich den andern Tapeten, so ehr verflossenen Jaren vor Vns gemacht, aber auch sich nicht desto weniger eusserſten Vermuegens befleissigen, daß an der Arbeit aller konstlichen proportionirten Geschicklichkeit halben, nichts erwiende oder mangle, vnd hernacher solchs vor jedermenningklich, die dessen Verstandt haben ohne Tadell zu bestehen. Ehr soll auch neben solcher vnd vorberürten Arbeitt der Tapeten auch mit die Patronen vnd Malwergk, nach welchem die Contrafecten inn Tapeten zu wircken vnd zu weben, auff diesen Contract verfertigen. Wan dan die Tapeten geliffert, sollen alsdan alsofort mitt, auch solche Patronen, Vns, oder dem Wir es beuelen, vbergeben vnd eingeantwortet werden. Ehr soll sich auch befleissigen, damitt solche Arbeitt mitt dem schleunigsten vnd besten mochte fertig werden, vnder des aber vor keinem andern zu arbeitten mechtig sein, dardurch diese Vnsere verdingtte Arbeitt kondte verhindert vnd zuruck gesetzt werden. Dargegen vnd vor solche obberurte Zall der Tapeten, beide waß die Materialia auch Arbeitt vnd andere Vnkosten betrifft, wollen Wir Ihme in alles Neun Tausent Thaler geben vnd entrichten, auch auff solche Summa, nach advenant, vnd nach dem die Arbeitt vor sich gehet, auff Rechnung vorstrecken, Ihme auch solchs hernacher in der Rechnung ahn der gantzen obgedachten Summen der Neun tausent Thaler abkürtzen lassen. Wurde aber vielgedachter Hans Knieper, mitt Vnser gnedigsten Erleubniß, mittler Zeit, inn seinen eigen Geschefften, ausserhalb Vnserm Reich verreisen, als soll ehr auff den Fall verpflicht sein, vns vor die Summa Geldes, so ehr auff die Handt entpfangen, dafür aber nicht fulgethan, glaubwürdige vnd gnugsame Burgen, mitt welchen Wir zufrieden sein mochten, zu stellen, vnd dem allen so oben außtrücklich gesetzt, ohne einigen Mangell mitt vnuermeißlichen Gebuer nachzusetzen. Vhrkundtlich vnder Vnserm Handtzeichen vnd Secret, gegeben auff Vnserm Schloß Cronenburgk den neundten Monats Tagh December Anno ꝛc. Ein vnd Achtzigk.

Hvor længe denne Hans Knieper har været om at forfærdige dette Arbeide, kan nogenledes sluttes deraf, at Kongen 1584 accorderede med ham

om

om et nyt Arbeide, han paa Cronborg skulde forfærdige. Contracten, som desangaaende dat. Cronaburg den 2 Nov. 1584, med ham blev indgaaet, var følgende:

Wir Friderich ꝛc. thun kundt, daß Wir mit Hansen de Knieper, Vnserm bestelten Maler, nachfolgenden Contract, gnedigst vnd vnderthenigst aufrichten lassen, daß ehr erstlich in Vnserm eigen Gemach, die Wende über dem Panell bis oben ahn die Decken mit der Historien Gedeonis auff Leinwandt gemahlett vnd sonsten die Gewelben ober den Fenstern dermassen zieren solle, wie es zuuor gewesen, darnach auch die Wende auff dem grossen Sale ober den Friisen bis an die Decken, mit Leinwandt bekleiden, vnd mit grotisco Mahlen. Imgleichen die Wende auf dem kleinen Sale ober den Leisten mit Jagten vnd andern schönen Stücken zieren, vnd zwey Geste-Chammern mit Hasen, dermassen wie Wir solches selbst angegeben, vnd ihn Vnderrichtett, auff Leinwandt gemahlet offs künstlichste vnd vnstrefflich zieren, mahlen und bekleiden solle. Ehr soll aber selbst die Leinwandt dazu thun, auch die Arbeitt mit Oelefarbe verfertigen. Vor diese Arbeitt wollen Wir Ihme in alles Sexzehen hundert Reichßtaler, nach der Handt auß Vnserm Zollen alhie gnedigst erlegen lassen, darßu ihme auch ein Ehrenkleidt geben. Vrkundtlich ꝛc.

Det vil vel komme mangen en forunderligt for, naar han læser i denne Contract, at Kongen lod begge Gieste-Kamrene bemale med lutter Harer: men da det af Hans Majestæts Levnets Beskrivelse er bekiendt, at han undertiden pleiede at forlyste sig med sine Betientere, saa har dette uden Tvivl givet Anledning til sligt Malerie. Kongen selv tog der heller ikke ilde op, naar nogen med en beskeden Kortvillighed søgte at fornøie ham. Dette vidste ogsaa meget vel Paul Rantzow til Bothkamp i Holsteen, en Broder af den berømte Statholder Henrich Rantzow, med hvilken Hans Majestæt undertiden om et og andet verlede Breve; hvorfor han svarede Kongen paa en Skrivelse af 1578, hvorudi Hans Majest. havde begiert af ham, at han skulle forskaffe og tilsende ham en god Jæger, iblant andet saaledes: So hebbe E. K. M. ick dessen kengenwardigen Jeger, de eine Tidtlangk minen zaligen leuen Vader, zalige Moritz Rantzowen, vnd nu mj gedenet, auersenden mochen, dar ick ehn in der Ile bether hedde mechtig werden konen, wolde ick darahn keinen Flith gesparet hebben. Mit den Hunden tho thende, ock desuiuen tho wartten, dartho is he gantzs gudt, wett ock sonsten keinen Mangel darahn, alse

alse allene dit, dat ock mine Plage is, dat he vngerne vth der leddige Kanne drincket; Twiffel doch gelickwol nicht, dat he sick darinne woll methigen, vnd in sinem Denste also schicken wert, dat. E. K. M. darahn ein genedige Gefallen dragen werden.

Det sidste Arbeide, man finder, at denne Maler og Tapetmager Hans Knieper har forfærdiget paa Cronborg Slot, beskrives i den imellem ham og Kongen sluttede Contract dat. Cronenburg den 5 Jul. 1585, som lyder saaledes:

Wir Friderich ꝛc. bekennen vnd thun kundt, daß Wir mit vnserm Maler Hansen Knieper nachfolgenden Contract schließen lassen, daß ehr Vnß nach dem Contrafect, als ehr entworffen, vnd Vnß zugestellett, ein Rugstück mit einem Himmell vber Vnsern Tisch auff dem grossen Sale alhie, machen soll, dergestaldt, daß der Himmel Siebende halb Selendische Eln lang vnd fünfte halb Eln breitt sein, vnd vnten von den Friesen oder Leisten ahn, biß auf die Bencke reichen oder hengen, vnd der Abhang des Himmels vmbher einer halben Eln breitt sein solle. Dieser Himmell vnd Rugstück samt den Vmbhang am Himmell soll von Goldt, Silber vnd guter Seiden sein, also, daß alles, so nach den Farben vnd Muster, welches ehr, wie obgedacht entworffen, vnd Vnß vberantwortet, gelb ist, von Gold, was weiße, von Silber, was Rothe, von rother Seiden, die Bilder aber, so sich mit Seiden nicht wollen außfüllen lassen, seindt Wir gnedigst zufrieden, daß sie von gutem flemischen Garn gewircket werden, welches ehr alles selbst auff seine Vncost dazu verschaffen soll, gemacht, vnd also gefertigt werden, daß es vnstrefflich sei, vnd ehrs für Tapetzerey verstendigen Meistern vnd Leuthenn mit Eheren verantwortten kan: bevor aus, daß ehr kein Garn nehme, da es mit Seiden kan außgefüllt werden: Die Frensen aber soll ehr nicht dazu thun, sondern Wir wollen dieselbige auf vnsere Vnkosten machen lassen, dan ehr solches außbedingt. Vor diese gantze Arbeit vnd was dazu biß auff erwente Frensen gehorett, wollen Wir ihme in alles Zwei Thausendt Reichstaler auß unzerm zollen alhie gnedigst erlegen vnd zalen, von der Summa aber nach der Handt etwas auff Rechenschaft fürstrecken lassen. Wornach sich Vnsere Zölner zu richten, vnd in der entlichen Abrechnung, den Vorstrack ihme wiederumb abzuziehen werden wissen. Vrkundtlich gegeben zu Cronenburg ꝛc.

Ac

At denne Maler, Hans Knieper, har arbeidet ikke allene for Kongen, men endogsaa for en og anden privat Person, der er vel ingen Tvivl om, endskiønt man nu ikke veed at navngive flere end den ene berømte Tycho Brahe, paa hvis Instrument, kaldet quadrans muralis eller Tychonicus han 1586 har malet de derpaa forestillede Landskaber, Bierge og Solens Nedgang og at han roses af bemeldte Tycho Brahe derudi at have viist sig som en stor Mester b).

Den samme Roes har han uden Tvivl ogsaa fortient i Henseende til det meget Arbeide, han for Kongen forfærdigede paa Kronborg Slot, hvilket, som man af de med ham sluttede Contracter kan see, havde kostet Hans Majestæt noget anseeligt. Det er derfor at beklage, at det ved den ulykkelige Ildebrand Aar 1629 mellem den 24 og 25 Septbr. blev ødelagt, hvorom det i et Manuskript de curriculo vitæ Sigvardi Grube heder saaledes: Anno 1629 intr. 24 & 25. Mensis Septembris conflagravit arx Coronæburgum, og i Pontoppidans Atlas c) heder det: Ao. 1629 leed Slottet Kronborg stor Skade ved Ildebrand, men blev af Kong Christian 4 strax sat i forrige Stand; hvilket sidste vel, i Henseende til Bygningen kan have sin Rigtighed, men hvad dets indvortes Prydelse er angaaende, saa var det først 1637, at Hans Majestæt var betænkt paa, dog paa en anden Maade, end det var tilforn, at fornye den igien, hvilket ved en anden Leilighed, naar der skal tales om Kobberstikkeren Simon de Pas, skal vises.

3. Tobias Gemperlin.

I den Tid Hans Knieper som Maler og Tapetmager levede her i Kong Friderich den Andens Tieneste, var ogsaa en Maler, ved Navn Tobias Gemperlin, herinde, hvis Styrke fornemmelig bestod i at male Portraiter. Denne havde den berømte Tycho Brahe ført hiem med sig fra Augsburg Aar 1575. Man finder ikke, at han har været i Kongens Tieneste; men bemeldte Tycho Brahe og uden Tvivl flere af Adelen, der levede paa den Tid, betiente sig af hans Arbeide. Det man veed, at han har malet er Tycho Brahes Portrait, som han Aar 1586 malede paa denne store Astronoms Instrument, kaldet quadrans muralis eller Tychonicus, om hvilket bemeldte Tycho Brahe selv vidner, at det var overmaade vel giort og lignede ham

b) Danske Magazin Tom. 2. S. 242.
c) Tom. 2. S. 271.

ham meget d). At han allerede Aar 1579 har arbeidet her, sees af det Træsnit, han samme Aar har tegnet, som findes foran og bag i den liden Piece, kaldet: Claudii Galeni de Ossibus ad Tyrones medicos liber, trykt i Kiøbenhavn hos Laurent. Benedicti 1579 bestaaende af tre Ark in Octavo, hvilket forestiller et Menneske Skelet, leggende den høire Haand paa et Postament og holdende den venstre under Hagen. Paa Postamentet staaer Mesterens Navn, som har udskaaret det, i Monogram TG d: Tobias Gemperlin. Joannes Franciscus Ripensis, som har ladet trykke denne Piece, skriver saaledes derom i Fortalen: Et vt copiam exemplariorum vobis (artis medicæ studiosis in academia Hafnienſi) facerem, Typis Laurentii Benedicti Typographi Regii euulgandum dedi. In fronte vero addita est pictura Scheleti, manu insignis artificis Tobiæ Gemperlini delineata, ut res omnis oculis exhiberetur & memoriæ intuitu etiam imprimeretur.

II.

Fortsættelse af Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser, og den deraf hængende Danmarks eller Sverrigs Rettighed dertil.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

§. 15. Den 3die Adkomst eller Bestyrkelse for de Svenskes formeente Ret til Finmarken, som de jævnlig have beraabt sig paa, er den 9de Art. i det Stetinske Fordrag, som fastsætter: At om nogen af Kongerne, eller deres Underdanere, som boe ved eller paa Grændserne af Arilds Tid have havt nogen brugelig Rettighed i den andens Rige og Lande, da skulle de derved forblive o. s. v. At det aldrig haver været Intentionen af samme Art. at reservere de Svenske nogen Ret til Finmarken er let at slutte. Thi 1) har Kongen af Sverrig i samme Freds 5te Art. uden nogen Reservation renunceret paa al sin formeentlige Ret og Tiltale til Norge: 2) I de Feidebreve og Svar derpaa, som begge Konger, da denne Krig begyndte, udgave, og hvorudi de anførte alle de Gravamina, som de havde imod hinanden, tales ikke

d) Danske Magazin Tom. 2. S. 242.

ke eet Ord enten directe eller indirecte om Finmarken eller Lapperne, ei heller er der den gandske Krig igiennem, og temmelig lang Tid tilforn meldt noget derom: 3) Er det derimod let at begribe, hvortil denne Art., som baade taler om Kongerne, og i Særdeleshed om deres Undersaattere, som boe ved eller paa Grændsen, har sin Hensigt. Gulland laae den Tid under Danmark; men Clerisiet og Biskoppen i Lindkiøpings Stift i Sverrig havde derover havt den geistlige Jurisdiction og adskillige derfra dependerende Rettigheder: deroin havde Kong Gustav meldet i sit Brev til K. Christian 3 af 1552, og klaget, at de derfra vare fortrængte, samt bedet, at de i denne Jurisdiction og Rettighed, som de af Alders havde havt, maatte vorde restituerede. Jemteland laae den Tid under Norge, og de Svenske Biskoper havde for Reformationen havt den geistlige Jurisdiction derover, men efter Reformationen havde K. Gustav selv taget den til sig. Denne geistlige Jurisdiction over Jemteland afstod K. Gustav ved den Stetinske Freds-Tractat 10de Art., ellers havde den ved denne 9de Art. været ham reserveret. Saadanne casus kunde der være flere af. I Skaane, Halland og Blegind hendtes det ofte, at den, som eiede en Herregaard paa Grændsen af det eene Rige, havde jus vocandi, Birkerettighed, Herlighed, Landskyld, Jagt- eller Fiskeritighed (disse ere just de Species, som i Tractaten opregnes) over et vist District eller visse Bøndergaarde i et andet Rige. Disse brugelige Rettigheder havde ofte for Krigen, men fornemmelig, medens Krigen varede, været dem nægtede, hvilket havde givet Anledning til adskillige Klager, som ved denne Art. i den Stetinske Fred bleve afhiulpne: Og ligesom det meest var Adel, der eiede saadanne Gaarde, saa nævnes der og i Særdeleshed Undersaattere af Adel i Tractaten, men af det Slags vare der neppe mange, som boede paa Grændserne af Finmarken. Endelig 4) maa vi tilstaae, at vi et andet kunne, end undre os over, at de Svenske til at bestyrke deres formeente Prætension paa Finmarken med saadan Confiance have provoceret til denne den Stetinske Tractats 9de Art., da dog samme, naar den paa Finmarken skal applicéres, kuldkaster de Svenskes heele Hypothesin. Det er klart, at denne 9de Art. intenderer ikke at tale om, hvorvidt ethvert Rige skulde strække sig, eller om Rigernes Grændser imod hinanden; thi det var allerede afgiort ved samme Tractats 6te Art., og det paa en Maade, som langt fra ikke kunde bestaae med den Meening, de Svenske ville tillægge den 9de Art. conf. §. 19. Den intenderer ei heller at tale om den Ret eller Prætension, som den eene Konge kunde formeene sig at have til den andens Rige, enten alt el-

ler et Stykke deraf, thi det var alt afgiort i samme Tractats 5te Art. Men den taler allene om seruitutibus (brugelige Rettigheder) eller saadan Rettighed, som en kan have at foretage sig et eller andet, som maae være determineret ved en Ting, som en anden eier, og bliver ved at eie, saa at hans Eiendoms Ret ikke derved ophører; og i Henseende til imperium er det en Rettighed, som en haver at foretage sig noget med eller ved et District, som hører til, og bliver ved at høre til den andens Rige, saa at den andens Herredømme derover ikke enten limiteres eller ophører. Nu er det bekiendt, og følger ex notione seruitutis, at ingen kan have en Servitut over sin egen Ting. Res enim propria suo domino seruitutem nullam debere potest, sed dominus jure dominii re sua utitur. Saaledes kan ei heller, quoad imperium, nogen have en Servitut paa det District, som hører til hans eget Rige. Derfore staaer det og udtrykkelig in articulo quæstionis: Udi den Andens Rige og Lande til et Tegn, at her ikke tales om den Ret, som en kan have til et District, der efter hans Formeening hører eller bør høre til hans eget Rige og han selv eier, men allene om den Ret, som en kan have til et District, der uden Dispute hører, og bliver ved at høre til en andens Rige og Lande, og under hans Herredømme. Nu spørges da om det er saadan en Rettighed eller har Servitut, de Svenske paastaae sig at have til Finmarken? De Svenske Commissariers Declaration og Forklaring saavel paa adskillige andre Tider og Steder, som fornemmelig paa Mødet ved Flakkesoebek i Febr. 1621, omtrent 30 Aar efter at det Stetinske Fredsfordrag var sluttet, lyder langt anderledes, thi der heder det: a) at Grændsen imellem Norges og Sverrigs Riger følger langs med Havstranden fra Titisfiord til Malanger, og derfra til Varanger: b) at dette Folk, Grund og Land med Stranden er et Sammenhæng, og hører til og med Sverrig og under Sverrigs Rige, og er blevet Finlands Arvegods. I Følge heraf skal Finmarken ikke høre til Norges, men til Sverrigs Rige, og ligge inden Sverrigs Riges Grændser, og den Ret, de Svenske have til Finmarken, bliver ikke en Servitut, eller brugelig Ret paa et vist District ind over Grændsen i Norges Rige, men en virkelig Eiendoms og Herredømmes Ret over et Land, som udgior en Deel af Sverrigs Rige. Altsaa er den Ret, de Svenske paastaae sig at have til Finmarken, en ganske anden Slags Rettighed, end den, hvorom der tales og som reserveres Vedkommende i det Stetinske Fredsfordrags 9de Art.; par consequence kunne de Svenske ei heller, saalænge de blive ved at paastaae saadan Rettighed, med mindste Rimelighed provocere til bemeldte Art. for at bestyrke deres Ret.

Vel

Vel have de Svenske saa vel tilsidst paa bemeldte Møde, som ellers ofte siden noget forandret denne deres Paastand, men det kommer dog altid ud paa, at endeel af Finmarken hører til Sverrigs Rige, og under Sverrigs Riges Herredømme; og altsaa er det ikke en Servitut, de paastaae der at have. Man kan heraf begribe, hvad der har determineret de Danske Commissarier ved bemeldte Møde til at forelegge de Svenske de forhen anførte Qvæstioner, som sigtede til, at de skulde determinere, hvad Slags Rettighed de formeente sig at have til Finmarken og Lapperne, og hvad Adkomst de dertil havde, da de Danske allerede havde observeret, at de Svenske vel beraabte sig paa det Stetinske Fordrags 9de Art., men paastode en ganske anden Rettighed, end der var omtalt. De Svenske, da de ikke længere kunde behielpe sig med almindelige og vague Talemaader, synes og at have mærket det, efterdi de i deres Svar ikke beraabte sig paa det Stetinske Fordrag, men alleene paa Birkarlenes Krig og Nederlag. De Danske Commissarier befindes og deraf at have taget Anledning til at forehold de Svenske Commissarier deres Ubestandighed i deres Paastand. Det kan og ikke nægtes, at dertil jo saavel paa den Tid som siden har været temmelig Anledning. Thi, da de Danskes Prætension altid og bestandig har været een og den samme, nemlig at heele Finmarken hørte til Norge, og at Fieldkiølen, saa vidt den strakte sig, der saavelsom ellers overalt, udgiorde Grændsen imellem Norge og Sverrig, saa have de Svenske i den Sted undertiden simpliciter beraabt sig paa den Stetinske Tractats 9de Art., og saaledes fremsat deres Paastand, at man har havt Aarsag at slutte, at de allene paastode, at de Svenske Lapper vare berettigede til uden nogen Afgift at opholde sig om Sommeren paa den Norske Side af Fieldkiølen, ligesom de Norske Lapper derimod havde lige Ret til at opholde sig om Vinteren paa den Svenske Side af Fieldkiølen. Ved det Møde som blev holdet 1591 til Kongsbak, skal de alleene have ladet sig mærke med, at de paastode de Fiorder Ofoten, Lofoten og Titisfiord a). Paa det omtalte Møde til Flakkesoebek 1601, saavelsom i det Brev, Sverrigs Riges Raad 1607 tilskrev Danmarks Riges Raad, paastode de at heele Finmarken hørte til Sverig, og at Norge eiede ikke videre end de Øer, som ligge uden for Norges Rige, og havde intet at befatte sig med Indfiordene og Fieldet, som kaldes Roggen b). Ofte derimod, saavel før som siden, have de allene paastaaet

a) Slange S. 53 conf. S. 166. b) Samme S. 166. 238.

staaet Communion saaledes; at fra Titisfiord til Malanger skulde Norge eie Halvdeelen og Sverrig Halvdeelen; men fra Malanger til Varanger skulde Sverrig eie $\frac{2}{3}$ og Norge $\frac{1}{3}$ Deel. Og endelig ere de ved denne Grændse-Commission fremkomne med en ganske nye Paastand, hvad Finmarken angaaer, som gaaer der ud paa, at Sverrig alleene tilkommer Jurisdictionen derover, og i Følge deraf Halvparten af Landet, men af den anden halve Deel paastaae de, at dem for deres $\frac{2}{3}$ Skatte-Rettighed tilkommer $\frac{2}{3}$ Deel, saa at Norge af heele Landet alleene skal tilkomme $\frac{1}{6}$ Deel. Enhver seer lettelig, ved hvor mange af disse adskillige Prætensioner den Stetinske Tractats 9de Art. kan anføres til Bestyrkelse. Omendskiønt man nu paa den Danske Side er ganske forvisset om at, da den Stetinske Freds 9de Art. blev skrevet, tænktes der aldrig paa Finmarken; saa kunde man dog gierne tilstaae de Svenske, at de ei alleene i den Tvist om Finmarken maatte provocere til denne Artikel, men endog at denne den Stetinske Freds 9de Art. maatte ansees som en Regel og Rettesnor, hvorefter samme Tvist skulde afgiøres: Thi da maae de Svenske 1) tilstaae, at Finmarken er en Deel af Norges Rige, hvorunder den og fremdeles bør forblive, og at den Ret, som de formeene sig dertil at have, alleene er en Servitut og brugelig Rettighed over et eller andet Stykke der i Landet, men ikke nogen saadan Ret, som kunde sigte til at legge Finmarken under Sverrigs Rige, eller til enten at betage eller svække Norges Herredømme derover: 2) tilkommer det de Svenske at beviise, at de enten i Henseende til visse Personer eller visse Steder i Finmarken have havt nogen saadan Servitut og brugelig Rettighed, ei alleene 1570, da den Stetinske Fred blev sluttet, men ogsaa længe tilforn, saa de paa den Tid kunde siges at have havt den af Alders Tid. Naar de Svenske først have præsteret dette, kunde de maaskee synes med nogen Føie at beraabe sig paa den Stetinske Tractat; men saalænge de fremkomme med saadan Paastand, som før er meldt, er det kun protestatio facto contraria, at de provocere dertil, siden de langt fra ikke ville lade sig nøie med saadan Rettighed til Finmarken, som den Stetinske Freds 9de Art. taler om.

§. 16. Skiønt de Svenske ikke kunne søge nogen Adkomst til Finmarken i den Knærødske Tractats 3die Art., saa formeener de dog, at deres Rettighed dertil er i bemeldte Art. erkiendt og bestyrket. For 1613 paastode de Svenske, sig at være berettigede til hele Finmarken, saavel til Havbredden og Søefinnerne, som til Field-Districtet og Fieldfinnerne. Danmark nægtede dem begge Dele, og vilde ikke tilstaae dem nogen Ret til Finmarken. Ved

den

den Knærødske Tractats 3die Art. cederede og afstod Sverrig til Danmark al den Rettighed og Tiltale de havde til Søefinnerne, Havet og Havbredden. Men det er derhos expresse stipuleret, at denne Foreening og Afstaaelse aldeles ikke skal vedkomme de Finne- eller Lappebyer, som ligge til Fields, ligesom og begge Kongerne, hver i sin Ratification af Tractaten, haver reserveret sig sin Ret til disse Fieldfinner. Det er saaledes klart, at, hvad begge Rigers Ret til Fieldfinnerne angaaer, da er samme ved den Knærødske Tractat hverken ophævet, formeeret eller formindsket, men det er dermed i alle Maader forblevet in statu quo. Hvad Ret hver af Rigerne tilforn havde dertil, den beholdte de; men, om enten det eene eller andet Rige tilforn ingen Ret havde, saa erhvervede det ei heller nogen derved. Altsaa kan i denne Dispute, som allene angaaer Field-Districtet og Fieldlapperne, den Knærødske Tractats 3die Art. ligesaa lidet allegeres af Sverrig imod Danmark, som af Danmark imod Sverrig. Vil man sige, at de Svenske før 1613 i det mindste havde ligesaa megen Ret til Fieldfinnerne, som til Søefinnerne, og at de paa den Tid havde nogen Ret til Søefinnerne, synes Kong Christian 4 tacite at have tilstaaet ved det han tog imod, at de cederede og afstode ham samme Ret, da denne Cession havde været saa meget som slet intet, naar de aldeles ingen Ret havde havt: altsaa har Kong Christian 4 og ei allene tacite tilstaaet, at de havde nogen Ret til Fieldfinnerne, men og været fornøiet med, at de reserverede sig samme; da svares: at Kongen har, ved at imodtage de Svenskes Afstaaelse i Henseende til Søefinnerne, langt fra ikke tacite tilstaaet dem, at have havt nogen Ret dertil; ei heller bliver Afstaaelsen derved til et intet; Thi, naar Kongen endog var ganske forvisset om, at de Svenske aldeles ingen Ret havde til Søefinnerne, og at deres Prætension derpaa var ganske ugrundet; saa saae han dog lettelig, at deres Afstaaelse, dette uanseet, var noget, nemlig saa meget, som det er bedre, at have en Ting upaaanket, end under en andens Paaanke. Altsaa havde han ei anden Aarsag til, end at tage derimod. Hvad Værd den var af, indsaae Kongen saa meget lettere, som det er rimeligt, i Fald de Svenske for Krigen havde giort saadant Tilbud, der da paa den Tid ingen Krig var blevet af: Altsaa saae Kong Christian 4 vel, at ved saadan Afstaaelse, i hvordan det end forholdt sig med den Ret, der blev afstaaet, kunde Anledning til en Krig betages. For Resten er det en bekiendt Sag, at om en disputerer mig det Heele, og ved en vis Anledning tilbyder at renuncere paa sin Prætension paa det Halve, hvilket jeg tager imod, skiønt jeg ved hans Prætension er ugrundet, at jeg da derved ikke taber noget af min

Ret

Ret til den anden halve Deel. Det synes vel at have været Kongen fornemmelig om Søefinnerne og Havbredden at gjøre i Henseende til den Connexion de havde med Seiladsen og dominio maris, som laae ham saa meget paa Hiertet; men at han ei heller har vildet give noget bort af sin Ret til Fieldfinnerne, seer man saavel af hans Reservation af denne Ret ved Tractatens Ratification, som og af hans Forhold i den paafølgende Tid. At han i den Knærødske Tractat har tilladt de Svenske, at reservere sig deres Ret til Fieldlapperne, er saa meget mindre at undre paa, som det i sig var ret og billigt. Thi den Dispute om Fieldfinnerne var i sig selv en Grændse-Dispute, som ikke kunde afgjøres, førend man først tilfulde var underrettet om Finnernes eller Lappernes Ophold, Boliger og Levemaade, samt Finmarkens Tilstand, Størrelse og Grændse. Om disse Ting i dette langtbortliggende og temmelig ubekiendte Land var man kuns maadelig underrettet, allermindst vidste de, som til Freds-Congressen vare deputerte, fuld Beskeed derom. De vidste vel, at Fieldkiølen, saavidt den gik, var rette Grændse, men hvor den egentlig gik, hvorvidt den strakte sig, og hvor den hørte op, vidste de kun lidet af. Det var ei heller mueligt derom at faae fuldkommen Underretning paa anden Maade, end den, som nu er iværksat ved en Grændse-Commission og Opmaaling. Siden da denne Sag ei ved Freds-Tractaten kunde afgjøres, saa var jo intet billigere, end at enhver Part blev tilladt, at reservere sig sin Ret dertil.

§. 17. Endelig, naar alt andet slipper, tage de Svenske deres Tilflugt til deres ældgamle formeente Possession. Hvad Vest-Finmarken angaaer, hvor Fieldkiølen endnu vedvarer, da havde vi ei ventet, at de Svenske vilde provocere til dette Argument. De Svenske have selv tilforn ved denne Grændse-Commission paastaaet, at overalt, hvor Grændserne ikke ved visse Tractater vare fastsatte, saasom hvad de i de nyere Tider cederede Provincer angaaer, der burde Fieldkiølen, som en ældgammel og almindelig erkiendt naturlig Grændse nøie iagttages, og det uden at have nogen egard for den Possession, som den eene Side ind over Fieldryggen i det andet Rige kunde have. Man haver paa den Danske Side erkiendt denne Paastands Billighed og Rimelighed, og i den Henseende og paa Condition, at det samme principium altid, skulde følges ved den 17de og 20de Tvist overladt de Svenske temmelig anseelige Stykker, som Norge sad i Possession af, alleene fordi de ved Opmaalingen, og den rette Fieldrygs Opdagelse ere befundne at ligge paa den Svenske Side af Fieldryggen. Nu kunne de Svenske ikke nægte, at jo det samme Field, som udgiør Grændsen imellem Norge og Sverrig for Nordlandene

og

og de Svenske Lapmarker, ogsaa i selv samme Svite continueret langs med Vest-Finmarken; og at her er ligesaa vis og kiendelig en Fieldryg, som paa adskillige Steder i Nordlandene. De kunne ei heller fremviise Tractater, som fastsætte anden Grændse i Finmarken end Fieldryggen, langt mindre kunne de beviise, at Finmarken er blant de cederede Provincer, eller at hele Finmarken nogensinde har tilhørt Sverrig, og at de allene have cederet et viist Stykke deraf til Norge. Vi see da ikke, hvorfore det, som efter de Svenskes egen Paastand, gielder om Grændsen i Almindelighed, ikke og skulde gielde om Grændsen i Finmarken, da Omstændighederne ere de samme, og der ikke er nogen ratio diversitatis: Ei heller kunne vi begribe, hvad Anledning de Svenske kan have havt til at fravige den af dem selv tilforn etablerede Grund-Regel uden allene denne, at samme var ikke her til avantage for dem, siden de vare i Possession af nogle Stykker paa den Norske Side af Fieldryggen. Men da bør allene spørges, hvad der er Ret, og ikke hvad der er nyttigt for en Part i Særdeleshed med den andens Skade, og det eengang for alle er afgiort, at der ikke skal reflecteres paa saadan Possession ind over den ældgamle Grændse; saa er det klart, at hvor gammel de Svenskes Possession end maatte være, og hvordan den end var beskaffen, saa kan den dog ikke maintenere dem, hvad Vest-Finmarken angaaer; men Fieldkiolen bør her, som tilforn ved de foregaaende Tvister, ansees som den rette Grændse, og alt hvad der ligger paa den Norske Side af den tilfalder Norge. Dette have de Svenske og indseet, og derfore under Navn af Føielighed tilbudet det, som de dog de jure vare forpligtede til.

§. 18. Skiønt Øst-Finmarken er af en anden Beskaffenhed, siden det bekiendte Field og Fieldkiøl, som, saavidt det strækker, skiller Finnerne ad, der ophører, saa er det dog let at beviise, at de Svenskes paaberaabte Possession ikke kan give dem nogen Ret eller lovlig Adkomst til noget af alt det, som i forrige Tider har hørt til Finmarken. Vi ville her ikke entrere i den bekiendte theoretiske Dispute: Om usucapio vel præscriptio er modus acquirendi naturalis eller civilis? Om den alleene gielder blant dem, som ere underkastede de samme borgerlige Love, eller og tillige blant dem, som alleene regieres af Naturens Lov? men gierne tilstaae de Svenske det, som Grotius, Wolff og andre juris naturalis Interpretes statuere, nemlig at det efter jus naturæ og gentium er muligt, at en langvarig Possession tilsidst kan give possessori lovlig Adkomst og Ret til den possiderede Ting. Men da bør og Possessionen være saaledes, at man deraf med største Rimelighed kan præsumere derelictionem a priori

priori domino factam; og overalt maae den have de requisita, som bemeldte Auctores udfordre: possessio, memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata &c. a). Det kommer saaledes de Svenske til at bevise, at deres prætenderede Possession af visse Steder i Finmarken har været saaledes beskaffet, hvorhos tillige er at observere; at jo længere saadant et Stykke Land er beliggende fra Haanden, jo rarere og sieldnere Kundskab summus imperans derom kan have, jo vanskeligere er det, og jo mere hører der til, førend man af possessione alterius kan præsumere rem a priori domino derelictam b). De Svenske have aldrig angivet, langt mindre bevist, naar denne deres Possession først er begyndt, og hvor længe den har været. At den ikke kan være begyndt før Kong Magni Ladelaas Tider, er saameget vissere, som de Svenske paa de Tider ikke paa 50 Mile nær Finmarken eiede en Fodsbred Jord. At den ei heller saa hastig derefter, eller for den Calmarske Union, kan være begyndt, er let at slutte af det, som forhen er anført, fornemmelig da de af Birkarlene undertvungne Lapper endnu en Tid lang derefter opholdte sig om ved Sinum Bothnicum. Det er de Svenskes Sag, ikke vores, at bevise, naar den siden den Tid er begyndt. Vi ville candide tilstaae, at vi finde det rimeligt, at den er begyndt medens den Calmarske Union varede. Den nu brugelige Flytning blant Lapperne, hvorved de om Vinteren opholde sig paa den Svenske, og om Sommeren paa den Norske Side af Fieldkiølen, kan ikke have været de Svenske Lapper bekiendt, medens de opholdte sig omkring ved Sinum Bothnicum. De havde ei heller Aarsag til at vandre henimod 100 Mile, for at komme ned imod Nordsøen, saalænge de ei vare alt for langt borte fra Sinu Bothnico, hvor de kunde have samme Beleilighed. Men det er rimeligt, at efterat disse Lapper vare fortrængte fra Sinu Bothnico, og havde udbredt sig i de Svenske Lapmarker og i Fieldene, ere de tilsidst komne op til Fieldkiølen, hvilken nogle af dem endelig ere gangne over, og da de have fornummet, at de paa den Norske Side vare bedre om Sommeren, og paa den Svenske best om Vinteren, saa have endeel iblant dem Tid efter anden begyndt med denne Flytning. Af de Finner eller den ældre Colonie af samme Nation, som allerede nogle 100 Aar tilforn havde opholdt sig i de Finmarkiske Bierge, vare endeel flyttede ned til Havet og Fiordene, og blevne Søefinner, andre vare flyttede Synder paa Fieldet henimod Jemteland og videre. Og saaledes var der i Biergene Plads tilovers for disse

a) Grotius de jure belli et pacis lib. 2 cap. 4 §. 9. conf. §. 4. 5. 7.
b) Samme l. cit. §. 6.

se nykomne Lapper, som ei heller kom i saa stor Mængde. Det kan gierne være, at Birkarlene, som fra Sinu Bothnico af vare fulgte med Lapperne, saavel for at handle med dem, hvoraf de havde deres største Profit, som og for at kræve Skat af dem, ogsaa have besøgt disse Lapper paa den Norske Side af Fieldryggen, ja maaskee bestandig opholdt sig iblant dem, og ei blot handlet med dem, men vel mueligt og krævet Skat af dem. Saalænge alle 3 Rigerne vare foreenede, var ingen befoiet til at hindre dette, eller tale derpaa; fornemmelig Birkarlene betalte for denne Frihed deres aarlige Afgivt til Kongen. At Birkarlene have veedst at menagere sig, og saaledes at omgaaes Lapperne paa den Norske Side af Fieldryggen, at det ei let skulde falde i Øinene, at de over dem tilegnede sig nogen Ret, kan man slutte deraf, at endog, efterat den Calmarske Union var ophævet, gav det ikke nogen Dispute eller Besværing, saalænge Birkarlene allene havde med Lapperne at bestille, men saasnart denne Ret var Birkarlene betaget, og de Kongl. Betientere sik med Lapperne at bestille, finder man, at det strax har givet Dispute, hvorpaa er fulgt Klage. Det er rimeligt, at Birkarlene havde ladet sig noie med at handle med disse Lapper, og ikke have budet sig til at kræve Skat af dem, men at de Svenske Betientere siden have vildet gaae ligesaa vidt med at kræve Skat, som Birkarlene med deres Handel. Man kan saaledes inddeele de Svenskes Possession i tvende Perioder, nemlig imedens den Calmarske Union vedvarede, og efterat samme ophørede. Hvad den første Possession angaaer, da formeene de Svenske vel ikke selv derudi at søge Fundamentet til deres Prætension, som de uden Tvivl tilstaae, at saa-længe alle 3 Rigerne ved den Calmarske Union saa noie vare foreenede, kunde det eene Rige ikke ved nogen Slags Possession tilvende sig Hæfd eller lovlig Adkomst imod det andet Rige. Examinerer man de Svenskes Possession, efterat den Calmarske Union var ophævet, finder man intet mindre, end possessionem continuam, non interruptam, nec interpellatam, men man erfarer derimod, at denne Possession bestandig har varieret, ofte har været turberet og interrumperet, ja reent ophævet, og endnu oftere interpelleret; saa den bestandig har givet Anledning til fælleds og reciproques Besværinger, Klagemaal, indvortes Trette og endelig til aabenbar Krig. Saadan Besiddelse er det ikke, der med Tiden kan tiene Besidderen til lovlig Adkomst; allermindst inter reges & principes, hvor den mindste Protestation eller Reservation interrumperer Possessionen. Vil man sige, at i de seenere Tider have disse Besværinger ikke været saa yppige, men de Svenskes Possession derimod været temmelig upaaanket, da svares: Efterat det i seenere Trac-

tater var fastsat, at alle Grændse-Disputer skulde afgiøres ved en Grændse-Commission, som skulde sættes paa Aaestederne, saa vare alle saadanne Klagemaal og Besværinger baade unyttige og unsdvendige. Unyttige vare de, som Disputen dog ikke kunde eller burde afgiøres, eller Besværingerne afhielpes, uden ved en Grændse-Comission: og allermindst gik det an at afgiøre dem paa anden Maade i Finmarken, hvor man havde saa liden Kundskab om Landets Beskaffenhed og Grændsens rette Gang, saa der aldrig var at tænke paa noget, førend disse Ting først vare undersøgte ved Personer, som dertil paa begge Sider auctoritate publica vare instruerede. Unsdvendige vare de og, for saavidt de skulde tiene til at interpellere Possessionen, og at hindre Præscription; Thi efterat det ved Tractater var fastsat, at en Grændse-Commission skulde anordnes til at fastsette Grændsen, og afgiøre Grændse-Disputerne, saa kunde Qvæstionen ei længere blive, om den eene Part kunde ved sin Possession vinde Ret til noget af det, som de jure hørte det andet Rige til? men Qvæstionen maatte da alleene blive: Om den Rettighed, som det eene Rige havde faaet til at paastaae af det andet Rige, at saadan Grændse-Commission paa begge Sider skulde anordnes, var imidlertid blevet præscriberet, men stod den ethvert Rige aaben for, var det klart, at den imellemlsbende Possession ikke kunde operere noget. Af det, som hidindtil er anført, sees da, at naar de Svenske ikke have nogen anden lovlig Adkomst og Ret til Finmarken, saa kan deres Possession ikke nytte dem, eller afgive nogen tilstrækkelig Grund til den Prætension, de giøre derpaa.

§. 19. Dette kan endnu tydeligere demonstreres, naar man tillige vil efterse og overveie de Tractater, i Følge af hvilke denne Grændse-Commission er anordnet: Thi disse Tractater indeholde tillige en Instrux for begge Siders Grændse-Comissarier, og fastsette de principia, som skulle iagttages ved at determinere Grændserne og decidere Grændse-Disputerne. Og da finde vi ikke i nogen af disse Tractater, at det bekiendte, uti possidetis, her skal være en Regel og Rettesnor. Men derimod heder det, saavel i den Lundske Tractats 11te Art. om Grændserne i Almindelighed, som og fornemmelig i den sidste Freds-Tractat af 23 Julii 1720 dens 14de Art. i Særdeleshed om Finmarken, at Grændserne der skulle adskilles og fastsettes efter de gamle og uforandrede Tractaters Formeldning. Blant disse gamle og uforandrede Tractater fortiener den Setinske det første Sted, saasom den ei alleene er den første solenne FredsTractat, der er sluttet imellem begge Rigerne, efterat den Calmarske Union var ophævet, og siden i alle de paafølgende Freds-Tractater er blevet igien-

igientaget og stadfestet, men derudi findes ogsaa en ganske merkelig Artikel angaaende Grændserne imellem Norge og Sverrig, nemlig dens 6te Art., som siger, at Grændserne imellem Skaane, Halland, Blegind og Sverrig skulle være, som de nyelig tilforn i Christians 3 og Gustavs Tid have været, men imellem Norge og Sverrig, som de af Arilds Tid havde været. Spørges nu, hvorfore her fastsettes diverse principia i at determinere Grændsens Gang i Norge og Skaane ꝛc., da er Aarsagen dertil let at begribe. I Skaane, Halland og Blegind paa den eene Side, og den Deel af Sverrig, som stødte an derpaa paa den anden Side, vare Grændserne overalt ei alleene almindelig bekiendte, men og beboede, og til private Personer inddeelte, som, naar de passede paa deres egen Ret, og erindrede den, tillige erindrede og iagttoge Rigernes Grændser. Det var saaledes ei vel umueligt, at Grændserne paa de Kanter kunde enten blive confunderte eller forglemte, medens den Calmarske Union varede. Men, saasnart den Calmarske Union var ophævet, vidstes der strax, hvad der hørte til ethvert Rige, og de faa Irringer, som om et eller andet Stykke kunde være tilovers, vare allerede afgiorte i K. Christians 3 Tid a). Altsaa giordes ei Behov om Grændserne paa de Steder at fastsette andet, end at de skulde være og forblive de samme, som de kort tilforn havde været. I Norge derimod, og fornemmelig Nordenfields, vare Grændsekne tildeels ubekiendte, de fleste Steder ubeboede, og fast ingensteds til private Personer inddeelte: der kunde man let forestille sig, at de vare baade confunderte og forglemte, medens den Calmarske Union varede, og man saaledes ikke meget paa nogen af Siderne bekymrede sig om Grændsen. Denne Confusion vilde Contrahenterne ved den Stetinske Tractat ikke auctorisere. Derfore lagde de hverken den nærværende Possession eller den Possession, som havde været i nogle Aar tilforn, til Grund i at determinere Grændsen; men fastsatte, at den skulde være paa de Steder, hvor den af Arilds Tid været havde. Ved dette Arilds Tid kan saa meget mindre forstaaes den Tid, der var forløbet siden den Calmarske Union, som det settes imod Christians 3 og Gustav Erichsens Regierings Tider, hvilken fulgte nær paa den Calmarske Unions Ophævelse, og dog her in oppositione ad Arilds Tid, ansees, som en Tid, der var nyelig passeret. I den Tid, da den Calmarske Union stod ved Magt, og vedvarede, kunde der ei engang mueligviis blive Spørgsmaal om Grændsen, for

a) Hvitfeldt i Christ. 3 Hist. ved A. 1554.

fornemmelig hvor den ei var beboet, og til private Personer meddeelt. Altsaa kan Meeningen af den Stetinske Tractats 6te Art. ei heller være, at Norges og Sverrigs Grændser skulde være paa de Steder, hvor de i den Tid havde været. Der bliver saaledes intet andet tilovers, end at ved dette Arilds Tid skal forstaaes de ældgamle Tider for den Calmarske Union, hvilket og best kommer overeens med Ordets egentlige Bemærkelse. Vi have da her en Instruction for Grændse-Commissionen, som begge Parter ere forbundne til at holde sig efterretlige i at undersøge og fastsætte Grændserne imellem Norge og Sverrig. De skulle rette sig efter de gamle og uforandrede Tractater. Den ældste ofte stadfæstede, og hidtil i den Post uforandrede Tractat, som nu er 170 Aar gammel, siger, at Grændserne imellem Norge og Sverrig skulle være paa de Steder, hvor de af Arilds Tid været have. De bør saaledes, i at fastsætte Grændserne, ikke just see paa den nærværende Possession, om den end kunde være nogle hundrede Aar gammel; men naar og hvor det kan udgiøres, hvor Grændserne haver været i de ældgamle Tider, som for 170 Aar siden kunde fortiene Navn af Arilds Tid d: for den Calmarske Union, der den og nu uden nogen Exception og uden nogen egird for den nyere Possession, at etableres og fastsettes. Possessionen beholder allene den Effect, at den opererer en Præsumption. Thi i Følge af det bekiendte: mutatio nunquam præsumitur, præsumerer man in dubio, at det alle Tider har været saaledes, som det nu er. Men da denne Præsumption ikke er en præsumprio juris et de jure, men allene en simpel præsumptio juris, som admitterer probationem in contrarium; Saa taber Possessionen og al sin Kraft, og kan ikke operere noget videre, saasnart det beviises, at det tilforn har været anderledes, og denne Præsumption derved bortfalder.

§. 20. Over alt er denne hele Possession kun en Confusion, som er kommet deels af Betienternes Uagtsomhed og Fraværelse, deels af deres Uvidenhed, saavel om den eene, som den anden Sides Ret og Grændsens Gang. Saaledes befindes det og, og kan af de Svenskes egne Breve beviises, at i K. Christians 4 Tid have de Norske krævet og oppebaaret Skat af adskillige Lappebyer, som dog ikke synes at høre til Finmarken, men til Kimi- eller Taarna-Lappemarker, ligesom derpaa ei heller nu giøres nogen Prætension paa den Norske Side. Og naar de Svenske selv upartisk ville examinere deres egen prætenderede Possession, ere vi visse paa, at de selv ville i den finde og tilstaae en Hoben Modsigelser: Thi, da de paastode sig ei alleene, ligesaavel som Danmark, at være berettigede til Soefinnerne og Havbredden i Finmarken, men endog snart ganske vilde udelukke Danmark derfra; begierede de

dog

dog af de Danske, ei alleene at de vilde forbyde andre Nationer at seile om Finmarken til Rusland men og at de selv maatte sende Skibe derhen for at hindre saadan Seilads. Og, da de Danske ei engang vilde tillade dem, at sende Skibe derhen for at incommodere de Seilende paa Kongen af Danmarks Strømme, lode de sig nøie dermed. Da de Svenske paastode ei alleene at være berettigede til Folkene i Finmarken, men og at eie Landet, Grunden og Stranden, saa have de dog aldrig krævet Skat af de Boemænd, eller de Norske Nyebyggere, som have nedsat sig, og dyrket Jorden paa de Steder, hvor de Svenske ellers oppebare Skat af Lapperne, ei heller have de prætenderet over dem at exercere nogen Jurisdiction, hvilket viiser, at de Svenske kun egentlig have formeenet sig berettigede til Lapperne i Finmarken, men ei til andre, og at saaledes de Svenskes første prætenderede Ret til Finmarken haver sin Grund i den falske og urigtige Meening, at siden Lapperne vare Svenske Underdanere, saa blive de og bestandig Svenske Underdanere, omendskiønt de nedsatte sig i en anden Herres Land. Dette urigtige Begreb kan man og forestille sig, at de i Henseende til Lapperne først ere komne paa, ved det at Birkarlene havde en Slags Ret, hvilken ikke var restringeret til et vist Distrikt, men til et vist Folk eller visse Personer, nemlig de Lapper, som af dem vare undertvungne: saa der virkelig i den Ret, de tilegnede sig over Lapperne, laae en Slags seruitus personalis skiult. Disse Birkarle opholdte sig derfore blant Lapperne og fulgte med dem, hvor de flyttede hen for at søge Profit af at handle med dem, og kræve Skat eller Afgift af dem; og bleve overalt blant Lapperne anseete, som et Slags Superieurer eller Øvrigheds-Personer; og det, som saaledes var gaaet Birkarlene an, have de Kongelige Betientere, som i visse Henseender succederede Birkarlene, ogsaa meent at være sig tilladt: Skiønt der imellem begge var den Forskiel, at den Ret, Birkarlene exercerede over Lapperne paa den Norske Side af Fieldkiølen, kunde saameget snarere uden Norges Præjudice tilstaaes, som Birkarlene selv, naar de bestandig opholdte sig iblant Lapperne i Finmarken, ligesaavel som Lapperne, vare at ansee for Norske Underdanere; og af den Aarsag gaaer det ei engang an, at de Svenske vil regne deres Possession fra den Tid af, da Birkarlene alleene exercerede denne Ret over Lapperne, uden at Lapperne vidste af nogen Svensk Øvrighed at sige.

§. 21. Da det saaledes er beviist, at heele Finmarken i forrige Tider hørte til Norge; at Sverrig siden den Tid ikke har faaet nogen Ret eller lovlig Adkomst dertil; at den Possession de Svenske beraabe sig paa, ikke kan maintenere dem, som den er annulleret ved den Stetinske og paafølgende Tractater,

i sig

i sig ikke er af den Beskaffenhed, at den kan være et Middel til at fange Hævd, og egentlig kuns er en Confusion, som nu ved denne Grændse-Commission i Følge Tractaterne skal ophæves; Saa følger, at ved denne Grændse-Commission bør heele Finmarken tilfalde Norge.

§. 22. Spørges da, hvormeget der egentlig tilhører Finmarken? da er dette Spørgsmaal, hvad Vest-Finmarken angaaer, let besvaret; At dertil hører alt det, som ligger paa den Norske eller Nordre Side af Fieldkiølen: og endskiønt det ei synes saa rede for Øst-Finmarken, siden den første og kiendelige naturlige Grændse, nemlig Fieldkiølen der ophører, saa lader det sig dog og der determinere; thi da heele Finmarken tilhører Norge, saa bør og alt det, som fra gammel Tid af har hørt til Finmarken, komme under Norge, og derimod alt det, som fra gammel Tid af har hørt til de angrændsendt Kimi- og Taarna-Lapmarker, fremdeles forblive under Sverrig. Nu er det klart og kan af de Svenskes egne Relationer og Breve beviises, at foruden Varanger, hvorom ingen Dispute er, ei allene Utziocki med Teko Bye, hvilke begge af Scheffer kaldes Tenoutzejocki, men og Enara, bestandig have hørt til Finmarken. Altsaa bør ei allene alt det, som ligger paa den Norske Side af Fieldkiølen, men endog der, hvor Fieldkiølen har ophørt, Varanger, Utziocki, med Teko Bye og hele Enara (Russernes Felledskab udi Enara vedkommer ei denne Commission) indtil det Svenske Kittila Sogn exclusive høre til Norge.

III.

K. Friderichs 2 og Rigets Raads Dom angaaende Mogens Thomsen, som af Christian 2 var mishandlet 1523.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

Saa vel i det offentlige Skrift, hvorved i samtlige Danmarks Indbyggeres Navn Aarsagerne angaves, hvorfor de K. Christian deres Eed og Pligt havde opsagt, der forekommer hos Hvitfeldt fra S. 1213 til 1219, som ogsaa i Friderichs 1 Haandfestning anføres, som en af Christian den andens værste Handlinger den med Adelsmanden Mogens Thomsen brugte Omgangsmaade. Manden eiede Herregaarden Damsgaard paa Mors, og saa vidt man kan see af Hvitfeldts Fortælling S. 1195 vare fra Bønderne Klager til Kongen indløbne over Uret han skulde have giort dem. Han var, siger Hvitfeldt, vel i nogen Unaade for samme Klagemaal og derfor indflye-

de

de han udi Graabrødre Kloſteret i Aarhuus, for at ſaadanne Steder holdtes hellige udi de Dage. Men hannem hialp hverken Stædet eller heller han uforvunden døde *). Skiøndt han nu her i Kloſteret havde fanget Skrifte og Skiel for ſig før han døde, havde (ſom der ſiges i Manifeſtet) udi ſin Livstid af hver Mand været agtet og holdet, var ærlig og chriſteligen henſovet udi Herren, og var udi Sorte Brødre Kloſter begravet, ſom et chriſten Menneſke tilhørde, havde K. Chriſtian dog paa ſin Hiemreiſe fra Holſteen 1522 ladet uden foregaaende Ret og Dom hans Legeme optage og udi Kiſten i en paa Aarhuus Gaden ved Byens Kilde neden for Borge-Porten udi Emmer-Vaad opreiſt Galge ophenge, ſamt derhos bemægtiget ſig alt hans efterladte Gods og Ejendom. Ved en beſynderlig Uagtſomhed nævner Huitfeldt S. 1194, hvor han fortæller, og med Rette kaſter denne Chriſtians 2 Fremgangsmaade, og ſiden ogſaa Side 1252, Mandens Navn Jens Thomiſſon, ſkiønt han dog af de af ham i hans Værk indrykkede og forhen anførte ſamtlige Danmarks Indbyggeres Beſværinger kunde have erfaret, hans Fornavn at have været Mogens. Han hørte til de ædelige Kaaſer med Muuren i Vaabenet, ſkiønt paa hvad Maade han i denne Familie og til dette Familie Navn var kommet ei med fuldkommen Vished kan beſtemmes. De Efterretninger, ſom hos Hofmann og hans Overſætter Sandvig forekomme, ere, hvad denne Families første Oprindelſe og ældſte Stammefædre angaaer, meget urigtige, og kunde af mig betydelig rettes og forbedres, hvilket jeg dog nu maa opſette, og kuns allene her bemærke, hvad der nærmeſt angaaer vores Mogens Thomeſen, og der urigtig angives. Urigtig nævner da Hofmann og Sandvig denne vor Mogens Thomſens Kone Giertrud, ſom efter Sandvig ſkulde være en Datter af Jens Kaas til Starupgaard og Ellen Glob, da hun dog baade hos Huitfeld og ogſaa i den ny her ſiden følgende Dom nævnes rigtig Ellen. I et gammelt Stamme-Regiſter har jeg derimod fundet hans Fader Thomas Jenſen til Damsgaard at have været gift med Giertrud Kaas, efter hvem han har optaget Navnet, og bortfalde da i saa Fald alle de fire forſkiellige Formodninger ſom Sandvig paa ſin anden Tabel over den Kaaſiſke Slægt har anført. Den Jens Kaas, ſom ſkulde have været Giertruds Fader og have eiet Sta-

*) Af Huitfeldts Ord kunde maaſkee formodes, at han for at undgaae Bøndernes Overfald havde taget ſin Tilflugt til Kloſteret, men var dog blevet af dem saaret og død: Men uforvunden betyder ellers uoverbeviiſt.

Starupgaard, bortfalder ogsaa gandske, da Starupgaard først kom i Kaasers Eie ved Giertruds Broders Jens Kaases Giftermaal med Edele Saltensee, som Gaarden efter Faderen Lauge tilfaldt. Begge saavel Giertrud, som denne sidste Jens Kaas skal have været Børn af Niels Kaas, der dog ikke var eller efter Tids-Regningen kunde være, (da hans Navn forekommer i Documenter, som han 1468 har underskrevet,) en Søn af Jens Nickleseu af Kaas, hvis Frue Mariane Huitfeld anfører at være død 1278, og som ved en nye Misforstaaelse confunderes i det Hofmanske Værk med den af Dronning Margrethe saa meget yndede Jens Nickleseu eller Nielsen, der henhørte til den Løvenbalkske Slægt, eiede Aunsberg (ikke Kaas); var en med overordentlig stor Myndighed forsynet Landsdommer over Nørre-Jylland; dræbte Jens Jensen Brock til Clausholm, og paa hvis Ligsteen paa Nørre-Sogns Kirkegaard i Viborg Mester Hans Thausen stod, og holdt sine første Lutherske Taler. Den Jens Kaas, som var Fader til vores Niels Kaas forekommer i Documenter fra 1408 og 1416, og nedstammer rigtig nok fra den med forhen nævnte Mariane gifte og i sin Tid meget bekiendte Jens Nickleseu af Kaas, der jævnligen forekommer som deeltagende ved offentlige Handlinger fra 1278 til 1320 og maaskee ogsaa er den ved Aaret 1330 af Huitfeld S. 452 nævnte Jens Nickleseu.

Dommen, hvorved K. Friderich I søgte paa nogen Maade at oprette, hvad af hans Broderson var begaaet, lyder efter en gammel Afskrift saaledes:

Wii Friderich met Guds Nade vdvald Koning til Danmark, ret Arffning til Norge, Hert. udi Slesuig ꝛc. giøre alle witterligt, at for oss haffuer berett og kieret oss Elskelige Danm. Riges Raadt paa oss Elskel. Welb. Quindis Frue Elline Mogens Tomissens til Damsgaard Effterleffuerskes Wegne, huorledes samme Mogens Tomissen døde udi Aarss, och som et ret christen Menniske fick alle siu Sacramente, bleff ther begraffuen udi Sorte-Brødre Kloster, som et christen Menniske tilhørde, och stoed aldeles ingen Klage eller Kiere paa hannom then Tiid han døde. Nogen Tid thereffter lod Høgborne Forste Koning Christiern ꝛc. upgraffue hans Krop och hengde then imellem toe Fielle udi en Gallie, som reist war paa Aarss Torffue, och siden theraff tagen, och udført i Marchen i Heden Jord som et uschielig Creatur wden all Dom og Rett, och saa taget wnder sig och Kronen alt forneffnte Mogens Tomissens och forneffnte Frue Ellines Gaard och Godtz, rørendis och wrørendis, Boe og Boependinge thes-

thesligeste wden all Dom och Rett, thi med forneffnte wort Elskel. Raads Raadt, haffuer wij for Retten funden och dompt forn. Mogens Tomissens Krop igien at komme i wied Jord, som hand bleff uptagit, och forn. Frue Elline hendis Born och Arffuinger nu strax annamme alt forn. Mogens Tomisens och hendis Gaard och Godtz, rørendis och wrørendis, thet mere med thet mindre, og thet at niude bruge och beholde til ewindelig Egendom, thi biude wij all och huer i huo thet helst er eller were kunde, och serdeelis wore Fogether och Embethsmendt forn. Fru och hendis Born och Arffuinger her imod at hindre eller hindre lade, dielle Modepladtz eller wforrette, paa forn. Gaard och Godtz udi nogen Maader wnder wor Heffn och Wnaade. Giffuet i wor Kiobstedt Wiborg Aar effter Gudtz Byrdt 1523 Mandagen i Dimelwgen.

IV.

Hans Walckendorffs Skrivelse til hans Broder Erkebiskop Erich Walckendorff. Dat. Lowen die b. Georgii Mart 1515.

Efter Originalen i Geheime-Archivet, meddeelt af Just. Raad G. J. Thorkelin.

Jesus.

H(onore) S(alute) R(euerentiaque) premissis. Kære Herre Broder werdes Ethers Nade wiide ath jeg er karsk, Gud alsommectigste wnne meg altiid thesligeste till Ethers Nadæ at sporge. Jeg screff Ethers Nade til sisth meth Hermen Willomsson om alle Erendæ oc thesligeste screff jeg siiden Ethers Nadæ till meth Mester Christiern tha han for hiem fra Pariiss, icke wed jeg om Ethers Nade haffuer fanget Breffuede eller ei. Thet Breff Ethers Nadæ screff meg till meth Mester Hanss thet forgette thette Bud wti Amsterdam, och far han nv strax tilbage igen och well han sendæ meg Breffuit wfortoffet, nar jeg thet fangendis worder, well jeg gernæ rette meg therefter. Kære Herre Broder, maa Ethers Nadæ wiidæ at jeg haffuer sport ath Ethers Nadæ met flere aff Danmarks Riigis Raad kommer till Amsterdam emod hogborne Forstinna Frw Elizabet med Gudz Nadæ ꝛc., mynn kæreste nadige Frwæ och tilkommende Drotning wti Danmark, tha maa Ethers Nadæ wiidæ ath Hertng Karl well selffue følge henne til

Amsterdam och tager han alt sieth Raad met sig, och folger hannom mange store Herrer effther, och wore thet megit got ath hueff Folk eller Nytthere Ethers Nadæ och the andre gode Herrer folger ath thet wore wdleft Folk swa ath Ethers Nadæ og Riiget kwnnæ fange ther Heder fore. Kære Herre, Ethers Nadæ wed well hwat Folk Danske ere eller Norske och besunderlige nar the kommæ swo forst wdh, thy wore thet got ath Ethers Nadæ toge meth the meste Tyske, I kwnnæ fange aff wdleste Karlle, ther ligger all Machten wppo ath the wildæ ath haffue them, her er meget speth Folck wdi Landet. Kære Herre Broder, Er thet swo ath myn Herres Nadæ haffuer ingenn Sangere tha wore thet meget got ath Hans Nadæ lodt hente the aff Lybke eller nogen af Danskenn, ath the wore hoeff Hanff Nadæ then Stund then Herredag stander wppo thii thee songe ther meget ildæ wti Kopnehaffn, Ethers Nade wed well huat Sanck ther falder wdi Landet. Kære Herre Maa Ethers Nade och wilde ath jeg bleff swo till enff met Her Lauritz Falster ath han huert Aar skulle sendæ meg Lxxx Rinske Gyllene aff myn Rente och hueff myn Rente mere wore skullæ han betale myn Geld met, Och screff jeg hanom till nw eth Aar forleden siden ath han skulle icke sende meg wden Lx Gyllene po thet han skulle theff mere betalle aff myn Geld, the Lx Gyllene sick jeg icke end jeg skulle haffue haffd till sancti Michels Dag neft forleden, thi haffde jeg standet her meget ilde haffde icke Ethers Nade wæret, Gud giffue jeg motte leffue then Dag jeg kwnnæ ther wdaff noget fortienæ igen, Nw haffuer jeg screffuit hanom till ath han skal nw sendæ meg met Ethers Nade till Amsterdam ith hundret xx Rinske Gyllene fore thette neste forleden Aar och fore thette forste tilkommende Aar och betalle myn Geld met hueff ther offuer lober, han haffner loffuet meg i myn Herre Bispens Nærverelse ath han villde selge myt Korn thet dyreste han kwnuæ wti Kopnehaffn, huilket jeg vel tror ath han holder meg, jeg kand end inthet kiære po hannom. Jeg haffuer scriffuit Her Jenff Fryd till ath han skall swodane Penninge hente aff hannom och swo andworde Ethers Nadæ then po myne Wegne, ath Ethers Nade wilde for Gudz Skyld haffue then Wmage och tage thennem wdoffuer meth Ether till Amsterdam, strax som jeg haffuer fanget swodane Penninge och Ethers Nade haffuer wære her wdi Landet well jeg giffue meg till Patiiff, Thij jeg kand icke studere her efter myn Willig, for-

ty

ty jeg er her for meget kenth, Tiiden løber bort og Alderen kommer an, Jeg wylde icke gernæ kommæ igen æn Affenn myne Wuenner til Glæde och myne Wenner till Forhonden och meg selff till Spe och Spot, dog skall icke Tiiden aldeles gange her bort forgeffs. In Cristo valeat Paternitas vestra ex Louanio ipso die beati Georgii Martiris, Et peto humiliter vt R(everenda) D(ominatio) nostrum gratiosum Ordinarium nomine meo salutetis Anno Domini Mdxv.

Vestre Dominationis
Cliens Joannes Walkendorff
P. R.

Udskriften er t
Reuerendissimo in Cristo Patri ac Domino Dno Erico Walckendorff Ecclesie Nidrosiensis Archiepiscopo Noruegie Primati et Apostolice Sedis Legato Dno suo charissimo.

V.

Beregning over Armeens Styrke, hvormed K. Christian 4 rykkede ind i Sverrig 1610 i Maj Maaned.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

I første og andet Hefte af dette Bind har jeg meddeelt de af M. Egid. Lauritzen samlede Efterretninger om Krigen imellem Christian 4 og Carl 9. Jeg har siden i en Selskabet tilhørende Handskrivt, som i den trykte Fortegnelse over vores Bogsamling anføres iblandt Folianterne under No. 33, fundet en Fortegnelse, hvorpaa de fleeste Anførereres Navne forekomme, som i de forhen leverte Efterretninger nævnes, og tillige angives, hvor stort det Antal Folk har været, som de ved Indmarschen i Sverig anførte. Først angives Ryttteriet med deres Anførere, siden paa samme Maade Fodfolket, og seer man nogle blandt det sidstes Anførere, som af samme har havt et større Antal, tillige at have havt Rytterie at commandere. Saaledes anføres Gert Rantzow og Berssaw, og i Fald maaskee iblandt Rytteriets Offirerer i Steden for Arnfeldt skulde have være skrevet Anfeldt, da ogsaa denne sidste.

Rytteriet bestod da af:

Kong. Maj. Hoffane, som var paa Hans Majt. selv, stærk	150 Mand
Hert. Philip (til Holsteen-Sønderborg) . . .	200 —

Hert. Ernst af Sachsen Lauenburg nævnt forhen S. 54)	200	Mand
Gert Rantzow (nævnt forhen S. 14, 16, 32, 44 til 48, 51, 52, 54)	200	—
Berssaw (S. 14)	200	—
Arnfeldt	200	—
Jørg. Grubbe	200	—
Ulrich Sandberg (S. 19, 30, 31, 46, 53)	200	—
Knud Brade (Brahe Sid. 19, 30, 47)	200	—
Albreth Skeel (Sid. 19, 30, 42, 43, 46, 49, 51, 53, 55)	200	—
Corfitz Rud (Sid. 46, 49, 51)	209	—
Peder Basse (Sid. 20)	209	—
Tage Krabbe (S. 19, 34)	209	—
Anders Bilde (Sid. 19, 50)	209	—
Fodfolket bestod af:		
Hoffmannden (d: Hovidsmanden) paa Cronborg	309	Mand
Peder Hedenmarch	309	—
Nulle (Thom. Sid. 19, 33)	309	—
Christen Friis (Sid. 33)	309	—
Erich Brade	309	—
Mouritz Galde (Sid. 22, 33)	309	—
Falentin Hopmand	309	—
Peder Hundertmarch (Sid. 34)	309	—
Claus Gionge	309	—
Holger Rosenkrantz	309	—
Jørg. Lunge	609	—
Anfeldt (Godske von Ahlefeldt Sid. 17, 21)	1500	—
Gert Rantzou	3000	—
Berssaw	2500	—

Herforuden bliffuer en gandske Haab Landtfolch och Kiøbstedfolch och Baadtsmender aff Norge, saa at 5000 af dennem schal til Skibs.

Raadet som schall med Kong Mayt. Steen Maltisen Marsk (Sid. 34) Brede Rantzou Statholder, (Sid. 14, 35, 37, 41) Axel Brade (Sid. 50), Esche Broch (Sid. 46, 47), Jacob Wlfeld Rigens Cantzeler.

VI.

K. Christians 1 Privilegier, givne Kiøbstederne i Skaane 1481.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

"For de Skaanske især, (skriver Langebek i sin Jubeltale til Christian den "første Ihukommelse) har K. Christian givet en Forordning eller Privilegi- "um, bestaaende af 9 Artikle, som siden af K. Hans er stadfæstet: Men "Indholden deraf mig hidtil ubekiendt." Formodentlig er det denne følgende Forordning, som efter en gammel Handskrift i det Kong. Stokholmske Antiquitetets Archiv, saaledes lyder:

Wii Cristiern med Gudz Nade Danmarkes, Suerriges, Norges Vendes och Gothes Konning, Hertugh i Sleswiig oc Hertugh i Holzsten Stormaren och Dytmerſken, Greffue i Oldenborg och Delmenhorſt ger alle vitherlict, ath wore Kopſtademen i wore och Kronens Kopſtæder i Skane haffue nu waret fore oss och wore elskelige Rad met there Previliger Nather och Fryhether som wore Forfædre Konninge i Danmark och wii them natelwg wnt giffuid och stadfest haffue, kærend ath the ey hold vith there fulla Macht och sin Frihed, men forkrenkis them fore i mange Made oss och Kronen och forscreffne wora Kopſtæder till Skade och Forderff. Och besynderlighe i swa Maade ath mange Bonder brwge Kopmanscab huær met annen met Klæde Jeern Salth Hwmblæ och annat och Posekremmer som lobe om uppa landet met Kremmerii och sammeledes Schomagere Screddere och annar som lobe pa Landith och bruge therez Embede, Tha uppa thet ath forscreffne wore och Kronens Kopſtæder maa bliffue vether theris Friiheth Macht och Bestand era wii nw swa offuer enss met vorr Elskelige Raad at tess efterskreffnee Puncthæ och Articlæ sculle hærr effter scickes och holdes.

Fforst ath enghen Bonde met anden scall gøræ Landkop met Salt Klæde Jeern Humbla eller annar Waare wndher fyritiwge Marchs Brothe xx March Konningen och xx March Bonden ther ær Jordrotten.

Item och enghen Skomager Skreder eller Posekremmer skylle færdes omkringh och brugæ theres Embide uppa Landzbygden wore

Kop-

Kopstæder tilll Scadee och Forsang. Hwo her emod findes at gore haffue forbruthed hueſſ the haffue med at faræ.

Item ære wii och swo offuer enſſ wordnee met wore ælskelige Rad om Skogwegh ath Almwgen skwlla nydæ brugæ och beholde theres Skogwegh wbescattede, besynderlig om Vinteren nar ath the aghe, met Friith swa ath hwarſſ Mantz Rowsæd bliffuer wscadh oc there Gerdee. Och swo om Sommeren egh ath agee wti noger Mans Sædh eller Engh eller Greeſſ som i Hegnat bor ath ware. Hwo swodant dyrffues at gore tha scall mand skellige panthe hanum och sithen wurde Scaden och bethra effter Loghen som thet sig borr.

Toeg wille wii ath Almwgen scall nythe theres rætte Gressebetning whindret som aff gammel Tiid waret haffuer fore hwer Man, och scall Almwghen nyde wor Almingh hær effter som the aff Erold giort haffue. Vore thet swo ath noger tuiffuelda ther wti och wilde egh lade wor Allmingh fram tha wille wii tillskicke tolff iortegne Men wuildughe, som wor och Kronens Almingh wtrede sculle.

Item ær och kærd fore oss, at noger haffue bygd Garde uppa wor Alming och haffue taget wor Alming, och giord ther Enamarke till, kand thet swo fyndes tha bethe wii ok buide at the them affbrythe och ladhe oss nyde wor Almingh som oss aff Ræta borr ath nyde paa Kronens Wegnæ.

Item ær och kærth fore oss ath mange wore Almwge beswæres med wloglige Panthningh, nar the fara till Skoghen paa theris rætte Skogweger ænd tog the haffue leyt Skogh, huilket wii engelunde tiillstæde wille at swa ske scall wten the aghæ i nogher Mans Agher eller Engh eller Sædh tha scall ther fares meth som forskreffueth staar. Thii forbiude wii alla her emod ath gora wnder thre Marchs Brothe for huar Tiid man thet gorende warde.

Item haffue och woræ Almwgæ ladet oss forstaa at fare theres Thienere eller Budh till Skoghen och the fallæ aff Lass eller fallar paa them eller i huat andra Made thet ske kan at the bliffue ihiellslagne tha sculle the bote them igen fore thre March, huilket wi wille ey tiillstæde ath swo skee scall effter thenne Dagh, men wordee swaa sage at Skade skede met Williæ tha scall man tiillsige Fogeten eller Grande som næst ære och sithen thet forfulges och metfares i alla Maade som Loghen wtuiser.

Item

Item kæres och fore oss, ath man maa egh huggee i vor Almening i Bareheret som kalles mellom wægo som af Æroldh warit haffuer. Tha wille wii ath man ther hwgge maa som annarstæde wore Almeninge findes som thee aff Ærold giord haffue.

Item forbiwte och ath enghen scall tage annars Mans Tienere ind fore hans Skyld ved sin Jordroth met Mynna eller met Rettæ och egh heller ath holde Peberswennæ wten Jordrotthens Villia vnder xl March Brothe. Thii forbiuthe wi alla hwo|the helst ære eller wara kwnde i noger Maade emod forscreffne Articlæ at gøre eller gøre lathe. Och biuthe wii edher alla wore Fogede och Embitzmen Borgmestære och Raad ath i hær uppaa waretaghe huær i sin Stad ath forscreffne Article i alla Made swa holdis, som forscreffueth stander, wider wor kongeligee Heffnd och Vrede. Datum opido nostro Malmogen Feria 5ta proxima ante dominicam quadragesime Anno domini MCDLXXX primo sub secreto nostro regio.

VII.

Kong Christian den Førstes Haandfestning, dat. Hadersleff 1448 paa S. Egidii Dag.

Efter Originalen i Geheime-Archivet, og fuldstændigere end den hos Huidtfeld havet, meddeelt af Professor Abraham Kall.

Wy Cristiern meth Gudhs Nathe Greue i Oldenborgh och Delmenhorst, hielsse alle Men nerwerindis och komme schulendis, kærlighe meth wor Herre och kungøre och kennes meth thette wort opne Breff, at wy ære swo ouerens wordne meth ærlighe Ryghens Radh aff Danmark vpa alle Ryghens Indbyggeres Weghne, som nw ære och komme schule, at wy wele och schule holde stadighe faste och vbrødelighe alle thesse efterscreffne Article, om Gudh thet swo forseet hauer, at wy worde Koning i Danmark. Først at Danmarks Ryghe schall beholde och haue syt frii Koor effter wor Dødh at kese Koning, effter thy at thet ær et frii Korr Righe. Item skedet swo, at wy affginge wden ægte Baarn, thet Gudh forbiudhe, tha schule wore Aruinghe enghen Arff rørende eller vrørende kreffue aff Ryghet. Item schule wy enghe vdlendesche Herre eller andre indraghe i Ryghet vden mestedelen Righens Radhs Radh, och icke forscriffue noger vdlendsche noger Righens Rættе. Item schule wy enghen vdlendsche fange Slot, Land eller Leen i Danmark, och enghen vdlendsche haue vdi Righens Radh. Item schule wy ænghen Kriig vpa sla meth noger, vden meth

mene

mene Rygens Radhs Fulbordh og Wilghe. Item schule wy enghen merkeligh ærende foretaghe och fuldraghe, som Kronen vpa røre vden meth mestedelen aff Righens Radhs Fulbordh och Tilladelsse, og ænghn Slot forantworde wden effter Righens Radhs Radh. Item schule wy ey burt føre eller burt lade komme udh aff Righet Righens Clenodia eller Breff, som wy ther føre oss synne. Item schule wy ey forpantte eller affhende Righens Slot, Læn eller Rænte, vden, thet Gudh forbiudhe, at Righet swodant Anfald synghe, at thet Nødh och behoff giordes, tha schule wy thet gøre effter wort Radhs Radh. Item schule wy holde och regere wor Gardh og Staat effter Righens Radhs Radh. Item schule wy enghen Landskat legge vpa Righens Inbiggere, vden meth mene Righens Radhs Fulbord og Wilghe. Item schule wy ey gæste eller stedhe at gæste Closter eller ander Steder, eller Almwe til Vskelighed. Item schall enghen Vdlendsk keses till Werghe aff noger i Danmark, vden thet faller hanum till aff Laghen. Item alle the Breffue som Koning Cristoffer vddgaff i hans Tidh Danmarks Righes indfødde Men och Inwoner vpa Slot, Læn, Rænte, Preuileger eller Frihedh, och the forneffnde Læn eller Rænte i theris hauende Wære synghe fore hans Dødh, the Breff schule wy holde wydh Fullmacht effter theris Liudh, men the Breff, som han gaff vpa Slot, Læn eller Rænte efter noger Mans Dødh, som tha leffuede, eller effter noger Mans Tidh, som tha ey war ankomne, the bliffue døde och machtløse. Thesse forskreffne Article loffue og sighe wy faste och vbrødelighe at holde vden all Hielperedhe. Och wy Alff meth Gudhs Nathe Hertugh i Sleswiig, Greue i Holsten, Stormeren, och Schowenborgh och alt wort Elskelig Radh, som nw nerwerendis ære, och hereffter screffne staa, loffue thette samme meth forneffnde wor Søsterssøn, at thet swo i alle Madhe holdes schal, som forescreffuit staar vden alt Argt. Och nar wy Cristiern Koning worden ære i Danmark, tha wele wy och schule innen et Aar thet effter slicht samme Breff Ordh fran Ordh giffue och beseghle meth wort Maiestatis Incighle Danmarks Inbyggere. Til ydhermere Forwaring oc Wydne her om, tha haue wy Cristiern Greue i Oldenborgh ꝛc., och wy Alff Hertugh i Sleswiig forneffnde ꝛc. meth wort elskelighe Radh som ær werdugh Father meth Gudh Biscop Claues aff Sleßwiig, Her Johan van Aneuelde, Her Jachim Breyde, Her Otte Sestede, Ryddere, Breydeke Rantzow, Hans Poggewisch, Jurges van Quale, Jachim Kurren, Godzick van Aneuelde, Wulff van der Wisch, Benedictus van Aneuelde, Here Benedictus Son, Otte Spliit, ladyt henghe wore Incighle for thette Breff meth Wilghe och Wydschab, som giffuet ær i Hadersløff vpa Sancti Egidii Abbatis Dagh, effter wores Herris Fødelsse Tidh Thusenne fyre hundrede fyretywe vpa thet ottende Aar.

Tryk hos Boas Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Femte Hefte.

I.

Anecdoter om Jørgen Bielke,

Statholder og Overkommandant i Kiøbenhavn.

Sammendragne af et Haandskrift ved Prof. R. Nyerup.

Jørgen Bielke, om hvem Læseren i disse Blade vil forefinde adskillige tildeels ikke ved Trykken bekiendtgiorte Efterretninger, var en Søn af den norske Cantzler Jens Bielke til Østeraad, og var gift med den smukke Magdalena Sibylla Gersdorf, som Griffenfeldt beskyldes for at have staaet i Kiærlighedsforstaaelse med. Ved Griffenfeldts Fald blev Bielkes Kone forvist Hoffet og relegeret til Callundborg, og paa Bielke selv kunde hans Avindsmænd og Efterstræbere saa meget des lettere henlede den kongelige Unaades Lynildstraale, da Kongen saa i Forveien ikke synes at have været ham synderlig gunstig. Af Kong Christian den 5tes i de Suhmske Nye Samlinger til den danske Historie 4de Deel aftrykte Resolutioner angik den som lød saaledes: "der er mange Slags Kiød i den Fricassee," just en af Jørgen Bielke indgiven Ansøgning om adskillige Erstatninger og Godtgiørelser af Pengesummer han i Krigens Tid havde forstrakt til Kongens og Statens Tieneste.

De Anecdoter jeg her leverer om Manden, uddrager jeg af et Bind, som indeholder Copie af en Samling af Breve og Documenter, som Bielke selv synes at have foranstaltet for derved at godtgiøre sine Fortienester af Fædrenelandet, sin Hengivenhed for Kongehuset, og det Ubillige i at han paa sin gamle Alder, blev sat til Side for Hoffets ny Yndlinger, og ikke kunde komme til sit Tilgodehavende hos Statens Casse.

Jørgen Bielke (heder det i denne Deduction) fik 1643 i Anledning af den svenske Ruptur første Leilighed til at tiene sit Fædreneland. Han optog 28000 Gylden i Holland og anvendte dem paa at hverve 272 Officeerer, som transporteredes over til Norge til Militiens Oprettelse, og desuden hvervede og udskrev han Mandskab til det Aggershusiske Regiment. Han betiente i Krigen

Capitains og Majors Charger, og reconguoscerte Grændsepasserne i Wermeland og Dalsland ned til Gothenborg.

Efter Freden forfremmede Kong Christian 4de ham 1646 til Hofjunkers og Majors Bestillinger og befalede ham at begive sig til den keiserlige Armee. Da han kom tilbage derfra, opvartede han Hans Majestæt udi 8 Nætter og Dage. Kongen var da meget svag, men vilde dog høre hans Efterretninger om hvad der i Tydskland mellem Armeerne var passeret.

1648 forlehnede Kong Frederik 3die ham med Idd og Marker Lehn, der importerede ham 7 a 800 Rdlr. aarlig, som skulde være for hans Major-Besolding, men som lidet forslog til at bestride de Omkostninger der vare forbundne med en Reise, som han fik Ordre at giøre til Holland med Ambassadeuren Ulfeldt.

1651 reiste Han efter hans Majestæts Befaling op til Norge udi Commission med Sten Bille og Niels Krabbe angaaende hvis passeret til Hans Majestæts Prædjudits og Skade, som blev repareret med nogle Tønder Guld.

1652 udskrev han efter kongelig Befaling 2000 Soldater i Norge, som bleve nedsendte med Officererne til Danmark, og reiste han selv efter, for at erfare Grændsepasserne langs med Trondhjems Lehn ned igiennem Guldalen og Osterdalen til Winger og over til Sverrig.

1654 reiste han op til Norge for at forsvare Flekkerøe Fæstning og Havn imod uformodentlig Attaqve af Engelske, som skulle ville bemægtige sig den Høyn for at incommodere den hollandske Commerce. I den Anledning maatte han laane 9800 Rdlr.

I May samme Aar blev han forlehnet med Augdesides-Lehn, som importerede aarlig 2500 Rdlr., men som ikke forslog til at bestride hans Renter og andre Bekostninger. Han tilveiebragte her (Kongens Casse) en godvillig Told 5000 Rdlr. aarlig, hvoraf han anvendte 800 Rdlr. til Fyrets Oprettelse paa Lindesnes, og bestemte 800 Rdlr. aarlig til dets Vedligeholdelse. Resten anvendtes paa at anlægge den ny Fæstning Friderichsholm. — Ved Forbud, at ei mere Last af Bielketømmer maatte hugges og føres ned til Ladesteder, hvorfra en stor Mængde laae i Fare for at blive ved Storm og Vandflod ført ud i Havet, fik han det maget saa, at de fremmede Skippere maatte betale for hver Tylt 8 Rdlr., istedenfor at de tilforn havde udvalgt det bedste og kiøbt hver Tylt for 4 Rdlr. Han bragte Borgerne i Christiansands Bye og Lehn til Eendrægtighed i Handelen og til et Lastcompagnies Oprettelse til deres og deres Børns Velfærd i Længden, saavelsom til Hans Majestæts store Profit og til at forhindre Fremmedes Underkiøb og Forsprang.

1656

1656 var han tilstede ved Hans Kongel. Høiheds (Christian den 5tes) Hylding i Christiania. — Her forestlag han en Forordning til at forhindre, at ved Giæstebud og Brylluppet ikke skeede Dodsslag med Knive og Øxer som tilforn. — Men kunde til Hyldingen ikke faae kongl. Confirmation paa Lastcompagniets kristlige Vedtægt og fornødne Privilegier.

1657 blev han forlehnet med Bradsbergslehn, som importerede ham aarlig 5000 Rdlr., men de kunde ei strække til Renter og andre Udgifter, som ham blev foranlediget til, da Kongen sendte ham Bestalling som Generalkrigscommissar og Oberst, med Befaling at oprette en Militie til Hest og Fods nordenfields, som han skulde commandere, hvilken Befaling han efterkom formedelst sin Credit og udstedte Obligationer efter Stiftsbefalingsmandens Peder Wibes Begiering og Forsikring om Betaling, naar Skatterne vare indkomne. — Han occuperede da Jemteland og Herdalen.

1658 efter Freden forestillede han Kongen, hvor letteligen Kongen i Sverrig kunde bemægtige sig Resten af Norge, og foreslog tillige en Maade at indtage Trondhiems Bye og Stift fra de Svenske før de kunde faae Succurs. Hans Anslag blev approberet, og han fik den 28de Julii Generallieutenants Bestalling over al Militien i Norge. Bielke advarede Hans Majestæt i Hertug Ernst Günthers og begge Obersters Hans og Friderich Ahlefeldts Paahør, at Rupturen var nær forhaanden, og begierede Forlov at reise op til Norge, efterdi den gevorbne Militie til Hest og Meesteparten af Fodfolket var afstakket synden- og norden-fields, med Penge og Proviant, Kongen af Sverrig til Tieneste.

Kongen forlovede ham da at reise til Skibs derop, og fik han siden Hans Kongelige Majestæts Skrivelse saaledes lydende:

"Vi Friderik 3die, o. s. v. Vor Gunst tilforn. Vi tvivle ikke paa, at Dig jo bekiendt er, hvorledes Kongen af Sverrig Os imod al given Aarsag fiendtligen haver overfaldet, og Os baade til Lands og Vands her i vor Kiøbsted Kiøbenhavn beleiret, saavelsom vor Fæstning Cronborg beskyder, saa vi resolveret er, næst den Høiestes Bistand, til det Yderste os at forsvare; thi bede Vi Dig, og naadigst ville, at Du, som Vi Dig tiltroe, udi disse Tider søger Vores og Cronens Tieneste, og bruger Din Credit til Folk og Andet ved alle Midler at tilveiebringe, til at giøre Fienden al muelig Afbrek, med Forsikkring, at for hvis Penge som Du enten ved Din egen Credit eller i andre Maader optager, skal enhver, naar Gud giver bedre Tilstand, fuldkommeligen vorde fornøiet.

Befalendes Dig Gud. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 2 September Anno 1658, under Vort Signet.

Friderich.

Grif Krag."

Den 17 September giorde General Stage, med en Armee af Sverrig, Indfald i Forsæt at ville uforvarendes komme og bemægtige sig den Grændsen Kab Halden; men blev drevet tilbage over Grændsen.

Den 8 October giorde Generallieutenant Bielke Indfald med den norske Armee, avancerede til Odpeval, men maatte siden retirere tilbage til Halden, da General Stage fik Succurs fra Skaane.

Imidlertid disse Skermysler forefaldt syndenfields, blev det spenske Rytterie nordenfields slaaet i Trondhiems Stift: Resten flygtede ind i Byen. Byen blev beleiret til lands og vands, og, da Succursen fra Sverrig blev drevet tilbage, opgav den sig ved Accord den 10 December.

1660 den 4 Januar da to svenske Armeer vare conjungerede for Halden, og beleirede den, søgte Bielke at undsætte de Beleirede, havendes bekommet vis Kundskab, at den svenske Konge var reist fra sin Leier for Kiøbenhavn og kommen til Gottenborg, i Forhaabning at faae sin Skade paa Fyen oprettet i Norge.

Efter Freden, for hans forskrevne tromeente Advarsel om, at Kongen af Sverrig kunde have bemægtiget sig Resten af Norge, samt for hans Anslag tilforn og Effect til det Riges Defension og Conservation, har Hans Majestæt allernaadigst givet ham Rigens- og Geheime-Raads Bestilling til hans forrige Bestillinger og Besoldninger, og forundt hannem sin Livstid 5000 Rdlr. aarlig, af formævnte hans anfortroede Amter til Recompense og til at betale 96000 Rdlr., havendes prospereret, formedelst de hannem naadigst anfortroede Commissioner og civile Bestillingers troeligste Administration og Forretninger, over 10 Tønder Guld til Hans Majestæts Profit og til det gemene Beste.

1661 foreslog han, som Medlem af en dertil nedsat Commission, at for at præcavere Hans Majestæts Skade var det raadeligst, ikke at udlægge Kongens Jordegods til Hans Majestæts Creditorer, men heller at sætte Lehnene paa saa høi Forpagtning, at enhver Amtmand deraf efter Assignation kunde betale til hver Termin Creditorer, og nyde sin Besoldning. Dette Raad blev forkastet, formedelst deres Forslag paa Skatkammeret, som paastode, at naar Hans Majestæts Lehn-Residentser og Jordegods vare udlagte til Creditorer, da kunde saa stor Skat paabydes, at alt kunde falde til Hans Majestæt igien uden Betaling, uagtet det saa tilforn skylde blive, siet øde og Middeler paa Skatkammeret ei findes til at faae det oprettet igien og besat med Bønder.

Ved

Ved bemeldte sit Forslag fik han dem paa Skatkammeret til Uvenner og de magede det saa, at det ikke blev ham, som andre, bevilget at maatte opvarte Hans Kongel. Høihed ved Arvehyldingen i Norge.

1662 blev det Hans Kongl. Majestæt indbildet, at der til at contentere Generalmajor Russensteen for hans Arbeide paa Castellet ikke kunde paa Skatkammeret findes andre Middeler end som at afhænde Bradsbergs Residentse og Sauger strax for rede Penge, og derfor overtalt til at lade Rigens Skatmester i de 4 Rentemesteres Paahør tilbyde Bielke Callundborg Amt. Han satte det til Hans Majestæts naadigste Villie, og bekom siden derpaa Hans Majestæts Skiøde.

1663 da han efter Kongl. Befaling var reist til Colding at tage imod Churfyrstinden og Churprintsen af Sachsen og ledsage dem til Kiøbenhavn, blev Callundborg Lehn Ladegaard og Gods udlagt til Kongens Creditorer, og siden blev Bielkes Besolding ham forholdt paa 3 Aars Tid.

1666 fik han Leilighed til at andrage for Kongen den store Uret og Fortræd hannem var vederfaret, og at Hans Majestæts Assignation udi Trondhiems Told, given hans Hustrues Fader Rigens Drost, sal. Jochum Gerstorf, var ophævet, og ikke var hannem bleven betalt hans Besoldning for 3 Aars Tieneste, eller nogne af hans egen Fordringer, eftersom den Indkomst af Callundborg Lehn, som var ham lovet isteden for ovenommeldte 5000 Rdlr. aarlig i hans Livstid, var ham betaget, hvorfor han var anstrænget af Rigens Drosts, saavelsom sine egne Creditorer. Han bad Kongen give en anden Assignation i Trondhiems Told paa visse Terminer. Det blev bevilget med Trudsel, at de skulde fare ilde som vilde ophæve den igien. Dertilmed gav Kongen ham Skiøde paa Trudsholms Gaard og Gods til hans Besoldning og for hans Hustrues Anpart i hendes sal. Faders til Kronen giorte Forstrækning, med samt naadigst Løfte, at han skulde bekomme den belovede Sum Penge, nemlig 5000 Rdlr. aarlig i hans Livs Tid, til hans Gields Afbetaling, og til Recompense for hans tro udviiste Tienester.

1667 blev hemmeligen andraget for Kongen, hvorledes Bielke skulde have forseet sig i Anlægget af den Fæstning i Flekkerøe Havn, og ikke at have bragt Christiansands Bye i Defension o. s. v. Men han kom uformodendes ind i Gemakket, og giorde sin sandfærdige Beretning, saa at Angiverne (Kammerraad Bulche og hans Søn Titus) gik skamfulde ud, hvorpaa Hans Kongl. Høihed hørte, og siden sagde, at han forundrede sig over, at de torde saa dristig berette uden Fundament.

1668 beviiste Hans Kongl. Majestæt, med samt Dronningen og Hans Kongl. Høihed, Bielke den Naade, at de vare i hans Huus Faddere til hans unge Søn.

Da

Da Kong Christian den 5te 1670 var kommen paa Tronen, lod han ved Statholder Gyldenlove og Obersecreter Schumacher tilbyde Bielke, om han vilde være Generallieutenant over Militien i Norge. Han svarede, at han helst vilde være der, hvor Hans Kongl. Majestæt kunde skee best Tieneste, og under Hans Majestæts egen Commando, i Forhaabning, at hans Fordring blev ham betalt, hans Besolding forbedret, og hans retmæssige Prætention paa Avancement over Militien næst Feltherren ham ei betaget. Dette Svar mishagede Gyldenlove; han fortrød paa, at Bielke ei vilde staae under ham, der nylig havde faaet Generals Charge, og denne Misfornøielse var Aarsag i, at Bielke ei blev brugt ved Militien i den siden paafølgende Krig.

Under 15 Martii 1670 udstædte Kongen følgende Ordre til Statholder Gyldenlove, Jørgen Bielke og de andre Geheimeraader:

"Vor allernaadigste Villie og Befaling er, at I til Vor videre allernaadigste Resolution med forderligste indstiller Eders allerunderdanigste Betænkende, hvad Charger og Bestillinger, saavel civile som militaire, endelig udi vort Rige Norge fornøden at være eragtes, og hvorledes Eder sinnes bemeldte Vort Rige bequemmest og foieligst udi visse Amter eller Districter at kunde afdeeles og med dygtige Befalingsmænd, til Justitiens og Politiens Haandhævelse, forsiunes, Vores Indkomster til mindst Afgang og Vore kiære og trve Arveunderfaatter til Forlindring fra en og anden unødvendig Besværing; — i Særdeleshed, hvor stor Militie I eragte fornøden at være, og endelig i Fredstider at behøves, til bemeldte Vort Riges nødvendige Beskiærmelse og Forsikring mod et hastigt og uformodentlig Overfald; om og Nytterie dertil i Fredstid, og hvor stærk udkræves, og paa hvad Maade samme Militie med mindste Bekostning og Landet uden for stor Tynge kan underholdes; saavelsom og hvad Fæstninger endeligen behøves vedlige at holdes, baade for Grændsernes og for Conjunctionernes mellem begge Rigerne Forsikkring. Iligemaader haver I ogsaa Eders allerunderdanigste Forslag at give tilkiende, paa hvad Maade I formeener, Commercien og Soefarten derudi Riget at kunne føres i god Stand, Landet og vore meenige Underfaatter til Opkomst og Fremtarv. Derefter I Eder ꝛc."

1672 den 16 Januar fik Generalkrigscommissair Otto Powisch følgende Kongl. Ordre:

"Vid, at Vi allernaadigst have bevilget Vor Geheimeraad og Generallieutenant Jørgen Bielke, Ridder ꝛc. 2000 Rdlr. til Besolding og desuden 2000 Rdlr. til en sær Benaadning af de til Militien destinerede

rede Midler aarligen at bekomme; thi er Vor allernaadigste Villie og Befaling, at Du den Anordning gior, at hannem ovenbemeldte 4000 Rdlr. af de til Militien lagde Midler aarligen udi rette Tider, indtil Vi anderledes tilsigendes, vorde erlagte og betalte. Dermed skeer ꝛc."

Den 2 Maj. 1674 blev Bielke beskikket til at være som Overcommandant i Kiøbenhavn, dog uden at bære Navn deraf, og fik derom følgende af Diderich Schulth parapherede Kongl. Skrivelse:

"Christian 5te. Vor synderlig Gunst tilforn. Eftersom Vi allernaadigst for godt haver befunden, Dig i Vor Fraværelse her i Vor Kongl. Residentsstad Kiøbenhavn paa Vores vegne at lade residere og Vi om Din Troskab og Vindskibelighed nok ere forsikkrede, thi er Vor allernaadigste Villie og Befaling, at Du retter Din Leilighed efter imidlertid her tilstede at blive og Vort Gavn og Beste i alle Maader i Agt at tage, og i Særdelshed haver Du Ordet at udgive, og Portenes Regle til Dig saalænge at tage. Hvilken Vor Anordning og Villie Vi saavel Præsident, Borgermester og Raad, som Stadsoberstein her i Staden, og Borgermester og Raad paa Christianshavn, saa og Guarnisonsofficererne, allernaadigst have ladet vide, at de sig derefter kunde rette. Dermed skeer Vor Villie. Befalendes Dig Gud. ꝛc."

Aaret derpaa 1675 fik han under 7 Junii følgende Bestalling:

"Christian 5te giøre Alle vitterligt, at Vi allernaadigst haver beskikket og forordnet Os elskelige Hr. Jørgen Bielke, ꝛc. ꝛc., til at være Vores Statholder udi Siælland og Obercommandant her i Vor Kongl. Residentsstad Kiøbenhavn; thi skal han være Os, som sin souverain rette Arvekonge og Herre lydig huld og troe, Vores Gavn og Bedste med yderste Flid befordre, og derimod al Skade og Forderv af yderste Formue hindre og afværge, i Synderlighed af al Kraft og Formue derhen tragte sine Idrætter dirigere og arbeide, at Vores absolutum Dominium Souveranitet og Arverettighed over Vore Kongeriger og Lande uforanderlige conserverede og paa Vore retmæssige Arvesuccessorer udi Regieringen forplantede og fremsat vorder, hvorpaa han Liv, Gods og Blod skal forpligtet og skyldig være at vove og tilsætte; han skal og ikke tilstede og samtykke, at nogen, ihvo det og være maae, noget derimod i nogen Maader hemmelig eller aabenbare som præjudicerligt kunde være foretager, taler eller handler, men saafremt noget saadant mod Forhaabning skulde skee og hannem vitterligt og bekiendt vorder, sig ikke allene straxt derimod at sætte, men eydog det uden Ophold Os tilkiendegive. I

Særdeles-

Særdeleshed skal han den øverste Inspection over Fæstningen og Garnisonen have, og Commandanten der sammesteds under hans Direction og Ordre staae; naar Vi og ere her fra Landet reiste, da, paa det formedelst vor Fraværelse intet forsommes skal, ville Vi, at de forefaldende Sager, som ikke endelig Vores egen allernaadigste Resolution og Decision udi behoves, og de af Os ellers Bestilte ikke saa lige udi et og andet uden nogen Direction skulde kunde finde sig, han da derudinden saadan Anordning skal giøre, som han gavnligst og raadeligst eragter, og saaledes, at enhver ved hans Autoritet vorder udi sit af Os betroede Embede mainteneret og haandhævet; og skal han, naar Vi saaledes fraværende ere, altid her udi Fæstningen residere og ikke sig derfra begive, med mindre derforuden saadan en dygtig og capabel Commandant herinde være kunde, med hvis Troskab, Omhyggelighed og Conduite Vi nokſom forvaret være kunde, og dog alligevel, omendskiønt saadan en dygtig og capabel Commandant her var, ikke da, naar Vi fraværendes ere, over et Par Nætter i det høieste udeblive. Naar og ingen Stiftsbefalingsmænd ere, skal alt, hvis Stiftsbefalingsmændene anbefalet er at giøre, af hannem forrettes. Og skal han nu for saadan hans Bestilling udi alt aarlig have 6000 Rdlr., som hannem af Krigscassen qvartalvis gives og betales skal, og deraf siden hans Hustrue, om hun hans Død overlevendes vorder, 1000 Rdlr. aarligen i hendes Livs Tid nyde, hvilket Vi saaledes, saavel i Hensende til hans udi Norge i seneste Feide beviiste tro og lykkelige Tieneste, som til hans Hustrues Faders udi sit høie Embede beviiste anseelige Tieneste, have ville ꝛc."

Under 19 Martii 1676 fik han Ordre strax at begive sig til Aalborg, for der at drage Omsorg for den norske Correspondence.

Den 27 i samme Maaned beklagede han sig i en Skrivelse til Kongen "over den Blame og ugrundede Eftertale, at jeg eller min Hustru skal være i Mistanke for Medvidenhed med forrige Eders Kongl. Majestæts Rigscancelier Griffenfelts Intriguer og høie Forseelser os aldeles ubevidste, imagineret og spargeret udentvil udinden at have hørt om Eders Kongl. Majestæts naadige Missive og Befaling til mig, at jeg saa hastig og uformodentlig skal reise herfra. — — At jeg nu efter 32 Aars beviste tro og oprigtig Tieneste skulde bringes i saadan Mistanke, troer jeg ikke, at Eders Kongl. Maj. skulde ville lade sit Øre til at høre, førend bemeldte Griffenfeldts Documenter og Breve kunde være optagne og aabnede, om da derhos kunde findes noget Skrift af mig til Eders Kongl. Majestæts Skade og Præjudits."

Brevet

Brevet endte med, at han deels bad om, at han af resterende 4000 Rdlr. af hans Besoldning maa faae 2000 Rdlr. udbetalt, dem ham behøvede til nogle Haandværksfolk og til Krigssteuren, og dels forlangte Pas paa fornøden fri Vogne og Fartøi.

Paa denne Ansøgning resolverede Kongen saaledes:

"I have ingenlunde at befrygte Eder nogen Unaade af mig, naar I ikkun efterkommer min Villie og Befaling, som I hidtil giort haver. Jeg begierer ei heller at tage Eder noget fra som Eder assigneret er, og maae I nok være forskaanet for Krigssteuren. Hvad videre Ordres og Passer I behøver skal Eder efterhaanden tilsendes. Jeg forbliver Eder naadig. Christian."

Nu begav Bielke sig med denne Beskeed til Jylland, og var hans Fru forveien reist til Callundborg.

Saavel i Jylland som paa Samsøe maatte Bielke udskrive Baadsfolk og sætte store og smaa Fartøier i Requisition og forsende dem til Kiøbenhavn. I Junii Maaned fik han Ordre igien at komme til Kiøbenhavn, og blev da han tillige med hans Bröder Rigsadmiral Henrich Bielke, Otte Powisch til Saltøe, Ove Juel til Willestrup, Holger Wind til Gundestrup, Christen Skiel til Soestrup, Præsident Peder Resen, og Borgemester Titus Bulche, under 24 Junii 1676 beskikkede til i Stats-Collegio at bestyre Sagerne i Kiøbenhavn i Kongens Fraværelse.

Statholder Bielke tog sig i denne Sommer ikke allene trolig af sine Embedsforretninger i Kiøbenhavn, men han havde ogsaa travelt med at passe paa Sagernes Gang i Skaane og Norge, og synes det som hans Hu og Tanker særdeles meget stod til Leyren. I adskillige Missiver til Kongen Körbitz og Ahlefeldt giver han med en trættende og ubehagelig Vidtløftighed allehaande Raad og Anslag, der af dem som var om Kongens Person slet ikke bleve vel optagne, og der som oftest have det Omqvæd: saaledes bar jeg mig ad i Norge i Christian 4des og og Friderich den 3dies Tid.

At Tiden imidlertid maa have faldet Fru Bielke meget lang i Callundborg viser efterfølgende krybende Skrivelse:

"Stormægtigste allernaadigste Arveherre og Konge!

"Efterdi der aldrig kan findes saa store og grove vitterlige Forseelser hos Menneskен imod Gud, at de jo ved idelig Bön og Paakaldelse kan afbedes og forsones, hvormeget mere kan jeg da forhaabe at erlange igien en naadig Herre og Konge, hvilken jeg ved min Siæls evige Fordømmelse aldrig veed at have fortørnet enten med Tanker Ord eller Gierninger. Nedkaster jeg mig derfor paa ny igien, dog udi dybeste Underdanighed, for Eders Kongelige Majestæts Fødder, allerydmygeligst

geligst bedendes, at ligesom den Elendiges Bon kan trænge sig igiennem Skyerne ind for Guds Trone, Eders Kongl. Maj. ogsaa vilde tilstede, at min maa komme og opnaae til Eders, og erlange mig igien Eders Kongl. Maj. forrige Naade, med Forlov at drage til mit Hus igien. Store og retfærdige Konge! jeg er ei saa taabelig, at jeg jo vel veed, at en Konges Vrede forkynder En Døden, hvilken jeg tusindgange heller vilde lide end at have en umild og fortørnet Herre; thi hos Døden i sig selv findes intet forskrækkeligt uden alleneste Guds Unaade, udi hvilken jeg med Jesu Hielp skal beflitte mig paa ei at døe udi; mens at leve og have sin Konges Ugunst er bedrøveligt og ulideligt for en lydig og tro Tienerinde. Lader Eder derfor behage, allerseiersaligste Konge! at tegne med Eders victorieuse Haand paa denne min underdanigste Ansøgning et naadigst og mildt Svar. Den Allerhøieste, som haver tegnet Eders Kongl. Majestæt udi sine guddommelige Hænder, skal til Belønning for slig kongl. Naade fremdeles give samme kongl. Haand en lykkelig Seiervinding over alle sine Fiender, saaledes at de ømsider skal blive Eders Kongl. Maj. til en Trædebro, hvilket er alle tro Undersaatters Ønske og fornemmelig dens som til Døden forbliver

Allernaadigste Herre og Konge Eders Kongl. Majestæts allerunderdanigste og tro Tienerinde.

Callundborg d. 17 August 1676.

Madalena Sibylla Gerstorff."

Denne saa meget klynkende Skrivelse, som hendes Ægtefælle Jørgen Bielke uden tvil havde conciperet for hende, hialp til ingen Ting. Hun fik Lov at blive hvor hun var.

Den 17 Novbr. samme Aar skrev Bielke til den hos Christian saa meget formaaende Canceller Grev Ahlefeldt:

"Eders Høigrevelige Excellence foraarsages jeg høiligen at give tilkiende, at min hiertekiære Hustrue er tillige med sin hiertekiære Moder falden i Svaghed og jeg ei nogen Doctor kan faae did hen til dem; dertilmed ere de saa ilde logerede, saa jeg nødes til at lade bruge Midler og Maade til at faae dem hid til mig. Bedende derfor paa det tienstskyldigste, at Eders Høigrevelige Excellence vil mage det saaledes hos Hans Kongl. Maj. Vor allernaadigste Herre af christelig Medlidenhed og Retfærdighed, at jeg til min Ære og Sinds Fornøielse kan forderligst bekomme allernaadigst Resolution; thi jeg ei for Gud med en god Samvittighed og for Menneskene med Ære kan leve saaledes længere hen med min hiertekiære Hustru og Barn, og have saa stor Fortræd og daglig Bekostning, som falder mig alt for tungt og besværligt i denne vanskelige Tid. Mine Middeler ere forstrakte og forsatte

satte i mine forrige sal. Kongers og Herrers Tieneste i forleden Krigstider og udi ligge min allernaadigste Konges og Herres naadigste Disposition, som Hans Kong. Majestæts Befalinger og Asignationer udvise. ꝛc."

Dette Forslag løb ogsaa frugtesløst af, og Bielke fik aldrig Tilladelse til at faae sin Kone til sig.

Af de efterfølgende Breve og Documenter sees, at Oberjægermester Hahn ogsaa var en af de Gieldende, som Bielke havde imod sig, og som giorde ham adskillige Chikaner. Isteden for at afskrive eller extrahere flere af disse Breve Suppliqver og Ordre, vil jeg blot levere Finalen som er en i Bielkes Navn og af Bielke selv forfattet Deduction eller en Slags Udsigt over alt hvad Documenterne indeholde; den staaer allersidst i Bindet, og har til Overskrift:

Memorial om adskillige Viderværdigheder, mig er til Skade og Vanære vederfaret og uforskyldt practiceret af Misundere og Uvenner, efter at Rigens Canceller, Griffenfeldt, var bleven tagen og ført i Arrest den 11 Martii 1676 i Castellet.

1) Lod min Hustru i min Fraværelse ved hans Hofmester fornemme af Statholder Grev Ahlefeldt og Rigens Marschalk Körbitz, som var i hans Hus og lod forsegle, om hun maatte tage hans unge Datter over i vor Gaard, efter hendes Løfte over Daaben og i Moderens Dødstime som Fadder tilligemed Statholder Gyldenløve.

2) Der jeg om Aftenen var hiemkommen og strax gik op paa Slottet, hvor Hans Maj. naadigst kaldede mig til sig, og sagde i Fyrstens af Plöens Paahør, at bemeldte Rigscanceler var gierrig og ærgierrig, da holdt jeg det ikke for saa stort et Crimen, at han for den Skyld burde tages i Arrest, og derfor efter min underdanigst aflagde Eed og Pligt sagde: at Raade var bedre end som Retten, helst efterdi gemenlig var hendts store Forandringer og Ulykker efter saa høi en Ministers Bortrykkelse, og mig ei var vitterligt, at han i nogen Maade havde forseet sig til Hans Kongl. Maj. Vor allernaadigste Herres Præjudits og Skade, men at han havde dirigeret Affaires d' Etat i forsvarligste Maader, og nylig tilforn havde svaret paa min Mening om Krigens Udgang i Skaane, at han haabede med Jesu Christi Hjelp, at Hans Kongl. Maj. skulde ved Tractater faae sine Lande igien uden Sværdslag og Blods Udgydelse.

Nogle faa Dage derefter sagde Statholder Ahlefeldt til mig, at Hans Majestæt ikke vilde at behøve mig i Statholders og Obercommandants Charger, men ville naadigst employere mig som Generalgouverneur i Jylland eller i Norge, naar der Forandring skeete. Hvorefter Hans Kongl. Maj. selv naadigst svarede mig, ei at være sin Mening, men at jeg skulde blive ved mine Bestillinger og ikkun giøre

en Reise over til Aalborg. Da sagde jeg trohiertig, at ville reise over til Stadholder Gyldenløve for at conferere med hannem om, hvorledes Sverrig derfra rettelig med Magt kunde angribes, for at facilitere Hans Maj. Desseins paa Skaane.

Dette mit tromeente Tilbud behagede Hans Maj., men synes at have misshaget Andre hos Hans Maj. paa den Tid, efterdi mig den anden Dag sildig om Aftenen blev sendt Hans Maj. Missive og Befaling, at jeg skulde reise over til Jylland, og min hiertekiære Hustrue blev advaret at skulle begive sig ud paa Landet.

Og som spargeret var, at jeg og min Hustru skulde have været i forræderske Intriger med Rigscanceler Griffenfeldt saavelsom om nogle Breve og Andet som skulde være funden i hans Bo, hvorudover jeg underdanigst supplicando besværede mig og begiærede at maatte blive tilstede indtil Sagens Uddrag for at forsvare mig og min kiære Hustrues Ære og Velfærd imod saadanne vrange og falske Spargements; hvorpaa Hans Kongl. Maj. allernaadigst haver skrevet med egen Haand denne sin Resolution:

"I have ingenlunde at befrygte o. s. v" (see her foran Pag. 137.)

Paa denne Fortrøstning og Forsikring om Hans Kongl. Maj. Naade lod jeg min kiere Hustru og Barn reise ud til min Avlsgaard Avindsøe, og efter at jeg var bleven tilpas af min Svaghed, da opvartede jeg underdanigst og takkede Hans Kongl. Maj. for allernaadigst Resolution og salvum conductum, havendes ved Afsked den Naade at kysse Hans Kongl. Maj. Haand; da tog Fyrsten af Ploen mig i Haand og forsikkrede mig om sit fyrstelige Venskab.

3) Generalmajor Schack fik længere hen i Tiden Commandants Charge i Kiøbenhavn, og jeg blev holdt for suspect.

4) Blev practiceret, at Portnøglerne skulde bæres op i Hans Kongl. Høiheds og de andre Kongl. Børns Gemak til deres Fru Hofmesterinde, da Generalmajor Schack fornam, at jeg protesterede imod, at de skulde bæres i hans Logement.

5) Udvirkedes Hans. Kongl. Maj. Befaling til mig, at jeg skulde begive mig ud til mine anfortroede Amter og der tage Hans Kongl. Maj. og det gemene Bedste iagt, for at divertere Hans Kongl. Maj. fra at sende Parollen til mig, hvorfor den først blev sendt til min Broder Rigens Admiral allene, som hver Dag sendte Ordet til Commandanten; men siden blev Parolen sendt til Vicecommandanten, og adverteret, at han ei mine Ordre skulde parere.

6) Blev jeg separeret fra Geheime-Conseilet og i Særdeleshed fra Conferents med Canceler Grev Ahlefelt Rigens Admiral og Rigens Marskalk, som i Hans Kongl. Maj. Fraværelse beholdt triumviratum imperium i Kiøbenhavn.

7) Blev Hans Kongl. Maj. bevæget ved vrang Beretning til at kaste et unaadigt Aasiun paa mig ved den Occasion, fordi min kiere Hustru var med vor kiere

Datter

Datter begge heel syge kommen til Printsessernes Gaard (paa Amager) mig uafvidende om deres Ankomst tilforn. Og der Hendes Kongl. Maj. Dronningen havde annammet hendes underdanigste Supplication og Begiering at maatte fare ind i Staden for at lade dem curere, da gik jeg til Oberjægermester Hahne og bad ham at ville contribuere dertil med Dronningen, da svarede han saa, bedst at være, at Fruers Sager ved Fruer blev dreven; og gik strak igiennem sin Longang op til Slottet til Hans Kongl. Maj. i den Alteration han sik.

8) Der Hans Kongl. Maj. var reisefærdig over til Lante-Rügen, da tog mig underdanigst den Dristighed til, at ønske trohiertig Hans Kongl. Maj. Lykke paa den farlige Reise, og bedre at Hans Kongl. Maj. førte sin Arme over i Skaane. Imidlertid jeg red ud paa Amager med Hans Maj, omsider saa kom Oberjægermester Hahne efter og red forbi Obermarskalk Winterfeldt og mig paa Hans Maj. høire Haand med Hatten paa Hovedet.

9) Da blev ogsaa practiseret og udvirket Hans Kongl. Maj. Befaling til Generalmajor Schack, at han skulde lade sætte Skillerhuse og Skiltvagter for Canceler Grev Ahlefelts, Rigens-Admiral Bielkes, og Rigens Marskalks Körbitzs Porter, og, uagtet at mit Navn ei derudi var nævnet, lod Generalmajor Schack tage begge Skiltvagterne fra mine Skillerhuse, og der Hans Kongl. Maj. var lykkeligen hiemkommen, lod han sætte en Skiltvagt hen igien.

10) Hans Kongl. Maj. var saa naadig forend sin Bortreise over til Lante-Rügen, at han lod Vieeskatmesteren, Oberjægermesteren, og Otte Skiel gaae fra sig af sit inderste Gemak ud i det andet til mig, som sagde: at Hans Maj. vilde gierne have mig hiulpen, mens de vidste ingen Raad dertil. Da svarede jeg dennem: at de maatte sige det til Andre end som til mig, som havde betient Generalcommissarii Charge, og vidste, at de kunde obligere og desobligere hvem de vilde, jeg søgte kun, at Skatten af mit ringe Gods maatte blive afkortet i min Besolding ꝛc. Viceskatmesteren spurgte mig, om jeg vilde antage hans Bestilling da vilde han give mig 100 Ducater, hvortil jeg noget ivrig sagde: at om jeg ikke havde betient min Charge bedre end han sin, da maatte jeg holdes for ꝛc. Saa gik de ind til Hans Kongl. Maj.; om de have berettet Tiltale og Gienssvar som passeret, eller ikke, er Gud og Hans Kongl. Maj. bedst bekiendt.

11) Grev Anthoni som fra Begyndelsen haver attacheret sig til Oberjægermester Hahne og de Arensdorffer, er ogsaa kommen og har practiceret sig ind i det Geheimeste Raad, og sat sig i Stolen i Slotskirken, førend Rigens Marskalk med os andre Geheimeraader kom did ind, efterdi paa de tvende Stole var nylig skreven Geheimeste Raad.

12) Der-

12) Dernæst for at forstærke deres Complot, efterat Oberjægermæsterens Svoger Generalmajor Rumohr var lykkelig (sic) skudt paa Lanterügen og General Frid. Arensdorf var condemneret og disgracieret, er practiceret, at Viceskatmester Holger Wind, Geheimeraad Jens Juel, Geheimeraad og Oberjægermester Joachum Vincents Hahn, Geheimeraad og Generallieutenant-Admiral Niels Juel, og Generalfeltmarskalklieutenant Baron von Wedel have bekommet Ridderordenen af Elefanten og Stol i Slotskirken over mig og de andre gamle Geheimeraad.

Man har ved Intriguer forført mig for Hans Kongl. Maj. før og siden, og bragt mig langt fra Hans Maj. hidtil Callundborg, hvor jeg lydigst patienterer med samt min hierte kiere Hustru og Barn, og idelig udi dybeste Ydmyghed supplicando anholder om allernaadigst Resolution, at jeg troskyldigst maa opvarte Hans Maj. og nyde Bestilling efter allernaadigste mundtlige og skriftlige Løfter.

Callundborg d. 26 April 1681. J. Bielke."

Som i et Postscriptum har Extrahenten eller Afskriveren af disse Documenter anmærket:

"1685 den 6 Octobr. døde Statholder Hr. Jørgen Bielkes Frue Magdalena Sibilla Gierstorff paa Amager udi den lystige Nilles Hus."

Uddrag af en Cancellieregistrant for Aar 1548.

Denne Registrant eller Protocol, som jeg ikke erindrer at være citeret af nogen af de Historieskrivere, som have handlet om Kong Christian 3die, giemmes paa det kongl. Bibliothek. Den har tilforn tilhørt Grev Thot, i hvis Manuscriptcatalog den forekommer under No. 827 i Folio. Det er en Trykfeil, at den der siges at have Aarstallet 1538 udenpaa Bindet. Her at aftrykke hele Protocollen Ord for Ord, saaledes som Suhm lod Sandvig og mig aftrykke Christian den 2dens Registrant i Samlingerne til den danske Historie, synes mindre nødvendigt, da Christian den 3dies Historie ikke trænger nær saa meget til Oplysning som hans Farbroders. Sproget er desuden her tydsk, imod at hine Expeditioner fra Christian den 2dens Cancellie, vare danske, og altsaa havde Værdie for Sprogets Ældes skyld. Jeg troer derfor ved Afskrivningen udaf denne Registrant især at burde indskrænke mig til nogle af de Rescripter og Befalinger, der enten skildre de Dages Aand og Sæder eller som maaske kunne tiene til at oplyse og rette en og anden historisk eller statistisk Omstændighed.

An

An Stadthalter Breida Rantzowen, des Hausvogts Besoldung, die angerichte Schefferei, Holtzung, und anders belangend. Actum Coldingen den 27 Martii Anno 1548.

Christian ꝛc. Wir haben dein Schreiben, betreffend das du dich des Bawes halber zu Boldenstedt zuuorhalten geursacht, empfangen und mit fernern Inhalt vernohmmen. Wollen dir darauff gnedigst nicht vorhalten, das Wir, als solches deine Gelegenhet erfurdert, befriedet; du wilt aber zu Segeberge der Hendel halben mügliche Versehung thuen, das auch die Post vom Reichstage der Ort befürdert werden müge. Als du auch des Hausvogts Besoldung halben Anzeig thun lassen, seint Wir zufrieden, das im ferner X fl. zugelegt werden. Und als die Schefferey angericht, ist uns Uns nicht entgegen, das ein Anzal Schaff als darzu behuff erkauft werde. Des Holtzes halben, als die Bürger zu iren nottürfftigen Gebew befürdern soll nach Gelegenheit der Gebewde einem 2, 3 oder 4 Stücke gegeben werden, das ander Holtz soll inen in zimblichen Werdt vorkaufft werden, dan die Gehültz merklich vorhawen, das auch letzlich den Underthanen zu den Gebewden und Unser selbs Notturft nich genugsam zu radte.

An den Apt zu Rüe Closter, Tomas zurschmede 6 Stück Holtz zu vorkauffen, und sonst die Gehüldts in kein wege zu vorkaufen belangend. Act. Kolding den 8 Oct. Anno 1548.

Christian ꝛc. Es hat unser lieber getrewer Thomas Zurschmede bey uns underthenigst gesucht und gepeten, das wir im zu gnaden zulassen wolten, das er sechs Baume von euch zu kauf erlangen mochte, zu Nodturft seiner Gebeude, nun haben Wir im solchs, wiewol wir die gehülts zu des Closters Beste unngern verwüstet sehen wolten, aus gnedigster Neigung nicht abschlagen mügen, und wollen im sechs Beyme vor gepürlich Kauffgelt zukommen lassen, und das Gelt zu unsers Closters Beste werden. Jr sollet aber sonst kein Holtz an unnser Wissen und Zulassen verkauffen oder die Gehülts in ander weg vorhauen lassen, dan allein zu unsers Closters Gebeude und Feurung, unnd werdet euch desselben unnachlesslich halten. Seint euch mit Gnade genaigt. ꝛc.

An Henrich Pflug Bergvogt in Norwegen, die Bergarbeit belangend, das er davon Bericht und seinen Vleis thun wolle. Act. Colding den 3 Aprils Anno 1548.

Christian ꝛc. Wir haben dein Schreiben, die Gelegenhet der Bergwerge und Bestallung derselben mit Erpietung deines getrewen Weisses betreffend, empfangen

pfangen und gnedigst vornuhmen; Wollen dir darguff nicht verhalten, das Wir, deinen Schreiben nach, zwey hundert Thunn Rogken und souil Malz von Alborch zu Nodturft der Bergkleut über zu schiffen bestellen lassen, wirt auch zu erstenn überkommen, und wirst dich damidt unsers Beuelsh gemess zu halten wissen. Was die Lehn betreffen und an Gelde auch zu Furderung ders Bergerwerks bedurfft, im dem wird unser Amptman uff Aggershausen Verschaffung thun, das derhalben zur Gebuhr und Notturft nicht zu erwindenn. Du wirst auch deinen Vleis thun, das die Arblit vorfordert, das in die Tieffe zu gelangen und die Genge mochten vorschrottet werden, da mit souiel müglich und bergleufftig zu befinden was in der Tieffe und beharlich zu hoffen. Was auch betreffend der jenigen Besoldung, als zu Furderung des Bergwerks deins Abwesens Uffsehen haben sollen, in dem wirstu dich mit Peter Hansen entschliessen, auch die Sachen dahin richten, das vergeben Geltspildung und Lohen, wie in unser Instruction gemeldt, vorschont. Du wilt Uns auch, wan Bottschaft an Uns zugelangett, den Zustand des Bergwergkes Schreiben, und was bergleufftiger weisse dein Anzeigen nach zuuormuthen, und ob demnach radtsam ferner mit der Arbeit zu uorfahren, aber nicht.

An denn Sadeler zu Schleswigk, das er die Pockeln und Zeuge vorfertigen solle, und wirdt ihme Verzeichnis wie die gefertigen werden sollen und 10 Daler überschickt. Actum Colding d. 16 Aprilis Anno 1548.

Christian ꝛc. Wir haben die Pockelen dreierlei Art als du fertigen lassen, samt der Probe des Sammets, so du an unsern Silberdiener Sebolt überschickt, empfangen. Nu haben wir die Zeuge und Sehele uberschlagen, und mussen der Pockeln mer sein dan Wir dir hieuor beuohlen, schicken dir demnach hiebey vorwart die Munster wie gros und wie viel ider Arth Pockeln sein sollen, und wirst sie mit dem allerreinlichsten zu verfertigt verschaffen, und sunderlich die nicht vergulden werden sollen, heupsch glatt und gleissent uf das allerscheinste lassen machen. — Wir schicken dir auch uf dein Begern zehen Daler uf dein Rechenschaft.

Schreiben an die holsteinsche Redte dy mit uff den Zugk nach dem Land zu Meissen erfordert. Actum Copenhagen den lezten Maii Anno 1548.

Christian ꝛc. Dem nach unser herzgeliepte Tochter Freulin Anna unsern vielgeliepten Oheimen und Son Hertzogk August zu Sachsen aus gottlicher Vorsehunge ehlich vortrawet, und Sontag nach Francisci, welches ist den 7 Tagk des

Monats

Monats Octobris, heimgebracht und Hoff gehalten werden soll, ist Unser gnedigst Begern an Dich, als unser herzgeliepte Gemahl einer Person sich gegen angezeigte Zeit uff den Zugk zur Heimführunge unser gelipten Tochter erheben wirt, Du wilt Dich dargegen gefast machen, mit vier gerusteten Pferden und einen gueten Stalklopfer. Wir schicken Dir auch das Muster zu deiner Leibkleidung, die von schwartzen Sammet sein soll, und Hoffgewandt, auch Muster wie deine Knechte zu kleidenn; wirst Dich auch sonst mit Ehrkleidern geschickt machen, das Du Dich mit hochgedachter unser geliepten Tocter uff den Zugk zu erheben, und sollen deine Knechte Püchsen und schwarz Schützen-Rüstung unter den Rocken führen.

Antwort den von Hamburg geben, Clagen über die Kaufleut zu Ripen Ochsenzollen, Tonnengeldt und anders betreffende. Actum Colding d. 25 August 1548. *)

Christian ꝛc. Wir haben ewer Schreiben mit eingelagte Angeben der Kauffleudt, als in unser Stadt Ripen Handtirung haben, empfangen und gnedigst vornohmen, und wollen euch daruff nicht vorhalten, das Wir der Handel mehresteils unbericht, wolten auch ungern, das zur Ungebür Jemandts was auffgelegt werden solt, und erfurdert derwegen die Notturft ewer Schreiben an unser Zollner Vogte und Andere umb Bericht zu gelangen, wollen auch nach beschener Erkundigung Uns mit gnedigsten Antwort gegen euch hin widder vornehmen lassen. Aber souiel den Zollen betreffen, als von den Ochsen, die ausgeführt werden, gegeben wird, das achten wir, habe sich nyemandts füglich zu beschweren. Es werden auch die unsern mit solchen gebürenden Zollen nicht vorschont: darum werdet ir, weil solchs ein ordentlich Ausgabe, die Clagenden berichten, sich in dem der Gebür zu halten. Der fünf Schilling halben, als von dem Witling gegeben, vormercken Wir auch aus des Kaufmans eignen Bericht, das solchs kein Newerung. Wie es auch mit dem Thonnengelde gelegen, das auch an mehr Orten, das dieselben behüfft, gegeben wirt, im dem dan damit solch Notturfft zu gemeinem Pesten zu erhalten Nymandt verschont, das habt Ir guet wyssen, und wolten euch dannoch solchs unangezeigt nicht lassen. Es soll auch an gebürlichen Einsehen nicht erwinden, das unpillig Beschwer vormitten.

An

*) Neppe er denne Rubrik saa ganske rigtig. Det var ikke over Kiøbmændene i Ribe det blev klaget; men det var Kiøbmændene i Hamborg som klagede over Tolden ved Ribe.

An die von Hamburgk, das der Kaufman sich des Winterlagers uff Island enthalten soll. Actum Colding den 29 August Anno 1548.

Christian ꝛc. Lieben Getrewen. Wir werden von unsserm Vogt uf Islandt bericht, das der Kaufman von Hamburgk das Winterlager uf Islandt halten lasse, und damit nicht allein Uns und den Underthanen sonderen auch den handtirenden Kauffman zu Uorfang und Schaden handelen; nun ist hievor der halben Bescheid ergangen, das solch Ligger zur Winterzeitten uff dem Lande nicht handeln sollen, sondern sich der gebürenden Zeit, als darzu vorordnet und benent, mit ihrer Handtyrung, wie ander Schiffer und Kaufleudt, als Unser Land besuchen, vorhalten, und wiewol Wir demnach wol füge, diejenige, als uf unserm Lande dermassen zu handelen tadtlich sich unternehmen, nach Gebür zu strafen, auch die Güeter, als in der selben Vorwaltung befunden, annehmen zu lassen, haben wir doch aus gnedig Neigung solchs beuor an euch gelangen wollen, den Kaufman daruff zu uorwarnen.

An Georg Koch Burgermeister zu Elbogen (Malmoe) die Geldschuld mit Herzog Albrecht zu Mechelnborg und Graf Christoff in Oldenborg belanged. Act. Colding den 20 Oct. 1548.

Christian ꝛc. Du hast dich zu erinnern, das Du Uns zwen Brief gegen die Begnadigung, als wir Dir gethan, zugestalt, ein von sel. Hertzog Albrechten zu Mechelnburg geben auf etlich tausent Gulden lautende, den andern von Graff Christoph von Oldenburg geben, darin er Dir etzlich tausend Marck schuldig; weil Wir aber die Haubtbrief itzt nicht zur Stedt bey Uns haben, wirst Dich ohn Zweiffel der Summen erinnern, auch weiill Copien von dan gemelten Vorschreybungen haben und dich darauff berichten; und weil wir dann entschlossen, sollich Schulden ausfürdern zu lassen, derhalben dann dein Volmacht erfurdert demjenigen zu geben, als Wir die Sach am Cammergericht aus zu fürdern werden beuelhen lassen, so begern Wir gnedigst, du wilt unter unser Stadt-insigel die Volmacht beyligendes verfertigen, auch darneben einen Gewaltsbrief unther deinen Sigel wie hieneben gestalt zu befinden, dann ohne sollich Gewalt wer kein Fürderung anzustellen, und viel veniger die Schuld zu erlangen.

An Docter Palladium Bischoff inn Sehelandt und Johan Machabæus Doctor Köngl. Maj. Zuschreiben, wie es um das Trientische Concilium und neue Zeitunge ꝛc. Actum Colding den 30 Marti Anno 1548.

Christian ꝛc. Wirdigen lieben andechtigen und getrewen. Wir schicken euch hieneben bei Johan Goltschmidt eine gedruckte Predigt von der Messe, als

der

der Suffraganeus zu Mentz zu Augspurg gethan und in Druck ausgehen lassen, daraus Jr euch zu ersehen, wie die Papisten ihrer Sachen gegrunt zu sein vormeinen, und die Messe sampt andere ungottliche Greuelen widder einzupflantzen gesucht werden, und wie wol wir nicht zweiffelen, der Almechtige werde gnediglich fürsehen, damit sein heilsames Wort und Euangelium von unserm Herrn Jesu Christo bey den Seinen erhaltenn und unverdrückt blibe, so mügen wir euch doch nicht vorhalten, das hart und vleisig dahin gearbeibet, damit das Pabstthumb widderümb uffgericht; und seint nheulicher Zeit alle Prediger und Geistlichen, als in Pfalsgraff Ott Heinrichs Lande gewesen, die hiebeuor unser wahren christlichen Religion anhengig und Lehrer gewesen, gegen Augspurg verschrieben worden und ihnen vorgehalten worden, das sie die alte catholisch Lehr, wie die genant wird, widderumb annehmen predigen und ire Weiber vorlassen sollten, die das nicht thun wolten, solten sich des Landes eussernn. Nu seint alle Prediger dem zugefallen, bis uff zwen, und haben die andern ire Pfarrenn und Kirchen behalten, sindt darzu auch beschenckt wurden mit einem Zergelde anheims, die zwen aber, so sich von unser wahren christlichenn Religion nicht begeben wollen, seint auch nicht gewis, ob sie das jenige was ir ist behalten konnen. Der Almechtig wolle gnediglich darzu sehen, und sein Kirch erhalten, und uns vor solchen schrecklichen Abfall gnedig bewaren, auch uns alle bis ins Ende bestendig zu sein Gnade und Segen vorleyhen! o. s. v.

Udskrift af nogle Documenter i de to Manuskript-Bind i det kongl. Bibliothek, som i den trykte Fortegnelse over de thotske Haandskrifter forekomme under No. 833-34 i Folio.

A) Sex originale Breve til Biskop Ove Bilde, og et til ham.

a)

Kong Christian den 2dens egenhændig underskrevne Skrivelse*)

Vor synderlige Gunst tilsorn. Klære Herre og Fader! som J skrive os til, at J have forsaret, at nogen af vort elskelige Raad og gode Mænd skulle være tilsinde

*) Denne Skrivelse er det formodentlig som Huitfeldt Pag. 1205. i sin Krønike sætter til.

at opskrive os Huldskab og Mandskab, hvilket vi ikke have forskyldt eller troet dem til eller og troe dem til i noger Maade, og haabes til Gud alsommægtigste skal vendest i en bedre Maade. Vi have vel spurgt saa Vi ere forført for mange, Vi skulle ville vide deres ærgeste, da, som I vel vide, have Vi forskrevet alt vort elskelige Raad Gode Mænd Kiøbstedmænd og menige Almue her i Landet. Thi at Vi ville vide deres Bryst og deslige at give dem Vor tilkiende igien; saa Vi maatte have villige og tro Undersather og Vi igien at bevise dem at være en mild gunstig naadig Herre og Konning. Derfor have Vi nu selve personlig givet os hid til Landet i en god Mening det kiender Gud, og forhaabendes at finde villige og tro Undersather for os. Thi kiære Herre og Fader! bede Vi Eder kiærligen og formane Eder paa den gode Tro vor kiære Her Fader og Vi have altid havt til Eder, at I ville overveie de beste Raad hertil, saa Skade Forderv og Mord maatte afvendes, og Landet at komme i en god Bestand igien. Vi ville gierne efter vort Raads Raad og Landets Leilighed lade os undervise og skikke os derefter. Thi kiære Herre og Fader, bede Vi eder kiærligen og tykkes os godt Raad være, at I strax forskrive over Eders Bispedom til alle Gode-mænd saa de give dem til Eder tilligemed nogen af de agteste Kiøbstedmænd; og at I forskrive Os elskelige værdige Fader Biskop Niels Clausen til Eder og møder Os personlig i Horsnes nu paa Søndag næstkommendes. Deslige at I ville forskrive og drage til Eder de fleste af Raadet og Gode-Mænd I kunne som ere andensteds i Landet. Om der Nogen var iblant, som for slig Løgn og Snak, Os er paaført, befrygted dem, da bede Vi Eder, at I paa Vore vegne sige dem til, at Vi ei i nogen Maade ville bevise dem andet end godt, Vi ville det holde trolig og fast. Kiære Herre og Fader! at I herudinden ville bevise Eder, som Vor gode Troe er til Eder, og at I visseligen selver personlig med værdige Fader Biskop Niels møde Os, at Vi selve personlig kunne have Raad med Eder at afstille slig Skade og Forderv paa Danmarks Rige; og om I fornemme nogen Forsamling eller Opreisning, at I det lade Os vide, det ville Vi med Gunst og Naade kiærligen forskylde. Befalendes Eder Gud. Skreven i Vor Kiøbsted Veile Sti. Vincentii Dag 1523 under Vort Signete. Christiern.

Item bede Vi Eder kiærligen, at I ville * * byde Os til, hvilke af Raadet oc (Godemænd?) skulle være, som saa ville opsætte sig imod os, og at I ikke spare Bud Præster og andre, som I ville sende ud at forfare al Leiligheden. Rammer Vort Bedste, som Vi Eder tiltroe. Hermed Eder Gud befalendes. ut Supra.

Opskriften paa Brevet er: Os elskelige Werdige Fader med Gud Herr Age Bilde Biscop udi Aars.

Med

Med en med Brevets jevnaldrende Haand er anmærket: "præsentatum in "Aaker sexta feria proxima ante Pauli conversionis."

b)

Fredericus, Dei gratia Danorum Vandalorum Gothorumqve Rex electus, Rex Norvegiæ, Dux Slesvicensis Holsatiæ Stormariæ &c.

Præmissa reverentia cum nostro sincero favore. Kiære Herre og Fader! som J skrive Os til, at nogre Vore Undersatte udi nogre Herrede i Aars Biscopdomme have siddet de Vore Breve overhørige, som Vi Eder sidstleden undte paa den Rettighed, som de og deres Forelderne pleie at give til Eder og den hellige Kirke, da sende Vi Eder nu Vore Breve til alle Vore Lensmænd udi Eders Stigt, at de skulle haardeligen underviise Almugen hver i sit Leen, og desligeste til Landsdommeren at han skal skikke Eder og Eders Provster Præster og Fogder Ret over dem, som sidde samme Vore Breve overhørige. Og sammeledes have Vi og tilskrevet nogre Gode-Mænd i Eders Stigt, at de skulle underviise deres Tienere, at de rette dem efter samme Vore Breve og i alle Maade fuldgiør dem som de indeholde. Og som J skrive os til, at J have paa Vore Vegne lade oppebære største Parten af Landehielpen i de Leen, som J have af Kronen og Kirken, og ville den lade antvorde hvor Vi ville den lade annamme, da have Vi tilskikket os elskelige Hr. Holger Rosenkrants og Mester Jesper Brockman, at de skulle blive beliggendes udi Kaaling og annamme samme Landehielp og udgive deres Qvitantse paa hvis de oppebære; og takke Vi Eder kiærligen for Eders Velvilligheded og Umage som Vi besynderligen alletider af Eder befinder i vore Ærender, hvilket Vi ville i alle Maade kiærligen med Eder forskylle og bekiende i hves Maade Vi kunde vide Eders Beste. In Christo valete. ex castro nostro Gottorp 4ta feria post beati Mathiæ Apostoli anno 1527. nostro sub sigillo.

Udskriften er: Reverendo in Christo patri Domino Avoni Bille Ecclesiæ Arhusiensis episcopo nobis sincere dilecto.

c)

Eders Naade min ganske velvillige Tieneste altid forsendt med vor Herre. Kiære naadige Herre! takker jeg Eders Naade ganske gierne for alt godt, som Eders Naade mig altid giort og bevist haver, for hvilket Eder Naade alletide skulle finde mig ganske velvillige til at forskylde udi alle de Maade jeg veed Eders Naade

Naade til Willige og Tieneste kan være. Kiære Naadige Herre! haver Peder Bilde givet meg nogne Erinde at vide paa Eders Naades Vegne, som er af Klosternes Eiendom, hvilket Eders Naade ville vide, om her er Noget talet om: da giver jeg Eders Naade venligen at vide, at jeg intet haver forfaret, at her endnu er talt noget om samme Eiendom; men dersom her noget bliver talet om, da vil jeg gierne svare det beste derudi Klosterne til Beste; og dersom jeg udi nogen Maade kan tiene Eders Naade til gode eller giøre for Eders Naades Skyld der vel er giort, da skal Eders Naade finde mig der ganske godvillig udi, og vil Eders Naade hermed den almægtigste Gud have befalet. Skreven paa Nyborg Søndagen invocavit Anno ****, *)

Johan Friis
til Heslager.

Udskriften paa Brevet er: Verdige Herre med Gud, Hr. Offue Bilde Sin naadige Herre.

d)

Min ydmyge underdanlige tro Tieneste Eders Naades Værdighed altid tilforn skrevet med vor Herre. Kiære naadige Herre maa I vide, det i Mandags næst forleden finge jeg Hr. Johan Ranzovs Skrivelse og Leydebrev, at jeg skulde komme til hannem til Viborg Tiisdag der næst efter kommendes om nogle mærkelige Werfue og Erinde paa Kongl. Maj. vegne, som han hagde at handle med mig, som Eders Naade og mig skulde storligen Magt paa ligge; da for saadan Leilighed og efter de gode Karles Raad, som der var inde paa Gaarden med mig, da vilde jeg ikke saa strax give mig derfra, forend jeg fik ydermere Forvaring; og samme Dag skrev jeg igien til forneevnte Johan Ranzov med en af mine Svende, og derefter nu udi Tisdagen skikked han til mig igien en anden Skrivelse og Leidebrev, som Hr. Johan og Erik Banner med hannem havde mig givet og beseglet, at jeg skulde endelig fremkomme til dennem. Da beraadte jeg mig med nogle af Eders Naades Tienere og Capitel Mester Jørgen Cantor og Hr. Maaritz Off ***, som dentid tilstede vare med de andre gode Karle, som hos mig vare paa Gaarden, og efter deres Raad gav jeg mig strax paa Veien til Hr. Johan, Erik Banner, Peder Ebbesen, og Gabriel Gyldenstierne, og var jeg dennem til ords udi Viborg nu paa Odensdag. Da var Hr. Johan Ranzov haardeligen begierende af mig paa Kongl. Maj. vegne, at jeg skulde strax andtvorde hannem Slotslogen til Silkeborg og hendes Tilliggelse til vor naadige Herres Haand, og saa strax vilde, at jeg skulde annamme til mig igien samme Gaard og Gods Kongl. Maj. og Eder

at

*) Aarstallet forekommer mig at være 1535, men aldeles sikker er jeg dog ikke.

at holde til gode, og sagde saa ydermere, at han hagde Befaling at indtage alt Biskopdomme og Stiftens Gaarde og Gods udi ligemaade som forskrevet stander, som Kongl. Maj. og Eders Naade skulde baade være fordraget om at saa skulle skee. Kiære Herre, efter den tro Tieneste Ære og Love, som jeg fornævnte Silkeborg af Eders Naade annammet haver, vilde jeg ingenlunde oplade eller forantvorde forne Gaard til nogen Mands Haand, før jeg forvidste Eders Naades Vilge og Mening, hvad jeg gjøre eller lade skulde udi saadan drabelig Sag, min Ære og Lempe anrørende. Da paa det sidste blev det saa endelig talt og forhandlet emellem os, det Hr. Johan Rantzov, og jeg skulde strax have vore Bud og Skrivelse til Kongl. Maj. og Ed. N., at I ydermere forfare forte Leilighed, hvor derom være skal, at jeg derefter kan rette mig. Derfor, kiære naadige Herre! skikker jeg nu til Eder denne Brevviser, Eders Naades troe Tiener Henrik Friis, at I ville nu tiltænke at lade handle og tale med vor naadige Herre, om det skal være Hans Naades Villige og Befaling om Stiftens Gaarde og Gods at saa skulde tilgange som foregivet er, hvilket jeg ikke tænke kan, at saa skal være, for den store troe Tieneste og Velvilligheed, Hans Naades Høimægtighed altid haver befundet hos Eders Naade hemmelig og aabenbarlig, og gonger Rygtet almindeligen her udi Landet iblant Almugen, som nu nyligen hiemkomne ere fraa Sielland, thet Hans Naade, Kongl. Maj., haver nu personligen og aabenbarligen forkyndet for then menige Almue udi Kiøpnehaffn, fri och fattig, at Hans Naades Høimægtighed vilde eders Naades Værdighed aldrig undfalde for samme Troskab og Velvilligheed, som I have alle Dage bevist og giort Hans Kongl. Forældrene fremfarne Konger udi Danmark og nu besynderligen Hans egen Høimægtighed udi denne lange Feide. Derfor, kiære Herre! troer jeg fuldkommeligen, at den gode Herre ikke tilsteder, at I skulde saa handles med udi nogle Maade. Efter saadan Leilighed, kiære Herre! beder jeg Eders Værdighed og gierne, at I vilde nu selver alle tingest heriblant viseligen betænke, som Eders egen Gaffn och Forbedring kan være. Det kiender Gud-alsommægtigste, at jeg gierne og flittelig vil bevise min Ære og troe Tieneste saa meget som udi min Magt og Formue meest kan være at betænke gjøre og lade heriblant som det sig bør. Hermed Eders Naades Værdighed Siæl Liv og Velfærd den evige Gud evindeligen befalendes. Skrevet paa Silkeborg Sti. Bartolomei Dag Aar ꝛc. MDXXX sexto.

Eders Naades ydmiuge Tiener
Hans Stygge.

e)

Perpetuam felicitatem ac cum omni qvà decet reverentia salutem. Kiære naadige Herre! talte jeg i Dag met Kongl. Maj. selver, og spurgde Hans Naade

Naade mig ad, hvor Eders Naade var. Da sagde jeg, at Eders Naade var dragen til Roskilde og ad Soor Kloster, som Hans Kongl. Maj havde givet udi Befaling, thi at Eders Naades Leilighed var saa, at E. N. ikke kunde saa ligge længe paa en Sted for Sygdoms og Skrøbelighedes Skyld; da spurgde Han, om Ed. N. var noget bedre tilfreds? Da svarede jeg, at E. N. gierne vilde skikke sig efter hans Kongl. Maj. Wilge. Da sagde H. N. at E. N. skal intet vorde at skade, og aldeles intet skulde miste ikke saa godt som en Fereken, og E. N. ikke heller skulde * * * eller tages fra til en Pendinge, men skulde beholde den Del E. N. haver, og dersom E. N. ikke havde der nok udi da vilde han faae E. N. mere til af Sit, og vilde handle med E. N. som en Fader. Disse Ord havde Hans Naade til mig ret nu strax, saa sandt mig Gud hielpe! Jeg beder, Eders Naade vil tage sig et godt let Sind til; det bliver med Guds Hielp bedre end E. N. troer eller agter. Kiære naadige Herre! udi hvis Maade jeg kan være Eders N. til Willige og Tieneste, gior jeg altid gierne, som jeg des pligtig er. In Christo valeat Paternitas vestra reverenda ad multos annos salva. Ex Hafnia, Sabbatho post Bartolomæi Apostoli, anno MDXXXVI

Jesperus Brochmand
Archidiaconus Arhusiensis.

f)

Vor venlige Hilsen tilforn sendt med Bud. Kiære Magens! maa J vide, at Os er til videndes vordet, hvorledes nogle Eders Svenne have nu til denne Hvitid jeget (jaget) og ladet Sett*) sadt igiennem Tollose Skov, som vi af Kongl. Maj. Vor naadigste Herre udi Forlening haver, og ladet dem bede og slaae 8 eller 10 Raadyr, som vi have fredt og holdet udi Fyrre: saa takke vi hver god Mand baade udi Jutland og her i Landet, vi have havt og have til Nabo, at ingen tildes have giort os saadant Hovmod og Uskiel, som os af samme Eders Svenne nu skeet er, hvilket vi forsee os til og intet paa tvile, ikke skal være med Kongl. Maj. vor naadige Herres Villie eller Befaling. Ikke have vi heller formodet os, og ei af Eder forskyldet, det os saadant Uskiel skulde have vederfaret enten af Edet eller Eders. Thi bede vi Eder, at J ville skrive os til igien med denne vor Tiener Knud Madssen, om det er giort af Eders Villie og Befaling eller ei. Befalendes eder Gud. Skrevet udi Skovcloster, Helligtrekongersdag Aar 1542, under vort Signet. Offue Bilde

Udskriften er: Erlig og Velbyrdig Mand Mogens Gotske, Kongl. Maj. Befalingsmand paa Roeskildegaard, venligen tilskreven.

g)

*) S. Ihre under Ordet Sitta. Sata udtolker han Insidiæ feris positæ.

g)

Min ydmyge Hilsen Eders Naade altid tilforn med vor Herre. Kiære Herre! Som Eders Naade giver mig udi Eders Skrivelse tilkiende, det Eder er til videndes vordet, at nogle af mine Svenne have Set sat igiennem Tolløse Skove Eder til Hovmod. Kiære Herre! saa sandt hielpe mig Gud, som det mig ganske leet og mod min Villie og Vidskab, at Nogen udgiort dette eller Noget, Eder kunde komme til Fortørnelse. Og skal ei findes, som for Eders Naade er sagt, at være Set sat igiennem Tolløse Skove, meden to Karle rede mit Hverv til Wallinderoth, som havde nogle faa Mionder og Stovere, og jagede med Bønderne i en Mose paa Wallinderødt Mark. Siden er Stoverne indkomne i Skovene og Karlene bleve staaende paa Marken; for Walinde Mænd have der Ager og Eyg inde under Skoven som de slaae inde under Egetræerne, vidste ikke Karlene, som de sige, andet end de maatte saa jage at staae paa det jeg haver i Befaling af Kongl. Maj. vor kiære naadige Herre. Men, kiære naadige Herre! hvor det kan maa være sagt for Eder, da er det mod min Villie, at Eders Naade er bleven fortørnet, og beder ganske ydmygeligen, Eders Naade vilde for Guds skyld overgive af Eders Hu og Hierte samme Fortørnelse. Jeg vil alletider gierne giøre af min yderste Formue hvis Eder er til Tieneste Villie og Gode, og begierer gierne Eders Naades gunstige Svar og Skrivelse, det jeg tienstligen gierne forskylde vil. Hermed Eders Naade den almægtige Gud befalendes. Skrevet i Østerup, Torsdagen efter Helligtrekongers-Dag Aar 1542.

Magnus Godske.

Udskriften: Erlig Velbyrdig Mand og værdige Herre med Gud Biskop Offue Bilde venligen.

Med saa meget større Føie begyndte jeg Afskrivningen af de to ovenanførte Volumina med disse 7 her anførte Breve, da de baade er noget med de ældste i Samlingen og tillige ere stilede til den i sin Tid saa høit anseete Biskop Bilde, om hvem Hr. Revisor Weber i 1ste Bind af nærværende Nye Magazin har leveret meget udførlig Underretning.

Det næste Stykke lader jeg være et jævnaldrende Document, som vel kun er en Concept uden Datum og uden Navns Underskrift, men det er upaatvilelig Udkast til en Ansøgning fra bemeldte Bilde af Aar 1536. Den lyder saaledes:

Til mene Danmarks Riges Raad forsamlede udi almindelig Herredag i Kopnehaffn.

Kiære Herrer og Venner, som Eders Herredom vel forfaret have, hvorledes vor Leilighed nu paa nogen Tid sig begivet haver, og hvorledes med Biskops-

dommens Gaarde over alt Riget forhandlet er, saa, kiære Herrer og Venner! er Eders Herredomme vel alle og vitterligt, hvor stor Tieneste vi af vore unge Dage altid flittelig Konger og Herrer i Danmark og vort fæderne Rige giort og bevist have, besynderligen Kongl. Majestæt vor naadigste Herres Hr. Fader Kong Fredes rich, hvis Siæl salig med Gud, hvor stor Tieneste Kost Tynge og Besværing Skade og Fordærv vi have havt udi Kongl. Maj. vor naadige Herres og Rigens Tieneste siden vi bleve Hans Naades Mand og Tienere nu paa andet Aar vi her udi Landet paa vore Penninge ligget have og udi denne forlednede Feyde, at vi udi alle Maade (saa sandt hielpe os Gud) været Hans Naade en huld og troe Mand, og tient Hans Kongl. Maj. saa flitteligen, at hvor eller udi hvilke Maade vi befinde kunde, Hans Naade Gavn og Beste forhandles eller udi nogen Maade frembringes kunde, da sparede vi derover hverken Kost Tæring eller nogen Del; vi formaatte ikke end heller vor egen Persen. Efter saadan Leilighed bede vi Eders Herredomme alle og hver besynderligen kiærligen og gierne, at Eders Herredom vil velgiøre og med al Flid alvorligen tale og forhandle vor Beste hos Kongl. Maj. vor elskelige naadige Herre, at Hans K. Maj. vil værdes og saadan vor lange tro Tieneste anse, sammeledes den store Tro og Love vi have sat til Hans Naade, desligeste og naadeligen betænkes Hans Naades egne Kongl. Ord og Løfte, Hans Naade os lovet haver, og var alle Dage, at vi maatte nyde vort Biskopsdom vort Livstid; det vi ganske ydmygeligen begiere og endnu os til Hans Naade forseer; hvis Forandring Hans Naade vil giøre efter vor Død og Afgang sætte vi ad Gud og Hans Naade selv. Vil Hans Naade og ikke lade os nyde alt vort Stift, da ville vi sætte vor Sag udi Guds Haand, og endda herefter som tilforn findes fornævnte Hans Naades ydmyge villige tro Mand og Tienere, forhaabendes og Hans Naade fuldkommelig tiltroende, at Hans Kongl. Maj. vil endog værdes naadeligen retfærdeligen og gunsteligen med os at handle; at Eders Herredomme herudinden vil troligen handle vide og ramme vor Sag, som vi Eders Herredom tilbetro, at vi maatte komme af denne Borgeleie udi vor fri Frelse, anseendes vor Skrøbelighed og Sygdom os dagligen tilslaae, ihvor vi ere, da ville vi ikke anderledes skikke os imod Kongl. Maj., end som en ærlig Mand bør at giøre. Det ville vi gierne og kiærligen med Eders Herredomme forskylde, hvor vi kunde være Eders Herredomme til villig Tieneste.

B) Østergaards Salg til Ulr. Christian Gyldenløve 1643.

Denne Contract angaaende benævnte i Odense Amt i Fyen beliggende Herregaards Salg meddeles egentlig for det i denne Anledning udstædte Kongl. Commisso-

uiſſortii ſkyld. Det er karakteriſtiſk, ſom alt hvad der kommer fra denne ſtore Konges Pen.

Følger her først Kiøbecontracten:

a)

Kiendes jeg Jørgen Kaas til Østergaard at jeg i Dag, ſom er den 28 Novembris Anno 1643, haver giort en uryggelig Contract og Forhandling med ærlige og velbyrdige Mænd Henning Walkendorf til Glorup, Kongl. Maj. Befalingsmand paa Odenſegaard, og Knud Ulfeld Jacobſen til Hellerup, Kongl. Maj. Hofmarſkalk og Befalingsmand over Giedſke Len, ſamtlig Hans Majeſtæts Deputerede paa ærlige og velbyrdig Ulrich Chriſtian Gyldenløve til Ulriksholm hans vegne, ſom efterfølger:

Først at jeg ſkal ſælge og afhænde til Ulrich Chriſtian Gyldenløve min Hovedgaard Østergaard med mit des tilliggendes Gods her udi Fyen desligeſte ſaavidt min Broder Niels Kaas paa Lod er tilfalden udi forn. Østergaards Hovedgaard; og hver Tønde Hartkorn udi forn. Østergaards Hovedgaard baade af min egen Anpart og min Broder Niels Kaas's vegne Tønden for 70 Rdlr., og udi forn. mit Bondergods Tønde Korn for 60 Rdlr., og Bygningen eftersom den er taxeret af Kommiſſarierne paa Skiftet efter min ſal. Fader. Hvorimod Hans Kongl. Maj. mig naadigſt haver bevilget, foruden forn. Østergaards og Godſes Betaling, Biſterlehn udi Norge til Forlening, dog med ſlig Condition, at jeg først ſkal aarligen have deraf ligeſaa megen Gonandt (foruden Betalingen) ſom min Indkomſt udi Østergaard og des tilliggendes Gods ſig aarligen kan beløbe, og det Øvrige efter hvis Jordebog hos mit Forlenings-brev, mig derpaa bliver leveret, aarligen at giøre Hans Kongl. Maj. god Rede og Regenſkab fore. Desforuden haver Hans Maj. naadigſt bevilget mig, at jeg med min Huſtru og Børn maa blive beſiddende paa Østergaard til førſtkommendes Philippi Jacobi 1644, og udtære hvis Foder og Ander jeg haver. Derhos haver Hans Maj. og naadigſt bevilget min nødtørftig Ildebrand til ſamme Tid, hvilket mig dog af Ulrich Chriſtian Gyldenløves Fuldmægtig ſkal udviſes, til hvilken forn. Tid jeg og da Gaarden ganſke ſkal quitteres, og mig ei heller videre efter denne Dag med Gaardens Mark Skov Ager eller Eng eller nogen des tilliggende Bønder ſkal befatte, men Ulrich Chriſtians Fuldmægtig derudi ſelv at disponere efter ſin egen Villie og Tykke udi alle Maader. Hvorimod beplichter ſig mig, inden førſtkommendes Nytaarsdag ſelv at forføie til Kiøbenhavn, og da at tage alle Documenter Lodder Jordebøger ſaa og Taxeringen paa Østergaards Bygning med mig, hvoreſter først Overſlag paa forn. min Indkomſt

af Østergaards Hovedgaard og Gods kan gjøres, hvorefter min Genant udi mit Forleningsbrev kan stiles, og jeg siden iligemaade at give Erlig og Velbyrdig Ulbrich Christian Gyldenløve til Ulrichsholm fuldkommen nøiagtig Skiede. Des til ydermere Bekræftning haver jeg trykt mit Signete herneden for og med egen Haand underskreven. Datum Ulrikksholm ut supra.

Jørgen Kaas.

b)

Kong Christian den 4des Commissorium.

Efterdi det berettes, at den Kaas, som eier Østergaard, endnu skal være tilsinds at sælge samme Gaard for 5000 Daler, om han kan faae nogen Leilighed af Kronen at sidde paa, da skal J fornemme, hvad hans endelig Mening er. Jeg vil gierne give hannem mere for Gaarden end den er værd, og lade hannem giøre sig Bygningen paa Gaarden saa nyttig som han kan, medens at giøre nogen Mutation paa noget Lehn, som bruges til Hofholdningen, for den Gaards Skyld, som haver ikkun 2½ Tønder, det skeer intet. At skaffe nogen Lehnsmand af for den Skyld det skeer ikke heller; hvorfor jeg seer intet, hvad hannem derom kan siynes. Kan der findes et Medium, som kan være practicabel, da vil jeg gierne giøre hvad ske kan. Ottense Gaard den 28 Nov. Anno 1643.

Christian.

Naar Jørgen Kaas haver saa meget Husrum paa Lehnet, som andre gode Folk som mig tient have, og han haver saa meget at leve af som han nu haver af sit Gods, da haabes jeg intet at han kan klage, naar hans Gods bliver hannem saaledes betalet som her i Landet brugeligt er. Enten Bønderne der i Lenet ere forarmede eller ikke, da faaer han sit Genant, Gud give hvorledes det gaaer til med det jeg skal have.

Hvem der leverer ham Lehnet, de faaer at give det under deres Hænder fra sig, hvorledes det er fat i Lenet, og i hvis Tid de ere forarmede.

At dette er rigtig Copier af begge Hans Majestæts naadigste Ordere til min Fætter Knud Ulfeldt og mig, anlangendes at handle med Jørgen Kaas om Østergaard, bekiender jeg Henning Walkendorff.

C) En Hoverieforening fra Aar 1578.

Er saaledes forhandlet for os Niels Kaas til Thurup Gaard og Christopher Walkendorff til Glorup imellem ærlig og velbyrdig Mand Jørgen Mørsvin og de Bønder som klagede paa ham.

For

For det første skal de ikke mere besværes med nogen Senge at holde der udi Klosteret som de hertildags giort haver, og dersom nogen af deres Sengeklæder bortkommen er, da skal de dennem igien betales.

For det andet skal de ikke besværges med noget Arbeide til Closteret mere end een Dag eller to om Ugen, uden alleneste om Høsten skal de hver Uge arbeide tre Dage, og naar de blive ude om Natten skal dennem gives om Dagen to Maaltid Mad.

Naar de og tilsiges at skal giøre Vegt, og det er bevisligt, deres Heste og Vogn ikke er tilstede, eller de skal giøre Hovdag, og de ikke (?) ere i lovlig Forfald, skal de komme og arbeide om anden Dagen, og ikke derfor pantes eller af Fogeden besværes med de fire Skilling at udgive, som de hertil giort haver; og naar de skal høste eller pløie skal de af Fogeden to Dage tilforn tilsiges.

Naar og Bønderne herudover findes uhørsomme, skal de derfor tilbørligen stande tilrette.

Til Vidnesbyrd at vi saadant Jørgen Marsvin og Ugedagsbønderne efter Kongl. Maj. Befaling den 5 Dag Junii Anno 1578 imellem forhandlet haver, som forskrevet staaer, have vi denne Seddel med vore egne Hænder underskrevet.

Niels Kaas med egen Haand. Christopher Walkendorf egen Haand.

D) En Tiendeforening af Aar 1604.

Med Anhang samme Tiende angaaende.

Kiendes vi os, saa mange som bygge og boe i Grindelos Sogn og tiender til Kongen og Kirken, at vi ere forligte og forenet med Jens Nielsen, Foged paa Ruggaard, paa hans Hosbonds ærlig og velbyrdig Mand Knud Rud til Sandholt Kongl. Maj. Lehnsmand paa Odensegaard hans vegne, udi saa Maade, at vi skulle selv beholde vor Korntiende med den Tiende som gaaer af Ørreby Mark udi dette Aar, og skulle selv udgive den sædvanlige Udgift til Kirken og Kongen, som er 9 Pund Rug og 18 Pund Byg og 4 Pund Havre; hvilket Korn vi bepligte os at opyde Kongens Part udi Hospitalet i Odense og Kirkens Part hos Kirkeverger. Hvilket Korn vi Grindelos Sognemænd bepligte os at opyde hver sin Part til Sancte Mortensdag forstkommende, og holde for^te Knud Rud dette skadesløst i alle Maader som for^ret staaer. Herforuden og over alt have vi lovet for^ne Jens Nielsen paa hans Hosbonds vegne 9 Pund Byg at opyde paa Odensegaard, som for^ret staaer, for vi maa selv beholde Foret hvad dermed affalder til Foring. Dette Forskrevne forlove vi ester^ne Mænd for alle Grindelos Sognemænd som ere Hans

Knud-

Knudsen og Otte Pedersen i Grindeløs, Jørgen Albertsen og Anders Nielsen i Westerbye, Hans Hieresen og Niels Knudsen i Engeldrup, at opyde til fornævnte Tid og Termin som forskrevet staaer. Og bepligte vi os fornævnte 6 Mænd at holde fornævnte Knud Rud dette skadesløs udi alle Maade dette nærværendes Aar, som forskrevet staaer. Til bedre Forvaring trykke vi for^{te} Mænd vore Signetet neden paa dette aabne Brev. Actum Grindeløs d. 10 August 1604.

Anhang til foregaaende Document.

Jeg Knud Rud til Sandholt kiendes og gior Alle vitterligt udi dette mit aabne Brev, at efterfom ærlig Mænd Mogens Henrichsen Niels Lauritsen Forstandere for det almindelige Hospital i Odense, og Hans Knudsen Hospitalmester sammesteds, have undt og tilladt, at jeg maa bekomme og oppebære de Kongl. Maj. Anparter af Korntienderne af Grindeløse og Klinte Sogner i Skamherred liggendes, som Kongl. Maj. naadigst haver funderet til Skolens Personers Underholdning i Odense, og maa dennem nyde og beholde min Livstid for aarlig Afgift, som skal være af Grindeløs Sogn 5 Pund Rug 9 Pund Byg og 1½ Pund Havre, af Klintesogn 5 Pd. Rug 5 Pd. Byg og 1 Pd. Havre. Hvilken for^{te} Afgift jeg tilpligter mig til gode Rede at yde Hospitalmesteren eller hans Efterkommere udi for^{te} Hospital eller paa de Steder her i Landet han mig forvisendes vorder aarlig inden Fastelavn udi godt ustraffeligt Korn, eller det Brev paa for^{te} Tiendet, som de mig givet haver, aldeles at være forbrudt, og samme Tiender ubehindret at komme tilbage til Skolens Personer igien. Og hves Boghvedtiende som falder paa for^{ne} Kongl. Maj. Anparter aarlig, den skal følge Skolens Personer og ingen anden. Skal jeg ei heller maa unde eller oplade for^{te} Tiender eller det Brev for^{te} Forstandere mig givet haver paa for^{te} Tiender, uden det skeer med beres eller deres Efterkommeres Villie og Samtykke. Til Vidnesbyrd haver jeg trykt mit Signet herforneden og med egen Haand underskreven. Actum Odense d. 28 Aug. 1601.

E) Tillæg til Forbuddet mod fremmed Øls Indførsel.

Et Reskript til Jacob Ulfeldt af 26 April 1622.

Christian 4de ꝛc. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, efterfom Vi for nogentid siden haver ladet forbyde, intet fremmed Øl at maa hid ind udi Riget føres eller her sammesteds haves, og Vi nu naadigst forfarer, Vore Undersatter udi Vore Kiøbsteder Flensborg og Hadersleu des uanseet ligevel fremmed øg hos dennem brygget Øl hidindfører og forhandler, under det Skin og Behielpning at de være Vore Undersatter og ikke for fremmede regnes; thi bede Vi Eder og ville, at

I allevegne udi Eders Lehn lader forbyde noget saadant Øl, som enten udi Fyrstendommet eller uden Riget brygget er eller derfra kommer, være sig Haderslev-Flensborger-Øl, Eckelunfør- eller Cacabille, eller hvad som Øl det er, at indføres sælges eller haves, under den Straf, ommeldte Vor Mandat om formelder, hvorefter I haver Eder at forholde og rette, eftersom I ville ad svare og være bekiendt. Dermed skeer Vor Villie. Befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhavn d. 26 April 1622. Under Vort Signet.

Christian.

Paa næste Side af dette originale Rescript staaer følgende:

Læst paa Nyborg Byting for Borgemester og Raad og menige Borgere tilstede vare, Mandagen d. 20 Maj 1622.

Læst paa Svendborg Raadhus for Borgermester Raad og menige Borgerskab, som tilstede var, d. 21 Maj 1622.

Læst paa Faaborg Raadhus for Borgermester Raad og menige Borgere som tilstede vare. Torsdagen d. 23 Maj 1622.

Læst paa Kiærteminde Raadhus Fredagen d. 31 Maj 1622 udi Borgemester og Raads og menige Borgerskabs Nærværelse som samme Dag tilstede var.

F) Christian den 4des Barsel- og Bryllups-Indbydelse til Jacob Ulfeldt.

Christian 4de. Vor synderlige Gunst tilforn. Vid, at Vi naadigst ere betænkt, Vor unge Datter ved Daaben næst Guds Hielp at lade indplante udi den christen Menighed den næste Søndag efter Fastelavn som indfalder den 15 Februar nu førstkommendes her paa Vort Slot Cronborg, og Vi gierne til samme Tid havde nogle Vore kiære tro Undersaatter af Adelen her hos Os tilstede; thi bede Vi Eder og naadigst begiære, at I ville rette Eders Leilighed efter, at I med Eders Hustru og hendes Jomfruer kunde samme Tid være her paa Slottet tilstede, og siden, efter samme Daabs Forrettelse, med flere Vore gode Mænd at giøre Eder lystige, saa og om anden Dagen dernæst efter at være hos, naar Os elskelig Jørgen Urne til Alslef, Vor Mand Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Cronborg, og Jomfru Margrete Marsvin, blive efter christelig Ceremonie og Skik indviede udi Ægteskab; og saaledes med Eders Præsents samme deres Ægteskabs Begyndelse og Bryllupshøitid at bepryde. Dermed skeer Os til Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Croneborg d. 7 Januar Anno 1624. Christian.

G)

G) Om Herlufsholms Skole.

Fragment af en Skrivelse til Jacob Ulfeldt af 1610.

— — — velbyrdige Børn. Vi ville ønske, det maa være skeet i en gavnlig og lyksalig Tid, og giver vor Skolemesters Skikkelighed og synderlig Flittighed mig en stor Forhaabning, at Eders Magnificents ikke skal have forgiæves havt denne gode Mening om denne Sted; thi det staaer næsten altsammen paa samme lærde Mands maadelige og fornuftige Disciplin, at gode Mænds Børn fremdrages ikke alleneste udi god Lærdom efter hver sit Nemme og medgivne Gaver, men meget mere udi adelige Dyder og gode Sæder, hvilken daglig og idelig Underviisning, de Adelsborn mest behøver, som Naturen haver givet tungest Nemme.

Hvis deres Øl og Mad anlanger med anden Tieneste af mig og de andre mine Medtienere, skal med Omsorg — — — — — — — — — — — — — —

Her skal holdes i Skolen ligesaa mange Herremænds-Børn udi det fri Tal som andre Almues-Folks Børn, som skulle være tilhobe 42 Personer, og saa længe det halve Tal 21 ikke er fuldt af Adelens Børn, maa andre gode Folks Børn opfylde deres Tal, som have bekommet den største Bevilling af Forstanderen udi Skolen at maa indkomme, naar hans Sted efter sin Inskrivelsestid bliver ledig, som siden først maa vige af dette fri Tal eller og betale sin Kost hver Uge 2 Mk. og 5 ß, saa ofte Herremænds-Børn ankommer, til saalænge deres Tal bliver fuldt, siden betale de over samme Tal ligesom andre. Nu haver Eders velbyrdige Børn opfyldt det niende Tal, og fattes endnu udi Tallet elleve. — — — — — — Hvilken Leilighed vor kiære Skoleherre, svarer Enhver som begiere deres Børn i Skolen; og jo flere Herremændsborn her kunde oplæres i Skolen, jo større er hans Glæde, og besynderligen naar deres Forældre ikke skulle besværes med nogen Kostpendinge, som tilforn udi lang Tid er skeet. Eders Magnificents vil for Guds skyld ikke fortørnes over min vidtløftige og ringe Skrivelse. Gud i Vold. Herlufsholm med Hast d. 1ste November 1610.

Eders Magnificents underdanige og velvillige Tiener altid

Mogens Bertelsen.

Udskriften er: Erlig og velbyrdig Mand Jacob Ulfeldt til Ulfeldsholm, Hovidsmand paa Nyborg, Danmarks Riges Raad og Canzler, ganske ydmygeligen.

Trykt hos Directør J. F. Schultz, og udgivet ved Professor A. Nyrup.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Siette Hefte.

Kong Christian 4des Anordninger,

Landmilitien i Danmark angaaende, i Aarene 1615-27, samt om Landeværnet 1612.

Det er Fortsættelse af de i 5te Hæfte her foran S. 147 begyndte Extracter af de thottiske Manuscripter No. 833-34. Disse Landmiliceindretninger omtales vel af Slange og Schlegel, men de Documenter som her leveres have ei før været trykte.

a)

Krigsordinantze og Krigsartikler, som Vi Christian den 4de med Guds Naade Danmarkes Norges Wenders og Gothers Konning ꝛc. haver ladet forfatte, hvorefter danske udskrevne Soldater og Fodfolk, baade Officerer og andre gemene Knegte, skulle have dennem efter at rette.

Efterſom udi fremfarne Konninger udi Danmark og Norge, Vore elskelige kiære Forfædre og Prædeceſſores, høilovlig Ihukommelſe, deres Kongelige Regiments Tid ikke have været brugeligt, at udi Danmarks Rige skulde holdes noget viſt Antal Krigsfolk tilfods, ſom Riget kunde være til en Forſikring og Beſkiermelſe, naar noget fiendtligt ſig tildrager, uanſeet, at naar man med Flid overveier Vore kiære Naboers, de omliggende Kongeriger og Forſtendomme, deres Tilſtand, og hvad udi diſſe Aaringer ſig derudi er tildragen baade udi Religions- og politiſke Sager, da forfares deraf, at Vore Riger og deſſen Indbyggere ikke nu ere udi ſlig en tryg og ſellig Statu, ſom de udi forrige Tider været haver — Hvilket Os bevæget og foraarſaget haver, nu itide Middel og Veie at betænke, hvorledes Rigens Indbyggere, Vore kiære troe Underſaattere, udi allehaande Tilfald og Caſibus kunde være forſikkret, ſaavidt mueligt er og Vor og Kronens Leilighed det kan taale, og paa det Vore Riger ikke herefter ſom tilforne ſkulle være aldeles blotte og mangelhaftige paa svede og tro Soldater tilfods, ei heller den Fornødenhed og Beſværing Os ſkulle overhænge, at man for-ringe Aarſagers ſkyld fremmede og udlændiſke Krigsfolk paa ſtore Bekoſtninger ſkulde lade hverve, og ind i Riget føre; da have Vi det forgangne Aar ved nogle Vore elskelige Raad og gode Mænd

af enhver Provints og Lehn udi Vort Rige Danmark ladet udnævne og indskrive til Krigsbrug nogle visse Gaarde, en Part jordegne Gaarde og en Part Fæstegaarde, af Vor og Kronens Gaarde, og naadigst befalet, at de, som samme Gaarde eie eller derpaa boe, altid herefter skulde holde en Soldat til fods, som sig for en Krigsmand tilfods skal lade bruge naar han tilsiges; og paa det alle som til slig Krigsbrug nu ere deputerede eller herefter forordnet blive, desbedre kunde vide hvorefter de dennem skulde forholde, da have Vi denne efterskrevne Krigsordinants og disse Krigsartikle ladet forfatte, efter hvilke det forn. danske Krigsfolk, saavel Officerer som Soldater, sig skulle efter regulere og forholde.

1) Først ville Vi altid holde tvende Øverster, en udi Jydland og en udi Skaane, som skulle være Øverster over det forn. Krigsfolk, og have Commandement over alle Capitainer og Officerer, og tilsee, at med Alting ganger ligeligen og ret til; hvilke vore bestilte Øverster ogsaa skulle blive tilforordnede nu strax en Øverstelutenant, Vagtmester, Quartermester, Gerichtschultus, Proviantmester, og slige Officia, paa det de den Del, som Os og deres Fædernerige kan komme til Gavn og Gode, desrigtigere og bedre kan stille i Verk.

2) Desligeste skal og enhver Fene Knegte have en Capitein og en Luttenant, som skulde være øvede Krigsfolk; men Fendriker, Sergeanter, og andre slige Officerer, som ringere ere, de skulle tages af det gemene Bondefolk.

3) Disse Vore danske Krigsfolk ville Vi første Gang bevehre med slige Gevehrer, som de bør at have, saa denne første Udrustning ikke skal være dem til Besværing; men efterat Vi dennem førstegang saaledes have bevehret paa Vor og Kronens Bekostning, da skal de dennem siden selv altid med dygtige og gode Gevehrer paa deres egen Bekostning forsyne, uden al Vores og Kronens Bekostning og Pengespilding.

4) Skal hver Capitein dele sine Knegte i Corporalskab, og hver Corporalskab være stærk et halv hundrede Mand og mindre eller mere, efterdom Leiligheden begiver sig og Soldaterne nær hos hverandre ere boendes, saa de kan drilles paa en beleilig Plads hos en Landsbykirke, som deres Gevehrer i et Skab er udi forvaret, hvilket Skab Vore Lehnsmænd skulle lade gjøre paa Vor Bekostning, saa Knegtenes Gevehrer derudi kan giemmes, dog Capitainen at have Nøglen dertil, og selv Skabet aabne, og Gevehrene udtage naar Knegtene skulle exerceres og bruges, anseendes, at Soldaterne ingenlunde i Kiøbstæder men paa slige Plads, som er nær ved samme Kirke som Geværene ligge udi, altid skulle drilles og exerceres, og Capiteinerne med sine undergivne Officerer der at møde, saa Vore Bønder, som til Krigsbrug ere udskrevne, med Officerernes Reiser frem og tilbage ikke i det ringeste skulle besynges.

5) Naar

5) Naar ingen Feide er, og Vi dennem Noget paa Vore Vegne at forrette befale, udi den Provints de ere udi, da skal de det uden Besolding at giøre være forpligtede; men dersom Vi ville bruge dennem uden den Provints de boe udi, og det skal vare over en Maaned, da ville Vi give dem Løn og Besoldning.

6) Endog paa de Gaarde, som til Krigsbrug ere udskrevne, findes Bønder, som baade for Alderdom Skrøbelighed og anden Tilfald skyld ikke udi egen Person kunne bruges, da skal slige gamle Folk være tilladt, at holde en ung dygtig Karl i deres Sted, enten en af deres egne Sønner, eller, om de ikke have Sønner som dertil tiene, en anden ung Karl som er født i Landet, hvilken Fanen skal sværge og altid være tilrede, naar paaæskes, og skal Capitainerne med slige Folk at antage, eller nogen Besolding at love paa Bondens vegne, intet sig befatte, allene tilsee, at det er dygtige Knegte, og det uden al Vild.

7) Samme Ungekarle, som sig saaledes af Bonden lade antage, skal Bonden give til Løn et helt Aar 18 Rdlr. eller og Korn Fæ Klæder eller andet istedenfor, efter som de indbyrdes derom kunde forenes, og skal Knegtene blive i Tieneſten hos Bonden Aar og Dag, og ikke før drage fra hannem. Vil samme Ungkarl sig forandre og drage fra Bonden, da skal han det tilkiendegive baade Capiteinen og Bonden, han tiener, et Fierdingaar tilforn; det samme skal og Bonden giøre ved Knegten; og naar Aaret er ude, da maa han begive sig af Tieneſten og tage Pas af Capiteinen. Dog, dersom nogen Tog er forhaanden, da maa Soldaten ingenlunde sige sig af Tieneſten, mens skal derudi blive, indtil Hosbonden vil hannem forløve; og saa ofte Capiteinen tilsiger hannem paa nogen vis Sted at møde, enten at exerceres, eller til noget Vores og Rigens Gavn og Arbeide at forrette, da skal han møde tilstede, og af Bonden ingenlunde forhindres siden at fortøve hos Capiteinen indtil han af hannem igien bliver forløvet; og naar han er forløvet, da skal han ufortøvet begive sig hiem til sin Husbonde.

8) Naar nogen Soldat som er født i Siælland paa Vort og Cronens, fra Fanen lovligen haver afskaffet, og vil sig bosætte, da maa han ingenandensteds sig nedersætte eller boe uden paa det Lehnsgods udi fornævnte Siælland, som han er barnfød paa.

9) Naar slige Knegte ere ikke udi Vor og Rigens Tieneſte forhindrede, da skal de være hiemme udi Bondens Gaard, og giøre samme deres Husbonds Arbeid med Avl og Gaards Arbeide, ligesom andre Bønderkarle giøre, der tiene for fuld Løn og ikke bruges i Krigen; de skulle lade sig nøie med slig Mad og Øl som Bonden selv nyder og som han formaar; findes Knegtens Forsømmelse eller Modvilligheed herudi imod sin Husbond, da skal han af Capitainen derfore straf-

fes med Fængsel eller og med haardere Straf, efter som hans Forseelse og Modvillighed er stor til.

10) Naar disse forn. Knegte udi Vor og Rigens Tieneste vorde brugte, saa de af Os deres Maanedsbesoldning eller Kost bekomme, da skal dog derfor intet kortes dennem af Bonden, som dennem haver udgiort.

11) Hvem som haver disse Krigsfolk noget til at tale, som deres Ære stand Liv eller sligt vedkommer, da skal det skee for Krigsretten, og skal Capiteinen give det Øverſten tilkiende, og han være forpligtet at skaffe Ret over Enhver som under hans Regiment foret haver. Men in foranſibus negotiis og Trette, som fornemmelig til Herredsting og Landsting høre, naar nogen Knegt beskyldes af En som ikke er under Regimentet, som er for Arv-tretter, Jordtretter, vitterlig Gield, Løfter Bred og Segl eller andet Sligt, da skal det skee til Herredsting og Landsting, og Knegtene forpligtede være der at svare, at tide Dom, og derefter sig at forholde; og skal hans Capitain derimod hannem ikke maa forsvare, eller slige Sager til sig giøre anhængige.

12) Alle Capiteiner og Capiteinlieutenanter skulle udi Fredstid have en god Gaard af Vor og Cronens qvit og fri, hvorpaa de skulle boe og reſidere, og den samme ogsaa selv bygge ved Magt holde og forbedre, og skal gives hannem derforuden til aarlig Pension 100 Rdlr.; en Lieutenant skal iligemaade have en god Gaard qvit og fri og til aarlig Pension 60 Rdlr. Naar de reise, skulle de selv skaffe dennem Vogne, og tære paa deres egne Penge, og ingenlunde beskatte Bønder: men i Feidetid naar Fehnlet bliver opmanet, og skal lade sig bruge for Fienden til land eller vand, eller i Befæstninger, da skal baade Capiteinen og Lieutenanten beholde alt det de udi Fredstid nydt have, og ville Vi dertil give hver Capitein og Capiteinlieutenant om Maaneden 16 Dalr. og Lieutenanten 10 Dalr.

13) Alle Fendrikker Sergeanter og slige smaa Officerer, saavelsom og alle andre gemene Knegte, som ere nu indtegnede og udnævnte eller herefter blive tilnævnte, skal nyde deres Gaarde, de paaboe, qvit og fri for aarlig og sædvanlig Landgilde, fri for Husbondhold og Indfæstning, Vegt og Arbeid, item fri for Skat, naar almindelige Skatter udskrives, aldenstund og saa længe de ere udi samme Stand og Bestilling. Mens udi Feidetid, eller naar vi dennem paa nogen Tog udi Rigens Bestilling ville bruge, da skal enhver, baade Officerene og andre gemene Knegte, beholde det de udi Fredstid nydt have, som forskrevet staaer, og dertil gives om Maaneden enhver Fendrich 10 Dr., en Sergeant og slige Officerer hver 4 Dr., og enhver gemeen Soldat 2½ Dr. om Maaneden, alt udi Rigsmynt beregnet, og tolv Maaneder beregnet om Aaret.

14) Sal

14) Skal Vores Øverste have god Agt og Indseende, at Vore Krigsfolk, som hannem ere undergivne, flitteligen søge Kirken og de Steder hvor Guds Ord prædikes og Sacramenterne uddeles, og at de udi alle Maader sig saa hos Nabo og Gienbo forholde, at Vi deraf ikke have Uro og Besværing.

15) Samme Vores Øverste skal ogsaa hielpe af sin yderste Magt og Formue, den gemene Skik og Landslov at holde ved Magt, og tilholde Krigsfolket, enten de ere hiemme eller de reise igiennem Riget, efter Vores Befaling eller paa deres egne Vegne, at de Ingen forulemper eller betynger, men Enhver giøre den Del, ret og billigt kan være.

16) Vor Øverste skal være forpligtet, saa ofte behov giøres, paa en beleilig Ort og Sted at holde Krigsret; han skal til sig tage saa mange Capiteiner af samme sit Regiment, som meest dygtige ere, og næst boendes ere, hvilke han skal bruge i Sager at høre og Dom at afsige.

17) Naar slige Krigsret holdes, da skal efter Dommens Indhold strax Justitien administreres efter Artiklenes Lydelse. Saafremt nogen Sager kunde sig tildrage, som tvilagtige ere, da skal Vor Øverste Sligt Os, eller den som paa Vore Vegne det øverste Commandement haver, give tilkiende. Men grove og vitterlige Forseelser maa han ingenlunde hverken pardonnere eller opsætte, uden han derpaa Vor eller Vores øverste Befehlshebers udtrykte Befaling haver.

18) Udi lige Maader skal det være Capiteinerne formeent, igiennem Fingre at see med deres Soldater, mens (de) skal strengeligen holde over Artikelsbrevene, saa at Alting rigtig efter deres Indhold bliver efterkommet.

19) Naar nogen Sag iblant Krigsfolk sig tildrage, som Straf værd ere, da skal de som slig Straf fortient have, udi Jern og Fængsel forvares, indtil Sagen er for Krigsretten indkommen; mens saafremt Sagen ikke vigtig er, da maa de stedes til Borgen, saa at deres Medbrødre for dennem maa love indtil Sagens Uddrag, mens (i) Sager, som gielde Liv og Velfærd an, maa ingen Borgen tages, men en Enhver borge for sig selv.

20) Alle høie og lave Officerer skal hermed være advarede og befalede, at de for Justitiens Administration ikke tage Pending eller Pendings Værd, og naar nogen Soldat enten lidt eller meget sig forseer, da skal ingen Befelshebbere, i hvad Officia han have kan (undertagendes Profossen hvorom hereffter skal meldes), af Nogen tage Pending eller Pendings Værd under sin Halses Fortabelse; mens ihvemsomhelst sig imod Artiklerne forsyndiger, han skal efter Artiklerne straffes, eftersom Krigsretten hannem det tildømmendes vorder.

21) Naar Profossen eller hans Luttenant Nogen for sin Forseelse anklagendes vorder, og samme anklagende (anklagede) Person sin Sag selver ikke for Ret

og

og Dom kunde fremføre, da maa en af Fendrikkerne (under Regimentet) eller en anden Soldat, som han dertil kan bevilge, paa hans vegne Sagen til Rette udføre.

22) Bliver nogen Soldat af Profossen eller hans Lieutenant sat i Jern for retfærdig Sag, da skal han selv betale Jernet, som hannem lod sætte, dog ikke Capiteinen og Lieutenanten hermed at være meent. Bliver Nogen rettet, og hans Anklager er ikke under Regiment, da skal han som hannem anklagede, staae al Omkosten, og skal Profossen tage for Jernet af hver Person ½ Mark, og for hver Fanges Kost om Dagen ½ Mark og ikke mere; men en Officeer betaler dobbelt saa meget.

23) Skal gives for hver Dom som tages beskreven paa Papir ½ Daler og paa Pergament 1 Dalr., og for hver Vinde (Vidne) som tages beskreven 1 Mk.

24) Naar nogen Sag sig tildrager, som angaaer Officerer imod hverandre, og derudi gaar Dom for Krigsretten, med hvilken Dom de ikke ville nøies, saa skal dennem være forlovet at appellere for Os eller Vor Feltoverste i Vor Fraværelse.

25) Saafremt nogen Sag sig tildrager imellem Øverſten og hans undergivne Capiteiner, da skal samme Sag ikke for Krigsretten stevnes eller ventileres, mens skal for Os eller for hvem Vi dertil forordinerer, som krigsforstandig er, dømmes.

26) Øverſten og Capiteinerne skal være forpligtede, hver Mand, og i hvem det af dennem begiærendes vorder, at forskaffe rigtig forseglede Vidnesbyrd med 6 eller 8 Segl fore, i de Sager, som af dennem eller deres undergivne Krigsfolkes Vidnesbyrd bliver begiæret, hvilket enhver Capitein skal være forlovet at giøre, saaledes at naar Nogen ihvem det være kan af hannem begierer, at enten faa eller mange udi en Sag skulle vinde, da skal Capiteinerne tilsammenkalde den samme Dag om mueligt er de næst omliggendes Soldater, hvilke i det ringeste skal være 50, og skal i deres Nærværelse lade forhøre Vidnesbyrd, og dennem, efterſom før er rørt, udgive. Dog skal ingen Vidnesbyrd gives Nogen beskreven, uden begge Parterne eller deres Fuldmægtige der ere tilstede.

27) Skeer det og saa, at Nogen af Soldaterne som for Gaarde sidder, forbryder deres Liv og Ære, da skal han paa Liv og Ære straffes under Regimentet, som tilforn formeldet er.

28) Men hvad vigtige og store Sager er, og Capiteinen sig der besværger udi, de skal indkomme for Øverſten, og han siden derover at lade holde Ret.

29) Findes da nogen Soldats Forseelse saa grov, at han dermed sin Boeslod haver forbrudt, da skal Vor Lehnsmand ikke anſee, at han er Soldat, mens alligevel den paa Vore Vegne at annamme; mens hvad hans Gaard er anlangendes,

des, den skal komme til hans Arvinger, og de deraf at holde en Soldat, som han tilforn giort haver.

30) Naar nogen Soldat udi Kiøbstæderne eller udi Lehn sig modtvilligen anstiller, da maa Vor Lehnsmand eller Byfoged dennem fængsle, mens strax give hans Capitain det tilkiende, og naar Capitainen samme Soldat begierer, saa skal Vor Lehnsmand eller Byfoged hannem den lade følge. Hvad Vold og Herverk anlanger, derfor skal han bøde til Os og Byen efter Landsens Vis og Lov.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 17de December 1615. Under Vort Signet. Christian.

b)

Krigsordinants af 12 April 1621.

Vi Christian 4de ꝛc. Giøre Alle vitterligt, at, efterdom Vi naadigst haver befunden, at den Krigsordinants paa Fodfolk, som hidintil her i Riget været haver, for adskillige den følgende Uleiligheder fast besværlig er at underholde, da have Vi i den Sted, med Os elskelige vor Rigens Raads Raad og Betænkende, naadigst for godt og raadeligt anseet denne efterfølgende at anordne og befale.

Først skulle alle Vore og Cronens, saavelsom Closters Capitels Provsters Kirketieneres og alle (andre) Bønder, Adelens Arve-jordegods og de Gaarder, Krigsofficerer paaboe, allene undtagne, lægges udi Læg nemlig 9 i hver.

Forbemeldte 9 Bønder skulle underholde en Soldat, som skal være en ugift Karl, hvilken Karl en af samme Bønder skal tiene for den i Vores naadigste derom udgangne Mandat formeldte aarlige Løn, og være under Krigsretten, naar han er hos Compagnier og sine Officerer, og ellers svare til Herredsting Landsting og for Vore Lehnsmænd, under hvilke han befindes eller tilholder; og skal samme Soldat, foruden forberørte Løn og det ar han for hvis Landskat, som paabydes, er forskaanet, have af forn. 9 Bønder til et Par Sko Krudt og Lunte 5 Mk. courant og 6 Skilling hvert Aar, saa længe han er under Fanen, og intet videre i Fredstid; og skal samme Pendinge Soldaten selv tilstilles og ingen anden og det tvende Terminer om Aaret. Udi samme Tieneste skulle forn. Soldater blive i 3 Aar, og skal Bønderne skiftes den ene En, den anden en Anden, og saa fremdeles at have i Tieneste, naar den, udtient haver, er afskaffet. Saafremt nogle af samme Gaarde, som ere lagte i Læg sammen, saa smaa ere, eller Bønderne derpaa boende saa forarmede, at de ikke formaae Tyende at underholde, da skulde de, som større Gaarde og bedre Formue have, samme Karl i Tieneste beholde,

dog

dog skal det være Karlen frit for at tiene paa et andet Sted, om han Tieneste kan nyde; hvilken under høi Straf under al Naade skal være forpligtet alt det Bondearbeide intet undtagen at forrette som en Tienestekarl bør og hannem af Husbonden befales, findes han modvillig, straffes paa sin Løn og derforuden paa Kroppen, efterdi god Disciplin ingensteds høiere end under saadant Folk er fornøden.

Naar nogen Tienestekarl sine 3 Aar under Fanen haver udtient og bekommer sit ærlige Pasbordt, da skal han ikke igien udskrives, med mindre, det Gud naadelig afvende! nogen aabenbare Feide paakom, og han da ikke var gift og besad nogen heel eller halv Gaard, thi da skal han forskaanes, med mindre Rigens høieste Nødtørft saadant fordrede.

Naar forbemeldte Soldater blive fordrede af deres Officierer, at underrettes, hvorledes de med deres Gevæhr skulle omgaae, da skulle Bønderne, efter som de meget eller lidet give i Læg, nødtørftelig udstaffere samme Soldaters Knapsæk med Proviant og en Skilling to eller tre til Øl, efterdi de længe udeblive, og ville Vi naadigst med Officerene det lade forordne, at saadan Exercering det ringeste muligt er skee skal og ei i Pløie- Saae- Høst- Tid, med mindre Rigens Nødtørft saadant udkrævede.

Forbemeldte Soldater skulle og lade sig nøie med hvis Bønderne til Tæring medgive saavidt dennem neppeste mueligt, og dermed alvorligen tilholdes af Lehnsmændene saavel som deres Officerer at skikke sig efter Tiden.

Dernæst saafremt Vi naadigst foraarsages, samme Knegte at bruge, da ville Vi fra den Tid de fra deres Husbonde udgaae og saa længe de udi Vores Tieneste og Forfald ere hver Uge halvtredie Mk. current dennem til Lehning lade give, saaledes at den bedste og ældste Trediedel af Knegtene skal gives 4 Skilling og halvtredie Mk., den Trediedel næst dennem længst tienet have halvtredie Mk., den Trediedel, nyest og sidst er antaget, halv tredie Mark ringere 4 Skilling; og skulle imidlertid deres Hosbonde dennem ingen Løn pligtig være, meden Saadant med dennem efter den Tid de ude ere afregne, efterdi Vi selv naadigst dennem lønner; Og endog Vi Fuldmagt give Os elskelige Vore tilforordnede Commissarier at anordne med samme Folk at udtage og udskrive, efterdi de bequemmeligst befinde, dog, paa det Fogderne ikke med Udskrivelsen skulle søge Fordel, naar herefter andre i deres Sted udtages, som enten udtient have, eller og tilforn, før deres Tid og 3 Aar ere ude, hvilket maa skee, saa fremt andre i Herredet ere, som i deres Sted kan udskrives, fæste Gaard og selv den forestaae og indtage; ville Vi naadigst hermed alvorligen befalet have, at Lehnsmændene selv, uden fornævnte Fogders Tilskyndelse eller Vidskab, samme Soldat af de skikkeligste unge Karle udi Lehnene ere skulle udnævne. Og kan vore Lehnsmænd altid have vis

Forteg-

Fortegnelse paa alle unge Karle, i Lehnet findes, som over deres 18 Aar ere, saa og sig til Behielpning, om de for Svaghed eller andet nødigt Forfald det behove, af Sognene opkræve nogle visse Mænd, som saadanne Knegte, dog med Lehnsmændenes Raad og Vidskab, skulle udnævne; og skal, saavidt skee kan, derhos agtes, at i det ringeste en Trediepart af de, tient have, altid i det ringeste er i Tieneften, saa hvert Aar en Trediepart af samme Knegte i deres Sted, der aftakkes, tilnævnes. Hvorefter Alle og Enhver sig kunde vide at rette. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn, d. 12 April Anno 1621. Under Vort Signet.

Christian."

c)

Christian 4de. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, efterdom Vi naadigst raadsomt have eragtet, den Krigsordinants her udi Riget hidtil været haver at forandre, da bede Vi Eder og ville, at I med det allerførste og engang inden St. Hans Dag førstkommendes retter Eders Leilighed efter, der udi Vort Land Fyen og paa Langeland Cronens saavelsom Closter- Capitels- Præsters- Kirkers- og alle Bønder, hvor de helst ere, Adelens Jordegods allene undtagne, i Læg sammen at lægge, saa at 9 udi hvert Læg beregnes, hvilke forn. 9 Bønder skulle tilhobe underholde en ugift Tienestekarl, som nogle visse, til to eller tre, Aar skal tiene for en Soldat efter denne Vores naadigste herhos følgende Forordning, hvilken I nu strax have at sætte i Verk og tildele enhver Capitain sine Knegte og de Herreder som hans underhavende Soldater skulle forskaffe; og ville Vi naadigst hermed Eder have befalet, flittig at have i Agt, saavidt skee kan, at Ingen som Jord bruger, der deraf Landgilde giver og ikke bør at forskaanes, bliver forskaanet, under det Skin, de Boel- Udbyggere- eller halve Gaarde berettes at besidde, men at saadanne med de rigeste og beste Bønder lægges udi Læg, og, at enhver, fernere Vidtløftighed at undvære, nu strax for sin Anpart at udgive, sættes; hvilke dog ikke skal være meent, at jo efterhaanden, efterdom Gaardene mærkeligen kunde forbedres eller forværres, med Vor egen naadigste Bevilling efter noiagtig Underretning den Ene kunde af den Anden saadant igien paalægges, efterdom endeligen kunde være fornødent; og endog udi denne Vor naadigste Anordning de Bønder som allerede udskrevne Knegte holde med beregnes, dog ville Vi ikke have forandret samme Knegtehold, førend denne Ordinants, nu foretages, kan stilles i Verk, paa det Riget i denne selsomme Tilstand af al Defensionsmiddel ikke skulde findes aldeles forblottet, hvilket (I) og hos denne Eders Commissionsforretning underdanigst have at rette; og Lehnsmændene derom at advare. Og ville Vi med Un-

derofficerne herefter saaledes have forholdet, at J forn. Underofficerer, som ere Fendrikker Sergeanter Corporaler saa og Trumbslagere og Pibere, enhver dennem forordner og tillægger en god Gaard af de, tilforne Soldater holdt have, hvilke de med lige Vilkaar maa for deres Bestilling nyde og beholde, efter som de andre dennem tilforn havt haver. Hvad Faner og Gevehret anlanger, som de forrige udskrevne Soldater have havt, ville Vi, de nu nyligen Tilordnede skulle gives, ansеendes, Compagnierne allene forandres og ikke casseres. Og efterat Vi endeligen fornødent agte, om denne forn. Krigsordinants ellers nogen Frugt skal skaffe udi tilkommende Tider, naadigst en vis Andel Adelburs eller fri Knegte at underholde, og skulle de være under hvert Compagnie 10 saadanne fri Knegte eller Adelburs, som skulle være gamle og forsøgte Soldater, som, om behov giordes, i det fornemste Led kunde marchere og de andre anføre, og ellers efter Leiligheden til Krigsofficerer at bruges tienlige være kunde. Og skal til forn. 10 Adelsbuts under hvert Compagnie udtages 10 de beste Bondergaarde, som for Soldater at holde udskrevne ere, og ingen udtages uden de gode ere og saadanne Soldater kunde underholde, ei ansеendes allene deres Formue som Gaardene nu hesidde, men forte Gaardes Eiendom og anden Tilliggelse; efterdi Vi visseligen formode, saa mange gode Gaarde jo under hvert Compagnie at kunne findes, som forte Adelsburs at underholde formaae kunde. Og skulle Bønderne, som forne Adelsburs holde, nyde saadanne deres Gaarde aldeles qvit og fri, ligesom de hidindtil og før denne Vor naadigste Ordinants giort blev, havde, dog forpligtede være, til Tinge og Stevne at svare Enhver efter Landsloven som billigt og ret er. Og ville Vi, at J nu med det første og engang inden forstkommende St. Hans Dag denne Vor naadigste Befaling efterkomme som det sig bør, og til dens desbedre og lettere Forretning ville Vi, at J udi denne Commission paa vort Land Langeland tage til Eder Os elskelig Hans Lindenov, Vor Mand Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Hammershus, som med Eder og J med ham denne Vor naadigste Commission, efter som forskrevet staaer, skulle med være at forrette og forte Krigsordinants i Verk stille, som det sig bør. Dermed skeer Vor Ville. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhavn d. 12 April Anno 1621, under Vort Signet. Christian."

Udskriften er: Os elskelige ærlige og Velbyrdige Jacob Ulfeldt til Urup, Rigens Cantzler Embedsmand paa Vort Slot Nyborg, Holger Rosenkrants til Rosenholm, Embedsmand paa Vor Gaard udi Odense, Vore Mænd og Raad, Marqvord Bilde, Embedsmand paa Vor Gaard Ruggaard, Jørgen Brahe paa Vort Slot Hagenskov, Vore Mænd og Tienere.

d)

d)

Christian 4de o. s. v. Vor synderlige Gunst tilforn. Vi bede Eder og ville, at I lader tilholde Bønderfoldaterne der paa Lehnet at møde paa Mynstring, naar Capiteinen dennem tilsigendes vorder. Dog skal I have grandgivelig Agt paa, at for samme Mynstring ingen Penge tages. Bliver Nogen forsømmelig, imtet at møde til det Klokkeslet han tilsagt er at skulle møde, da ville Vi, at I skulle lade straffe hannem med saa mange Dages Fængsel og spises til Vand og Brød, som han haver forsømt Timer fra Mynstringen. Og ville Vi naadigst, at der skal ei holdes flere Mynstringer, end som Vor Befaling og Forordning medfører at holdes skal hvert Aar.

Dermed skeer Vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skreven udi Dalum Closter d. 16 Februar 1627. Under Vort Signet.

Christian."

Udskriften er: Os elskelig ærlig og velbyrdig Jacob Ulfeldt til Urup, Vor Mand, Raad, Rigens Canceller, og Embedsmand paa Vort Slot Nyborg.

e)

Christian den femte, med Guds Naade Danmarks Norges Wenders og Gothers udvalgte Prinds, udi Kongl. Majestæts Vor elskelige kiære Hr. Faders og naadigste Konges Fraværelse til Regieringen forordnet.

Vor synderlig Gunst tilforn. Vi bede Eder og naadigst begiere, at I Capiteinerne der udi Fyn tilholder, at de deres Compagnier udi al Beredskab holde, saa de, om fornøden gjøres og noget fiendtligt kommer paa, kunde være færdige udi en Jil at fortrykke. Dermed skeer Vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa Haderslevhuus d. 27 August Anno 1626. Under Vort Signet.

Christian."

Udskriften ligeledes til: Os elskelige og velbyrdige Jacob Ulfeldt til Urup, Danmarks Riges Raad, Canceller, og Embedsmand paa Nyborg Slot.

f.)

Landeværnet 1612.

Det var Aaret for den saa kaldte Calmarkrig endtes. De Foranstaltninger, hvormed man da vilde sætte sig i Sikkerhed imod Fiendens Anfald, faaer man af efterfølgende trende Documenter Begreb om.

1)

Copie af en vidhenhørende Anordning.

Efter Kongl. Majestæts vor allernaadigste Herres og Konnings naadigste Befaling have vi været forsamlet udi Odense den 5 Maji Anno 1612 og samtligen giort denne efterfølgende Forordning.

1) Først er forordnet udi hvert Herred saa mange Adelsmænd som derudi er boendes eller og næst ved Haanden, som skulle Alting bestille med Vagt Mustring Gevehr og Alt hvis mere fornøden giøres, og altid have flittig Opseende, at Alting holdes udi Rigtighed som det sig bør.

2) have Vi forordnet, at alle mandbar Folk over det ganske Land skal klarligen beskrives med det allerførste mueligt er og beverges med Sidegevehr og godt Oververge, og i det mindste paa hver femte Gaard skal være en Mand med Langhosse og Sidegevehr, de beste dertil kan være duelige.

3) skal forte Herremænd, hver udi deres Herreder, efter at rigtig Mandtal er giort og Bønderne ansagte, at de sig derefter kunde rette, — mustre al Almuen med høieste Flid og klarligen lade fortegne baade Mandtallet saa og hvad Gevehr hver haver, og hvad som sattes, paa det man kan tænke paa Middel og Raad dertil; og skal ingen Forke eller slette Spyd passere, men dennem skal forelægges, at de forskaffe sig Overgevehr efter den Maanering (d: Façon eller Maade) som forordnes, eller og andre gode Oververge som Fedderspyd Hellebarder eller andre saadanne, hvem dennem kunde afstedkomme; og endeligen hver have sit Sidegevehr derhos. Og skal samme Mustring skee endeligen d. 22 Maj forstkommendes udi alle Herreder tillige, paa det man kan have en vis Beskedning om Mandtallet saavelsom Geverene.

4) skal forordnes udi hvert Herred to Høvedsmænd og to Lieutenanter, hvilke Herremændene udi hvert Herred skulde antage de som dertil dygtige ere, ihvor de dennem kunde bekomme, og giøre dennem deres Maanedsbesolding som de vide, hvilken Besolding Bønderne udi hvert Herred skulde betale, og skal Herremændene have Opseende, at med saadan Besolding rigtigen tilgaaer, at den Ene ikke mere besværges end den Anden men at det gaaer overalt. Desligeste skal forordnes for Fendrikker, hvilke de kunde tage af Bønderne hvilke dennem selv godt siunes, og skulle forskaffe dem med det første Fenniker, efter som forordnet er, paa hvert Sted. Og skulle de forordne i hver By, være liden eller stor, en Rodemester af Bønderne som dertil kunde være duelig, efterdom dennem selv godt siunes. Og skal forordnes udi hver By 1 eller 2, som altid skulle være færdige, uden al Forsommelse med Heste ved Dag og Nat naar dennem tilsiges, at ride hvor dennem befales.

5) skal forordnes paa alle nødvendige Steder Strandvagt, udi det mindste 20 Mand stærk, og de 10 med lange Bosser; og skal der være af de samme 20 Personer 2 Personer til Hest; og skal 1 af samme Vagt befales at have Opseende med de Andre som en Vagtmester. Og skulle Herremændene have god Indseende, at samme Vagt holdes rigtigen uden al Forsommelse, og advare Bønderne, at hvem

hvem sin Vagt udi nogen Maade forsømmer skal efter al Krigsret have forbrudt sit Liv; dog skal alle Adelens Ugedagsmænd være fri for Strandvagt, men have deres Gewehr Under- og Over-verge og lade sig mustre og bruge, naar dennem tilsiges og behov giøres, lige ved de andre.

6) og skulle alle Birkerne begribes, ethver i det Herred det er beliggendes udi, og udi alle Maader forholdes som udi Herrederne.

7) og skulle alle Gode-Mænd, som udi hvert Herred ere forordnede, have fuldkommeligen Magt og Myndighed at befale og byde over alle udi samme Herred og underliggende Birk, saavel Kongl. Majestæts Tienere som Adelens, som skal være dennem udi alle Maader hørige og lydige under den høieste Straf.

8) og skulle efter denne Dag ingen Tieneskarle drage udaf sin Tieneste, men blive enhver tilstede som han nu findes under Livs Straf, indtil Fanen nederlægges,

9) haver al Adelen bevilget, at paa hver Avelsgaard som besiddes af Adel eller af deres Fuldmægtig, skal holdes færdig en Hest to eller flere Heste efter hvers Leilighed med en Karl beværet med sit Sideverge og en Bosse i det mindste, hvilke skulle være færdige og tilstede naar dennem tilsiges.

10) udi lige Maade skal forholdes med Kongl. Maj. Lene, at derpaa ogsaa holdes Heste og Folk som foreskrevet staaer. Desligeste skal hver Præst holde en ridende Karl med en Langbosse.

11) og skal Adelen selv udi egen Person lade sig finde udi Marken naar behov giøres og de lovligen tilsiges, og skulle de lade sig mustre med fornævnte Heste, naar Generalen tilsigendes vorder, under 20 Rdlr. Straf, hvilken som udebliver uden lovlig Forfald.

12) er forordnet, at alle Herredsting og Birketing her udi Landet skulle staae qverre efter denne Dag indtil S. Bartholomei Dag. (Dog at alle Tingriddere af alle Herrederne møde hver Tingdag, som sædvanligt, paa Landsting, og det uden al Forsømmelse.)

13) skulle alle Gilder og alle Drikkelaug være afskaffede, og ikke stedes udi nogen Maade under høieste Straf, hvorpaa Adelen hver udi sit Herred skal have flittig Indseende, at det baade afskaffes og siden holdes derover. Hvem som befindes derimod at giøre skal straffes derfore, baade den som Gildet giør, saavel som den der søger Gildet, ved 40 Mk. Straf til deres Herskab.

14) skal udi hver By være en Tromme altid færdig, og En bestilles, som den skal slaae, naar fornøden giøres, og være aldeles forbøden, at røre nogen Tromme paa nogen Sted uden Rotmesterens paa hvert Sted hans Befaling under Livs Straf. Hvis ydermere kunde være fornøden efter Tidsens Leilighed at forgrøde, skal de Gode-Mænd have Fuldmagt hver udi deres Herred.

15) og

15) og paa det Altingeſt kunde gaae rigtigen og ret til, da haver menige Adel tilbetroet ærlig og velbyrdig Mand Hans Paawiſch til en General, og Ove Bille og Chriſtopher Baſſe til Lieutenanter over dette ganſke Land, med abſolut Fuldmagt at forordne og giøre baade med Muſtring og Alt hvis udi Marken fornoden giøres ſom de kunde tænke Landet at kunde være til Gavn, og ſkulle al Adelen hver udi ſit Herred være dem behielpelig med Raad og Daad og al god Aſſiſtents, naar de begiere og fornoden giøres. — Datum ut ſupra. *)

2)

Copie af en Anordning om Munitions Anſkaffelſe.

Vi Efterſkrevne kiendes og giøre vitterligt, at efterſom vi ſamtligen paa Kongl. Majeſtæts vor allernaadigſte Herres og Konnings vegne have tilbetroet ærlig og velbyrdig Mand Hans Paawiſch at være General over dette ganſke Land og med ſine tilforordnede Lieutenanter med abſolut Fuldmagt at forordne og giøre baade med Mynſtring og Alt hvis udi ſaa Maade fornoden giøres, og efterdi vi formærke, at udi hlant Almuen ſkal befindes ſtor Broſt og Mangel paa adſkillige Verger og Krigsnødtorft, ſom udi ſaa Maade fornoden giøres; da have vi ſamtligen tilbetroet og Fuldmagt givet fornævnte Hans Paawiſch, at lade beſtille og her ind udi Landet forſkaffe med det allerførſte, hvilket han os og lovet og tilſagt haver, 1000 halve Muſketter med Bandeleer og tilhørige Flaſker, 1000 Sidegevær med ſin Tilbehøring, 1000 heele, og 1000 halve Spidße, 50 Centener Lundter og 2 Læſter Kornkrudt. Og ſkal Hans Paawiſch ogſaa udi denne Maade være befuldmægtiget at handle med Kiøbmændene om en billig Værdie, ſom de paa begge Sider om kunde forenes. Hvad Betalingen derfor er anlangendes, ville vi ſamtligen paa Landſens vegne være derfor gode, og holde ham og dem uden Skade.

3)

Concept til en Skrivelſe fra Jacob Ulfeldt til General Hans Powiſch.

Hr. Hans paa Wiſchk (ſic.), kiære Broder! Gud være altid hos Dig til al Lykke og Velfærd! Næſt venlig Takſigelſe for al Ære og Gode, hvilket at forſkylde jeg altid vil befindes venligſt overbødig. Giver jeg Dig venlig at vide, at jeg havde agtet mig ſelv til Odenſe udi Morgen af den Aarſag at her kommer dagligen ſaa mangfoldig Klage og Beſværing udaf Kongl. Majeſtæts og andre Gode Mænds Tienere, belangendes, hvor uſkikkeligen tilganger faſt udi alle Maade med hvis vi efter K. M. naadigſte Villie og ſkriftlig Befaling ſidſt forleden d. 5 May

*) Dette ſaavelſom det næſtfølgende Document mangler Underſkrifterne.

May forafskedede udi Odense om Landevern, hvilken Klage og Besværing efter saadan Leilighed vel skulle gereiche (lic.) os alle til liden Tak og Ære, om ikke udi Tide bliver der til Raad og Middel skaffet, som endeligen fornøden; men efterat jeg udi nogle Dage haver været og endnu er med nogen Svaghed beladen, at jeg ikke kan komme til Odense paa denne Tid, da haver jeg vilt skriftligen lade Dig (som den vi paa K. M. vegne have betroet til Landets General) al saadan Leilighed vide, at Du saadant kan de andre gode Mænd foreholde og derpaa skaffe de tilbørlige Middel, som endeligen fornøden gjøres.

Saa er først over alt Landet saavel af K. Ms. som Adelens Tienere den høie Besværing, at Adelens Ugedagstienere skulle være vagtfri, og sige, sig ingenlunde at kunne allerwille*) forderve sig selv og allene holde samme Vagt, og Andre skulle forskaanes, efterat det skal være Landværn, og ligger dem saavelsom de andre deres Velfærd derpaa; hvilken deres Besværing jeg maa bekiende at være udi sig selv rigtig og ret, og var mig nok imod, at Nogen skulde undtages i den første Forordning, og det er ikke muligt, at dermed saa herefter kan forholdes, men vil endelig gaae overalt, saa aldeles ingen bliver forskaanet som kunde holde Vagt, men alle, saavel K. Ms. som Adelens, dermed holde overeens. Thi hvor kunde det lade eller undskyldes, at K. M. Tienere paa mange Steder fast allene skulde besværges med Vagten at holde og Adelens Tienere være fri, som mange Steder ere flere end Hans Majestæts? Hvorfor den Punkt udi fornævnte Artikel endeligen vil udelades og ligeledes gaae overalt. Thi vil jeg paa K. M. vegne derom lade Dig vide min endelig Mening, at Du samme Punkt ikke anseer, men lader Vagten beskille overalt uden nogen Underskedt. Anderledes kan jeg ikke paa K. M. vegne at bevilge forsvare; hvis hidtil skeet er, kan ilde nok forsvares, og deraf haver man seet at Besværing og Uordning. Man kan og ramme Landsens Leilighed, med Vagten paa det ringeste at forordne udi Høsttiden, eftersom Landsens Nødtørft efter indfaldende Leilighed kan taale. Jeg haver for lang Tid siden befalet, at alle mine Tienere, saavel Ugedagstienere som andre, skulle giøre deres Vagt fyldest lige ved de andre.

Dernæst kommer fra adskillige Steder daglig store Klagemaal paa de Captainer og Lieutenanter, som ere allevegne i Herrederne forordnede, at de bruge saadan deres Bestilling mere til al Overlast Plaggeri Skinderi Fylderi og anden saadan Besværing udi mange Maade over Bønderne, end til deres Bestilling at vare, hvilke Klager og ere befundne i al Sandhed; da, efterdi vi befinde saadan stor Uskikkelighed, og dertil med, efterdi at forordne saadanne Befalingshebbere ikke var udi anden Mening, end at Bønderne, som uerfarne, udi det første kunde have-

*) Det tydske alleweile.

have nogen Undervisning (saadan som den kunde være), og jeg forhaaber, at Bønderne vel nu have seet, og vide saa meget som de deraf kunde lære, da kunde de nok være saadan Besværing qvit. Hvorfor er nu best, at man strax afskaffer alle Capitainer og Lieutenanter som antagne ere (foruden dem som ere bosiddende Dannemænd af Bønder), og forordner udi deres Sted udi hvert Herred gode duelige Dannemænd af Bønderne som dertil best ere. Der bliver nu dertil gode Raad allevegne. Og jeg paa K. M. vegne vil have Dig ombedet, at Du strax, med de gode Mænd som udi hvert Herred er, vil afskaffe alle saadanne Befalingshebbere, og forordne andre af Bønderne udi deres Sted, efterat deres Monatsdag nu er ube.

Saa kommer her og dagligen besværlig Klage paa Løsgiængere og saadant skelmsk Parti, at mange af Bønderne huse og hæle og forbølge dem, og maaske have vel Madskaberi med saadanne Companer. At Du vilde lade Abelen det vide, at de hver udi deres Herred ville giøre yderst Flid, saadant Pak at lade opspørge og paagribe, og lade Bønderne vide, at de visseligen skulle staae den høieste Straf hvem som befindes saadanne at huse eller med dem holge og bølge, og at de alvorligen vilde det holde, som høiligen fornøden giøres.

Desligeste belangendes Munition og Gevær, saa vil der endeligen bestilles mere udi Forraad paa de beste Middel Landet kan være gavnlig; thi der mangler ganske meget over alt Landet over det, sidst blev bestillet. Her mangler allene i Windingherred over 100 Bøsser og over 3 eller 400 Sidegevær. Hvilken Leilighed Du med de andre gode Mænd kan overslaae, og lade bestille til Landsens Nødtørft; Bønderne ville det gierne kiøbe og strax betale.

Der vil og bestilles, at der opkastes paa alle nødvendige Steder ved Stranden Skandser, som det sig bør.

Desligeste giøres Vagthuse af Deler paa 20, 16, 12, eller 10 Mand udi det mindste, at Vagten og Geværet kan være herefter udi Tørre. Man ved aldrig naar man saadant haver behov. Vi have seldsomme og farlige Tidinger.

Dette vil altsammen med det forderligste og flittigste bestilles, og efterat Du med de gode Mænd som ere Lieutenanter, ere tilbetroet paa Landsens vegne, da forsee vi os visseligen, at I dermed ville have flittig Opseende og ikke spare en ringe Umage.

Kiære Hans! dette kunde jeg Dig venlig ikke forholde, hvilken Mening Du kan lade de andre gode Mænd vide, saa forseer jeg mig, Du vel selv alt saadant og des Leilighed betænker. Udi hvis Maade jeg for min Person kan giøre hvad Du kan have Ære og Gode af, skal Du altid befinde mig ganske velvillig. Vil hermed have Dig Gud almægtigste befalet. Datum Nyborgslot den 10 Jul. 1612.

Tvende

Tvende Documenter om Nyborgs Befæstning i 16de Aarhundrede.

(Igjengivne udskrevne af de ofteciterte No. 833-34 i den thotske Manuscripte-Samling i Folio.)

Vi Christian, med Guds Naade Danmarks Norges Wenders og Gothers Konge ꝛc. Giøre Alle vitterligt, at Os elskelige Frands Brokkenhuus, Vor Mand Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Nyborg, haver nu giort Os elskelig Eskild Oxe og Jørgen Pedersen, Vore Rentemestere, Rede og Regnskab for hvis Penninge som han efter hans Register og Regenskabs Lydelse paa Vore Vegne haver opbaaret af Adelens Tienere over alt Fyen og Langeland, af hver Bonde 1 Mk. danske til den Befæstnings Behov omkring Vor Kiøbsted Nyborg, udi to Aar som er 1547 og 1552; desligeste for hves Agerstade, han og haver opbaaret af Vore egne Tienere Kirketienere og Clostertienere, som ikke have selv kommet og arbeidet, Aar fra Aar som er først fra det Aar 1548 og til det Aar 1552. Sammeledes havde han og opbaaret til samme Befæstnings Behov af Os elskelige Corfyts Wulfelt Vor Secreterer 400 Daler. Desligeste havde han og til sig annammet til fornævnte Arbeids Behov udi samme Aar 1552 af de Daler, som Os elskelige Eskil Oxe, Vor Rentemester, efter Vor Befaling havde indsat hos hannem paa Vort Slot Nyborg, 3186 Daler. Og beløb sig overalt hans Indtægt, han udi saa Maade efter hans Registers og Regenskabs Lydelse opbaaret havde, 6269 Mk. 6 ß. danske, og 3186 Daler. Hans Udgift deraf, som han udi forskrevne Aar haver givet tydske og danske Graversvende og Voldmestere for Arbeide paa Volde og Graver; givet Tømmermænd Saugemænd og Smede for Arbeide som de have giort til samme Befæstningsarbeides Behov; item givet for Bast-Reb, Liner, Kordelle og Hampereb, som og dertil brugt er; desligeste givet Vognmænd for Sættejorde og Ris, som er kommen og lagt udi Volden, og udi andre Maader udgivet; efter hans Registers og Regenskabs Lydelse beløb sig hans Udgift overalt 5238 Mk. 7½ Skill. danske, og 3522 Daler 6½ Skill. lybske og dermed hans Udgift lignet og lagt imod fornævnte hans Indtægt og Opbyring efter samme hans Register og Regenskabs Lydelse, da blev han Os deraf skyldig 6½ Daler 9 Skill. lybsk og 7 Skill. danske, som han nu strax Vor Rentemester Eskil Oxe paa Vore vegne antvordede og afbetalte, og blev Os deraf intet ydermere skyldig. Item haver og forskrevne Frands Brokkenhuus giort os Rede og Regenskab for de 13,191 Daler, som Vor Rentemester Eskil Oxe efter Vor Befaling indsatte hos ham udi det Aar 1551. Deraf haver han udgivet efter

Vor Befaling til Os elskelige Hr. Anders Bilde, Tage Thot, Eiler Rosenod, og Gabriel Gyldenstierne, som Vi vare dem skyldige og havde tilforn laant af dem, som beløb sig iiii^{M} i$\frac{1}{2}^{C}$ xvii$\frac{1}{2}$ Daler vii$\frac{1}{2}$ Skill. lybsk, antvordet Os elskel. Jens Mogensøn af Helsingøer at bestille vor Hofklædning for iiii^{M} Daler, udgivet til Vort Slots og Bygnings Behov i$\frac{1}{2}^{M}$ ii$\frac{1}{2}^{C}$ ii Daler, udgivet til Graverlon til den Befæstnings Behov omkring vor Kiøbstæd Nyborg, som han haver giort Rede for iii^{M} i$\frac{1}{2}^{C}$ xxxvi Daler, og beløb sig overalt han udi saa Maade udgivet havde xiii^{M} i^{C} v$\frac{1}{2}$ Daler vii$\frac{1}{2}$ Skill. lybsk. Og dermed hans Udgift lignet og lagt imod hans Indtægt og Opbyring da blev han Os der af samme hans Regenskab paa for^{ne} Daler skyldig lxxxv Daler i Orth, som han nu strax Vor Rentemester Eskil Ore paa Vore Vegne antvordede og afbetalde, og blev Os deraf intet ydermere skyldig. Thi lade Vi forskrevne Frands Brokkenhus og hans Arvinger efter samme hans Register og Regenskabs Lydelse qvit og krafsløs af Os Vore Arvinger og Efterkommere Konninger udi Danmark for alt ydermere Krav eller Tiltale om forskrevne Daler og Penninge efter hans overantvordede Registers og Regenskabs Lydelse, han Vor Rentemester Eskil Ore derpaa antvordet haver, udi alle Maader. Givet paa Vort Slot Kiøpnehavn d. 29 Dag Julii Aar 1554. Under Vort Signet. Christian.

* * *

Vi Christian den tredie med Guds Naade o. s. v. gior Alle vitterligt, at Os elskelig Frands Brokkenhus, Vor Mand Tiener og Embedsmand paa Vort Slot Nyborg, haver nu udi Vor egen Nærværelse giort Os elskelig Jochim Beck, Vor Rentemester, paa Vore Vegne Rede og Regnskab for de 37,148 Daler, han havde annammet af Vort elskelige Danmarks Riges Raad af Vor Skat til Vort og Rigens Bygnings Behov, hans Udgift deraf, som han haver givet Daglønnere og Gravere for Arbeide de have giort paa den Befæstning for Vor Kiøbstad Nyborg; givet Stenhuggere Murmestere Kalkslaaere Thembermend (Tømmermænd) Skibsfolk paa Øeholken og den lille Skude som er brugt til samme Bygnings Behov, item Saugmænd Hiulmænd Rebslaaere Vognbrivere Smede Kalkbrændere Voldmestere og andre Arbeidsfolk til Løn; givet for Kalk og Kalksten Tømmer Saugdeller Trug Øser Bastliner Hamp Tiære Jern Steenkul; for Vognheste som kiøbte er for rede Pendinge og hves andet behov giordes til samme Arbeide; item givet til Tærepenninge paa adskillige Reiser; desligeste for Kost og Fetallie, som Arbeidsfolk har faaet af Vort Slot Nyborg, og udi andre adskillige Maader udgivet efter hans Registers og Regenskabs Lydelse, fra Søndagen Invocavit 1555 og til Midfaste Søndag 1558, beløb tilsammen overalt 36,767 Daler 12 ß. danske. Dermed hans Udgift lignet og lagt imod samme hans Indtægt

tægt og Opbyring efter hans Registers og Regenskabs Lydelse, blev han deraf skyldig 380 Daler 36 ß. danske, som han fremdeles skal stande os til Rede og Regenskab for. Item er Frants Brokkenhus Os skyldig af det som kiøbt er til fornævnte Befæstnings Behov 2 Fad Jern 27 Vognheste, 3 Tylter 3 Stykker Fyrtømmer, 2 Tylter 5 Stykker Egetømmer, 36½ Tylter Saugdeler, 289 Lægther, som han og skal føre Os til godt og klart Regnskab. Thi qvittere Vi fornævnte Frands Brokkenhus og hans Arvinger qvit og kravslos af Os Vore Arvinger og Efterkommere Konninger udi Danmark efter forskrevne hans Register og Regnskabs Lydelse, han nu Vor Rentemester Jochim Beck derpaa antvordet haver, udi alle Maade. Givet paa Vot Slot Kiøpnehaffn den 31 Dag Martii Aar 1558. Under Vor Signet. Christian.

Kong Friderich den 1stes Ordinants af Aar 1530.

Aftrykt efter en Copie som har tilhørt Langebek.

Wii Frederich med Gudz Naade, Danmarchis Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug vdi Sleßuig, Holsteen, Stormarn och Dittmerschen, Greffve vdi Oldenborg oc Delmenhorst, giørre alle witterligt, att wor Kiere troe Vnderfatte menige Borgere vdi wore Kiøbsteder, offver alt wor Rige Danmarch, haffve nu vdi denne nerwerendis alminndelige Herredage hafft her hos os, oc wort elschelige Danmarchis Rigis Raadt, her nu hos os forsamlet, deris Fuldmechtige aff huer Kiøbsted, oc ladet giffve os, ac wort Elschelige Rigens Raad, den merkelige brøst oc willighed tilkiende, som de haffve dem beklaugit en huer med besuerett; oc haffve wii derom med wort elschelige Danmarchis Rigis Raad giort saadanne en schickelße, som her efter holdes skall vdi alle maader, som her efter følger:

1) Først skulle ingen Markede holdes i Skane, undertagen diße, som er it Marcket som holdes schall vdi Engelholm huert Aar om Sante Bodels Dag; dett andet schall holdis vdi Aahus, huert Aar om S. Marie Magdalene Dag, det tredie schall holdis vdi Lund, om S. Laurentii Dags Tiide, og det fierde ocsaa vdi Lund, som kaldis tre høeg Marcket, som schall holdis oc besøgis aff Rigernis Kiøbsteder, Borger oc menige Bønder oc almue, oc aff ingen vdlendske Kiøbmend eller Kremmere. Deroffver schulle aldelis inger Marckeder holdes i Skaane om Aaret.

2) Saa haffve oc wii oc vort elschelige Rigens Raad besluttet oc samtockt, at fra S. Bartolomey Dag førstkommendis oc saa til S. Michaelis Dag der nest

efter it Aar, ſchal ingen fordriſte ſig til ad vddriffe, eller vddriffe lade, vdføre eller vdføre lade nogen gres Øxen her aff Riget.

3) Samledis ſchall ingen her forinden dierffuis till att vdføre aff Rigett nogen Edende Vare, undertaget Smør, Sild oc Aall, dog ſaa huor ſom Norſke och Gullandſche Mand kommer i nogen Haffner her vdi Rigett med Tømmer, da muge de vntfange till deris egett behouff Korn for deris Tømmer, til deris Føde oc Seed.

4) Skulle oc ingen wor Lenßmend offver allt Riget tilſtede, ad nogen Bißekræmmer ſchulle omløbe eller omføre i Landene, at giøre vor Kiøbſteder Forprang, oc huilken ſom ſaadanne Bißekræmmere kand offverkomme, da ſkal oc maa han haffve fuldmagt, at tage oc annamme huis de haffve med ad føre, halffdeelen deraff ad komme Os til gode, oc anden halffdeelen den ſom det tagendis worder: oc om nogen Lenßmand der offver ſteder nogen Bißekræmmere at gaae vdi ſit Leen, da ſkall han ſtande Os derfore til Rette.

5) Sammeledis ſkall hereffter ingen wloulige Haffner beſøge her vdi Riget vdi naagen Maade.

6) Diſligeſte ſkall huer Embetzmand vdi wore Kiøbſteder offver all Rigett bierge ſig aff ſit Embede, og ey ſchall bruge nogen anden Handell eller Kiøb, uden huis hand behouff haffver til ſitt eget oc hans Hußis Opholding.

7) Skulle oc herefter ingen Abbeder, Proueſter, Preſter, Fougeder, oc Ridebønder offver alt vort Rige Danmarch, vdi nogen maader bruge nogen Kiøbmandſchaff oc Kiøbmandtzhandell, med Øxne, Korn oc anden Deel, uden huis de ſelge Rigens Indbyggere, og intet andet end huis de fange aff deris rette hiemføede Affuill oc Queg, oc ſkulle icke igien noget kiøbe, uden huis de til deris eget oc deris Hußes Opholding Behouff oc Notte behøffve, oc icke ſchulle ſelge ſamme Vare igien, vorre Kiøbſteder till Forprang, oc derſom anderledes med nogen befunden worder, da ſchall wor Leßmand, vdi huis Leen det ſcher, haffve Fuldmagt at anname ſamme ware paa wore wegne til ſig for forbrudt godtz.

8) Skulle oc hereffter ingen, hverken aandelig eller werslig, Biſper, Prelater, Abbeder, Prior, Proueſter, Ridder, Riddermendz Mend, kiøbe Korn ad ſelge til Forprang, men derſom nogen det haffuer behouff ad kiøbe Korn till deris egett Behouff oc deris Slotte oc Gaardis Opholdelſe, da ſkal det dennem icke wegris eller forbiudis.

9) Sammeledis ſchall oc ingen aff dennem kiøbe eller holde flere Stodøren, end ſom de kunde føde oc fødre for deris egene Slott og gaarde, uden hvilket aff dennem ſom haffwe Preſter eller Tiennere, ſom dennem aff gammel Tidt erre pligtige ad holde Staldøren for, da maa oc ſchulle de holde oc føde dem ſaadanne

Stald-

Stalddøren før, som de pleie oc vanligt er, oc ingen aff dennem schall leige, føde eller foedere aff samme deris Præster oc Tiennere, ydermere end som forschreffuit stander.

10) Skulle oc ikke nogen woris og Rigens Bønder oc Vndersatter, som bygge oc boendis ere vdi smaae Landene oc paa Vdøer her i Rigett, kiøbe eller selge, nogen wor Kiøbsteder til Forprang, men maa føre aff deres egen Affuil oc hiemføde Queg, naar wor Forbud derom icke giørres, vd til Stederne oc deraff igien hiemføre saadan Wext, som de behoff haffve til deris egene Gaarde oc Hußes Opholding, oc schulle de intet deraff selge, Kiøbstedmend til Forprang; findes ocsaa ad de andre Steder vdføre I Rigett, end som forschreffuet stander, da schulle worre Lensmend, huer i sit Leen, haffve waretægt derpaa at taage, oc annamme det forbrøtte Godz fra dennem oc holle det paa Rette.

11) Skeer ocsaa ad nogen kommer til worre Kiøbsteder her vdi Rigett, oc er begerendis Førdsle paa vore wegne med Heste oc Wogne, da wille wii ikke ad worre Borgere dermed schulle besueris, uden saa er, at de samme som saadan Førsle begerendis er, haffve med dennem wortt egitt bewißligt Paßbort, vdgiffvet nylige, og icke aff gammel Dato.

12) Item om Gudz Ord oc Evangelium, wille wii, ad hvilken som saadan haffver, maa den klarligen predike oc obenbahr lere for menige Almue vdi alle wore Kiøbsteder oc andenstedz offver alt Rigett, efftersom vor vndersatter Kiøbstedmend vdi Norrige, Jydland, aff os med alb Flid begered haffve, dersom nogen prediker eller lerer noget andet, end hand kand bestaae oc bevise med den hellige Skrifft, da skal den stande derforre sielff til Rette.

13) Sammeledis wille wii at alle worre troe Vndersaatte menige Borgere vdi vore Kiøbsteder, offver menige Danmarkis Rige, schulle hereffter paa wore weigne werre oc bliffve deres Borgemestere oc Raadmend hørige oc lydige, oc fylge enige, saa de icke derforre wille lide Straff aff os, om anderlunde findes.

Denne wor Skikkelse oc Ordinantie wille wii ad saa vbrødeligen holdes schal aff alle som forschreffvet stander, findes oc nogen, som herimod giørendis worder, oc dette saa forachtendis worder, wille wii deroffver lade straffe soin wedbohr offver dennem, wort Mandat Breff oc Budt icke holle wille. Thi wider huer aandelig oc werslig sig hereffter ad rette. Giffvet paa huort Slott Kiøbenhaffn. Taarsdagen næst efter Sancte Knuds Konniges Dag Anno MDXXX.

Vnder vort Zignett.

Fridrich.

Paa-

Paalæg i Anledning af Kiøbenhavns Befæstning 1608.

Man kan anſee dette Document ſom Bidrag til Oplysning om den Tids Skatteforbeling.

Vi Chriſtian 4de o. ſ. v. hilſe eder alle Vore kiære troe Underſaattere Bønder og menige Almue i hvor ſom helſt I tiene eller tilhøre ſom bygge og boe over alt Hagenſkov-Lehn evindelig med Gud og Vor Naade. Vider, at efterſom Vi for adſkillige forfaldende Leiligheders ſkyld foraarſages Vor Kiøbſted Kiøbenhavn noget ydermere og bedre end hidtil at lade befæſte og med Volde Grave og anden tilbehørig Nødtørft at lade forbedre og forfærdige ſom det ſig bør, da, efterdi til des Behov en mærkelig Summa Pennige vil anvendes og opgaae, foraarſages Vi, endog Vi det ellers gierne havde gaaet forbi, Eder ſom Vore kiære troe Underſaatter (og det efter Vort elſkelige Danmarksrigesraads Bevilling og Samtykke) om en muelig Hielp at lade beſøge, hvilken udi ſaa Maade ſom efterfølger af Eder ſkal udgives og opbæres, ſaa at hver 10 jordegne Bønder ſkal lægges i Læg ſammen og give Os 20 enkende (o. ſlette) Daler, den Rige hielpe den Fattige. Sammeledes ſkal hver 10 Bønder ſom ikke have frit Jordegods, men have fæſt deres Gaarde og bruge Avl, ogſaa lægges udi Læg ſammen og give Os 10 enkende Daler, den Rige hielpe den Fattige. Deſlige ſkal og hver Smed hver Skomager hver Skræder hver Murmeſter og hver Møller ſom boe paa Landsbyerne og bruge Avl, give Os 1 enkende Daler; og de ſom ikke bruge Avl give Os ½ Daler. Sammeledes ſkal hver Tieneſtedreng, ſom tiener for fuld Løn (hvad heller han haver Kornſæd eller ikke,) give Os ½ Daler, og den ſom ikke tiener for fuld Løn, en Orts Daler. Og hvor flere Bønder ere boendes paa een Gaard, hvad heller det er jordeget Gods eller Fæſtegods (ſaafremt de ellers bruge Avl) da ſkal Hovedmanden, den beſte udi Gaarden boer, ſkrives for Heelt, og de andre for Indeſter. Udi ligemaade ſkulle de Ugedagsmænd, ſom boe for Vore egne Slotte Cloſtere eller Gaarde, hver give Os en halv Daler. Og ſkal aldeles ingen være fri for ſamme Skat og Hielp, hverken Fogder Skrivere eller andre, uden allene Adelens egne Ugedagsbønder ſom boe for deres Sædegaarde de holde Avl paa og ligge udi Sognet ſom ſamme deres Sædegaarde udi ligge, og de ſom have været fri af Arildstid. Og ſkulle Vore Lensmænd have grundgivelig Indſeende med, at Ingen regnes for Ugedagsmænd uden de ſom bør at regnes derfor, ſaafremt de ikke ville ſtande Os derfore til rette. Dog have Vi naadigſt bevilget, at derſom Bønderne ikke kunde afſtedkomme at give Os enkende Daler, da maa de iſteden for 1 Daler give Os 4 Mark danſke eller og 33 Skilling lybſk udi Smaapenge. Og ſkal ſamme Skat

være

være udgivet til S. Martini Dag nu nærstkommendes udi det allerseneste. Vi have befalet Os elskelig Jacob Ulfeldt, Vor Mand Raad og Embedsmand paa Vort Slot Hagenskov, at skulle lade skrive samme Skat over alt fornævnte Lehn og at lægge Eder udi Læg sammen saa at den Rige hielper den Fattige, og have Opseende med, at dermed ganger ligeligen til, og siden den af Eder oppebære og fremskikke paa de Steder Vi hannem naadigst befalet have. Og skal Skriveren ingen Penge have for han skriver samme Skat. Thi bede Vi eder alle, og hver særdeles strengeligen byde, at I retter Eder efter at møde paa de Steder, forskrevne Vor Befalingsmand eller hans Fuldmægtig Eder derom tilsigendes vorder, og der af hannem for samme Skat eder lader skrive og lægge, og siden betiden at udgive og fremføre, og for[ne] Vor Befalingsmand eller hans Fuldmægtig overantworde, saa han den fremdeles inden den bestemte Tid kan fra sig levere som forskrevet staaer; saafremt I ikke derfor vil deles og tiltales. Thi tager her ingen Forsømmelse fore! Vi ville igien være Eder alle og hver en naadig Herre og Konning og eders Gavn og Beste i alle Maader vide og tamme, som Vi Vore kiære og tro Undersaatter pligtige ere. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn d. 4 Jul. Anno 1608. Under Vort Signet. Christian.

Udskriften er; Hagenskov Lehn. Neden under har en anden Haand skrevet: "Anno 1608 Mandagen den 25 Julii er dette Kong. Maj. Brev læst "paa Bogherredsting for menige Tingmænd."

Om Erik Munk, Befalingsmand over Nedenæs Lehn i Norge under Kong Frederich den 2den.*)

Nogle Documenter, som skildre denne Embedsmands tyranniske Adfærd og skændige Usurpation, forefindes i en Domcopiebog af det 16de Aarhundrede paa det kongelige Bibliothek. De meddeles som Bidrag til Kundskab om Fædrenelandets indvortes Tilstand i de Tider og om Maaden hvorpaa Almuen da blev behandlet.

a) Almuens Klage til Kongen.

Høibaarne Fyrste Stormægtigste Herre Her Friderich den Anden, med Guds Naade Danmarkes Norges Wendes og Gothes Konning, Hertug

*) Da jeg erkyndigede mig hos min Ven Hr. J. C. Berg fra Christiania, hvilke biographiske Notitser han vidste af sine vyerlige Excerpter og Collectanea til den danske Adelshistorie kunde meddele

tug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn, Dytmarsken, Grevde udi Oldenborg og Delmenhorst, vores Allernaadigste Herre og Konning! Vorder Eders Naades Høymægtighed for Guds skyld, at høre den arme Almues Eders Naades Undersaatter udi Raabbygde Lang udi Nedenes Leen, udi Eders Naades Arve-Rige Norrige, vores nødtørftige Klagemaal. For det første ere vi underdane begierendes, at Eders Naades Høyhed for Guds skyld vilde unde os at nyde hvis Privilegier og Friheder, som de gode velbyrdige Herrer, Eders Naades Raad og arme Undersaatter paa Eders Naades vegne bebrevet haver, som er at vi maae udgive vores Smør og Løbe til vores Leensherre Erik Munk, og ei føre det længer, end til de Steder som gammel Sæd haver været; deslige at han maatte tage Huder og Skind af os udi Landeskyld som gammelt og sædvanligt haver været. For det andet er det vores Klagemaal at han nu udi denne Vinter forleden Anno 1580 greb og fangede boesatte Mænd foruden Lov og Dom, som han gjorte ved en fattig Mand ved Navn Alf paa Hegland; denne samme forne Mand tog han og satte hannem i et par Haandklover, og slog hannem med en Lænke som Huset var fuld af Ryg, paa Stove-veggen, (Ryggen mod Stuevæggen) saa han kunde hverken sidde eller staae, men han maatte hænge efter Hænderne, ikke kun alleneste for 1 Mark Sag, og derfor tog han en Hest af hannem saa god som ix Daler. Sammeledes gjorde han og ved en anden fattig boesat Mand ved Navn Biørn paa Dalle, af hannem tog han xvi Daler, alleneste for han gik i Borgen for en anden Mand, og samme Sag var stevnet for Laugen; bad da forne Biørn Dalle, at den Borgen maatte staae saa længe at de havde været for Norges Lov. Hertil svaret Erik Munk hannem: Jeg giver dig og din Lov Fanden i Helvede, og dine Laugmænd med. Desligeste nøde og tvingede han to Heste saa gode som xx Daler og iii Tønder Tiere af en Mand ved Navn

bele mig, angaaende denne Munk, opsatte han en Underretning, som jeg her vil lade følge Ord for Ord, saaledes som jeg har faaet den.

"Erik Nilsson Munk til Hiørne (i Halland) var 1571 Befalingsmand i Nedenæs Læn; (Mamns's Norges Beskrivelse p. 110) men før den Tid skal han være brugt i den tydvarige Svenske Feide, som kan sees af Samml. til den D. H. II. 1. 81. og Reuss Feid. 2den Krønike p. 127. 1580 blev han adlet, see Adels Lexicon. Han var Fader til den bekiendte paa Undersøgelsesreiser i det nordre Ocean førende Sømand Jens Munk, om hvem det heder i Worms Lex. II. 94 at han er født 1579 paa Barby i Kents Læn i Norge. Da man neppe skal kunne vise der har været noget Læn i Norge af dette Navn, kan man falde paa — dog uden at vise, hvorledes det er gaaet til — at det er en Feiltagelse for Nedenæs Læn, hvori man begyndte derved, at der i Nedenæs Læn just ligger en Gaard ved Navn Barbo — bekiendt i den norske Bergverks-Historie — hvis Navn formodentlig har lydet den danske Endelse Barby, og at der blev da denne Gaard, hvor Jens Munk er født 1579; thi, som anført, 1571 var Faderen allerede Befalingsmand der i Læn, og han havde det endnu 1581, som sees af det følgende Document."

Navn Grym paa Lisdal, for hans Søn slog en Mand 2 Hug med et Sverd og Balgen var paa, og han var hverken blaa eller blodig deraf. Siden mødte han en fattig Mand paa Veien ved Navn Gunlick Lejland som tiggede sin Mad til sine fattige Børn, og er dog en fattig bofast Mand, endog hans Armod tvinged hannem til at bede; denne forne Mand fangede han og satte hannem i et par Haandklover, og slog hannem med sit eget Værge, siden han havde bundet hannem, og gav hannem det til Sag, at han var ikke hiemme at betale ham to Kalvskind i Lediig, og han havde faaet en anden Mand til at giøre sit Regenskab klart. Lige saa greb og fangede han en fattig Mand ved Navn Biørn Jordthvede for sex Daler som han var hannem skyldig, for et Knivsting, og Manden vilde gierne betale sin Skyld tilforne, men det hialp dog intet, hvilket han og samme Stund giorte, og dermed slap han af Fængsel; om anden Dagen derefter slog han hannem større Hug foruden Skyld og Brøde. Samme Tid slog han og 9 andre Bønder for ingen Skyld eller Brøde, som er og alle trofaste Dannemænd, og gav dennem mange store Hug. Dette er ogsaa vor Klagemaal, at han ikke vil tage vor Ledingsvarer som gammelt haver været, men der staaer vel en tredie Part igien i Restantser, som ikke kunde før yde hannem deres Vare, enddog vi gave den paa vort rette Ledingtoug som gammelt haver været, i hvert Kirkesogn, og biude hannnem til, og ville dog ikke tagen. Aarsagen er denne, om der er nogen Huder eller Skind som ikke er saa store af sig selv, efter hans Fornøielse, da vil han ikke taget, endog vi ville gielde ham med Skind eller Huder at tillægge efter hans egen Begiering. Deslige vort Smørskat, vil han ikke tage i Løber, som gammelt haver været, men nøde os til at giøre Qvarterer af Bøg eller Eeg, hvilke Træe vi ikke kunde bekomme hos os, efterdi vi sidde saa langt op til Fields, og saadanne Træe vorer ikke hos os, og saa maae vi føre det til Nedenes eller Eriks Gaard Barbo for intet; men det haver været gammelt, at os bør en halv Løb Smør for hver Kloug som vi føre med vore Heste til Nedenes, fra Efftther Præstegiild, og sammeledes ogsaa for Varerne, en Huide for hver Læs som vi kiøre, men vi nødes til at kiøre for intet, hvilket vi ogsaa vil gierne giøre, dersom vi finge ikke Utak til med, og er der ti Mile til Nedenes af forne Efftther Præstegield. Sammeledes var og en Mand ved Navn Gunsteen Wested, han giordte sine Vare efter hannem i Gran Kirkesogn og bød hannem dem til hver Ledingstevne, og han giver 2 Bukkeskind hvert Aar, og han kunde ikke blive af med sin Rettighed, hverken i Fior eller i Aar, og han bød ham to Bukkeskind i Fior, ligesom det gik af Gaarden, dennem vilde han ikke tage, men i dette Aar bød han hannem fem Bukkeskind, en Hud, et Pund Tælge, et Bæverskind og en Koe, og endog han vilde ikke tage hans Vare, hvorfore befrygtendes at han vilde finde Aarsag at skille os

fattige Folk af med vort Gods og Jordeparter, ligesom vi fattige Mennesker skulde findes Eders Naades ulydige Undersaatter, hvilket os Gud forbyde. Foruden alt dette giver han os mange onde Ord naar vi komme til hannem, kalder os fattige Bønder ikke andet end Skalke og Tyve, og vore fattige Qvinder Horer, og dersom nogen er hannem noget skyldig enten i Salg eller Kiøb, og han haver betalt hannem det, dog maae vi ligevel mange gange betale paa nye igien, endog vi have der Prov og Skiel paa, at det er tilforn betalt. Ydermere er det vores Klagemaal, at han nu i fem Aar haver holdet os ifra Norges Lov og Ret, besynderligt i Raabygde Lauget, men vor Laugmand vilde gierne tit og ofte være i Huus; og skikke os fattige Bønder Lov og Ret, men han maae dog ikke for Erik Munk, han er selv sin Dommer og Sagsører over os fattige Bønder, baade med Føren og Tag, og dersom vi ere begierendes nogen Lov af hannem for nogen Sag, da giver han os og vor Lov og vor Laugmand alle de Djevle i Helvede, som han giordte med os fattige Bønder der vi vare paa vor rette Reise, og skulde drage til vor naadigste Herre og Konning med vores Breve og Beskeden som vi havde, da holdt han Vagter for os paa Veien, de røvede og tog os ifra baade Rettebøder og Klagemaalsbrev, og fire Mark danske Pendinge, og deres Pasbort, og med bitter Nød de kunde undkomme med Livet. For dette og altsammen sætte Vi til Gud og Eders Naade, og bede vi Eder alle ydmygeligen for Guds Skyld meenige Mand som bygge og boe i Raabygde Laug, baade Gamle og Unge, Qvinder og Børn, at Eders Kong. Maj. Naade vilde for Guds Skyld anse vores nødtørftige Brøst og Bræk, og dersom det var med Eders Naade og Vilge, at skille hannem ifra os, eller dersom Eders Naade vilde at han skulde længer regiere over os, at Eders førstelige Naade ville da anse vores Armod og Elendighed, at vi maatte nyde hvis Norriges Lov og Ret er, og ei tilstede, at vi maatte videre undgielde end Retten medfølger. Og derpaa ere vi begierendes af Eders Kon. Maj. eget Magtebrev, at vi maatte nyde og beholde hvis gammelt haver været af Arrilds Tid; men dersom han skal længe saaledes regiere over os, da nødes vi til, vi arme fattige Mænd, til at overgive Huus og Hiem, Qvinder og Børn, og skulde ikke blive byggendes udi hans Forleening, men vi nødes til at drage i en anden Eders Naades Umbodsmands Leen, eller hvor Gud kan forsørge os; vi ville altid findes Eders Naade hørige og lydige Undersaatte med vores Liv og Gods, efter vores arme ringe Magt og Formue. Gud almægtigste bevare Eders førstelige Naade med Eders høibaarne Fyrstinde, Dronning Sophie, og Eders Kongelig Børn, en lykkelig og langvarendes Regimente, sit hellige Navn til Lov og Pris og Ære, og os arme fattige eders Naades Arvetiennere til Kraft og Bistand. At saa udi alle maade sandfærdeligen skal befindes som forskrevet staaer, have vi ladet vores Grander

og

og Naboer, ved Navn: Trond Østendaa, Biorn Hasland, Svening Bakke, Biorn Dalle, Gunsteen Østade, Jon Aasse, Tollof Tronne, Torrige Berrige, Gundulf Siurthuede, Knud Rossestad, Anders Sørisdal, Nore Omland, Emund Jørundland, Thorbiorn Wstad, Osmuind Lackland, Thorgier Espethuede, Amund i Hors, Peter i Hort, Gunner Helle, Svennung Lengeragk, Osulf Aaragh, Thorold Flodi, Anders Aasse, Osulf Magleboested, Guttorm Fjerinedal, Gundie Ranneestad, Solfus Hodness, Gundulf Thorisland, Oluf Kalhovet, Gundi Brekkeland og Biorn Thued, trykke deres Signeter neden for dette vort aabne Brev, paa menige Mands Vegne i forskrefne Raabygdelaug, som skrevet er paa Backe i for[ue] Raabygdelaug Sti Olai Dag som er den 29 Julii Anno 1581.

---

b) En anden Klage af Almuen, formodentlig til de Herrer som vare opskikkede fra Danmark for at holde Herredag.

Ærlige og velbyrdige høivise gunstige gode Herrer! Vi arme elendige Undersaatter prise den høie guddommelige Majestæt i Himmelen, som lader Solen skinne efter Storm og Veir, og haver opvakt den stormægtigste Kongl. Majestæt Vor allernaadigste Herre, os arme forladte Stakkarle til Trost udi vor Nød at besøge, og kunne vore gunstige Herrer underdanigst ikke forholde den store dreslige Nød, os over Erik Munk til Klagemaal høiligen foraarsager.

Først, at den Tid de gode Herrer af Danmarks Raad Bjorn Andersen, Axel Wessert, med flere, lovlig og salig Ihukommelse, vare her i kongelig Myndighed opskikkede, og vi fattige Mænd, det Gud almægtigste kiender, da af stor nødig Aarsag havde stevnet Erick Munk for dem udi Rette, tilstillede de gode salige Herrer af mildelig Øvrigheds Benegenhed en venlig Handel og Contract at skulle skee imellem Erik Munk og os, Gud i Himmelen trøste dennem udi evig Glæde! som og giorde og gav os arme Mænd ogsaa Rettebod at leve efter, hvilket vi arme fattige fortrængte og fordervede Stakkarle beklage aldeles intet at være holdt af Erik Munk, men han haver siden dobbelt mere end tilforn os foragtet og fortrængt og os næsten i Grunden ødelagt, som noget herefter følger. Vi fattige Mænd maa beklage, at naar vi besøges af høibemeldte vor naadigste Herre om nogen Skatter at udlægge, som er afnøden Hans Maj. og Rigerne til Gavn, da vil ikke Erik Munk, som billigt var, efter gammel Sædvane, lydeligen paa Tinge forkynde slig Hans Majestæts Brev og Mandat, hvor den menige Mand maa vide sig efter at

fette, men ikke uden sender mundtlig Bud med sine Lehnsmænd eller sin Seddel i hvert Sogn efterson han vil, at de skulle giøre; der maa og ingen Naade være med, uden slig Skat at maa udrette, hvorom den arme uforfarne Almue er tvivlraadendes, enten det er Kongl. Maj. Villie og Befaling eller ikke. Ingen alment Ting haver han heller holdet med Almuen udi langsommelig Tid.

Haver Erik Munk og ladet optage her udi Lehnet en Summa Pendinge udi kongelig Skat for 3 Aar siden mere end som han burde med Rette efter Kongel. Majestets Brev, og efter han formærker Klagemaal over sig derfor, haver han en Part deraf igien givet, Nogre af os haver han og tilbudet at ville igien-give, det vi ikke understaae os at vedtage uden Eders ædle Herrers gunstige Raad og Befaling.

Er og vor store Klage, at naar Erik Munk tager Had til nogen fattig Mand, som jordeiendes er, siger han hans Odelgods under sig, og aldrig det maa blive laugbøden til Tinge under rette Odelsmænd som det sig bør efter Loven.

Saa vil Erik Munk ikke lade sig nøie med det gamle Markeskiel, som fordom er giort af salige Forfædre imellem de Gaarder han saa haver bekommet af fattige Folks Odel, og deres Grander, men løber Markegang med et Compas i sin Haand, og giør ny Markeskiæl fra den gamle Hævd, der udi ogsaa vanseende Prove og Vidne, som heller intet maa due eller gielde, og dermed formerer sine Jorder udi Længden og Breden, som hannem lyster, mangen fattig Mand til Skade.

Er os og haardeligen fornøden at beklage, at naar nogen Fattige sigtes for nogen Sag, og den som Sag gives ved nogen retfærdig Behielpning sig til Undskyldning, tør ellet maa Ingen sin Sandhed bekiende eller retfærdelig mod anden prove, af Frygt for Erik Munks Hødzel og Truende; Men hvo som stevnes til Prov og kommer for rette udi Erik Munks egne Sager, som gielder nogen fattig Mand paa Liv Ære eller Godses Fortabelse, da skal Tyve Horer eller udædiske ærreløse Folk være fremdragne og staae til Troende, og fattige ærlige Folk derimod maae tie, lide Foragtelse Elendighed og Nød, hødes og trues forhades og forjages fra deres Ret, som og vel skal paakiendes.

Have vi ogsaa at beklage, at eftersom udi gammel Tid var ikke uden een Lehnsmand udi hele Gieldet, da haver Erik nu tilforordineret en Lehnsmand i hvert Sogen, af hvad Aarsag ved Bud og han selv, os fattige Bønder i mange Maade til Skade og Fortræd. Ogsaa stæder han paa sine egne Gaarder og andensteds i Lehnet meget skarns løst Folk, som ofte ere aflyste baade i Kirken og paa Stevne, være sig Horer og Løgnere, som skulle være betroede med deres Bagvasken og Løgn, os fattige Skattebønder og Undersaatter, som Gud er Vidne, vi efter Guds Bud

og

og vore salige Forfædres Skik gierne ville ærligen og christeligen leve, til Tribulads og ubodelig Skade, det Gud i Himmelen naadeligen affkaffe! Slig løse Skieger synes os og at holdes os fattige Mænd til Skam og Fordærv. Lade de avle Børn med sig, da er det dennem frit for, at sige sig Barnefader iblandt os hvem dennem lyster, i Dag een fattig Mand med Løgn, en Maaned derefter en anden, et halv Aar derefter den tredie, og skulle i alt være betroede, og vi drives imod al Retfærdighed til Løgn, det sig Gud over forbarme!

Naar nogen fattig Menneske trænges til sin Dør, opnævner Erik Munk sine Lehnsmænd og Landbønder under et Skin, at skal fværge med dennem, som de dog ikke tør giøre for Erik Munk, hvorover mange fattige blive dyllfalden og forraadt. Bekommer og Nogen Dyllemænd og kommer dermed frem for Retten, da truer overpukker og forskrækker Erik Munk dem, efterdi han giorde ved sal. Oluf Stamsiøe, som imod al Ret ikke kunde komme til sin sandfærdige Prove.

Om saa ilde hænder, at nogen fattig Menneske bliver for sine Misgierninger dømt til Døde, lader Erik Munk slig arme Syndere indsætte, efter de ere dømte, udi lang Fængsel; og saa længe han lyster at lade dem sidde skulle vi fattige Bønder holde dem Vagt over paa vor egen Bekostning baade Dag og Nat, og undertiden iligemaade hiemme hos Bønderne selv, os arme Mænd til stor Skade og Fordærv om nogen Slig af Fængselet undkommer. Er og at beklage, at fattige Folk inden lukte Dørre trues til med Vaaben og Værge, at maa sætte for sig Borgen foruden al Skyld og Brøde, og maa de ikke nyde at skyde sig under Norges Lov og Ret. Trænger Nogen til at skyde sit Skudsmaal ved sin Sognekirke, da haver Erik Munk forbødet Præsterne, at de ikke maa enten skrive eller læse for Bønden, saa vi ikke kunde bekomme beskrevet hvad Svar os gives til gode, og vi fattige Mænd maa ofte lide stor Skade, for ingen tør skrive for os, og fattig Folk, som af christelig Forsæt ville hielpe den anden med Gud og Retfærdighed til Ære, som herom Gud haver budet, forhverve dermed af Erik Munk ikke uden Had og Avind med Hodzel og Truen.

Os fattige Mænd er og storligen fornøden at klage om Havnekiøb, som af gammel Tid haver været frit for os. Naar noget Skib kommer i Havn, som noget Gods haver at føre, der os fattige Mænd kunde være fornøden til Husholdning, da vil altid Erik Munk og hans Foged have det første Kiøb, saa længe at til os fattige Mænd er Intet igien for os til Gavn ey. Dersom og vi fattige Mænd have Noget at sælge enten Deler eller Andet, da maa vort blive beliggende, indtil Erik Munk og hans Foged have deres Last forvendt efter deres Villie imod Privilegier og den Contract og Rettebod, sal. Bjørn Andersen med flere gode Herrer

udaf

af Danmarks Raad og Adel os af kongelig Myndighed giort og givet have, mangen fattig Mand med sin arme Qvinde og Børn til stor Hunger og Nød.

Er og vi fattige Mænds Klage, som sidde paa Kongens Gaarde, den store usædvanlig Tynge, Erik Munk os paalægger med hans Gods at føre med Baade, hvor han vil det forskaffe, og vi arme Mænd skulle baade forgiæves giøre vor store Trældom Arbeide Bekostning, og derforuden staae tilrette, om Godset kommer noget til Skade.

Vi fattige Mænd maa og ynkeligen klage, at naar Erik Munk bekommer Kongl. Majestæts Brev om Nævn, da holder han os og samme Breve forborgne hos sig, saa de ikke maa høres hos os, men opskriver hver Mands Søn og Dreng og mangen Bonde med, uanseet om Bonden af Alderdom og Vanmagt formaaer uden en Dreng at holde i sin Gaard. Siden skiftes samme Drenge paa Erik Munks Sager og anden hans Arbeide. Naar og er fornøden, Nogen at udskrive som skal forskikkes til Kiøbenhavn, da maa Bonden fra Plog og Bjering.

Vi fattige Mænd have og at klage, naar Erik Munk tager Kongens Leding op, og nogen fattig Mand da ikke kan komme afsted saa gode Huder eller Bukkeskind og Andet hvad det kan nævnes, saa godt som han det have vil, vil han ikke derpaa tage Aabod efter gammel Sædvane, og som nu er i andre Lehn brugeligt, men forholder det os fattige Mænd til Skade udi Ledingsfald.

Er og at beklage med Kongens Tømmer at skibe, at vi ikke maa skibe det efter gammel Sædvane for vor egen Skibrede, men maa føre det langveis til andre Skibrede, og søges derover til Skade og ulovlig Udlæg, om der kommer som Guds Veðerlag (saadan et Guds Veirlig?) over os, at det ikke kan komme saa hastig frem udi tide, som han vil.

Beklages og udi Landtvig Sogn den store Bekostning og Møde, de haver med Erik Munks Folk ofte at føre en lang Vei til hans Sauger, dennem til stor Besværing.

End er at beklage, at Jordebygsel efter Loven og Rettebøder ikke holdes maa ved gammel lovlig Brug, og at Kirken ei heller maa nyde den lille Bygsel

hun

hun haver af sine Jorder Kirken til Opbygning og Forbedring, men af Fogeden fratages, det os ikke synes christeligt at være.

(I Særdeleshed) klage disse Efterskrevne:

Niels Sand klager, at han aldrig kunde yde sin Leding uden stor Forbon og Besværing, forend han maatte sælge Erick Munk sit Odelsgods imod sin Villie.

Aslag Haabe gav Erik Munk to Tylter Saugtømmer for hans Dreng maatte blive qvit for Nævn; end derforuden maatte samme Dreng tiene Eriks Foged Hans Tofte en ganske Sommer.

Beklager og Thorgeir Syvog, at Erik Munks Foged tog hannem til Barbo i Tieneste, og for han løb fra hannem, maatte samme Dreng give hannem 35 Daler, hvorfor hans Stivfader og han maatte undsætte deres Odelsgods i Pant, og han i lige Maade tog fra ham 5 Daler foruden Lov og Dom.

Gieruld Ulethuld beklager, at Erik Munks Foged, Hans Tofte, tog 2 Kiør fra ham uden Lov og Dom, og skyldte hannem for, at han ikke skal have fremført Kongens Bielker, enddog han havde ydt dennem Kongens Skipper, og maatte alligevel ikke nyde sin Prov derom.

Sligt Forskrevne, og meget mere des os arme og usle Mænd blues og er os umuligt altsammen at opregne, haver Erik Munk drevet og giort os fattige Mænd vore arme sorrigfulde og bedrøvede Qvinder og Børn til al Skade og Forderv. Haver han nu fra os Gaard og Gods Skov og Mark, alt Næring og Biering, og støder (stunder?) os Tid og Time Dag og Nat foruden Afladelse og al christelig Føie og Aarsag til Skam, Last og Skiendsel ublueligen efter Liv, Blod og al Velfærd, saa at dersom den almægtigste Gud, vor allernaadigste Herre og Konge, og ædle velbyrdige gode Herre, vor rette Patron, tilborlig Øverighed, og alle fattige elendige sorrigfulde og bedrøvede Hierters og Faderløses Fader ikke nu vil have med os arme fattige fortrykte og forhadte Stackarle en naadig og gunstig Indseende, og skaffe herudi nogen bedre Middel og Raad, da er os fattige Guds Fanger, ligesom paa en vild Øe udsatte, meget bedre at døe end at leve.

Og skal Erik Munk længer have nogen Regimente og Befaling over os, da ville vi arme forkuede og forplagede Stackarle gaae fra Huus og Hiem og aldrig komme

komme der mere; Gud give os vore fattige sorgefulde og hiertens bedrøvede Qvinder og Børn igien, naar det er hans guddommelige Villie. Gud den naadefulde og barmhiertige Fader i Himlen med sin guddommelige Helligaand opvække Eders Velbyrdigheders christelige Hierte og Barmhiertighed med os arme Menneskel! I gode Herrer ville af kongelig Myndighed sætte en anden christen Øvrighed over os, der vi arme Stakkeler kunde have nogen skiellig og christelig Omgiængelse under! Vi ville, næst Guds Hielp, findes lydige villige og hørsomme og ufortrøden i alle Maader at giøre og lade alt det som vor kiære Herre og Konning og tilbørlig christen Øvrighed kan komme til Ære og Gavn, hvorudi vi forhaabes; at ingen af de gode Øvrigheder, os tilforn er af Gud og høibemeldte kongl. Maje. stæt tilforordnet, skulle have os at beskylde. Ædle gunstige Herrer! vi arme Mænd ville nu altsammen have udi Guds og Eders Velbyrdigheders gunstige gode Raad befalet; Eder, gode Herrer! til Lykksalighed udi Regimente og timelig og evig Velfærd, og os arme fattige fortrængte Mænd til Naade Fred og Skaansel Trøst og naadigste Beskytning fra alt Overvold.

Arme tropligtige undertrængte
Bønder og menige Almue i Nebenæs Leen.

---

c) Trende Herredagsdomme til Bevis for, at Almuens Klage var vel grundet.

(See her bag efter i det 2de Hæfte.)

Trykt hos Director J. F. Schultz, og udgivet ved Professor R. Nyerup.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Syvende Hefte.

I.

Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I Død og de da forefaldende første Herre-Dags Handlinger.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

Friderich den Førstes Død efterlod hans Riger i en høist farlig og critisk Tilstand. Hans Formand Christian 2 bør ikke nægtes den Roes, at have vildet ophielpe de af Adelen og Geistligheden saa dybt nedtrykte Borgere og Bønder, men Maaden og Midlerne, hvorved Borger- og Bonde-Standens Opkomst skulde fremmes, vare ofte slet valgte, og den Voldsomhed og Grumhed, hvormed han ofte udførte sine forehavende Forbedringer, bør ingenlunde forsvares. Aaret før Friderichs Død var han blevet denne sin Fabroders Fange, men Maaden, hvorpaa dette skeede, blev endog længe efter overmaade dadlet, og mindre endnu end siden maatte sammes Retmæssighed strax kunde erkiendes. Endog iblandt dem, som ellers langt fra ikke yndede Christian den anden, kunde rimeligvis Medlidenhed og den med ham brugte Omgangsmaade forskaffe ham Tilhængere, hvoraf han desuden, da han forlod Riget, havde hen efterladt sig mange, og i de ringere Stænder vel havde endog da paa sin Side de fleste, hvis Antal snarere under hans Landflygtighed og Friderichs 1 Regiering var tiltaget end aftaget, da Adelen og Geistligheden havde i den Tid benyttet sig af enhver Leilighed til at igien indhente og faae mere end rigelig erstattet, hvad de i Christians Tid havde til Fordeel og Nytte for de andre Stænder mistet eller skulde have mistet. Og selv iblandt Geistligheden maatte Christian nu formodes at have havt flere Venner, end da han som Konge baade krykkede deres Overmod og ej heller dulgte sine fordeelagtige Tanker om Nytten af Luthers begyndte Reformation. Som landflygtig havde han langt bedre, end hans ogsaa herved høist ulykkelige Gemahlinde, vidst hos de ved ham besvogrede og for den gamle catholske Religions Vedligeholdelse indtil Grusomhed ivrige fyrstelige Personer, at tilbageholde sine Meninger, ligesom vel ogsaa den nye Lære maaskee meest behagede ham for de politiske Fordele samme syntes

at medføre. Men her hiemme havde Friderich selv offentlig erklæret sig for den nye lutherske Lære, og paa en overmaade klog Maade paabudet og tilveiebragt den herlige Religions Tolerance, som paa Herre-Dagen til Odense 1527 tilstodes. Der hørte Geistligheden og Bisperne Sandheder fra ham, som maatte skurre meget i deres Øren, og da de kunde vente sig endnu værre af Sønnen Herr. Christian, der endnu for Faderen havde indsuet det fordømte lutherske Kietterie, og siden dertil vel endog forledet Faderen, og som i Fyrstendømmene paa alle Maader og med stor Held udbredte Kietteriet, — var intet rimeligere, end at endeel af Geistligheden langt hellere ønskede paa Thronen den fangne Farbroder, som Modgang og større Alder nu kunde formodes at have tæmmet, end den unge fyrige og saa aabenbar kietterske Broder-Søn. For dem, som ikke turde stole paa Christian den andens Forbedring, var der endnu en Udvei. At Friderichs Descendenter skulde efter ham bestige Thronen, var fastsat, men hvem af dem ei bestemt. Den ældste af første Ægteskab, Christian, var i sit 29de Aar, og at bringe ham til andre Tanker om Religions-Væsenet, derom var intet Haab, men hans yngre Broder Johan, Friderichs Søn af andet Ægteskab, kuns 12 Aar gammel, ham kunde man rimeligviis endnu faae bøiet.

Uden for Fædrenelandet vare vel flere Fyrster, og især Keiser Carl den femte, ved Familie-Forbindelser den fangne Konge hengivne, men deres Kolde sindighed og Langsomhed i at vilde eller i at kunde hielpe, giorde dem i den Tidspunkt ikke saa farlige for Danmarks Roligheed, som dets Lybeckske Naboer vare. Hos disse og de med dem forbundne Østersøiske Hanse-Steder var allerede for længe siden opvakt Misundelse og derefter et langvarigt Had til de Nordfriske Hanse- og Handelsstæder, og især til de Nederlandske. At indskrænke disse sidstes Handel paa Østersøen, havde længe været Formaalet for det mægtige Lybecks ivrigste, vedvarende og paa mange Maader begyndte Bestræbelser. Christian 2 benyttede sig ofte klogeligen af denne de Fremmedes Handels-Emulation, til at ophielpe Landets egen saa ganske dybt nedsunkne Handel, men viiste sig dog ellers ved mange Leiligheder alt for meget indtaget af de Nederlandske og deres Indretninger. Mange af hans Love og Forordninger ere slaviske Copier af Nederlandske da gieldende og tildeels endnu bekiendte Anordninger. Nu var i Lybek den gamle Stadens Regierings-Form nesten ganske kuldkastet; Marc. Meier og Jørg. Wollenweber gik svangre med mange dristige Planer, som de ogsaa bleve i Stand til at udføre, men den Tanke at svække eller tilintetgiøre de Nordsøiske Steders Handel paa Østersøen, og krige-

riske

Had til disse Handels-Rivaler beholdt man endnu under de voldsomme Revolutioner, som med Lybecks indvortes Stats-Forfatning foregik. Nu aarsaaes Tiden og Omstændighederne bequemme til at kunde saae Danmark til hertil at bidrage, og vel endog at lukke Sundet for de Nordsøeiske. Lige meget enten Christian 2, eller en af Friderichs 1 Sønner eller Henrich 8. blev det danske Riges Herre; Kuns en Ven af Lybeck og Fiende af de Nordsøeiske maatte han være, og Lybeck skulde han havé, i det mindste for en betydelig Deel, at takke for Thronbestigelsen.

Under disse eller lignende Omstændigheder skulde Konge-Valget efter Friderichs 1. Død til Gottorp d. 3 Apr. 1533 bestemmes. Hvad ved den calmarske Forening var fastsat at skulde iagttages, var vel i Henseende til Udnævnelsen af de vælgende Personer bestandig forsømt, da Rigs-Raaderne alt længe siden havde bemægtiget sig Valget, men at intet Riges Raad maatte herved forbigaaes eller udelukkes erkiendtes dog for Pligt, og nødvendigt, i Fald nogen Foreening imellem (om ikke alle 3 Riger), dog Danmark og Norge skulde kunde haabes vedligeholdt. En almindelig Herredag maatte tilsiges, og da den af det Danske Rigs-Raad tilsagdes at skulde holdes i Kiøbenhavn samme Aars neste St. Hansdag, synes efter en Skrivelse fra det Danske Rigs-Raad til det Norske, som siden skal anføres, det Norske Raad slet ikke hertil at have været indbudet. Vi har om denne efter Friderichs 1. Død mærkværdige første Herredag endeel meget gode Efterretninger saavel hos Hvitfeld som især hos Christians 3. fortræffelige Historieskriver Niels Krag, og Sandvig har i sine Tillæg til den danske Oversættelse af Krags Værk meddeelt adskillige betydelige Documenter samme vedkommende. Men Selskabet eier i sin Bogsamling en vigtig af Sl. Just. Raad og Borgem. Raun i Viborg hertil foræret Haandskrift, som vores uforglemm. Forstander Langebech i den trykte Fortegnelse over vor Bogsamling formoder at have været en Art af Protocoll paa samme Tid ført og holdt af nogen ved Herredagen. Hvad jeg i denne har fundet til nøiere Kundskab om det Danske Rigs-Raads Forhold og Fremgangsmaade ved denne Herredag, samt en og anden Oplysning andensteds fra hentet, vil jeg her meddele. Haandskrivtens, skiønt ei altid bestandig den samme, Orthographie har jeg beholdt; Kuns Substantiver har jeg begyndt med større Bogstaver.

Haandskriften begynder med de Breve, som Nørre-Jyllands til Karup*) forsamlede Rigs-Raad ved Maj-Maaneds Begyndelse lod udgaae saavel til alle Nør-

*) See Pontoppidans Atlas IV. Side 484. 485.

Nørre-Jyllands Beboere, som og til alle Kiøbstæder i Særdeleshed, og hvorvel de da bekiendtgiorte vedkommende, at de i deres Fraværelse og Bortreise til forestaaende Herredag havde beskikket de fire Lehnsmænd Mogens Bilde, Holg. Rosenkrantz, Jep Friis og Axel Giøe til imidlertid at bestyre og besørge, hvad Rigs-Raadet tilkom, hvorhos da ogsaa er indført det Brev de herom tilskrev den ene af anførte fire Lehnsmænd Mogens Bilde, hvormed de andres fra Rigs-Raaderne bekomme Skrivelser vel have været ligelydende. Disse tvende Breve findes saaledes forfattede:

Riigens Raadtz Breff wdj Nørrejudtland wdgiffuet i Karup tiil Landtzting oc alle Leenn ther wdj Landet strax i thee Dage efther Hogborne Forste Koning Fredericks Dodt ꝛc. Hues Siell Gud naade, Mdxxxiij.

Wi efterschreffne Jwer Munck til Riipe, Ofue Bilde til Aarß, Jørgen Friis tiil Wiboriig mett Gudtz Naade Biscoper, Prethiørn Podebusk, Joachym Lückæ, Ofue Lwngæ Riddere, Mogens Munck, Lauritz Stenckell oc Ertich Banner Danmarckis Riiges Raadt, helße etther alle gyestliige og werdtzliige Prelater, Riiddere, Riiddersmendtz Mendt, Kiopstede Mendt, Bonder oc meenyge Indbyggere, som bygge oc boendes ere her wdj Nørre Judtland kierligen mett Gudt, Kierre Wenner, som well alle hordt oc spurdt hafue att wdhen all Thwyell witherligt er, huorledis Gudt alsommectige hafuer nw kaldett tiill syn Naade og Barmhiartyghedt her aff thenne forgiengelitige Werdenn Hogborne Forste Koning Frederich wor Herre oc Koning her wdj Riigett ꝛc. Hues Siell mett alle christne Sielle Gudt alsommectige werde tiil seg myldeliigen oc naadeligenn wdoffuer at forbarme ꝛc. Och effther saadannen Leyliighedt, som etther och oss alle well nytteligh er, att Danmarckis Riige haffuer aff forste Begyndelse oc wdaff lang Aritldtz Tiidt werritt oc endt nw er ett fryett Kaaræ Riige oc Riiges Regementte nw henger hoess meenyge Dan. R. Raadt, saa lengge then allsommectige Gudt wiill giiffue syn Naade til, at ther tiilsoges oc wdwelliiges en andhen Forste oc Forstandere tiill Herre oc Koning her wdj Riigett igienn, oc att haffue Riigets-Regementthe, som oss alle (nest Gudtz Hielp) nytteliigen oc bestandeligen kandt wære, Ther fore betthe wij etther alle oc huer fornefnte kierliighen biwde, oc fuldkommelighen raade fore etthers egne oc etthers fæderne Riige oc thesse meenyge Indbyggeres oc Landennes Bestandtz Skyldt att

att J ere Dan. R. Raadt oc etthers Leensmendt paa Riiges Wegne horriige lydige horſwmme oc folligarthige, at affuerge Riigets etthers egna oc alle Riigens Indbyggeres Schade oc Forderſſue, om nogett paakomme (thett Gudt forbiwde) aff Riigees Fyender oc Wwenner, eller om noghen fremmett udlenſke Herre eller Forſte wille mett Magt oc Woldt trengge ſeg her indt wdi Riigett oc tiill Riigens Regementte: Tha alltyngeſt alle oc huer beſonderlig att ſiidde tiil rhede mett etthers Ruſtnyngh, Swenne, Folck, Heſte, Harniſke, Wapenn og Werge, ſom rhedeliige traa Mendt oc godhe Indbyggere theres Fæderne Riige plectighe ere oc bor att giore, Wy wiille gernæ mett the andre gode Herrer wore kiærre Mettbrodre Dan. R. Raadt, mett all Flydt wellwiilligheen tiilhielpa att Riigens Indbyggere mwe hollde wedt Log, Skell oc Rett, Fritheder oc Priuilegier, att alltyngeſt (mett then allſommectige Gudts Hielp) maa komme til en goedt Skyckelſæ, Regementthe og Beſtandt igien, Oc wdj hues ſliig Maade oc andet wij kunde ramme oc wiide Riigens oc theſſe Indbyggeres Beſte og Beſtandt, wille wij her till gernæ were welwilligh, Oc efftther ſaadan Leylighet att Dan. R. Raadt ſchulle nw beſogge en allmyndeliig Herredag her aff Landetth wdj Kiopnehaffne eller andherſtedtz tha haffue wy nw tiilſkickett oc beſſallett theſſe efftherſchreffne Riiddere oc gode Mendt, Her Mogens Bilde, Her Holgerdt Roſenkrandtz, Jep Friies oc Arell Gyøe att haffue Tillſiwn oc Befallyng her wdj Landett i wor Fraværelſe, att J efftther theres Wnderwiiſnynghe paa Riigens Wegne wiille alltyngeſt rætthe etther, om nogett wppaakommer, beſſallindes etther Gudt. Giiſtwett wdj Karup Ottinßdag neſt efftther Sanctorum Philippi et Jacobi Apoſtolorum, Aar ꝛc. Mdxxxiij. wnder vore Signetther.

Danmarkis Riigens Raadtz obne Breff tiil alle Kiopſtedher wdj Nørre Judlandt.

Wii efftherſchreffne Iwer Munck tiill Riipe, Offue Bilde tiill Arff, Jorgen Friis tiill Wiiborg mett Gudtz Raadhe Biſcoper, Pretbiorn Podebuſk, Joachim Lycke, Offue Lunge Riiddere, Moghens Munck, Laurits Skenckell oc Erlick Bamer Danmarkis Riiges Raadt, helſe etther Borgmeſther, Borgere oc meniige Almwe oc Indbyggere wdj Arff kierliighen mett Gudt; Kierre Wenner formodher

modher wij well at J haffue spurdt oc etther alle wiittherlighen er att Hogborne Forste Her Frederiich mett Gudtz Naade alleswores Herre oc Konninge aff thenne forgengeliige Werden dodt oc affganghen er, (hues Siell Gudt naade) saa haffue the gode Herrer nw tagett thennom fore att forschriffue en allmyndeliige Herredag at stande her wdj Riiget i Kiopnehaffn eller andherstedtz huore the ther om offuer eyns bliifuer, effterthij att Danmarks Riige er ett fryet kaare Riige, og Riigens Regementthe nw hengger hoess Dan. R. Raadt, oc haffne wij therfore wdj wor Fraawærelse tiiltroffuett befallett oc fuldt Magt giiffuet, oc mett thette samme wort obne Breff tiiltroffue, befalle oc fuldt Magt giiffue erliige welbiirdiige Mendt oc strengge Riiddere, Her Mogens Bilde, Her Holgerdt Rosenkrantz, Jep Friies oc Axell Goye att haffue Tiillsiwn tiil Landtzens Regementthe her wdj Judlandt, Thij betthe wij etther kierliigen biwde oc fuldkommeliighen raade, at J ere Dan. R. Raadt oc etthers Leenssmendt horriige, lydiige, horsomme, oc forneffnte gode Mendt wdj wores Fraawerelse horrtige, lydige och horsomme, oc tiillhielpe att affuerge etthers eghen oc menyge Riiges Schadhe oc Forderffue, om noghen fremmedhe Herre eller Forste wdj wor Fraawærelse wiille giore noghen Indtfaldt her wdj Landett, oc att J herwdj blandt skiicke etther som reliighe troffue Mendt oc Riigets Indbyggere, som J wiide etther selffuer Magt wpaa ligger. Wij wille igienn mett wore kierliige Mettbrodre Dan. R. Raadt ramme oc wide etthers oc menyge Riiges Indbyggeres Gaffn, beste og bestandt wdj hoes Maade wij kunde. Etther Gudt Befallindes: Giiffuet wdj Korup Ottensdag effther Apostolorum Philippi et Jacobi Aar &c. Mdxxxiij wndher wore Signetther.

Dan. R. Raadtz Folliige-Breff tiill alle Lenssmendt wdj Norre-Judtlandt.

Kierre Hr. Mogens Sonderlig gode Venn, Att effthersom J well hordt oc spurdt haffuer, huorledes att Kong. Magt. Hogborne Forste Koningh Frederick er nw dodt oc afganghen (hues Siell Gudt naadhe) tha som etther oc oss alle well wittherligt er, att Danmarckis Riighe er ett fryett kaare Riighe oc Riigens Regementthe nw hengger hoss menyge Dan. R. Raadt, saa lengge Gudt willl sogge ass en Forste tiill Hrode, Forstandher og Koning igienn &c. Thij haffue wij forneffnte

for-

fore Riigens och alles wores Wellfærdt oc Beſtandz Skyldt ladeth woris obne Breff wdgange till Wiborg Landtztyng och alle Lennæ her wdj Norre Judlandt till menyge Landtzens Indbyggere her wdj Landett, att thee effther ſaadan Leyliighedt wille were Dan. R. Raadt, oc theres Lenſſmendt paa Riigens Wegnæ horriige, lydiige, horſwmme oc folligacthiige om nogett paakommer; Oc att wij haffue tiilſchickett oc befallett etther mett nogre fleræ gode Mendt, att haffue Tillſiwnn oc Befallyng her wdj Landett i Danmarckis Riigis Raadz Fraaverelſe nw tiil thenne allmyndeliige Herrædag i Kiøpnehaffn eller andherſtedz, ſom ſamme wortt obne Breff tiill etthers Leen ythermere indeholldher oc wdwiiſer, hwelckett wij nw ſende etther, betendes etther gernæ, att J wille wellgioræ oc ladhe ſamme Breff leſæ oc forkynde wdj etthers Leenn, att then menyge Mandt motthe wiide att rethe ſeg effther; Oc att J wiille oc mett thee andere tiilſchiickede Riiddere oc gode Mendt haffue en goedt Tiilſiwnn oc Befallyng her offuer Landett wdj Dan. R. Raadz Fraawerelſe, om nogett paakommer effther ſom forſcreuit ſtandher, oc alltyngeſt ramme oc wiide etthers Fæderne Riige oc theſſe menyge Indbyggeres Beſte oc Beſtandt, ſom etther oc oſſ alle merckelighen Magt wppaa liigger. Thetz forſkiilde wij gernæ oc wdj huelcke Maade wij kunde were etther tiill Wiilliige oc Kierlighed, giore wij alltiidt.

Ved St. Hans Dag aabnedes nu Herredagen i Kiøbenhavn, og den Tale, hvorved den aabnedes og Gienſtandene fremſattes, hvorom ſkulde raadſlaaes, kan jeg af vor Haandſkrivt ſkiønt ei ſuldſtandig her ſaaledes levere, ſom følger:

Riigens Erinde oc Article, ſom bleffue forhandlede oc beſluttedes paa Riigens Wegnæ wdj then forſte allmyndige Herredag, effther Høgborne Forſtes Kyttiing Frederichs Dødt ꝛc. (hues Siell Gudt naade) wdj Kiøpnehaffn circa feſtum Joannis Baptiſtæ Mdxxxiij.

Werdugſte Werdughe Fædre, Erliige Herrer, Strængge Riiddere oc gode Mendt Danmarcks Riiges Raadt nw tiill thenne allmyndige Herredag her i Kiøpnehaffn forſamlede, wille nw i thee hellige Trefoldighedts Naffn wiiſeliighen og well offuerweyæ betenckæ oc radzſlaa

saa Riigens Leyliighedt, som seg nu begiffuer oc fore Øghen er, att effther Gudt allsommectige haffuer eskett oc kalldett aff thenne syndiighe Werden Høgborne Forste Koning Friderick ꝛc. alles wor Herre oc Koning (hues Stell then allsommectige Gudt mett allé christne Sielle will werde tilll seg naadeliighen offuer att forbarme) Tha er nw Riiget oc alltiidt aff synn forste Begyndelse haffuer weret ett fryett Kaare Riighe, som oss alle wiittherliigt er. Och effthersom att inghen Herre eller Forste er ændtnw kaaret eller keyst till Herre og Koning offuer Riigett, tha hengger nw Kaarett tiill Riigett oc Riigens Regemenithe oc sammeledes all Riigens och thesse Indbyggeres Wellfardt oc Bestandt, Schadhe oc ewiig Forderffue wdj Danmarcks Riiges Raadz Hænder oc Skickelse, att thee gode Herrer wille ther fore wiiselig oc well offuerweye betencke oc raadslaghe, att alltyng maa nw komme tiill en goedt Skickelse oc Bestandt her wdj Riigett, saa att huss Wsæme oc Twedrack Spliitt, Parthii oc all Wwilliige, som kandt fyndes oc nw er besonderliigenn mellem Danmarcks Raadt maa affstylles oc nederlegges, oc huer Mandt geysteliige oc werdtzliige fattyg oc riigh maa oc kandt her effther nydhe en schreffuen Logh Friiheder oc Priwilegier, oc ycke ther fraan att trengges eller noodes eller offuerfaldes i nogre Maade, Att Danmarcks Raadt wille i thenne allmyndiighe Herredag i alle Maade wiide oc ramme Riigens oc Riigens Indbyggeres Welfardt oc Bestandt, som erliige traa Mendt oc Riigens saarenn Raadt theres fæderna Riige skiildlige oc plectiige ere, oc ycke wille ansæ theres egiitt eller nogen Mandtz særdelis Wiilde, Schade eller Fromme, medhen Riigens oc thesse Indbyggeres Welfardt oc Bestandt i alle Modhe, saa att huer Mandt oc sammeledes wore Effterkommere effther oss, oc omliigende Forster Lande oc Stædher mwe oc kunde siige att Dan. Raadt nw Riigett standher i theres Hender haffue alltyng saa skickett, som erliige wiise oc traa Mendt bor modt theres Fæderne Riige att giore i allemaade. Oc paa thett att Dan. R. Raadt mwe oc kunde thess snare komme till Handell mett Riigens Erindhe i thenne allmyndiige Herredag, tha will være nytteliigt paa theres eghen gode Forbedring att the gode Herrer thesse effthersch reffne Erindhæ oc Artickelle wille foretage, offuerweye, betencke, raadslaghe oc wiiseliigenn att beslutthe.

Forst

Først att Dan. Raadt wille alle endregtelligenn oc indherliigenn indfalle tiil thenn allsommectige Gudt mett wor yttmiige Boon, gode Reth oc Menyngh, att hand wille werde tiill at giiffue oss alle Dan. Raadt hanss Raade at mwe oc kunde paafynde oc raade i thenne allwyndiige Herredag, ther hannom kunde wære teckeliigenn, oc oss alle oc wort Fæderne Riige oc theſſe Indbyggere kandt wære tiil Ere Lycke Beſtandt oc ewiig Saligheedt.

Ther neſt i the helliige Trefolldiighedtz Naffun wiill forhandles oc raadſlaages, effther Riigett er nw wdhen Herre oc Koning, om Dan. Raadt tyckes raadeliigt oc gott wære nw paa thenne Tiidt att kaare eller wduelliige noghen tiill Herre oc Koning offuer Riiget, eller om thennem tyckes gott wære att wiille ſætthe Riigett oc Riigens Regemente i Dan. R. Raadtz Hender oc Skickelſe paa nogen Tiidt ꝛc.

Tyckes Dan. R. Raadt raadeliigt were att wiille nw i thenne Herredag kaare oc wduelliige noghenn tiil Herre oc Koning offuer Riiget, tha ſchulle the tilforne betencke, att the haffue mett theres Breff oc Beſeyliing thennom alle forplectiit att kaare oc wduelliige en aff Kon. Majts. Sonner effther hans Doodt (hues Siell Gudt naadhe) dog er inghen aff hans Raades Sonner beneffndh wdj Riigens Raadtz Breff, huelckenn aff hans Sonner the ſchulle kaare oc wduelliige, icke er heller noghen Tiidt eller Termynn beneffndt i ſamm theres Breff, medhen Kaaret hengger ther fore hoeff thennom ſiellffuer, oc Tydenn, huelcken aff hans Naades Sonner, oc nar the thet giore wille, Oc er ther fore ganſke raadeliigt at thee ſee thennom wiiſeliig oc well fore i thenne Sag ꝛc.

Item hues thenne forſchreffne Artickell att kaare noghen tiill Herre oc Koning her tiill Riigett ꝛc. wiille Dan. Raadt oc well betencke, att Riigerne beſonderliig Danmarck och Norge ere mett Breff, Beſeyliing og Handfeſtnyngher tiill huer andre hardeliighen tiill ewiig Tiidth forbunden oc forplecthett, ſaa att nar noghenn Herre oc Koningh doodt oc affganghen er aff noghen theſſe thweme Riighe, tha ſkall ther inghen Herre kaares tiill Riigett igienn wdhen begge Riighenes Raadtz Raadt i Danmarck och Norge Fuldbyrdt oc Samtycke, ſom ſamme Receſſ oc Forbyndt ytthermere wdwiiſer.

Item Dan. R. Raadt wiille oc well betencke att nar nogenn Herre plegher att kaares tiill Koning offuer Riiget, Tha plegher ther

till att forschriffues. og ehgos noghre aff the bedsthe og merckeligeste aff Adelen aff huer Landt offuer all Riigett, Oc sammeledes en Borgemesther oc noghre aff the beste Borghere aff Kiopstedernæ her i Riigett, oc huor Riigens Raadt thett icke nw saa tilsomme giorde som forschreffuett staar, tha war att befrycthe att ther aff motthe komme en slaar Forderff oc Wploff her i Riigett modt Dan. Raadt aff Adelen oc Riigens Indbyggere, som Riigens Raadt oc andhre well wiide huadt nw sisten skedhe i Kiopnehaffn i Koning Christierns Kaar oc Wdwellelse, att Dan. Raadt wille ther fore betencke, huadt bestandeligste er att skee paa thenne Tiidt, om forschreffne Kaar nw att kunde ske, eller thett att wille forholde *).

Item om Dan. Raadt tyckes att fore saadanne forschreffne Leylighedt oc andre fleræ merckeliige Orsagher icke kandt skee nogett Kaar paa thenne Tiidt, oc Dan. Raadt wille ther fore hengge Riigens Regementthe hoeß thennom sielffuer paa noghre Tiidt, Tha will være ganske raadeliigt oc nytteliigt for theres eghen oc all Riigens Welfaar Skildt, att the giore en Skiickelse oc ett gott Regementte offuer all Riighett for endt thee skyllies atth fraan thenne Herredag, saa att Riigens Indbyggere mwe wiide huor effther the thennom retthe schulle, oc kandt ther mett moghet ontth oc stoer Forderffue mellom Riigens Raadt oc Riigens Indbyggere affstylles, oc sammeledes mellom Riiget oc Riigens Wwenner, oc ther som Dan. Raadt thett yckæ gior for ændt thett nw attskyllies (thett Gudt forbiwde) tha er wiiseligheu att befrycthe att Dan. Raadt setthe thennom sielffuer oc thett meenæ Riige oc theres Born oc Affkomme wdj staar langsom oc swiig Faare oc Forderffue som thett noghenn Tiidt werett haffuer, som for Ooghen oc huer viis Mandt hoess seg well besynde oc betencke kandt, huelcken Forderffue Gudt allsommectige nw naadeliigheun affwendhe.

Item att Dan. Raadt wille ther fore som wiise Mendt betencke att aldriig noget Riige eller Forstedom kandt noghen laug Tiidt bliiff-

ue

*) Her er i Haandskrivern strax indført Raadets Resolution paa denne Post saaledes: Er beslutthet att fore forschr ffne Orsagher, Tha kandt inthett Kaar stee paa thenne Tiidt, oc skall forschriffues att Norges Raadt skulle mødhe i Kiopnehaffn tiill thenn almyndiig Herredag Sancti Hans Dag i thett nye ostett Aar. Denne Resolution forekommer her siden udførligere.

ere wedt sin Magt oc wforderffuett, wdhen ther ville Riges oc holdes ett gott Regementhe, oc ett gott Regementhe kandt ycke holdes eller være i nogett Righe wdhenn Enighedt oc Samdrecth holdes emellom thennom, som raade oc reghere skulle. Item Sæme oc Endregth kandt ycke heller wære emellom thennom wdhen thæ oc huer Mandt nydher oc holder wedt Logh Skell oc Rett, at Dan. Raadt wille ther fore som wisse Mendt mest ther forste i thenne Herredag affstylle oc aflegge, hues Splitt og Thwidrecth, som kandt synes att wære emellom thennom selffuer, oc huelcken aff thennom som er skeett Wrett eller nogen Wsell, an saadannt maa her effther affstylles, saa att huer Mandt nydher thenn Deell handt haffuer Skell oc Rett till wdhen all Woldt eller Glensiellse, oc thett oc saa att wille skyckett att huer Mandt fattyg oc rig offuer all Rigett maa thett samme wederfares.

Item nar saadann Forenyng, Forligelse oc godt Samdrecth mellom Dan. Raadt giordt wordher, att mena Rigens Raadt geystelige oc werdslige thenn allsommectige Gudt til Loff oc Ære, oc thennom selffuer og theres Fædrene Righe till Welfaar oc langsom Bestandt, wille tha endrectheligen som sorne Brodre thennom tillsammen bebindhe oc forplecthe mett Breff oc Besegling paa Traa og Loffue att wille tillsammen blisfue tvdj Lost oc i Noodt mett Liff oc Godtz oc alldryg att wndfalde huer andre, oc att wille hielpe oc holde huer Mandt, gehstelig oc werdslig fattyge oc rige wedt Log, Skell oc Rett, Frithevher oc Prinilegier.

Och ther som thenn allsommectige Gudt dilde wnde oc gisfue Dan. Raadt then Naade, att thette saa skee motthe, Tha ware thett all Dan. Raadt wdhen all Twyell ett fast Skiold oc Skerm modt alle theres oc Rigens Fyendher oc Wwenner indhen Rigett oc wdhen, oc hobess (mett Gudtz Hielp) att thet schulle wærre thennom siellffuer, Rigett oc theres Born oc Affkomme nytteligere oc merre till Bestandt, endt noghenn liggendes Skatt thee noghenn Tidt kunde indlegge hoess Rigett, att Dan. Raadt wille thenne Leyligheedt siellffuer ythermere betencke oc raadslaa hues thennom ther om tyckes gott och raadeligt att wære.

Item ther som Dan. Raadt willde wilde Rigens Wellfaar oc Bestandt, oc att nogen Tidt ett gott Regementt oc Endreteligheds Sal her effther mellom theinnom siellffuer komme, eller emellom Rigens

gens Indbyggere her i Riiget. Tha er att beſtrychthe att thett allerbeſt ſkee kandt, for endt Kircker, Cloſthere, oc Gudz Hueſſ oc Gudz Lofl. Ære, oc Thienneſſe komme, till theres Maeth oc retthe Skickelſe igienn, oc beſonderliig Wiiborriigs Domkircke, ſom er oc altiidt haffuer werett en aff the ſiw Hoyett Kierker her i Riiget, och ſammeledes thij Herre Cloſther ſom alderiig tillforn haffue werett wndher Legmendz Hender oc Skyckelſe, oc nw forwentt oc forientt ære, modt alle Herrer oc Koninghers obne beſegle Breff oc theres ſoren Edt oc Liiffthe, oc ſammeledes oc ſaa modt Konningers Receſſ oc alle Dan. Raadz Breff oc Beſegling ꝛc. huelcke gode Mendt, ſom ſaadanne Herre Cloſther haffuer forwerſſuet att thee beſorges mett Kronens Slott oc Leen for theres Thienniſte, oc Kierckier, Cloſther og Gudz Hueß komme theres rette Skickelſe ighienn, ſom thii i andre Herrer oc Konningers Tiidt werett haffuer, Oc er att beſtrychthe att wor Herre ſkall mett Tiden kaſte Riiget oc Indbyggerne Heſſwdh oc Straff wppaa, huelckenn Gudt wiill nadheliigen affwende, Oc huelcken ſom haffuer tagett Godz oc Eyendom fraan Kircker, Cloſther et Gudz Hueſſ wdhen Dom oc Rett, att thett ighienn giffues oc wiill ſiiden noghen kiende ſeg Rætt till ſin Godz att handt vindher thett mett Loghen, oc Rætthergang ſom thett ſeg boor.

Item att Riigens Raadt wiille ſtrax mett thett forſte giore en Skickelſe om alle Riigens Slott her i Rigbet, at ſame Slott oc Slottzlogher holdes till Dan. R. Raadz troer Hendhe, wiill Gudt thett ſaa fogger, att Riighett fanger en Herre og Konningh igienn, dog wndhertagene the Slott oc Leen, ſom war nadhige Frwe ære beſtiffnede for hyndes Nades Liiffgedinck.

Item om Riigens Raadt tyckes gott were, att wiille mett theres Schriifftwiiſe eſke wor nadige Frwe att bliiffue beſiddendes her i Riighet dorff hyrnes Nades Liiffding, att hielpe att raade oc daadhe mett Dan. Raadt Riigens Gaffn oc Beſte, och ſammeledes att giore Riigett tilbarliig Thienniſte aff hyndes Nades Liiffgedinck, ſom hyndes Naades Breff hwn ther paa haffwer ydhermere wyniiſer.

Item att Dan. Raadt oc offuerwey, raadſlage oc beſlutthe, huelcke Kronens Slott oc Leen, ſom nw friis ære tiill Kronen, ſchulle her effther, aarligen were oc ligghe till Kronens Fadeburdh, och giore oc giffues aarligen Regenſkaff eller Affgiifft aff tiill att wpholde

mett

mett Riigens Tynghe oc Thienniſte, dog ſaa att huer Mandh geyſtelitge oc werdzlitge indhen Raadz oc wdhen nyde oc beholdhe theres Leen ſom thee nw haffue anthen i Pantth eller i Forlennyngh effther theres Breffs Lidelſæ, ſom thee her tiill brugt oc hagth haffue ſaa att theres Breff holdes thennom aff Dannmarckis Raadt wforkrenket.

Item war thett oc godt att Adelenn Riighens Indfydhe Mendt, ſam Riigett haffuer thientt, og Riigett her effther kandt haffue Ere, oc Thieniiſte aff fynghe noghre aff Kronens Slott oc Leen i Forlenyngh paa Thieniiſte ot Affgiifft, oc att the ræthe thennom effther att ruſthe thennom mett Heſthe og Harneſk, huer effther ſiin Formwe, ther mett tiill att hielpæ att forware oc fordagtyngge wor Fæderne Riige, ſom os alle Magt wppaa liigger, oc att thee gode Mendt bleffue ſorene oc forpleethede tiill Dan. R. Raadt mett Edt ot Lyffthe.

Item att giore Skickelſe om alle Kiopſtæder her i Riigett ere, ſom frii ere, om theres aarlig Byſkatther, Thoall, Siiſæ, Saghefaldt oc andhen Rettighedt, ſom falldher i Kiopſtedernæ, huaa thennom ſulle aarligthenn wppebere paa Riigens Wegnæ, dog wndhertagen the Kiopſtedher, ſom nogre godhe Mendt indhen Raadett eller wdhen haffue i Pantth eller Forlennyngh att thee thennom nydhe effther theres Breffues Lydelſæ.

Item om Riigens Tollde ſom her effther fallde i Riigett tiill Landt eller Vandt, huaa thennom ſkulle wppebere, oc giore Regenſkaff fore thennom tiill Riigens Nytthe oc Behoff.

Tiilligeſt att Riigens Raadt wille tiilkiendæ oc giore en Skickelſæ, huelckæ aff Riigens Raadt ſchulle teſtligeſt oc haffue i Befalhyngh indattkreffue oc wpattbærre Kronens aarlitige Renthe her i Riighett, oc ſamme Rentthe oc Wppebørſæll att indlegge wdj Riigens Dreſæll, oc giore Riigens Raadt ther fore aarlig Regenſkaff tiill gode Rædhe, oc hwor Riigens Dræſell ſchall wære, oc hwilcke aff Raadett ſchulle haffue thenn i Befalliing wppe at bere oc wdt at giffue tiill Riigens Nytthe oc Behoff.

Item om nogen aff the gode Mendt indhen Landett eller wdhen boodhe oc affgyngne ſom Kronens Slott oc Lænn indehaffue, huorledes ther om ſchall holdes intill ſaa lengge att mene Riigens Raadt ther effther komme tilſammen.

Item

Item om noghett Indfaldt komme paa Riigett, enthen aff wdlenſk Macth, eller om Indbyggerne wille nogett foretaghe modt Riigens Raadt (thett Gudt forbiwde) huorledes ther om ſchall beſtilles oc foretages.

Sammeledes huorledes thett ene Landt kandt komme thett andett till Hielp oc Troſt effther att Riigett landtbrodett oc atſkill fraan huer andher mett Sios oc Salltwandt oc er raadeliigth att ther om beſonderliig tiiltenckes mett Norrejudtlandt, thii att Norrejudtlandt er ett hæalt oc landfeſt Landt mett Lanthe Holtzſthen oc all Tyſlandt, oc haffue Riigens Fyender yckæ Behoff ſom wille giorre nogett Indtfaldt ther indt paa Landett att forbiidhe effther Boor eller Fergher ꝛc.

Item er gantzaa raadeliigt att thenn Ruſtnyngh ſom ſamtyck er her i Riighett att thenn holldes wedt Macth aff alle Riigens Indbyggere, geyſteliige oc werdtzliige, effther ſom huer haffuer Godtz Rentthe oc Eyendom tiill her wdi Riighett ſom all Riigett Macth wpaaliigger, oc huelckenn aff Riigens Indbyggere yckæ wiill giorre Fylleſthe oc Skell fore ſeg i ſaa Maadhe, att thenn ſtandher Riigens Raadt ther fore tiill Retthe om noget Anfaldt paakomme, Oc Dan. Raadt wiille ther om tiilltencke ſom Briiſthenn fyndes hoeſſ noghen ſom thee ſielffuer wiide huadt Macth thennom alle oc Riigett ther paa liigger oc alldriig mære endt nw, Oc er oc gantzaa raadeliigt, att ſamme Ruſtnyngh bliiffuer tiilſtedhe i Riigett, oc att Follckett yckæ forſkiicks fraan theres Ruſtnyngh.

Item om Dan. Raadt tyckes att wiille wptage nogen gode Mendt i Riigens Thieniiſte ruſtiige oc ferdughe mett Heſte oc Harneſk Danſke eller Tyſke ſom nw wore i koningliige Mayts Thienniiſte ænthen paa Aarſlonn, eller oc forſee thennom mett nogen af Kronens Lænn, oc att the ſamme gode Mendt bleffue Riigens Raadt forplecthede paa Riigens Vegnæ mett Edt oc Liifſthe, nar Riigens Raadt thennom eſtedhe oc tiillſagde. Oc om Riigens Raadt tyckes thette ſaa godt wære, att thee tha ther om giorre Skiickelſe, huorledes ſamme gode Mendt ſchulle beſorgges och wppeholldes, ſom forſchreffuetth ſtandher.

Item att wiille och raadſlaaghe om nytteliigt er att wptaghe en Fenicke Landtzknecthe eller flere paa en Tiidt i Riigens Thienniiſte, oc om ſaa ſkeer oc ſamtycket gott wære, att the tiilltencke huorledes

thee

schulle holdes oc forsees oc indleggis Riigens Indbyggere wdhenn staaer Beswariingh.

Item sammeledes att tilltenckes att giore Skickelse om Riigens Skiip oc Skudt, oc om Dan. Raadt tyckes gott waare att wille ther beneffne oc tilltroff en godt Mandt eller thoo aff Riigens indfødde Mendt eller andre som ther till nytteliige oc gaffnliigge ære, oc att the gode Mendt wilde theres aarliige Lonn aff Kronens Rentthe oc Wpborsell.

Item er gantzaa raadeliigt att the Riigens Slott som liigge nest wedt Grænskenn modt Forstedommett, besonderliigh Kollding Slott oc By befestes oc besorges paa Riigens Wegne efther thenn Leyliighedt som iiw fore Øghenn er mellom Riighett oc Forstedommet, oc att huelken godt Mandt som Kollding Slott indehaffuer haallder ther aff theet meesthe Folck Rentthen ther till liigger kandt thaale, thi att Gudt forbiwde om Riigens Fyender indtsynghe forschreffne Slott oc By, tha kunde thett were Nokrejudlandt all Riigett till Skade, som Dan. Raadt well siellffuer betencke kunde, Sammeledes er oc gantzaa raadeliigt att Riiber By motthe oc ydermere befestes endt thett nw er, Riigett oc Indbyggerue ther i Byen till Besthe oc Bestandth.

Item er oc gantzaa raadeliigt att Dan. Raadt gesteliig oc werdtliige sammeledes alle Lenssmendt oc thenn menæ Adell offuer all Riigett siiddhe alltiidt till rædhe mett theres Rustnyng att komme Riigett till Thiennisste nar Behoff giores, os att ther om wdganghes Riigens Raadtz Breff till alle Landtzthynghe.

Item att ther om tilltenckes om the Slott och Kiopsteder som liigge wedt Grenskenn modt Sueriige, att the oc befestes och besorges som Riigett Macth paaliigger, oc Riigens Raadt i Skaane wilde ther om besth Leyliighedhen.

Item desliigeste Dan. Raadt wille oc tiltencke om Gutland att Wisborg Slott oc By mwe bliiffue well forwarett og besorgett, som Riigett ther om Macth paaliigger, oc haffuer Her Henriick Rosenkrandtz ther om giiffuet nogre aff Riigens Raadt Leyliihedhen ydermere tiilkiende ther om mett hans Schriifftweise siiden handt kom nw siisten till Gutlandth.

Item

Item hiorledes Dan. Raadt tyckes att were att schall hereffther holldes mett the Slott i Norge, besonderlig Bahuß, Aggershuß oc Koningens Gordhe i Berghen, Thil att somme aff the godhe Mendt wille gernæ were aff mett samme Slott, oc haffuer Effty Bilde ther om forschreffuet oc forstickett hans Fuldmectighe og myndughe Budt hiidt tiill Danmarck tiill Kon. Maytt. oc Dan. Raadt, som Dan. Raadt hans Willkie ther om ydhermere haffue forfarett i hans Schriffuelsæ.

Item effther Riigens Leyligheedt som seg nw begliffuer er ganske eaadeliigt, att Dan. Raadt tiilltencker att wille saa skickett i theme allmyndiige Herredag, att huer Mandt fattig oc riig gesteliige oc werdzliige maa skee oc wederfares Logh oc Nætt offuer all Riigett, och att nogre af Riigens Raadt mett huer Biiscop oc nogre aff the beste gode Mendt i huer Stickt siiddhe Retthertyng nogre beneffnde Tiidher om Aarett, oc horæ Sagher oc hielpe huer Mandt Log oc Nætt, wdhen all Wiilde, som tiilforen plegde at skee aff gambell Tiidt i ändre Herrer oc Konningers Tiidt, Waare thett och saa att nogre Sagher waare saa swaræ, att Biscopen oc the gode Mendt yckæ kunde eller wiilde dome paa them att thij Sagher tha indtsettes fore menæ Dan. Raadt tiill forste almyndiige Herredag ther nest effther, dog saa att alle Sagher forhoores tiilforne tiill Herryztyng oc Landztyng; oc skiillies ther att mett rætthe, oc ther som mandt ther yckæ kunde wedherfares Log oc Nætt att the tha steffnes indt fore Nætthertyng som forschreffuet staar, Oc huer Mandt skeer tha thet som Log oc Nætt er wdhen all Wiildh, oc thee Fogeder som yckæ tiilfornn wiilde domme rættferdeliigen att thee sættes aff theres Fogeddij oc yckæ siidde mere i Dommers Stedth.

Item att Dan. Raadt wille oc offuerweye og skickett rettferdeliighen att thet staare Wskell, som Jordegnæ Bondher haffue thennom nw foretagett vaa en stackett Tiidt, att taghe Jordt oc Eyendom mett frann Kronen, Kiirken oc Adelen wdhen Dom oc Nætt oc aldriigh tiilforne skett er her i Riigett, oc er thett baade modt wor schreffuen Log oc Handfestninger gamblæ oc ny, Att Dan. Raadt wille thett saa skickæ att huelckenn Jordegenn Bonde ther wiille wynde Jordt oc Eyendom frann Kircken eller Adelenn handt wynde then effther Konning Waldemarss Log, oc effther som gambell Siidwan haffuer were-

rett

rett her i Riiget, oc yckæ mett saadanne ny Paafwndth mett Siwn, som thee nw paa nogen stackett Tiidt giorbtt haffue: Huor saadantt yckæ affstylles er att befrycthe att ther aff wiill komme Wploff oc stor Wprør mellom Riigens Indbyggere Dan. Raadt oc Riigett tiill staar Skade; Brast og Forderffue. Thii att saadan Woldt oc Wskell kandt yckæ lengge lüdes eller fordrages som samme jordegnæ Bonder haffue nw nogen Tiidt brugett modt Log oc all Rett, och alldriig tiilforne her i Riigett skeet er ꝛc.

Item Dan. Raadt wiillde oc tiiltenckæ att giorre en christeliig Skickelse om thet wchristeliig Mordt oc Mandtzslætt som skeer her wdj Riigett, oc besonderliig i Nørre Jydlandt, att Mandt weedt yckæ Skoætt, huor Mandt maa nydhe Friedt, enthen i Kiircker, Clostther, t haus eghett Hueß, eller tiill Tynge eller andherstedtz, fore offuergiffuet Folck oc Skalcke, att Dan. Raadt wiilde ther fore tiltencke om then Skiickelse som Kon. Maytt. (hues Siell Gudt naade) giorde mett Dan. Raadt nw nogre Aar siiden her i Kiøpnehaffn om samme Mandtzslett oc Mordt, huorledes saadanne Misgiernhyger schulle straffes.

Sammeledes att thee gode Herrer wiilde oc tiilltencke att giore en godt Skiickelse om thee manghe wrettferdiige Loghe, som giørres oc giffues modt Gudt oc all Skell, huorledes the mwe straffes oc nedherlegges, Thij att thett er skiott saa mænligt att mange acthe alldriig huadt the sweriighe obenbar Loghn oc Wsandinghen Gudt tiill Fortornelse oc manghen fattyg Mandt tiill Schadhe.

Item att Dan. Raadt wiilde oc tiiltenckæ att Riigens Prælather motthe holdes Breff og Forplectiing, som Kon. Maytt. oc Dan. R. Raadt haffue giffuett thennom oc then menæ gesteliig Staadt offuer all Riiget, att the schulle fanghe oc nydhe theres Biscopstyng, som the aff Ariildtz Tiidt fanget haffue, huelcket thennom yckæ holldett er som thennom loffuett bebreffuett oc besegellth waar thennom tiill staar Schadhe oc Brast, Bedher oc kierliigen begeræ Riigens Prelather paa theres egnæ oc then menæ gesteliig Statz Vegnæ att thennom motthe holldes, hues thennom loffuett bebreffuett oc besegellt er ꝛc. Oc the gode Herrer wiilde oc well betenckæ thenn staare Friihedt Riigens Prælather haffuer wett oc offuergiiffuet thennom oc thenn menæ Adell her i Riigett, som alldriigh tilfornn skeett waar.

Item att thee gode Herren Riigens Raadt wiilde oc tiltencke att them menæ Mandt offuer allt Riighett motthe her effther.... (Her feiler Slutningen.)

Suar paa forschreffne Artickellæ som Danmarkes Riigens Raadt haffuer forhandlett raadslaagett oc beslutthett i thenne allmyndige Herredag i Kiopnehaffn.

Forst paa then Artiickell om Kaar att wduelie noghenn ttill Herre oc Koningh.

Er beslutthett aff meniige Dan. Raadt att effther thij Forbwndt oc Confederatz som giorde oc gaugne ere emellom theffe thwenne Riige Danmarck oc Norge tiill ewiig Tiidt tha kandt her inthet Kaar skee paa thenne Tiidt, oc ther fore effther saadann Forbundt oc ewiig Forpleethelsæ som Riigerne emellom giordt er, Tha haffue Dan. Raadt nw wdj theffe Dage forschreffuett tiill meniige Norges Riiges Raadt att besoghe mett Danmarckes Riiges Raadt en allmyndig Herredagh her i Kiopnehaffn Sanctj Hans Baptistæ Dag wdi thet neſt tiilkommende Aar, oc tha endregteliigen alle sammen att handle oc raadslaa om en Herre oc Konning att wellie tiill theffe forschreffne thwennæ Riige Danmarck oc Norge oc andre Ærende som begge Riigerne Magt wppaa liigger.

Thenn andhen Artiickell indholler att effther thii inghenn Herre eller Konning nw kaares kandt tiill Riigett, som forschreffuett staar, oc Riigens Regementthe will ther fore hengge hoeff Dan. Riigens Raadt paa noghenn Tiidt, Tha er nytteliigt oc raadeliigt att Dan. Raadt wiille giere en godt Skiickelsæ oc Regementthe her i Riigett, oc ett gott Regementthe yckæ kandt holldes eller skee, wdhenn som Endregtiighett holldes emellom Riigens Indbyggere, oc att samme Endregtiighett yckæ kandt heller ware emellom Riigens Indbyggere wdhen huer Mandt holldes wedt Logh Skell oc Rætth Frihedher oc Priuilegier.

Ther paa haffuer Dan. Raadt giordt saadan Skickelsæ att paa thett sæmme Sambdregt Welfardt oc ewiig Bestandt maa oc kandt her effther bliffue emellom Riigens Indtbyggere besonderlig emellem Dan. Riigens Raadt oc Thwedregt oc Wenrighedt som er Orsaghe tiill Riigens Skadhe oc Forderffue maa oc schall her effther affstylles oc aldeles wndherlegges then allmectige Gudt tiill Loff oc Ære, oc oss alle wort fæderne Riige oc theffe Indbyggere tiill ewiig

Gaffn

Gaffue oc Beſtaudt, Tha haffue wij nw wdj the hellige Treefoldighetz Naffn saa endregteligheu ſamtyckt oc beſlutthett att thenn Contracth og Receſſ ſom giordt waar wdj Otthenſſe Anno Mdxxvij emellom Prelather oc menyghe geiſteliige oc thenn menæ Adell oc Riigens Indbyggere ſchall her effther retteliighenn holldes oc fuldgiores wdj alle ſyne Puncthe oc Artickle effther thett alluorliige Fuldbyrdt oc Beſegliingh, ſom tha giordt oc beſeglett war, oc hues Briiſther, ſom Riigens Prelather oc Geyſteliigenn er ſkeet emodt forſchreffne Ottenße Receſſ oc i andre Maadhe emodt Receſſer Breffue oc Beſegliingh nw wdj nogre Aar ſchall teformeres oc ſkiickes effther thett Breffs Lydelſe ther om nw forrammett er.

Teſliigeſt ſchall oc Riigens Prelather alle oc huer beſonderliigh ſkickæ oc haffue ſeg effther ſiit Biiſcoppeliige Emede ſom Gudt haffuer kalldett hannom tiill, ſom gode chriſtne Prelather haffue giordt fore thennom. Oc ſkulle Riigens Prelather tiillſkiicke wdj thenn helliige Kiircke gode Preſtmendt ſom ſchulle predlicke oc lære thett helliige Euangelium oc holle Meſſer oc andhenn Gudts Thienniiſte effther then gamble gode chriſteliige Skickæ, ſom i Chriſthendommen her tlill wærett haffuer indtiill meniige Chriſthendoms Raadt gior ther paa andhen Skiickelſæ.

Om thenn anden Artickell om Kiirckier oc Cloſther.

Er ſaa beſlutthett att Wiiborgs Domkiircke ſchall reſtitueres oc alle Domkiirckier, Herre Cloſther, Jomfru Cloſther, Helliig Geſthus oc Sognekiirckier ſchulle bliiſue wedt theres Magt, teſliigeſte de Tyghe = Brødhre Cloſther ſom nw wedt Magt ere ther ſchall holldes Meſſer, Prediickener oc andhen Gudtz Thienniiſte, Effther ſom ther funderett er oc ſkickett, Oc ſerdeles ſchulle Riddermendtz Mendt oc andre, ſom Jomfruer Cloſthere wdj Forlenyng haſue, holldhe ther inde Jomfrwer effther then gode chriſtne Skiickelſe ſom thij ere funderedhe wdj, oc yckæ tilſtede eller Orſaghe giiſue att Jomfruernes Thall formynſkes oc Gudtz Thienniiſte nedherlegges, ſom nw (theſſ wær) mangeſtedtz ſkær. Hwor yckæ ſaa holldes for noghens Briiſt eller Forſommelſe, ſom Cloſther haſue, tha ſchall handt haffue forbrudt ſamme Cloſther.

Item om the Tygge Brødre Cloſther, ſom nw forſtørrede ere, ſchall ytthermere handles oc beſluttes wdj then neſte tiilkommende Herredag, om the yckæ her forindhen tiill theres Magt igien komme kunde. Oc her forindhen ſchall ickæ mere aff thennom forſtørres eller affbrydes enthen helit eller halfft i nogen Maade, huad ther emodt gior ſtande tiill Rætthe fore Danmarks Raadt.

Item

Item att hues Godtz som fram Kiøckier oc Closther Presster oc alle andre tagett er wdhenn Dom oc Rætt, att thet ighien giifues, oc huo som kiender segh noghen Rætt ther till tha wynde segh thett till mett Loghen oc Rætter gang som thett bør.

Item om Slottzloffuer omsporres nar Raadett forsamblis.

Item att Dan. Rigens Raadt handler mett thet forskiickede som hogborne Førstynne Drotnyng Sophia hiidt indskiicket haffuer, att Dannmarcks Riige fangger tilborlig Thieniiste aff then Førlenyng hendes Nadhe haffuer till hyndes Liifgedinge, oc att thett tesligest forschreffues att hyndes Naade besætthe thij Slott hun haffuer till hyndes Liifgedyng mett Danske Mendt effther Recessens oc hyndes Førlæninys Breffs Lydelse.

Item haffuer Dan. Rigens Raadt beslutthett att thesse effterschreffne Slott oc Leen schulle were paa Reghenskaff. Kiøpnehaffn. Kaliingborig. Vordyngborg schall holles som thett wdi Her Albert Ransbergs oc Her Oluf Rosenkrandtz Tiidt holdet war. Tryggewelde. Neshyhoffuett. Asgeberg. Kolliing mett tilliiggende Herrethe. Kallo. Hengherrytt Wiborgherrett Wandsalherrett Westerherrett. Aaelborg paa im iiie oc x Karlle mett Heste Harnisk oc Glawende well færdiige.

Alle Kiøpstedher oc Thollde oc allt andett som nw friitt er till Kronenn, Dog huer Mandtz Panthe Breff oc Besegliing ther mett worckrenckett i alle Maade.

Item att tencke huor schall wpkomme Pendinge till Riigens Behoff nar Riigens Renthe ycke tillreckier.

Att wpbere Riigens Rætte.

Schall Her Electus aff Roschilde oc Her Tygge Krabbe wpbære Toollden wdj Helsingøer oc holde till Riigens Beste. Oc Mesther Anders Glob oc Mesther Christiernn Huidt wpbære all anden Kroneus Renthe, aff Slott Leen Kiøpsteder Toollde, oc giøre ther aff Regenskaff, oc hues Pendinge the wpbære schulle thee indlegge wdj Hemeriige paa Kiøpnehaffns Slott, oc holde wdj Byenn fore Ildh oc andenn Faare. Oc theraff lønes Hoffiynder, Landtzknecthe, Bossesskiotther, Skiipmendt oc andre paa Riigens Vegne.

Item schall Jenss Kammersuendt wære Tollder paa Falsterbodt, oc siverliige Dan. R. Raade Huldskaff oc Trosskaff wdj samme Befallingh, oc giøre Mesther Anders oc Mesther. Christiernn Regenskaff paa Riigens

Veg-

Wegne, oc bethalle Albertt von Gockens Hustrue hues Kon. Mayt. hannom skildig bleff.

Om noghenn godt Mandt som nogett Krogens Slott haffuer boen oc afgangher.

Tha schall Slotthett holdes tilll menige Dan. R. Raadtz Handt indtilll Raadet forsambleß.

Om Feyde kommer paa noghett Landt

Er saa besluthet att Indbyggere aff alle Lande schulle komme huer andre tilll Hielp oc Throst aff theres yderste Magt mett Liff oc Godtz att affwerge huer andres oc wortt fæderne Rigges Skadhe oc Forderffue.

Om Rustnyngh

Er saa besluithett, att Rustnyng schall holdes wedt Magth saa att thenn holdes aff huer hunderth Mark en godt Karll well ferdug mett Hest Harnisk oc Glawendte, Oc aff L Mark en Skytte, Oc att ingenn gliemes som Arff oc Eye haffue Borgere oc andre, Huelckenn ther wdj forsommelligen fyndes, bode ther fore effther thenn Skickelse Kon. Mayt. ther paa giorde, Oc schall Biscop mett Raadett wdj hans Stifft forschriffue thennom alle, oc ingenn forsomme, oc Rustnyng holdes huertt Aar som wedttaghett er.

Item schall Her Electus aff Roschilde annamme thij Klocker paa Kalingborg ære, oc thennom fore andet Kaaber foruandle, oc samme Kober antworde Mester Fader att støbe Skoett aff tilll Rigens Behoff.

Item Riiberhuss oc By schulle befestes paa thett allerstercksteste, oc att thett forhandles mett Her Predbiorn oc forschriffues tilll Riibe.

Item att forschriffues tilll Prelather, Lensmendt, Adelen, Kiopsteder oc menyge Allmwghe wdj Judtlandt att stidde redhe Natt oc Dag mett theres Rustnyngh om nogett paakommer oc wære Dan. R. Raadt oc hnem the tilllskicke hoiige oc lydige, folactilige oc bystandtige att affuerge Landtzens ocalles wores oc theres Schade oc Forderffue, oc thett forschriffues tilll Landtzting ett

Att Warberg oc Halmstede befestes.

Alle Klocker wdj Jndlandt tilll Rigens Behoff wptagne komme tilll Kiopnehaffnn wndhertagett Riibe.

Om

Om then Artickell att huer Mandt ſchal wederfares thet Log oc Rætt er.

Haffuer Dan. R. Raadt thett ſaa ſkickett att huer Mandt fattyg oc rig ſchall ſkee Skell, Log oc Rætt wdhen all Willdth Gunſt oc Gaffue, oc ſchulle ther fore Lenſmendt ſætte oc tillſkicke huer wdj ſitt Leenn gode rettſerdige Mendt tiill Herrytzfogheder tiill huer Herrytztyugh, oc ſchall Herrytzfogett domme paa alle Sagher ſom bor att handles tiill Herrytztyng wdhenn langh Forhaliing, oc giffue ſin Dom beſchreffuen ſom handt wiill antſware fore Gudt, oc wære bekendt fore Dan. R. Raadt, oc ſchulle ſamme Herrytzfogeder icke ladhe thennom forhindre aff Kronens Lenſmendt, ſaa the io domme rettferdelighen wdhen all Wiildt, findes nogenn ſom her emodt giør Tha ſchall handt affſættes aff ſitt Fogederij, ſom en wdrwe Mandt oc ther offuer tiilborliigen ſtraffes. Wore oc noghen Sag ſaa ſwær oc hannom wforſtandeliig att hand ycke troſthe att domme rettheliigen ther paa, tha ſchall handt then indſætthe fore Landtzdommeren tiill Landtztyng, oc hues Sagher ſom wdj ſaa Maade eller andre indtkomme fore Landtzdommeren ſchall handt domme retferdeliigen paa, oc giiffue beſchreffuen hans Dom, ſom handt wiill antſwarre fore Gudt oc wære bekiendt fore Dan. R. Raadt. Fiindes hans Broſth mett wrætt Dom, tha ſchall handt affſættes oc offuer tiill Rætthe fore Dan. R. Raadt. Skedhe thett ſaa att noghenn Sagh ware hannom for ſwar att domme wppaa, tha ſchall handt thenn indſætthe for Dan. Riigens Raadt.

Schall oc huer Biſcop wdj ſitt Stiifft mett Riigens Raadt oc gode Mendt i ſamme Stiifft twenne Tiider om Aaretth ſiidde Retthertyng, oc huer Mandt fattyge oc riige ſom fore thennom komme ſkickæ thett Log oc Rætt er.

Item om then ſtaare Wrætt ſom jordegnæ Bønder oc andre haffue thennom paa en ſtackett Tiidt foretagett oc taget Jordt oc Eyendom fraa Kiirckenn oc Adelen eller andhen mett Siwnn wdhen Dom oc Rætt, haffue Dan. R. Raadt ſaa beſlutthet, att huelckenn Mandt Jordegen Bonde eller andenn will her effther wiinde Jordt fraa Kiirckenn, Adelen eller noghen andenn, handt wiinde then effther Logenn oc ycke mett ſaadann ny Paafundt mett Siwnn, ſom nw wdj ſtackett Tiidt begyndt er, medhen huer Mandt nydher ye beholdher thett handt wdi Hefft haffuer efter Logenn, oc huo Jordt will wiinde fraa andenn handt wiinde then mett Breff oc Indzeglæ oc Atkomme, eller met Reb Rafft effther Logenn.

Item

Item om thee Mandrab oc Mordt, som her vdi Riiget skeer.

Schall holdes effther thenn Skickelse som Kon. Mayt. oc Dan. R. Raadt noghen Tiidt siiden forledenn her vdj Kiøpnehaffn giordt haffue.

Item om the Loffue som mangfoldeligen, wrettelligen giøres oc giiffues then almectiige Gudt tiill Fortornelse oc mangen Mandt tiill Schade.

Schulle saadanne Loffuer vdj Judlandt oc Fyen indkomme fore Biscop oc Bydemendt saa bør effther Logenn oc gambell Siidwanne... (Slutningen mangler.)

Jeg har her fra S. 200 til S. 210 meddeelt den Tale og første Foreſtilling, hvormed, som jeg formoder, den Kiøbenhavnske Herredag er blevet aabnet. Af hvem den er forfattet eller fremført, er rimeligviis det første Spørgsmaal, som Læſerne vilde giøre, da Forfatterens Navn ei findes tilføiet. At han har været en til deslige Foreſtillinger at giøre berettiget Mand, kan man ſee af de derpaa følgende og her fra Sid. 210 indrykkede saa kaldte Svar, da Rigs-Raadet i samme Orden, i hvilken den første Proponent har foreslaaet, hvorom der skulde raadslaaes, nu derpaa resolverer. Igiennemløber man Navnene paa de til denne Herredag sammenkomne geistlige og verdslige Rigs-Raader, saaledes som de i Documenter, jeg længere hen skal meddele, forekomme, bliver af de verdslige Raad Rigens Hofmeſter Mogens Giøe, den man allerſnareſt vil giette paa, som ved sit Embede frem for de øvrige verdslige Raader dertil berettiget. Men hans bekiendte og allerede før den Tid ofte beviste Hengivenhed for den Lutherſke Religion kunde aldrig tillade ham at fremkomme med saadanne Anmodninger, som her Sid. 204 forekomme, eller ytre saadanne Meninger. En den gamle Religion vedhængende Mand maae Proponenten have været, formodentlig een af Biſkoperne, og da Torben Bilde, saasom kun Electus eller, som han i nogle Documenter nævnes, Archielectus til Lund allevegne i de fra Herredagen i Rigs-Raadernes Navn udſtedte Breve og Anordninger sættes bag efter de confirmerte og inaugurerte Biſkoper, kan man maaſkee hellere formode, at det har været en af de ældſte Biſkoper og rimelig Iver Munck, som her er Ordføreren. Vil man indvende, at i den ſkrivtlige Foreſtilling, som her er aftrykt, ikke findes Spor af den store Hidſighed, som Biſkoperne efter Krags Beretning tillode ſig at bruge i deres Ventilationer paa denne Herredag, troer jeg saadant at bortfalde, naar man ved at giennemlæſe Krags hele Fortælning mærker, at det er meeſt de mundtlige Debatter, som

som han beskriver, og visse have naturligvis været mugt heftigere ytrte, end hvad man herom efter skrivtlige Opsatser fremsørte eller oplæste.

Efter at have her meddeelt, hvad jeg i Selskabets Haandskrivt fandt om Rigsdagens første Begyndelse, skal jeg i et af de følgende Hefter, indrykke hvad jeg enten af samme eller andensteds fra har tilveiebragt af skrivtlige i Herredagens og Rigsraadets Navn udgangne Anordninger, Breve og Befalinger, som ei ere forhen trykte. Kuns nu maa det tillades mig at gaae lidet tilbage i Tiden, og især da opholde mig ved de Oplysninger, som jeg tildeels andensteds fra kan give om hvad der i Anledning af denne Herredag er foregaaet, førend dens fulde Samlinger begyndtes. Jeg har herved især Hensyn til Krags Historie.

Efter hans rigtige Beretning vare Truid Ulfstand og Claus Bilde, som nylig vare tilbagekomne fra deres Norske Gesandtskab, (hvorom Huitfeld melder S. 1391.) hos Friderich I. paa hans Færste. Da disse nu tilligemed den Kongel. Vice-Canzler Johan Friis stode i Begreb med at reise hiem til Danmark fra Gottorp, hvor Kongen døde, blev dem saa vel af Dronningen, som af Hert. Christian anbefalet at foredrage for Raadet visse Begiæringer fra Dronningen og Hertugen, hvilket de vel og troelig have besørget, skiønt, hvad de første tvende angaaer, ere de dog neppe, saaledes som Krag forestiller det, bortreiste som Christians til Raadet bestemte og med ordentlige Instruxer forsynte Gesandter. Begge vare de troe og ivrige Tilhængere af den afdøde Konge og hans Børn, men de vare alt Rigs-Raader, og som saadanne indfandt de sig nu for at tage Sæde paa Rigsdagen, hvor de mgaskee med større Eftertryk, men dog ei blot som Gesandtere, kunde tale og understytte Hert. Christians Sag. Deres Anbringende, saaledes som Krag angiver det, var af Indhold det samme, som Enkedronningens og H. Christians virkelige befuldmegtigede Gesandter Wolff Pogwisk og Melchior Rantzau siden indgave, og hvorpaa Rigs-Raadets Svar i et af de følgende Hefter meddeeles.

Ulfstand og Bilde fandt ved deres Ankomst til Kiøbenhavn kuns de nærmeste Provincers Rigs-Raader forsamlede, nemlig fra Sielland og Skaane, og for dem forklarede de foruden andet H. Christians Ønsker og Formeening, at en Rigsdag ufortsvet burde beraumes, hvortil han da enten vilde afsærdige nogle, eller selv indfinde sig til at raadslaae om, hvorledes der til indbyrdes Hielp kunde knyttes et nøiere Venskabsbaand imellem Danmark, Holsteen og Slesvig. Vore Historieskrivere og selv Krag (Side 27 af den Dan-

ske

ske Overs.) antage dette Forbund først at være kommet i Stand efter Herredagens Slutning, men at samme alt den 1ste Julii af det Danske Rigs-Raad er underskrevet, skal i det følgende vises. — Imidlertid var hos Hert. Hans Mistanke opkommet imod hans ældre Broder Christian, og da det var blevet bekiendt, siger Krag, „at Hert. Christian vilde lade Stænderne forsamle i „Kiel, besnygtede den unge Prinz, at hans Broder skulle faae Almuen paa sin „Side, og derved strække sin Ret videre, end hans Arvelod medførte. Og „saasom hans Fader havde paa sit Yderste befalet ham, i alle Ting at bevise „Raadet Lydighed, og lade deres Myndighed være sig en Rettesnoer, tilskrev „han Raadet, og indstillede sin Sag til deres gode Betænkning. At nu Raa„det kunde forebygge, at Hert. Hans skulle skee nogen Afbrak, eller Hert. „Christian blive for mægtig, giorde de sig al Umage for at de paa Hert. Hans„ses Vegne kunde faae Deel med i Regieringen. Og for at bane sig Vei her„til, skrev de Raadet i Slesvig og Holsteen til og bade, at de ville beramme „en vis Dag, paa hvilken de kunde affærdige nogen til Mødet i Kiel, som „kunde tale i Hert. Hanses Sag. Thi naar man vilde bringe Riget i Rolig„hed, burde der fornemmelig tænkes paa ham, som den nestældste, saa at han „burde gaae i Arv med og ikke udelukkes fra Regieringen.

Af denne det Siellandske og Skaanske Rigs-Raads (thi flere vare ei endnu samlede) Skrivelse findes Originalen nu i det Kongel. Geheime-Archiv, og lyder samme saaledes:

Udskrivten: Verdiige Fader mett Gudt, Her Gotschalk von Aneſeldt, Biſcop tiill Sleſvig, Strenge Riddere Herrer oc gode Ment Forſtedommens Raadt, wore beſynderliige gode Wenner Bloodsforwante oc kiere Naboo, samblygen oc huer beſynderligen.

Vor ydmyge oc kierliig Helſſen mett hogliigen Erbeyding hnes wii gott formoo altiidt forsendt mett wor Herre. Kiere Herrer, beſynderlige gode Venner og Naboer. Efftertiii att Gud almectiſte Haffuer nw kallet allis vor kieriſte nadige Herre oc Koning (hues Siell Gud haffue) oc wii for then oc andre merckelige Sagers Schiildt her i Kiopenhaffn nw forsamblett wore, kom oss hiidt till Hende eet Hogborne Forſtes Hertug Hanſſes Breff oc eygen Handscript, wdi huilcken

handt beror, att for then Thro oc Loffue Hogborne Forste hanss kiere Herre Fader altiidt sette tiill Danmarkis Riiges Raadt, veed handt i thesse hans wnge Dage ingen Raadt Hielp eller Trost nest Gudt, wden hues handt her hoss Danmarkis Riiges Raadt forhente kwnde. Huilcken samme Befalning hans Herre Fader hannwm siiste Sinde forregaff oc befalde, att handt sig effther Danmarkis Riiges Raadts Raadt altiidt rette oc skicke schulde. Oc therfore war aff oss begierendis, att wii wdi alle Mode hans Gaffn, Nytte, Beste oc Bestandt ramme oc widhe wele, som hans kiere Herre Faders oc hans Thro oc Loffue tiill oss alle nw er oc altiidt wæret haffuer. Er therfore, kiere Herrer, allis wor kierlige Bon oc Begiere tiill eder, at alle oc huer besynderliig i alle Mode vele ramme oc widhe forneffnde Hogborne Forstes Hertug Hanssis Gaffnn Beste oc Bestandt, som handt oc wii desliigeste eder alle fuldkommeliigen tillthro. Begierendis therofftwer kierligen poo forbeneffnde Hogborne Forstes Wegne, at J wele giffwe oss betymeliig Attworsell, nar nogen Hylding i Forstedommene skee skall, att Danmarckis Riiges Raadt motte wide ther effther seg att rette, oc Hertug Hans kwnde ther samme Tiidt tiilstede wære, att samme Hylding ocsaa poo hans Wegne skee kwnde. Kiere Herrer, giffwe wii eder kierligen tiilkiende, att Danmarkis Riiges Raadt her nw forsamblett haffwe forschreffvit en almindelig Herredag att stande her i Kiopenhaffn Pintzedag nestkommende. Saa er sameledis allis vor kierlige Bon og Begiere, at i paa forneffnde Dag wele hiidt tiil Kiopenhaffn forsticke noger Fuldmechtiige aff Forstedommens Raadt, tha ydermere her att forhandle oc beslutte om forneffnte Hylding oc alle andre merckeliige Erende, bode Danmarckis Riige oc Forstedomme storligen anlingendis ære, som J selffwe widere well besynde kwnne. Huor wii kiere Herrer kwnne i noger Mode være eder tiill Bilge Gaffn og Beste, vele wii altiid gierne giore. Befallendis eder Gudt. Schreffvit i Kiopenhaffn, Torsdagen nest effther Sancti Georgii Martyris Dag, Aar effter Guds Byrdt Mdxxriii wnder wore Signeter

Danmarckis Riiges Raadt af Sielandt oc Schone her nw uti Kiopenhaffn forsamblede.

Af Brevet selv sees at hvad det Siellandske og Skaanske Riges-Raad begierte just ikke udtrykkelig var, hvad Krag angiver, at afferdige nogle til Mødet i Kiel

Kiel for at kunde tale i Hert. Hanſes Sag, endſkiønt de vel dog havde giort dette, naar de betimelig havde faaet Hyldings-Dagen at viide, ſom de forlangte under Paaſkud at kunde dertil beſørge Hert. Hanſes Komme, der opdroges i Nyeborg. Hvad Krag fremdeles ſiger, at de tillige indbøde vedkommende Herrer i Slesvig til den Kiøbenhavnſke foreſtaaende Rigsdag, (ſom her ſees forſt at have være beſtemt til Pintze-Dag at aabnes,) maa ogſaa efter Brevet forſtaaes om nogle Fuldmechtiige af Førſtedømmene, ſom de forlangte dertil hidſendte. Den Slesvigſke Biſkop Gottſche von Ahlefeldt blev derimod perſonlig indbudet til Rigsdagen, ſkiønt ikke ſom Krag ſiger, af Biſkopen i Roeſkilde, men af den Lundſke udvalgte Erkebiſkop Torben Bilde, hvortil han dog ikke indfandt ſig, men ſkrivtlig undſkyldte ſig ved et Brev, ſom endnu giemmes i Geheime-Archivet, og hvori endnu findes indlagt den hemmelige Seddel til Erkebiſkopen, ſom Krag ogſaa omtaler. Begge Deele meddeeles herved efter Originalerne aftrykte, og ſeer man da iſær af den ſidſte hemmelige Seddel, at om den Slesvigſke Biſkop ved Mødet og Hyldingen i Kiel, ſom Chriſtian 3. imidlertid foranſtaltede uden dertil at oppebie Geſandters Ankomſt fra Danmark, endog var, ſom Krag beretter, den fornemſte af dem, ſom ſvore de Kongelige Børn Huldſkab og Troeſkab, var han dog paa ſin Kirkes og Religionens Vegne intet mindre end fornøiet med Tingenes Gang paa dette Kielſke Møde. At han ſom Romerſk-Catholſk Biſkop ikke heller kunde være det, indſeer enhver, ſom vil igiennemlæſe den Confirmation paa Fyrſtendømmernes Privilegier, ſom Hert. Chriſtian der udgav paa Trinitatis Søndag, der da ligeſom i Aar indtraf d. 8 Junii, og af Sandvig er efter en Haandſkrivt udgivet i den anden Deel af hans overſatte Krags Hiſtorie Sid. 288 til 292, men ellers alt forhen af Hofr. Chriſtoph. Georg Jargow var udgivet i Tillegget til ſammes Einleitung zu der Lehre von den Regalien S. 13. Hvad der ellers ſkal forſtaaes ved de Ord i Biſkopens Seddel: prætacto priuilegio inſrante militia conceſſo veed jeg ikke. Om det maaſkee ſkal betyde at den Religions-Frihed og Forandring, ſom var foregaaet og ſom nu ſtadfeſtedes, ved Frygt for Militaires Brug herved var fremmet? eller om militia ſkal forſtaaes om Krig og Uroeligheder, ſom foreſtode? Her er Brevet med indlagte Seddel:

Udſkriften: *Reverendiſſimo in Chriſto Domino, Domino Torberno Bille ad ſanctam Eccleſiam Lundenſem Electo Archiepiſcopo Domino fautori et amico noſtro cariſſimo. In eius abſentia Reverendiſſimis Dominis Epiſcopis incliti Regni Datiæ Hafniæ congregatis.*

Volentiſſimis et amicabilibus obſequiis noſtris cum plurima ſalute præmiſſis. Reverendiſſime fautor, amice et Domine chariſſime. Die Martis rogationem recepimus a quodam nuncio per generoſum ac ſtrenuum D. Petrum Lucken Equitem auratum miſſo litteras Dominationis veſtræ Reverendiſſimæ ſeorſum ad nos ſcriptas, pariformiter litteras ſpectabilium Dominorum Conſiliariorum ſplendiſſimi Regni vocantium nos ad hæc præfati incliti Regni comitia. Quæ quidem litteræ nobis fuere iucundiſſimæ profecto ſimul ac gratiſſimæ. Et quanquam bene acceſſiſſemus Hafniam, tamen habebamus præmeditari, inter cetera, quod forſan iſtic jam ſit eligendus novus Rex, et (ut ſperamus) unus ex filiis felicis recordationis Regis Frederici. Regnum autem eſt portio unius, et qui præteriti fuerint, poſſent (neſcio quid) imputare nobis; maxime hoc tempore, cum iidem præteriti tamen hic manebunt hereditarii Duces noſtri. Rurſus ſum quidem ingenue ſemper profeſſus, me eſſe ſuffraganeum Sanctæ Metropolitanæ eccleſiæ Lundenſis, et membrum Eccleſiæ Dacianæ, quemadmodum etiam ſunt in Burgundia Traiectenſis, Leodienſis, Cameracenſis etc. tamen ſub Metropolitanis in Regno Franciæ conſtitutis; In Comitiis autem et ſimilibus auſcultant Duci et gubernio Burgundiæ plus quam Regno Franciæ, et hoc, pro redemptione temporis et eccleſiarum ſuarum. Item et nunc in prorſus ſimili nobiscum fieri rogamus. Hinc veſtram Rev. D. oratam cupimus, quatinus alligatas litteras noſtras dignetur inſinuare ſpectabilibus Dominis Regni Conſiliariis, quatenus et veſtra ac eorum Reverentiæ et Excellentiæ nos excuſatos habere velint. Ubi enim Reverendiſſimæ Dominationi veſtræ inſervire ac gratam rem efficere poterimus, ad hoc offerimus nos et ſumus valde volentes. Demum, quod primo dicere debuiſſemus, congratulamur Domin. veſtræ Rev. de adepta glorioſiſſima Metropolitana Eccleſia Lundenſi; Et proficiat jugiter eidem Eccleſiæ veſtræque Domin. Rev. pro anima et corpore ad multos et Neſtorios annos. Datum Svaviſtede, die Iovis Corporis Chriſti. Anno etc. xxxiii.

Gotſcalcus ab Anevelde,
Dei gratia Epiſcopus Sleſvicenſis.

Den

Den inblagte Seddel lyder saaledes:

Præterea Reverendissime ac integerrime fautor, famatur, et est admodum verisimile, istic esse consuetum, quod antequam electus Rex roboretur et homagietur, confirmet litteris sigillatis alioque firmissimo munimine privilegia catolicasque consuetudines Regni, tam ecclesiasticorum quam secularium: Idem et nunc futurum minime ambigimus. In eo autem casu inter ecclesias cathedrales ac dioceses Regni, simul etiam saltem quoad restitutionem et continuationem rei diuinæ et ecclesiasticæ Ecclesiam ac Dioceſem Slesvicensem nominatim et expresse comprehendi, officiosissime et affectuosissime supplico. Licet enim hic Ducatus Slesvicensis possideatur hereditarie, tamen est feudum Regni, et Ecclesia ac Diocesis Slesvicensis prorsus sub Rev. D. vestra ut Archiepiscopo Lundensi, et membrum Ecclesiæ Dacianæ. Et nisi Ecclesia et Diocesis nominatim in eodem regni munimine exprimantur, reputabimur nichil pertinere ad regnum, et tunc actum est prorsus hic, quantum ad rem Ecclesiasticam et religionem saltem pristinam. Et Dominatio V. Rev. dignetur hanc rem sibi, ut Metropolitano, de per se, et motu suo proprio, habere recommendatam. Non obstante, etiamsi per quoscunque nostrates asseratur, me desuper cum nostro illustri Domino Duce C. esse concordatum, quia illa concordia, licet sit attemptata, tamen nondum est perfecta, vel persequens privilegium ad instantiam totius Nobilitatis vel maioris partis iam Penthecostes in Kylone noviter concessum, generali dispositione, scilicet prætacto privilegio, instante militia concesso, saltem alterata.

Hanc scedulam Rev. D. V. nemini exhibeat, si placet: tamen novit Deus, me hanc inseruisse, nulla alia de causa, quam ob necessitatem, prout Ecclesiæ Slesvicensi obligatus sum.

Da Konge-Valget var besluttet at skulde opsettes til neste Aars St. Hans Dag, hvortil man fandt en forensket Anledning i Nødvendigheden at Norges Riges Raad maatte dertil forud tilsiges, blev noget af det første man foretog sig, at lade Norges Raad saadant vide og dem til neste Aars bestemte Sammenkomst at indbyde. Hvorledes dette er tilmeldet Raadet Nordenfields

fees

sees af følgende, som findes i Selskabets Haandskrivt, og er samme Sonderfields vel paa lige Maade tilskrevet:

Dan. R. Raadts Breff tilll Norges R. Raadt nordenn feldtz om en Herredag att besogge wdj Kiopnehaffn sancth Hans Dagh Medsommer forstkommende.

Salutem cum synceriſſima fraterna noſtra dilectione cum debitis reverentia et honore in Domino præmiſſis. Kierre Herrer Brodre og sonderliige gode Wenner, som I alle hordt, spurdt oc wdhenn Thwyffell well forfaret haffue, att Gudt allsommectiige haffuer kalldett aff thenne forgiengeliige Werdenn Hogborne Forste Konning Frederiick etc. alles wores Herre oc Koning (hues Siell mett alle christnæ Stielle then allsommectiige Gudt wiill werde seg tiill myldeliigen offuer at forbarme) For huelckienn Leyliighedtz Skyldt wij alle Dan. R. Raadt haffue nw wdj thesse Dage werett her forsamblede wdj Kiopnehaffn om forschreffne begge Rigernes langsom Bestandt at offuerveyge oc raatzlaa, Tha kierre Wenner effther thett Forbundt, Breff oc Besegling som giordt oc gangenn er emellom thesse thwennæ Riigher, at nar noghenn Koning dodt oc affganghenn er boer oc schulle begge Riighernes Raadt Dan. oc Norges tiillsammen att komme, at handle thalle oc beslutthe om Kaariingh og Wduellelse, huem the tiill Riigett samtycke och wduelliige wiille, som samme Receſſe ydhermere indhollde och wduiiser, Haffue wii nw i thij helliige Trefolldiighedtz Naffn ther fore alle Dan. Raadt berampt oc samtyckt en allmyndeliig Herredag at besoge, oc stande her wdj Kiopnehaffnn aff begge Riigers Raadt Sancti Hans Baptiste Dag ett Aar her effther forstkommendes; tha om alle Erende begge Riigerne allsommeest anrorende ere, handle, tractere oc beslutthe, Thij Kierre Herrer oc Wenner betthe wij etther alle kierliigenn oc giernæ fore saadanne forschreffne merckeliige Orsagher oc Leyliighedtz Skiildt, at I forschreffne Herredag wiille wellgiore oc besoghe fore begge Riigernes oc thesse Indbyggeres Wellfardt oc Bestandtz Skiildt, Nar Gudt wiill, I mett oss saa tiillsamenn forsambledes worde, wiille wij tha giernæ alle tiilhielpæ wdj forschreffne Herredag at betenckæ, raade, offuerueyge oc beslutthe hues begge Riigernes Besthe, Gaffnn oc langsom Bestandt wærre kandt, saa alltyngest (nest Gudtz Hielp) maa komme oc skiickes tiill en goedt Endhe,

Att

Att i ther fore willie ladhe etther welluilligе fynde Thett wiille wij giernæ oc kierligenn mett etther forskylde, Och att Bergiennhuess oc andre Kronens Slott oc Leenn bliffue saa standendes wdj thenn Skickelsæ, som thij nw ere tilll saa lenge i mett oss tillsamenkomendes worde, Kierre Herrer wdj huelcke Maade wij kunde werre etther tilll Willige oc Kierligheedt, oc wilde oc ramme etthers og Riigens Gaffn oc Bestandt wille thett alltiidt giernæ giorre. In Christo valete. Ex Haffnia.

Fortsettelsen i et af de næste Hefter.

II.

Det theologiske Facultets Betænkning om den, der sigtes og fældes for Hoer-Sag, og Gierningen dog stadig benegter, bør udelukkes af Guds Meenighed og Diævelen overantvordes.

Meddeelt af Prof. Abrah. Kall.

Eftersom den høie Øvrighed er vor Betænkende begierende: Om en, der sictes for Hoersag, oc dog sig ikke louwerge kand, oc derfor ved verdslig Lou fældes, bør da att udelucches af Guds Menighed, om hand endschont stadig benægter Gierningen af sig aldrig at være begangen, oc i samme sin Benœctelse efter fledtig Formaning af Guds Ord bliwer bestendig, iche uden inderlig Begiering, at handt maa udi Guds Menighed forblifue, efterdi hand veed sig udi sin Samwittighed, for den lefwende Gud, at være uschyldig? Hvortil er vores underdanigste Svar: At vi iche andet kunde eracte af Guds Ord, end bar Sichtelse imod stadig Benægtelse iche kand være fuld oc fast Aarsag, for hvilchen et Menniſche bør at udelucches af den christen Menighed, oc Diefvelen at ofverandvordes. Thi 1) biuder Guds Ord, at eet Vidnesbyrd schal iche ansees nogen til Schade udi hvadsomhelst Sag det er eller være kand Deut. 19, 15. Hvilchen Herrens vor Guds alvorlig Befaling iche ansees, naar nogen efter eet Menneskes Sictelse imod stadig Benœctelse af den hellige christelige Kircke udelucches. 2) Lærer Guds Ord Num. 5, 12. at naar en Mand schyldede sin Hustro for utilbørlig Omgængelse med andre, oc hun dog iche var i Gierningen befunden af andre, da maatte den bare Sictelse iche staae for fulde, men hun schulde prøves ved aquas maledictionis, dertil af Gud forordnede. Hvorudaf letteligen sees, at Gud vilde iche den at holdes schyldig som allene

af

af anden bleſ ſictet. 3) Bør Guds Ords Tienere ingen af den chriſten Menighed at udeluche, med mindre at han oc Menigheden er fuldkommen vis, at Gierningen, for hvilcken hand ſamme Mennuiſche fra Guds Menighed udelucher, af ſamme Menniſche at være begangen. Thi om det, ſom ſchiult er for Preſten oc Menigheden ſiger Guds Ord Rom. 12, 16. Det ſom ſkult er udi Hiertet, ſchal Herren ſelf aabenbare. Nu er det umueligt, at Guds Ords Tienere oc Menigheden kand være vis paa den Gierning oc Bedrift, ſom aleeneſte af Anklageren bejaes oc bekræftes, og af den anklagede ſtadigen beneegtes. Hvorfor var at befrycte, at derſom nogen uſkyldigen udi ſaadan Tvifvel-Sag bleſ bandſat, ſaadan Bandſættelſe vilde foraarſage Guds Vrede ofver Preſten oc den gantſche Menighed. 4. Eſterdi Guds Ords Tienere efter Chriſti Exempel oc Befaling bør frommeligen og kierligen at omgaaes med de ſchrøbelige Faar, oc udi Gierningen lade ſeeſig meere at ſøge Tilhørernes Salighed end Forderfvelſe, kunde vi iche ſee, hvorledes nogen udi ſaadan Tvifvel-Sag kand eller bør bandſættes, ſynderlig eſterdi ſaadan Kirkens Diſciplin bør at ſchee, iche til Nedbrydelſe, men til Opbyggelſe efter St. Povels Formaning 2 Cor. 13, 10. Men herhos ſiunes raadeligt, flidteligen at tages udi Acht, baade den ſom ſchylder, oc den ſom ſchyldes deres forrige Leſnet. Om hvilche eller andre ſaadanne Omſtændigheder chriſteelig var, baade af Preſten og af gantſche Synodo flidteligen at eſterſporges: Oc naar man efter flittig Eſterforſchning iche kunde komme udi nogen grundelig Vished om Sagen, da ingen for bar Miſtanche eller Tviffvel-Sag fra Guds Menighed at udeluches

Hans Povelſen Reſen. Jeſper Brochman.
Niels Pederſen. Hans Raſmuſſen.

Skiønt Aarstallet og Datum ikke i den ellers gamle og gode Afſkrift, ſom jeg har brugt, findes tilſiet, ſees dog af de Underſkrevnes Navne, at denne Erklæring maa vært udferdiget efter 1630, 20 Dec da Hans Raſmuſſen Brochman blev fierde Theolog, og før 1634 d. 4 Oct. da Niels Pederſen ved Døden afgik.

Trykt hos Nordhorſtes Enke & Compagnie.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Ottende Hefte.

I.

Efterretninger om en vis Antoine fra Montpellier, som foregaves at være en Søn af Kong Friderich 4. eller hans Broder Prinz Carl.

Meddeelte af Professor Abraham Kall.

For mere end 30 Aar siden fik jeg fra en Urtebod noget, som var indsvøbt i et trykt Blad af et mig ellers gandske ubekiendt fransk periodisk Skrivt, kaldet l' Observatoire polygraphique. Det var No. 12 af Aargangen 1736, og dateret Paris le 19 Mars, hvoraf jeg udskreev følgende: Frideric IV Roi de Dannemark mort en 1730 declara en mourant, qu' etant encore Prince Roial de Dannemark et voyageant en France, il etoit devenu amoureux a Montpellier, d'une Demoiselle de bonne maison, qu'il en avoit eu un fils, qu' on avoit envoyé elever a l'Hopital de la ville, apres l' avoir prealablement marqué sur l' epaule et sur la fesse. Sa Maj. Dan. apres cette declaration ordonna qu' on s'informat du sort de ce fils, et en cas qu'il fut encore vivant, on eut a le mettre dans un etat digne de sa naissance. La guerre et les autres affaires importantes, qui sont survenues depuis la mort de ce Prince ont assez occupé le Roi son Successeur pour l'obliger a differer de faire les requisitions necessaires. Cependant, il y-a environ deux mois qu' un Danois arriva a Montpellier, ou il alla compulser les Registres de l'Hopital, et a force de perquisitions il trouva que le fils de Frideric IV etoit en apprentissage de cordonnier de qu'il avoit eu assez d'age, qu'il avoit fort appris son metier, que sa bonne conduite avoit engagé son maitre a lui donner sa fille en mariage; que cette femme venoit de mourir, et quelle laissoit deux enfans a son mari. Le Danois l'aiant fait deshabiller, trouva les marques qu'il cherchoit, de sorte qu'il ne douta plus, que ce ne fut l'homme qu'il cherchoit. Mais le cordonnier ne vouloit rien croire de tout ce qu' on lui disoit de sa naissance, on fut obligé de faire intervenir l'autorite de Msr. le Marquis de la Farce Lieutenant General de la Province, pour lui ordonner de croire, qu'il etoit fils de Roi, et pour le determiner a partir pour Copenhague, ou il doit etre

preſentement rendu. C'eſt dommage qu' au lieu d'un cordonnier on n'ait pas trouvé un Soldat: La reconnoiſſance en auroit été plus reguliere, mais en recompenſe ceux, qui l'ont pratiqué, aſſurent, que malgré la baſſeſſe de ſa profeſſion, on avoit toujours reconnu en lui des inclinations relevées et fort au deſſus de la ſphere, ou la biſarrerie de la fortune l'avoit placé. Apres tout ce n'eſt pas le prémier cordonnier, que cette aveugle Deeſſe ait porté a un rang fort elevé. Vous n'ignorez ſans doute, que notre celebre Maiſon de Tour Landry a trouvé ſon legitime heritier l'aléne et le ligneul a la main.

Offentlig og i et trykt Skrift tillegges da her Kong Friderich 4. en Kierligheds Affaire og en Søn, ſom 6 Aar efter hans Død foregives efter hans Eftermands Kong Chriſtians 6 Ordre at opſøges. At Krig ſkulde have hindret den ſidſtnævnte i ſtrax at efterkomme ſin døende Faders Villie, veed vi, at være urigtigt, om end ellers Hoved-Sagen ſelv var rigtig, men ſaadant kunde dog i Frankerige troes, og da anſeelige Perſoner, ſaaſom her Marquis de la Farce, nævnes, ſom deeltagende i den foregivne Friderich den Fierdes Søns Skiebne, maa rimeligviis Sagen ſelv have opvakt manges Opmærkſomhed og vel ogſaa hos mange vundet Troeværdighed. Imidlertid har jeg dog ei andenſteds end i dette periodiſke Blad ſundet denne Tildragelſe omtalt, da jeg uformodentlig ved Hr. Prof. Nyerups Godhed erholder til Afhetiening endeel tildeels originale Papirer, ſom nøiere oplyſer Sammenhængen og hvad derved er foretaget. Deraf ſees da, at den i Bladet omtalte, men ei nævnte Perſon, er en vis Antoine, født til Montpellier i December Maaned 1697, at Kongen ſlet ikke kan have været hans Fader, men at hans Moder ſkal have været en vis Mademoiſelle de Plantade, hvis Fader var Conſeiller dans la Cour des aides, og i hvis Huus Prinz Carl boede, da han fra 19 Sept. 1696 i 15 Maaneder opholdt ſig til Montpellier. At Prinzen, ſom var født den 26 Oct. 1680, var paa den Tid très hors d'état til at kunne være denne Antoines Fader a cauſe de ſon jeune age, comme de ſa volonté de ſe procurer des enfans &c., ſeer man af Cl. Ober-Kammerh. Carl Pleſſes Brev til Envoye von John, og at en af de fornemſte Cavalerer i Prinzens Suite havde været overmaade forelſket i den ſmukke de Plantade, ſom Ober-Kammerherren da formeener hellere at burde anſees for Faderen. Det videre om denne Sag vil Læſeren beſt kunde uddrage af Documenterne ſelv, ſaaledes ſom de her følger.

1. Brev fra Antoine til den 1 Consul Leers siden Side 230 saa kaldte Ministre de France en Cour, dat. Montpellier den 8 April 1736. (Efter Originalen).

Monseigneur

a Montpellier le 8 Avril 1736.

I'ay l'honneur d'ecrire a voſtre Grandeur, que Mr. Agron Intendant de Sa Majeſté Danoiſe remit un Memoire ecrit de Copenhague le 1 Sept. 1734 et par luy ſigné a Jean Rouuier matelot de la compagnie du Cheualier de Thian Capitaine au troiſieme vaiſſeau, par lequel il le charge de ſ'informer a Montpellier d'un enfant, qui appartient au Prince de Danemark marqué au bras gauche, confié et mis en depôt a Fizes ſage-femme âgé d'enuiron trente ſix ans et de luy remettre ledit Memoire pour qu'il ſ'adreſſe a quelqu'un pour en ecrire. Rouuier arriva de Coppenhague au lieu de Meze il y a enuiron un an, et ſ'informa a Montpellier de Fizes ſage-femme qu'il apprit étre morte; mais par d'autres indices il me decouvrit au Pouget a cinq lieues de Montpellier, ou il me remit le Memoire de Mr. Agron il y a enuiron quatre mois. Comme je n'ignorois pas d'eſtre l'enfant, qu'on reclamoit, ma nourrice, qui n'eſt morte que depuis deux ans, m'ayant aſſuré, que j'etois fils du Prince de Dannemark, je me rendis a Montpellier pour conſtater et remplir le contenu au Memoire de Mr. Agron Intendant, a quoy j'ay heureuſement reuſſy. Le Prince de Danmark arriua a Montpellier le 19 Sept. 1696, et y demeura enuiron quinze mois dans la maiſon de feu Mr. Plantade, Conſeiller a la Cour des aydes. Les ceremonies du Baptême me furent ſupplées a l'Egliſe Notre Dame de Montpellier le 25 May 1698 a l'age de cinq mois etant dit dans le regiſtre, que je fus baptiſé par neceſſité par la ſage-femme nommée Fizes, ce qui ſe rapporte au Memoire de Mr. Agron et au temps du ſejour, que fit le Prince de Dannemark a Montpellier. I'ay trouvé dans ſes papiers de ma nourrice de la quelle j'ay été heritier un billet ecrit par Fizes ſage-femme. Je ſuis marqué au bras gauche ainſy qu'il a eté verifié par un habile chirurgien de Montpellier. La fille de chambre de Madame de Plantade, nommée Catin, confirme tout ce deſſus et m'a donné un Memoire portant que M. le Comte Dalphet etoit Gouverneur du Roy de Dannemark, que Mr. Agron etoit Intendant de l'hotel du Roy et que Mr. Vert donnoit la main au Roy. Dans ces circonſtances j'eus recours a Mr. l'Eveſque de Montpellier, qui me fit la grace de me promettre d'en ecrire a M. Agron Intendant apres avoir été certifié de tout ce deſſus et de la declaration, qui lui a eté faite par Rouuier matelot, que le Memoire luy avoit eté remiſe par M. Agron a Copenhague. Dans l'atente d'une reponſe fauorable j'ai creu devoir prendre la liberté de

Vous rendre mes tres humbles devoirs, et de suplier votre Grandeur, attendu le favorable accés, qu'elle a aupres du Roy de Dannemark de m'accorder l'honneur de sa protection et de me faire la grace d'ecrire en ma faveur a Mr. Agron Intendant ou aux personnes de la cour, que Votre Grandeur trouvera apropos. J'ay l'honneur d'etre avec un tres profond et tres soumis respect.

Monseigneur

Votre tres humble et tres obeissant Serviteur

Antoine.

Si votre Grandeur m'honnore de sa reponse mon adresse est a Antoine ches Mr. Sejourne chirurgien a Montpellier.

Den franske Minister, hvis Navn ikke vides, da Brevets Convolut mangler, sendte dette Brev til Intendant de Bourdeaux for nøiere at undersøge Foregivendets Beskaffenhed. Denne erkiendte da efter foretagne Undersøgelser Antoine at være en Søn af Prinz Carl og ikke af Kongen. I Fald Antoine ikke selv var en Bedrager, som jeg ikke tør nægte at der jo kan være Anledning at troe, kunde han let forledes til den Feil-Tanke at troe sig en Søn ikke af Prinzen, men af Kongen ved den Efterretning han fik af Mad. Plantades Kammerpige. Af Kongens Ober-Kammerer Hans Henr. von Ahlefeld gior hun en Comte d'Alphet og hvem veed da, om ikke ogsaa denne Agron hun fortæller at skal have været hans Intendant de l'Hotel du Roi, bliver Kammertieneren Abroe, som Kongen havde med sig her i Montpellier. At man her hos os har havt Mistanke om at den foregivne Agrons Navn var en Feillæsning, seer man af et af de følgende Breve, og i Fald denne Abroe ogsaa har fulgt Prinz Carl paa hans sidstgiorte foretagne Reise til Montpellier, eller Kongen saa vel som Prinzen har logeret hos Conseiller de Plantade, kunde det gierne være ham, hvis Billet her ofte re under Agrons Navn paaberaabes.

Den Opsigt Sagen imidlertid foraarsagede, gav den danske Consul J. V. Leers Anledning til derom den 13 Jun. 1737 at tilskrive Biskopen i Montpellier, hvis Navn jeg ikke i Leers Afskrivt af det Svar, han derpaa fik den 25de i samme Maaned, kan læse anderledes end Ch. Seach. Jeg finder iblandt de mig meddeelte Papirer en Opsats uden Underskrivt eller Afskrivt til hvem skrevet, som maaskee kan være Udkast til det Brev, som Leers tilskrev Biskopen, saaledes lydende.

Monsieur

Se trouvant a Montpellier un nommé Antoine, qui se dit fils du feu Roy de Dannemarc, clandestinement procrée, baptisé es noury en l'année 1698.

Ce

Ce qui eſt choſe par elle même impoſſible, puisque le dit Roy n'y eſtoit pas dans ce tems là, mais bien un ſien Frere fort jeune alors, pour retablir ſa ſanté. Le dit nommé Antoine provocant ſur un Memoire a lui envoié par le matelot Rouuier en l'année 1734 d'un certain Intendant, qu'il appelle Agron, que perſonne ne cognoit icy, l'on ſeroit curieux de voir le dit Memoire pour voir, ſi l'on pouvoit y lire un autre nom ou en recognoitre le charactere, a celle fin de decouvrir peut étre le veritable pere du pauvre homme abuſé, parmy la ſuite du jeune Prince, qui eſtoit aſſez nombreuſe, mais qui luy même étoit trop pieux et trop jeune pour faire et pour abandonner des enfans.

Biſkopen ſvarede ſaaledes den 25 Junii 1737.

Monſieur

Il me ſeroit bien difficile, je dirai meme impoſſible de pouvoir repondre juſte à ce, que Vous me demandez par la lettre, que Vous avez pris la peine de m'ecrire du 13 de ce mois. Le feu Roi de Dannemarc etant encore Prince Roial vint en France, il y a plus de 40 ans, et avant que je fuſſe Evêque, ſ'arreta dans cette ville èt y fit un aſſes long ſejour, pendant ce tems là une fille d'une famille conſiderable de cette ville eut un commerce, dont naquit l'homme en queſtion. Il ſ'agit de ſavoir, qui en a été le pere, la mere eſt morte il y a long tems. L'enfant fut elevé, je ne ſai par les ſoins de qui, mais tres pauvrement dans une petite ville de mon diocéſe, appellée Aniane, ou il a vecu du travail de ſes mains. Un Matelot ou patron de barque, revenant de Coppenhague, que je ne connois point, me vint voir, il y a je crois deux ans, me dit, qu'on lui avoit demandé des nouvelles du fils de cette Demoiſelle, qu'il n'avoit pu en donner aucune, n'aiant jamais oui parler de cette avanture, et qu'on l'avoit chargé, lorſqu'il ſeroit en Languedoc, de ſ'informer de ce, qu'il pouvoit être devenu. Je ne me ſouviens pas, ſ'il me dit, qu'il fut fils du Roi de Dannemarc, mais il le répandit en ce pais-ci. Cela y fit beaucoup de bruit, et par ce, que j'entendis dire, il paroit, qu'il eſt veritablement fils, ou du Roi, ou de quelque perſonne de diſtinction de celles, qui etoient a la ſuite de S. M. Danoiſe. Il me donna en ce tems la un Memoire, qu'il me pria, d'envoier a quelqu'un de ma connoiſſance en Dannemarc: mais comme je n'y connois perſonne, et que les faits, qui y etoient avancés, ne me paroiſſoient pas bien prouvés, je n'en fis pas beaucoup de cas et je ne ſai plus ce, que j'ai fait de ce Memoire. Voila, Monſieur, tout ce, qu'il m'eſt poſſible de Vous dire ſur cet homme. Il peut fort bien ſe faire qu'il ſoit fils du feu Roi, mais il peut bien ſe faire, que ſon

pere

pere ſoit quelque Seigneur de ſa ſuite pendant le ſejour qu'il a fait ici. Je ſuis tres parfaitement.

Votre tres humble et tres obeiſſant ſerviteur
Ch. Seach Evêque de Montpellier.

Conſul Leers indberettede nu Sagen, og hvad han derom havde af Biſkopens Svar eller paa andre Maader erfaret, og udbad ſig Forholds Ordre. Men ſom Intendanten i Bordeaux imidlertid, (efter ſom forhen er meldt,) havde antaget Antoine for en Søn af Pr. Carl og et af Kongen, forsanledigede dette Leers tillige at anmelde Sagen for den afd. Prinzes Ober-Kammerherre Geh. Raad Carl Adolph von Pleſſen, til hvem han da tillige overſendte ſaa vel Copie af Biſkopens Brev, ſom ogſaa af den af Antoine paaberaabte Memoire, ſamt hans Dobe-Sedsel og Jordemoder Fizes til Antoines Amme ſtrevne Sedsel. Conſulens Brev lyder ſaaledes efter Originalen: *)

Monſeigneur

Il y a quelque tems, qu'une perſonne nommée Anthoine née a Montpellier ſe diſant fils naturel de Sa Majeſte deffunte de glorieuſe memoire, ſ'eſt preſenté deuant moy, mais comme ce qu'il m'avancoit a ce ſujet, ne me paroiſoit pas bien eprouvée, je n'en fis pas beaucoup de cas; il ſ'adreſſa au Miniſtre de France en Cour, pour demander la Protection de la France aupres de celle de la Cour de Dannemarck. Le Miniſtre de France ſur les remontrances du dit Anthoine en écrivit a Monſieur l'Intendant de Bordeaux pour ſ'eclaircir du fait. Mr. l'Intendant ſur les enquetes et perquiſitions qu'il en a fait, pretend que ce nommée Anthoine eſt aujourdhuy fils naturel du Prince Charle deffunt, de glorieuſe memoire, et qu'il eſt née a Montpellier l'an 1697 dans le mois de Decembre lors du ſejour du Prince Charle dans ce pay's la. Comme cette affaire fait un grand bruit, tant a Languedoc, qu'a Bordeaux, et que la Cour de France ſ'intereſſe beaucoup a la decouverte de ce pretendu Prince, et que Mr. l'Intendant de Bordeaux pretend, que par l'examen, qu'il en a fait faire, qu'il ce trouve un empreinte en forme de cachet ſur le bras gauche du dit Anthoine en forme de lion, un coeur avec pluſieurs autres cicatrices, qu'on ne peut bien diſtinguer, j'ay cru qu'il eſtoit de mon devoir d'en avertir Votre Grandeur de m'ordonner la conduite, que je dois tenir dans cette occaſion. Il y a environ un mois, que ſur la lettre, que Mr. l'Eveque m'ecrivit de Montpellier, j'ay eu l'honneur d'en ecrire a Monſeigneur

*) Orthographien er ſaavel i dette, ſom alle ovrige her aftrykte Documenter nøie fulgt.

ſeigneur de Roſenkrantz et a Monſieur le Marechal Gram dans l'intenſion auſſy de ſcavoir quelle conduite je devois tenir, mais comme du depuis par les enquetes, que Mr. l'Intendant a fait, on pretend qu'au lieu que ce nommé Anthoine devoit ſortir du ſang de Sa Majeſté deffunte, que aujordhuy il doit ſortir du Prince Charle Frere de Sa Maj. deffunte; ainſi j'ay l'honneur egallement pour les formalites, d'en donner connoiſſance a Monſeigneur de Roſenkrantz et a Monſieur le Marechal Gram.

Monſeigneur, j'ay l'honneur c'y joint d'adreſſer a Votre Grandeur la copie de la lettre de Mr. l'Eveque de Montpellier de même que la copie de l'Extrait Baptiſtaire du dit Anthoine, lequel pretend de prouver, que cette Demoiſelle de condition, dont Mr. l'Eveque fait mention dans ſa lettre, eſt Mademoiſelle de Plantade ſa mere, chez laquelle le Prince Charle lors de ſon ſejour a Montpellier doit avoir reſtée. Voila, Monſieur, tout ce que j'ay pu decouvrir par formalites n'ayant aucun ordre a ce ſujet, mais de ce qu'il plaira a la Cour de m'en donner, je ne manquerai pas de me munir des toutes les pretendues preuves, que Mr. l'Intendant de Bordeaux pretend avoir a ce ſujet. J'ay l'honneur d'eſtre avec attachement et le reſpect le plus profond

Monſeigneur de Votre Grandeur le tres humble, tres obeiſſant et tres ſoumis ſerviteur.

Bordeaux le 3 Aout 1737.

J. V. Leers.

Den omtalte Memoire er af følgende Indhold:

Jean Rouvier, habitant du lieu de Meze en Languedoc, Matelot de la Compagnie de Monſieur le Chevalier de Thian, arriva de Copenhague au dit lieu de Meze, il y a environ un an ſur un congé de Mr. le Comte de Toulouſe. Il ſ'informa dans la ville de Montpellier d'un enfant, appartenant au Prince de Dannemarc, qui avoit été confié et mis en depôt a Fizes ſage-femme; Comme cette femme eſt morte, il y a fort long tems, il ne peut avoir que quelques indications, ſur les quelles il a trouvé au village du Pouget, diſtant de Montpellier d'environ cinq lieues, un habitant du village, nommé Antoine, qui eſt né a Montpellier de parens inconnus au mois de Decembre 1698, et apres avoir fait verifier une marque, que cet homme a au bras gauche, il lui a remis un papier ouvert, ou il y a trois cachets, et qui contient copie d'un Memoire ou Billet daté de Copenhague du 1 Sept. 1734 ſigné: Agron, Intendant de Sa Majeſté, duquel Memoire la teneur ſ'enſuit: *Je prie le nommé Jean Rouvier, Matelot de la compagnie du Chevalier Thian, Capitaine au troiſieme vaiſſeau, de ſ'informer a Montpellier en Languedoc d'un enfant, qui appartient au Prince de Dannemare, qui eſt marqué au bras gauche, qui a été confié ou mis en depôt à Fises ſage-femme, qui doit être agé de*

de trente ſix ans, ou environ. Lorsqu'il l'aura decouvert, il aura la bonté de lui remettre le Memoire, et il ſ'adreſſera, à qui bon lui ſemblera pour en ecrire. Fait a Copenhague le premier Septembre Mil ſept cens trente quatre. Signé: Agron Intendant.

On trouve dans Antoine toutes les indices enoncées dans le Memoire. Premierement il eſt marqué au bras gauche, ainſi qu'il a été verifié par un des plus habiles chirurgiens de Montpellier. En ſecond lieu il a été confié ſecretement et mis en depôt a Fises ſage-femme; ce fait eſt certifié: 1) par un billet ecrit par cette ſage-femme a la nourice d'Antoine, quel billet a été trouvé parmi les papiers de cette nourice, dont Antoine a été heritier: 2) par l'Extrait batiſtaire d'Antoine, par lequel il eſt dit, que les ceremonies du bâteme lui ont été ſupplées le 25 Mai 1698; qu'il avoit pour-lors 5 mois et qu'il avoit été bâtiſé par neceſſité par la ſage-femme, nommée Fiſes. Enfin Antoine n'a que trente neuf ans, ce qui ſ'accorde bien, avec le tems du ſejour, que le Prince de Dannemarc fit à Montpellier, ou il arriva le 19 Sept. 1696 et y demeura environ quinze mois dans la maiſon de feu Mr. Plantade, Conſeiller a la Cour des aides.

Antoine eſt un homme de fort bonnes moeurs et de fort bonne reputation et n'a jamais connu ſes parens; mais il a entendu dire par pluſieurs fois à ſa nourice, qu'il appartenoit à des perſonnes de conſideration.

Aprés que Rouvier lui eut remis le Memoire ci deſſus tranſcrit, il ſ'informa exactement dans le lieu de Méze de la probite du dit Rouvier, ſur laquelle aiant recu des temoignages avantageux, il ſ'adreſſa à une ancienne femme de chambre de feu Mademoiſelle de Plantade, qui l'a confirmé dans les indices, que Rouvier lui a donné, et l'a exhorté vivement a écrire et la nommer. Dans ces circonſtances il a eu recours á Mr. l'Evêque de Montpellier, qui a bien eu la bonté d'ecrire et d'envoier le preſent Memoire aprés avoir pris la precaution de faire venir le matelot Rouvier, qui lui a certifié, que le Memoire, ci deſſus tranſcrit, eſt veritable, et qu'il lui a été remis a Copenhague par Mr. Agron.

Hvem der har forfattet al den videre Fortælling om Sagen, hvormed man har geleidet den foregivne Agrons Memoire, ſkal jeg ikke kunde ſige. Maaſkee det er Intendanten til Bordeaux, ſom her forer Ordet. Gener. Conſul Leers tilſendte Ober-Kammerh. Pleſſ tilligemed Copie, af Biſkopens Brev ogſaa Copie af Antoines Dobe-Seddel *) og fik da ſaadant Svar:

A

*) Dobe-Seddelen lyder ſaaledes: L'an mil ſix cens quatre vingt dix huitet le vingt ciſquieme Maj en preſence des ſouſignés a reçu les ceremonies du bâteme, An-

A mon jardin auprés de Copenhague ce 15me d'Octobre 1737.

J'ai reçu en ſon tems la lettre, que Vous m'avés fait l'honneur de m'ecrire, avec les pieces y jointes, concernant le nommé Antoine. Ce pauvre homme eſt doublement à plaindre, et à cauſe de ſon miſerable état, et à cauſe des frivoles eſperances, dont quelque malitieux le berce, perſonne ne pouvent mieux ſavoir que moi, qu'il ne ſauroit étre le fils du feu Roi, ni de feu S. A. R. Monſeigneur le Prince Charles, ſon Frere, que j'ai eu l'honneur de ſervir a Montpellier, et pendant tout ſon vojage. Il ſe pourroit cependant, que le nommé Antoine fut l'ouvrage de quelqu'un de la ſuite du feu Prince, lequel etoit logé ches feu Mr. de Plantade à Montpellier, et il ne ſeroit pas même bien difficile de deterrer ſon pere dans cette ſuite, ſi l'on voioit l'original du pretendu Memoire donné à Copenhague l'année 1734 à Iean Rouvier, matelot de la compagnie du Chevalier Piauzins, Capitaine au troiſieme vaiſſeau. Mais comme cela ne meneroit à rien le pauvre Antoine, ce que Vous pouves faire de mieux, Monſieur, eſt de dire à ceux, qu'il convient, que le Memoire, ſi tant y a, qu'il exiſte, doit abſolument avoir été fabriqué par quelque inſigne impoſteur. L'unique point, qui ſemble meriter quelque curioſité en tout ceci, ſeroit de ſavoir, qui peut étre cet impoſteur, pour le faire punir, comme il le merite. Ie demeure au reſte avec beaucoup de conſideration &c.

Antoine var nok her hos os med ſamt hans formeente Eventyr gienit, da han 6 Aar derefter igien fremkommer i Hamborg, hvorfra den Danſke Miniſter ved den Nederſachſiſke Kreds C. A. von Johſt 1743 d. 22 Octob. allerunderdanigſt indſtriver oftmeldte Ober-Kammerh. Pleſſ følgende:

Depuis environ trois ſemaines il eſt arrivé ici de Hollande un François, qui ſe nomme Antoine et qui pretend étre un fils naturel de feu S. A. Royale le Prince Charles de Dannemarc, Oncle du Roy, ſe produiſant par tout ici en cette qualité. C'eſt un petit homme de fort peu d'apparence agé de 45 à 46 ans, à ce qu'il pretend. Selon lui ſa mere a été la fille d'un Conſeiller de la

toine, agé de cinq mois, né de parens inconnus, bâtiſé par neceſſité par la ſage-femme, appellée Fiſes: le parrain Antoine Malou, travailleur de terre du lieu de Pechabou; la marraine, Jeanne Magne ſa femme. Folard, Curé. Jordemoderens Sedbel var følgende: Je vous prie des la preſente reçue, de me porter l'enfant, que je vous ai baillé le 21 du mois dernier. Portés auſſi ſes hardes, parce qu'on veut le voir. Il faut, que vous ſoies ici inceſſament. Je ſuis votre treshumble ſervante. Fiſes ce 23 Mai. Uden paa var ſkrevet: Pour Antoine Malou a Agniane.

la chambre des comptes à Montpellier, nommé Plantade, chez lequel feu le Prince Charles auroit logé pendant un ſejour de quinze mois que S. A. Royale fit dans la dite ville vers l'année 1697. Qu'a ſa naiſſance on l'auroit confié à une ſage-femme, nommée Fizet, aprés lui avoir fait une marque au bras pour le reconnoitre en temps et lieu, et que cette femme l'auroit donné à elever à un paiſan du voiſinage avec quelque argent pour ſa nourriture: Que la dette Plantade ayant été enfermée a l'occaſion de cette affaire dans un couvent, ou elle étoit morte peu de temps aprés, et la ſage-femme etant morte auſſi dans la ſuite, on l'auroit laiſſé à l'abbandon chez le paiſan ſon pere nourricier, qui ſ'etant trouvé chargé en cette maniere d'un enfant étranger, lui auroit donné une educarion conforme à ſon état et lui auroit fait apprendre à l'âge de 20 ans le mêtier de cordonnier pour femmes: qu'il auroit veçu en cette façon de l'ouvrage de ſes mains juſqu'a ce que ſur un Memoire donné par feu S. A. Royale Madame la Princeſſe Sophie Hedwig en l'année 1734 à une perſonne, qui ſ'en retournoit de Copenhagen a Bordeaux, tendant à avoir des nouvelles de la vie de l'enfant en queſtion, on étoit venu le deterrer et qu'il avoit été reconnu pour cet enfant que le feu Prince Charles de Dannemarc auroit eu de la dette Plantade à Montpellier: que du depuis il auroit travaillé a ſ'aſſeurer des pieces qui pouvoient prouver ſa naiſſance, et qu' aprés avoir fait ſes diligences la-deſſus à Montpellier il étoit venu pour les mêmes fins à Paris dans l'eſperance, que par l'appuy de la Cour de France il pourroit ſe faire reconnoitre d'autant plus facilement en Dannemarc, et que depuis les informations priſes à Montpellier par rapport à ſa naiſſance il avoit trouvé diverſes perſonnes diſtinguées tant à Montpellier qu'à Paris, qui avoient bien voulu pourvoir à ſa ſubſiſtance. Mais que, voyant que l'affaire tiroit trop en longueur, il étoit venu ſe rendre ici pour être mieux à portée de pouvoir ſ'eclaircir de ſon ſort et de reçevoir les ordres de notre Cour ſur ce qui le regardoit: qu'il auroit depeché mêmes des avant-hier un homme exprès à Mr. le Maire à Copenhague pour ſolliciter ſa reconnoiſſance et qu'il attendoit maintenant avec reſignation la reponſe qu'il recevroit. C'eſt de la bouche même de cet homme que je tiens tout ce que deſſus, l'ayant fait inviter chez moi hier au matin pour ſçavoir preciſement de quoi il étoit queſtion en tout ceci. Au reſte il me parôit n'avoir ni aſſez d'eſprit ni aſſez de ſoupleſſe pour faire le mêtier de fourbe, et je crois qu'il eſt de bonne foi dans l'opinion qu'il eſt effectivement celui pour qui il ſe donne; quoique d' un autre côte je voye fort peu d'apparence que ſon hiſtoire puiſſe être veritable, Comme Votre Excellence pourra ſçavoir mieux que ame vivante ce qui en eſt effectivement, j'ai creu qu'il étoit de mon devoir de lui donner connoiſſance de l'affaire dont il ſ'agit pour ſon information, n'ayant pas peû me diſpenſer d'en faire mon

tres

très-humble rapport au Cour par l'ordinaire d'aujourd hui à cauſe du bruit que le ſejour de cet homme à Hambourg fait dans tous ces quartiers-ci. J'ai l'honneur d'être &c.

Samme Dag, ſom von John afferdigede dette ſit Brev, tilſkrev Antoine en af de fornemſte Herrer her ved Hoffet, uviſt hvem, da Originalen Convolut er bortkommet, ſelv fra Hamborg ſaaledes:

Il ne me faloit pas approcher des frontieres du Royaume de Dannemark pour apprendre la magnanimité et la grandeur d'ame de Votre Excellenee, dont la renommée eſt de mieux établie et reconnue en France. C'eſt ce doux motif, qui me fait prendre la liberté d'expoſer á Votre Excellence un fait, qui ne manquera pas de venir a ſa connoiſſance: le voici. Feu S. A. Royale le Prince Charles de Dannemark faiſent un voyage en France vers la fin de l'année 1696. temoigna qu' entre pluſieurs autres ſejours la Ville de Montpellier lui etoit un des plus agreables. Ce Prince, qui fut reçu à Montpellier avec tous les honneurs dues à ſon rang illuſtre, prit ſa demeuré chez le Sieur de la Plantade, Conſeiller en la Cour des aydes, dans la maiſon du quel il reſta environ quinze mois. Ce Conſeiller avoit une fille dont la tendre jeuneſſe étoit ornée de tous les agrements et de charmes, qui forment une perſonne aimable. Ce Prince en devient eperdument amoureux. La Demoiſelle, qui juſqu'alors n'avoit été expoſée à auqu'une paſſion, n'eut pour la conformité d'age pas aſſés de force pour reſiſter à celle qui lui inſpira ce Prince. C'eſt moi qui ay l'honneur d'ecrire à Votre Excellence, qu'a produit le fruit de leurs amours, ce papier ne me permet pas d'étendre ici l'autenticite de mes preuves. Votre Excellence les verra bientot dans toute la forme requiſe. Je dirai ſeulement que j'ai ignoré ma naiſſence juſqu'a l'année 1736. L'on m'avoit a la verité fait entrevoir quelque miſtere a ce ſujet, mais cela ne m'a pu garantir de la vie obſcure, a la quelle cet interval d'ignorence m'avoit reduit. Des que j'ai eu le bonheur de decouvrir ma naiſſence par les cherches, qui ont étés faites a mon ſujet, je n'ai eu d'autre ardeur ni deſir que celui de pouvoir me preſenter un jour au pied de Sa Majeſté. C'eſt pour le faire plus dignement et avec la decence convenable, que je me ſuis arreté quelques années à Paris. Je ne puis aſſés louer la bonté et le ſupport dont j'ai été honoré a la Cour. Me voici, Monſeigneur, ſur le point de me preſenter à celle, qui decidera le ſort du reſte de mes jours. Mais outre que mes facultés ne ſont pas des plus étendues, j'ai cru, qu'il convenoit de ne point partir de Hambourg ſans la permiſſion et les graces de Sa Majeſté. C'eſt pourquoi j'ai envoyé à Copenhague un homme de confience. Je l'ai adreſſé a Monſieur l'Abbé de Mayer Envoyé de France, qui a deja quelque connoiſſence de cet affaire

pour lui porter mes pieces justificatives. Je l'ai chargé de les communiquer aussi a Votre Excellence dans la ferme esperence, qu' apres qu'elle sera convaincu de la verité, Votre Excellence voudra bien par sa bonte faire parvenir mes papiers a Sa Majesté. Ce sera une derniere bienveuillence dont Votre Excellenee usera en la memoire glorieuse et benite de feu S. A. Royale. Il ne me reste que des voeux de pouvoir un jour en personne temoigner à Votre Excellence combien j'ai l'honneur d'etre avec le plus profond respect

Monseigneur De Votre Excellence

le treshumble et tres obeissant serviteur
Antoine.

Af hvad, som Ministeren von John beretter ester Antoines egen Forklaring, seer man, at denne sidste nu ikke neies med Intendanten Agron, men at det skal vare Prinzens egen Soster, Prinzesse Sophie Hedvig, som har ladet ham opsoge. Imidlertid vil Ober-Kammerherren, (til hvem maaskee det sidst anforte Brev fra Antoine kan have varet skrevet,) dog ei heller tilstaae dette Foregivendes Rigtighed, skiont han dog ikke vil nægte at Prinzens Ophold i Montpellier vel kan have foranlediget Antoines Tilblivelse, da han om ei i Prinzen, dog iblandt hans Folge kunde maaskee have fundet sin Fader. Dette sees af hvad bemeldte Herre strax derpaa den 26de i samme Maaned og samme Dag han fik Brevet svarede Hr. von John:

Monsieur!

La poste étant arrivée fort tard ce jourd'hui, il ne me reste du tems que pour accuser l'honneur de la votre du 22me, au contenu de laquelle je n'ai que ceci a repondre, savoir: qu'il y a des années que j'ai entendu parler du pauvre Antoine arrivé à Hambourg, lequel cherche un pere sans avoir pû le trouver jusques ici, et qui a été mis en mouvement sans doute par quelque imposteur, qui lui avoit fait accroire d'abord et a ceux qui en ont eu pitié, comme quoi il seroit fils naturel du feu Roi Frederich IV, et c'est la-dessus qu'il a fait ecrire et solliciter d'abord. Mais aiant trouvé ensuite, que les epoques de sa naissance et du sejour du feu Roi à Montpellier se rencontroient fort mal, il a paru plus naturel à lui, et à ceux, qui l'ont protegé, soit par pitié ou autrement, de l'eriger en fils naturel de feu S. A. R. le Prince Charles, mon Maître, lequel veritablement étoit à Montpellier environ dans le tems, que marque le pauvre Antoine, et logé dans la maison de feu Mr. Plantade, Conseiller de la Chambre des comptes; mais très hors d'état, à cause de son jeune âge, comme de sa volonté, de se procurer des enfans; moins les auroit il laissés là en cas qu'il en eût eu: chose pour lors impossible. Mais

Il eſt bien vrai, qu' à la ſuite de S. A. R. il y avoit un Cavalier de beaucoup de diſtinction, et de mes amis juſques aux plus intimes confidences, très amoureux de Madſelle Plantade, mort depuis bien des années, que je ne nommerai point pourtant, parce que cela ne ſerviroit de rien à Antoine, et que d'ailleurs ce ſont choſes, qui ne ſe prouvent pas après 47 ans, lequel ſort naturellement pourroit étre préſuppoſé pere du malheureux Antoine. Je plains celui-ci d'autant plus ſincerement, que j'ai parfaitement connu feu Madſelle Plantade, qui étoit une très bonne perſonne, et aſſûrement d'une reputation très entiere, avant ce malheur qu'on publie tant d'années apres ſa mort. Quant aux contes, que fait encore Antoine de la ſubſiſtance, que feu S. A. R. Madame la Princeſſe Sophie Hedvig lui auroit fournie, il n'y a pas un ſeul mot de vrai à cela, non plus qu' à tout le reſte, perſonne ne pouvant ſavoir ces choſes mieux que moi. Vous pouvés, Monſieur, y ajoûter une croiance entiere. Desabuſés donc, ſ'il vous plait, le pauvre Antoine, ſ'il veut l'étre; ce dont, je doute pourtant, parce qu'il y a des années qu'il ſait, que la Cour ne veut pas entendre parler de lui, puisque ſon hiſtoire roule ſur des pures impoſtures.

J'ai l'honneur de demeurer avec une très haute conſideration

Monſieur votre très h. et très obeiſſant ſerviteur

C. A. de Pleſſen.

II.

Trende Herredagsdomme, ſom godtgiøre, at Almuens Klager over Erik Munk ei vare ugrundede. (See forhen Side 192.)

Første Herredagsdom er afſagt til Opſlo den 2 Aug. 1585 af de til Norge for der at ſidde Retterting henſendte Jørgen Skram til Thielle, Abſalon Giøe til Kielſtrup, Jacob Seefeld til Wisborg og Anders Green til Sundsbye i Overværelſe af Ove Juel til Kielgaard, Høvedsmand i Aggershuus, Hans Pederſen til Sem, Henr. Brokkenhus til Ellinge, Pros Lauridſen til Nerholm, Laugmand udi Skeen, Morten Skinkel til Østrup, Peder Dreſſelberg til Kaſtrup foruden Laugmændene i Tønsberg, Bahus, Vigen og Augde, ſom og Magiſtraten i Oslo, og endes ſaaledes: Forſkrevne Markeſkiel (ſom nemlig Erik Munk havde ladet ſette) er ulovlig gjort og bør

fra Ord, som her efter følger: Vi Eftetskrevne Oluf Sevig, Halsor Landbo, Oluf Sange, Tore Brogeland ꝛc. kjendes med dette vor aabne Brev, at Anno 1584 d. 5de Søgne efter Vor Herres Himmelfartsdag paa Nedenæs Lagting udi ærlige og velagte Mænd Peder Christensen og Jacob Friis til Landvig med menige Laugretten, som samme Dag tilstede var, kom udi Rette ærlig og velbyrdig Mand Erik Munk Kong. M. Befalingsmand over Nedenæs-Lehn, og tiltalte Søren Hanneberg for et Lejermaal, han var kommen udi med Anne Andersdatter, og blev to gange dølfalden for samme Sager som hannem var tillagt for tvende gange hun bekjendte sig at være beliggen af hannem, hvilket fornævnte Søren nægtede, og sagde: hun digtede ham oppaa. Da efter Tiltale og Gjensvar med mangfoldige Bevisninger, som der udi Rette lagdes, vigede vi for Dørren efter Laugmandens Befaling at randsage Sagen; funde vi saa fore: efter Kong Christians Brev der om formelder, at efterdi han er tilforn befunden med Liggermaal og haver bødt derfor, og er nu tvende Gange dulfalden for Anne Andersdatter, og nu den tredie Gang sigtes for Horsag med fornævnte Anne, saa han er nu den tredie eller fjerde Gang befunden med Hordom, og haver intet hvormed han sig undskylde og befrie skal, han være sander ad Sagen, og miste Livet. At saa i Sandhed er, trykke vi vore Indsegle neden paa dette vort aabne Brev. Datum ut supra. Og den Tid samme Dom var læst for os, benægtede Domsmændene, at de den ikke saaledes havde affagt som den lydte; og svarede fornævnte Bendt Nielsen paa Gunnild Ervldsdatters Vegne til fornævnte Dom, at fornævnte Anne Andersdatter, som havde beskyldt Søren Hanneberg for Beligning, var et udædisk Menneske, som nogen Aar tilforne havde forbrudt sit Liv og var dømt til døde for sin Misgjerning skyld, og derfor meente, at hendes Ord og Beskyldning ikke burde saa at ansees eller agtes hannem eller nogen Mand paa Liv eller Ære at kunne eller burde til Skade at komme udi nogen Maade; ikke heller noget nøjagtig Vidnesbyrd, skriftlig eller mundtlig, at have været for Dommerne, da de dømt havde, uden fornævnte Anne Andersdatter allene og fornævnte Erik Munks egen Beklagning; ikke heller skulde befindes, at Søren Hanneberg tvende gange skulde være dulfallen, men at han tvende gange haver bødet sig til Dul, og det af Erik Munk er bleven forhindret og ikke maatte hannem tilstedes, men derover uskyldig dømt fra sit Liv. Dertil svarede Erik Munk, at han havde bødet hannem til Løsen, og gjerne seet, at han havde udkøst sig at komme til

Ba-

Bøder, og for slig Aarsag skyld lod ham sidde udi 5 Uger, siden han var dømt, om nogen vilde have løst hannem eller stevnet Sagen udi Rette, om dennem skadte noget paa Dommen, og ingen hannem vilde løse; og meente, hans Ulempe ikke skulde findes derudi esterdi han havde Dom for sig; og meente, hannem ikke at maatte slippe hannem efter han var dømt, og ingen Borgen kunde sange for ham. Hvortil Bendt Nielsen svarede og satte i Rette, esterdi der ingen Prov eller Vidnesbyrd haver været for Domsmændene uden den løse Qvindes Beskyldning og Erik Munks Anklage, om de ikke havde gjort Uret, og bør at tage hannem op igjen, og lade ham begrave udi Kirkegaarden. Og paa det vi derom kunde komme udi sand og vis Forfaring, hvorledes samme Sag udi Sandhed haver sig tildraget, have vi udviist for Dørren alle Parterne den Sag var anrørende, og have vi siden først ladet indkalde Domsmændene den ene efter den anden, og sør de paa Bog, at de vilde bekjende Sandhed om hvis dem var forelagt, og blev dennem adspurgt om Laugmanden Peder Christensen ikke bevilgede og assagde samme Dom med dem? Da sagde de Nej. Og adspurgte vi dem, hvad de havde at dømme efter, og hvad Vidnesbyrd der var for dem da Dommen gik enten mundtlig eller skriftlig enten i Hus eller i Gaarden, om samme Qvindes og Mands Samqvem? Da sagde de, at de havde ingen Prov eller Vidnesbyrd for dem uden fornævnte Anne Andersdatters Ord allene, som hannnm skylled og Erik Munk som anklaged. Item bleve de og adspurgte, om de sagde Dommen saaledes af, som den lyder? dertil svarede de alle Nej, at den var aldrig saa assagt med deres Samtykke, ikke heller havde de hørt den sørend nu, og at de hverken dømte til eller fra, uden satte det ind for Loven, og en Part sagde, at Søren Hanneberg blev dømt i Kongl. Maj. Miskundhed. Dertil svarede Erik Munk, at han havde Dom for sig, hvilken som deres Segl fandtes for, som de ikke kunde benægte i Sandhed, at de jo den udgivet og forseglet havde. Dernæst adspurgte vi fornævnte Domsmænd saa og Erik Munk sidst saavel som tilforn nogen gange, hvad Vidnesbyrd de havde for dem, som Søren Hanneberg var dømt til døde efter, og hvem som de havde nogen, at de da dem nu vilde fremlægge. Da nu her ingen Vidnesbyrd fremlagdes uden alleneste den Qvinde Anne Anderdatters Beskyldning, og Erik Munks Anklage, med flere Ord og Tale dem derom imellem løb, da efter Tiltale Gjensvar Breve Bevisning og den Sags Lejlighed saa og esterdi ikke nu fremlagdes for os nogen nøjagtig Vidnesbyrd, som for dem

havde været udi rette at domme et Menneske til Døde for, enten skriftlig Prov eller levendes Røst, sammeledes efterdi Domsmændene ved deres Eed have bekjendt, at ingen skriftlig Prov eller levendes Røst haver været for dem uden alleneste Anne Andersdatters Beskyldning og Erik Munks Anklage — da sagde vi derpaa for Rette, at fornævnte Søren Hanneberg for den Sag uskyldig at være dømt, og den Tolv-Mænds-Dom, som over hannem er udgiven, ulovlig og bør magtesløs at være, og at fornævnte Domsmænd, saa mange som have beseglet, derudinden have gjort Uret, og bør derfore at staae til rette efter Norges Lov mod Kongen og Bonden, og Domsmændene pligtige at være, selv at optage ham af Graven som han nu ligger og føre hannem til Kirkegaarden at begrave hannem igjen. Til ydermere Vidnesbyrd have vi med fornævnte Gode-Mænd og Laugmænd og de med os trykket vore Signeter herneden for. Givet Aar Dag og Sted som forskrevet staaer.

III.

Fortsættelse af de i syvende Hefte afbrudte Oplysninger til Mellemrigets Historie efter K. Friderichs I. Død.

Rigs-Raad Eske Bilde havde ved Bergenhuuses Forsvar viist sig efter Hvitfelds Beretning S. 1352 som en tro og Friderich hengiven Mand, men da han henhørte til det Danske Rigs-Raad, ansaae han sin Nærværelse i Kiøbenhavn for nødvendig, og havde ladet sine Colleger saadant vide. Ham maatte da Valgets Udsettelse tilmeldes, som skeede ved følgende Skrivelse, hvorhos en mindre Seddel med Efterskrivt var vedlagt. Om den i samme anførte ulykkelige Stiil Bagges Skiebne haves Efterretning hos Krag S. 248.

Dan. R. Raadtz Breff som wdgiick wdj Klopnehaffnn oc bleff forsendt till Esgy Biilde wdj Bergenn etc.

Salutem cum synceriſſima noſtra dilectione in Domino premiſſa. Kierre Esky sondherliigenn gode Wenn som J nw schriiffue oc tilkiendegiffue, huorledes J forfarett haffue att thenn alsommectige Gudt haffuer nw kaldett tiill synn Naade aff thenne Werdenn Høgbornæ Førſte Koniing Frederiick alles wores Herre oc Koniing

hues

(huies Siell mett alle christne Sielle Gudt allsommectlige will-werde seg naadeliigenn wdoffuer at forbarme) huelcken etthers Breff og Schriffuelse wii alle Dan. R. Raadt her nw forsamblede, sammeledes thenn Instruction oc myndeliig Beffallyng, som J hagde giiffuett oc beffallett-thesse Breffwiisere etthers Tienere Stii Baggy, Mychell van Brunsbertigh etc. att werffue oc forhandle hoss Kon. Mayt. oc oss, wij anammede oc oss tiill Hande kom herre wdj thesse Dage i Kiopnehaffnn, oc thennom grandtzett, offuerueygett, oc well wdj alle Mode tiillsammen forstandett haffue, Tackendes etther kierliigen oc giernæ fore samme etthers wellutilige oc kierliig Schriffuelse, traafaste Meniing oc gode Raadt, huelckett wij alle kierliigenn oc giernæ mett etther forskyllde wille huor wii kunde etc. Kierre Esky, ſom J nw schriiffue og tiillkiendegiiffue at efftther thenn Leyliighedt seg begiiffuer paa etthers Wegnæ her wdj Danmarck, at J ther fore engeledes kunde lengghere ther bliiffue eller fortoge wdhen etthers staare Brast oc Skade, begierende ther fore att wij wiillde saadanne etthers Orsage ansee, oc forskiicke oc besorge samme Slot Bergenhueß mett en andenn gode oc troff Mandt, som ther tiill nyttig oc bestandiig kunde wærre etc. Tha tacke wij etther kierliigenn oc giernæ fore etthers traaff, flyttiig oc weluiilliig Tiennliste Jhidtiill wor nadige Herre etc. oss alle oc Dan. Riige giordt haffue, huelcket wij giernæ bekiende oc forskyllde wille, oc paa thett att alltyngest (nest Gudtz Hielp) maa oc kandt thes bedre tiill begge Riigernes Danmarcks oc Norges oc thesse Jndbyggeres Wellfardt, Beste oc Bestandt komme, haffue wij nw forschrefuett tiill werdugste werduge Fædre oc Herrer, Riiddhere oc gode Mendt Norges Riiges Raadt en allmyndeliig Herredag att wiille besoge her wdj Kiopnehaffnn Sancth Hans Dag Baptiste her efftther ett Aar nestkommendes, tha the gode Herrer mett oss om samme Slot, oc Slotz Log, tilsliigest om andre merckeliige oc atskylliige Handell oc Erende tiill hobe att raadtzlaa, tractere oc beslutthe kunde, som well allsomstorst Magt begge Riigher paaliigendes er, wiille wij tha giernæ om samme Slot oc Slotz Logs Forwandliing were fortenckte, huelckenn wij yckæ nw paa thenne Tiidt saa kortt foruandle kunde fore merckeliige Orsagers Skyldt, Thij betthe wij etther alle kierligen oc

gierne, at J fore saadanne oc andre flere merckelige Ørsagers Skyldt, wille wellgiøre oc her efftter som tilfornn bliffue haffue oc beholdde samme Slot oc Slotz Log, oc troffliigenn wdj saadann Form oc Maade som J then anammet haffue forschreffne Riighers Indbyggeres Gaffn oc Bestandt wdj alle Maade ramme og wiide, huelckett oss enthet wpaa twyller, tiill saa lenge forschreffne Herredag for Tidenn bliffuer, oc begge Riigernes Raadt tiillsammen komme, oc at J oc paa samme Tiidt personliig forebeneffndt Dagsbesøge wille, Oc huor J thess emellom etthers egett Werffue tiill Dan. reysendes worde, tillstedhe oc see wij gierne, dog saa att J tiillfornn besørge oc troffliigenn foruare Slottet oc Slotz Logenn som Magt paa liigendes er som forschreffuet staar, Thett wiille wij gierne oc kierliigen forskyllde ꝛc. Framdeles som J oc tiillkiende giiffue om the Lybeske Priuilegier ꝛc. huor paa wij giiffue etther kierliigen for Suar, att ther som the fore oss kommendes wordher, ther om nogett att forhandle, schulle the dog ther paa engen anden Beskedett fangge, endt alltyngest ther mett skall bliffue wpstandende tiill saa lengge (Gudt wiill) J sielffuer her nedher ther om tiill Suarss mett thennom kommendes wordher, Sammeledes som J schriiffue om etthers Leen J haffue her wdj Danmarck, at motthe holldes etther tiill godhe ꝛc. Tha wiille wii gierne ther wdindhen ramme etthers Beste, att ther mett skall stylle bliffue standendes etther wforfoedt, tiill saa lengge J sielffuer wdi Riigett kommendes wordher, oc tha ther om ydhermere mett oss forhandle, som wij haffue ydhermere om alle Ærende myndeliig beffallett thesse Breffuiisere etthers Tiennere M. at giiffue etther tiill kiende, endt wij nw schriiffue, oc gierne wdj thii oc andre Maade werre etther tiill Wilfliige, oc ramme etthers Gaffn oc Beste, huor oc wdi huelcke Maade wij kunde. Etther her mett Gudt befallendes. Schreffuett wdj Kiøpnehaffn etc.

Eedell som indhelucket bleff wdj samme forschreffne Breff.

Kierre Esky som J oc schriffue att efftter Kon Oluffz oc Norges Log formaade J wtiseliigenn att Norges R. Raadt mett thet første at wiille forsameless om Kaarynng oc andre Riigens Ærendē at raadtslaa, saa giiffue wij etther ther paa kierliigen at betenckē, at fore thett Forbundt, Breff oc Beseyliing som giordt oc gangienn er emellom thesse twen-

twennæ Riigher Dan. oc Norge, att nar noghen Koning dsor oc affganghenn er, tha schulle begge Riigernes Raadt tiillsammen komme att handle, talle oc beslutthe om Kaaryng oc Wdwellelse, huem the tiill Riigett samtycke wille, som samme Recesse ydhermere indhollder oc wduiiser, Wii haffue oc forfarett Kierre Esky att thenne Breffuiiser etthers Tienner Sty Bagge haffuer lengge oc troffliigenn som en erliig Karll tientth Riigett oc ther wdoffuer fangett staar Skade, som etther well sielffuer wiittherliigt er, Thii betthe wij etther latt J wiille wellgiorre oc wedherlegge hannom igienn mett Pendinge oc andenn Dell hues J haffue hoes etther paa Kronens wegnæ, saa handt kandt haffue Hielp wdaff, at Skadenn ikke schullde hengge for mogett tiill hannom fore saadann hans troff Tienniiste, handt her tiill Riigett giordt haffuer, oc handt endt her effther giorre kandt, oc ther wdindhenn rammæ hans Beste. Thett forskyllde wii och giernæ ꝛc.

De tvende her sidst anførte Skrivelser ere uden Dato, men henhøre formodentlig til de sildigere paa den Kiøbenhavnske Rigsdag foretagne, og af Krag S. 12 dansk Overs. omtalte Handlinger. Vel synes det modsatte at maatte antages, naar man her nedenunder i Rigs-Raadets Brev til Almuen i Aarhuus Stift af 29 Junii finder Esky Bildes Navn anført iblandt de Danske Rigs-Raaders, men enten maa Bilde, i Fald han paa den Dag skulde have været her i Kiøbenhavn tilstede, have forladt sin Post paa Bergenhuus uden at oppebie det Danske Rigs-Raads Svar, som neppe er troeligt, eller ogsaa maa ved visse Rigs-Raads Expeditioner have været brugt at anføre de fraværende Medlemmers Navne, som deeltagende. Dette synes saa meget rimeligere, som endogsaa i dissenterende Medlemmers Navn Rigs Raads Breve og Recesser findes udstedte, og sqadanne, som det synes, kuns er blevet forbeholdet at vægre sig at sette deres Segl under. Saaledes finder man Rigets Hofmesters Mogens Gøjes, Erich Banners og fleres Navne angivne i begge Recesserne af 3 og 4 Julii, samt Foreeningen af 13 Julii *), skiønt samme som dissenterende ikke have vildet forseiglet samme.

Hvad der imidlertid endog forend disse Indbydelser til det Norske Rigs-Raad udfærdiges, er blevet foretaget for saa vidt som af de mig bekiendte Documenter vides vil jeg her kortelig anføre.

Den

*) See Krag I. Sid. 9. II. S. 284. Danske Mag. III. S. 105 og dette vort nye I. Sid. 230.

Den 28 Junii forebragte Hert. Christians og formodentlig ogsaa hans Mobers Enkedr. Sophies Gesandter de dem anbetroede Ærender for Raadet. Vel findes ikke hvad herom af dem skriftlig er indgivet, men i Selskabets Haandskrivt haves Rigs-Raadets Svar, hvoraf det eene i Overskriften angiver vigilia Petri et Pauli, som Dagen paa hvilken de forebragte deres Werffue, og kan dette ikke være Svarets Datum, som maa vare skildigere udferdiget, siden i samme alt tales om de til Norges Rigs-Raad afgangne Skrivelser. Svarene lyde saaledes:

Thesse effterschreffne Suar gaffue Dan. R. Raadt Høgborneste Førstyndhe Frue Sophie wor kiere nadiige Frue paa the Werffue och Ærende som Hyndes Nade lodt foregiffue udj then almyndiige Herredag wdj Kiøpnehaffn mett Her Wlff Paawysk Anno Domini Mdxxxiij

Paa thenne Artickell Hyndes Naade giiffuer tilkiende then fuore Sorlig ꝛc. fore Kon. Magts Affgang, Thesliigeste Hyndes Nades gunstelige Erbedinge, och wnderskildhæ seg icke paa thenne Tiidt at komme hiidt wdj Riiget effther Dan. Raadts Schriffuelse.

Kiende Gudt Dan. R. Raadt haffuer en christeliig Metliidelse offuer Hyndes Nades Soriig Oc thet samme beklagher theres Herres och Forstes Dodt och Affgang ꝛc. At Hyndes Nade icke kundhe komme nw saa snart indt wdj Riiget setther the hoss Hyndes Nades eghenne gode Tycke, Oc tacker Dan. R. Raadt Hyndes Nade fore synne gunstige Erbedinge, oc at Hyndes Nade wilde wilde Riigens och Riigens Indbyggeres Beste ꝛc. met syne Naades Herrer Wenners Andfangh.

Paa thenn Artykell Hyndes Nade wndskiilder seg icke at haffue wedt Handen thet Breff paa Hyndes Nades Liifgedinck, at Dan. R. Raadt wiill tage thet wdj thenn beste Menyng, begierendes, Dan. R. Raadt will wiide Hyndes Nades Beste ther wdeblandt ꝛc.

Stigher Dan. Raadt the tagher gierne sliig Hyndes Nades Wndskildring icke anderledes endt wdj en godt Meniing oc wille allthiid gierne wdj Tiilborliighedt i the Mode oc alle andre wiide Hyndhes Nades Beste.

Paa

Paa thenn Artickell Hyndes Nade haffuer beffaldt synn Gesticke, forschreffne Her Wlff ꝛc. met alsomstørst Flidt, at formane Dan. Raadt effther slig Leylighedt met thet allerforste at tiltencke, en Hetre oc Koning at keysse fore Endrecktighedt oc Rigens och Forsiendommens Welfardtz och Bestandt Skildt.

Tacke Dan. R. Raadt Hyndes Nade ydmygeliigen gierne fore Hyndes Nades gode Raadt, Oc the giffuer Hyndes Nade ydmiigeligenn tilkiende, at effther gambell Forbundt oc Confederatz som thesse tuende Riigher Danmarck och Norghe emellom gangen er, saa nar Koning dor eller affgangher skall tha engher Koning keysses eller wduelliiges till thesse forneffnte tuende Riiger, fore endt begge Riigers Raadt forsambles ꝛc. Oc ther fore haffuer Dan. Raadt nu forschreffuet Norges Riiges Raadt at besoge en almyndeliig Herredag wdj Kiopnehaffn Sancth Hans Baptiste Dag Medsommer wdj forste tilkommende Aar, oc tha at forhandles om Kor och Wduelgelse met andre begge Riigers merckeliige Erinde, som Riiget och thesse Indbyggere Magt wpaa liiggher, besonderligenn then manghe foldt weldackt Kon. Maj. thesse tuende Riigher och thesse Indbyggere beuiisth haffuer, saa the wiille thet altiid gierne wdj all Tilborlighedt met Hans Nades Bloidt och Affkomme bekiende och forskildhe ꝛc.

Paa then Artyckell om the Klocker standendes fore Aaleholm och Nykioping, saa Hyndes Nade wiill lade affuerantuorde Dan. Raadt samme Klocker dog met saa Skiell, Aaleholms Lenn oc Raffnsborigs Lenn indloses quytt och frij tiill Hyndes Nade ꝛc.

Siigher Dan. Raadt, at Riigens Prelather haffue beuyliget samme Klocker tiil at stobe ther Skot wdaff tiill Riigens Nytte och Behoff, efterthii Koning Christierm hagde bortfordt en stor Parth aff Riigens Skotte, dog ligeuell wdj siiste forledenn Herredag wdj Nyborig beuiliget Dan. Raadth Kon. Maj. halff Parthenn aff samme Klocker, huelcket Hans Nade och wdfanget haffuer, Then anden halffpart schall foruandles tiill Skiot och andet Riigens Behoff, Sammeledes giffuer Dan. R. Raadt Hyndes Nadhe ydmiigeligenn tilkiende at the xiic. Marcher Lubeske, Jørgen vandher Wiisk haffuer wdj Aaleholms Slot oc Lenn, er aff then Skade Gieldt fore Heste och

Har-

Harniske paa thenn Reigse tiill Lanthe Holstenn, huelcken Reigse icke kom Dan. Riige wedt. Thesliigest formoder Dan. R. Raadt at the Pendinge ther fore Her Johann Oxe haffuer Raffnsboriig Lenn, ere indkommen wdj Forstendommene tiill Gottrup, ellet Kon. May. Hans Nades Arffuinge, oc effterkommende Koningher i Danmarck bethalle schulle effther hans Pantebreffs Lydelse, Er och menige Dan. R. Raads ydmiigeligen Bon oc fuldkommelig Raadt at Hyndes Nade wiill wiide oc tiillade forneffnte Her Johann Oxe Raffnsboriig Lenn at beholde fore sliig Tieniste oc Affgiifft som handt thet nu haffuer, Tha oc Kon. Maj. Recess indholder, at engenn gode Mendz Lenn schulle foruandles wdenn thet skeer met menige Dan. Raadz Raadt, Tesligest och Niels Lunge Aaleholms Lenn, som the Hyndes Nade ther om tilfornn tillschreffuet haffue. (Resten mangler)

Suar paa the Artyckle, som Her Wlff Paawiisk och Melchior Randzow werffuede tiill Dan. Riigens Raadt paa Kiobenhaffns Slot paa Hoyborneste Fyrstes Weigne Hertughen wdj Holstenn ꝛc. Vigilia apostolorum Petri et Pauli Anno Mdxxxiij.

Paa then forste Artyckell, at Hogborneste Fwrste Her Christiern met Gudts Nade Hertug wdj Slesuiig ꝛc. gior tiill Dan. Riiges Raadt nadiig, gunstiig och wenlig Erbeding, tacker Dan. Riiges Raadt Hans Forsteliig Nade ydmiigeligen, och wille thet met weluilig ydmiige Tieniste gierne forskylde och fortiene.

Paa thenn andenn Artyckell, at Hans Nade hogeligen beklager Hogborne Fwrstes och mecktuge Herres Koning Frederichs Hans Herr Faders Dodt och Affgangh, tha maa hans Fwrsteliige Nade wisseligen traa, at Dan. R. Raadt af forneffnte Hogborne Fwrstes, alles wor nadhige Herres och Konings Dodt och Affgaug, icke til liidenn Soriig, Komer och Wedhmodt tilfalden er, huelckenn the icke hoigligenn nogh beklagge kunde.

Paa thenn tredie Artyckell at annamme och wdueliige en aff Koning Frederichs Sonner, ther paa giffuer Dan. R. Raadt Hans Fwrstelige Nade tiilkiende, at effther then gamble Forbundt oc Confede-

federatz, som Dan. och Norges Riige emellom ganget er, kandt enghen Herre eller Koning kores eller wdueliges, fore endt theße tuende Riigers Raadth forsamles, oc ther fore haffuer D. R. Raadt forschreffuet Norges R. Raadt at besoge en allmyndig Herre Dag her wdj Kiopnehaffn Sanct Hans Dag Medsommer nestkommende, Tha vm Kor eller Wdueligelse om en Koning Frederichs Sonner met Norges Riiges Raadt oc andre merckelige Rigens Erinde, som Magt paaliggher, alffuorliigenn oc sambdreckteligenn at forhandle, oc thoor hans Forsthelig Nade enthen tuiffle at D. R. Raadt wiille all Myterij och Practicker (om ther nogher hendhes at bruges) aldeles wanseendes, thennom tilborligen skicke, som erlige Mendth boor at giore.

Paa then fierde Artyckell huor Koning Frederichs Born schulle wpholdes tiill theres myndige Aar, oc huor theris Brudskat tagges skall, Ther giffuer D. R. Raadth Hogborne Forstynde Drotning Sophie, wor kiere nadige Frue, sammeledes forneffnte Hogborne Forste Hertug Christiernn sielff wiseligen at betencke, Oc efftersi Danmarck er eth friit Kaare Riige, wiill Dan. R. Raadt ther wdi wbesuoret were, wndertaghen Hoigborne Forste Hertug Hans, som nu wdi Riiget er, dog altiidt wdi hues Mode wij kunde theres Bestandt oc Welffardt befinde oc raade welluilige fyndes.

Paa thenn fempte Artyckell om Forbundt emellom Tiiske Forsther, suare Dan. R. Raadt, at hues Forbundt met meniige Dan. R. Raadts Fuldbyrdt oc Samtycke giord er, wiille the thennom ther wdi tilborligenn skicke, nar the samme Forbundtz Breffue fange at see.

Paa thenn sette Artyckel om thet Forbundt, som Hertug Christiern met Prelaterne oc Adelenn wdj Lanthe Holstenn forhandleth haffuer at indgange kandt enthet suores for mandh ydhermere handler met the hiidt forschickede ere.

Paa thenn sieffuende om Koning Frederichs Breff at holde suares, ath hues Breff Koning Frederich haffuer wdgiiffuet, som icke er emodt Hans Koninglig Eedt och Recess, oc icke helder emodt andre Breffue, Hans Kon. Maj. sielff wdgiffuet haffuer, er Dan. R. Raadt gantzaa welluilige at holde schulle.

Paa thet otthynde om Tueſt eller Tuedragt kommer emellom Riiget oc Forſtendommet thet ſchall indſtylles for Riigens och Forſtendommens Raadt, paa thet at oc Wenſkaff, Endragt oc got Naaboſkap emellom Riiget och Forſtendommen holdhes ſkall.

Paa thenn Artyckell paa Korforſternes Schriffuelſe om Koning Chriſtiernn ſuares, at wdj thenne Handell er Hogborne Forſte Hertug Chriſtiern eller wij icke eneraadendes, Thij hand er anrorindes Hoigmegtuge Herre Herr Gotſtaff Sueriiges Koning ꝛc. Teſliigeſte the Wendiſke Steder oc theres Tiilhenggere, Oc troſte forthij enghen anden Skickelſe her wpaa at giore, end ſom nu er.

Den 29 Junii tiiſkrev Rigs-Raadet Almuen i Aarhuus Stift om Kirke-Tienden. Brevet, ſom herved meddeeles, er iſær derved mærkeligt, at af ſamme erfares, hvad ellers er gandſke ubekiendt, at Danmarks Riges Biſkoper og Prælater havde for Krig, Orlog og andre ſtore mærkelige Tyngder og Beſværinger, ſom Riget i nogle Aar havde paahængt, derfor undt, bevilget og ſamtykket den afd. Konge Halvedeelen af Kirkens Tiende over al Danmarks Rige til Nytte og Gavn at bruge fulde. Formodentlig ere ligelydende Skrivelſer afgaaede til de andre Skrivelſer overalt i Riiget, og derved da ogſaa foranledigede ſærſkilte Skrivelſer til Stiſternes Lehusmænd. Det til dem i Aarhuus Stift er udſtedet den 3 Julii. Begge lyde ſaaledes:

Wij Jwer Munck tiill Riipe, Styggo Krompenn tiill Burglæm, Offue Biillde tiill Arhus, Jorgenn Friis tiill Wiiborg mett Gudtz Raade Biſcoper, Torbiornn Biilde Archielectus tiill Lundt, Joachim Rønnow Electus tiill Roſkyldt, Knudt Gyldenſtiernn Electus tiill Ottenſe, Henriick Abbett i Soerdt, Eſkyldt Prior i Anttwordſkouff, Niels Arnfeldt Riigens Canceler, Mogens Goye Dan. Riiges Hoffmeſter, Tygge Krabbe Marſk, Predtbiorn Pudtbuſk, Hans Biilde, Pedher Liickæ, Mats Bollie, Offue Lunge, Mogens Munck Landtzdommere i Nørre Judlandt, Erlick Banner, Oluf Roſenkrandtz, Otthe Krompen, Johann Oræ, Johann Wrne, Johann Biorn, Anders Biilde, Arell Braade, Mawritz Spaare, Niels Lungge, Knudt Biilde, Hollgerdt Wiſſtandt, Eſgy Biilde, Trwdt

Wiſſs

Wlffstandt, Knwdt Rwdt, Claus Pudtbusk, Claus Bilde, Arell Vgerwp, Erick Kromedige, Niels Broch, Eyler Rønnow, Mogens Bilde, Knudt Perssenn Dan. R. Raadt helser etther meniige Allmwe, som bygge oc baa wdoffuer all Arhus Stiifft ewindeliigenn mett wor Herre, Wiidher Kierre Wenner att for Krij, Orloff oc andenn staaer merckeliigenn Tynge oc Beswærynge, som Dan. Riige i nogre Aar forledne paahengdt haffuer, haffue Dan. Riiges Biiscoper oc Prelather ther fore wndt bewilligt oc samtyckt Hogborne Forste Konning Frederick fordom wor naadiige Herre (hues Siell Gudt naade) Halffdeelenn Kiirckens Tyende offuer all Dannmarks Riige tiill Nytthe oc Gaffnn at brwge schullde, Tha effther wij nw her i Kiopnehaffn forsamblede ere att offuerueyge, tractere oc forhandle meniige Dan. Riigens, thesse Indbyggeres, sammeledes then helliige Kiirckes Gaffn, Nytte oc langsom Bestandt, haffue wij beslutthett endregteliigenn alle oc huer besonderliigenn att thenn helliige Kiircke schall alltiidt her effther haffue, nyde oc wppeberæ all synn Kiircke Tyende, effther thenn Dom oc Recesses Lydelse, som nogen Tiidt sydens forleden wdgiick i Ottensse, ther mett att wppeholde Kiirckens Bygnynghe, Ornamentt oc andenn Deell hwes Behoff giorres, tesliigeste Gudtz Thienniisthe, som well tiilborliigt er wdj alle Maade, Thij betthe wij oc strenggeliigenn biwdhe oc beffalle etther alle oc huer serdeles offuer all Arhus Stiifft, att i aarliigenn Aar her effther ydhe, betallæ oc wdgiffue etthers Tyende rettferdeliigenn oc tiill gode rhede tiill Kiirckenn, Biiscopen oc Sognepreslhen, som forneffnte Dom wdj Ottensse wdgiick indhollder oc wduiiser, som i fore Gudt allmectiige forsware wiille, oc fore osse bekiendt wære, oc ladher thett ingelwnde saaframpt i yckæ wiille lyde ther Straff fore som thee wore Breffue ey lyde, achte eller effthersolliige wiille, beffallendes etther Gudt, Skreffuet i Kiopnehaffn Sanctorum Petri et Panli Apostolorum Dag, Aar ꝛc. Mdxxxiij. Wnder wore Siigneether tiill Windtznesbyrdth.

Wij Biiscoper, Prelather, Riiddere, Riiddermendtz Mendt, meniige Dan. R. Raadt, helsse etther Riiddere oc godhe Mendt som Leensmendt ere wdj Arhus Biscopsdom kierliigenn mett Gudt, Wi-

der kiere Wenner att effterthij Hogborne Forste Her Frederick for dom wor naadige Herre oc Koning aff thenne Werdenn affganghenn er (hues Siell Gudt naade) oc Riigens Regementhe nw hengger hoeff Dan. R. Raadt, huorfore wij nw her forſamblede ere att offuerweyge, tractere oc forhandle menige Dan. Riiges oc theſſe Indbyggeres, ſammeledes thenn helliige Kiirckes Nytthe, Beſte oc langſom Beſtandt, Tha haffue wij beſlutthet endregteliighen alle oc huer beſonderligenn att then helliige Kiircke ſchall all ſiit Kiircke Kornn oc Tyende, ſom hwnn tillfornne effther gambell Skyckelſe nytt oc wppeborett haffuer, ther mett att opholde Kiirckens Bygninge, Ornamentt oc andenn Deel hueſſ Behoff giorres oc theſliigeſte Gudtz Tienniiſte (ſom offuer allt tiillborliigt er) oc haffuer therom ladhe wdganghe wore Breffue tiil Bonder oc meniige Allmwge offuer all Dan. Riige att thee redeliigenn ſkulle yde oc wdgiffue theres Tyende oc Kiirkekornn effthr thenn Receſſes Lydelſe, ſom noglæ Aar ſidenn forleden giordt bleff i Ottenſe, ſaaframpt thee ycka wiille lyde ther fore tiillborliigh Straff, ſom thee wore Breffue ey lyde, achte eller effterſolliige wiille, Thij betthe wij etther alle kierliigenn oc huer ſerdeles ſtrenggeliigenn biwde oc beffalle, att ther ſom nogre aff Allmwgen wdj etthers Leenn yckæ ſaa redheliigenn, oc rettferdeliigenn (ſom forſchreffuet ſtaar) theres Tyende wdgiffue oc tyende wiille, oc ther giffues Klage wpaa aff thennom ſom ſamme Tyendt wppebere oc annamme ſchulle, Att i tha farer tiill theres Jordt (ſom ſaa wpaa klages) att the yckæ retferdeltigenn tyendt haffuer oc opkaſther theres Ladher, granſkier, oc wdi ſandinghen forfarer, om thee met ſamme Thyendt redeliigenn omganghenn haffuer, Huor ſaa ey fyndes, Tha ſchulle i paa meniige Dan. R. Raadtz wegnæ haffue fuldt Mag att ſtraffe ther effther ſom fore anbet tyffuett, Sammeledes betthe wij etther oc alle kierligenn oc gernæ att i wiille wellgiore oc wære fortenckt att tiilhielpe att hues andre Erende baade paa Riigens oc Kiirckens wegnæ her aff Dan. R. Raadt reſlutthett er, motthe wdj alle Maade holldes, paa thett theß ſtoræ Sæme, Endregt oc Kierlighedt kunde bliffue oc wære emellom Dan. R. Raadt oc meniige Riigens Indbyggere, Thett forſkylde wij gernæ beffallendes etther Gudt. Giiffuett i

Kiøbnehaffn Torsdag nest effther vor Frue Dag Visitationis Aar ꝛc. Mdxxxiij. Wnder vore Indzegellæ og Signetther.

Den 1 Julii samtyktes og forsegledes af Danmarks Riges Raad den bekiendte og siden ofte under Navn af Unions-Tractat paaberaabte Forbindelse imellem Kongeriget og begge Fyrstendømmerne. Meget rimeligt er det, at det allermeeste og maaskee alt, hvad denne Tractat indeholder, har været aftalt og bestemt inden Kongens Død, og maaskee under hans sidste Ophold paa Gottorp, hvor han døde. Det var i saa Fald kuns den solenne Udfærdigelse, som manglede, og da fra begge Sider skulde udstedes Duplicater saavel i det Danske som Tydske Sprog, behøvede Expeditionen fra Danmarks Side saa meget mindre at opholdes eller standses ved Kongens Død, da, om endogsaa Friderich 1. havde endnu levet, Udfærdigelsen dog vel fra Rigets Side var skeet i Raadets Navn, og Kongen (i Fald han skulde have taget Deel i Udfærdigelsen) vel snarest var blevet ansect, som Contrahent paa Fyrstendømmernes Vegne. — Denne Tractat er paa Tydsk fleere Gange aftrykt, saasom i Schleswig-Holstein-Gottorpische in denen Erbtheilungs- Unions- Defensions- auch anderen Recessen, Lehen-Briefen, Friedens Instrumenten ꝛc. gegründete Gerechtsame, hvor den findes iblandt Bielagerne No. 12. Londorpii Acta publica Tom. XII. p. 350. Lünigs Teutsches Reichs-Archiv part. spec. cont. 2. 4. Abs. 2. p. 32. Du Mont corps diplom. Tom. IV. part. 2. p. 107. hos Jargow i det hans Einleit. zu der Lehre von den Regalien tilsøyede Appendix derer in der Privilegien Lade zu Kiehl befindlichen Holsteinischen Ritterschaft Privilegien S. 213. og i J. F. Hansens vollst. Staatsbeschreib. des Herz. Schleswig. S. 593. I begge Sprogene er Sandvig den første Udgiver i Bielagerne til Krags Historie, hvor den anden Deel begyndes med dette vigtige Document. Da ved alle disse Udgaver Afskrifter ere brugte af de Originaler, som fra Holsteensk Side ere til den Danske Regiering overgivne, er Tractaten derfor ogsaa angivet, som udfærdiget Fredagen efter Andreæ Apostels Dag, som da Søndags-Bogstavet for Aaret 1533 var E, bliver den 5 December og paa denne Dag ere de Originaler, som fra Fyrstendømmerne skulde afgives, først blevne underskrevne. Til saadan Underskrivt behøvedes nemlig en Herredag i Fyrstendømmerne at holdes, hvortil Krag slaer S. 26. Rendsborg og den første Decemb. at være blevet af Hertz. Christian berammet. For den

Tid

Ud kunde Unionen ikke anſees ſom ſluttet, men da den Kiøbenhavnſke Herres Dåg længe før endtes, blev paa en ſildigere Rigs-Raads Samling til Odenſe, den 21 Nov *) efter Her Chriſtians Forlangende og til Fyrſtendømmernes ydermere Sikkerhed, beſluttet, at hvilke Herrer, ſom det Danſke Rigs-Raad for Fremtiden maatte udvælge og antage til Konger, ſkulde ſuldbyrde, ſtadfæſte, og i alle Maader ſamtykke og paa nye beſeigle Forbunds-Trartaten, ſom nu maatte blive ſluttet. Paa ſamme Tid og Sted udnævnte Rigs-Raadet da ogſaa Ove Bilde, Biſkop i Aarhuus, Knud Gyldenſtierne, Electus til Odenſe, Mogen Gøye, Rigets Hofmeſter, Ove Lunge til Tyersbek, Erich Banner til Asdal, Erich Krommedige, Mogens Bilde og Johan Friis til at ſkulde reyſe til Kolding og der til Hert. Chriſtians didhen kommende Fuldmægtige overlevere denne Rigs-Raadets nu tagne Beſlutning og indgaaede Forpligtelſe, udſtedet ſaavel paa Danſk, ſom Tydſk, og derimod igien af Hertugens Fuldmægtige imodtage lige ſaadanne Forpligtelſer fra de Holſteenſke Stænder. Saa vel Forpligtelſen, ſom ogſaa Fuldmagten til ſammes Overlevering haves i vor Haandſkrivt ſaaledes lydende:

Dan. R. Raadtz Forplecthelſe at huelckenn Herre ekker Koning tiill Riigens Regeinenthe kommer ſchall forne Confederatz och Forbundtz Breffue benttilge och ſamtyckæ att holdes ſchall ꝛc.

Wij efftherſchreffne Juer Munck tiill Riipe, Stygge Krompenn tiill Burglum, Offue Billde tiill Arff, Jorgen Friis ttill Wiiborg mett Gudts Naade Biſcoper, Torbernn Biilde tiill Lundt, Joachym Rønnow tiill Roſkyldt, Knudt Gyllденſtierne tiill Otthenſe aff ſamme Naade Electi, Henrick Abbet i Soerdt, Eſkell Prior i Antuorſkouff, Mogenns Goye Dan. R. Hoffmeſther, Tygge Krabbe Dan. R. Marſk, Pretbiorn Pudbuſk, Hans Bilde, Pedher Litcke, Matts Bolie, Offue Lunge, Mogenns Munck, Erick Banner, Oluff Roſen-

*) Huitfeld S. 1406 ſiger Rigs-Raadet at være blevet ſamlet til Odenſe paa S. Matthei Dag, (altſaa d. 21 Sept.) og der at være blevet forhandlet med Hert. Chriſtians Sendebud. Neppe ere Rigs-Raaderne her forblevne ſamlede til d. 21 Nov. men, hvad da er blevet beſluttet, kan ved en ſeenere Sammenkomſt være blevet underſkrevet og udført.

ſenkrandtz, Otthe Krompenn, Johann Oxe, Johann Wrne, Johann Biornn, Anders Bilde, Axell Brade, Niels Lunge, Knudt Bilde, Holgert Wlffstandt, Trudt Wlffstandt, Knudt Rudt, Claus Pudbuſk, Claus Bilde, Axell Wgerup Riddere, Knudt Wrne, Niels Bilde, Hennyng Walckendorp, Erick Krumediige, Niels Brock, Eyler Rønnow, Knudt Gyldenſtiern oc Mogens Bilde Dan. R. Raadt giore alle witterliigt oc kiendes met thette wort obne Breff att wij haffue loffuet oc tiilſagt, oc nw met thette wort obne Breff loffue oc tiilſige Hogborne Forſte oc Herre Her Chriſtiern met Gudtz Naade Hertug wdj Sleſuiig, Holſten, Stormern oc Ditmerſkenn, Greffue wdj Oldenborg och Delmenhorſt, och forne Forſtendommes Prelather, Raadt, Adell, och Indbyggere, at huelcke Herrer ſom wij udj Framtydenn efftther thenne Dag wduelie, keeſe, kore och ſamtyckæ tiill at ſtyrre och reghere Danmarks Kronæ och Riige, tha wille och ſchulle wij thennom ther tiill beuiillge, at the ſchulle fuldbyrde, ſtadfeſtæ, och wdj alle Maade ſamtyckæ oc paa ny beſeygla thet Forbundenes, Confederatz oc Contracts Breff ſom nw berammet og forſeyglet er, emellom forne Dan. Riigens Raadt oc Sleſuiig oc Holſtenn Forſtendom, oc ſamme Riiges och Forſtendoms Offriighedt och Indbyggere, wdi alle Maade oc wedt alle Ordt oc Artyckelle, ſom ſamme Forbundtz Breffue wduiiſe och indhollde, Tiill thes ytthermere Wyndtznesbyrdt oc Samtyckæ haffue wij met Wilie oc Wiidtzſkaff ladhe henge alle wore Indtzeyglæ oc Siignether nedhen fore thette wort obne Breff, Giffnet wdi Otthenſe wor Frue Dag Preſentationis Aar efftther Gudtz Byrdt thuſende femhundret tiuge paa thett trettændhe.

Dan. R. Raadtz Fuldmagthe Breff fraa thennom paa Riigens vegnæ forſchreffne Forbundtz Breffue at anttuorde tiill Hertug Chriſtiern eller thett Holſt. Raadt ꝛc.

Wii efftherſchreffne Juer Munck tiill Riipe *) ꝛc., giorre alle vitterliigt oc kiendes met thette voort obne Breff, at wij haffue beffallet

*) Her nævnes nu alle de i forrige Brev anførte Rigs-Raader, og kuns de syv udladte, ſom bortſendtes og ſiden her angives.

let tragaet oc kierliigen betthet, oc nw met thette wort obne Breff beffalle, tilltrag, kierliigen betthe og fuld Magt giiffue, werduge Fædre mett Gudt Biſcoper, Riiddere oc gode Mendt, Her Offue Bilde Biſcop tiill Arhus, Her Knudt Ghlldenſtierne Electus tiill Ottenſe, Her Mogens Goye Dan. R. Hoffmeſther, Her Offue Lunge tiill Tyersbeck Erick Banner tiill Asdall, Erick Kromediige, Her Mogenns Bilde och Johann Friis wore kiere Metbrodre ſamtliige och huer beſynderliige, att the wille giiffue thennom tiill Kollyng paa huadt beleylig Tiidt there tiill berammet bliiffuer, oc ther anttuorde fraun thennom tiill Hogborne Forſte Her Chriſtiernn mett Gudtz Naade Hertug wdj Gleſuiig. oc Hollſtenn ꝛc. Fuldtmectiige, ſom diidt och formodendes ere, tiende Forbundtz oc Confederatz Breffue; ett paa tyſke, ett andett paa Danſke, Sammeledes ett Forpleclelſe Breff lydendes, at Dan. R. Raadt thennom forpleethett haffue, at beuiilge tilkommende Koniingher wdj Danmark at fuldbyrde oc ſtadfeſthe ſamme Confederatz oc Forbundtz Breffue, oc ſiiden paa Danmarks Raadtz Wegnæ, tiill thennom ighænn anamme ſiig ſamme Forbundtz Confederatz oc Beplectelſe Breffue paa Dan. R. Raadtz och Indbyggeres Wegnæ, at giorre och lade ther, wdj thii oc andre Ærende, Som tha paa Riigens Wegnæ fallde kunde, wdj alle Maade, Som Dan. R. Raadt ther alle perſonnliige tilſtedhe wore. Tiill thes ytthermere Wyndtnesbyrdt och Stadfeſtelſe, haffue wij alle ladet tryckæ wore Indtzeyglæ och Siignether nedhen fore thette wort obne Breff, Giiffuet wdj Ottenſe wor Frue Affthen Preſentationis Aar ꝛc. Mdxxxtercio.

(Resten i tolvte Hefte.)

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Niende Hefte.

I.

Adskillige gamle Documenter Ribe Bye vedkommende.

Meddeelte af Halv. Andersen, Revisor.

Laugs-Skraa for Skibsmands- eller Skipper-Lauget i Ribe S. Soffrens Laug kaldet, stiftet 1478.

Denne Skraa fandtes skrevet med en gammel Haand bag i et Exemplar af Jydske Lov trykt Kiøbh. 1590, der af Hans Ancherſen var 1751 forœret til det juridisk-practiske Selskab her i Staden, men i Aar solgt paa Auction efter Sl. Frue Kammerherinde Suhm, og er samme saa meget mere mærkværdig, som hverken Terpager, Galthen eller andre, som have skrevet om Ribe, ei heller Kofod Ancher med fleere, som have skrevet om gamle Laug og Gilder have meldt det mindste om samme. Vel beretter Terpager i hans Ripis Cimbr. pag. 670 og 680, at der fordum i Ribe har været et Skipper-Laug (Collegium nauclerorum), ligesom i andre Steder, hvor Kiøbmændene, som for det meeste vare øvede i Søefarten, havde associeret sig, men at der ingen andre Levninger af dette Laug var tilbage end dets Liigbør (feretrum societatis nauclerorum) som blev regnet blandt Byens Antiquiteter, da Lauget selv var ophœvet, og der da af samme vare hverken Skippere eller Skibe.

Skibmandtz Rett i Ribe.

In Nommin. Dommine: Amen:

Till Heder Loff oc Aere almegtigste Gud, oc Her Soffrin [1]) er denne Laug optagen, oc stifftet som kaldis Skibmandtz Laug, med alle Laugs-Bro-

[1]) Om denne Helgen, hvis Navn i vore Almanakker er indført under 23 Oct. haves hos os den Fabel, at han skal have været en Bonde-Søn født i Egnen ved Rye eller Ryde i Aarhuus-Stift, isb fra Ploven, gav sig i Skole, og fik tilsidst i Steden for Plovstaven i Tydskland til Cölln en Biskee-Stav, hvor han og da i Reis-

brodres Samtocke, Aar effter Gudtz Fodtzell 1478 den første Fredag i Faste, i Olluff Jenssens Huß, der wor alle Laugbrodre tillhobe for gandske Laugs Brost oc Beste, da stichtet gandske Laugs Brodre med alle dieris fry Willie dene Laug oc Rett oc lod skriffue disse Brode for Laugs Beste oc Bistand, som hereffter skreffuett staar:

Item huilcken Broder som lenger sider i Laugshuß end Skafferen haffuer 3 Sind opklapett, Suend eller Mand hand skall giffue 1 Mk. Wox till Brode.

Item skall ingen Laugbroder indbiude nogen vloulige Giest, som nogen Straff kand paastande i wortt Laug ved 1 Mk. Vox till Brode oc en Thonde Oll.

Item huo som fortaller sin Laugbroder Mand eller Qvinde, eller giffuer onde Ord, hand giffue 1 Mk. Vox til Brode.

Item huo som sin Laugbroder fortall som rorer paa hans Aere, oc kand dett beuise med 2 neste Nabo i Gildehuß er, hand skall giffue 1 Tde. Oll oc 1 Mk. Vox till Brode, oc Sagen skall opstande till 6 aff de Eldste Gildebrodre, oc ey ydermere att kiere.

Item huo som spilder Oll paa sin Laugbroder eller Soster med Offuerdadighed eller med Vrede, oc hand kand dett beuise med 2 sin neste Naabo hand giffue 1 Tde. Oll oc 1 Mk. Vox till Brode, oc Sagen stande op till 6 aff de Eldste Brodre oc ey ydermer att kiere eller klage.

Item

Theodosii Tid var blevet som Christendommens Bekiender meget navnkundig. Ham til Ære eller (som i de Wielandske Tidebøger for 1740 S. 186 foregives) af ham er en stor Kors-Kirke opbygt i bemeldte Rye, som da var en Kiøbsted, men siden, ligesom adskillige andre, forfaldet og blevet til en Landsbye. Hvorvidt Kirkens Bygning har strakt sig, kiendes endnu af sammes Rudera, da kuns den eene Ende eller tre Hvelvinger deraf nu bruges som Kirke, og er ved Kirken en i fordum Tid hellig agtet og ham til Ære indviet Kilde, da meget Folk drog derhen, deels for at giøre Andagts-Offere i Kirken, og deels for at blive helbredede. See herom Heldvadevi Encolpodion 4de Bog eller Martyrolog. for 23de Oct.; Wielandts Tidebøger l. c.; Hofmans Danske Atlas VI. S. 200, 229; Pontoppidani gesta & vest. Dannor. III pag. 289, paa hvilket sidste Sted denne af vore egne Skribentere for vor Landsmand udgivne Severinus endog giøres til Erkebiskop i Cøln, skiønt Erkebispedømmet ei der førend over 300 Aar siidigere er opretret, ligesom ogsaa ellers denne Cølnske Severin af Surius og andre urigtig sammenblandes med en anden af samme Navn til Bordeaux. Om foregivne Mirakler til St. Sysfrids til Rye melder ogsaa Hvitfeld II. S. 1007.

Item huo som slar Kand eller Stob sønder med Offuerdadighed oc Willie, hand giøre Kand oc Stob saa god igienn som de swor for, oc giffue 1 Thonde Øll till Laug oc 1 Mk. Vox till Brøde.

Item skall ingen Giest biude andenn Giest ind imod Oldermandtz Minde ved 1 Mk. Vox till Brøde.

Item huicken Laugbroder som biude Giester, oc icke warer Skaffer eller Skriffuer ad, oc sender sin Giest till Benck forend hand warer Skaffer att, hand giffue 1 Mk. Vox till Brøde.

Item huo som ganger i Laug for fuld Broder hand betalle fox fuld Broder 1 Mk. Wox till Brøde forudenn wondt [1]).

Item huo som ganger ind i Laugshusett, oc wed sig nogen aff sine Brødre att haffue wdstanden med, oc warer Skafferen icke adt, hand giffuer en Thonde Øll oc en Mk. Wox till Brøde.

Item vdi huilcken Burgers Huß som denne Laug drickis, da skall alle Laugsbrødre were Hosbonden oc Hostruen oc dieris Hion till Wilge oc Wenskab.

Item alle Laugbrødre skulle were Skaffer hørige oc lydige vnder en Marck Wox till Brøde.

Item gior nogen Laugbroder noget Vstyr i Laugshuß eller paa Framguolluen [2]) eller vden for Døren, hand giffue en Marck Wox till Brøde.

Item biuder nogen Laugbroder nogen Giest ind, oc gior Giesten nogen Skade i Laugen eller Laugshuß, da skall Giesten sielff bedre den Brøde med en Marck Vox till Brøde oc en Thonde Øll till Brøde.

Item huilcken Laugbroder, Mand eller Suend, som ey hielper dieres Skib i Wanden eller aff Wandenn, indenlandtz eller vdenlandtz som dene Laug icke wille søge som S. Soffrens Laugbrødre ere oc Skibene [3]) ere, hand giffue en Mk. Vox till Brøde, om hand findes dermed.

[1]) Ondt, som formodentlig i Jylland, ligesom i Norge efter J. A. Wilses Norske Ordbog S. 39 udtaltes, og vel og skreves vondt. Altsaa her onde Ord, Knurren, de skulle betale med det gode.

[2]) Framguoluen det samme, som Fremmerset, Forstue. Ordet forekommer ogsaa i D. Grønlunds Efterr. om i Ribe for Hereri forfulgte Mennesker, hvor i Sagen mod Gertrud Povels S. 6 siges: Der Gertrud gik ud af Gadedøren, og Anne stod paa Framgulvet ꝛc.

[3]) Dersom dette Ord her ligefrem skal forstaaes om de omtalte Skibe, da er det ikke vanskeligt at forklare, thi da bliver Meeningen, at Laugsbrødrene, naar de ere paa

Item skeer der ocsaa att nogen Skibmand, der till S. Soffrens Laug till er, soger anden Laug, da wilde wy lade hinte hannem till Lauffuet.

Item huo som forferder sig oc will ey soge Laug oc lader sig drage i Laug, oc hand da griber till Vaaben oc Verge, oc fanger derofftuer nogen Skade, da skall hand haffue dett for Hiemgieldt.

Item huo som Oploff giorer i Laug eller Laughuß, oc kand dett beuise med neste Naboer hand skall bedre 1 Mk. Vox oc en Thonde Oll, oc Saghen stande op till sex aff de Eldste Gildbrodre oc ey ydermere att kiere.

Item huo som Styrmand er, oc sider hiemme oc fortrycker sig oc ey will sogge S. Soffrens Laug, hand bor ey att were fulld Laugbroder, vden hand kand denge*) dett i Minde.

Item huo som fanger Presters Hion, Suen eller Mand, eller for Redsell anten till wor Fiskind, eller Helkig Landtz Fiskind, hand bedre en Marck Wox till S. Soffrens Liuß oc en Thond Olk till Laugett, dett er ald mieninge Laugbroderis Wetect wed 80 Brodre.

Item huilcken aff disse Laugbrodre som louglige fanger Warsell att hielpe Skib enten aff Wand eller i Wand, andten i Land eller vden Landtz oc icke will hielpe sin Nabon, hand skall bedre 1 Mk. Vox till Brode.

Item huo som nærer oc bierger sig med Skibmandtzskab andten med Fiskeri eller anderlunde, hand bor att soge S. Soffrens Laug oc giore Fyldyste.

Item

---

det Sted hvor deres Hielp behoves til at faae nogen Laugsbroders Skib af eller i Vandet, skal de dertil vare villige, men her synes Ordet Skibene at skulle forstaaes om Personerne, og at have samme Bemærkelse, som Skibmænd i næste Post, det er Sømænd eller Skippere, som i gamle Dage undertiden kreves Skibere; see Wormii monum. p. 214 og A. J. Kling diss. de Blekingiae Nomarchia orientali, Praes. Sv. Bringio, Lund. 1746 p. 23. Der kunde lettelig ved en Skriverfeil være sat n i Steden for r, som kunde have forvoldet denne Tvetydighed. Ellers kaldtes i Almindelighed Skibene eller Skiben det District, som var henlagt til et Skibs Udredning, Jydske Lovs 3 Bogs 9, 16, 17 og 18 Cap. og da det samme, som ellers Skibrede i Norske og Havnelag i Danske Love. See Ostersens Glossarium S. 702 og Rosod Anchers Ordforklaring ved hans Udgave af Jydske Lov S. 376.

*) I Mindelighed betinge sig det, faae dertil Tilladelse. Af det Placatbogke, hvorom Joh. Olai Neapolitani skrevne Actenae Cimbrie, under Ordet: Dinge.

Item huo som icke betaller sin Brick, da maa mand dett lofflige dielle hannem dett aff till Giesteting.

Item huo som berer Vaaben eller Verge paa sig, Øxer, Kordher, Snidher eller ander Vaaben i Laugshuß, den Stund de dricke Laugett, hand giffue en Marck Wox till Brode, were sig andten Mand eller Suend.

Item saa mange Pendinge som tagis oc opberis i Hellig Land, hellig Blodz Pendinge, de skulle hiemføris till Ribbe, oc kiobe Wox for, oc brende Liuß i Fruwer Closter for dett hellig Blodz [1]).

Item skall ingen Mandz Suend eller Dreng komme till sin Hosbondt om Afften med Locter for 7 slaar, huo for kommer stander uden Doren saa lenge till Siu slaar.

Item skall ingen Mand, Suend eller Dreng, sidde til Bencks oc dricke i Laugett, ligewed en Laugbroder, huo dett gior betalle for hannem som for en anden Giest.

Alle disse Artickeller oc Puncter som forskreffuet staar, dem fuldbiurde oc stadfeste wy Borgermester oc Raadmend udi Ribe, med dette wortt obne Breff effter Laugsbrøderis Willie oc Bindelse udi alle Maader som denne Skraa indholder oc wduiser, dog undtagen alle Kongelige, oc dieres Rettighed som dennem med Rette kand tilfalde oc ingen Kopmand till Skade eller Forfang effter gamble Sedwanne. Till ydermere Windnisbiurdt oc Forwaring haffue wy med fry Wilge oc Widskab ladett henge wor Stadz Insegell neden for dene Skraa som skreffuen oe giffuen er Aar oc Dag som forskreffuet stander.

Z.

---

[1]) Willebrandt beretter i sin Hanseatische Chronick II. S. 103, at Christian 1. i Aaret 1462 reiste fra Lybeck til Wilenak til det hellige Blod. I bemeldte Wilenak tilbad man 3 Hostier, som i den 1383 afbrændte Kirke skulde være blevne afforrerede, og enhver med en Blodsdraabe beregnet. Til disse Hostier skeete mangfoldige Pillegrimsreiser fra langtborliggende Lande. Indvaanerne paa Den Als sendte ogsaa i flortende Aarhundrede Gaver og Forærninger dertil, og i deres Land oprettede de et Kapel til Ære for dette antagne Christi hellige Legeme og Blod, hvortil enhver Landets Indvaaner aarlig brægte sin Gave. See Presbyteral. Brem. i Westphalens Monum. III. p. 161 — 169 og Christiani Hertugd. Hist. IV. S. 149 Maaskee der ogsaa ved Fruer-Klosteret uden for Ribe har været et saadant Capel og Alter for det hellige Blod, hvortil er blevet samlet Penge paa Helgeland af dem, som der have drevet godt Handel eller have lykkelig Fiskefangst, da J. Laß i hans Nachricht von Helgoland S. 26 viiser, at de Danske paa denne Øe have havt megen Skibsfart og stort Oplag.

2. Bursprog udi Ribe eller vedtaget Politie-Ordning for Riber-Bye, forbedret den 5 Januar 1619.

Af dette Bursprog haves trende Afskrivter, hvoraf den første og ældste findes iblandt fleere Documenter Ribe Bye vedkommende i No. 1128 i Fol. af det Kong. Bibliotheks gamle Samling. Det er uden Aarstal, bestaaer kun af 15 Artikler, og da det er gandske kort, men dog har tient til Grundvold for det længere Bursprog, er det her for sig aftrykt under Lit. A. Det andet Exemplar er ligeledes uden Aarstal skrevet i Qvart med en temmelig gammel Haand, og her aftrykt under Lit. B. Den tredie Afskrift har Sl. Langebek afskrevet, og findes paa samme Aarstallet 1619 angivet, da dette Bursprog ventelig er blevet saaledes som det her og i den anden Afskrift findes forbedret. Ved at inddele den 37te Art. i tvende har denne Afskrift faaet 43 Artikler. Hvad der i denne sidste er udeladt af enkelte Ord eller Meninger, og som findes i Afskriften Lit. B., er udmærket ved at indcirkle saadant, og hvad Afvigelser ellers den Langebekske Afskrivt har, er ved Noter under Lit. B. bemerket.

Dette Bursprog omtales i Terpageri Ripis Cimbr. p. 590 og Hofmans Danske Atlas V. S. 643, hvor der da og berettes samme saaledes at have været i Brug indtil 1676 den 17 Jan. da det efter Tidernes Omstændighed blev af Stiftamtm. Grev Schack, Magistraten og 24 Borgere forandret og forbedret.

Om Navnet Bursprog, og sammes Oprindelse, Aarsag og forskiellige Betydning kan mere efterlæses i J. Hadorffs Ordlista paa Stadgarne efter Biarköa-Retten under Ordet Burspråk, sammenl. med Riksens Rådz Stadga giort i Tälge §. 3 S. 68; Spelmanni glossar. archaeol. Lond. 1687 p. 78, 79, voc. Bellagines; J. G. Wachteri glossar. Germ. p. 131, Haltaus glossar. germ. p. 110, 199; Ihre glossar. Sveo-Goth. p. 293; Vidensk. Selsk. Danske Ordb. I. S. 537 af Wedels Saxo og Hvitfeld. Westphalen monum. cimbr. III. præf. p. 95. G. Mascovii notit. juris & judic. Brunsv. Luneb. p. 46. M. Richey hist. statut. Hamb. c. IV. §. 2 — 4. Siegel de jure Rigens. cambiali i Tillegg. til l'Estocqs Einl. des Wechsel-Rechts S. 79. G. S. Wiesands juriſt. Handbuch S. 104. J. von Mellens Nachr. von Lübeck S. 26, 110, Wielands Saml. af Danske Vers 1 Bind S. 16 Not. Kofod Anchers Lov-Historie II. S. 337, 338. Her bemerker det Bye-Lov eller rettere Bye-Vedtægt, saadanne som Nederlændernes Bürgerwetten, og at Magistraten med Borgerskabet i Ribe have været berettigede til at kunde bestemme og antage deslige Vedtægter, viiser den tolvte Art af K. Erichs 6

iblandt

iblandt fleere deslige af Præsident P. J. Resen udgivne Stads-Ret for Ribe af 1269, som saaledes lyder: Brydær ther nogher ærnodt the samæ Stycker ther Stathen hauær bothæt ath holdæs og Rathmand ere wordæn ouærenæ om, tha schulæ Rathmendæne domæ ther ouær, och ehwat theraff faldær tyl Brodæ thet schal Stathæn hauæ halft och Fugdhæn then anden haluæ Dell.

A. Thette er thenn Bursprog som skall kundgiøris paa Drechting nest epther Jwell och nest epther Paaske.

Fførst ath ingen schall fortale Herrer eller Forster, Riddher eller Swenne, Frwer eller Jomfrwer.

Item ingenn schall fortale sin Borgemester eller Raadt eller Medborger.

Item ingen schall forbygge bysens færding stigh anthen y toffthe eller anderstedt.

Item ingenn maa bygge swinstigh hotz Gaden eller inden sin Brolyst.

Item huer Mand schall haffue reth Maade med Alne, reth Skipp, Stob, Quarther, bodhe till Viin och Øll, Windtzer-Skaale, och alle andre Maadhe och Wegth.

Item ingenn maa bygge Hemels Huss sin Naabo altoner Kircke eller Kirckegaardt.

Item ingen maae tage nogen fremede Mandts Pendinge ath kiobslaae med anthen inden Byss eller wden wid sin hyffuiste Brodhe.

Item ingen Geste Kiobmandt eller Embitzmænd maa holde oben Windi forendt the hafwe bethalet theris Bylagh wid xviij ß. Brodhe.

Item ingen anthen Bagger eller anner mæa bage wden Wecht.

Item ingen Gest maa ligge Wintherleye wden Borgemesters och Raadts Minde.

Item ingen maa haffue Baade Kaner bag theris Gorde wden Laass eller Lyckelse wnder xviij ß. Brodhe.

Item ingen maa selge Stader Øll for Hamborger Øll wid sin Brode.

Item ingen schall forsomme sin Wegth om hand er lofflig tilwant wid sin houiste Brodhe.

Item ingenn schulle kaste Mug i Aa bag theris Huse eller føre Mug i Aa med Kaner eller Baade, hvo findis ther med anthen liden eller stoer bode ij ß. groht.

Item ingen maa ber Waben paa Gaden Swerdt eller Korder, Øxer eller nogen andre Waben wid sin Brodhe.

B. Dette er den (rette) Bursprog, som schall kundgiøres huert Aar a) paa Drichting nest effter Jull oc effter Paasche.

1. Ingen schall fortalle (Koninger) Herrer eller Fyrster, Ridder eller Suenne, Fruer eller Jomfruer.

2. Ingen schall fortalle sin (Byes Offrighed) Borgemestere, Raadmend, eller dieres Sogneprester, eller dieres Medborgere.

3. Ingen schall forbygge Byens Fieringsteder enthen (vdj Gaader vdenbyes) i Toufften eller nogen andensteds (i Byen eller vden) ey heller haffue nogen anden Indgang eller Vdgang ind som aff Stadzens Pourdte.

4. Ingen maa bygge Suinstier huoes Gaaden eller inden sin Broelist b).

5. Ingen maa bygge Hemmelshuß sin Nabue til Trengsell c) eller Kirchen eller Kirchegaard (for ner).

6. Ingen Giest maa ligge Vinterleie vdj Byen vden Borgemesters og Raads Minde.

7. Ingen Gieste Kiøbmandt eller Embedsmand maa holde aaben Vindue, forind di haffuer betalt dieres Bylagdt d) ved xviij ß Brode.

8. Ingen maa tage nogenn fremmede Mannds Pennghe at kiøbslae met enthen indenn Byen eller vdenn Byen ved (sin borgerlige Nettis Fortabelse och) sin høyeste Brøde.

9. Huer Mannd schall haffue en rett Maade e) Allene, rett Schieppe, rett Tynde, Kander, Kuortter f) baade til Øll Vinn oc anden Drich, rett Vindser scholler g) oc alle andere rett Maader oc Wigt (epther Kong. Maytts. Recessen).

10.

a) Terpager siger, at den aarlig paa Raadstuen skulle oplæses den første Tirsdag efter Juel.

b) Broelist, den øverste Kant af Fortoget mod Rendesteenen, og er Meeningen da, at ingen maa bygge Svinestier paa sit Fortog. See Art. 42.

c) I Steden for till Trengsell har den Langebechske Haandskrift: altener d: alt for ner.

d) I Langeb. Byglad, man retteste, som i A. Bylagh, der bemerker Borgerskab, eller hvad derfor til Byen skulle gives efter Ribe Stads Ret hos Resen Art. 100.

e) Lang. viet Alleene, det samme som i A. mid Alne. f) Lang. Quarter.

g) Vegtskaaler paa Balance.

10. Ingen maa selge Stader Øll, Husomer Øll eller Flensborger Øll, som kaldis Ischar Øll for Hamborger Øll.

11. Ingen schall forsomme sin Wagt, naar a) hand er loulig aktuarett ved sin høyeste Brode [og Borgerlig Rettis Fortabelse] oc naar nogen Borger [aff Byens Tiener ephter Borgemestere oc Raadz Befalming] tilsiges at komme vdi Byens Bestillinger [eller at holdis til Byes Arbed eller andet] Byen oc den meninge Mand til beste, oc daa sider offuerhorig hiemme schal i lige Maader haffue sin egen Borgerlige Ret forbrutt, som en wlydig Borger b) og inden c) straffes ved sine thi March.

12. Ingen maa holde Boede eller Kammer d) bag ved dieres Huse oc Gaarde vden Loese oc Lychelse ved xviij ß Brode.

13. Ingen maa haffue Svinstier offuer Aaen, enthen offuen eller nedenn, oc dersom nogen findes herimod at giore daa schal hand bode til Byen x March.

14. Ingen maa bære Vaaben paa Gaden enthen Suerde, Koerder eller Øxser og ingen schal fordriste sig til at gange hemmelig enthen Natt eller Dag met Fyr-Roer e) vdj nogen Forsamlinng enthen til Brollupshuß [eller til anden Forsamling] eller Werdtschab: Huo derimod gior oc findes dermet eller kand schilligen offuerbeuiises, daa schall hannd straffis derfor ligesom enn fredlos Mand.

15. Huor som nogen findis at side oc driche Brendwind eller anden Drich om Sondage eller andere hellige Dage eller paabodene Bededage f) om Formiddagene den Stund Meße oc Predichen oc Gudsthienneste ere vdj Kirckene, daa schall dj dragis vdj Bødelshuß g) der

a) Lang. om i Steden for naar.
b) Lang. skal findes for vlydige uden at melde om Borger-Rets Forbrydelse.
c) Lang. endda.
d) Lang. Bode eller Kaner, ligesom i A.
e) Bøsser, Flinter.
f) Lang. kortere: om Søndage og andre høitidelige Dage.
g) Bødelens Huus eller Boelig var under den gamle Raadstue, som af Magistraten blev for svende andre Bygninger overlade til Claus Diderichsen efter Galthens Beskriv. over Ribe S. 64 og 66 Aar 1448, efter Hofmanns Atlas V. S. 624 Aar 1456, men igien af ham 1678 tilbagesølgt til Byen. See Terpager l. c. S. 495 hvor ogsaa bemærkes, at Gaden endnu deraf kaldes Bødelgaden, ligesom ogsaa at i Kielderne vare Fængsler, som kaldtes Linkebur og Troldkonernes Kammer.

der faare oc den som selgit eller vdtappet haffuer, haffue forbryt [til Byen x March.

16. Schall ingen Krambuoder obenes om Sondagene, eller nogen Kiøbmandschab bruges Formiddagen ved x Marchs Brode til Byenn a).

17. Ingen Borger schall kiøbe Salt aff Friiße [Schuder] b) forinden dj haffuer legit for Broen i 3 Dage ved [dieres] 3 March Brode, oc ingen Borger schall gange vdj Friise Schuder c) at kiøbe Bonderne Salt til gode, met mindere haud schal lade det opebere til sin egen Huß ocsaa ved x March Bode d) [til Byen].

18. Item huo som ganger til sin Nabuoes Huß oc laner Jld, haffuer hand iche it Kaar e) eller en Log at legge deroffuer at forvare Jldenn met, daa schall hand giffue en Daller til Byen.

19. Ingen maa haffue Jld vdj Ølbuoderne paa Toufftenn vdj Markinndsdage oc ey heller vdj Staldene, eller vdj Schuder eller Schibe ved Broen ved en Dallers Brode f).

20. Item ingen schall bygge vdj nogen Marchender [Krambuoderne] offuer sin Rendstien vnder x Marchs Brode.

21. Item huer Mand schall sin Suin huert Aar registere huor mange hand haffuer oc holde dennem for Hurderne g) og lade dennem [cramme h) oc] beuare vnder en Dallers Brode.

22. Ingen [Mand] schall mue tage nogen Mand eller Quinde innd vdj dieres Huße eller Buoder vden den er suoren Borger, eller oc thet schie kand met Borgemestere oc Raads Minde ved x March Brode.

23. Ingen Mand schall legge noget paa den gronne Pladtz ved Grafftaugen ved i) en Dallers Brode.

24. Ingen schall holde nogen Modingsted for sin Doer paa det Ny Jord ved x March Brode.

25.

---

a) Lang. Skal oc ingen Borger bruge nogen Kiøbmandsskab om Søndagen ved x Marks Brøde. b) Skibe fra de Frisiske Her og Egne.
c) Lang. Friise Skibe. d) Lang. Brøde. e) Lang. Kar.
f) Hos Lang. Item huo som holder Jld vdi Ølboderne, Skiber eller Skuder eller i Stalde, om Marckender, da skal hand panteß derfor for 1 Dlr.
g) Lang. Fordenn.
h) At cramme o: at ringe Svinene, eller som det i Norge siges at knavre.
i) Lang. ved Graßogen vnder en Dalers Brøde.

25. Huiß Hunde, Creatur, ellér Suin som findes [død] i huo de helſt tilhør, daa ſchall hand lade det graffue i Jordenn, oc findes der nogen som kaſter det eller lader det legge ved Slottedt, paa Gadenn eller vdj Graffuen, daa ſchall hand bode til Byen x March.

26. Alle Baggere, ſom bagger Brød till Sall, daa ſchall de holde det fald paa Torffuen oc hiemme paa dieres Vindeuer ved x March Brode.

27. Och naar en Thonde Rog gielder 2½ March Danſche daa ſchall huer Huidtz Brød veige 1½ Pd. 4 Lod a).

28. Och naar en Thonde Rough gielder 1½ March b) D. daa ſchall huer Huidtz Brød veige 2 Pd. 1 Lod.

29. Ingen ſchall graffue Klegh c) vdj Riber Aae for Engerne, Aaebreder och Engerne til Schade ved x March Brode.

30. Ingenn Schipper ſchall verre forplicteth til epther denne Dagh at tage nogen Bodtzmand vdj Coſt om S. Pedersdag, ſom her til dags ſchied er, medens naar han ud vil lade ſin Schib vdlegge oc vdtachele d) den, daa ſchall hand giore hannem Vnderholdening oc annamme hannem vdj Coſt.

31. Item om huad Kledeſeth e) ſchall holdes, at huer Huſtru [oc ærlig Dannequinde] ſchall rette ſig epther Høybaarne Fyrſtinde woreß allernaadigſte Frues hendis naadigſte f) Begiering adt ſchall haffue den Siellandſche Seth ved en Dalers Brode, oc dj iij Ordt aff ſamme Daller til Byens Tienner, medens ſier dj g) igemmell Finger met nogen, daa ſchall dj dermed haffue forbrut dieres Aarslon.

Lin-

---

a) Langeb. 2 Pd. 4 Lod, ſom er urigtigt, da Brødets Vægt maa være mindre end i neſte Artikel. b) Langeb. 2 Marck.

c) Et Slags Leer eller Jord, hvorudi efter Hofmanns Beretning Danſke Atlas IV. S. 768. Fuurboerne bevare deres til Fiſke-Meding ſamlede Orme levende i en 3 Ugers Tid, og ſom ſammeſteds ſiges ei at kulde findes uden paa Fuur, ſkiønt han dog ſiden i femte Deel S. 478 melder om Klæg, ſom findes i Ringkiøbings eller Stavning Fiord, hvor man undertiden med tørre Fødder kan gaae en halv Mil ud paa bar Sand og Klæg lige til Dybet. d) Lang. thackelle.

e) Lang. Item om Hoffuitklede Set ſkal holdis ſaa. f) Lang. Naadiß-

g) Lanz. oc dj iij Ort aff ſamme Daller til Riber By oc den fierde Ordt aff ſamme Daler til Stadtzbod, ſom ſkal haffue den Opſeende herpaa, oc der ſom Stadtzboden eller Byens Thiener ſeer ꝛc.

32. Item om Bryllup oc Barsell at giore schall huer Mand rette sig epther Konng. Mayst. woreß allernaadigste Herres Recesses Liudelse som den formelder och vduiser, dog vndtagen vdj Artichelen som meninge Mand haffuer samtycht at ingen Brudgaffue Schiench, Opslags Cost schall giores i nogen Mannds Huß, oc ey heller schall schenches til nogen Mannds Bryllup der Borger er nogen Viin ved xx Dallers Brode.

33. Om Ligeuegt a) schall saa holdis, at ingen schall fordriste sig til at gahe til Liguedt b) met mindere at hannd kaldis dertil aff hans neste Nabuo eller Gienbuo, oc kommer der nogen som iche er kaldet, daa schall Statzbudderne haffue Magt til at foruise dennem.

34. Sammeledis naar nogen vdberis til Graffuen daa schall der paa den Tid Folchit forsamlis, iche schenchis nogen Drich til nogen enten Quinde eller Mand.

35. Item er besluttedt oc vedtagen aff Borgemestere oc Raad [och Fougden] oc dene meninge Mand, at huilchen en Karll som beligger oc krencher en Pige, oc dj thienner baade en Mand, daa maa oc schall dieres Hoßbunde talle dennem til for Tyffuerie c) och Ferreberi derfore oc hand oc hun siden straffes som vedbor, naar derpaa klagis.

36. Item thienner hun en oc han en anden Mand som den Last bedriffuer, daa maa oc schall hendes Hosbund talle hannem til for Thiffuet.

37. Er bleffuen samtyche den 5 Dag Januarij aff den meninge Mand, at huo der haffuer Scharen legendis paa Gadenn for sin Doer eller Huß, schall strax lade samble det oc lade det vdfore, oc huiß som det iche vdforis oc ligger offuer paa Sondag daa schall dj pantes ved en Dallers Brode paa Mandag nest epther *). Och huo der legger sit Scharn [och Modinger] saa det fanger Flod neder vdj Byens Aae eller Graffue, eller oc lader bære dieres Scharn eller vdkaster d) vdj Byens Aae eller Graffue, oc det kand schilligen beuises e) hand schall haffue forbrut til Byen x Daller f).

38.

a) Lang. Ligwegt o: Liavant, Vaagestue. b) Lang. gange til Liguegt.
c) Lang. bode for Thiffuett oc Forrederj dorfor.
*) I Lang. begynder her en nye Artikel.
d) Lang. eller oc bær Skarn efter denne Dag ꝛc.
e) Lang. kan hannem skeligen overbeuises. f) Lang. til Riber By iiij Daler.

38. Huo som faler a) eller kiøber paa Tommer, Ved, Kuol, Torff eller Klynne b) førind det kommer inden haanden ved Frandz Madsens Stald, schall haffue forbrut till Byen x March.

39. Schall oc ingen kiøbe eller sale paa Jegefieler c) førind de kommer op til Schibbroen epther gammel Sedvane d) [ved x March Brøde].

40. Schall ingenn-falle paa nogen ædendis Vaare [oc Kuorn] eller kiøbe der førind det kommer inden Puortten ved x March Brøde.

41. Saa mange oc alle som haffuer aff Byens Jord at bruge [enthen inden Byen eller vdenn Byen] oc haffuer det iche vdj Borgemesters oc Raads Minde, daa giffues der Last og Kiere paa, enthen det er indplanchit eller indlugt, eller oc innddigit eller indgraffuit saa vitt som Byens Frihed strecher sig.

42. Item at ingen schall hereffter legge Timmer eller Jægefiæller Stien eller andet vden dieres [Reenstien eller] Broelist paa Gaden ved en Dallers Brøde.

3. Riber Magistrats og 24 Borgeres Vedtægt og Anordning om adskillige Poster Politiet angaaende 1540.

Efter en Afskrivt af bemelte Manuscript Samling No. 1128 i Folio i det Kongelige Bibliothek, skrevet med samme Haand som Num. 2 Lit. A. og som det synes ikke længe efter 1540.

Thette er samtyckett aff Borgemester Raadt och xxiiij aff Menighedt och aff thenn gantzske Almwe bevilget oc indrompt 1540.

Først ath ingen schall tage nogen vduartis e) Folck ind y theris Hwse vdenn Borgermester och Raadts Mynde wnder iij Mare Brøde.

Item ath ingenn schall tage nogen y theris Hwse eller Bode med myndre end the er saa formuendis ath the kunde giffue Skath, ehuo som

a) Lang. huo som kiøber eller fall. Dette Ord fall, faler bemerker her at bydes paa noget for at ville kiøbe det, og skal endnu saaledes bruges paa sine Steder. Ellers betyder det at falholde, byde tilfals, tilkiøbs, af det Sachsiske vele, velen, Tydske feil, feilhaben, og gamle Islandske og Gothiske Fal, Falur.

b) Om Klyner see Pontoppidans Atlas I. S. 415 Not. I Friderichs 2 Brev af 17 April 1563 tales og om Klynegrøvot.

c) Egebretter. I Lang. allene: Fieller og ligesaa siden.

d) Lang. effter gammel Vane, uden at tale om nogen bestemt Brøde.

e) Udenbyes, Fremmede.

som her gior emodt tha worthe saa widtagenn ath thenn Hwsenn tilhorer tha schall hand giffue then Skat, och schall Fogeden och Skatmester haffwe Fuldmagt til ath gaa ind i Jorddrotthens Hwss och panthe hannom for same Skath om hand icke ellers wyll wdrede thenn.

Item ingen aff the som haffwe indkiofft Korn aff the nye tiill thenne Dag som haffwe noch paa Loffthenn schulle kiobe Kornn paa Gaden inden Poske forrend then fattige Almue och Fisker haffue saaet theris Biering wid x Marc Brode, halt till Byenn och halt till Borgemester or Raadt.

Item huad Hunde Katthe oc Swin och andre Aatzel som findes ehuo thett tillhorer skall hand graffue thed i Jorden, findis ath nogen kaster ther noget aff y Graffuenn eller y Aaen schall hand bode fem Marc therfor tyll Byenn och fem till Raadett.

Item hwor som nogenn findis med att sidde oc dricke om Sondagen Formedag then Stund Messe och Predickenn och Gudts Tienniste er i Kircken, tha skall hand drages i Bodels Hwss therfor och then som tapper thennem Oll schall giffue x Marc til Brode, halt tyll Byenn och halt till Borgemester.

Item schall ther och ingen bruge nogenn Kiobmandtskab om Syndag Formiddag paa Vogne Korn eller och andett, wnder x Marc Brode hallt tyll Byen och halt tyll Borgemester och Raadt.

Item haffuer Borgemester och Raadt och xriiij Almue som Skatthen lagde fuldbordt och samtyckit ath ingen schall tage nogenn wduortis Folck y sit Hwss enthenn Prester eller andre wden Borgemesters och Raadts Minde vnder iij Marc Brodhe.

Item ingen Borger schall helder tage Salth aff Friise thennom tyll giemme ind y theris Huse wnder same Brodhe.

Item ingen schall helder kiobe Salth aff Friise forrind thett haffuer legit for Broen wdi iij Dage wnder iij Marc Brodhe.

Item ingen schall helder tage Penninge aff Friise at kiobe thennom Thimer for widt same Brodhe.

Item huo som ganger till sin Naabos och loner Ild haffuer hand icke eth Kar och eth Log at legge therpaa och forwarer thett tha skall hans giffue en Gylden till Byenn.

Item ingen schall forfylde Gaderne eller Fierdingsteder med Mug och Skarn wid iij Marck Brode.

Item

Item ingen schall kiøbe nogen edende Ware Lam Høns och dog ingen meer end en Lam om Dagenn, ey Korn, Huder, Skindt, Talle eller nogen Kiøbmandtsware eller Ilhebrand Vedt Kull eller Torffue wid Lange wetle a) forend thet komer inden Porthen, och ey heller Themmer forendt thet komer op y Saltgade wnder Sex Marck Brøde halt till Byen och halt till Borgemcster och Raadt.

Item ingen schall kiøbe Themer aff Skøboene b) om Winther fraa Sanctj Michaelisdag och saa indtyll Paaske er gangen, forend vij slaar om Morgen, thisligiste fraa Paaske och indtyll Sancti Michaelisdag forendt iij slaar om Morgen, och skall ingen Fiele kiøbe wthen Porthen forind the kome inden Porthen offuer Skibbroen, och skall ingen kiøbe Fiele eller nogen Themer wden eth Lass om Dagen wthen the staa thill Torg leffnit c) men huad Langthemer som komer maa kiøbis wden Porten naar thet er opkomen i Saltgade, och huo som giorer herimod schall giffue en Jochimdaller d) tyl Brøde halfft tyl Byen och halfft tyl Borgemester och Raadth.

Item bleff thette efftersereffne oplagd aff Borgemester och Raadt och aff wore egne Kremer tesligeste aff fremede Kremer som tha tilstede war samtycket och widtaget; thisse efftersereffne Mendt Lyluff Perlsticker, Claus Kellinghuse, Hans van Sandten, Jens Twilde, Rasmus Kremer och Lass Kremer, huilcke effther Borgemesters Raadh och alle Kremeres Beuillinghe och Samtycke ath epther thenne Dagh saa lenge mandt schal bygge Kramboder paa Domkirkegordt, schal wor egne Kremer bygge och stande paa Reygh nest Norden op til wor Frue Kircke, och thi andre fremede Kremere thuert offuer fra thennom paa anden Side emodt Bodelsgade, och hereffther schal in-

a) Langeweile, en Aae og Strøm, hvorover Broen kaldes Langebroe. See M. Galthens Beskrivelse over Ribe S. 80.

b) Skovboerne, de som boede i Skovegnene og kunde have Tømmer at følge.

c) Vare blevne tilovers og ikke den Dag solgte paa Tørvet.

d) Det samme som en Rigsdaler Specie, thi Christ. 3 lod 1534 paa Gottorp mønte Jochimsdalere vægtige 2 Lod efter Colnisk Vegt, af Værdie i dansk Courant 1 Rd. 1 Mk. 11½ ß. See Tavlen ved S. 13 i Kiøbenhavnske Selsk. Skrivter 8 Deel og Møntmester Reynh. Junges Qvitering af 1536 nævnt i Kongelige Danske Selskabs Historie ved J. Langebeck Kiøbh. 1748 i 8vo S. 260 No. 67. Navnet have de beholdt efter de første Rigsdaler som Aar 1519 blev slagne i Joachimsdall i Bøhmen.

gen Kremer bygge paa Gadenn y meden nogen haffuer Ramme ath bygge paa Kirckegordt.

Thette haffuer thisse forscreffne oj Mendt ladet indschriffue paa meninge Kremers Wegne alle wdy wor Stadz Bogh.

4. Anordning eller Reces giort af Høvedsmanden, Capitlet og Magistraten i Ribe med de fornemmeste Dannequinders Samtykke, om Brolupper, Barseler, Kirkegang, Klædedragt med videre Aar 1561.

Efter et gammelt Manuscript, sammenlignet med forbemelte Samling No. 1128 i Folio i Kongens Bibliothek, hvori den findes uden Titel og Overskrive over Capitlerne, ligesom og den første Post om Brolupper deri sattes.

Nye Receſs som holdes skal i Riber Bye.

Anno MDXXJ thennd Manndag nest effter S. Thomæ Apostolidag paa Riber Raadhuß bleff thenne Skick giort aff Welbiurdige och strenge Ridder Her Niels Lange Høwißmand paa Riberhus wdi thisse effterskreffne Dannemens Offuerwerelse aff Capitell som er Mester Jenns Wiborg Erkedegenn, Mester Hans Suaning Degenn, Mester Casper Domprouist, Her Jens Perßen Sognepresst till wor Frwe Dom Kircke och Mester Thomis Canicker ther sammesteds, desligeste bode Borgemestere Oluff Perßen och Jens Hegelund med thisse effterschreffne Dannemendt aff Raadet som er Jens Tisloffsen, Niels Toffskog, Hanns Persenn Faniger, Peder Bruun, Seuerinn Jacobsenn, Lambert Ibsenn, Baggi Jensenn, Oluff Staffensen och Hanns Thygißen, och tha samme Tid bleff opkald paa Riber Raadhuß the fornemmeste Dannequinder wdi Ribe, och the alle och enhuer Samtockede och beiaed alle Artickler med thieris Brøde som effterfølger:

Først om Brylupper.

Skall thennd Skick som Recessen indeholder, att wdi Kisbstederne, naar en Borgemester, en Raadmand eller en Kisbmand will giøre sit Brylup, tha skall hand giøre samme Kost wdi hans eget Huß, och tilbede 24 Par Folck med deris Børn och Døttre, och dertil med 12 vnge Karle, men en Embedsmand a) skall bede 12 Par Folck till Brylups med deris Børn och Døt-

a) Haandværksmand.

Dettre vnder xl Marck Danske Brøde till Kongen och xl Marck till Byen, och skall plat ingen Tiirsdags Bryllups Kost a) were vnder samme Brøde. Desligiste skall och ingen heller haffue mere end sex Retter, och ey heller skall skienckis nogen Viin vnder xx Dalers Brøde.

Om Barsell.

Nar enn Dannequinde giører Barsell huad helder det er Dag eller Nat, tha skulde de strax bliffue hoess hinnder the Dannequinder som budne ere, och tha giffues thennem det hunnd kannd kome affsted, och slet inngen Barsell att giøre same Tid mere och icke vthi thed meste flere end xxx Hustruer med Forgangs Quinder, dog skall thed icke were thennom formient att byde Fruer och Jomfrwer therfor vden wed x Dalers Brøde strax ad vdpannte.

Om Kirckegang, Kaabe og Offring.

Item nar en Dannequinde sidder vdenn Kirckegang och skall gange vthi Kircke, att hund tha gannger vdi hendis egne Cleder, vdenn hund er saa fattig att hund skall lone b) Kobe eller Kiortell, och thenn grønne c) Kobe slet att were afflagt wid x Dalers Brøde; och nar att same Dannequinde skall offre, att the andre Dannequinder som offre wille, saa mange the ere, tha strax følger med hinder, saa the bider icke till Fadderquinder med Barsellquinder komer neder fra Alterit, paa det att Kircketieneſten skall icke dermed forhindres wid en Dalers Brøde d) huer att vdgiffue som icke følger och forsømer sig.

Om Piger som biuder til Kirkegang.

Item the Piger som biuder till Kirckegang skulle icke anderledis vdredis ennd med hinders Haar opbundenn och vthi gode Cleder, och icke vdredis med Guld, Perler eller Solff vnder iiij Dalers Brøde aff thend som hinder vdreer.

Om

a) Repotia, Hiemfærd, andendags Brullup. See Christs. 3 Reces af 1558 §. 69. og af 20 Mait 1557 i Tillegget til Christs. 3 Historie ved Krag 2 D. S. 269.

b) For skall lone i den anden Haandskr. laaner.

c) I den anden: Giøre Kaabe, hvis Betydning er vanskelig af Mangel paa Kundskab om de Tiders Brug. Maaskee har man anseet den grønne Kaabe for ikke alvorlig nok ved saadan gudelig Handling, hvortil man vilde sorte Klæder at skulde bruges.

d) De følgende Ord udeladtes i den eene Haandskrive.

Om Tieneste-Pigers Dragt

Item inngenn Tieniſtepige ſkall effter thenne Dag drage Fløels Dolſlag a) Mard och Hermelins Dolſlag Fløels Toffell Gulld lad b) eller Perler, ſom er emod Kongelig Mayſts. Receſs wed iij Daler ſtrax att vdgiffwe, och pannte hinder aff ſaa titt ſom hund det bruger.

Om Brude at reede.

Inngenn Enckebrud ſkall annderledis vdredis end med hinders egne Kleder, vdenn thed er thenn Stackarle ſom icke ſielffuer haffuer Kleder, hun maa lone och ien eller ij Guldkieder vdi thed alldermiſte, och gannge till Kircke Søndag och Mandag ſom tilforne er widtaget, och haffue for ſig Møer och Piger wed x Dalers Brøde, och ſtrax ad vdpantte.

Inngen Pige ſom redis med Perlebindicke c) ſkall haffue vdi thed meſte vden ien eller tow Kieder och ien forgylte Belt och icke giøre Brolup vden om Søndagen, och ingen Spilmand for ſeg till Kircke eller fra vunder fire Dalers Brøde och ſtrax ad vdpantte.

Huilckenn Pige ſom redis med Siepell d) ſkall haffue vthi thed meſte tow eller trey Guldkieder, Belte och Skrue e) och inted mere Guld eller Sølff vnder-

---

a) Af det gamle Jydſke Ord Dol, deilig, konſtig giort, og Slag Opſlag, rundt eller hueformig Omſlag. Formodentlig det, ſom i den ſienere Tid kaldtes Modeſt, ſom i gamle Dage var af Fløyel og garneret med Foerværk eller Kniplinger. Det følgende Mard och Hermelins Dolſlag udelades i det eene Exemplar.

b) I den eene Haandſkr. eller Guldelad. Guldlad er ſlaget med Guld eller ſlagen Lad, ſom det kaldes i den Koldinghuſ. Receß, ſom her anføres, af 1558 Art. 35.

c) Af det Tydſke Bändchen, Perle Haarbaand eller Krands af Flor, Perler, Diamanter og andre Ædelſteene, ſom de brugte omkring Hovedet paa deres opſatte Haar. See ſaavel forhen anførte Art. af den Koldinghuſiſke Receß, ſom ogſaa den Kiøbenhavnſke af 1547. Cap. 27. I Friderichs 1 Forordn. om Klædedragt 1528 i vort ældre Magaz. V. Bd. 76. kaldes de Bennicke Kranſſe og Perle Høffuer.

d) I den anden Haandſkr. Siepill. Formodentlig en Snip-Hue, Tydſk: Zipfel-Mütze, ſom Fruentimmerne i forrige Tider brugte, og ſædvanlig vare af ſort Fløyel, beſatte med Kniplinger og garnerede med ſmalt Foerværk omkring Kanterne. See Nuzbar. u. galantes Frauenzimmer Lexicon Frf. 1739 S. 1753. K. Friderichs 2 Reces af 21 Nov. 1576 Art. 10 viiſer ogſaa, at Huer prydede med Smykker og Ædelſteene paa de Tider have været i Brug. Maaſkee og ved Siepell forſtaaes der Slags høie HovedSætte, ſom kaldtes Toppe og endnu i dette Aarhundrede brugtes.

e) Brudſkrud hos Ihre gloſſar. p. 632 veſtitus nuptialis neonymphæ. I Særdeleshed brugtes og bruges endnu Ordet om Snore eller ſtærk kiprede Baand, hvormed man kantede et og andet Stykke, ſaaſom Skrue-Snore, Skrue-Baand, Skrue-Bændeler.

vndertagit det hund haffuer paa hinnders Hoffuit wid x Dalers Brøde strax ad vdpante aff thennom som hinde reder a).

Item skall Brudrederne haffne Bruden færdig och tilred førend Kloekenn slar otte paa dett att huem som Skaffer er hand kand gange aff Kirkenn med Brudgomen strax Presten ganger til Alterentieneste wid tow Dalers Brøde att pante strax aff Brudrederne. Och komer the icke tiligen noch frem, som Blussene b) berer, tha skall Bruden ligewell gange till Kircke, og Blußberer tha att giffue huer ien Daler. Och skall inngen Skiellert c) eller Silke hindis om Lius eller Blus effter thene Dag wed same Brøde.

Och skall ther inngen Prelatter, Canicker, Prester eller Borgerdøttre eller Tieneſtepiger vdredis til Brud vden de redis aff Prelatter, Canicker, Presthøstruer eller Borgerhøstruer Byenns Indbyggere wid xx Dalers Brøde strax ad vdpannte.

Och skall the som till Brølluper biudet och wille tid gaa, were vthi Brølupsgordenn om Søndagenn inden elluff slet, och om Mandagenn inden tuolff slet, huer wid en Dalers Brøde.

Och skall Skafferenn sige Brudgomen till att gaa till Affstens Predicken effter gamell Sedwane wid j Dallers Brøde Skafferen att vdgiffue om hand dett forsømer.

Om Brudgaffue.

Och skall her efterdagis ingen Brudgaffue giffuis annten liden eller storanten hemelig eller obennbarlig, som och saa tilforne paa Riber Radhuß wedtagit er, wed xx Dalers Brøde, vntaget thend Gaffue som mand om Mandagenn giffuer Brud och Brudgom effter gamell Sedwanne.

Item

a) I den anden Haandskr. at vdpante af Brudrederne.

b) Det var brugeligt at bære Bluß eller Fakler for Brudefolkene, som brændte, medens de vare i Kirken. Ved Roeskilde Landemode 1561 anordnedes, at under Messen ikke maatte tændes meere end 2 Voxlys, undtagen naar der blev baaret Bluß for unge Brudefolk. See Pontoppidans Annal. III 380. Biskop Palladius i hans 1562 forfattede Visitats-Bog, som i fleere Henseender endnu fortiente at trykkes, siger ogsaa at der foruden de tvende Lys, som brændte paa Alteret, naar Sacramentet uddeeltes, ingen Lys maatte brænde i Kirken undtagen de tvende som tændes for Brud og Brudgom paa deres Blussestager, naar de kommer til Kirke.

c) Skiærf eller andet, som kunde omvindes.

Om Fadergaffue.

Item inngen skall her effterdags giffue mere til Fadergaffue end jenn Dalers Verd vdi det meste wed x Dalers Brøde.

Item skall och huer Dannequinde gaa med Sællands Sætte a) effter Salige Kong Christians lofflicke Hukommelse och Drottning Dorothea theris Ordinantz och Skickelse wid thend Brøde same Receſs indholder.

Och skall inngen gaa med Køben paa Houedit nar the følger Brud, Børn till Kircke, eller ganger op att offre, vndtagit syge och sorgefulde Quinder wed jenn Dallers Brøde b) och thenne Brøde skall en aff Capittel och en aff Borgerne huert Aar optage och giøre Rede och Regnskab for, och siden det att skiffte iblant fattige Peblinger c) arme Hußuſle Folck och andre Stackarle.

5. Fortegnelse paa huiſs Irringer och Wenighed, sig haffuer tildragen her vdi Ribbe, imellum Borgemeſter och Raad paa den ene, oc Borgerne paa den anden Side, oc samme Sag dog paa dett sidſte er wenligen fordragen imellum dennem paa begge Sider, aff Æ Daunmarckis Riges Raadt vdi Wiborig Aar 1583 den 21 Jauuar effter Høymectige wor allernaadigſte Herre Konning Frederichs Befallingh *).

Wy effterſkreffne Niells Kaaſs till Taarupgaardt, Peder Gyldenſtiern till Timgaardt, Peder Munck til Eſtuadgaardt, Jørgen Roſenkrandß till Roſenholm, Biørn Anderſſenn til Steenholtt, Jørgen Skram til Tielle, Manderup Paßbierg till Hackeßhollm, Jacob Seefeld till Wißboriggaardt, Chriſten Skeell till Fuſing, Albritt Friiß till Harridtzkier, giøre witterligt for alle, att effterſom wy haffue bekommett den Stormectigſte Høybaarne Førſtis oc Herris Her Frederich den 2den, Daunmarckis, Norgis, Wendis oc Gotis Ko:

a) I det Kong. Bibl. Haandſkr. Sielinds Seet. See ogsaa det her foran udgivne Burſprog Art. 31 S. 267. I Overeensſtemmelse dermed synes Sætte her at skulde forſtaaes om Klæde-Sæt eller Klædedragt i Almindelighed, og ikke om Hovedtøiet alleene.

b) Her ophører det Kongel. Bibl. Exemplar.

c) Den bekiendte Joh. Olai Neapolitanus udleder i ſine Athen. Cimbr. Ordet af Pabſtlinge, quaſi Pavelinge, de ſom attraaede at blive geiſtlige.

*) Denne imellem Magiſtraten og Borgerne tilveiebragte Foreening findes i det S. 257 nævnte Exemplar af Jydſke Lov. Skriveren ſom har afſkrevet ſamme i Ribe 1614, anden Paaskedag, har nævnt ſig Jacob Michelſen Koldborig.

Konings allis woris Naadigste Herris strenge Befalling, som indholder, att der begiffuer adskillige Irringe oc Wenighed imellum Borgemester oc Raademend vdi Ribbe paa den ene, oc en Partt Borgerne oc dieris Anhang paa den anden Side, huorudinden nogle aff Borgerne, oc dieris Anhang beklager oc beskylder forn. dieris Borgemester oc Raademend, att de dennem miere aff Byens Rente oc Indkomst, Borgerne till Besuering tillholde, end Byens Statuter skulle dennem tillegne, derimod form. Borgemester oc Raad miener intett ydermiere att haffue dennem thilholdett end dieres Faarmend for dennem aff Arildtz Tid haffde oc nytt haffuer, oc slig dieris Klagemaall imod dennem, icke allene till all Rette att wilde andtsware, men oc imod en Partt aff samme dieris Borgere, miener sig tilbørligen att skalle haffue att beklage, att de icke allenne Borgerlige Hørsomhed oc Plict icke haffuer hafft vdi Act, men slig Motuilligheb oc Oprør hvoß dieris Medborger att haffue foraarsagett, oc miener dennem derfor effter Statuter, oc dieris Byes Preuelegier, oc Kongelig Forordning, plictige att stande till Rette, oc høymectige Kongl. May. Befalling oß tillholder, att skulle bege Partternis Klagemaall oc Gienswar imod huerandre forhøre, oc saa endeligen derom skille oc domme, som samme Kongelige Befalling ydermere indhollder oc wduiser; saa haffuer wy vdi Dag som er den 21 Januarij her vdi Wiborig hafft bege Partterne for oß vdi Rette, oc effterssom Borgerne for dett første saavellsom oc Borgemester oc Raademendt skrifftligen haffuer giffuett dieris Klagemaall oc Gienswar tilkiende, liudendes i sin Mening som hereffter følger:

Eddele, wisse oc gunstige gode Herrer oc Patroner, werdis ederss E. E. W. for Gudtz oc Rettferdighedtz Skyld att acte oc med Gunst att betrachte den rette omstendige Leilighed, der sig begiffuer med dene Tuist oc Wenighed, som woris Gienpartt haffuer forhuerssuett Steffning oc Befalling paa aff Kongl. Mayst. oc J gunstige gnode Herrer nu hassuer i Befalling, att forfare imellum oß fattige Mendt, Borgemester oc Raademendt vdi Ribbe, oc forn. woris Gienpartt oc Medborger der sammestedtz, som oß miszunder huis Genetter a) oc Rettighied wy efter woris fremfarne Borgemestere oc Raadtz Hessd oc Brug, aff Arildtztid for alle woris Wmage oc Forsømmelse, dett gandske Aar igiennemell hafft haffuer, oc wyde wi icke rettere, end denne Handel haffuer sig saa begyndt oc begrundett vdi Sandhed, som hereffter følger:

Woris

a) Genanter, Genetet, tillagte Indkomster, nydende Fordele. See Oelrich Glossarium ad Statuta Bremensia antiqva, p. 54—55 voc. Genetet.

Woris fremfarne Borgemester Olluff Pederssen, Jens Heggeland, oc Soffren Jacobsen, som ere affgangne, oc Hans Faninger som endnu lessuer, med dieris Medbrødre Raademend vdi dieris Thiidt, haffuer for nogle aff oß berettet oc kundgiort, att dett haffuer sig begiffuett i den Suenske Feydis Begyndelse, der Riberby Kongl. Mayst. oc Rigett till Tieneste skulle vdgiøre ett Antall Krigsfolck, oc samme Tid haffuer Borgemester oc Raadt keisett oc kaarett Berttell Skreder ind paa Bencken i Raadett oc Rett huoß dennem. Disligiste samme Tid vdvald hannem som den vngeste Raadtmandt till en Faarmand, att fremføre oc følge samme Krigsfolck til Rigens Tieneste. Der nu dette første Dag war forløbett, oc dett besluttett, haffuer hand om anden Dagen for form. Borgemester oc Raadt igien opsagt samme sin Lossie Ed oc Tilsagnn, oc begyndte att bruge allehaande Middell, Bistand oc Hielp, att hand igien fra samme Thog kunde bliffue ledige oc frij, oc da bleffue thi Dannemendt foraarsagett att keise en anden vdi hans Stedt igien, samme Krigsfolck att fremføre, oc siden den Tid haffuer hannem icke saadane Ære eller Werdighed werdt tillbodenn, hvorvdaff wy tencker att hand haffuer taget sig Aarsage, att samle sig Wlyst, Hadt oc Affuindt imod oß Borgemester oc Raadt, oc dertill søgt Hielp oc Medholdt Aar effter Aar, oc Tid effter Tid huoß Borgerne oc nu omsider bragt dett saawidt vnder ett helligt Skienn, att dett skulle icke were andett dermed att forstaa end ett venligt Faaregiffi oc Spørsmaall till Borgemester oc Raad paa Mienighedens Wegne till Byens store Gaffn oc Beste, disligiste till Byens Preuilegie oc Eigendomb med Agger oc Enge att forbedre oc forsuare som Borgemester oc Raadt skulle haffue vnder dennem (som hand will sige) indtill hand med saadant ett helligt Skinn haffuer samme sin Forbundt oc Faarsat med dieris Mangfoldighedtz Forseglinngh oc Sammeling vdi Kiercker, Huse, oc andre adskillige Steder, formeritt oc bestyrckett, oc saa skrifftlig vdi Artickelswiiß paa Raadhusett vdi woris kiere Lænsmandtz Offuerueerelse dieris Mangell oc Feill oß offuerandtwordet, som oc findis her huoß oß tilstede.

Paa huilcke dieris Artickler wy for dett første gemeen haffuer giffuett dennem skrifftlig Swar som wy dennem ocsaa loffuede vdi den gode Mandtz Lenßmandens Neruerrelse, oc lyder vdi saadan Miening, att dersom oß kunde aff nogen tilsigis eller offuerbeuisis att haffue brugt eller tillhefftet oß nogett aff Byens lidett eller mogett, som icke wore fremfarne Borgemestere oc Raad for oß den ene effter den anden brugt, oc i Hefftd haffuer hafft, wille wy gierne vden qld Trette oc Rettergang affstaa, oc legge fra oß igien: Ellers wor

dett oß vndskiligt, hvorfor de Dannemend mißundte oß miere den ringe Wilkor for woris dagelige oc store Møye oc Forsømmelse for Byens Skyld, end de andre Daunemend som haffuer weritt for oß vdi Embedett, oc effterdi woris beskeden Spørsmaall, om de os nogett y saa Maade wiste att beskylde, haffuer de lydelige samme Tid i den gode Mandtz Lenßmandens Nerwerelse bekiend oß intet att haffue audett eller miere end som i Brug haffuer weridt for oß til woris Embidt oc Befalling, oc dersom de samme Tid ikke haffde med saadan woris skrifftellige Andtsuar weridt fornsigett, om de haffde søgt effter saa stoer Weulighed oc Eenighed, som Barttell Skreder derobte sig paa, da haffde de endda med woris fuld Noyactighed, ydermere hafft att appelere i saa Maade til woris kiere Lenßmandtz gode Miening paa Kongl. Mayts Wegne, eller giffuet oß nogett ydermiere derom tilkiende, eller ocsaa vdi lang Tid giffuett Last och Kiere till dieris Werneting, førend de med Forsammeling oc Besegling, haffde giffuett dennem tillhobe paa adskillige Steder, oc førind de saa plutzlig med Suplicadtzer och Klagemaall haffuer indkommit huoß woris Naadigste Herre oc Konning offuer oß vden Skyld oc Brødde som wy mener.

Saa haffuer dett nu weridt Stycketuiß dieris Artickeler effter dieris egne offuerandwordette Seddell och Reggisters Liudelse med woris speeial Saar til huer serdiellis som hereffter følger:

Borgerne til Borgemester oc Raad.

I den 4 Capitell vdi wor Stadtz Rett:

Ingen maa thyge a) eller winde paa den allmindelige Ting om nogen Sag, der wor Borgere er anrørendis, førind hand haffuer betalt sin Bylag b) der tager Borgemester och Raad aff till dennem ii½ Dlr., aff huer der bliffuer Borgere.

Suar imod Borgerne dieris Artickler:

Disse form. ii½ Daller er Halffpart aff huiß Borgeskap, som Borgemester oc Raad opbære af huer nykommen Borger, som først suerger sin Borgerlige Edt. Oc anden Halffparten kommer till Byen, oc giøris aarligen klartt Regenskap for till Byens Beste.

Saa-

---

a) Nedersaxisk, det samme som zeugen paa høytydsk, og bruges saaledes i den 9de Art. af Kong Erichs Ribe Stads Ret hos Resen S. 267 men i den 100 Art. hvis Ord her egentlig anføres skreves Ordet tyiæ ligesom i Art. 63, 89, 91 og 106. See ogsaa om dette Ord i vores ældre Magazin V. S. 233 Not.

b) Borgerskab, eller hvad derfor skulle betales. See Ribe Stads Ret Art. 100.

Saadant Borgemester oc Raadtz Hallpartt Borgeskap holder wy oss till effter gammel Hefftdt oc Brug aff Arildtz Tidt.

Borgerne.

I den 9 Cap. i wortt Stadtz-Rett:

Bygger nogen Mandt en ny Skib i wortt Stadt der Sette Bond haffuer, daa skall den giffue fnr huer Skib till Byen ij Marck a). Samme ij Marck annamme Borgemester och Raad till dennem.

Suar imod Borgerne.

Samme forn. ij Marck aff forn. Skibe, haffuer fuld Borgemester oc Raad, saawitt som nogen lengest kunde mindes, endog dene samme Artikell, med den neste forrige Artikell, om Bylag eller Borgerschop at betalle, ere begge berørtt wdi woris Stadtzrett, miene wy oss icke att haffue heffuedt fra Byenn, meden er oc bliffuer Byens, alleniste woris fremfarne Borgemester oc Raadtz Belønning er dermed forbedrett.

Borgerne.

Item I holder Eder ocsaa frj for By Arbeide, det andre fattige Borger maa giøre. Huad Fribed I haffuer derpaa.

Suar imod Borgerne.

Huiß By Arbeide med Kongelig Eigte oc Tynge, Digers oc Damme med andre Kong. Maytts. oc Byens Besuering och alt Byens Bygning som betalkis oc bekostis med mienninge Byens Pendinge, dervdi giøre wy Borgemester oc Raad med woris Anpartt lige wed de andre woris Medborger vndtagen andett smaa Arbeide som Byen allene tillkommer att lade giøre till Byens egen Nytte, som er Digers oc Engis Grabbe att opkaste, Porttewact oc Merckindtzwact b) oc alle andett saadant smaa Arbeide baade inden Byen oc vden Byen, saawitt som Byens Friebied sig forstreckis, dette haffuer woris Faarmendt altid hafft fritt for wor Tid oc aff Arildtz Tid.

Bor-

---

a) See Riber Byes Stads Ret Art. 105 hvor der staaer: Bygger noghær Mand ny Schypp i wor Stath thær Sættæbond havæ tha schal han gyue for hwærth Schypp byræ (i Originalen paa Ribe Raadstue: Byjæn) ij Mark. De gamle havde hos os paa Skibene intet fast Dæk eller Overlsb udi Midten, hvor de gemeene Roerskarle sadde, men i dets Sted brugtes Tieldinge eller Telter, som kunde tages af, naar man fandt for godt. See Paus Anmærkn. til Gulerings-loven Side 232. Sætbord kaldes ellers ogsaa det Løse-Bord eller Kantning, som brugtes at sætte omkring Skibet til at forhøye Rehlingen og hindre Søegang.

b) Torve-Vagt af det Tydske Marckt.

Borgerne.

Item I bruger ocsaa Byens Ennge oc Marck, som kand belobe sig en stoer Hob om Aarett, huad Adkom I haffuer dertill.

Suar imod Borgerne.

Wy haffuer icke i nogen Maader nogett wider brugt, end som Borgemester och Raad for oß haffuer altid haffr wdaf Arildz Tid, effter Jordbogens Liudelse og Kongelige Domme, som ere gandske stinge a) mod dieris Berettningh, som ocsaa vdi Sandhied skall befindis.

Borgerne.

Item annamme I ocsaa till Eder Byens Segell eller Secrett Pending huad deraff ganger, naar nogen Mand den behoffuer, huad Rettighed haffuer I dertill?

Suar imod Borgerne.

Dette haffuer ocsaa Borgemester oc Raad aff gammell Brug oc Sedwanne opbaaret for Sis-Bressue, Egte-Bressue, andre Windueßbyrdz Bressue, oc for saadanne Bressue som Ndlendische oc Indlendische Folck forfordre till Kundschab Windueßbyrd oc andett aff Borgemester oc Raad till fremmed Steder for saadanne Bressue att dicte corrigiere oc afferdige, Medens Paßbortt Tyge Bressue, oc alle andre Bressue oc Anttsuar, som beseglis paa Byens wegne, oc till aldt andett Byens Nodwerfftighed, deraff thagis intett.

Borgerne.

Item formelder Byens Frihieder att ingen skall Riber Bye Forsang paa dieris frj Strømme offuen oc neden, imod dieris Frihied oc Preuilegier ꝛc. Huad Rettighied haffuer I till di Pending I tager af Riber Byes Aa, aff den Aallsette, thi wy mener att Riber Aa er Byens.

Suar imod Borgerne.

Vdi liggemaade haffuer saadan Aallsett aff gammell Hessuedt oc Brug, werkit saa halden, att Konge. Matts. Lenßmand haffuer paa Konge. Matts. wegne till Slottett hagt oc brugt den fremmeste oc forste Aallsette, derneſt effter Borgemesterne den anden Sett med nogle Aaltinner vdi Byens Slusse paa Dammen, derneſt Raademendene den thridie Aalsette vdi Aaene, med nogen thinne vdi en Aallgaardt, som ligger imellem Riber Marck oc Hareby Marck,

a) Tvert, lige, eller som man siger stik imod.

Marck, oc derneſt den mienige Mand, huem ſom ville vdi Riber Aa, enten ſette eller fiſke, indtill Siem-Kiercker, oc till Heſteholm er forwitt a).

Borgerne.

Vdi wortt allmindelige Kiøbſted Rett, vdi dett LXVij Capp. lijder om Wdarff b) huat Pendinge deraff bør att gange vdi Kongedommett, ſamme Pendinge haffuer wy icke hørtt at were kommen till Byens Regenſkab nogen Aar, oc dett hør effter Bogſtaffs Liudelſe till Byen, huor dett bliffuer, dett wed wy icke.

Suar imod Borgerne.

Dene Artickell haffuer woris Gienpartt de Dammemendt wrangeligen oc med Vrett indførtt, heldſt fordj en ſtoer Partt aff dierts Anhanger haffuer ſidett huoß oß oc hørtt, att dett er indførtt i Byens Regenſkab, till Byens Nytte oc Gaffun ſom wy will nockſommelig med klartt Byens Regiſter oc Regenſkab giøre beniſeligt, ſaa tit oc offte, ſom nogett i ſaa maade er falden i woris thid, ſaa att wy intett haffuer bekommett aff den Partt Byen tilkommer aff huis Wdarffue ſom kommer aff Byen oc bliffuer i Rigett, meden huis Wdarffue ſom kommer aff Byen, oc vden Rigett, haffuer Borgemeſter oc Raad altid hagdt den tiende Pendinge effter den almindelige Stadtz Retz Liudelſe vdi ſamme forn. Capp. c) ſom dog ſielden ſkeer. Da effter ſaadan woris forn. Suar oc Leilighed, ſaa oc effterdi att tillforne, vdi Salige Høyloſtig Drotning Kirſteins Tid faſt ligge de ſamme Sager haffuer weridt ſagdt oc kiendt paa, effter Breffue oc Segells Liudelſe, ſetter wy well vdi alld

Dette

---

a) Af det gl. Neder-Saxiſke unverweeten, uſtraffet, uformeent, utilkalt.

b) Her tages Ordet Wdarv i en ualmindelig Bemærkelſe, nemlig om den Arv ſom gaaer ud af Byen.

c) Kong Chriſtopher af Bayerns almindelige Stads-Ret af 1443 eller 44 Cap. 65 at naar der ere udenbyes Arvinger, ſom dog ere borſiddende i Riget, ſkulle de give Byen 3 Mark, der da var det ſamme ſom en Rigsdaler, ſaaſom der den Tid kun var 3 Mk. i en Daler, der 1597 blev forandret til 4 Mk. efter P. K. Anchers Anmærkninger til hans Danſke Lehns-Ret 2 Cap. 47 §. Side 98, hvilket ligeledes kan ſees af Fr. 2dens Brev af 29 Maj 1573 i Danſke Magazin T. 6 Side 64. Paa de første Rigsdalers Stykker ſlagne i Fr. 2 Tid ſtod og Tre Mark Danſke, ſkjønt de vare lige med 3 Mark Lybſk efter Hanſeſtædernes Maade, og vejede 2 Lod Sølv. Slanges Chr. 4des Hiſtorie S. 120. Diſſe 3 Marks eller En Rigsdalers Afgivt af Arv ſom førtes ud af Byen kaldtes da, ligeſom nu efter Danſke Lov 5—2—75 og Norſke Lov 76 Art. Forlovs Penge, hvorfor og Overſkriften af dette Capitel af Stads-Retten i et gammelt Haandſkreven Exemplar lyder; Om Forrelsn.

Rette for Eder J gvode Herrer, om wy haffuer icke med Rette bragt samme forschreffne Rettigheder, oc om icke saadane Anfectninger meere er skeed imod oß aff Had Nid oc Affuindt, end som aff Modtorstighed oc Byens Gaffn ꝛc.

Dißligiste efterdi saa mange Mendt haffuer dennem tilhobe forbundett med Breffue oc Segell imod oß forend de dennem till dieres Werneting, vdi rette Lauge tide haffuer dennem beklagett, vdi Fogderniß Neruerelse, om dett icke bor att kiendis for Opreissning a) oc Sammeling, oc derfor att holdis till Straff efter den allmindelige Stadtz Rett vdi den 45 Capp. som liuder saaledis som hereffter følger:

Er hordelig forboden nogen Sammeling att giøre i Byen for nogen Erinde Skyldt, vden Fogden Borgemester oc Raad kommer dennem tilhobe. Dißligiste efter Byens forseglede Frihedtz Liudelse, som vdaff Konning. Matts. wores allernaadigste Herre oc Konning confirmeritt och stadfestett er, om och de haffuer holden dieris Edt, Borgelige Pliet og Horsomhiedt, som de med dieris opracte Fingre, Borgemester oc Raad suorrett haffuer, paa Konge. Matts. oc Byens wegne; Derhuoß J Eddelle wisse oc gode Herrer wilde E. E. W. betencke oc begrunde huad willige Tieniste wy fattige Mendt kunde skaffe oc giøre Konning. Matts. og Rigett, om behoffgiordis aff denne arme Bye oc Mienighed, naar wy ere holden for Spaatt oc widunder aff dennem som wy skulle haffue Lydighed aff, oc woris Myndighed icke meere skulle actis, oc huad for Regimentte oc pollitiske Skick med Fred oc Enighed wy kunde holde vdi Konge. Matts. Bye effter slig Leilighed som sig nu begiffuer ꝛc. Bedendis vnderdanigste oc ydmygeligen E. E. W. wilde betencke derwdinden den beste Middell att wy fattige Mendt med Hostru oc Born, maa nyde Fred oc Enighed, oc hereffter forskaanis for saadan Vulder oc Mottuilligheed af woris egne Borger oc Indwonner, dette oc altt andett beviste Wellgierninger will Gud allermectigste E. E. W. huer i sin Stedt rigeligen igien belonne, oc Eders egen Ære oc Rum b) dermed formeris ꝛc.

Altt dette forskreffne er Borgemester och Raadsmend vdi Ribbe alle oc besynderlig dieris rette Mienning oc Suar, till dieris Schrifft oc Artickeller, som Borgerne sammestedtz haffuer andtwordett Borgemester oc Raad paa dieries Mangell oc Feill, dette bekiender huer med sin Segnett her vndertryckt.

P. M. H. I. A. P. T. U. T. L. T.
H. L. H. L. P. B.

a) Opstand, Oprør, Rebellion.
b) Af det Tydske Ruhm, Berømmelse, Ros.

Da i samme Cappitteller, som med meere vieres skrifftelige Tiltalle oc Giensuar, paa begge Sider medsørder. Da efftet att wy nu den Leilighed grandgiffueligen haffuer grandskett och offuerweiett, oc paa dett att alle Irringe oc Venighed som sig imellum Borgemester oc Raademend paa den ene oc Borgerne paa den anden, till diß haffuer sig tilldragett, kunde afftaffis, och igien guodwillige Wenschab oc bestandige Enighed emmellum dennem kunde oprettis ꝛc. haffuer wy dennem nu wepligen om ald Klagemaall oc Besluering, forenidt oc fordragenn, vdi saa maader, att huiß Irringe oc Mißforstand, som sig her till dags emellum dennem haffuer weridt, skall nu aldielis were nederlagt dødt oc Magteløß, och Borgemester oc Raademend at nyde oc beholde altt huiß Rente oc Rettighed Dronning Kirstene oc andre Konge. Breffue dennem tilholder, saa oc huiß dieris Formeere Mend, Borgemester oc Raadmend for dennem hafft haffuer, oc Borgerne att skulle were dieris Borgemester oc Raad hørrige och lydige vdi alle maader som dett sig bør, oc dersom nogen aff Borgerne haffuer sig offuer Borgemester oc Raad med Rette att beklage, att de besuergis, att dennem emod dieris Statuter, Stadß Rett och Preuilegier i nogen Maader att skee forkortt, da att giffue dieris Lenßmandt der sammestedß dett tillkiende, oc hannem da att were forpliet att hielpe huer till Rette, och icke att opuecke nogen Sammeling eller Opror imod Borgemester och Raad, vnder Liffuis oc Guodtzeß Fortabellße. Och skall fornævnte Borgemester oc Raad were forpliet att holde Borgerne wed dieris gamble Preuilegier oc Frihieder, oc vdi alle forfaldne oc reuferdige Sager, were dennem bistandig som dennem aff Øfrighed plictige er, och bør att giøre, och att haffue alluorlige Indseende att vdi ald Borgelige oc Byens Thynge holdis saadane Skickelighed att ingen beskattis offuer sin Eeffne oc Formue, Men allting att maa gange christeligen oc liggeligen till, oc icke att tillstedes nogen aff dennem herimod i nogen Maader att besuergis eller forvrettis. Till ydermere Windnißbyrd haffuer wy woris Signetter her vndertryckt. Ex Wiberig Aar 1583.

Niells Kaass till Torupgaardt. Peder Gyldenstiern till Tim.
Peder Munck till Estuadgaardt. Jørgen Roßenkrandtz till Rosenhollm.
Bioren Anderßen til Stienholkt. Jørgen Skram til Tiell.
Manderup Paßbierg till Hagißholm. Jacob Seefeld till Wißborggaardt.
Christen Skeell till Fussing. Albritt Friß til Haritzkier.

Dette

Dette bekiender wy efterskreffne allesamen som forskreffuett staar, huer ved sin Naffn som wy haffuer beseglet en anden oc lyder lige wed denne:

1. Claus Iffuerssenn.
2. Søren Lauritzenn.
3. Bertell Skredder.
4. Hanß Bartsker.
5. Anders Lunndt.
6. Tamis Jenssen.
7. Peder Becke.
8. Skaris Pedersen.
9. Knud Hiarissen.
10. Madtz Niellssen.
11. Jep Øffuerscher.
12. Christofer Schriffuer.
13. Jep Brunn.
14. Peder Spandet.
15. Madtz Jostssen.
16. Jacob Meyer, Hatmager.
17. Ogge Pedersen.
18. Jens Pedersen, Smedt.
19. Christen Bundtmager.
20. Anders Lydeckssenn.
21. Jens Tuornum.
22. Lauritz Prang.
23. Ebbe Mogenssen.
24. Anders Sørenssenn.
25. Ollufl Nielssenn.
26. Christen Bartsker.
27. Splid Morttenssen.
28. Jep Willsleff.
29. Jep Borrig.
30. Jens Morttenssenn.
31. Jacob Bagger.
32. Thamiß Jenssenn.
33. Fridrek Morttenssenn.
34. Hanß Kiøbenhaffn.
35. Madtz Hiortt.
36. Poffuell Jenssen.
37. Frandtz Hanssenn.
38. Madtz Hophmandt.
39. Jens Sørenssenn.
40. Nis Warminng.
41. Peder Knudtzenn.
42. Jens Jepssenn.
43. Peder Skodbor.
44. Mickell Skredder.
45. Peder Lambertzen.
46. Peder Smedt.
47. Hans Pederssenn.
48. Jb Lambertzenn.
49. Peder Tillssen Skomagr.
50. Staffen Skomagger.
51. Jeß Tillssen Skomagr.
52. Dynis Skomager.
53. Mickell Lassenn Skomagr.
54. Hans Lauritzen Skomagr.
55. Jens Ulff Skomagr.
56. Niels Hanssen Skomagr.
57. Lauge Hieressen Skomagr.
58. Jens Pederssen Skomagr.
59. gamell Hanß Laussenn Skomagr.

Summa 59 Personer.

II.

Christen Skeels og Thomas Finkes Forretning paa Borringholm, det nye Reglement, Militien angaaende 1671.

(Meddelt af Conf. Raad Treschow.)

Da jeg i Junii Maaned 1770 blev befalet, som Secretair at følge med den til Bornholm i Anledning af Indbyggernes Vegring i at betale den paabudne Qvart pro Cent- og Salt-Afgift allernaadigst anordnede Commission, sam-

samlede jeg saavel her i Archiverne, som paa Landet selv adskillige Materialier til dette Lands fuldstændigere physiske og statistiske Beskrivelse. Uophørlige Embedsforretninger have hidtil hindret mig fra at ordne samme til et sammenhængende Værk: Jeg har derfor besluttet særskilt at indføre et og andet i dette Magazin, hvor det kunde ansees passende, og vil giøre Begyndelsen med Christen Skeels og Thomas Finkes allerund. Indberetning i Aaret 1671. Thura i sin Bornholms Beskrivelse S. 260 nævner blot, at disse Kongel. Commissarier bemeldte Aar i Sommertiden vare der paa Landet, men deres Ærende og Forretning er, saa vidt jeg veed, ingensteds angivet. Christen Skeel, alt da Geheime-Raad, og ellers bekiendt under det Tilnavn den Rige, havde allerede 1658 været som Krigs-Commissarius ansat ved de Brandenborgske Hielpetropper, og siden brugt til at indrette Fædrenelandets militaire Forfatning. Et nyt Beviis paa sin Konges Yndest erholdt han endnu i Aaret 1671 d. 12 Oct. da han beæredes med Dannebrog Ordenen, og døde, som Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift, og Amtmand over Hald- og Skivehuus Amter 1688. Den anden Thomas, eller som han ogsaa nævnes Tønnes Finke, en Søn af Prof. Jacob Finke og Sønneson af D. Thom. Finke, havde i sin Ungdom havt paa sine Udenlands-Reiser Grifsenfeld til Reise-Compagnon, hvis Dommer han siden blev. Han, ligesom ogsaa hans Broder Johan, ægtede twende af den rige Rentemester Henr. Mollers Døttre, fik med dem baade Herregaarde og mange Penge, og bleve de begge 1674 optagne i Adelstanden. Siden blev denne ældre af Brødrene Thomas, efterat have været brugt saa vel i Cancelliet, som i Høieste-Ret, beskikket 1676 til Amtmand over Bornholm, hvor han Aaret efter ved et Fald med en Hest tilsatte Livet. Originalens Orthographie har jeg i den her følgende Rapport ikke beholdt.

Effter eders Kongel. Majetz. allernaadigste Befalning haffuer wi os udi allerunderdhanigste plichtskyldighed till Borringholm forføyet, huor wi effter allernaadigste Kongelige Ordre hafuer introduceret det nye Reglemente Milicien sammestedz angaaende, och udlagt dochtige Bøndergaarde til Officererne, huilket wi och under woris Hænder og Zegell Amtmanden hafuer tilstillet. Disligeste hafuer wi och sepereret E. K. M. ofuerblefuene Jordegodz fra die andre Proprietarier och Panthafuende, och ofuer alt Landet forfattet och vdregnet lade en fuldkommen Matricel som ingen tiid tilforn ehr skeed, och anordnet effter Kongelige Forordninger, at enhuer Lodz-eiere effter denne

Qvi-

Daeg ſelf ligner och udſkrefuer Skatten af ſin egene Tienere och imod richtig Qvitantze paa Hammershuus Amtſtufue lefuere. Iligemaade hafuer Vi foreenet udi Kiøbſtæderne Øffrigheden med meenige Borgerſkab om deres Skatte, och dennem effter den billigſte Proportion, os allerunderdanigſt har kundet ſiunes, lignet med Landet. Hafuer wi och alle klagende parter imod huerandre hørt, och ſaavidt de ſtod til at endres eller forliges os ladet wæret høyſt angelegen at fuldbiurde, det øfrige, ſom udi Proces hængde, til ordinaire Lands Lov forviſte. Och effterſom der waar adſkillige klager paa ulige ſkifters domb, och ſkriſuerpenges betaling, da hafuer wi ladet paa E. K. M. behaeg til Tinge forkynde, at enhuer ſig ſtricte effter Recesſen och Kongelige Forordninger havde at forholde om ſlig ſkrifue betalings Oppebørſel. Och waar underdhanigſt at ønſke at E. K. M. villde anbefale en ſer Comiſſion til at regulere huormeget for hver arch papier til tinge och paa ſkifter ſom och for domb penge ſkulle gifues og tages, ſamtlige E. K. Majeſtets underſaatter til troſt og underdhanigſt Effterretning. Mens effterſom de ſtørſte Klager war ofver Fattigdomb och de reede penges mangel paa Landet til Contributionernis och Landgildens Vdgift, anſeendis ringe handel och Næring nu ehr der paa Landet, och Bønderne, huis Korn och Fæmon die hafner hafft, nu udi diſſe forbigangne Aaringer ikke aleniſte hafuer maatt ſolgt for halv werdt, mens endoch En Diel deres Huuſe og Gaarde pantſatte och afhendt for penge at bekomme til Militiens underholdning, ſom ſiden Freden er ſluttet, hafuer trechet der af Landet ofuer Fireſindstiufue tuſinde Rixdaler, derfor uden hafuer der paa Landet weret nogle Aards Misvæxt tilmed och deres Fæmon forleden Aar dennem frafalden. Da hafuer wi allerunderdanigſt antagen til underdanigſt Relation effterfølgende Poſter:

1. Om det ikke allernaadigſt maatte behage E. K. M. at denne nu benaadiget ſkattes Proportion maatte vare 2 eller 3 aar, indtil Almuen kunde komme lit igien paa Foede.

2. Om E. K. M. ikke af ſeer Kongel. naade och mildhed vilde endnu laane die 1500 tønder Sædekorn til Eders Kongel. Majeſtets egne Tienere tilkommende aar, ſom Høyligen vil giøres fornøden, effterſom die hoes andre ikke er crediteret och en deel dette aar ickun fanget half og tredie Parten deris Jord beſaaet och en deel langt mindre. Som och allernaadigſt lade anbefale, at die Panthafuende, och de ſom med ſtore partier gods ere benaadiget deris Liſs Tiid, bleff tilholdene at forſtrekke deris Bønder endeel Sædekorn tilkomende aar, paa det at Landet kand igien komme udi ſin fulde Sæd

och

och da E. K. M. som de andre, som nogen benaadinger nyder, igien kan bekome deres Forstrekning som och fulde Landgilder.

3. Och som nokſom erfaris, at der aldelis ingen reede penge er paa Landet, och i Aar ſchal werre ringe Fæe, Korn och Smør at udføris til at vende i Penge, da beder baade Landet Kiøbſtæderne ſom och Officererne paa det allerunderdhanigſte om Dilation paa Princeßind ſtyren, och at dem da den paa viſe Terminer maatte af ſeer Kongel. Naade ſettis och differeris.

4. Vdaf ſamme Aarſag beder E. K. Majeſtetis ſom andris Bønner paa det alleruuderdanigſte, at alle Landgildes Specier hereffter maatte in natura ydes, huorom och allereede til Amtmanden er udgangen eders Kongel. Majeſtets Miſſiue och Befaling, och at Skatkammeret maatte giøre anſtalt, huorledis dermed hereffter med deris Specier ſkulle forholdis.

5. Efftersom der findes den ſtørſte Deel af det Godz udlagt ſom holdis Ryttere paa och derfore maa betale echepenge til deris Hosbønde, och E. K. M. egne Tienere ſom och for Rytter nyder ingen echepenge betalles, huilket giſuer v-eenighed imellem Folket, da bede die allerunderdanigſt, at ſaaſom die icke nogen Ting niuder for deres Munderung och Thieneſte die da maatte alle, ſom Ryttere ere, forſkaanes for echepenge, eller udi deß ſted nyde noget kidet til deres Gevaahrs Vedligeholdelſe.

6. Och efftersom Commandantens och endeel af de andre Officerere ere aſſignerede at anname deres Gagier udi rede Penge af Jordebogens Indkomſter, och Landgilden der paa Landet icke udi Penge kand vendis, da ſaaſom endeel af Officererne giærne nøyes med Bøndernes Landgilde, naar die dennem bleff aſſignerede, at da det maatte behage E. K. M. at anbefale Skatkammeret at ordinere en viß Taxt huoreffter Specierne kunde annammis eller och efter ordinaire Landkiøb, efftersom de formener at Renterie Taxten were for høyt anſlagen, och at de langt ringere kand kiøbe ſlige Specier.

Hvilke ovenmelte Poſter, derſom det allernaadigſt maatte behage E. K. M. med Naadsens Øyne at anſee, da tuiſles ikke paa at derſom Gud ikke ellers ſærdeeles ſtraffer Landet med Misvæxt, at det jo kand inden faa Aaringer komme vel paa Foede, ſaa at eders Kongel. M. kand bekome baade ſkatter och Landgilde, och at Landet derved ſkal blifue ſufficient til at imodſtaa E. K. M. finder udi al Krigs tilfælde, och dennem af Landet holde, och enda, om forneden giøres, forſtune E. K. M. Skibsflaade med eendeel Proviant, och anden Forfriſkning.

Trykt hos B. Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Tiende Hefte.

I.

Domb imellem Hans Kong. May. Chriſtian 4 och Welb. Holger Roſenkrantz, anlangende Boringholmbs Lehns Adminiſtration 1646.

Meddeelt af Profeſſor Abraham Kall.

Selſkabet har endnu i ſin Bogſamling en Copie af Begyndelſen og Enden af denne Dom, ſom dets afd. Medlem Hr. Kanc. Raad Deichman havde ſkienket til ſamme. Man benyttede ſig af ſamme til derefter at udgive, hvad i vores ældre Magazin findes indført i femte Bind fra S. 22 til 30. Man bemærkede ikke at Handſkriften, ſom efter al Rimelighed Holg. Roſenkrantz ſelv havde havt i Hænde ikkuns indeholdt nogle ſærſkildte Stumper af Dommen, og at det meeſte og betydeligſte til Sagens Oplysning og Roſenkrantzes Forſvar manglede. Jeg har paa en Auction erholdet den originale Doms Act, og da de der forhen udgivne Stykker af ſamme nu formedelſt det manglende maatte vel kunde anſees ſom ufterrettelige, ſaafremt ei Reſten levertes, indrykkes ſamme herved. Man behage da at bemærke det Sted i det ældre Magazin Sid. 26 L. 24 ſom endes med de Ord, ſom ſamme hans ſchriftlig Indlæg det ſaaledes medførte, hvorefter da i den originale Doms Act haves alt, hvad ſom her udgives.

Fremdelis udi Rette lagdes 35 Oldingerne paa Boringholmb dieres beſeglede Widnißbiurd, liudendes ſom følger: Wi underſchrefne Mend nemblig: Dirich Langhoffd med flere kiendis och hermed for alle witterligt giør, att epterſom erlig och velfornehme Mand, Hans Pederſen Landsdommer haffuer ladet leſſe och forkynde for forſchreffne Mend, ſom ehre vdvelte inden forſchreffne Boringholbms Landzting, den 4 Februari hans Thart med hans egen Haand vnderſchreffuit liudendes Ord fra Ord ſom efterfølger: Efter Kongl. Mayſts. min allernaadigſte Herre och Konnigs naadigſte Befalling, ehre diſſe forſchreffne Oldinger, och de eldſte ehrlige Mend her paa Boringholms Land

vdi Dag paa Boringsholmbs Landsting udmeldte och opkreffuit aff bemelte Landsdommer Hans Pedersen, huilche forschreffne Mend her paa høybemelte Kong. May. Weigne och aluorlige schrifftlige Befaling biudes, befalles och aluorligen forlegges, att wi schall giffue woreß Sandheds Widschab fra oß beschreffuen fornemelig, huad oß er witterligt, och wi kand oß erindre om Kong. May. Leenßmand och Slodsherre paa Hammershus, hans Wessen vdi den forrige Suenske Feide, naar Fienden lod sig see her vnder Boringholmbs Land, om Slodsherren da lod sig finde hoß Landfolchet her paa Landet att forhindre Landgaugh, eller om Slotzherren bleff paa Hammershus, och forloffuet Fiendens Ankomst. Dette forschreffne schall wi bemeldte erlig Mend strax vnder wores Forseiglingh giffue beschreffued, saa sandferdig og rett, som wi for Høybemeldte Kong. May. wores allernaadigste Herre achter at forsuare. Actum Landstinged udi Aakirchebye den 4 Febr. 1646. Hans Pedersen Egen Haand. Paa huilchen den guode Mands Begieringh haffuer vi saaledis suared, och er wores sandfærdig Beretning: At Slotzherren Welb. Hans Lindenow var paa Hammershus udi dend forrige Suenske Feigde, Narsagen wi huerchen saa eller fornamb nogen Fiende, medens dersom vi havde fornommet noget fiendtlig Ahnlob, schulle wi dend goede Mand det tilkiendegiffue, saa wille hand komme vd til oß och giøre oß Bistand; Dog dißbedre wi ingen Fiende fornamb, deß till Witterlighed vnder vores Zignetter, som det i sig sielv saaledis indholdte.

Ydermere i Rette lagdes 4 af de anholdne, nemblich Mads Koefoed, Jacob Koefoed, Anders Hansen och Peder Oelsen diereß vnderschreffne Widnißbiurd lydendis: Efterson wi vnderschreffne aff Jørgen Schrøder Musster-Commissarius och Jochum Slotzfouget ere tilspurt och foreholdet, at giffue wores Suahr och sandferdig Beretning. Først: huorledes Lenßmanden paa Borrnghollmb haffuer bestilt Wachten och taget den Defention ahn. For det andet: om Festningen iche bedre vdi Begyndelsen (der wi her i Riget med en vformoedelig Krig aff de Suenske bleffuen offuerfalden) kunde bliffuet fortificerit, end som schreed er. For det thredie: om nogen imod Lehnußmandens Befallingh, enten til Fortificationen paa Festningen, eller om Landet, eller med Wachten sig haffuer weigret. For det fierde: Landsdommer och de andre Eldste at giffue tilkiende om forige Lehnßmand iche haffuer weret stedze hoß Landfolchet, naar Ahnfechtningen aff Fienden er scheed, eller om han da strax haffuer retereret sig derfra op til Festningen: Saa suares hertil allervnderdanigst: 1. At da wi der til Landet sich Thidende, att Suenschen

med

med vformodelig Krig hafde giort Indfald i Danmarch, loed strax Leenßmanden Welb. Holger Rosenkrantz vdgaa schrifftlig Befallingh, at for enhuer Sogne, Byes och Fischeleyers Strand schulde holdes Wacht Natt och Dagh, sampt Stscherne med diß tilhørende at ferdig forschaffe, saauelsom och Gewehr, Krude och Loed. - Item Bagnér och Skiotte-Volde at ferdiggiøre, huilchen hans Befallingh wi tilbørligen aff yderste Flid och Formue hafuer veret hørig och efterkommet, som wi forhober (nest Guds Hielp) at oß iche andet schall kunde efterfiges eller offuerbeuißes. Men efftersom de Suenschе den 9 Junii en Mandag Morgen tillig giorde Landgang, øster paa Landet fra Nexøe, er vngefer 4 Miille Weys fra oß, saa bekom wi, som boer Wester paa Landet, iche Bud eller Kundschab samme Dag fra samme Nexøe-Wacht eller fra dе hoßgrentzende Sognerß Wacht, som er Boelschier-Sogn, Pouelschier-Sogn, och nu Synden om Landet, endeel af forn. Pouelschier-Sogn, Perscher-Sogn, Aakier-Sogn, Westermacher-Sogn, Nilausscher-Sogn, och Ronden, førend jeg Mads Koefoed først da Klokken var 6 eller 7 Formidag, jeg Jacob Koefoed wed 7 eller 8 Slett, och jeg Anders Hansen wed 9 Slett, och jeg Peder Oluffsen sich Budschab herom fra Anders Hansen samme Dag Klocken 10 vngefer. Efftersom det och var berammet, at huilken Wacht, som først bliffue Schibbe ware, schulle strax lade sin Captein och neste Naboe det wiide, och det siden saa fremdelis, fra en till en anden, saa at Landfolchet strax kunde forsambleß, och komme imod Fienden, huorom vi seeniſt ey fra forn. Wachter, eller diereß Officerer hafſuer bekommet Bud eller Kundschab, førend paa forn. Thid, efftersom nu forberørter. 2. Huad som hørde til Fortificationen paa Festningen forstaaer wi oß derpaa ringe, menß siden Suenschen bleff Festningen mechtig, hafſuer di dend forbedret, och ladet giort en Threangel for Porten, en westen for hoß Hundetornit, och it Batterie offuen offuer hoß Smørkielderen, och andet mehre som di hafſde i Acht at ville forbedre. 3. Wi forhober at oß iche schall kunde offuerbeuißes ey heller er oß bewitterligt at nogen sig hafſuer weigret imod Lenßmandens Befaling, enten till Fortificeren paa Festningen eller om Landet, eller med Wachten. 4. Jeg Mads Koefoed giffuer vnderdanigſt til Suar, at udi forige Suenſche Krig, da Sal. Welb. Hans Lindenow var Lehnsmand, hafſde wi ingen Anfechtning aff Fienden, men dog hende det sig, at wi da engang bleff war en Schibsflode, som kom seiglendis Wester fra, da kom han sielff med sine Folch og Heste vd til oß udi Landet, men der vi saa och fornamb, at Schibene ware Landet forbi, drog han da till Festningen igien. Aff mine Forfedre

der paa Landet er mig vel berett, at udi en anden gammel Feyde, da en Lybsch ved Nafn Sueder Ketting var Leenßmand, drog han ud med sine Folch och Heste til Landfolchet, och med Landfolchet formeente Fienden Landgang. Officererne haffuer nogle gange begiert och anholdet hoß forn. wores Lenßmand Welb. Holger Rosenkrantz at han vilde anholde och schriffue till Hoffue, at vi till Landet kunde faa oß til Hielp och Vndsettning nogle forsøgte Krigsfolch och Officerer, efftersom wi ware meget faa och ringe, de fleste aff oß var Krigswessen och Brug wforsøgte, och derpaa oß lidet forstoede, huortil hand haffde suaret, at hand og derom haffde schreffuet, och bleff oß beret, at nogle ware bestilt at schulle komme der ind, och kom dog iche, som det saaledis vnder forn. 4 Personer dereß egne Hender indeholdte.

Endnu indlagdes Maiorens Christian Maccabæus, Captein Sinort Bagge, och Just Nicolai deriß vnderschreffne Kundschab; saaledis medfølgendis. Anno 1646 den 19 Januarj haffuer wor Allernaadigste Herre och Konges hans Commissarie Jørgen Schrøder och Stodtzfogden Jochum Walpurg ladet oß vnderschreffne for sig fordret, och disse efterfølgende fire Punchter for oß lest, och derpaa begieret Suar. Saa er dette wores eensoldige Suar som efterfølger: 1. Huad Wachten er belangende udi werende Krigs Tilstand haffuer weret, haffuer wi efter dend goede Mands Ordre bestilt med heelle Herreder och halffue, heelle Sogner og halffue Sogner, huer for sin Sognestrand at waage, som han siuntes Faren war for haande, efterfuld, saa wi haabe (nest Guds Hielp) hand iche schulle haffue sig offuer oß att besuerge; Om saa war Fienderne wilde komme och giøre Anfald nogensteds paa Landet, huor det were kunde, da haffde hand forordnit, at halffue Sognerne schulle søge der hen, som Fienderne wilde giøre Anfald, och dend halffue Pgrt schulle bliffue hiemme, huer paa sin Sognestrand, at ware paa, om nogen Krysere af Fienderne vilde giøre Landgang; Huad om Dagen var anlangende, war ingen Feldtleiger forordnit, som i forige Tider, at ligge wed Stranden, wden nogle faa, som schulde holde Wacht, och see til om de nogen Schibbe eller Flode bliffue war, da di straxen at giffue Officererne det tilkiende, og ringe med Klockerne, och styche Bagnene ahn: Huad Geuehret var anlangendis til Landsens Defention, da haffuer det werst noget ringe iblant Almuen. 2. Anlangende om at Landsherren iche saauel kunde haffue fortificerit Slotted och Landet, som wores Fiender haffuer giort, med Landsens Indbyggere: hui det er iche efterkommet, ved dend goede Mand sielffuer at erklære sig for Hans Kong. May. Huad Landsens Defention er anlangendis,

med

med Schantzer at giøre, war oß iche befallet, mens allene Brestwerie ved Stranden at giøre, huilket wi och haffuer ladet giøre, saauiit oß befallet er, herforuden haffuer hand och schicket sin Wachtmester vd med Landsens Indbyggere nogle flere at forferdige, som han och sielffuer siden drog omkring Landet dennem at besee, och sig dennem lode befalde och indted widere commanderede noget, widere end som giort war. 3. Belangende huad som den Horsomhed er anlangende, naar som den guode Mand haffuer nogen commanderit, enten Bonde eller Officerer, entten att schantze eller Wachten at forhøye eller fornedringe, och anden Defention-Werch at stille i Werch, ved wi iche nogen, som oß er beuist, dend guode Mand at uere wlydige, naar di iche haffuer weret besueret med Slotz-Egter eller andet deß Fornsdenhed. Den 4 Punkt anlangendes: Da haffuer wi aff de gamble Folk, som endnu lessuendis ehre, hørt och fornumet, at udi Haus Mayets Her Faders Høylofflig Ihukommelse Thid, vdi den gamble Suensche Feigde, saa och di andre Feigder, at de forige Slotzherrer haffuer ladet sig finde personligen med Landsens Indbyggere ved Natt og Dag, huor och naar och paa huad Steed, som sientlig Anfald kunde schee, det at affwerie, saauit mueligt war, baade med Folch, Stocher och Munition, som iche er scheed af denne goede Mand i denne Feidetid, først Anno 1644, den første Suensche Flode var under Landet i fem Dage, och ey heller nu forganged Aar 1645, som wi er sientligen ahnfalden vdi en Jl den 9 Junj, och er samme Natt gaaen till Schibs igien, och wi Fienden opholdt udi threj Dage, førend Accorden skiede, och wi ingen Vndsettning finge fra dend guode Mand, enten med goede Raad eller Vndsettningh i nogen Maader, som samme thre fangne Officerers Erklæring vnder deriß Hender det saaledes udi sig sielff indholdte.

Och berettede Olluff Brockenhus, at efftersom Holger Rosenkrantz, sielff haffde veret begierendes, at Sagen maatte komme til offentlig Forhør, saa var han da epter hans Stegnings og Forsættes widere Indhold endelig Dom begierendis.

Herimod at suare udi Rette mette forn. Holger Rosenkrantz, och først fremlagde hans schriftlig Suar och Erklæring lydendis Ord fra Ord, som efterfølger: Efterſom Eders Kong. Maj. haffuer indsteffnit mig til denne Heredag, vdi den Sag anlangendis Boringholmb, saa tacher jeg Eders Kong. May. paa det Allervnderdanigste, at han efter min vnderdanigste och skriftlig offuerleverede Supplication, Bøn och Begiering saauiit haffuer willet lade sende Commissarierne til Landet, deß Leylighed at erfahre saa och nu ved Loug

och

och Domb kaber Sagen komme til offentlig Paahør, paa det Eders Kong. May. wores Høybohrne Printz, samt Danmarches Riges Raad, och alle andre upartiske og Ære elskende, kunde offentlig for Retten erfare, huem ret Skylde udi samme Lands och Slottes Offuergiffuelse till Suensken haffuer haft, huorfor jeg derom nødiss till at giøre denne Relation, och siden derhos vnderdanigste suare och giffue noiachtig Satisfaction paa denne Post, som Eders Kong. May. udi Steffningen naadigste paatrænger, saa haffuer det sig saaledis, at der di Suensche med diereß Flode ere komne fra Landet, dend 9 Juni om Morgenen haffuer di strax samme Morgen giort Landgang ved Nerse Wig, som ligger ved femb Mille fra Hammershuus Slott, och dend med ficht-ende Haand efter ringe Modstand erholdet, huorom jeg och samme Dag er bleffuen adiserit wed tuhinde mine Folch, som batterit Stranden paa dend Side af Landet, och siden widere fornummet af andre indkommende wisse Bud; huorpaa jeg da strax haffuer laffuit min Sag till at thage imod Anfald huer Time, efterdi Landgangen saa meget hastig war wunden, och derfor iche andet kunde mig indbilde, efterdi jeg, som var saa langt derfra och icke kunde wide, huor sterck Fienderne da vare udi Landet. Som jeg nu saaledis samme efterkommende Natt ofuerholdt særdelis goed Wacht och mig derpaa laffuet, begynder mine threisindstiuffige Soldater paa Slottet at mutinere. Om anden Morgen thillig, som war dend 10 Juni, lagde de deris Gewehr neder, ginge alle vdaf Slottet, (saa nær som de der stode paa Skiltuagt,) och icke wilde komme der ind igien, sigendis sig att uilde gaae til Suensken med mindre jeg med dennem for diereß Thienniste och resterinde Afregning, som sig vngefer paa en halff Aar kunde belobe, ville giere Richtighed och med rede Penge derfore dennem contentere, saa at endog jeg giorde mit allerbeste dem att lade offuerthalle ved atskiellige loulige och billige Motiuer til bedre Thanker, bydendis dennem Solff och Klede, som jeg haffde, war dog inted frugtbar hos dennem at erholde uden med rede och baare Penge, huortil jeg mig och strax maatte resolvere, och dennem dermed contentere. Imidlertid kom thuinde Suensche Skibbe, som Søen da alleuegne var fulde af, ret thett vnder Landett wed Slotted, giorde Miner med diereß Espning at ville ansalde Landet, till huilket at afdriffue Sandvigboerne begierede Succurs af mig, som dennem och, efterdi det war saa nær under Slottet, wed min Wachtmester bleff schicket, och Gewehret neder til Soldaterne med min Wogen ført, ansеende de icke vilde gaa op, och hindte det paa Slotted, menß ware mesten i samme liden Bye, huorpaa da Schibbene, der de sig loode see, strax lagde fra Landet igien.

Sam-

Samme Dag, som war den 10 Juni, fick jeg om Eftermiddagen Kundskab ved Christen Lauritzen, en Borger i Ronne, att Suenſken var uddragen af Landet igien om Aftenen tilforn till diereß Skibb:. Samme Mand begierede derhoß af mig Vndsettning af Folck og Stycker, huilcket dog mig icke var mueligt, efterdi jeg hafde icke Stycker uden faa, och deraf threi paa 8 Pund, de andre faa paa 6, 4, 3 och 2 Pund, till at holde Contrebattret med och forſuare Slotted: Aff Folck hafde jeg icke uden threiſindstiuffge Mand, (med dem ſom ſtuge wahre, och allerede bortlobben) efter att de haffde annamet dieres fulde Afregninh, till at forſuare ald den ſwitloſtige ſtore Plads och Circumferentz med, ſom Eders Kongl. May., ſom ſielf hafuer wehret paa Slotted, ſaauelſom andre Rigens Raad och goede Mend, ſom der hafuer weret, er fuld witterligt, giorde dog mit beſte, at faa allene Officerer andenſteds fra, dem dog iche kunde bliffue megtig, menß maatte hielpe mig med min eniſte Wachmeſter till Officerer ach diſſe threiſindstiuſge udi Krigen och deß Tilbehor werfarene och woffuede Haandwercksſuene och Bonderdrenge, ſom jeg kunde werbe paa Landet udi en Haſt, endog jeg thit och ofte udi loſlige Tid hafuer med ſtorſte Flid och Alwor anholdett hos Eders Kongl. May. ſielfuer, Rigens Hoffmeſter, Rigens Marſch och ſamptlige da tilſtede werrendis Rigens Raad udi Kiebenhafn, ſom ware alle de jeg neſt Gud vidſte och burde at ſoge Raad og Redning hoß, om alt det och indted vndertaget, ſom baade til Slottets och Landets Forſuar och Hielp behoffuedis, huorom jeg mig och till Eders Kong. May. och dem alle ſamptlig henſkyder, mens dog ingen Folck, ſom var det fornemmeſte, kunde erholde, dog jeg hafuer wel fornumet at Captein Erich Quitzo med ſit Compagnie derheden ſchulle werett commanderit, och haffuer ligget ganſke ferdig der til med Schibbe, Munition, Proviant og huis der tillhorde, ſom dog och uden Thuiſt for ſine wigtige Motiver bleſ tillbage, huoraf enhuer retſindig rettelig kand eragte, huad Middel jeg hafde at fecundere Landet med efter ſamme Mands Begiering, ſom och ſamme Tid lod mig ſee en Vdkaſtning af it Breff, och ſpurde ſig for, om jeg icke meente, mand beſt kunde for atſchiellige Wlocke at forekomme accordere ſaaledis med Suenſken, mens der jeg hannem tilſpurde, om nogen war, ſom ville accordere med Suenſken, hand da ved hoieſte Eed det benegtede, huorpaa jeg hannem da ſuarede, at de maatte vere ærelooſſe Schielmere, ſom ſaadant giorde eller hafde i Sinde, imedens de hafde vdi Haanden, formannede hannem derhoeß, hand ſkulde ſige de andre ſaadan min Mehning deromb, och bede dem nu holde ſig mandelig imod Fienderne, efterdi de ware wiget af Landet igien, och til des

yder-

ydermere Stadfestelse, skreff jeg Christian Machabeus och Officererne til med hannem, huilched Breff di maatte nu fremuise, saauel och siden samme Aften, som var den 10 Junj med min Wagtmester, huilket Breff dog icke af Christian Machabeus blef Menigheden forelest, det mig witterlig, at det dem kunde animere, som han vel burde, huorfor jeg og hafde befallet min Wachtmester, at hand saafremt mit Breff bleff icke Officererne och Menigheden forelest, hand da sielff muntlig schulde sige dem, saadan Accort at uere imod Kong. May. Diereß Fædreneland och Pligt saa och min Wilge, menß at schulle were til fortencht at holde dem mandelig, efterdi Fienden var vde af Landet, och di hafde endnu Stocker och Folck noch, med deris Genehr til Forsuarelse, huilcke mine Ord hand Officererne och Menigheden efter min Befaling foreholdt, som dog indted maatte formaa eller gielde, mens Officererne den 11 Juni med Fienden accorderet efter Accordens widere Indhold, som mit Wagtmester førde mig en Copie med tilbage af, den 12 Juni. Der jeg nu fornamb Accorden at uere slutted, och saaledis Landet ganget Suenſken til Haande, och de sig fra all Assistentz och Hielp til mig hafde fraschrefuet, schreff jeg paa nye samme Dag den 12 Juni til begge Capteiner offuer di vdschrefne Soldatter paa Landet, nafnlig Christian Machabeus och Anders Hansen, udi Mehning, efterdi jeg nu hafde erfaret, di med de andre Officerer at hafue accorderit saa whorlige med Suenſken, som di sielff i Fremtiden maatte suare thill for Hans May. saa wilde jeg endnu hafue dennem formanet, at di under Liff och Eriß Fortabelse dennem med dieres Compagnier efter min forige Ordre schulde indstille at forsuare Slotted. Skreff och en liden Sedel med min egen Haand, och lagde i samme Bref til Christian Machabeus, huorved jeg formente att winde Tiden, att jeg kunde fange de thuinde Compagnier vdskrefne Soldatter ind i Slotted, saa och diß imidlertid Kong. May. Flode maatte ankomme Landet til Vndsettning, som jeg var avserit om, at ligge gandske ferdig til at udlobe, huilchet Breff jeg hannem tilsende med min Arckelimesters Søn, mens det hafde lige saa liden Kraft, som mine forige atschielige baade Breffue och Ordres, sich alleniste en Skriffuelse fra hannem igien den Dag, førend Fienderne komme for Slotted, daterit den 15 Juni, huorudi han vndskylder sig: 1. For den giorde Accord med Suenſken at uerre tilnod, for ingen wilde sichte. 2. At ingen Soldatter wilde komme paa Slotted, hand ei heller sielff thorde giore imod Parol, at forsoie sig derind, och 3. begierede sit Guods vdaf Slotted, dersom det icke kunde komme igiennem Porten, som war fyldet, da offuer Muren, huor han sielff eller

haus

hans wisse Bud schulle møde wed Muren det at anname, eller dersom jeg det ikke wille, da maatte jeg lige saa gierne tage Liffuit aff hannem, huilken hans Begiering jeg huerchen kunde eller wille efterkomme, paa det Soldaterne icke dereffter schulle bliffue mistrøstige, mens bad hans Bud sige hannem komme ind och hielpe at forsuare Slotted och sit Guods som en erlig Mand, huilcket han dog icke vilde. Der kom och ind til mig efter Accorden med Suenschen var giort, Landsdommeren och min Ridefougit Knud Christensen. Landsdommeren holt ieg hans Forseelse for, och at hand endnu som en myndig Mand och Herritz Captein, ville stande bie, samble Folcket, och endnu afwerge Landgang, der som det och scheede noget nær ved Slotted, wille jeg selff personlig were hoß och stande dennem bie, huilchen hans Forseelse hand da med waade Øine angrede, och loffuede om Fiendernis Modstand att uilde giøre sit Beste, mens der hand var borte fick jeg att wide, Officererne och Menigheden haffde slutted tilforn, at schulle sambles om dend accorderede Contribution til Suenschen att giøre Ligning og Wdlegh, vngefer halfanden Miil fra Slotted, huor jeg da min Ridefouged hensende, dem at formane baade om Hielp paa Slotted och Imodstand ved Stranden, naar Fienden wilde anfalde, mens huad Suar de gaffue derpaa, vide de sielff best. Dißmidlertid, medens dette saaledis handledes, kom och Anders Hansen ind til mig paa Slotted, huor han och forbleff, och giorde alt det en goed Captein burde och kunde paa sin anbetroede Post, och kunde hand icke mehre end vngefehr 30 af sine Soldatter fange samblet, huilche dog hannem icke lenger vilde folge, end hen wed Slotted, huor de bleffue staaendis, i huad Formaning han och giorde til dennem, saa jeg haffde vel i Sinde med nogle aff mine Soldatter dem at lade indhente, medens der jeg betænchte mine egne Soldatters forige Forhold, huoraff allerede vare nogle bortløbne, strax effter de haffde faaet deriß richtige Affregning, thorde jeg mig icke tilfordriste, at de maasche icke tilligе med de andre schulde bliffue gandsche borte, maatte saa behielpe mig med saa mutinersche, uerfarne och mistrøstige Soldatter jeg haffde, huoraff enda nogle, medens Fienderne ware for Slotted, atter igien indrog i Skraae-Stoche, och løbe bort til Fienderne igiennem Stackehullet. De andre bleffue paa diereß Post, og giorde huiß de efter-otte Netters idelig Wacht och Affmattning giøre kunde, indtil Fienderne thredie Gang haffde Slotted vid en Thromslaer opeschet, da de lagde deriß Geuehr neder, och ingenlunde uuten med onde eller goede kunde bringes til Muren igien, sigh vndskyldendis med at ueere udmattede, for saa till Resistentz och uden Securs, huilched er

saaledis, huis passerit ehr, paa det korteste sattet. Menß nu til vnderdanigste Suar paa Eders Kong. Maj. Steffning, som allermeest formelder paa den ene Post, at jeg iche haffuer begiffuit mig vdaff Slottet til att uere hoß Landfolcket, och dem animerit, som mine Formænd, saa will jeg vnderdanigst formode Eders Kongl. Mayt. icke imputerer mig dett till nogen Feighed, som sielffuer er best beviist om mine Forhold vdi forige Suenſche Feide, der jeg thiente vnder Eders Kong. May. Liff-Regiment for en Capitein, fra Begyndelsen til Krigens Ende, att jeg mig udi Storm, Anfald, Scharmützel och Commanda altid som en erlig Soldat haffuer forholdet, huilched Naffn jeg hobes endnu med Æren i min Alderdomb at bære med mig i Graffuen, menß huis jeg derudi har giort, er 1) effterdi Eders Kong. May. egen Forlehnings-Breff vnder Kongelig Haand og Seigl bare och klare Bogstaffue, som mig lige saauell som andre Eders Kongl. May. Gouverneurer i alle Eders Kong. May. och Rigens andre Festninger tilholder at holde Hammershus, Eders Kong. May. och Riget i en thryeg och fast Slodsloug, som en erlig Adelsmand eigner och wel anstoed, och jeg med Æren forsuare wille, huilched eniste jeg formehnet noch at uere mig til Forsuar, at jeg mig iche vdbegaff aff Festningen paa Landet med dend Tilstand, som før er melt, da paa Landet war, dersom jeg ingen anden wichtige Motiver hassde hafft, dog til Offuerflod och widere Erklering ehr det 2) iche en Gouverneur tillatt vden Eders Kong. May. expresse Forloff, (som jeg derom mange kunde fremuise, om det iche ellers war weltkundig noch,) att drage fra sin Festning, end udi Fredstid, huormeget mindre mig udi Feides Tid, saa langt fra Slotted, der Fienderne vare saa nær. 3) Naar Eders Kongl. May. forloffuer en Gouverneur at uddrage af sin betroede Festning, udgaae tillige Befalling till en anden Adelsmand, eller udi ringeste welbetroede och bekiendte Officerer udi samme Slotzlong igien at inddrage, huilchen her icke war tilstede endog jeg vel tilforne paa tilbørlige Steder har anholdt om saadan en Person, som udi min Fraverelse jeg entten Slottets eller Landetz Forsuar kunde fortroe, och derfore formoden erachted der stelff att forbliffue, epterdi det som mest Magt paakaa, och mig strengeligst var befallet, mig meest burde at haffue i Agt, och lydachtigst efterkomme. For det 4) sich jeg icke af Fiendernes Ansang at wide, før Landgang var wundet, saauelsom de fleste udi Landet iche heller, effterdi det i største Il och uden synderlig Modstand scheede, och derhoß var jeg paa den eene Ende aff Landet, och Fienderne hassde wundet Landgang paa den anden Ende ved semb Mile derfra, och da mig vdaff Festnin-

gen

gen at begiffue, kunde weret stoer Thuifft, om jeg kundet kommet derind igien, epterſom Landet var fuld aff Heſte, och Fienderne ſaaſnart ſig dem kundet bemegtiget, och giort Dragoner deraf, och mig paa Weien opſnappet, ſaa Feſtningen da haffde veret vden Commando, och endda wuiiſſe, om Officerer og Menigheden paa Landet haffde willet fichte for min Neruerelſe Schyld, efterſom ſaadant aff diereß giorde Gierningh er at domme, jeg och iche heller kunde thencke andet, end Meenigheden var gandſche ſlagen och forſaget, efterdi Landgang var wunden, meget mindre kunde wide, med huad Mengde Fienden war paa Landet, om mand dennem kunde haffue vdjaget igien, til med ſaa haffde jeg ſat en Major paa Landet offuer alle Officerer og Folcket, til huilcken jeg i de Maader ſleg min Lid, ſaaſom jeg ſielff haffde perſonlig tilſtede wehret, ſaa at diß ferre Fienderne haffde wehret, och diß flere Landfolchet, diß lettere haffde Fiendirne weret at nederlegge. 5) Suebede Suenſche Schibbe udi Soen, och ſærdelis ved Slotted nogle, huilche derſom di haffde giort Landgang, ſom det lod ſig anſee, med di thuinde for omvorte, och de ſiden haffde lagt ſig imellem Slotted och mig, naar jeg hafde weret vde med Almuen paa dend anden Side aff Landet, ved femb Mille fra Slotted, och mig haffde bleffuet berennet Tilgang til Slotted, og ſærdelis kommet imellem Fienderne baade for och bag til, ved jeg icke, om det kunde bleffuet forſuarligt for migh vden ſær Ordre, naar det haffde bleffuen paatalt. 6) Haffde jo alle mine Soldatter rebellerit, der de hørde Suenſchen Landgang haffde wundet, ware aff Slotted vdgangen, och iche vilde der ind, før jeg dennem, ſom før er meldet, med rede Penge maatte contentere, och enda dieres Gewehr nederſchicke til Sanduigh, ſom de da vare, hvad nu Slottet ſig paa dennem kunde hafft at forlade, om de aff Suenſchen, ſom med dieres Schibbe ſig der lod ſee, haffde udi min Fraverelſe bleffuet angrebet, kiendes beſt aff det, at der paa atſchiellige Thider nogle dereffter forlob, ſomme til Fienderne, och ſomme andenſteds hen, och paa det ſiſte alle paa nye rebellerede, ſaa huerchen min egen Neruerelſe, dieris paa nye afflagde Eed til mig, der Fienden war i Anthoget til Slotted, det gvode eller onde kunde dem fra dieres foretagende Rebellion affwende, meget ſnarere wildet det ſcheet, derſom de ſig wed min Frawerelſe med gvode Raad och det kundet vndſkylde. 7) Wil jeg det paa det vnderdanigſte til Eders Kongl. Maj. ſielff, ſom en meget gammel fornehm och forfahren Soldat, ſaauel ſom til alle andre forſtandige Menſcher were ſig Soldatter eller iche haffue hedenſtillet, om det ehr eller achteß for nogen forſtandig eller lovglig Soldatter-Stycke eller Brug, at en Gouverneur, ſom

en Slodtzloug till throuer Hende befallet er, bor eller schall vdgaae semb Miille af sin anfortroede Plads, naar han er omringet med Fienden, som jeg da var, og endaa hans indhaffuende Soldatter udi Krigen och deß Tilbehor werfarene, mutinersche, icke med duglig Officerer forseet, och med saadanne mange flere Incommoditeter, som derinde befandtes, belatt, da laudkundig ehr, at thiidt naar saadant aff en Gouverneur er scheed, Festningen haffuer standet udi Faren, eller och bleffuen gandsche thabt, wformodelig Gouverneuren komme somme Tid derved om sin Welfert, somme Tid om sit Liff, ja vel baade om Wren, Liff og Welfert tillige, huorom nochsomme Exempler ere bekiente at nere forgangen, endoch udi wores Thider vdi Thydschland, Suerige och mangesteds. Huad ellers mine Formend angaaer, da er derom indted lougligt beuist, det mig witterligt, och om end war, som neppelig schall, saa wed jeg inted aff dier:s Forlehningsbreff, med giffuen Instrux, Forstand i Krigsbrug, Landsens eller Slottens Beskaffenhed och Tilstand paa di Tider, Fienderneß macht og Anfald; derimod woreß Succurs till Land och Wand, med huad saadant Slags paa hundrede Manner kand variere fra dette passerede Tilfald, och mig ingen Regel eller Exempel derfor kand statuere, huad mine Formend har giort, menß enhuer at suare till sine Gierninger. Forhobeß och vnderdanigst at bliffue forschonnet for huiß Beviß aff mig naadigst begiereß, at det mine Formend aff eders Kon. Mai. høylofflig Forfædre, saauel aff Eders Kon. Mai. sielff er bleffuen tillatt at forbliffue paa Hußet, naar nogen Fiende der paa Landet ankom, epterdi Loug och Rett dend som sichtes ikke dertill forpligter, Eders Kon. Mai. Forlehningsbreff mig och er Ordre nogh med forberorte 7 Motiuer, at jeg mehre Festningen end Landet udi saadan Tilfald war forpligt, ald dend stund mig ingen anden Instrux er tilhendekommen, huor wed Slotted at forlade, och paa Landet først at sichte, vdi saadan Tilstand, som da war, mig er befallet; som andre Lenßmend der ere gangne vdaff Festningen i denne Tid, och giort Fienderne Affbreck, haffuer bekommet, och dog Slotted ved goede høye och laffue Officerer sampt goede Knegte haffuer weret forseet vdi diereß Frawerelse, som ingenlunde her var. Wel haffuer jeg aff den gamble Suensche Feides Beskriffuelse forstandet, at paa Landet og Slotted dend gang som da war de Luibsche paasat. war en Gouvernør henlagt ved 500 guode Landsknechte, huor med hand samme Thider secunderit, epterfom behouffgiordeß, och dog lod Slotted med Resten aff Officerer och Soldatter vel besette, medens her var paa disse Thider lidet til Slotted och slet indted til Landet, enten Rytter eller Foedfolch som di

andre

andre Rigens Øer, som ware meget mindre end Boringholmb, nu hassde sig til at forsvare, som och war høieste Aarsag till, at det saa lideligt offuergich. Efftet saadan Beschaffenhed formoder jeg udi alle Maader for 'min Person at hassue giort det, som en ehrlig Mand vdi sit forthroede Kald och Bestilling pligtig och schyldig war efter mit Forlehningsbreff, Tidsens Tilstand, och all goed Soldater Maneer och Brügh, och derfore bør fri at kiendes, och paa det vnderdanigste forseer mig til, hereffter som tilforn at hassue och holde en naadig Herre och Konge, som samme hans Forset det i sig sielff indholdte och formeldte.

Derneſt bleff fremlagt, Jacob Jørgensen, Lauritz Nisen, Gregers Andersen, Lorentz Andersen, Jens Schroders och Christen Schottes vnderschreffne och beseglet schrifftlig Winde sub Dato. Kisbenhaffn den 21 Julli 1645 lydendis: At der mand om Aftenen den 9 Junj sich at wide, at Suendschen hassde giort Landgang ved Nexse, och Slotzherren hassde weret hos Soldatterne om Natten, da om Morgenen derneſt effter, effterat Slotzherren war gaaet fra dennem, mutinerede strax alle Soldatter paa Slotted vden di der stoed Schieltuagt, och hengdte dieres Gewehr inden Porten, gick saa ud och lod Slotzherren sige, di vilde iche gaa der ind igien før de sich dieres Affregning. Hand lod dem sige ved Wagtmesteren och Archelimesteren, vilde de ichon gaae ind i Festningen, hand schulle strax betalle dennem, mens de meste ginge bort, till Sanduig och Alling, som Slotzherren maatte hassue sine Thiennere ned med Penge. Der di nu saaledis var borte, och Festningen stoed ledigh, kom nogle Schibbe af Suendschens Synden fra seiglendis thett vnder Landett, och hassde dieres Espningen vdsatt medfølgendis, och løb Norden omkring Landet, och war ingen Mandschab udi Allinge och Sanduig hiemme at giøre Modstand, mens war hos Landschabens Forsamblingh, saa sende Slotzherren Wagtmesteren ned med Soldatternis Musquetter, effterſom die iche vilde hinte dennem, at Wagtmesteren kunde formane dennem, at di vilde giøre Modstand, om samme Schibbe wilde hassue giort Landgangh. Der nu Schibbene løb borte, fuldte Soldatterne med Slotzherrens Thienner til Kroen neden for Slotted, som dennem dieres Affregning skulde betallis, mens de giorde dennem enda mehre opstutzige, sagde de vilde gaa ud til Landfolchet i Landet, och dersom de bleffue Suenſche, wilde de bliffue med, och gich saa i deris Forsambling och Beraad med deris Geuehr af Weyen, och it Musquetschud fra Kroen lod di dennem offuertalle och komme tilbage igien till Kroen, mens imidlertid brugte di dennem med Schyden och anden Opstutzighed det meſte

ste de kunde. Saa bleff dem deris Affregning berald i Kroen, der di dend haffde faaet, war det siste saa gott som det første, och ingen vden wed en 6 eller 7 wille til Festningen, mens løb atter bort igien, som Slotzherren ved hans Berider lod efterfølge dennem paa en Hest, och vngefehr en Miil fra Slotted anthreffed hand ved en Snees och baade med Locken och med anden Formanelse sich dem med sig tilbage til Slotted, och siden noget derefter kom di andre ochsaa wndertagendis thuende, som bleff slet borte, mand sagde at de haffde giffuet dennem ud paa Suenschens Schibbe. Der nu siden Beleigringen scheede for Slotted, holdte Soldatterne dennem vel och sichtede indtil en Suensch Thromslaer kom for Slotted, och holtes Stilstand, at Slotzherren ved hans Thienere kunde fornehme hans Werff. Mens der Budet igien indkomb, haffde Soldatterne alt hengt dires Geuehr fra dennem, sagde di vilde och kunde nu inted mere fechte, efftersom di haffde faaet Widenschab, at Suenschen haffde faaet fire halffue Cartouwer mehre i Land, och kunde de indted staar imod, naar Preſs bleff schutt, efftersom Fienden war mange, och di ichon faa. Dersom Slotzherren iche wille accordere, will de kaste deris Geuehr offuer Muren, och begiere Quarter, och nogle aff dennem haffde thaget it Schraaestycke ud, och begiffuet dem derud aff Festningen, hworoffuer Slotzherren siden maatte accordere, som det i sig saaledis indholdte og medførte.

Derhos fremlagde Jacob Matzen Byefouged med 5 Mend i Sanduig deris Vindisbiurd, under deris Zigneter den 11 Decbr. 1645 vdgiffuet, vdi sin Mehning formellendis, at dend Tid der Suenschens Flode laa for Nexøe, som war den 9 och 10 Junj, och deris Landschab der var sancket, da kom 8 Schibbe der for Sanduig, som ligger der vnder Slotted, och ginge nær vdi Wigen, och det eene haffde sin Esbing efter sig, kryset och laddet tilmed, och førde Suensche Thegen och Flagge. Befrygtendis, at de wille kaste Folck i Land, da efterdi deris beste munterit Folch och dend største Deel var vnder Fienden for Nexøe, gaffue de strax deris Slotzherre det tilkiende, huor hand da strax lod sit Folck og sine Soldatter nederschicke til Vndsettning at giøre, mens efter samme Schibbenes Bruanering, der di fornamb Modstand, thog di deris Marß ad Siøen, som det saaledis vdi Mening indholdte.

Noch vdi Retten indlagdes Capitein Anders Hansens, Morten Lauritzen Wagtmester, Henrich Mein, Jacob Jurgensen och Peder Nielsen deris vnderschreffne Kundschab Ord fra Ord meldendis, som følger: Bekiender wi vnderschreffne, at som Fienden kom den 16 Juni for Slotted, haf-

de

de dog tilforn bedet Slotted op, holdt de saae Soldatter der var inde dennem ret uel, och fichted indtil om anden Dags Middag, begaff dem saa ned aff Wolden formedelst deris Støcher och Schibbene och aff deris Batterie stancherit saa sterck, at mand huerken kunde thuinge Bøsseschotterne eller Soldatterne der op, Archelimesteren war och om Aftenen tilforn schut igiennem Laaret, saa bleff Soldatterne saa mistrøstigh den Tid de saae Fienden var saa sterck i Land och war oß vnder Muren, och wi derinde ware saa suage, at en Part thog it Schraastycke vdaff Runddelen ved Ørenladen och ginge derud, en Part kaste deris Geuehr, och vilde kort ud iche fichte, i huad de vilde giøre ved dem. De sagde de haffde otte Nætter weret paa Muren, och saa ingen Vndsettning aff Landet, och de vare for suage at indten ståa Fienden imod, om Preß bleff schudt, eller om de med Storm faldt an. Slotzherren formanet dem baade med goede och Thrusel, at de icke ville forlade hannem, som de om Aftenen tilforn haffde foret hannem, at de endnu wilde fichte mandelig, mens de forstack dem huor de kunde, saa huerchen han sielff heller nogen kunde bringe dem til Muren, mens kaste deris Geuehr plat ned paa Gaarden, som det saaledes udi Ordene indholdte. Och Henrich Mein och Captein Anders Hansen for Retten wid deris Fed erholdt, sligt at uere passerit, at Soldatterne nedlagde deris Geuehr, och willet kaste det offuer Muren, saauelsom flere var tilstede, som var offuerbødig ochsaa at ville giøre deris Eed derpaa. Derhos fremlagde hand huis Krigs-Articheler hand derpaa Landet haffde ladet vdgaa, bestaaendis udi 42 Puncter, samt Ordre Haßlebye tilschreffuit, anlangende Druckenschabs Affschaffelse, och att alle Mandspersoner schulle møde huer Affren paa deris Strand i fulde Geuehr, och der at bliffue offuer om Natten med langt mehre samme Ordre indholdte med Wachtens Opsicht och anden Omstændighed, huorledis imod Fiendens Ankomst schulle paa Landet forholdis, foruden atschiellige forige giffune Ordere, vnder Dato dend 2 Aprillis 1644, huilchen Ordre och iche allene for Hassle Borgere er lest, medens och alle Officerer er kundgiort och sig dereffter at rette befallet. Herforuden fremlagde Holger Rosenkrantz endnu anden Ordre paa Boringholmb giort, som Officererne her for Retten iche heller fraginge, som er: Om Bauffnernis Oprettelse, Wedligeholdelse och huad der tilhørte, om Translamenter runt omkring Landet, huor fornøden giordes, som och bleff forferdiget, med huis dertil horde: Item Ryttere ved alle Sogne-Vagter och mange, efftersom Sognerne vare store til, noch iblant Bønderne, som huer formuffuendis schulle haffue en goed Bøsse, 80 Kugeler och 3 Pund Krud med en Patronthasche, och de fattige en

Mor-

Morgenſtierne och en langſchafftet Øxe, med Ordre derhos til Capteinerne, att huem det icke haffde, de da maatte pante dem derfor, och kiøbe och forſchaffe dem det: Saa och di gamble Mend ſchulde vere Pioners, och huer at haffue en langſchafftet Øxe och en Spade, om behouffgiordes, dem at forgraffue. Item Bønderne befallet at gaae til Kierchen med deris Geuehr at de altid kunde were i Beredſchab. Item huer Mand at ſøge Allarmplatzen til Heſt, och Fendrichen først at møde, och dereffter alle Mand, efterſom det faſt war eniſte Gaarde, ſaa at forfølge Schibbene, huor de henſeiglet. Item om Wachtmeſter ved huer Wagt, ſom dertil ſchulle haffue Opſiun, med ellers mehre, ſom ſamme Ordinantze indeholdte.

Derhos och fremlagde forn. Holger Roſenkrands en Fortegnelſe vnder hans egen Haand, huis hand haffde ladet giøre paa Hammerßhus, ſom icke haffde weret giort for hannem, efterſom ſtunttes fornøden at were, ſom efterfølger: 1. En Homaye for Porten for Entreprise och Petard. 2. Stormbielcker offuer alt, huor fornøden giordes. 3. Muren fra Hundetaarnet indtil Reffuetaarnit forhøiet med Thøre och Stormbielcher. 4. Fra Reffuetaarnit til det Blommetaarn haffde hand ladet giøre 2 Batterier aff nytt, ſom icke der haffuer weret tilforn. Derhos haffde hand ladet Muren forhøie med Thørff, efterſom hun der war laffuest, och lagt Stormbielcker och Fryſiſche Ryter derpaa; och den Runddeel derhoß ochſaa ladet forhøie, och med Stormpeller och Pallezatter forbedre. 5. Haffuer hand ladet giøre it Bymenwerch fra Reffuethaarnit til det Blommethaarn, och huor behouffgiordes, ladet ſitte Stormpaaler och Palliſatter, och Runddelen derudi ladet reparere, ſaa och at hand haffde forſeet Slotted med huis hannem vedkom, ſom war foruden Munition, Stocker och Geuehr, ſom war hans eget, och hand der miſte med Meel, Rug och Malt, Homble, Kiød, Smør, Salt, Fleſch, Weed til Ildebrand, 3 ſchiønne ſtore Handquerne at maalle med ſaauit fornøden var, item Offuerflød af ſtore Egeknube, ſom 8, 10 eller 12 Mand haffde noch at løffte, til at ſtoppe Breche med, ſaauel ſom Heſtemødningen ladet derfor foruare paa 2 Aars Tid, efterdi der var icke Jord i Slotted at fylde med eller man ſig paa anden Maneer kunde forbyge, fordi Slotted ligger paa en haard Klippe. Item offuerflødig Jern och nogle Leſter Steenkoell til fornøden Brug foruden meget andet, ſom her war for wiitløfftigt at opregne, ſom det ſaaledis vnder hans egen Haand formeldte.

Derneſt indlagdes i Retten Majoren Chriſtian Maccabei och Capitein Juſt Nicolai med egne Hender vnderſchreffne thuende Forplichter vnder

Da-

Dato dend 24 April 1644, lydendis: Att de hafde bekommet Slodsherrens Holger Rosenkrantzes Schriffuelse, huorudi hand commanderer dennem, at dersom, Gud forbiude, Fienderne bliffue Landet saaledis megtig, at dennem icke kunde gjøres Modstand, da de at thage til sig de fleste Soldatter de kunde bringe til Weie, och reterere dennem til Festningen, dend at defendere och forsuare, som mueligt var, huor effter de dennem ochsaa vilde rette udi alle Maader, som det sig burde, som samme dieres Forplichter huer for sig det saaledis formelte. Og fremstod for Retten Anders Hansen Captein saavelsom de andre Officerer och bekiende at haffue bekommet lige saadan Ordre, herhoß fremlagdes en Slotzherrenß Schriffuelse till Captein Anders Hansen sub Dato den 25 Aug. 1644, som dend 3 Sept. nest exter paa Munsterplatzen for Soldatterne ved Clemends Kierche findes lest och paaschreffuet til Mehning: Att Slodsherren Holger Rosenkrands byder hannem at befalle sine Soldatter saa mange, som var vnder hans Compagnie, at de schulle mode paa dend Strand, som nogen sientlig Anfald scheede, och Fendrichen først at mode paa Allarmpladzen, och Soldatterne siden strax vden nogen Forsommelse at soge Fahnen med dieres fulde Geuehr, som de burde at giøre, saa frembt de icke effter Krigs-Artichlerne wille straffes. Noch bleff fremlagt en Copie aff Slotzherrens Schriffuelse til Anders Bilde Rigens Marsch vnder Dato den 24 Nou. 1644. udi Mehningen formeldendis: Efftersom wores itzige Tilstand seer gandsche besuerlig vd, och dersom Gud allermegtigste icke will forlehne oß Fred till Sommer, och Fienderne kommer i Sisen med hans Skibbe, schall hand wel vden Thuissl vilde ansichte dette Land, saa giffuer han hannem tilkiende, at ingen Soldatter var forordnit der paa Landet, som paa andre Hans May. Oer, og Rigens Marsch wel wiste, huad Bondernis Fichteri war anlangendis, naar det schulde gielde, thilmed war icke heller mehre forordnet paa Festningen med 60 Mand, och dend ikke ringere kunde besættes end med 200 Mand, som hand sielff kunde erfare war noget ringe, thi hand wiste sielff, naar Beleigring war, med ringe Folch bleffue de snart vdmattede, huorfor hand sielff altingest wille betenche, formidelst Festningen war wiit begreben, huorfor Rigens Marsch dend Fornedenhed wille betenche, thi it Land och en Festning foruden Folck vnde intet, och haffde det giffuet sig tilkiende, at mand ofte haffde mist det mehre for det mindre, thi hand kunde icke wehre wiß paa at kunde bekommet der ind paa Festningen 10 Mand vdaff Landfolchene, thi dersom Fienderne bleff Landet megtig, och kunde ochsaa lettelig giøres Anfald, huor Laxand var, att derfore maatte forordnis til Landsens Defention it Compagnie

til Foeds med hassuende Krud og Kugler til dennem, thi der paa Landet kunde hand inted miste, som det udi Mehningen indholdte, och Rigens Marsch war gestendig samme Missiue at hassue bekommet.

Derhoß fremlagt Rigens Marsches Schrissuelse og Suar til forn. Holger Rosenkrantz, lydendis: Kiere Holger Rosenkrands, kiere Broder och synderlig goede Ven, giffuer jeg dig hermed gandsche wenligen tilkiende, at jeg hassuer bekommet din Schrissuelse, huorudi du begierer jeg schulde offuersende til Boringholm it Compagnie Foedfolch med fornsdentlige Munition til Landsens Desention. Da essterdi Folchen nu iche herfra kan misses, ey heller wed Midel herfra did at kunde forschasse, bad jeg gierne du ubesuerget det hoß Hans Kon. Mai. vilde soge, att det til Schibs fra Selland kunde hensendiß, dersom jeg war saa nær och iche her med Fiendens Indfald udi Jydland forhindred, schal jeg gierne fordre din billig Begiering, thi essterdi Slotted iche er udi Fortificationen saa sterch, som det well burde, wil deny dis sterckere med Folch besettes, som det saaledis formelte, och er dat. Medelfar d. 22 Dec. 1644.

Jligemaade fremlagdes en Copie aff en Schrissuelse, som Slodtzherren Rigens Hoffmester tilschressuit hasde, vdi sin Mening saaledis formeldende, at dersom der iche blev Fred til Sommer, mens Suenschen kom for Alssuor i Sisen med sine Skibbe, war det at befrychte, de iche vare megtig der at forsuare Landet, med mindre at der maatte forordnis it Compagnie geuorbene Folch, thi alle Mennischer viste, huad det var at forsuare it Land med Bonder, naar der iche settes andre iblant. I Festningen wiste Hoffmesteren var ichun 60 Soldatter, som dog var inted, essterdi den var wiit begreben, at der maatte forordnis huiß der burde at uere, thi Festning och Land vden Folch var ondt at forsuare, naar det gieldte, och det war wist noch, at de strebet esster dette Land, och war Slotzherren sagt af dem, der var i Flode med dem, det var diereß fulde Forset, de vildet grebet Landet an, hasde en Lybscher iche sagt dem aff Hans Mai. Schibbe, och samme Schib talde de med en threi wgsoes herfra, thi huor Løland var, da var got at giore mangesteds Landgang, vden Gud og Folchen kunde forhindre det; bleff hand det megtig schulde hand wel besette det saa at det schulde nere seent noch at saae igien, som Mehningen saaledis formeldte, och Rigens Hoffmester och samme Missiue at hassue bekommet fra Holger Rosenkrantz gestendig var, och fremlagdes thrende Rigens Hoffmesters Bressue, det forste vnder Dato den 26 Mai 1644, lydendis til Mehning: Jeg sender hannem thuende Stocker med deß Tilbehor, saa och noget Krud. Anlangendis at sende Soldatter herfra til Boringholmb, hassuer

uer jeg allerede tilfarn ſchreffuen Aarſagen, huerfor det ey-er ſcheed, mend det er beſt at hand giør ſit beſte at antage wed 60 Mand, huor hand dem beſt kand offuerkomme, att de imidler denne thrabele Tid bliffuer holdene for geuerlene Knegte, naar de ere goede derfore, och kand preſtere det en Soldatt bør at preſtere. Landet kommer dog til at vnderholde dennem, ſom kand falde en ſeie Ting til huer Perſon. Den anden vnder Dato 28 Mai 1644 mellendis: Jeg tilſchicker hannem en Perſon ved Naffn Mortin Lauritzen, ſom kand baade commandere det Folch hand nu werber, nemblig de 60 Mand, ſaa och tillige ſom en Wagtmeſter. Hans Wagtmeſters Beſolding ſchall hannem bliffue forbedret, dog ſchall hand bliffue Leutenantz Thittel; jeg hobes at hand ſchall giøre goed Tieneſte, och at Monſ. Roſenkrantz ſchall med hannem vel haffue forſeet, hand er baade flittig, eedrue och forſtaaer ſin Dount. Den tredie och ſiſte vnder Dato 18 Martz 1644, udi ſin Mehning formeldendis: Jeg tilſchicker Monſ. Roſenkrands nogen Munition, Soldatter kand ey miſtes herfra, thi her er neppe ſaa mange, ſom man de andre Pletzer, huilche dagligen attaqueris, kand bliffue vel beſeet med, wi haffner nogle Werber, ſom ehre udi diereß fulde Werbing, och bliffuer neſt Guds Hielp ſnart ferdige med ſamme Werbinge, ſaa wille wi herfra gierne vndſette alle de Pletzer, ſom haffuer det forneden. Fienden ſchal vel med Guds Hielp bliffue holden ſaa warm, att hand ſchall ſaa andet at thage ware, end at ſpaſere meget till Herus. Jeg haffuer nu en ſmuch Karl ved Haanden, ſom ſchall kommie op til hannem, och vere hans Wagtmeſter. Som ſamme trende Miſſiuer i diereß Mehning det ſaaledis indholdte. Och der foruden berobte Holger Roſenkrantz ſig paa di andre Rigens Raad, ſom dend Tid var ordineret altid at nere hoß hans Mai. i Kiøbenhaffn tilſtede, huilche for Retten och war geſtendig, at Holger Roſenkrantz om Hielp och Vndſettning haffde ſchreffuet och giort Anfordering i Thide. Ydermere fremlagdes Holger Roſenkrantzes Ordre til mehnige Landſchab, anlangendis med ſtigtig Wacht och dends Beſøgelſe idelig om Natten, ſampt dends Brøſtfeldighed for Officerer enten i Kiøbſtederne eller paa Landet at thilkiende giffue, at uden Naade kunde ſtraffes, och de ſom indten paa Landsbygden eller i Kiøbſtederne vare til Heſt eller Foeds commenderit at marchere, och naar Officererne befallet, och iche da fultte, naar paagieldte at imodgaa Fienden, ſchulle ſtraffes paa Liffuet efter Krigs-Artichlerne, och huem ſom iche holdte ſit Vnder-Gewehr ſaaſom var paabudet, eller och ſom holte ſit Krud och Lod, ſom och war befallet, ſchulle Officererne lade frapante ham ſaa meget at kiøbe det til hannem, och de ſom iche holt

diereß Bøsse wed lige. Huer Herreß och Byens Capteiner och Officerer schulle och vnder høieste Straff were til fortencht at møde med vnderhaffuende och befallede Folck imod Fienderne, naar di komb och nogensteds saaes for Landet, med widere samme Ordre i sig sielff vnder Dato 18 April 1645. indholdte och formelte. Derneſt fremlagdes en Copie aff it Breff, som Holger Rosenkrantz beretted, Christen Lauritzen i Rønne haffde hannem leffuerit, som Boringholmbs Officerer tilschreff den Suenſche General af Nexe den 10 Juni 1645, lydendis Ord fra Ord som efterfølger: Welborne Herr Rigens Tygmester och General, Gud fom allermegtigſte schaffe sit Naffn Ære och alle christelige Rigers och Stenders Fred och Welferdt. Paa Eders Excelentzes gunſtige Adtuarsel giffues til thieniſtvilige Gienſuar, att endeel af oß haffuer bekommet Landsherrenß Reſolution och Befehl tilbage, at vnder den høie Øffrigheds høieſte Vnaade och Straff maatte och schulde iche anderledis offuergiffue och afstaa woreß naadigſte Herres dette Land, end wi wel forſuare wille och schulle, saa wi som Vnderofficere ere och ellers Landfolchet ere nu i det bedrøffueligſte vdſatte. Och vanseet Landfolchet er meget øde och forarmet formedelſt forrige Schatter, Mitzwexte och andet deſſe forgangene Aaringer, saa at Øffrigheden ingen Penge medens andet atschielligt, som fattige Folck kunde afsted komme, i Schatterne maatte annamme, och at ni iche wille eller schulle finde Eders Excelentz saaledis opsedtzige, och wi gunſteligen maatte fange billigen Naade och Thingenning, med huis wi och Landfolchet kunde afsted komme schulle wi med størſte Windschibelighed tilholde Almuen at bringe til Weie efter yderſte Maade, wi schulle herom auiſſeret Eders Excelentz førend sit Bud kom, medenß woreß Bud gelangede iche førend ret nu tilbage till oß igien, formoder og beder Eders Excelentz Faueur och Gunſt fremdelis, och dette woreß ringe Schriffuelſe iche til nogen Vgunſt maatte worde optaget, med Guds naadigſte Beſchermelſes Befalling. Nexøe den 10 Junii 1645. Herhoß fremlagde Holger Roſenkrantz en Copie aff hans Befalling til Majoren Christian Machabeus och de andre Officerer, ſom hand med Tholder Christen Lauritzen haffde dem igien tilſchreffuet, lydendis i Mehningen: Efftersom hand forfaret, att en General paa den Suenſche Flode haffde tilſchreffuet och begieret Contribution aff Landfolckene, saa byde och befallede hand dennem paa Kon. Maj. Wegne, at de aldeles inted ſchulle eller maatte contribuere til hannem, eller giffue dem nogen Brandſchat, menß neſt Guds naadige Hielp giøre dem Modſtand och Affbreech med Krud och Lod ſom muligt war: Holger Roſenkrantz haffde det Haab, at de wel inden ſtachet Tid

ſchulde

ſchulde faa andet at wide, end at befatte dem med Landet, thilmed saa vahre de jo nogle thuſinde geuehret Folch sterck, at mand vel kunde fremdelis forbyde dem Landgang, och at de ſchulle forfølge Schibene, huor de hendrog med Folchen; hand wille med nogle hundred Mand komme dem til Hielp, at dem wel ſchulde bliffue Landgang forbuden, dog kunde hand iche strax komme derfra formedelſt de Suenſche Schibe der satte vnder Slotted, och ellers de mange, ſom ſeiglet der digt hoß, saa wel ſiuntes der giordes och Tilſiun fornoden; att de ichun fulte dend Ordre, ſom dem baade ſchrifftlig och mundtlig var giffuen, och derſom Fienden widere giorde Landgang och bleff dem for megtig, da ſchulle Chriſtian Machabeus och Anders Hanſen med dieres Compagnier Soldatere strax forføie dem op till Slotten; det var en gruelig Forſeelſe aff Rexeboer, ath Fienderne formedelſt diereß Forſommelſe giorde Landgang, mens huorledes det dennem bleff betaldt, haffuer jeg erfaret. Juſt Captein anlangendis, ſchal J for ingen Deel lade komme till dem igien, menß ſchall bliffue paa Landet hoeß Eder; med widere det formelte, dateret den 10 Junii 1645. Och for Retten wedſtoed Majoren Chriſtian Machabeus at haffue faaet ſamme Schriffuelſe. Berettede och Holger Roſenkrantz, at hand ſamme Dag om Natten haffde tilſchreffuet Officererne wed hans Wagtmeſter udi ſamme Mehning, at de ſchulle giore Modſtand, och at hand haffde wiſſe Tidende, at Hans Mais. Schibbe strax ankom vnder Landet med en Sex Hundrede Mand till Landſens Defention, huilched Breff hand erfarede det ikke maatte leſſes for Menigheden, ſom wel burde, att det kundet verret Landfolchet til Beſterchelſe, och bekiende Chriſtian Machabeus for Retten, at hand ſamme Breff haffde bekommet. Endnu fremlagdis Captein Stuert Gagges Schriffuelſe til mehninge Stender paa Boringholm aff Suenſchens General-Schib de threi Loffuer den 10 Juni 1645 vdgiffuet, ſom epter Officererniis egen Bekiendelſe for Landſchabet paa Boringholmb offentlig var bleffuen leſt, lydendis Ord fra Ord ſom effterfølger: Kiere Brødre och goede Wehner, ſampt mehninge Stender her paa Boringholmb, det lader ſig paa dend høybemelte Kongelig Suenſche Flode anſee, att J forſambler eder paa nye igien, att ville giore Modſtand, huilched kommer General-Admiralen gandſche vnderligt fore offuer eders daarlige Forſet, thi det maa J endeligen forſichre eder till, att eders Magt er indted beneent imod den megtige Flode och dieres Krigsmagt, huorfore kiere Brødre och gnode Wehner ſamptligen, at J betencher eder, och raader jeg, at J affſtaar ſaadan eders Intent maaſcher, ſom J haffuer i Werck, thi her er Raade for Haanden, derſom J nu ſtilffuer wilde. Huad J giore,

saa

berencher eder och eders Hustruer och Børn, Huß och Hiem och Fomme, thi det siger jeg eder, neder och forsaarsager I dend goede Her General-Admiral at bruge sin Magt, da will det wisseligen gaa offuer eders Liff och Gods, och maaschee huiß Husse och Hiem her sydes paa Horingholmb bliffuer med Ild ansteeken. Dette lader jeg eder saa wenligen wide efter dend goede Herres Wilge, som jeg och hassuer bedet hannem ønsb, at mig maatte beuilges at skriffue eder till, thi den goede Herre will wehre vndskyldt, at hand jo eder i Gaar alle sampetlige nochsom eder herom tilschreffuit hassuer, at I nu straxen erklerer eder paa det hand i Gaat lod eder wenligen wide och sender nogen gott Folch her ud, som kunde med hans Excelentz accordere. Vdi lige Maader will jeg lade dig wide, Just Nicholai, at du nu strax vfortssuit stiller dig ind igien epter din Loffte och Tilsagn du giorde i Gaar, saa frembt det icke ass dig efterkommeß, da bliffuer du wisseligen straffet derfor, derpaa maa du lide. Hermed eder Gud befallendis, paa det General-Schib de 3 Loffuer, dend 10 Juni 1645, som samme Missiue vnder Siuert Gagges egen Haand det saaledis indeholdte. Noch irettelagde Holger Rosenkrantz en anden hans Schrifftuelses Copie till Majoren at vere giort och fremschichet med Peder Christensen Sandemand i Clemerscher Sogen, Ord fra Ord lydendis saaledis: Kiere Christian Machabeus Gud giffue eder en god Dag, sinnismig raadeligt at vere, at ederß saameisom Anders Hansens Soldatter, sureger at lessue og dre hoß dieres Fahne och huer I och Fahnen bliffuer, schall di følge med, huor det schall wehre, som billigt I dennem commanderer at følge, och holde dennem och for, om di siden derimod giør, straffes efter Krigs-Artichlerne paa dieriß Halß, der vil holdiß offuer sig Knegte sterch Justitia och Execution, will mand nu ichun mandelig fichte, er det en stor Fordeel at stande paa Landet og en anden paa Wandet, mig tyckes at schulle nu paa en Gang lade Eders Stocker affgange til Skibene, och saa alle Musqveter och Bønderne giffue Fyr, dog imidlertid I schiuder med Stocherne, kunde mand lade ligesom vi hassde mehre Stocker, saa Suenschen icke schall vide, huad det betyder. De sender strax vden Thuilff en til eder igien om Schat, och dend paa Kundschab, dend samme schall I strax affuise och icke lade hannem komme i Land, och giffue ichon vnde Ord, de ere nu det beste. Eder Gud befalet. Datum Hammerßhuß dend 11 Juni 1645. Som den Copie saaledis i sig stieff indholdte. Widere fremlagde Holger Rosenkrantz en anden hans Ordre, bemelte Major Christian Machabeus tilschreffuit och fremschichet med Mester Poul Anckelmesters Søn Andreß, effterat Officererne

hanß

hanß forige Ordre ei willet parere, som och Capitein Anders Hansen sich samme Befaling, Ord fra Ord saaledis formellendis: Kiere Christian Machabeus Gud giffue Eder en goed Dag: Efftersom jeg vgierne erfarer at J med de andre Officerer saa forredeligen imod mine Ordre haffuer giort Accord med Fienden, huorfor J fielffuer maa suare Hans May. til i Fremtiden, naar Gud vill forlehne oß Fred igien, saa vil jeg endnu hermed paa Kon. Mai. min allernaadigste Herres Vegne eder alffuorligen haffue commanderit och befalet, at J som Hans May. Capteiner offuer de vdschreffne Soldatter schal straxvforsømmet samble eders vnderhaffuende Soldatter, och ved Natt och Dagh med diereß fulde Geuehr, sampt Krud och Lod forsøye eder till Hans May. Slott och Befestning, och dend nest Guds naadige Bistand hielpe at forsichte, och giøre Fienden Modstand, betenchende at J haffuer annammet Hans Mayts. Geuehr til Soldatterne, saafremdt J det iche efterkomme, will det wist komme eder paa Liff och Erriß Straff i Fremtiden, saa maa J forlade eder till. Hereffter J eder endnu endeligen retter, och befalles eder Gud. Aff Hammerßhus dend 12 Junj 1645. Ydermehre fremlagt Christian Machabeußes Schriffuelse til Holger Rosenkrantz med egen Haands Vnderschrifft de Dato 15 Junj 1645, udi sine fulde Ord saaledis lvdendis: Helsen forsendt med Gud allermegtigste: Kiere Her Slotzherre, epterſom wi (dißverre) ere hastelig aff woreß Fiender Kronnenß vdaff Suerrigs-Schibs-Flode offuerrumplet, och jeg kommer i Erfaringh at Slotzherren schulle were hvylig fortornit paa mig saauelsom de andre, som med forn. Schibs Flodes General for Brand, Roff och Mord Contracht indgaaet haffuer, derudi kunde jeg iche andet for min Person erkiende, end wi ware jo hvyligen nødde och foraarsaget dertil, efterſom Landfolchet iche wille staa, mens naar it Stoche eller Musqvette affgick, enten kaste sig paa Jorden eller løbe ad Schouffuen, huilchet noch som beuises kan. Herhoß giffuer jeg Slottsherren at betencke, huorledis mand Nexes Strand schulde kunde besette, efterdi Stockerne der sammesteds som vare 8, ere oß fratagne, och diereß Geuehr gandsche nederlagt, saauelsom mestendel dieriß vdaff Borgerschiersogn, som belober sig mehre end 300 Mand tilsammen, och wed Slotzherren vel sielff, at Nexeboer altid haffuer veret de berømmeligste udi Munstringen, menß huorledes de nu haffuer holt sig ehrfaris nu (dißwer) klarligen, och huorledes Constablene med Stvckerne haffuer spillet, giffuer ochsaa Thiden; huilchet gaff Landschabet en stor Forschreckelse, saa wi nødiß till at accordere, efterdi Landschabet slog oß Feil, och gandsche ingen Bistand kunde oß vdaff Nexe formode. Och jeg war ichun ene Mand imod saa mange

mange, huad kunde jeg ene vdrette vden Succurs och Biſtand. Och Slodsherren ſchriffuer mig til, at hand icke kunde komme fra Slotted, epterſom hans Soldatter ville mutinere; kunde Slodsherren icke haffue Commando offuer ſine Soldatter inden Hammerhuſes Porte, meget ringere kunde jeg imodſtaa gandſche Landſchabet, huilcket Slodsherren langt bedre forſtaa kand end jeg ſchriffuer. Beder derfor Slodsherren, han dette i beſte Meninge med mig optager, thi huis Contracht er, er jeg med de andre dertil node och thuongen, ſom tilforne berørt er, och kand och nochſom forſuares baade for Gud och dend Chriſten Øffrighed. Lader jeg end ſaa Slotherren wide, att derſom Stranden fra Leerſtredet och til Snochebeck, naar ſom Schibbene rippede, beſettes ſchulle, da kunde det icke ſchee ringere end 1000 Mand, effterdi (ſom Slodsherren wel ſielff betenche kand) Stuckerne ware bortte, och var icke diereß Anſlag, at de paa en Ort igien vilde anfalde, men paa nogle Steder och Landet gandſche i en Jl och Haſt ruinere, langt ſlemmere end Kougen giorde til Calmar, ja ydermehre ſchende och brende, huorom jeg haffuer wiß Kundſchab, och derom i Lengden ſchall giſſues widere Beretning. Huorledis til Calmar tilgick, wed Slodsherren bedre end jeg, ſaa bringer jeg Slodsherren och alle chriſtelig Øffrighed til Gemyt, om jeg kunde det forſuare, at jeg haffue preſenterit hannem en Fechtning, epterdi jeg war wiß paa och for Øyen ſaa, at icke den thiende Mand aff gandſche Landſchabet vilde mig biſtaa, ſom Erfaring nochſom paa di Thider gaff tilkiende och ydermehre, naar Behoff giores, ſchall beuiſes. Kunde jeg thage det paa min Samuittighed och ware det for Gud och Menniſchen forſuarligt, at ſaadan Mord och Brand ſchulde Landit offuergaa, huorfore det Thræ ſtuntes mig bedre at uere, der boyer, end ſlet broſter ithu. Med Guds Hielp kand endnu alting bliffue got, att Hans May. Lande kommer i fredelig Stand igien. Wi ere nu aff Menniſchene gandſche forlat, Gud naadeligen ſtaa oß bie. Lader jeg Slodsherreu ydermehre wide, at epterſom jeg effter Commando ſchulle med mine Soldatter forſøye mig op til Slotted, ſaa haffuer jeg dennem ſtrengeligen commenderit, menß aldelis ingen dertil kunde thuinge: menß ſuarede at di vilde ſichte paa Landet, jeg wilde gierne ſielff kommet til Slotted, menß formidelſt Parol ſchall holdeß, thorde jeg det icke vnderſtaa at giore. Jeg haffuer ſielff thald med Generalen och begieret, at hand for Guds Skyld icke vilde ſchaffe mig en vnaadig Herre, da haffuer hand ſuared, der ſom jeg icke holder min Parol, da vil hand ald forberørte Roff, Mord och Brand lade Land och Folch offuergaa, och icke ſchone Barnet i Mugen, huilched jeg icke kunde thage

paa

paa min Samnittighed, och ene Mand ſette det heele Land i høyeſte Nød och Fare, at Slodsherren det vel hoß ſig ſielff betencher. Herhoß wil jeg haffue Slodsherren gandſche wenligen ombedet, at jeg maatte bekomme mit Goeds aff Hammershus igien paa goed Throe och Loffue, ſom vi det haffuer opſatt, at jeg kunde loſſe mig min Huſtrue, Børn, Huß och Gaard for ſaadan Mord, Brand, ſom forberørt er; huis Slodsherren iche vil, haffuer jeg iche, ſaa ſant mig Gud hielpe en Daller at ſecundere min fattige Huſtrue och Børn med. Jeg wed iche nogen Aarſag dertill, huorfor det kunde mig forholdes, epterdi jeg iche ved mig utilbørligen imod Hans May. Land at haffue forholdt, och om nogen Forſeelſe hoß mig kunde findes, da er Retten mig ſtrenge nock, herom beder jeg Slodsherren for Guds Skyld att hand lader mig det bekomme, thi will nogle thage mit Gods, ſaa maa hand thage Liffuit med, naar det ſcheer vden nogen longlige Aarſag. Och om ſaa ehr, at jeg iche kunde faae det vd igiennem Porten, att det maatte nedigdis offuer Muren, ſaa wil jeg ſielff eller mit wiſſe Bud were tilſtede at annamme det, och ſielff ſiden ſtaa min Perichel. Jeg forlader mig wiſſelig till, at min gunſtige goede Her Slodsherre jo efterkommer min Begiering herudi; jeg wil findes Slodsherren altid thieniſtwillig igien, och wil ſaa nu och altid haffue Slodsherren med ſin Kiere Frue, Børn och gandſche Huuß vnder Guds almegtig Protection till Sielß och Liffs Welſtand throligen befallet, vndſchendes wi med Glede maatte ſambleß igien, Datum Schouffsholmb den 15 Junj 1645. Chriſtian Machabeus. Fremdelis fremlagt Knud Chriſtenſen Borgermeſter i Suaniche och Ridefouged til Hammershuß, hans Widnißbiurd vnder Dato 15 Junj 1645. vdi Mehningen formellendis, epterſom Holger Roſenkrands ſchichede hannem vd fra Slotted i Gaar den 14 Junj med den Befalling, at hand paa hans Wegne ſchulle begiere, at Landſens Offieerer endnu wille ſamble Soldatterne och Landſchabet och giøre Modſtand, da ſuarede en Part aff dem, at di iche kunde bringe Soldatterne til Slotted at giøre nogen Vndſettning, och ei heller ſtuntes dem, at Slodsherren kunde holde Feſtningen, effterdi Landet var opgiffuen, ſom ſamme Widnißbiurd vdi ſin Mehning formeldte. Herneſt irettelagde Holger Roſenkrands ſit Forlehnings-Breff vnder kongelig Haand och Seigl, ſub Dato Kiøbenhaffn den 4 May 1645. indendis iblandt andet, at hannem naadigſt er forlehnt med Cronens Slott och Lehn Hammershuß paa Boringholmb, och ſchall holde det vdi en faſt och thryg Slodsloug, och Kon. Mai. och Danmarchis Riges Raad till throer Hende, ſom en erlig Riddermands Mand eigner och bør, ſom hand wed Ære forſuare wil, met widere ſamme Forlehnings-Breff i ſig ſielffuer indholdte. Och ydermehre henſchød Holger Roſenkrands ſig thil det Herritz-Winde, ſom di fire Herreder paa Boringholmb haffde vdgiffuet vdi hans och hans Fuldmegtiges Fraverelſe, effterſom hand beretter dertill iche at vere kal-

bet, eller maatt komme paa Landet dend Tid eller siden enten, och er samme Herreds-Vinde med Herreds Seigl bekrefftet, som saaledis lyder udi Ordene:

Eftersom dette Herreds-Vidne er den 3 vore ældre Magazin fra S. 47 til 58 forekommende Relation forbigaaes samme her, da der kan seet, hvad paa de første elleve Poster er svaret, og forbigaaes her ved denne Act den 12 og 13 der anførte Post; derimod anføres, hvad ethvert Compagnie især svarede, da de i Capteinernes Nærværelse og Paahør bleve af Commissarierne tilspurgte: Om de vare til Sinds at imodstaae Fienden, der han ankom? Om de havde noget at klage over deres Slotsherre, Capteiner og Underofficerer? Om de vidste noget af den Accort at sige, som med Fienden blev giort, før den blev slattet? Om deres Officerer nogen Tid forbød dem at fechte eller giøre Fienden Modstand? Om de havde Brud og Lod nok paa Landet, og om deres Officerer førte dem an? Hvoram deres Svar kan søges sammest. Sid. 58. 59. Paa det Spørgsmaal, som der ei anføres:

Huor sterch di ware tilstede, der Fienden ankom, och igien gich til Schibs? suarede de vnder Majoren, at hand aff sit Folch hafde vngefer 64 Mand: Aff Anders Hansens var ingen tilstede: Aff Siuert Gagges var saare faa, der di ankom: Aff Mads Koefoeds ingen: Aff Justes 12 Mand: Aff Jacob Koefoeds ingen, medens der di igien vare gaaen til Schibs, hafde alle Capteinerne diereß meste Folch samlede.

(Og endelig meldes her endnu, førend det i ældre Magazin S. 26 til 30 indførte, hvormed Acten sluttes:)

Bleff och fremlagt en Fortegnelse vnder Holger Rosenkrantzes egen Haand hans Rostieneste anlangendis: Til Mehning, at hand aff sit Sielandske och Fynske Goeds var pligtig at holde 9 Heste (eftersom det andet hans Goeds var vnder Fienden), och aff Lehnet 8 Hester, var 17 Hester: Nu hafde hand holt 18 Hester, hueraff Svenschen hafde frataget hannem de 9, och sielffuer hafde saaet med sig til Kiøbenhafn 9, som var 18 Heste; der foruden hafde Hendrich Mein holt for hannem til at besøge Wagten och forsette hans Rostieneste med 2 Heste, og 3 aff hans Folch hafde hand Beuilling, paa Foeder och Maal paa 3 Heste, som ligemaade schulle giøre Thienniste dermed. Paa samme Fortegnelse var ochsaa 18 Personer navngiffuet, som hannem thiente och samme Rostieneste forretted hafde, och dersom forudden war kunde hand opregne flere, som til Sielland och andensteds var forreist hans Ærinde at forrette, och bekiende Capteinene her for Retten, at Holger Rosenkrantzis batterit Strand-Ryter. Endelig och for ꝛc.

II.

K. Hanses forehavende Pilegrimsfart ved samme Tid da Anders Renteskriver blev hengt 1494.

Medeelt af Professor Abraham Kall.

"Aar 1494, skriver Hvitfeldt, lod K. Hans hænge en hans Renteskriver "ved Navn Anders, som af første vaar i stor Gunst hos hannem, blef end os "an-

"undertiden brugt som en Secreterer; Hand bleff beskyldt derfore, at hafve um"slaget sig nogen Pendinge, bleff ogsaa pint, udi Pinen sagde hand Ja, oc "efter Pinen Ney, der efter begynte Kongen at falde udi en Vildelse oc Ra"seri, at hand begynte at rase oc fantisere udi hans Hofvet, oc hvad hand "hafde hørt udi samme Raseri, aff dennem hos hannem saare udi hans Singe"dom oc Skrøbelighed, kunde han en deels vel ihukomme, der han kom til sin "Helbrede, da løb huer Mand med, oc sagde at Gud hafde plaget hannem "med Affsindighed, for den Anders Skriffver, hand wskelligen hafde ladet "omkomme, oc er vel troligt, at hand aff en ond Samvittighed, eller oc andre "dybe Tancker, vaar kommen udi en Melancholi, uden Tvil aff en melancho"lisk Vadske udi hans Natur, huilcken Art befantis, hans Børn oc at hafve "været undergiffven, som Kong Christiern den anden, huilcken oc undertiden "hafde it Svob deraff."

Saa fremt Kongen havde for at betiene mig af Hvitfeldts Udtryk ladet Anders Skriver uskelligen omkomme, veed man saavel af utallige andre Exempler, som ogsaa af vor egen Konges Erich Eyegods Historie, hvordan man i deslige Tilfælde behiælp sig imod de Samvittigheds Rørelser, som vel iblandt efter saadanne Justiz-Mord kunde foruleilige Regentere, skiønt, som Holberg S. 827 meget rigtig bemærker, da bemeldte Anders rimeligviis er kommen udi denne Ulykke hellere formedelst sin Hofmod og den Foragt, som han lod see imod Adelen end formedelst sin Utroeskab, ere, hvis han var uskyldig, hans Anklagere meere at laste end Kongen, hvilken maaskee herudi synes dede af Lettroenhed. Poeten Marcus siger om Erich, at for at helbrede sin Siel og læge sine indvortes Saar over et af ham begaaet Drab paatog han sig en Pillegrimsreise til den hellige Grav. Saa langt har K. Hans vel ikke agtet sig bort, thi da kunde umuelig vore Historie-Skrivere saa gandske og aldeles have undladt at melde om denne hans Pillegrimsfart i samme Aar, som Anders blev henrettet. Men at han dog har enten vildet eller maaskee virkelig har foretaget sig en saadan, skiønt kortere Pillegrimsreise, er en i hans Historie gandske ubekiendt Omstændighed, hvis Rigtighed dog erfares af følgende Brev:

Wi Hans met Gudz Nade Danmarckis, Norgis, Wenders oc Goters Konung, vdvald Konung tiill Suerige, Hertug vdj Slesvig, i Holsten, Stormarn oc Ditmerschen Hertug, Greffwe i Oldenborg oc Delmenhorst giøre alle wiittherligt, at oss elschelige Her Jørgen Parsberger Ridder, wor Embitzman paa Wordingborg haffuer berettit for oss, at ther ær Trette oc Dele mellom hannom oc oss elskelige Her Eskild Gøye Ridder wor Marsk Jørgen Rvd wor Embitzman paa Holbech om Jordegotz oc sex Vgers Stesfning ær lesd ꝛc. Tha ær

han nw ſticket at ferdes met oſſ vden Riiget vdj wor Peelegrimes Reyſe ſwo at han therfore ey kan mode rette Steffningsdag effter wor Riiges Cantzelers Breffs Liudelſe, Thii mele wij ſwodan Dele vp at ſtande indtiill thenn Othensdag neſt effter wor Frwe Dag Natiuitatis nw neſtkommendes, oc Her Jørgen Parsberger tha at ſtande Her Eſkild Goye oc form. Jørgen Rvd tiill Rette ligerwiiſe ſom han ſchulle haffue giort Rette ſex Vgers Steffning Dagen effter wor Riiges Cantzelers Steffnings Liudelſe. Giffuet vdi wor Gard Gedesgard Sancta Margrettè Afften Aar Mcdxciiij. Vnder wort Signet.

III.

Chriſtians 5 Inſtruction for Ulrich Chriſtian Gyldenlowe paa hans Udenlands-Reiſe 1695.

Efter Originalen blandt de Suhmſke Haandſkrifter.

Inſtruction

hvorefter

Vii Chriſtian den Femte, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holſteen, Stormarn og Ditmerſken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorſt, allernaadigſt ville, at Os Elſkelig Hoibaarne Hr. Ulrich Chriſtian Gyldenlewe, Herre til det Greſſkab Samſoe, Riddere, Voris Cammerherre, Stiftbefalingsmand over Vort Land Island og General-Poſtmeſter udi Vort Rige Norge, ſig paa ſin Udenlands-Reiſe allerunderdanigſt ſkal rette og forholde.

1) Skal hand for alting have Gud for Øine, ſom er Begyndere og Fuldender af alt Got, paa det hand ſkal lykſaliggiøre hans Reiſe, og ſtaa ham bi udi alt hans Foretagende.

2) Skal hand ſig i Guds Navn herfra begive igiennem Holland, lige til Toulon i Frankrig, og ſig der paa dend Franſke Flaade embarqvere, og derpaa denne foreſtaaende Compagne forblive.

3) Der værendis tager hand flittig i agt, ſaavel hvis i Commando ſom Siomandſkab foreſalder, ſaa og hvad Methode der bruges med Proviſion de bouche og de guerre, hvorover hand ſelf ſkal holde ſin Journal, og derforuden ſligt ved Capitain Raben idelig lade antegne.

4) Naar Campagnen er tilende og Aftaklingen er ſkeed, ſkal hand forfoie ſig til Paris, eller hvor Kongens Hof holdis, og der Vinteren forblive, der

der værendis, skal hand sig til Voris Envoye extraordinaire addressere, som er befalet hannem hos Kongen, Hoffet og i de fornemmeste Compagnier at anføre, ellers skal hand sig Vinteren over hos de beste Mestere ove i Navigationen, og andre hannem anstændelige Exercitier, saavelsom flittig omgaaes med de fornemmeste Ministres og Generaler ved samme Hof, og saa fremt Krigen skulle endnu vare tilkommendis Aar, forføier hand sig betimeligen derhen, hvor Flaaden er, og forbliver derpaa, saa lenge det Aars Campagne varer, hvilket hand Aar efter Aar saaledis continuerer, indtil Vi hannem anderledis beordrer.

5) Naar noget remarquabelt forefalden er, skal hand Os sligt selv allerunderdanigst tilskrive, og ellers tilholde Seheſtedt og Raab, flittig at give hans Tilstand tilkiendr.

6) Og som Vi allernaadigst have beordret Os Elskelig Christian Seheſtedt, Voris Cammer-Junker og Peter Raben, Voris Capitain Commandeur paa Voris Flaade, hannem paa samme Reise at følge og af hannem dependere, saa skal de i alle forefaldende Occasioner gaa hannem til Haande, og enten hand er til Hove eller til Skibs, enhver af dennem hannem med Raad og Daad efter sin beste Videnskab og Evne assistere.

7) Til samme Reises Omkostning er hannem tillagt aarlig tolf tusinde Rixdaler, hvilke hand saaledes skal menagere, at hand kand have dend største Deel deraf om Vinteren ved Hoffet at fortære, saasom dend Depense skal vel falde større end dend hand har nødig at giøre, imens hand er paa Flaaden.

8) Og som Capitain Raben paa hans forige Reise, haver forestaaet Pengenis Administration saaledis, at vi dermed allernaadigst ere tilfreds, saa kand hand fremdelis betro hannem samme Inspection; dog saa, at hans Cammertiener staaer for Regnskab, som Raben skal attestere, og maanetlig til Grevinden af Samsøe til Approbation indsende.

9) Paa det og enhver af de hannem paa Reisen skal følge, kand vide hvad dennem tilkommer at tage i Agt, haver hand dennem hver en vidimeret Copie under sin Haand af denne Voris allernaadigste Instruction at meddeele.

10) I det øvrige tviler Vi ingenlunde paa, at hand sig udi sin Conduite saaledis forholder, som det hans høie Herkomst kand bæst være anstændig, ønskendis hannem en lykkelig Reise. Givet paa vort Slot, Kiøbenhafn dend 5 Martii Anno 1695.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian.

M. Moth.

IV.

Om Fr. Mette Hardenberg, Rigs-Raad Prebd. Gyldenstiernes Hustroe, som Dievelen foruleilgede 1597.

Meddeelt af Professor Abraham Kall.

At Overtroe endnu ikke har tabt sit Herredomme, og at der endnu i de ringere Stænder festes hist og her megen Troe til Hexeriets og Troldoms Kraft, derpaa har Hr. Niels Blicher i Randlev nyelig ved Trykken bekiendtgiort et i Jylland forefaldet mærkværdigt og formedelst sine Følger sørgeligt Beviis. Ogsaa endnu i Nærheden af Hovedstaden troer hist og her Bonden Qvæget at forgiøres, Børn at forbyttes og saa kaldte viise Koner forudsige af Kaffe eller paa andre Maader lettroende deres tilkommende Skiebne. Imidlertid er det dog hos den voplyste Almue at saadant nu troes, da iblandt de høiere Stænder Fanden nu gandske har tabt den Anseelse, hvori han stod endnu i forige Aarhundrede, og de saa kaldee Dievelens Besettelser veed Politie-Væsenet og vore Læger nu ved legemlige Midler langt rigtigere at høve end Geistligheden ved Brug eller rettere Misbrug af Guds Ord og aandelige Midler nogensinde har kundet. Som et Exempel paa, hvorvidt man endog er gaaet med at indbilde sig deslige Besettelser, og hvorledes endog iblandt Rigets anseeligste Familier man har anseet det for Virkninger af den onde Aand, hvad der var Virkninger af onde Vædsker, derom vil jeg her meddeele en kort Beretning, der fandtes i en Samling af endeel artige histor. Efterretninger, som Sl. Klevenfeld eiede og ligeledes ogsaa forekommer i en ligedan Samling foranstaltet af den flittige Degn Oluf Hermandsen Nysted i Hobroe, som Selskabets Medlem og efter sin Død ædle Velgiører Kammerh. Frands de Thestrup endnu i levende Live har foræret samme, og findes i den trykte Catalog iblandt Haandskrifterne i Folio under No. 33.

Personerne her omtales, og som kuns med Navnenes Begyndelses Bogstaver i Overskriften angives, henhøre til Landets fornemmeste Adels-Slægter. Manden Mødbiørn Gyldenstierne til Vosborg var en Søn af den bekiendte Fyenske Biskop og Statsmand Knud Henrichsen Gyldenstierne, beklædte adskillige vigtige Embeder, og forekommer 1573, som Lenhsmand over Vestervig Lehn, 1585 nævnes han Hovedsmand paa Aastrup, 1597 og 1599 Lenhsmand til Bøvling, da han 1591 alt var optaget i Rigets Raad. Var tvende Gange gift, først med Birgitte, Steen Rosensparres til Skarholt og Mette Rosenkrantzes Datter, siden med Mette, en Datter af Erich Hardenberg til Mattrup og Anne Rønnou, hvilken sidste lod efter hans Død 1616 indrette og tilbygge til Ulborg Kirke i

Ri-

Riber-Stift et Begravelses-Kapel, i hvilket over ham opsattes et meget kostbart Monument med følgende Paaskrift, som, da det ei andensteds findes aftrykt, her meddeeles:

Under denne Steen och Grauschrift
Preben Gyldenstiern mon hvile
Huis Lif och Død, Leffnidtz Bedrift
Vi kortelig beschriffue.
Estrup vaar hans Fødseltz Stedh
Octobris den thivende og sette
Fembtan hundert Aar stode det ved
Otte och fyrritiffue vij ey forgiette.
Under Disciplin udi Guds Frygt
I Ungdomen bleff fremdragit,
Thil at faae it mandelig Naffn och Rogt
Sig at forsøge det hannom behagit.
Udi Koningens Gaard med Gunst och Ynde
Sin Herre en Tidlang tiente,
Sig saa at forandre hand sich i Sinde
Af de beste med Thro hand miente.
Først Rosenspер en Stalbroder god
Gaff hannom Arffuinger thuinde,
Fru Mette dernest af Hardenberg Rod
Enn gudfrygtig dydelig Qvinde
Gaff hannom Sønner och Døttre femb,
Som endnu ere i Liffue.
Hindes Hosbund kiær hun aldrig forglem,
Denne Graffschrift lod hun beschriffue.
For Tieniste troe och mandige Mod
Udi Fredtz och Feide Tide
Aflagde hannom sin Herre god
Med Cronens Lehen och Ære deslige,
Thog hannem med sig udi Raad
Rigens Bestilling at betiene,
Udi Landit och uden med Raad och Daad
Han Riget trolig mone tiene.
Thusind sexs hunder sexs til thi
Af Julio stod otte tilbage
Daa bucked den Herre och Helt saa fin
Hans Siæl vi Gud befalle.

Paa

Paa tvende andre Steder paa samme Monument findes følgende Rim anbragte om hans tvende Koner og Børn:

Rosensper af Stamme god
Gav hannom Dottre tuinde
Jytte och Anne den siste i Joerd
Den første er endnu i Liffue.
Hans siste Egteskab velsignet Gud
Hannom fødde Velbaarne Frue Mette
Eiler, Hendrich, den ældste Knud,
Birthe och Anne vi iche forgiette.

Om denne sidste Frue Mette haves da i ovenanførte Haandskrivter følgende:

Huorledes det haffuer begiffuet sig med M. H. P. G. S. en Dansche Frues Siugdom Anno 1597.

Haffuer den onde Aand fulgd hende mere end udj 6 Vger. Item haffuer hand slaget och draget hende, naar hun haffuer nefnt Gud, saa hendis Krop sad udi it blodige Kiød. Item haffuer hand slaget hendes Median och Lunge-Aare, saa at hendis Ermer er løben fulde af Blod, och var ner løben hende ihiel. Item haffuer han stuchet hende udj hendis Scheenebeen, saa de sider endnu udj Ribler och Saar.

Och bleff hand stedtze och altid hos hende, dog haffuer Gud allermegtigste kommet hende til Hielp, saa at det kom hende for en Nat, at hun schulle staa op och gaa til Wallse, och gaa der udj it Kammer, som kaldis Tornekammer, der schulle hun bliffue frelst. Saa haffuer hun om anden Dagen bereed sig dertill och gaaed til forneffnte Wallse, som war 3 Mille fra hendis Gaard, och endog der aag mange got Folch hoß hende, er hun dog gaaed slet frem hoß dennem, och da fulgde den onde Aand hende, saa hun kunde stedse see hannem løbe paa Weien och hoppe offuer Gierder och Beche. Item paa den anden Side haffur hun seet en Engel fuldes med sig paa Weyen.

Der hun er kommen ind i dette Kammer, haffuer den onde Aand disputerit mundeligen med hende, saa mange got Folch hørte derpaa, som stode uden for Døren, och forundrede de dennem storligen derpaa, och da tallede hun imod hannem aff Schrifften. Saa haffuer Gud allermegtigste hiulpet hende, at den onde Aand haffuer indtet werit hoß hende siden, men hun er om anden Dagen dragen derfra, och bleffuen smuck sund och till Paß. Item den Kiep hun haffde i sin Haand, der hun gich til Wallse, haffuer hun lagt i Kammerit, och ladet den der ligendis bliffue.

Dette forneffnte bekiender hendis Hoßbonde och hun selffuer, endog hun gider iche gierne tallit derom som hand, men hand will iche dølge det, men siger, at hand will haffue det ud paa Troch.

Trykt hos Boas Brünnich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Ellevte Hefte.

I.

Een fortabt Siæls Kæremaal mod Kroppen. Trykt Kiøbenhavn 1510. 8.

Meddeelt af Reviſor J. J. Weber.

Alle de Skrivter, ſom før Reformationen paa danſk ere trykte, kunne med Billighed anſees ſom Mindesmærker af det Danſke Sprogs ældre Beſkaffenhed, og derfor holdes lige vægtige med Haandſkrivter, om endog Indholdet kunde være af liden eller ingen Vigtighed. Det er ſaadanne, man har lovet nu og da i vort Magazin at giøre bekiendte enten ved at indføre det fornemſte af deres Indhold, naar de ere vidtløftige, eller ved at lade dem gandſke paa ny aftrykke, om de ere korte.

Til dette Slags rare Alderdommens Levninger henregne vi denne liden Bog, ſom Selſkabet eier, og er til ſamme foræret af afdøde Landsdommer von Bergen, Selſkabets da værende Medlem. Den er trykt i Kiøbenhavn 1510 paa tolv Blade i liden Octavo hos Gottfried af Ghemen, den første Bogtrykker i Danmark, hvilket mere forhøier dens Værdi end dens egentlige Indhold, da hans oplagte Skrifter ere alle rare og ſielden forekomme.

Forfatteren ſeer man har været en vis Bernhard Magiſter artium. Jeg tænkte først at Originalen kunde være af Bernhard fra Clairvaux, der, ſom bekiendt, har havt meget med Dannemark at beſtille, men da i hans Skrifter, ſaa mange ſom paa Tryk haves, intet forekommer, hvoraf dette kunde være en Overſættelſe, og ei heller i hans Liv og Levnet findes, at han har været Meſter i bogelig Liſt, ſom han ſelv kalder ſig, kan jeg ei beſtemme, hvem Forfatteren egentlig er, ligeſaa lidet ſom Overſætteren.

Jeg anſeer altſaa denne liden Bog for det, den er, nemlig et af vore ældſte og rareſte paa Tryk udgivne Smaaſkrivter, og en Levning af vore Forfædres Sprog og Rimekunſt, og vil derfor efter den Original, Selſkabet eier, her Ord til andet udgive den paa ny, allene tilføiende nogle Oplysnin-

ger til de gamle Ord, som forekomme i den, for hvilke jeg for største Delen har vores agtbare Medlem Hr. Justitsraad Thorlacius at takke, hvis Indsigter i de gamle nordiske Sprog ere nok̃som bekiendte. Bogens Titel er denne:

Her begyndes en ynkelige Historie aff en fortabede Siel. Ther giorde stor Kæremoll paa Kroppen, ath hon war fordømth tyl Helwidis Pyne.

Under denne Titel staaer et Stykke, udskaaret i Træe, som forestiller Frelseren paa sin Trone med Jordkloden under Fødderne, oven til en Engel i hvert Hiærne, derunder ved Siderne twende Apostle, sluttelig Peder og Povel, og nederst en Død, som staaer op af Graven. Derefter følger Bogen selv saaledes:

Jeg ær een mester i bogæligh list
thet hafuer meg gifuet ehus criſt 1)
Thet wor meg aff gud wet 2)
en andelig ting tha wor meg theet 3)
Tha om een lang wijnter nath
een andelig dwallæ 4) kom til meg brath 5)
Thrt 6) wor thet meg thedis tha
waar i mantz døder legome laa 7)
Hans siel gik til hannum i then tijme
som vdh wor gangen aff hannum snyme 8)
Hun stod nær hannum met sørgelig grad
soo onckelig hørde jeg henne ladh 9)
Hun lasted hannum for synder sijne
thet hun wor domth til helwedis pijne
Hun talede til hannum soo mange lwnd
som i mvn høre vti een stund
Hvij ligge tv arme krop saa
hoo mvnne teg saa neder slaa 10)

Tha

1) I disse to Linier taler Forfatteren om sig selv, og siger hvad han var. 2) Wett o: giver af det gamle Verbo: at veita, at give. 3) Theet o: forekommet, aabenbenbaret. 4) Dwallæ o: Henrykkelse. 5) brath o: pludseligen, uformodentligen. 6) Thrt en Trykfeil, maaskee for thet. 7) Meningen af disse Linier bliver denne: Der var det, mig forekom da (nemlig et Sted) hvori en Mands døde Legeme laae. 8) Snyme af det gamle Ord snemma, snimma, aarle, tidlig, nyelig. See Ihre Gloss. Sv. Goth. 9) Ladh et gammelt Ord, istedet for, at skrige, give sig. Jeg hørte hende lade ynkelig o: give sin Sorg tilkiende med ynkelige Tagter, Graad og

Tha ſtæder oc land the reddes teg 11) al
tha tenckte thv lidet paa thette fald
Hafde tv ey forſnommen 12) al werdens heder
uu ligger tv tv i mvld ſaa leder
Huor ær nv tin dyre klæde
huor ær nv tin wijde aggers ſæde 13)
Huor ær nv tin dyre koſt
huor ær nv wijn mød oc mvſt
Huor ær nv vrther oc mange handæ
huor er nv the kroſer 14) for teg pleyæ at ſtande
Huor ær nv alkons wildbrad 15)
huor ær nv tith kloge raad
Huor ær nv alle hawe dyre 16)
meden tu ligger hær for orme oc myre
Huor ær nv alle tijne torn oc burger 17) ſtore
huor ær nv al tijn rige fore 18)
Som tv wor føre wan at haffue
teg føldhe 19) lidet af thet til grafue
Huor ære nv the ſwenne 20) teg ſkulle thiene
thine børn oc ſaa thin hußfrawe wænne 21)
Huor ær nv al wærtzens ære
meg tycker tv ſcal thet nv ombære 22)
Tv haffuer nv fanget en annen gang
thin graff ær ey mere en vij fødder langh
Thi haffuer tv ikke mere aff alle thii 23)
ſom førre haffde gotz i hwer by

Ord. 10) Neder ſlaa for nedſlaae. 11) Reddes teg ɔ: flygtede for dig. 12) Forſnømmen uden Tvivl af ovenanførte ſuymme, Meningen er altſaa: har du ikke i en Haſt (forlængſt) nydt al Verdens Ære? 13) Aggers ſæde ɔ: Saden af dine ſtore, vidtloftige Agre. 14) Kroſer ɔ: koſtelige Retter, kræsne Retter. 15) Alkóns alle Slags Wildbrad er ægte gammel nordiſk Ord. Her er det: alle Slags Retter af Vildt. 16) Hawe dyre ɔ: koſtbare Lyſthaver. 17) Burger ɔ: faſte Slotte. 18) Rige fore. Hos Ihre i hans Gloſſario findes under Ordet: Fora, anført med rikom fovom, cum divite ſupellectile, altſaa er det: rig Behave. 19) Føldhe ɔ: fulgte. 20) Swenne ɔ: Opvartere, ſaaledes kaldtes og i gamle Dage Hoffolkene, Kongens Svenne. 21) Wænne ɔ: ſmuk, behagelig, forekommer ofte i Kiæmpeviſerne. 22) Ombære ɔ: undvære. See Ihre. 23) Thij

Awij awij 24) for lijden fræmme 25)
thu haffuer oß giort mét hors dómme.
Helwede swor oß offwitß 26) til rede
ocsaa the monge dieffle lede
Awij thet jeg wor saa for tapt
men 27) jeg wor effter gud selffuer skafft.
I Døfwelse 28) wor jeg giort saa klaar
som then fool paa hemelin gaar.
Nv ær jeg soltß 29) for synderne thine.
oc ewinnelig 30) dømder 31 tijl helwedis pijne
Ee 32) mæden thv lessde tha giorde thv illæ
begges wor glæde tha mwnne tv spillæ.
Oc aldri wille tv meg sætte 33)
en thi thet burde teg aff ræthe
Hwore tyckes teg nv om thett huß
som altiid ær mørk oc aldri liws
Thet ær ey høre 34) nv en saa
en taget paa thin næse mo naa
Thet henger af en gudelig ræth
ath syndige mæn the falle soo sletß
All werdsens twnge gidher 35) ey full sawth 36)
mijn mindste pijne med alle theris mackt
Tha 37) ær thet meg mest imod
at ieg tør 38) hobes oppa nogre bod
Huor ær nv tith sistre oc meghet riig
tv samen kom 39) met meghet figh.
Med falsk oc swiig tv samen kom

med

ɔ: de, nemlig Ting. 24) Awij awij, en Interjection sammensat af Ah og vee! er ellers udeladt i det danske Lexicon. 25) Fræmme ɔ: Fordeel, Baade, i almindelig Tale siges: Fromme, paa Lykke og Fromme. 26) Offwit, ellers ogsaa: opit, nu: aabent. 27) Men for medan efterdi. See Ihre. 28) Døfwelse ɔ: Daaben. 29) Solth for solgt. 30) Ewinnelig for evindelig. 31) Dømder for dømd, gammelt og ret fempin. sagt om Sjælen. 32) Ee, æ, æ, e, ee, betyder: immer, stedse, altid. See Ihre 33) Sætte, adlyde. See Ihre voc. Sæta. 34) Høre rettere hørre ɔ: høiere. 35) Gidher ɔ: kan, formaaer. 36) Full sawth ɔ: fuldkommen udsige, beskrive. 37) Tha for dog. 38) At jeg tør, et aabenbare Feiltryk i Steden for: at ieg ey tør. 39) Sammen kom ɔ: samlede, dyngede

med mentz æde 40) oc med wrange dom
Thet ſkildes alt wed teg vti een ſtund
ther døden ſoethe 41) tith hierte grund
Tv æſt nv fvl met ſand oc mvld
vrme oc padder the ſlijde tith hvld 42)
Thine øgen er blinde thin tvnge er tøſt 43)
tijl rigdom hafuer tv engen 44) lvſt
Thin hußfrw ſørge raſkelig 45) førgik
ther hvn thet rige erffue 46) æfter teg fik
Tv tørſt eij hobes oppa thine frænder
en the toge tith gotz alt i ſænder 47)
The løſe oß eij aff wor piine
med een almøze godgerninger ſijne
Arme krop forſtad teg æn 48)
hwor werden ſwiger ſijne meu
Han lijcker 49) them raſkelig fran ſeg vdh
oc ſwøffuer 50) them i arme klud.
Huor ær nv the bønder teg føre 51) ſkat
ieg wenther tv hafuer teg ſielfuer fortaft
Wij komme oc ſammen ieg oc tv
tha faaer tv at kenne 52) huad jeg tok nv
Mijne for vden ænde ſtoor
ſoo kommer thet weg oß aldri forgaar
Ey mæden ieg moo ey lenger ſtaa
tha ſcal ieg atther hæden gaa
Mijne ord wenter fwl ſammæ ære
ieg tencker tv kanth meg inthet ſware
Tha ſielen haffde thetthe ſawt
oc forgelig ord mange op lawt 53)

Krop-

ſammen. 40) Mentz æde ɔ: Meenesper. 41) Søethe gammelt Ord for anfalde endnu bruges det i ſamme Mening ſom: Vildſvinet søger Skytten, ſom har ſaaret det. 42) Hvld ɔ: Kiød. See Ihre. 43) Tøſt ɔ: taus, bruges endnu paa Landet for ſtille. 44) Engen, det rette gamle Ord for ingen. 45) Raſkelig ɔ: haſtig. 46) Erffue ɔ: Arv. 47) I ſænder ɔ: paa eengang, heder og: ſænd, ſæn, ſin, ſins. See Ihre. 48) Forſtad teg æn, er imperativus, og bemærker: giv videre Agt paa, læg nu Mærke til, forſtaa nu. 49) Lycker ɔ: lukker. 50) Swøffuer ɔ: ſvøber. 51) Føre per apocop. for førede ɔ: bragte. 52) Kenne ɔ: føle, erfare Ihre. 53) Op lawt for: oplagt, oplødt ɔ: fremført. 54) Vildet af det gamle

Kroppen ſwarede

Opp ſættes then krop ſom før laa
ſiden ſielen haffde hannum wiidet 54) ſaa.
Han græd oc lod ſoo ynkelig
ſoo wenede 55) ſørgelig ſielen ſeg.
Siden ſporde hand huad thet war
ſom ſoo hwaſſe ord mod hannum bar
Eſtv mijn ſiell tha tale til meg 56)
ieg ſwaer teg til ord thine
Santh ær thet ſant tv hafuer meg ſawfft
oc ſant hauer tv meg vwerdelig 57) til lawt
Jeg kennes 58) thet ieg giorde illæ
forti ieg lod teg ſoo fare wille
En thi at kroppen ſynder ſtvnne 59)
ſielen ſwygder 60) ſaa mange lvnde
Thet ær ey offte vden onder loſt
at dieffueling 61) gifuer ther til livs
The ſwige hannum i theſſe lvnde
at han kan ey emod them ſtande
Tha legomet ſynder meth theſſæ ſnare
tha ſyær 62) ſielen ſeg ſwegen ware

Sielen ſwarede til kroppen igeen 63).

Wel ær thet ſant tv ſiær meg
at gud ſkapte meg effter ſielfuer ſeg
Han gaff teg bode wijd oc ſkell 64)
ieg troer tv weſt thet fvl well
Jeg wor teg til tieniſte giffuen

Ord at wita bebreide, ſætte til Rette. See Ihre. 55) Wenede, af Ordet weina, klage ſig. See Ihre ſub voc. wenga. 56) Til meg, uden Tvivl en feil og mod Rimet, for: til min ſom er det gamle genitivus af Jeg, hvilken caſus Præpoſitionen til tager efter ſig. 57) Vwerdelig o: uden Værdſkyld, uden Fortieniſte. 58) Kennes o: tilſtaaer, endnu brugelig: Kiendes ſeg underſkrevne. 59) Stvnne pro: ſtunde, undertiden, ſtundom. 60) Swygder, ſynes at være det ſamme, ſom ſviger, det ſtrax hereſter følger. Maaſkee og det endnu brugelige ſvigter. 61) Dieffueling en Trykfeil for: Deiffuelin. 62) Syær o: ſiger. 63) Denne Linie er indſat af en ukyndig Afſkriver, og kan ikke være fra Digtets Forfatter, da Mening og Indhold aabenbare viſer, at det er Kroppen, ſom endnu vedbliver at tale. 64) Wid oc ſtell, Vid og Forſtand, heraf kommer: Skiæls

oc tv woſt meg tijl fruven 65) ſerifuen
Thij proffuer 66) ieg at tv ſkulle oſſ bode
med thin ſmille 67) ſtyre oc rode
Huij lod thw meg gøre illæ
oc wille meg ther eij af ſtille 68
Forti moo tv ſoo wel ſom ieg
laſtis for thenne ſamme ſag
Tha ſielen wille ſijn williæ frømme
tha ſculle hun ſith legome ther til thømme
Med faſte alſkens effter hold 69)
tha ſtedde hun wel ſijn frve wold 70)
Sielen ær alt legomens maeth
bode liff oc ſiel gerninger oc acth
Wijſl ey ſiele ſtøre 71) hannum
ieg troer at ther her tælig i wanum 72)
at werden oc dieffnelin mvnne hannum dare 73)
oc føre hannum i døtzens graffue 74)
huad ær ther ſom legomet kan
ther ſielen hvn ær ſkyld wed han
Jeg ſiær thv haffuer thet wolleth
at ieg meg ſoo meget tijl ſijden holdet
Hee huad ſielen wil fuldkomme
tha ſeal hun thiene ſith legomme
Hun folde legommens williæ alle
med ſijnder oc alſkens døtzens falle
Thi æræ thine laſter mere en mijn
thet haſuer ieg prøvet paa thette ſijn 75)

Krop-

Aar og Alder. 65) Fruven d: Herſkerinde. 66) Prøffuer d: beviſer. 67) Snille d: Forſtand, Vitterighed. 68) Af ſtille et gammelt Ord for: at holde tilbage, at hindre fra. 69) Faſte alſkens effter hold, faſte adverb. neſten, faſt, ſom endnu bruges, effterhold bør være et Ord, forfalſket for afterhold d: Afhold. 70) Syn frve wold d: ſin Magt ſom Herſkerinde. 71) Støre d: ſtyre. 72) Her tælig i wanum, her for er, tælig d: ſaadant, i wanum d: i Vente, det ſamme ſom ſiden kaldes i wone. 73) Dare d: bedaare, bedrage. 74) Døtzens graffue en Feil endog mod Rimet, ſkal uden Tvivl hede: Dødſens Snare. 75)

Kroppen swarede 76)
Gak bort ieg taler ey mere med ted 77)
thij at orme oc padder slijde meg

Sielen swarede igeen tijll kroppen.

Sielen swarede atther saa.
wær wijss ieg wil en lenger staa
Oc ræt een stond tale met teg
awij awij tv fole iord
hwor nam 77) tv the kloge ord
Tha 79) kennes ieg thet wel
at tv haffner meg somt svaret met skel
Thet ær santh at tv sculle syæ med 80)
at jeg sculle stijre oc raade teg
Mijns oppa thet 81) fole fool 82)
at tv wille giffue ther tijl tool 83)
Tha ieg sculle teg stijre oc rode
med faste gud gerninger fran alle wode
Tha lijsnede 84) werden for teg saa
at mijne rod mwnne thv alle forsmo
Fole forreder thet stjær ieg teg
tv tog mijn frwendom 85) illæ fraa meg
Ther med wor wij illæ forrode
thv sanker 86) oss neder till helwedis bode
Nv meden ieg sculle thin frwe wære
oc lod teg soo willer fare
For vden styrelse teg 87) kennes ieg

thi

Prøvet paa thette syn ɔ: heyliſt denne Sinde, denne Gang. 76) Denne Linie er af en ukyndig Skriver indſlikket, da Kroppen her først ſlutter ſin Tale med denne Afvisning: Gak bort ꝛc., hvorved han deels tilſtaaer Sielens Bebreidelſe, deels svarer paa det, Sielen havde ſagt, at hun havde ei længere Tid til at opholde ſig hos ham, iſær da hun troede, at han intet havde at anføre mod hendes Beſkyldninger. 77) Tod en Trykfeil for teg. 78) Nam ɔ: lærte, heraf nemme. See Ihre. 79) Tha for dog. 80) At tv sculle syæ med, en Trykfeil for meg. 81) Myns oppa thet ɔ: mens, til den Ende. 82) Fool ɔ: et raſende Menneſke, i det Engelſke fool en Daare. 83) Tool ɔ: Taalmodighed. 84) Lyſnede for teg ɔ: blændede dine Øine. 85) Frwendom, ɔ: en Frues Herredom, Regiering. 86) Sanker kunde vel være det ſamme ſom ſamler, men er uden Tvivl ei andet end en forandrelig Skrivemaade af ſænker, ſom ſiden forekommer. 87) Teg en Trykfeil for thet.

thi ær jeg ey lodløss 88) i thenne sag
thine laster ære tha mære en mijn
ath thv sweg meg i ønske thin
Hasde tv dieswelsens swig forsavst
oc tenckthe lidet paa hans acht
Holder heller wors herris bud 89)
tha motte wij lessuet met sielssuer god 90)
Tha werdens rijge teg til loo 91)
oc acte 92) teg at lessue met alskens roo
Tha tenckte tv lidet oppa thin døth
før thv skildis wed werdens øst 93)
Tha teg til kom then døden horde
han førde teg af thine gorde
Han satte teg af thine høge sæde 94)
i thesse kolle graffue suckelig læde
Werden ær reth som then man
som swig oc engen ære kan
Oc hwem henne giffuer mest hæder
han 95) worder hannum rasskelige lædev
Nar han tencker ære aff henne at haffue.
tha sæncker hun hannum i dødmans graffue
Fuller dønn 69) oc lycth giffuer hun hannum.
ey ær thet tha mere heder i wone 97)
Thine wenner ther teg hafve fulkære
the mwe teg wel nv omtbære 98)
Thv tencker lidet oppa tith wee
ieg siær teg thet the wille teg ey see

Tha

---

88) lodløss, en Feyl for løddløss d: lydelss, Skyldfrie. 89) holder for: havde du holdt. 90) God en Trykfeil for Gud. 91) teg til loo d: smilte til dig. 92) oc acte teg, i Steden for: da du agtede dig. 93) øst eller som siden østh, Rigdom, paa islandsk audr. 94) høge sæde, Høysæde, hvilket endnu er et brugeligt Ord. 95) han uden Tvivl en Feyl for: hun, nemlig Verden. 96) Dødn Lugt af det islandske daun. 97) i wone, i Vente, rettere end i wanum, see Not. 72. 98) omtbære d: undvære, det tydske: entbehren.

Tha kroppen mynne thette forsta
at sielen hafde hanum wedet 99) saa
Soo sørgelig munne hun græde tha
oc tale til hannum i tæsse made
Tha ieg lefuendis i wærden war
thet rige hærre naffn ieg ther bar
Tha mynne the meg alle nøye oc bwe
tælig soorg kom meg inthet i hwe
Tha motte ieg bode rætte 100) oc domme.
guld oc solff bode haffue oc gæmme
Borger motte ieg bode bygge og holle
tha tenckte ieg lidet oppa graff saa kolle
Thij thet ey alt sammen kunne wære
tha døden kommer oc wil hannum haue 101)
Nv sculle wij alle lastis af Gud
forti at wi wille holde ey hans bud.
tine Laster ære ta mere en mine thet sier ieg wel
thet maa prøves met fulgud. skel
Tv west wel som scrifuet stonder
at then gud mere heder gifuer
Mere bør then atther at gielle
en then som mynne hafde at wolle 102)
Gud gaff teg lijf oc siel oc mijnne
oc ther tijl bode skel oc sijnne
Sodank sculle tv vnder stonde 103)
gøre got oc fly ont oc alle honde
Thet hafuer ieg for sannen savst.
tv sculle oc 104) styre met thine macth
Hwij holt tv meg ey thaa
nar tv soth 105) meg tijl synden gaa
Hwij stod tv ther ey i mod.

Sij

99) wedet. see Not. 54. 100) rætte, holde Ret, det samme som domme. 101) Af Uoverensstemmelsen i Rimet sluttes, at her er en Feyl, og at maaskee haue er sat for det gamle Ord: Fære eller Fare, at ødelægge, omkomme. 102) wolle for wolde d: raade over. 103) vnder stonde d: forstaae, begribe, paa islandsk vnderstanda. 104) tv sculle oc styre, oc en Feyl for oss. 105) tv soth d: du saae.

oc ſkijcke thet ſaa oc rodde oſſ bodh
Sij nv mieg met wijſſe ordh.
men legommen ære inthet vden mvl 106)
Huad ær thet han kan gøre tha
then tijd døden mvnne hannem neder ſlaa
Thu weſt han kan ſeg inthet røre
eij ſee eij goo eij tale eij høre.
Thi tycker meg thet wære lieth 107)
at haſde ieg noget af werdens fickt 108)
Eller dømte ieg nogle wvrange domme.
tha mvnde thv meg ther til komme
lod ieg meg til wvranger dom
thet wolde thu thet ſiær ieg en 109)
Een ſiæl haſde ſin gud ful kær
i alle mode ſom ther tiil bør
oſſ ſweg ræth engen werdſens mand 110)
Tha ieg lefuendis med teg mvnne wære.
wvrangdom 111) munne ieg lidet ſpare
Thu weſt hvad ieg tool forti
oc ther kan ieg eij vnder ſlij 112)
Jeg wed at ieg ſcal opp ſtoo
oc med teg til helvedis gaa
Awij awij for horder døth
at tole thu nv for engen nød.
Sielen ſaffde atther ſaa
hoo ſom ſaa wil tencke oppa
Wee meg thet ieg ær ſkapt
meden ieg ſculle ſaa wære for tapt
Huij mvnne gud wille ſkafue meg
meden hand wiſte thet med ſielfuer ſeg.

106) inthet vden mvl, er uden Tvivl efter Rimet at dømme udeladt: oc iordh. 107) licht d: billigt, rimeligt. 108) Fickt d: Jdret. 109) en rimer ikke til dom, altſaa er her vel udeladt: om, der betyder: atter, ſaa at her ſkulle ſtaae: thet ſiær ieg en om, d: det ſiger jeg atter igien. 110) Neſt foran eller efter dette Vers ſynes at feile en Linie, ſom ſkulle rime med: mand, ſkiønt det for Meningens Fuldſtændighed til Nød kunde undværes. 111) Wvrangdom d: falſk Dom 112) vnder-ſlij d: undſlye, undgaae.

At meg ſculle eij mere heder hende
en oc døder for vden ende 113)
Wel ære the wſkellige dyyr 114)
ſom i wærden ær gudz creatur
Tha theris krop faller neder
theris ſiel gieſuer ſeg inthet weder 115)
Thij the forfares 116) met ſielſuer them
oc tolæ eij pijne i anneth hiem 117)
Gafue 118) at ſyndige menniſkens døth
ſom ſeg forderfuer met werzens ødh
Motte tælicth wære huad quijde 119) jeg tha
tha tørtte ieg eij til helvedis gaa
Hſad proffues at wære mere nød
en darvelige død 120) oc aldri wære død
Sorgeful ſiel jeg beder teg
thet jeg ſpør thet ſij thu meg
Meden thu hafuer i helwide wæreth
oc alſkens pijne ſeet oc fareth 121)
Om ſyndige man hafue noget hoff 122)
tijl then al wærden ſkoff 123)
Motte hofues aa guds døth
at han them hielper aff theris nødh
Jeg ſiær teg legome for wiſſe wel
the ord thv ſpører the ære vden ſkell 124)
Thi at hvad ſiel til helvedis kommer
offuer henne ganger geniſt 125) døtzens domme
Hun tør ey hobes aa noger nade
oc eij kan hun komme af døtzens wode

thi

113) en oc døder, døder maa nødvendig være et Adjectiv, hvilket juſt giør Meningen vanſkelig, og kan ikke blive anden end denne: end den, ſom døer og det foruden Ende: ævig. 114) wel ære the wſkellige dyyr: lykkelige, vel farne ere de ufornuftige Dyr. 115) gieſuer ſeg inthet weder: ſamrer ſig intet derover, giver ſig intet derved. 116) forfares: forgaae, af det gamle Ord Fare eller Fære See Nót. 101. 117) hiem det gamle Ord heim: Verden. 118) Gafue: give, nemlig Gud. 119) quiide: frygte. 120) darvelige: fordervelige, fordærvende. 121) ſeeth oc fareth: ſeet og erfaret. 122) hoff: Haab. 123) ſkoff: ſkabte. 124) vden ſkell: uden Forſtand, taabelige. 125) geniſt, germ. for viſt, uſſelig.

thi at alle folk i wærden ære
som gudelig lefue oc gud hauer kære
The bade til gud bode munke og nonne
oc loffnede gud wet alt thet the konne
Med god gerninger oc alle honne
the gade 126) ey løse en siel af wunde
The til helvedis kommer at wære
thi at alt wærdens falck 127) sith gotz til gawe
Forti thet ær akt vden naade
seg hæffte sielfuer wed tælig wode
Jeg sier teg met wisse oc skel 128)
strælsen ware af sijne nødh
En liden stund før wærdens vsdh 129)

Kroppen swarede

Legomet saffde en tha til henne
som scrifftben monne oss aff kenne
Sij meg thet met orden sandhen
om noger spares aff rige manne
om the til helwedis konne komme
Mon the hoffuer aa nogel 130) bodh
af helwedis pijne som ther stor i modh

Sielen swarede til kroppen igeen

Tha swarde atther then arm siel
til the samme ordh med ful got skel
I this høger han proffues at wære
som i wærden hafve wold oc domme
Med rigdom oc wold oc wærdzens ær
this dyffuer fald tha monne han faa
Om han kan noget mot rætten stoo 131)

ther

126) gade = kunde, formaaede. 127) falck, en Trykfeyl for Folck. 128) Her synes Texten at være mangelende og Meningen derfor uforstaaelig, thi her lader det, at der mangler et Rim til wære, et til gawe og et til skel. 129) Meningen synes at være denne: om end alle Mennesker i Verden gave sit Gods dertil og ville frikiøbe sig fra denne Fare, saa var der dog ingen Naade at vente, og ingen kunde, endog i en kort Tid, for al Verdens Rigdomme blive frelst af sin Nød. 130) nogel, Neutrum en Trykfeil for noget thi masc. og foemin. er noger. 131) Her ophører Samtalen imellem Sielen og Legemet, det øvrige er en historisk Beretning om Synet og fortælles af

ther ſielen haffde talet ſaa
Ther komme tha grumme dieffle thaa 132)
Wed op 133) oc roff oc meget ſtrool
aff them gik ild ſom eth bool
Alle werden meſter the ey kunne
ther tijl klogſkaff the ey ſwunne
Tijl Lignelſe ſcrifue wære ſaa lede
ſom meg wore for øgen tedhe 134)
The meſtere kunne wel ſcrifue gyr 135)
folle oc alſkens creatur
Med alle theris kunſt hun ær ey wiſt
med alle klogſkap alſkens løſt 136)
At ſcrifue tælige dieffle ſoo reddelig
ſom the thoo wore ther tædis meg
The wore ſorte ſom thære bode
met theris lad wor ingen nodhe
Jern kroge the i hende føre
oc brendende ild aff theris mund førde 137)
Aff theris næſe gik vth orme
ſom ræde wore mod ſielen at ſtorme
Theris øgen wore ſom wlle thaa 138)
then brendende ild mynne aff gaa
Wor 139) mynne aff theris ørn vth ſlyde
ſoel døn mynne them inthet tryde 140)
The haſde horn i ænne 141) ſijne
ſom ſielen drofue til helwedis pijne
Theſſe dieffle wore bode ledhe 142)
ſo meget wore the ſielen wræde

the

Digteren ſelv. 132) thaa ſkrives i det følgende: thoo og er ikke andet end: to, tvende. 133) op oc roff, op er et ſubſtantiv. og bemærker Skrig. 134) Meningen af diſſe fire Vers er: Alle Verdens Meſtere kunde ikke (dertil fandt de ei Klogſkab) ſkrive en Lignelſe hertil, der var ſaa hæslig, ſom denne, der bares mig for Øyne. 135) gyr det gamle Gygr, en Qvindekiold ſom troedes at boe i Bierge eller Jorden. 136) løſt d: Luſt, Kenſt, Videnſkab. 137) førde, af føre, keire, vi pellere, ſ. Ihre. 138) wlle thaa maa være tæſſed Uld eller en Tot Uld. 139) Wor, pus, Roed, uhumſk Vædſke. 140) tryde, d: mangle tryta See Ihre. 141) ænne d: Pande See Ihre. 142)

the slovæ henne med kolle sijne
oc drosue henne neder til helvedis pijne
Them møtte rædelig 143) dieffle i thy 144)
med stom 145) oc bang 146) oc meget kv 147)
The losuede alle theris færd 148)
at 149) gud naade wor tha ey mere werd
Som 150) dieffle henne holle
oc som 151) henne met seg drowe
Oc somme soldhe henne egen skære
henne mvnd met dreck oc tiære
En tha the dieffle wore hede 152)
tha ware the om siden 153) møde
Domeren 154) swarede thu west thet well
at domen dømer baade ræth oc skel
Han sasde siden til then arme siel
thu scalt thet widhe met wisse skell
At thette ey ær aff 155) pijne thine
som thu hafuer tolth i thenne sijnne
Thin pine worder mere c. fool 156)
for en thu kommer til tith synde gield
Alle the i wore thieniste gaa
tælig løn sculle the faa
Then tijd the dieffle talede saa
oc sielen mynne theris ord forstaa
Hvn wor ey tha meget hørd 157)

At

---

bode ledhe ɔ: begge hæslige. 143) rædelig ɔ: forskrækkelig, forfærdelig. 144) i thy ɔ: strax i thy v. Ihre. 145) stvm Vulder, ellers Stimen, heraf kommer det tydske ungestüm, s. Ihre. 146) bang, Banken, af det islandske banga eller banka s. Ihre. 147) kv ɔ: Kuen, voldsom Tvang, heraf kommer at forkue. 148) færd ɔ: Reise af at fare, s. Ihre. Alle de (nemlig som mødte dem) lovede v. roste deres (nemlig de to førstes) lykkelige Reise. 149) at ɔ: eftersom, da. 150) og 151) som ɔ: somme. 152) hede, hidsige, arrige s. Ihre. 153) om siden, uden Tvivl en Feil, skal være et Ord og hede omsider. 154) Domeren kan her neppe være andet end en Overdievel, som har at befale over de andre. 155) ey ær af enten maa Meningen være, at det, du denne Gang har taalt, er kun lidt af din Pine, eller og aff er en Feyl og skal hede all, at det er ey al din Pine. 156) c fool ɔ: hundrede Fold eller Gange. 157) hørd ɔ: dristig, vel til mode. hørd er adject. foe-

thi hvn wor meget met pijne rørd
i the 158) ath the drowe henne borth
Hordelig met them till helvedis porth
Sielen talede wed sielfuer seg
iheſus gudz søn naade meg
The dieffle ſwarede henne atther emodh
thu tørſt ey hobes aa 159), noget bodh
Oſſ tycker wære al for ſene 160)
at kalle paa gutz nafn thet ræne
Teg dwer nv lidet at bedis naade
meden thu førre gutz bud forſmode.
Thu tørſt ey hobes oppa noger roo
thu ſcalt nv med oſſ dieffle boo
Thu ſcalt nv regnes i wore ſkare
oc med oſſ for vden ænde at ware.
Dagis Lyvs for thu aldri at ſee
thin pijne øppes 161) alt 162) wee og wee 163)
Oc engen frød 164) tha moo teg henne
tijden ær nv kommen til ende
Thin glæde ær nv alt om wend
oc med oſſ dieffle ær hun wel kend
Mad oc dricke thu aldri foor
wtallig ære thine kranke 165) aar.
The ere flere en i ſolen ær grandh
ther thu ſcalt pijnes i dieffflens bandh 166)
Thet hafue wij dieffle nv teg favth
tith hoff gifuer teg til engen 167) mackt 168
Siden ieg bernardus hafde thette ſeeth
ſom ieg hafuer nv fore edher thret 169)

ſom

---

min. af maſcul. harder. 158) i the en Trykfeyl for: i thet. 159) aa gammelt for paa. 160) at for ſene d: ſeent eller ſildigt. 161) øppes det ſamme ſom det endnu brugelige hvppes d: forsøges. 162) alt d: immer, ſtedſe. 163) wee oc wee et Udraabs Ord. 164) frød d: Fryd, Glæde. 165) krancke d: ulykſalige. 166) dieflens bandh, enten i Dievelens Baand, eller Band, exilium orci ſom Horatius ſiger. 167 til engen d: til inter. 168) Her er Synet forbi, det følgende er Bernhardi Betragtninger derover. 169) tret en Trykfeil for theet, at thee for en er at fortælle en noget, af det

Een ſtor rætzel mvnne jeg faa
thi at jeg halff woghen 170) laa
Jeg badh til gud ſaa inderlig
at han ſculle wære meg nodelig
Jeg badh gud om ſijn helge naade
at frælſe meg af tæligen wode
Then falſke wærden for ſier 171) ieg
thet giorde ieg for vden wije ſag 172)
Thij hun ær bode ſtene og mvldh
oc med wodelig tijng døre fuldh 173)
Jeg ladher 174) meg altijd til mijn gud
wor fruve 175) lade meg holde hans bvd
Oc tencke paa hwore wærden ſtaar
hwor ſyndelig oc raſkelijg hvn for goor
Oc alle ting ær nv om wendh
ræt wijſhet 176) ær oc nv borth ſendh 177)
i alle land oc ſtæder er nv lijf oc trætthe
rætte wiiſhet ær nv borthe ſom alt ſcal rætte 178)
Then ſom wil met rætte wiiſhet fare
han kalles nv raſkelijg ware en dore:
Huilken ſom offrith hafuer 179) penninge oc guld
han ſiges at wære met wiiſdom fuldh
Nv ær boghen kommen til ænde
gud ladhe oſſ tijl thin nade ſende Amen.

Øverſt paa den følgende eller tyvende Side ſtaaer et Stykke udſkaaret i Træ, ſom forestiller Frelſeren paa Korſet, oven til i Hiørnerne Solen og Maanen, men paahver Side ſtaaer Maria og Johannes, og derunder:

Theſſe

---

gamle Verbo: at tiaae at fortælle. 170) halff voghen ɔ: halv vaagen. 171) for ſier ſkal være et Ord, forſier ɔ: forſager. 172) wye ſag, videre ſag, videre Betænkning. 173) døre fuldh ɔ: fuld til Døren, ganſke fuld, fuldproppet. 174) ladher, ſimplex for compoſitum forlader. 175) wor fruve ɔ: Maria Jeſu Moder. 176) ræt wyſſhet og ſiden rætte wyſſhet, den rette Viisdom, bedre end Retviished, ſom er Retfærdighed. 177) bortſendh ɔ: forviiſt. 178) rætte ɔ: forbedre.

Thesse ære the spørsmol som man scall spørsje af then siuge then tiidh han kan thale oc haffuer sit skijel Oc thet er fortij ath han som icke redh sek til dødhen 1) han mv thes mere styrkes imod døden

Først scal man sperie som Anselmus sier brodher glæder thu at thu moth døe 2) i then hellij trow Item anger thet teg 3) as thu haffuer icke lefuet so wel som tegh burde Item hafuer tw williæ ath bædhre teg om thu moth lenger leffue Item troer thu at iheſus criſtus hafuer fult giort for alle werdens synder met sijn alsom helliſte pinæ Oc kan affletthe thine synder met sijn døtz macth Item troer thu at han kan forlade teg alle thine synder om thu hafuer angher oc rwelse som han giøre 4) met røffren po korset Item wilt thu forladhe alle the som teg hafue giort imodh Oc forbedhe alle the 5) som thu haffuer giorth imodh Item troer thu at gudz søn Jheſus criſtus han døde for teg Item troer at thu kanth ingelvnde worde salig vdhen wet wor herris dødh Tijl thesse spørsmiol scal then siuge swaare Ja tha scal then som hoss then siuge stoor po mijne 6) hannum oc sye so kære brodher saa lenge som ther siel ær i tith legomme tha tacke oc lowe then barmhiertighe gud for sijn hordhe dødh Oc hafue thin hw oc hob fuldkommelige tijl hans død oc befale alsamen gud wor herre Oc huad som helst teg pokommer tha betenck then hordhe død oc læs thet vers In manus tuas domine ꝛc. Thet ær so meghet J thin hand herre befaller ieg mijn andh 7) Item kan han thet eij selfuer læse tha sculle the ther hoss hannum stande saa læse for hannum Fader i thin hand befaller ieg thette menniſkes andh Then som so dør scall met gudz hielp vndgaa then ewindelige død. Thet ær then kiennedom som innen lære then som siugher ær 8) Sanctus Gregorius sier At alle wor herris gerninger the ære sætthe for wor Læredom Fortij sligherwijſſ som Criſtus han hadhe seg i sijn døtz stundh saa scal oc hwert menniſke hafue seg særdelis i sæmhonne ting Forti scal then thet læse oc bede som criſtus giorde Item scal thet græddher for sijnæ syndher som wor herre grædh poo korseth then thiidh han gaff op sijn andh oc beffalide sijn hellige fader henne som evangeliſta taler om Item scal han robe alsom eneſte 9) med hierthet Fortii wor herre aether mere hierthet en røsthen forti at robe met hærthe thet er eij annet en at begheræthet

1) redh sek til dødhen ɔ: bered sig til Døden. 2) moth døe ɔ: maae døe. 3) anger thet teg ɔ: angrer, fortryder det dig. 4) giøre for giørede, det er: giorde. 5) forbedhe alle thee ɔ: bede alle dem om Forladelſe. 6) po mynne ɔ: paaminde. 7) andh ɔ: Aand. 8) kiennedom som innen lære then som siugher ær ɔ: Lærdom, som indvendigen lærer den som er syg. 9) alsom eneſte ɔ: alleneſte.

thet ewindelige Liff Item scal han beffale gudh sijn and Oc læse Jn manus tuas domine ꝛc. Ath thet sidsthe scal han giefue sijn andh op som cristus giordhe Amen.

Strax under paa samme Side findes det Gemenske Bogtrykker-Mærke saaledes som det i det ældre Magazin foran for Hefket 56 findes forestillet. Derunder staaer da: Tryckt i Kopenhaffen Hws Godtfrid aff Gemen Anno domini millieſimo quingenteſimo oc x. paa Sancte Jørgen affte. Paa den næste og sidste Side forestilles den hellige Jomfrue, holdende et Crucifix i høire Haand og en Blomst i venstre.

II.

Hr. Prof. og Domprovst Birchs Underretning om Henrich Madsen Wallensbechs Dagbog over Qvæsthuuset fra dets første Oprindelse til 1662.

Blant Historiens Kilder fortiene Dagbøgerne unægtelig et udmærket Sted. Begivenhederne fortælles her i det Øieblik de ere blevne til, medens de endnu staae malede for Øiet, ere levende i Hukommelsen og førend Tiden har kunnet forandre noget i deres sande Skikkelse. Er Dagbogen tillige skrevet i en mærkelig Tidspunct, og har Forfatteren med samme haft et vigtigt Formaal for Øie, vinder den et forhøiet Værd. Af den sidste Aarsag især have vi med Glæde af vores lærde Dom-Provst, Hr. Professor Birch, modtaget en Afskrift af Wallensbechs Dagbog, da samme er skrevet for at give en fuldstændig Underretning om Soeqvæsthusets første Oprindelse, der er en af de meest velgiørende Indretninger i Staten. Gierne havde vi i denne Deel af Magazinet indført Dagbogen selv, men Rummet tillod det ikke: Paa den anden Side syntes det at høre til Dagens Orden strax at giøre vore Læsere bekiendt med den Ædelmodighed deres Forfædre have vist i en lignende Anledning med den, der for kort siden opflammede hver god dansk Mand til udmærket Gavmildhed mod vore qvæstede Brødre. Dertil ere vi nu satte istand ved følgende Indledning, hvori Hr. Professor Birch har givet en temmelig fuldstændig Udsigt over den Haandskrift han ved at afskrive har reddet fra Undergang. Treschow.

Da det er Formaalet for det Danske Magazin, at bevare Documenter og Efterretninger, som i en eller anden Henseende interessere Fædrelandet, udbrede Lys over Danmarks ældre Forfatning, og de forskiellige Tidsalderes Aand og Sæder, tør jeg smigre mig med det Haab, at en forelsbig Underretning om et hidtil ukiendt Haandskrift, som vedkommer en af Fædrelandets be-

rømmeligste Stiftelser, ikke vil være Magazinets værdige Bestyrere uvelkommen. Haandskriftet, som for nærværende Tid gjemmes i Roeskilde Domprovstiets Archiv, indeholder en Dagbog, der viser Qvæsthusets Oprindelse, og en sand Dannemands Nidkiærhed for denne Stiftelse, som uden hans utrættelige Bestræbelser maaskee ikke var blevet til.

Soeqvæsthuset har havt samme Skiebne, som fleere af Fædrelandets nyttige Indretninger, at dets sande Ophavsmand er glemt, medens andre, hvis Fortieneste af Stiftelsen vare ringere, nævnes med en ikke aldeles fortient Berømmelse. I Følge Pontoppidans D. Atlas Tom. II. S. 179, er Christian 5 Soeqvæsthusets Stifter, og dette finder jeg gientaget af alle mig bekiendte Hovedstadens Beskrivere. At Hospitalets Bygning i Nærværelsen af Nyehavn er opført af denne Konge, kan ikke drages i Tvivl, ligesaa lidet som den Roes kan nægtes ham, at have rundelig sørget for dets Indtægt, men Stifter bør han ikke kaldes; Denne var, som mit Document tilfulde udviser, Frederik den 3die. Da Pontoppidan i Origines Havnienses S. 371 bemærker: At det forrige Qvæsthuus, ved Enden af Nyeboder, som ogsaa kaldtes Guldhuset, blev den 16 Maji 1685 skienket til Kongens Faktor Christian Werner; og han i D. Atlas Tom. II. S. 170 siger: at dette Guldhuus blev bygt 1668, kan man med Føie undres over, at disse Omstændigheder ikke have ført ham paa det rette Spor til at kiende Stiftelsens ældre Oprindelse og til at hiemle Frederik 3 den ham tilkommende Hæder, som Soeqvæsthusets egentlige Stifter.

Forfatteren til forommeldte Dagbog, der indbefatter det Tidsrum fra 1657—1662, og som, saavidt af fleere Omstændigheder kan sluttes, er den originale Haandskrift, er Henric Madsen Wallensbech, nederste Capellan ved Holmens Kirke og Præst ved Holmens Sygehuus. Denne Hædersmand, en Søn af Mads Rasmussen, som i Aaret 1623 gik som Skibspræst til Tranqvebar og siden var Præst til Wallensbech, blev i Aaret 1657 kaldet til forommeldte Embeder, hvilke han forlod 1662 og døde i Paris som Legations Præst hos Hannibal Sehested. Han var og Forfatter til Diarium Obhidionis Havnienſis.

Wallensbechs Hensigt med Dagbogen var, som Fortalen tilkiendegiver at give sin Eftermand i Embedet udførlig Underretning om alt, hvad som var forhandlet til Qvæsthusets Fremtarv, og da denne Stiftelse ved hans Fratrædelse ikke havde opnaaet Fasthed og Indtægter, ligesom den ikke heller da var forsynet med nogen Fundats; vilde han herved sætte sin Eftermand i

Stand

Stand til at kunne saa meget bedre drage Omsorg for dens Vel ved at kiende de ved Wallensbechs Bestræbelser alt indkedte Forslag, ligesom ogsaa de Mænd, af hvilke den virksomste Deeltagelse kunde ventes. — Følgende er et Sammendrag af de vigtigste historiske Omstændigheder.

Efterat Wallensbech 1657 var bleven ansat som Præst ved Holmens Kirke og Sygehuus, befandt han dette sidste i enhver Henseende forsømt og de Syges Forfatning saare beklagelig, saavel formedelst Huusets usunde Beskaffenhed, som ved Mangel af tilbørlig Tilsyn og Pleye. Han anssae det som Pligt at andrage dette for Povl Klingenberg, en Mand, der ofte nævnes i Frederik den tredies Historie, og, efter fleere Omstændigheder at dømme, besad Kongens Tillid i en usædvanlig Grad: Paa samme Tid skeedte og en Anmeldelse fra ham til Admiralitet. Dette Collegium, efterat have taget Sagen i nærmere Overveyelse, gav Wallensbech Befaling at indkomme med en udførlig Beretning om Sygehusets Tilstand, samt at giøre Forslag, hvorledes alt kunde sættes paa en bedre Fod. Dette blev efterkommet, og hans Forslag, der, ligesom hans Ansøgninger og øvrige Documenter, findes Ord til andet indførte i Dagbogen, vidner om, at han tog Hensyn til alt hvad som var fornødent for at hæve de gamle Misbrug. Det undgik ikke hans Opmerksomhed, at en forbedret Indretning vilde udkræve fleere Omkostninger og at Regjeringens Finantzer paa den Tid ikke vare i den Stand, at de tillode at udrede, hvad Stiftelsens Tarv krævede. For at raade Bod herpaa, foreslog han at det maatte tilstædes ham at ombære en af Admiralitetet authoriseret Bog, og heri tegne de frivillige Gaver, som fleere mueligen kunde formaaes til at give. Selv foregik han de øvrige med et got Exempel, da han uagtet sin ringe Løn og maadelige Vilkaar tegnede sig for et Bidrag af 30 Rd.

Wallensbechs Beretning om Sygehusets usle Tilstand havde den gode Virkning, at Kongen befalede sin Livlæge Povl Moth og Chirurgus Phil. Hacqvart, at undersøge dette, hvilket skeete Nytaarsdag 1658. Disse Mænds Beretning stadfæstede fuldkommen hans Klage, og bragte Kongen til den 2 Januarii at skienke en stor grundmuret Bygning paa Nyeholm, som da var bekjendt under Navn af Seilhuus, til Holmens Sygehospital. Det gamle Sygehuus, som laae bag ved Grønnegade, blev, efterat man derfra havde flyttet de Syge, solgt og udbragt til 500 Rdlr.

Ligesom Wallensbechs Bestræbelser i den eue Henseende havde været heldige; saa havde og hans Nidkjerhed at samle Collecter til Stiftelsens Tarv, et ønskeligt Udfald, da Kongen tegnede sig for . . 2000 Rdlr.

Ri-

Rigets Hovmester Joch. Gersdorff . . . . 4000 Rdlr.
Admiral Ove Gedde . . . . . 1000 Rdlr.
Rigens Raad Christen Skeel . . . 1000 Rdlr.
med dobbelt Rente.
Oluf Parsberg . . . . . 200 Rdlr.
Erkebisp Hans Svane og Dr. Henr. Fuiren . . 1000 Rdlr.

Disse Capitaler forbleve hos enhver, indtil den nye Fundats var confirmeret af Kongen, hvilket ikke skeedte i Wallensbechs Tid.

Foruden bemeldte Capitaler, samlede han i mindre Gaver, hvis Givere nævnes, en Sum af 747 Rdlr., som ufortsvet bleve anvendte til at sætte Huset i tilbørlig Stand og til Anskaffelse af det fornødne Inventarium, saa at, som han beretter, der forefandtes 80 opredte Senge, 4 Jern Kakkelovne, nye Vinduer, Dørre og Løfter; ligesom og de Syges bedre Pleye, Vinterbrænde og Bartskiærlon, heraf blev udredet, uden nogen Hans Majestæts Udgift eller Molest.

Nu kom en Periode, hvor Manden skulde høste den bedste Løn for sin Ridderhjærhed, den behagelige Erfaring, at ved hans Omhue var foranstaltet et Tilflugtssted for de qvæstede i Kjøbenhavns Beleyring. Den 12 Augusti 1658, blev de tvende første Qvæstede førte fra Prammen i Kalleboe til dette Hospital; og Kongen befalede at, saalænge Beleyringen varede, skulde de Saarede føres derhen. For at forøge Indtægterne udvirkede Rigens Hovmester efter Wallensbechs Forslag en Kgl. Befaling, at i alle Byens Kirker skulde ombæres en Tavle til Bedste for de Saarede, hvis Antal daglig blev større.

I denne Anledning omtales en Foranstaltning, hvorom jeg ikke mindes at have læst andensteds nogen Beretning. Paa samme Tid blev nemlig paa Christianshavn indrettet et andet Sygehuus til de Soldater, som formedelst smitsomme Sygdomme ikke burde henlægges blant de Qvæstede. Dette Sygehuus tilegnede sig de Tavlepenge, som faldt i Byens Kirker, saa at Qvæsthuset ikkun beholdt, hvad som samledes i Holmens Kirke. Det bortfaldt imidlertid snart, og Wallensbech synes ikke utydelig at tilkiendegive, at dette Hospital nød kun Rentemesteren Ped. Reetzes Beskyttelse, hvis Tjener var ansat som Forstander.

Den 26 Novbr. 1658 ankom de ved Slaget i Sundet qvæstede Hollændere, hvis Antal var saa stort, at de ikke alle kunde rummes i Qvæsthuset: Imidlertid var det dog i saadan Stand, at der til en Tid i Beleiringen befandtes i samme 75 qvæstede Danske og 180 saarede Hollændere.

Den

Den 9 Maji 1659 indkom han med Forslag til Rigens Hovmester, deels angaaende en Direction for Quæsthuset; deels om de Syges bedre Bespisning i Overeensstemmelse med deres Tilstand, da, som han rigtig anmærker, den saltede Føde som gaves fra Proviantgaarden, ikke var tjenlig for Saarede, som trængte til færsk Mad; samt om fleere Puncter, som alle sigtede til Stiftelsens bedre Organisation og kunde betrygge dens Varighed. Dette Forslag havde til Følge, at Kongen udnævnte en Commission til Bestyrere, som netop bestod af saadanne Mænd, hvilke W. havde havt Leilighed til at kjende som Stiftelsens Velyndere og derfor havde formaaet til at erklære sig villige til at tiltræde denne. Commissionen bestod af Ober-Secretair Erich Krag, hvis Omsorg for Quæsthuset paa fleere Steder omtales med særdeles Berømmelse. Den danske Hofprædicant, Commissairen paa Tøyhuset Jens Lassen og Proviantskriveren Hans Hansen, til hvilke et Kongebud blev udstædet den 13 Novbr. 1659, at sammentræde og at giøre Udkast til en Fundation. Dette skeedte. Af de af Commissionens Lemmer indgivne Betænkninger og Erklæringer, blev ved E. Krag sammendraget en nye Fundats, som atter sendtes til enhvers Prøvelse, og ogsaa til Wallensbech, som modtoeg den den 17 Novbr. 1659 om Aftenen med den Beskeed, at sende den videre paafølgende Morgen. Uagtet den er temmelig vidtløftig blev den af ham udskrevet samme Nat og er Ord til andet indført i Dagbogen. Denne Forsigtighed var ikke overflødig, som Udfaldet viste; thi da Fundatzen, efterat have circuleret blant Commissionens Lemmer, omsider blev sendt til Rentemesteren Peder Reetz til Revision, er den som han siger, siden ikke seet, ey heller kom dette Exemplar videre til Lyset. Denne Mand har, som af flere Omstændigheder skjønnes, ikke været Stiftelsen gunstig.

1660, den 1 Januarii holdtes første Gang Præken i det nye Capel paa Quæsthuset, uagtet Indvielsen ikke skeedte med den Høytidelighed, Wallensbech havde ønsket og hvortil af ham var giort Forslag. For imidlertid at drage Vedkommendes Opmerksomhed til Stiftelsen og herved bidrage til dens Fremme, blev af ham dog til Kongen og anseete Mænd uddeelt et lidet forfattet Skrift, hvis Titel er: Den nye Kongelige Nytaargaves billige Beskrivelse paa det Holmiske H. K. M. Syg- og Quæsthuses uforbigjengelige Brug og beleylige Sted m. v. Dette Skrift indeholder en Tale, som efter hine Tiders Maade, er fuld af græske og latinske Sententzer, Ordspik og rhetoriske Figurer; men giver dog en historisk Beretning om Quæsthusets Bygning, som skal være opført af Frid. 2 til Kornmagazin;

magazin; bereſter af Chriſt. 4 brugt, de øverſte Etager til et Seilhuus (formodentlig et Seilmager Værkſtæd) den underſte til et Dreyerhuus og Veyerbod for den hosliggende Reberbane. Længden ſiges at være 90 Alen, Breden 15.

1661 fik Qvæsthuſet ſine Indkomſter forøgede ved Tillæg af Tavlepenge fra de fleeſte af Stadens Kirker. Samme Aar i Februarii Maaned var Kongen ſelv paa Bremerholm og loed der afmaale en Plads 100 Alen til alle Sider, ſom ſkulde tages fra Holmens gamle Kirkegaard, og var beſtemt til en Kaalhave for Qvæsthuſet ſom og til Bygningsplads til Kjøkken for Stiftelſen og andre Fornødenheder.

For at tilveyebringe Hoſpitalet en faſt Indtægt, indkom Forſ. den 12 Febr. 1662 med Forſlag om en Tavle, ſom hvert Aar den 11 Februarii, ſom Takſigelſes-Feſten for den afværgede Svenſke Storm, ſkulde ombæres i alle Landets Kirker, og paa ſamme Maade ſom Helſingøers Hoſpitals Indkomſter, beregnes til en faſt Afgift, der formodentlig vilde udgiøre aarlig 800 Rdlr. I ſamme Aar blev og bevilget, at det Jern ſom var i Behold af den nedbrudte Sct. Annæ Kirke, maatte tilſtaaes Qvæsthuſet til dets Bygnings-Forbedring; ligemaade de ved Salget af Confiſkations-Gods indkommende Penge. Men af Jernet, ſom han anſætter til 150 Rdlrs Værdi, var formedelſt viſſe indløbende Omſtandigheder intet at bekomme; fra Toldboden blev betalt noget for konfiſkerede Vare, ſom dog ikke var betydeligt. — Med 1662, ſom det Aar, da Wallensbech blev forflyttet fra dette Embede, endes Dagbogen, der ikke er fortſat af hans Efternmand Grønbech, der blot har antegnet ſin Vocation. Nogle ſmaa hiſtoriſke Mærkværdigheder erfares af denne Dagbog, hvilke jeg kortelig vil anføre.

Den gamle Nørreport ſiges at være bygt af Friderik 2.

Byens Compagniehuus, ſom efter Pontoppidans Origines Havnienſes S. 326, har tilhørt et viſt Broderſkab, blev i Kjøbenhavns Beleyring brugt ſom Hoſpital, da Qvæsthuſet ikke kunde rumme alle Syge.

At der i Aaret 1658 har været Skov ved Dragøe, ſom tilhørte Kongen, erfares af den Omſtændighed, at heraf blev udviiſt Træer til Qvæsthuſets Fornødenhed.

Ligeledes anmærkes i hans Tale, at i Aaret 1571, den 11 Decbr. blev i Roeskilde Domkirke funden en Guld-Krone og 6 forgyldte Kalk og Diſk, ſom bleve ſendte til Frederiksborg. Diſſe Koſtbarheder vare formodentlig i Reformationstiden ſkiulte af de Katholſke Geiſtlige.

III.

III.

Jomfrue Mette Gises Slægt-Linie, beregnet fra Kong Waldemar den fierde.

(Meddeelt af Prof. Abr. Kall.)

For mange Aar siden traf jeg paa en Haandskrivt, som havde følgende Titel:

Anno 1663 lod Jomfrue Mette Gise, Henrick Gise til Thurebyegaard och Frue Birgitte Brahe deris Datter denne Bog giøre, och der vdi Hindis Federne och Moderne Anner och Herkomst malle och skriffve.

Høyhed og Ære, Skiold, Hielm och Anehr
Det praler som Guld, er dog ichun Muld
Det gloer i Øye och hielper ichun føye.
in Summa.
Ald Verdens Friehed och Fog, er indted uden Skorsteens Reg
Dertil med ald hindis Friehed och Ferdt
Er neppe en Torve verdt,
Det vilde jeg du schulle agte med Skel
Thi Vaabenens Farffue och Guldet self
Det seer du effter, det veed jeg vell.

Sancte Pauel 1 Corint. 1 Cap. Kiere Brødre, seer til Eders Kald, der er iche mange Vise paa Legems Vegne, iche mange veldige, iche mange friborne kaldede, men hvad som ringe er for Verden, det udvalde Gud, paa det indted Kiød schall rose sig for hannem.

Jerem. 9 Cap. Hvo som vil rose sig, hand rose sig deraf, at han veed och kiender, jeg er Herren.

Hvor Originalen findes veed jeg ikke: I Afskriften, som jeg brugte, fandtes ingen afteegnede Vaabener, men den indeholdt ellers endeel meget brugbare genealogiske Efterretninger om saa vel Gisernes Slægt, som de med Jomf. Mette Gise beslægtede andre adelige Slægter. Det, hvad jeg den Gang alleene afskrev, var de ved Slutningen tilføiede Efterretninger om Waldemar den fierdes Afkom ved den bekiendte Tove Lille. Vel beraaber Jomfruen sig paa Arild Hvitfeld og en gammel Vise, hvilket sidste Slags Beviis vor udødelige Gram med Rette forkaster i sine Forbedringer til denne Konges Historie i Videnskr. Selsk. Skrifter IV. S. 187; men en og anden Omstændighed forekommer dog her, hvorom hun andensteds fra har havt Underretning. At Dronn. Margrete skulde have været Kloster-lovet, førend hun med Kong Hagen troelovedes, erindrer jeg ikke andensteds at have læst.

Kong Waldemar den fierde havde, forend han blev gift, hos sig en frie Herres Datter paa Lante Ryen, heede Lille: Hendes Fædrene-Vaaben 4 Bielker, hver anden gull og hver anden rod, paa Hielmen 2 Vessel-Horn, som Kongen lod omlegge med en Krone. Siden Kongen blev gift, holdt Lille Huus paa Hiortholms Slot, hvor nu staaer Hiortholms Molle, en stor Miil fra Kiobenhavn. Med denne forskrefne Lille havde Waldemar 3 Sonner: Knud Waldemarsen, Christopher Waldemarsen og Erich Waldemarsen. Kongen gav dem et Vaaben, var blaat Feldt med en hvid kronet Løve, holdt i Kloerne en Hellebard, paa Hielmen en Løve med en Krone paa. Dette Vaaben findes i mange gamle Slegteboger. De tvende Kongens Sonner Knud Waldemarsen og Christopher Waldemarsen bleve dode i den store Krig, som Kong Waldemar forte med Hanseaterne: Den tredie og yngste, som var Erich Waldemarsen, kom til Mands Alder, og blev gift med en rig Frue Enke i Skaane. Hun havde tilforn havt rige Herr Niels Grim: Med hannem havde hun en Son, den unge Herr Niels Grim. Der han blev stor, reed han efter hans Stiffader Erich Waldemarsen i 4 Aar, og dræbte hannem paa det sidste, hvorfor han maatte romme Riget sin Livs-Tid. Med denne Frue Mette Gise, som var Herr Siverd Pedersen Gises og Frue Ane Reckenbergs Datter af Engelstad, havde Erich Waldemarsen til Dronningholm disse Born: Waldemar Erichsen og Sivard Erichsen, bleve begge slagne i den Krig Kongen forte i Holsteen, hvor der bleve 60 Danske af Adel slagne, som Arild i sin Kronike formelder. Men deres Dottre, som til Alder kom, var Jomfrue Anne Erichsdatter, Jomfrue Bodil, Jomfrue Zidzel Erichsdatter.

Jomfrue Anne blev given i Vor Frue Kloster i Roeskilde for Dronning Margrete, som var Kloster-lovet, forend hun blev troelovet Kong Haagen i Norge. Der skrives, at hun blev indledet udi Kloster af 2de Fyrstelige Personer med en Guld-Krone paa hendes Hoved.

Deres anden Datter Jomfrue Bodil Erichsdatter fik Laurits Jensen Blaae af Drebyegaard. De havde tvende Sonner: Siverd Laursen Blaae og Oluf Laursen Blaae. Siverd Laursen Blaaes Huustroe var Frue Anne . . . . . De havde en Datter, Jomfrue

frue Anne Sivertz Datter, fik første Gang Herr Peder Grubbe til Aslof: Efter hende ere alle de Grubber komne. Anden Gang havde Jomfrue Anne Erich Madsen Bolle til Turebygaard: Efter hannem ere alle de Boller, som have været, hvis Vaaben er nedlagt. — Laurs Jensen Blaae og Jomfrue Bodil Erichs Datters anden Søn Oluf Laursen Blaae fik Jomfrue Barbara Grubendall. De havde 3 Sønner og en Datter, som vare Peder Olufsen, Jacob Olufsen, Erich Olufsen og en Datter. Efter dem findes ingen Afkom beskreven uden efter den tredie Erich Olufsens Datter Barbara Erichsdatter, fik Otto Hvitfelt: Efter dennem alle de Hvitfelder.

Erich Waldemarsens og Frue Mette Gises tredie Datter Jomfrue Zidsel Erichsdatter var 2 Gange gift. Hendes første Huusbonde var af Sverige, hed Herr Abraham Brodersen, hans Vaaben var et Tyrehoved med en Krone paa Hovedet, med hannem havde hun en Datter Birgitte Abrahamsdatter: Hun blev gift til Sverige, og fik Herr Carl Knudsen, som var Konge i Sverige efter Kong Christopher af Beyerns Død, som findes videre i Arilds Krønike. Jomfrue Zidsel, Erich Waldemars. Datters anden Huusbonde var Herr Bonde Jacobsen Tott: Med hannem havde hun en Datter Jomfrue Berte Tott; Hun var 3 Gange gift. Hendes første Huusbonde var Folmer Knob: Efter dem findes ingen Afkom. Den anden Huusbonde var Herr Oluf Oxe: Efter hannem ere alle de Oxer, som har været her i Riget. Den tredie Huusbonde var Herr Peder Brahe til Tostrup: Deres Søn Axel Brahe; Hans Huustroe Frue Maren Lunge. Deres Søn Tyge Brahe; Hans Huustroe Sophie Rud. Deres Søn Otto Brahe; Hans Huustroe Frue Birgitte Bilde. Deres Søn Axel Brahe; Hans Huustroe Frue Mette Gise. Deres Datter Frue Berete Brahe, Henrich Gises til Turebye Gaard. Deres Datter Jomfrue Mette Gise og hendes Sødskende; Er beregnet fra Kong Waldemar og til Jomfrue Mette Gise til det syvende Leed.

Maa endnu ikke forglemme at om formelde, at Kong Waldemar elskede denne fornefnte Toue Lille meget, saa vel selv han blev gift, som før, hvilket fortrød hans Dronning, og derfor lod hende quæle i en Badstue. Selv kunde Kongen aldrig lide Dronningen,

ellers tog sig en anden Sag til hende, nemlig at hun skulde holdt af een, af hans Hofsinder, hed Folker Lowmandson. Arild Hvitfelt skriver, at Kongen skulde giort hende Uret, men i hvorom alting var, da tog han sig den Sag til hende, og lod hende indsætte paa Helsingborg Slot, hvor hun sad hendes Livs-Tid. Der hun var død, lod Kongen hende begrave paa en Kirkegaard, og blev lagt paa hendes Grav en Fiell af Træe, saa stor som en Liigsteen, hvorpaa hun var udhugget med en Krone paa Hovedet og et langt Efterspob eller Svantz. Arild Hvitfelt han det vidtloftig beskriver, i Kong Waldemars Kronike, men denne fornefnte Toue lod Kongen prægtig begrave, hvorom findes endnu en gammel Viise lagt.

Der nu denne Toue var død og qualt, som forskreven staaer, da kunde Kong Waldemar ingen Roe have, mens hvor han reiste og hvor han var, da skulde hendes Liigkiste følge med, og staae for Kongens Sæng alle Nætter. En Dag, som Kongen ikke var tilstede, fordristede hans Kammerjunker sig til og aabnede hendes Liigkiste, og overlogte hendes Liig, og fandt under hendes eene Arm en liden Seddel indskrukket imellem Hud og Kiød; Denne Seddel tog han og beholdt hos sig. Der Kongen kom hiem, lod han Liiget begrave, og Kongen fik saadan Ville til denne Kammerjunker, at han skulle være hos hannem altid: Men som Kammerjunkeren vel tænkte, at denne Kierlighed kom formedelst denne Seddel han bar hos sig, hvorfor han tog samme Seddel, og kaste den i et bundløs Morads. Til dette Morads fik Kongen lige saadan Ville, som han tilforn havde til Kammerjunkeren, og deraf kommer det der siges, at Kong Waldemar gav Gud sin Part i Himmerig for der kunde blive hart Jord, og saa byggede han paa samme Sted Wordingborg Slot, som der siges, han endnu stundum skal lade sig see, mens jeg begierer intet at see hannem, alligevel han er min Stammefader.

M. Giøe.

IV.

Kong Christians 4. Skrivelse til Commendanten paa Calmar Slot, Andr. Sinkler. Dat. Kiøbenh. d. 5 April 1612.

I første og andet Hefte af dette Bind har jeg havt Leilighed til at meddeele adskillige Efterretninger om Calmars Beleiring og Erobring, som forekom

iblandt

iblandt de af Egid. Lauritzen samlede Beretninger om Krigen med Sverige i Aarene 1611 og 1612. Andr. Sinkler er der S. 33 nævnt, som den Mand, til hvem Kong Christian 4 betroede det erobrede Slot, og da jeg iblandt en Mængde af denne store Konges Breve finder et til denne Mand om adskillige Foranstaltninger den indtagne Bye vedkommende, meddeeles herved samme:

Jeg haffuer aff dyn Skriffuelse forstanden dyn meening och betenckende, om Calmers Byes Ruiin, och ephterdj ted vyl werre at formode at fynden well turde faa y synde Eder at beleyre saa skald tu inted ydermere lade affbryde end den Ringmur som gar omkring byen den skald tu sauyt laade bryde af at du med stockerne aff Slottit kandt beskyde byss wolden ted andit skall haffue en anstandt, intill Gert Rantzou till Eder kommer, hvilcken med ted forste nest Gudtz hielp skall tillstedekomme, dismidlertid skaldt du laade qvartere ted folck som epter handen ankommer, Et Regimendt paa Molholmen och ted andit udj Skouen som uorriß Skuder och Skiib pleier at ligge, der er ochsaa afferdiget murmesters och Plix folck som skall arbeide paa foden aff wollen huilke uell med ted forste kommer tilstede, Skiiben ligger och, saa heer ferdig, naar wynden bleß haabiß jeg nest Gudtz hielp at die skall uell snartt werre huos Eder.

Kommer Gustawus till dig, daa trackteer hannem epther Leiligheden well; inden lagit faar Ende uyll jeg nest Gudtz hielp komme med til pankettit Vale Datum Kobenhaffuen den 5. Aprilis Anno Dni 1612. Christian.

Opskriften er: Andreß Sinckler till Hande.

V.

Adskillige Efterretninger om Danske Sager, tagne af M. Christ. Lassen Tychonii Haandskrift.

Meddeelte af Prof. Abr. Kall.

Dom-Provsten i Viborg Mag. Chr. Lassen Tychonius var unegtelig en af de lærdeste Mænd Danmark i forige Aarhundrede eiede, om han end ikke ved trykte Skrifter har forskaffet sig al den Agt og Anseelse, som hans udbredte Kundskaber og store Belæsenhed kunde fortiene, og uagtet hans spillende Vittighed ei altid tillod

lod ham at betiene sig af de Udtryk og den Fordrags Maade, som roeligere Overveielse vilde have foretrukket. Han faldt paa 1732 hver Dag at optegne een eller anden Bemærkning, som maatte falde ham ind i en dertil indrettet Bog, og deraf blev da et lidet Qvartbind af Tychoniana, som han skienkede min Sl. Svigerfader D. og Prof. Ped. Rosenstand Goiske under følgende Titel og Tilskrift: Observationes quotidianæ in omni re literaria, sacra, profana, historica, critica, morali, dogmatica &c. digniores visae, quae inter millenas alias non perirent, sed quomodocunque tollerentur, huc αὐτοσχεδίασι congestæ a die 17 Aug. 1732 qui mihi natalis quinquagesimus secundus. Nulla dies sine linea. Cum centum in pluteos libri referantur in ANA, Quid vetat ANA mihi qualiacunque dare. Hæc ruta cæsa literaria, hæc collectanea, hanc qualemcunque Musei supellectilem nupturienti jam Lectori Mag. Petro Rosenstandio, ut dignissimo Possessori et eruditissimo omnium amicorum transscripsit collector, et dixit moriens, TE nunc habet ista secundum.

Samlingen indeholder mange særdeles artige Bemærkninger, men den største Deel angaaer ikke vor Fædernelands Historie. En og anden Oplysning, som dog er didhørende, formoder jeg ikke upassende heraf at udtage, og naar Rummet tillader det, i vort Magazin at indføre, hvorhos jeg ei vil undlade at bemærke, at hvad Manden her har optegnet, ligner ogsaa deri meget af det, hvad som ellers antreffes i de mange bekiendte Samlinger in Ana, at det er deels af Hukommelsen nedskrevet, deels er bygget paa mundtlig Sagn. Tychonius besad en overordentlig stærk Hukommelse, men i en Alder af 52 Aar kan man ikke længere forlade sig paa dens Troeskab; Han havde eiet et stort og kostbart Bibliothek, men en stor Deel af Bøgerne havde han alt solgt i levende Live, og i Viborgs Ildebrand 1728 havde han mistet nesten alt, hvad han da havde. For denne Gang kun et par af de første Optegnelser Fædernelandet og dets Mænd vedkommende:

21 Oct. Jeg veed ei, hvi de andre Europæiske Nationer misunde os fattige Danske saa meget, at vi kan have giort noget lærdt og godt. Man veed, hvor spottelig Erasmus taler om Nationen ved Saronis Anledning i sin Ciceroniano. Keckermann tilskriver Cuiacio den lærde Bog, som Prof. Niels Krag har lavet udgaae de republica Lacedæmoniorum, som endog pryder Gronouii Thesaurum. Alt det er usandt, og at Krag er selv Fader til denne smukke Unge, viiser det med Krags egen Haand skrevne Original, som var hos den lærde Holger Rosenkranz, og han viiste mange det. Det skal og være endnu i Hr. Iver Rosenkrantzes Værge og Bibliothek:

thek: Og Curiacii Arvinger og Descendenter tilstode selv, det var ei hans, og at han aldrig havde entrepreneret et saadant Værk *).

22. Oct. Her var en Herremand circa initia Seculi XVII i Danmark, heede Otte Skram: Han var reist til Wien; derfra med en Envoje til Constantinopel, siden til Ægypten, Palæstina, Jerusalem ꝛc. Jeg har hans Journal skrevet med hans egen Haand. Hans Ære og Skiebne er rar. Han blev creeret til Ridder af den hellige Graf af en Ridder, som til slig Orden at give, de quo vide Radzivil Itinerarium, er authoriseret. Han heede den Gang Franciscus ab Hyspello. Jeg havde hans Ordens-Patent med S. Sepulcri hengende Zeigl under i rød Vox i Blik. Jeg tog Copie deraf, og gav Hr. Iver Rosenkrantz Originalen, som var deilig skreven paa et stort Pergament, dateret Jerusalem 1605. Han kaldes der Otto Skram a Dano. Det er absurde nok, at en Lutherst Herremand tog Orden af en Catholsk Pater. Hans Skiebne var at han i Snapsting 1609 blev stukken ihiel her i Nytorv-Gyde af Hr. Erich, Præst i Torning, som han vilde gienne til Side af den snevre Gang. Skram var muelig beskienket, thi han kom fra et adeligt Bryllop paa Domhuuset, og Præsten maa skee ei ædrne. Jeg holder hans Avantures meget sælsomme **).

3 Nov.

---

*) Gram har i Fort. til Kragii histor. Chr. 3 udførligere forklaret Sammenhængen med disse Beskyldninger, men Originalens Skiebne har han dog ei vidst.

**) Hvad her anføres om Otto Skram er ikke gandske ubekiendt, men urigtig tildeels fortalt, ligesom det ei heller her er rigtigt med de angivne Aarstal. Bisk. Niels Lauridsf. Arctanders Ligprædiken over ham giver de sikkreste Efterretninger, og deraf kan da følgende Feil rettes. I Resens Fort. til Krabbes Overs. af Waldemars 2 Lov formodes Otto Skram 1599 at have været i Jerusalem, hvor han dog var 1591, og kom alt hiem 1594. — At han henhørte til de Skrammer med Enhiørningen, og har nedstammet fra den anden hos Resen forekommende Peder Skram, sees af Liigtalen. Dennes hos Resen nævntes Søn Ove Skram havde nemlig blandt sine tre Sønner Jørgen gift med Margr. Juul til Skougaard, hvis Søn Ove Skram til Hammergaard avlede med Ell ne Rostrup vor Otto. — Af hans Reise-Journal haves nu paa det Kongel. Bibliothek den Afskrivt som Sl. Etatsraad Foss laante Pontoppidan og af ham nyttet i Gestis Danor. I. p. 57 sq. I et tilføiet Tillæg siges Otto Skram 1605 at være blevet dræbt paa Viborg Gade af en Præst ved Navn Hr. Søren i Hornum, og saaledes nevnes ogsaa Præsten af Resen. Præstens Navn angives rigtigere Erich Sørensen til Torning af Hofmen i Not. til Atlas Dan. IV S. 488 hvor adskilligt meere forekommer om Mordet og Præstens paafølgende Skiebne. Aarstallet 1605 er lige saa vel urigtigt, som Tychonii 1609. Tiden og Omstændighederne ved hans Drab erfares best af Ligprædikens egne Ord; om Skram har været beskienket eller ikke, kunde (det forstaaer sig) i en saa-

3. Nov. Der var en stor Allarm i Italien med Skriven og Disputeren circa initia huius Seculi om St. Augustini Legeme, som de Augustianer Munke prætenderte at have fundet i deres Kirke under et Capel, 20 Trapper dybt nedre i en Hvelving, som var af Teglsteen, hvori blev, da den aabnedes, funden en Marmor-Kiste 3 Alen og 3 Tommer lang, 1 Alen og 4 Tommer-bred, hvilken de havde ondt med at faae brækket op, og fandt deri et Sølv-Skrin 1 Alen og 5 Tom. lang, med en rund Laas for fæstet paa et Sølv-Kors, hvorpaa Christi Billede og de Bogstaver IC stode. De Beene, som hører til et Menneskes Legeme, fandtes der alle uden høire Arm fra Axelen til Albuen. Paa Marmor-Kisten stod 2 Steder det Ord AGOSTINO, og længe var sagt og troet forud, at Augustini Legeme var i denne Kirke et Sted, hvor det var for mangfoldige Penge kiøbt til af Luitprando, de Longobarders Konge fra Genua, hvorhen det var reddet fra Sardinien, da de Saracener der streiffede. Til Sardinien var det kommen circa initia Sec. VI. fra Africa under Thrasymundi Tyrannie ved en Sending af en Biskop til Hippo. Jesuiterne og andre Ordener disputerede Augustinerne denne uskatterlige Decouverte, og deraf kom en kostelig Katzenbalgerei. Noget af det artigste er at de staae paa, at den Armbeen, som er borte, blev 1027 foræret K. Knud den Store af Danmark, som ved Erkebiskop Eigenoldum fik den udkiøbt og udbedet, og just er dette et af deres Hoved-Argumenter, at det er den veritable Augustinus, siden dette Been fattes. Adeo maxima de nihilo conditur historia. Det er ikke taabeligt at Augustinerne vil ingen lade see de Ting, som de sige ere fundne, men flyer Folk kun en Relation eller Factum om Decouverten at læse. Montfaucon fik det ei at see.

---

en saadan Tale ei fortælles. "Nu Mandag sidst forleden, siger Arctander, som var "d. 20 Jan. 1606 kom denne Velb. Mand Otte Skram hid til Byen, der Klokken var "1 efter Middag, gik saa op paa Domhuuset til Erl. og Velb. Mogens Kaases Bryl"lop, og var der oppe ved 3 eller 4 Timer, gik saa neder, og ville gange til sit Losement. "Paa Gaden ved Erl. og Velb. Mands Oluf Brockenhuuses Gaard kom (som Ulyk"ken skal have en Aarsag) en Præstemand desværre med nogle andre Folk imod han"nem, saa ere de blevne med hverandre ueens, saa at Otte Skram haver af samme "Præstemand faaet sit Banesaar." Længere hen fortæller Biskopen, "at der denne Sal. Mand nu havde fanget sit Banesaar, da tog hans Dreng hannem i Favnen, og førde hannem ind i Velb. Oluf Brockenhuuses Gaard, men der han kom ind i Huuset, aav han sig haardt og raabte paa, at man skulle stve hannem Præsten, og meener da Arctander, at naar han vilde have fat paa Præsten, var det uden Tvivl for af hannem at begiere Trøst paa Guds Vegne.

Trykt hos B. Brünich.

Nye Danske Magazin.

Andet Binds Tolvte Hefte.

I.

Instruction for Malthe Juul, da han som Gesandt sendtes til Rusland 1631.

(Efter en Afskrift blant de Thottiske Haandskriver, No. 1631 i 4to, meddeelt af Hr. K. C. Werlauff, Stipend. Magnæano.)

Om dette Gesandtskab melder Slange i hans Christians 4des Historie Side 726, og skiønt hvad man derved søgte at erholde, ikke just blev bragt til Endelighed, ligesom ogsaa i næste Aar 1632 den allerede reenskrevne Freds- og Forbunds-Tractat ogsaa gik tilbage formedelst en ved Underskrivningen opkommen og af Slange S. 763 omtalt Raug-Strid, indeholder denne Instruction dog mange mærkværdige Oplysninger om Uslands og Danmarks gienstidige Forhold imod hinanden saavel da, som ogsaa før den Tid.

Instruction, som Vi Christian den Fierde med Guds Naade, Dannmarks, Norges, Wendes og Gottes Konning o. s. v. medgive os Elskelig Malthe Juul til Giessinggaard, Vor Mand, Tiener og Befalingsmand over Christianopels Lehn, paa denne hans anbefalede Reise til Muscou, hvorefter han sig skal rette og forholde.

Først skal Voris Gesanter sig herfra paa Narven og siden Landveys til Muscou begive; saafremt hand til Narven vorder oppeholdet, det Vi dog ikke formode, da skal han erindre, at H. K. M. udi Sverrige Gesanter sig ofte herigiennem uden al Forhindring forføyer, derhos at det Venskab os og Rigerne imellem er, saadan Behindring ikke tilstæder, formoder derfore, at de ikke hannem udi sin foretagne Reise til een Potentat, som Voris saavelsom H. K. M. Ven og Naboe er, med Ophold besværger; Saafremt nu de Svenske begiere, han vilde patientere, indtil de kunde saadant berette til den Sven-

ske Statholder i Liſland, da haver han ſig derimod at undſkylde, og dog om anderledes ikke ſkee kan, Reſolution ervarte paa nogen Tid; Naar han nu fremdeles fortreyſer og mod den Rydſke Grendſe ankommer, ſkal han neſte deres Officerer om ſin Ankomſt adviſere, ſaa og hvor ſtærk ham er, og ſiden lade ſig af dem beköſte og forſkaffe, efterſom Brug er imellem os og Grosfyrſten belangende de, ſom paa enten Sider afferdiges, hvorom hun og erindre ſkal, om de ſelv ikke ſig dertil lader finde. Naar han nu til Muſcou ankommer, og ſig hos de fornemme Officerer til Hove angivet haver, og erlanget Audientz, ſkal han med god Conſideration og Reſpect ſig dertil begive, og Voris Kongl. Repucation i alting have i Agt, og i intet enten i Geleyd, Entfangelſe eller andet nogen Præeminentz over ſig tilſtæde, dog alting med god Føye, Diſcretion og Lempfældighed, og Erindring om det gode Venſkab os og H. K. M. imellem er, forrettes. Naar han ſtædes til Audients, da ſkal han tale paa Danſke; begieres og af hannem, at han paa Tydſk vil tale, da ſkal han ſig höflig undſkylde, det ikke ſit Sprog være; ey heller ſig med ſaadan en fornemme Potentat at vilde udi Sprog indlade, ſom han ikke grundlig var mægtig. Dog derſom de ingen, der Danſk eller Svenſk forſtaar, haver, da maa han tale paa Danſk, og ved ſin Tolk det ſiden lade fremſette paa Tydſk, og faſt foregive, at Vi H. K. M. Michaela Fedrovitz Czaar og Storfyrſte alle Rydſers ꝛc. Voris venlig Helſen, og hvad vi ellers mere Ære, kiert og got formaae, lade formelde. Og derſom H. K. M. ſom Voris Arvforenigte gode Ven, Broder og Naboe, med ald god beſtändig Livs Helbred, lykkelig Regiment og ellers al anden ynſkelig god Velſtänd efter ſin egen Begiering, er af Gud den allermægtigſte velſignet og begavet, at Vi ſaadant ofte at forfare, med ſynderlig Lyſt og Velbehag begiere, hvilket Vi og H. K. M. gierne unde og ynſke.

Derneſt ſkal Voris Geſanter ſit Creditive tilbörlig overlevere, og videre formelde: At efterſom Vore Forfædre begge Sider höylovl. Ihukommelſe Konger udi Danmark og Czaarer udi Rydsland, fra utenkelige Aar med hinanden Arvfordrage, Eenighed, Ven- og Broderſkab ſtiftet og oprettet have, det og beſtandiglig indtil denne Dag underholdet, ſaavel mellem ſig ſelv indbyrdes, ſom mellem begge Siders Underſaatter med al Ven- og Naboelig Communication, Handel og Vandel, uanſeet faſt alle den Rydſiſke Czaars og Grosfyrſtendoms Naboer, Fred og Venſkab med det tit og ofte brudt og affagt, og Krig, Feyde og adſkillig Overlaſt og Skade det tilfviet haver; hvortil os dog ingen Fordeel eller Intereſſe haver foraarſage kundet, meden

Vi

Vi have heller blevet ved det gamle Venskab, gode velherkomne Correspondentz og bestandig Fred og Enighed, hvilken endnu fremdeeles videre at bestyrke og underholde Vi hannem Voris Gesandt afferdiget haver, med venlig videre Erbydelse til alt hvis Vi H. K. M. fremdeles til al naboelig Vilge, Venskab og Tieneste vide at være.

Herforuden til saadant Vort Venskabs og gode Vilges Stadfæstelse, have Vi H. K. M. medfølgende Foræring (hvilken Vor Gesant og strax haver tilbørligen at overlevere) ved hannem vildet tilskikke med venlig Begiæring, H. K. M. ikke dens Ringhed, meden fast mere Voris gode Affection og Tilneigenhed deraf formerke, og den derfore nu af os venligen ville annamme.

Derneſt have vor Gesandter at angive, at eftersom hannem af Os naadigst paalagt og befalet er, hos H. M. at aflægge nogle Verb, blant andet, og for det første: Paa Voris Undersaatters Vegne, belangende deres gamle Handel og Trafick udi Rydsland, som nu nogle Aar for adskillige indfaldende Forhindringer haver oppeholdet; Og efterdi Vi eragte saadant ikke allene at geraade Vores Undersaatter paa begge Sider til Nytte, Fordeel og indbyrdes god Venskab og Communication, meden og begge vore Kroner og Herskaber til større Venskabs Foreetning og Forbinding, det og derforuden de gamle Afskeeder og Fordrage, ja al god naboelig Venlighed og Affection i sig selv derforuden gemæs er, da formoder Vor Gesanter at H. K. M. ikke allene saadant ikke lader sig være imod, meden vel befalde, saa og derforuden selv med al Flid et got og fast Fundament at ligge til et velmeent Naboeskab at stifte og formere, sig lader være befalet, begierer for den Skyld at H. K. M. nogle sine gode Mænd og Raad forordne vil, som med hannem derom saavelsom hvis han ellers haver at andrage, kunde træde i Conferents og med al Flid betragte og slutte hvis til saadant nødigt og venligt Værk og Communication kan tiene at fortsætte. Og eftersom den Rydsiske Nation gierne ofte hører deres Titel repeteres og opregnes, da skal Voris Gesandter beflitte udenad lære, at han ved forefaldende Leylighed den og kan formelde, og ellers i anden Ceremonialibus sig rette, efter hvis Brug der er til Hove, hvorom Morten Mortensen og David Rydtz, som sig der befinde, vide uden Tvil at gisre Underretning. Dog at han derhos ikke følger noget som kan synes Vores Kongl. Stand og Høyhed disreputeerligt eller og den sætte under Storførstens.

Naar han nu kommer til Handling med de Muscouske Deputerede, da haver han først at erindre, at han ikke tvivler, at H. K. M. jo det lader for-

blive ved den os engang hroder- og nabaelig bevilgede fri Indkiøb for Vores Undersaatter af Bergen af aarligen femten Hundrede Læster Rug, indtil den bevilgede Sum fuldgiøres, saa og hvis Vi nu kort forleden paa deres Vegne ved Vores Skrivelse (hvoraf herhos Copie medgives) søgt haver; hvorfore Vi og intet særdeles derom befalet have at erindre, beroende paa H. K. M. Løfte og Tilsagn, hvorved Vi det og lade forblive; meden saafremt de Rydsiske Deputerede det difficultere vilde, da haver han (først naar sluttet er omden continuerlig Handel og Vandel Rigerne imellem) derpaa at urgere, sig refererende paa den Bevilging og Tilsagn Os derpaa engang giort er, og med al Flid, og saavidt hannem mueligt derhedenn tragte, at forn. Bergens Borgere ved det engang bevilget er, erholdes. Belangende ellers Vores Undersaatters Handel og Vandel udi Rydsland, da haver han først at foregive, at eftersom adskillige gamle Forbund imellem begge disse Riger Danmark og underliggende Lande og Muscou giord ere; saa at referere sig allene paa de siden Konning Hanses høyl. Ihuk. hans Tid ere oprettede, da befindes, at Ao. 1515, udi Augusto mellem Konning Christianum Secundum og Grosførste Basilium en Foreening indgaaet, og begge Sider bevilget, og ved Kreyds-Kysning*) samtykket er, hvorudi de danske Undersaatter og Kiøbmænd begaves med adskillige Privilegier. 1. At Danske og Norske Kiøbmænd skal forskaffes god og snar Justice og Ret i alle Sager de have Klage. 2. At alle Danske og Norske Kiøbmænd og Handverksfolk skal være frie og uforbødne uden nogen Hinder at begive sig i de Rydsiske og Muscovitiske Lande, til Lands og Vands, og der kiøbslage med alle Slags Kiøbmandskab uden nogen Forhindring. 3. At saafremt Skib og Gods strande under Grosførstens Land, da skal det følge de Danske uden nogen Ophold for billig Bergelon, hvilket ved Kreytz-Kysningen af Storførsten er stadfæstet, saavel for Norske som Danske, hvilke er af Forbundene at forstaae under det Ord Undersaatte, som ofte der indføres, hvilket kan haves i Agt, om Rydserne nogen Dispute herudi ville indføre, og formeene det paa Danske allene at være meent efterdi de allene i Forbunden specificeres. Derneſt haver høybem. Grosførste Basilius udi nestfølgende Aar i Augusti Maaned et Dansk Compagnie paa Stapel og Nederlag særdeles Privilegier **) meddeelt paa Newgard saa og paa Ivangrod; Samme Ivangrodske Handel er siden transfereret paa Colmigro, hvor den og endnu drives, hvilket og er af Grosførste Ivan Ba-

*) Kaarsets-Kysning. Tractaten findes hos Huitfeldt S. 1109 — 1111.
**) Huitfeldt S. 1114.

Basilowitz Anno 1552 ved Skrivelse begiæret, at de danske Colmigen skulde besøge og ikke derfra holdes, af Høyl. Ihuk. Voris Elskel. kiære Hr. Fader, eftersom Grosfyrsten sig da haver besværget, at Voris Undersaatter, somnestes at segle paa Colmigrod. Forbem. Neugardske og Iwan- eller Colmigrodske danske Stapel er af høibem. Grosfyrste Basilio begaves med efterfølgende Privilegier. 1. Til Newgard ved Welikoy med Lubbenitze Kal, dennem forordnes en Plads at bygge deres Stuve og Stapel paa, 60 Favne lang og 30 Favne bred, sammesteds maae de bygge sig en Kirke og underholde deres egen Præst, og ved hannem deres Gudstieneste forrette og høre, hvilket ligemaade og til Iwangrod bevilget. 2. I samme Rige Newgard maae de Danske handle med allehaande Vare intet undtaget, ligesom de 73 Steder giøre. 3. De Danske Kiøbmænd skal forhielpes Ret mod alle andre, fordeles mod Rydser uden nogen Ophold. 4. Klager nogen Danske paa nogen Rydser, og det kommer til Kryds-Kysning, da skulde de Rydser sig dermed erklære, og de Danske skulde sig purgere med deres Eed. 5. Ellers skulde de Danske uden Ophold og Beskatning hielpes til Rette efter den Rydske Ret og ingen Kamp og Slagen tillades. 6. Strander Dansk Skib eller Gods under det Muscovitiske Gebeet, da skal det følge de Danske under Kreyds-Kysningen, dog at de deraf give hver tiende Pending. 7. De Danske Giester skulde frie og ubehindret handle i Grosfyrstens Land, og der uden Forhindring allehaande Vare ud og indføre, intet undtagen i nogen Maade. Hvilket forbemærynte iligemaade med Storfyrste Basilii Segel er stadfæsted.

Derefter er imellem Vores Elskel. kiære Hr. Fader høyl. Ihuk. Kong Friderich den Anden og Storfyrste Iwan Basilowitz et Forbund og Fordrag oprettet Anno 1563 i Augusti Maaned, hvorudi Danske Kiøbmænd og Undersaatter udi alle Storfyrstens Lande priveligeres, som efterfølger: 1. Hvis Irring, som sig mellem Danske og Rydser tildrager, derudi skulde de Danske strax skyttes, haandhæves og til Rette forhielpes af Grosfyrstens Officerer. 2. Hayde nogen Danske forbrudt sit Liv, da skal han uholdes og ikke straffes, meden Grosfyrstens Officerer skulde med Danske Befalingsmænd kiende paa hannem og derefter lade straffe. 3. Skulde alle Danske være frie for ubehindret at reyse, handle og vandle udi Newgard, Pleskow, Narven og alle andre Steder og Lande, som hører under det Muscovitiske Regiment, med allehaande Vare uden Underskeed, og intet undertagen i nogen Maade, dog at dengt gives sædvanlig Retsighed. 4. Stadfæstes det Nederlag til Newgard og Iwangrod, dog at paa begge Sider alene

ne Danske og Rydzer, og ikke Estiske, Tydske og Wisse derudi brugis, hvilket alt er stadfæstet af Grosfyrsten Ivan Basilowitz ved Kryds-Kysningen og det Guldsegl. Efterdi nu i sig selv billigt, Vi og ikke tvivle at itzige Storfyrste med Os derudi jo eens er, at saa statlig af begges Høyl. Forfædre oprettede Fordrage, Afskeder og Privilegier, tilbørligen underholdes uden nogen Udflugt, da skal Vor Gesandt derpaa drive, først at in genere forrige Privilegier alle Vores Undersaatter confirmeres, dernæst at særdeles specificeres og stadfæstes, hvis i forrige næstbemelte Fordrage er indført.

1) At Danske og Norske Kiøb- og Haandværksmænd skal være frit for overalt i H. K. M. Gebiet at reyse, handle og vandle, med Ind- og Udlandiske, saa og ind- og udføre alle Vare, hvilke som helst de vilde, uden nogen Ophold eller Arrest paa Personer, Skib og Gods, af hvad Aarsag det og skee kan. Saafremt her nu foresalder Tvist om Korn og Proviantes Forbud, kan Vor Gesandter derimod svare, at Vores Nation, som haver drevet Handel og Vandel, holdt Communication, Ven- og Naboeskab, billig for andre Nationer den Frihed bør at nyde, at de til deres egen Land at bespise og ingen udlændisk Trafick dermed at drive, maae af deres Naboer i Dyr- og Nødstid for Betalning sig Undsætning af Korn og Proviant tilforhandle; det samme kan Rydzerne, naar de i egen Person og ikke ved fremmede Nationer kiøbe vilde, udi Vort Rige tillades. Kan det ikke erholdes, da skal han arbeyde paa, at Vore Undersaatter udi Bergen i Norge tillades aarligen at udføre tusinde eller femhundrede Læster, hvad Dyrtid eller Forbud og i Rydzland vorder, anseende saadant een ringe Parti for saa stort et Land ikke kan være høyt at skatte.

Derneſt og for Danmark tusind eller og fire eller femhundrede Læster, samt Erter, Meel, Grym og anden Victualia, og deslige, det meste erholdes kan. Hvad der og for enten Rigerne af Rug, Korn eller anden Proviant kan blive bevilget lidet eller meget skal han acceptere. Saafremt nu Storfyrsten ikke vil bevilge at mod Forbud noget maae udføres, da skal Vor Gesandter sig beflitte om noget Underskreed paa Forbud maae gieres, nemlig naar der er ret Dyrtid i Landet, og ellers naar Grosfyrsten af andet Betænkende lader Forbud udgaae.

Derneſt skal Vore Gesandter og behandle, at Vore Undersaatter maae handle og kiøbe af de Rydzer selv; og saafremt Storfyrsten sig lader formerke, selv Vaarene at ville behandle, da skal Vor Gesandter referere sig paa forrige Fordrage og Privilegier, som udtrykkeligen tilholder Vores Undersaatter Frihed

hed at handle med hvo de ville i Rydzland, og saavidt muelight erholde, at Vores Undersaatter med Rydzerne maae sælge og kiøbe, eller og i det ringeste, at intet Vores Undersaatter forbintlig indføres, i hvis Afskeed giort worder, hvorved de restringeres til visse Folk af Rydzerne at kiøbe med, medens at den Punct heller, i hvis hesluttet bliver, forbigaaes, eller tages ad referendum, eller og i det ringeste at Vores saavidt som andre Nationer Frihed i dette og andet efterlades.

2) Skal han sig og bearbeyde, at Vores Undersaatter nyden Toldfrihed efterlades paa et vist Antal Læster Korn; de Bergenske paa tusind Læster aarligen; de Danske paa et Partie Vox, Tiere, Hor, Hamp, Cabell, Farver, Drogues eller deslige, som der i Landet falder, af forbem. Motiver og Aarsager, grundede paa gamle Forbunde, Venskaber, Correspondentz og sædvanlig Brug, som han undertiden haver at andrage, vel apropos og naar behov giøres. Derimod mane han hvilke Storforsten eller hans Undersaatter ligesaa stort Partie eller og andet som kan paa Tolden regnes equivalent af Silke, Farve og Specerie, Persianiske Vare, giennem Vores Riger toldfrie at føre, eller og om de det ikke acceptere, da Silke-Vare, Specerie, Perler, Edelstene og deslige ved sine indfødde Undersaatter udi Vort Rige at indkiøbe, eller andensteds indkiøbt did at samle, og lade toldfrie udføre til Rydzland og ingen andensteds; hvor det siden forhandles, der være enhver frit for; af dette forbem. kan han acceptere saavidt bevilges, eller og gandske forbigaae om det ei tilstedes.

3) Belangende Justitiens Administration og Hauffwrag, forbliver billig paa begge Sider, og indføres ligesom ovenbem. trende Fordrage og Priviligier indholder; hvis ellers sig tildrager, at paa Floderne og i Landet nogen Pram eller Skude undergik, da bør paa begge Sider uden nogen Tiended Erlæggelse Eyermændene at følge, saavidt deraf bierget worder.

4) Belangende den Newgardske Stapel in specie forbliver ved det engang bevilget er, og derforuden erholdes nogle andre Stæder til Pleskou, Moskov, og hvor ellers fornøden Kirker og Stapel at opbygge, hvorom siden videre kan handles; dog hvis tilforn om de tvende Stapel bevilget er, der forbliver billigen derved, og at til Colmigro den Stapel forstaaes at være forundt, som til Ivangrod er bevilget, efterdi Handelen nu til Colmigro er forflyttet. Herforuden at Vore Undersaattere maae bygge sig Humse overalt til deres Vare at indsamle og forvare indtil de dennem kunde lade afhente.

5)

5) Agenter, Factorer og deres Tienere stilles Os og Vore Undersatte-re billig hiem at antage og afskaffe, hvor mange Vores og deres Nødtørft, Handel og Trafieq udkræver; for dennem skal behandles, at de frie og ubehindret overalt reyse, handle og vandle, efter forrige Forbunde; Derforuden under det Navn, Gost, om saadant Navn Gost ellers af Gesandten forsares gavnligt at være, eftersom Os ikke egentlig bevist er, hvad saadant medfører.

6) Skal han og anbrage og begiere at Vore Undersaatter maae frie passere med deres Vare frem og tilbage paa Persien og andre med Muscov tilgrendsende Lande, og de Muscovske desligе hos Os og at bevilges.

7) At for det sidste indføres, at Vore Undersaatter skulde nyde alle og hver Privilegier som nogen anden Nation der i Nydzland og det gandske Muscovske Gebeet, enten nu have eller i Fremtiden kan forhverve. Hvis nu af dette forn. bevilges og indgaaes, det skal han befliitte sig paa at det i et sær Instrument og Privilegie og sluttes. Begiere de noget af Os derimod videre end Privilegia og Forbundene indeholde, hvorfra Vi aldeles ikke ere tilsinde at vige, da skal han referere sig paa forbemeldte Forbunde, synderlig belangende Exercitia Religionis, og han af sig selv uden Befaling erindre, at i deres Land og Religion er den diversitas tilladt videre end hos os, dog at ingen H. K. M. Undersaatter som her igiennem forreyser, nogen Tid haver vækt dermed utilbørligen besværget; hvis ellers andet vigtigt forefalder kan han tage ad referendum.

8) Naar nu forbemeldte Trafieq-Handling rigtig er, og om saa bevilges sadt til Papir, da skal Vor Gesandter fremdeles foregive, at eftersom dennem uden Tvivl noksom er bevidst om hvis Irring begge Vores Croner nogle Aar imellem været haver om Lapland, som nogen Tid af de Nydzer er bleven indtagen; Nu fordrer det gode Ven- og Naboeskab os mellem er, at den eene den andens Lande uretmæssigen ikke besidde og forenthold skulde, efterdi den Muscovske dog ingen grundelig Rettighed haver til samme Land at besidde, hvorfore Vi naboeligen begiere, at H. K. M. os der engang efter saa mange ven- og naboelige Anmodninger igien vil afstræde; saa og derhos at H. K. M. vilde det derfore holde, at Vi ikke for nogen Aarsag eller Respect andet end godt Fortroende og Venskab at plante og underholde i denne Tid derom lader hverve, anseende Vi altid have søgt samme Band, som Os og Vores Crone med Rette tilhører i Venlighed igien at bekomme. Og endog Nydslands Staat nogle Aar forleden saaledes stod, at enhver af de andre dets Naboer,

boer, da havde sin Fordeel i Sigt, og hver af dennem ikke ringe Orts Lands af det Muscovske Gebeet sig tilegnede, det og endnu beholde: At Vi dog den Tid gandske intet det Muscovitiske Rige vilde anmode, meden bleve standhaftige da som nu udi det gode Fortroende og Venskab disse Regieringer altid mellem været haver.

Saafremt de Muscovitiske Deputerede sig udi nogen Dispute om samme Sag indladende vorder, og ikke ellers, da haver Vores Gesandter efterfølgende Sagens Tilstand at agte, nemlig og for det første: At endog i den første Forordning, som Anno 1515 mellem Kong Christian den anden og Grosfyrsten Basilium opretted er, udtrykkelig af høybemeldte Grosfürste loves og tilsiges, at Grændserne skulde forblive ved urgamle Agestæder; Dessen Søn Ivan Basilovitz dog, alt saadant uagtet, endog i sin Tid videre end som tilforn kunde være skeet, haver overtraadt Grændserne med Laplands Indtagelse og det Klosters Opbryggelse ved Munke-Fiord udi vort Rige Norge; derefter haver nesthøybemeldte Grosfyrste Ivan Basilovitz med Vores Elskel. Kiære Hr. Fader høyl. Ihuk. udi den Forening, som Anno 1563 blev begge Sider indgangen, samtykt og stadfæsted, at hvor Tvist falder om Grændsen, der skal man samme Tvist rette og afskaffe, og forholde sig ved de gamle Grændser; Af hvilken Aarsage og adskillige Deputations-Dage om samme Grændse-Irring Anno 1579. 1580. 1586. 1595. ere berammede, meden altid af de Rydser forhalede; i det at det Rydske Raad enten ikke ere mødte eller og ikke ankomne førend Vore Deputerede vare afdragende, engang og mødte uden Vores Vidskab, saa Vi da ingen dertil forordne kunde, anseende de vel vidste, at hvis paa Vores Side var fordret, i sig selv ret og billigt var, og de Vores Lande uden nogen skiellig Aarsage sig havde tilegnet. Thi først er det gandske uden Tvivl, og ikke allene af alle gamle Historier, meden og af Norske Lovbøger, og af Skat-Registere bekiendt, at Lapland (hvilket og de Rydser selv, Murmandske Semle og Stranden Murmandski Muri kaldede) saavel som Biarmeland, som ligger over Havet, høre under Nortiges Crone og til Wardøe-Huus Slot, hvis Befalingsmænd samme Stæder og have optaget Vores Crones Skat og Rettighed, hvilket og Woywoden til Malmes 1548 den 10 May haver været gestændig for de danske afferdigte Fuldmægtige. Og er det første Indtrengh, som meest importeret, skeed udi Grosfürst Ivan Basilovitz Tid, som af hans egen krivelse til Ca rolum Quintum 1566 dateret er at see, hvoraf erfares, hvorlænge siden det er at Biarmeland og Carelen af Grosfyrsten er

først med Gevalt indtaget; dernæst at Grosfyrsterne den Tid ikke endda Lapland havde undertvunget, hvilken Skrivelse alt tilforne er produceret i fremfarne Legationibus og Handlinger. Herforuden bekiender høybem. Grosfyrste udi en sin Skrivelse til Vores Elskel. Kiære Hr. Fader Anno 1583, at han det Kloster Petzingen udi Munkefiord haver bygt hos Murmanski Muri eller det Norske Hav. Samme Kloster er omtrent An. 1545 bygt ved een ved Navn Trifan, og at det er bygget paa Norges Grund, og siden, saavelsom underliggende Lapper, givet til Wardøe-Huus Tiende og Skat, saavelsom og giort anden paalagde Udgivt og Tieneste, haver Abbeden selv med sine Munke været gestandige Ao. 1584 den 26 Junii. Og haver Lehnsmændene paa Wardøehuus dennem tilstæd at bygge samme Stæd, ey formodende, at de sig derved nogen Rettighed skulde vilde tilegne.

Iligemaade er i Grosfyrstens Ivan Basilovitz Tid til Malmes, hvor nogen Tid tilforn allene stode tre Huse (og laa til Wardøehuus, hvis Lehnsmand altid over gandske Lapland oppebar Skatten) Anno 1582 først sendet en Lehnsmand eller Bojar nemlig Overko Ivanovitz. Derneſt haver den anden Bojar Maxaca Fedrovitz Ao. 1583 sammesteds først begyndt et Staket, og i Begyndelsen ikke foregivet sig dermed Landet at vilde tilholde, meden alleene mod Søerøvere, og Voris Elskel. Kiære Hr. Fader høil. Ihuk. til beste, som forbemeldte tvende Bojarer Ao. 1584 mod høybem. Vores Elskel. Kiære Hr. Faders udskickede Simon von Sallingen sig erklærede. Og paa det man desmindre Tvivl sig derpaa giøre skulde, haver samme Aar den Malmesiske Weywod nestbem. Sallingen givet tilkiende, at hannem Weywoden var befalet, Norges Crones Befalingsmand at søge om Justitiens og Rettens Befordring udi alle Sager, som fremmede mellem faldet, holdet sig intet videre berettiget end over den Rydske Nation, hvorover forn. Sallingen samme Tid holdet Retterting udi Malmes udi sit eget Logemente, og mange Partier, endeel ved Forligelse, endeel ved Dom adskillede. Belangende ellers andre adskillige vidtløftige Handlinger om forn. Lapландske Grændzering ere anstillede, da haver Vi Vores Gesant til desbedre Underretning en Extract ladet forfatte af hvis tilforn udi samme Sag behandlet er, saa og Copier ladet medgive af trende herudi Fredsfordrager og Forhandlinger, saavelsom og af en eller to de fornemste Instructionibus til videre Sagens Kundskab og Forklaring.

Saafremt nu de Rydser noget Forslag giøre, om Grændser mellem Wardøehuus og Malmes, da skal Vor Gesandt svare at den rette Lapлands

lands Grentze er Viga-Flod, og alt hvis derfra Nord og Vest strecker, det at være Lapland og Norges Trones eller Murmanske Semle, efterſom Rydſerne det ſelv udi deres Sprog kalde. Belangende Wardoehuus, ſaavidt derom er formeldet udi forrige Fordrage, da forſtaaes ved Wardoehuus Gebiet ald Lapland: alt det Land og Gebiet, ſom af Alders dertil ligget, og derunder ſvaret haver ligeſom under Newgardſke Gebiet alt derunder ſvaret haver.

Derſom de Rydſer beraabe ſig paa en Grendtze, ſom mellem Malmes og Wardoehuus er giort, da ſkal vor Geſandter begiere at ſee, hvis Acter og Inſtrumenter derpaa opretted er, ſom uden Tvil icke kand fremviſes, efterdi ſamme Skiel Ao. 1573 ungefehr af Privat-Perſoner uden nogen Øvrigheds Fuldmagt og Tilladelſe ſkal være giort, og derfor ingen heller kan forbinde, dog han haver ſig intet at lade ſig herom i Diſputatz, eller lade formerke noget om forbemeldte Aars Handling at være bevidſt.

Saa fremt Großforſten til Laplands Reſtitution ſig icke vil forſtaa, da ſkal vor Geſandter lade ſig formercke, at efterſom H. K. M. ved os Elſkelige Iver Wind til Torpgaard, vor Mand, Tiener og øverſte Secreterer og Befalingsmand over Liſter-Lehn ſig 1615 mod os erklæret haver, at dend gierne ſaa, at begge Siders Fuldmægtige ſammenkom og forenigedes om Grendzen, hvilken og ſiden af begges Fuldmegtige kunde udviſes og ſkielnes, da maa vor Fuldmægtige beramme een Dag udi neſtkommende Foraar, hvor Vi Vores Afferdigte med H. K. M. ville lade møde ved Lapland, ſom ſtrax icke alleene om Grendzerne eenes, meden dend og ved Steen, Stabel, Røer og Raaer kunde ſkelne og udviſe. Dog ſkal vores Geſandter dennem derom erindre, at ſaa fremt de Rydſer, ſom der ankommer, derpaa ſkulde vilde beroe mellem Wardohuus og Malmes Grendzer at beramme, at Vi icke kunde affee, hvad enten Siders Fuldmægtige og udſkickede paa ſaadan Forſlag ſammeſteds kunde forrette, hvorfor vor Geſandter ſkal, ſaavidt muligt er, bearbeide, at H. K. M. ſine Fuldmægtige ſaaledes inſtruerede fremſkicke vilde, at nogen endelig god og frugtbarlig Forretning kunde være at formode, efterdi det gode Venſkab os imellem er, Vi og fremdeles continuere vilde, udkræver, at alle Irringer kunde af Veye ryddes, hvilket alt vor Geſandter med videre og ald Diſcretion og venlige terminis haver at dedúcere. Saafremt ellers noget uformodentlig af Großforſten udi een eller anden af forbemeldte Puncter eller og ellers foregaves, ſom vores Geſandter efter denne ſin Inſtructions Meening icke behandle kand, om ſaadant haver

foyeligen at tale og forspørge sig, indtil saa længe hand des rette Grund, egentlige Omstænde og ald Beskaffenhed forfarer, og siden det tage ad referendum.

For det sidste kand hand ved Morten Mortensen lade forfare, om Großfyrsten icke var til finds for en vis Summa Penge 5 eller 6 Tønder Guld til sig at antage det Engelske Hosebaand af Rubiner, som os af Kong Jacob udi Engelland nest forleden Keyserske og Tydske Feyde er forstrakt til Krigsfolkets Betaling. Forfarer hand, at Großfyrsten dertil inclinerer, da kan han behandle, at dens Kt. *) nogle vilde hidforskikke, som samme Halsbaand kunde besee, og derom accordere og handle.

Ellers alt forbemeldte, saavelsom hvad ellers videre forefalde kand, Vi Voris Gesandters Discretion Troe og Flid efter denne Voris Instructions-Intent at forrette ville have befalet, som sig og med forderligste haver efter sin erholdne Afskeed paa Hiemreysen at forføye, og om ald Forretning udførlig og grundelig Relation giøre udi Voris Cancelli, og ere ham med ald kongelig Gunst naadigst vel bevaagen. Datum Friderichsborg den 10 Aprtil 1631.

II.

Slutningen af de i syvende og ottende Hefter indførte Oplysninger til Mellemrigets Historie.

Jeg har i dette Binds ottende Hefte Side 253 angivet de Skrifter, hvori den der omtalte Unions-Traktat findes aftrykt efter den fra Holsteensk Side til den Danske Regiering udstedte Orginal, hvilke Afskrifter da alle, ligesom den Holsteenske Original, ere daterede Fredagen efter Andreæ Apostels Dag. Vor Haandskrift derimod meddeeler Tractaten efter den Danske paa det Danske Rigets Vegne til Christian, som Hertug udi Slesvig, Holsteen ꝛc. udfærdiget Original. Vel er Tractaten efter denne i Kiel endnu i det Slesvig Holsteenske Ridderskabs saa kaldte Privilegien-Lade sig befindende Danske Original ey nogensteds aftrykt, og endeel Afvigelser maatte nødvendigvis finde

*) Hvad dette Kt. skal betyde veed jeg ikke. Om Halsbaandet skal en anden Gang meddeeles udførligere Efterretning af et af K. Christians 4 Breve til Kanzler Christian Friis.

finde Sted imellem denne til Holsteen udleverte og den af Sandvig trykte til Danmark fra Holsteensk Side udleverte Danske Original, men disse Afvigelser ere dog ikke saa mange eller saa betydelige, at det heele her paa nye behøvede at afrykkes. Det maa være nok alleene her at udmærke visse Steder, som i det Sandvigske Aftryk kan af vor Haandskrift forbedres. Saaledes f. Ex. bør Side 5 Linie 26 sambtliige rettes sambtycke. S. 9 L. 3 Och wi hues offrighedt schal, læs: Och schall huer af begge Parters Offrighedt. Sammest. L. 17 keysse om Skeydtherre læs: keysse en Skedtherre. Sammest. L. 30 som forstaaer læs: som fore staaer. S. 11 L. 22 mangler i det Danske, og haves kuns i det Tydske følgende vigtige Post: Och therimodt schulle Kon. Mayst. af Dan. och wy Dan. R. Raad och Indbyggere were forpligtige och forbundne tiill at tiene och tiill Hielp komme the Förster af Sl. Holst. Storm. oc theres Adell och Undersotte mett iijc Ryttere och Reysener tiill Heste well rysteth. S. 15 L. 5 met hest læs: mett hast.

Men en anden særdeles vigtig Omstændighed kan jeg ikke undlade at berøre, den Tydske fra Dansk Side udstedte Original betreffende Samme er af Lünig i hans Collectio noua tvende Gange i andet Bind slet aftrykt, nemlig S. 871—878 og S. 1030—1038. At paa det sidste Sted, ligesom i det sammesteds S. 950 forekommende Register over Privilegierne i det Slesv. Holst. Ridderskabs Privilegien-Lade, Unionstractaten angives udstedet 1523, ansaae jeg for en Feyl, men studsede desto mere, da jeg i den nøyagtige og ved sin Pragt det Slesv. Holst. Ridderskab værdige Udgave af sammes Privilegier som de daværende berømte og høystfortiente Kielske Lærere F. L. Jensen og D. H. Hegewisch have besørget, ikke alleneste fandt denne Unions-Tractat i Fortegnelsen urigtig henført til Friderichs 1 Tider og Aaret 1524, men endog siden i Bogen selv, (hvor Documemet efter Originalen med diplomatisk Nøyagtighed findes aftrykt tilligemed en tilføyet Høy-Tydsk Oversettelse) Underskriften saaledes anført og dateret: Geuenn vth Kopennhagenn denn erstenn dach des Manats July Anno, nha Christi vnnßers Herenn geburt Dueßenntviffhundertvnnddre vnndtwynntich ꝛc. Udgivernes af dem selv S. 283 beskrevne Flid og Nøyagtighed lader ikke formode nogen Feyl fra deres Side, men desto meere havde det været at ønske, at De havde erindret det rette Aarstall, og da, foruden denne Tydske Original med 36 vedhængende Seigl, ogsaa den Danske med 37 Seigl ere i det Slesv. Holst. Ridderskabs Giemme, det da var blevet bemærket, om en saadan Feiltagelse

af

af Aaret ogsaa fandt Sted i den Danske Original. I saa Fald var det et Exempel uden Lige. Skulde nogen finde Leylighed til i Kiel at efterſee begge Originalerne, vilde vort Selſkab anſee ſig meget forbundet ved at erholde ſikker Efterretning om, hvorvidt Feylen er Originalens, eller om det imod al rimelig Formodning kunde være Udgivernes? Om den ſamme Feyl ogſaa har indſneget ſig i den Danſke Original? Og ønſkede man da vel ogſaa at erfare, hvis Seigl der mangler ved den tydſke Original, ſaafremt det ei ved Tidens Elde er affaldet eller afrevet.

En Skrivelſe fra Rigs-Raadet af 3 Julii til Lehnsmændene i Aarhuus-Stift har jeg alt omtalt Side 250, og formedelſt dens Sammenhæng med en ældre af 29 Junii ottende Hefte indført ſamme Side 251-252. Dagen derpaa den 4 Julii udſtedtes den, ogſaa i vor Haandſkrift forekommende, mærkværdige Reces, ſom efter en Original, ſom Selſkabet eyer, er forhen aftrykt i vort ældre Magazin tredie Deels Side 106—110. At denne Reces er forſkiellig fra den, ſom Hvitfelt omtaler S. 1396 og Dagen forhen udſtedet, er alt der bemærket. Efter hvad Hvitfeld af ſamme temmelig vidtløftig har uddraget, ſynes den meere end den i Magazinet aftrykte at have eene og alleene havt til Henſigt at beſkierme og udvide Geiſtlighedens Rettigheder, da den anden dog ogſaa har til Gienſtand, hvad der kunde tiene til Rigets Fred og Eiendommes Sikkerhed i Almindelighed. Den ſidſte Reces har Sandvig ogſaa ladet aftrykke i Supplementet til Krags Værk Side 12—16, uden at, (ſom oftere af ham er forſømt, bemærke, at den forhen og hvor var tryki. Den er der aftrykt efter en Copie, og derfor ogſaa mindre nøiagtig end vores Aftryk efter Originalen. Dagen, da Receſſen udgaves, er da ogſaa urigtig angivet St. Knuds Konnings Dag, men er i vor Haandſkrift rigtig anført ſom i Orginalen, Fredagen neſt efther Jomfrue Marie Dag Viſitationis

Til Mandagen efter Knud den Helliges Dag, altſaa den 14de Julii, henhører endnu et Brev fra Danm. Riges Raad til Landstinget om Ruſtning at holde, ſom jeg anſeer for det ſildigſte af de i vor Haandſkrift forekommende, der kan henføres til den kiøbenhavnſke Herredag, og da det ikke forhen er trykt, ſlutter jeg med ſamme.

Dan-

Danmarks Riigens Raads Breff till Landtztyng om Rustnyng att hvllde.

Wi meniige Dan. R. Raadt nw forsamblede i thenne allmyndiige Herredag her i Kiobnehaffen helse etther alle Prelather, Riiddere, oc Riiddermendtz Mendt, Bonder og meniige Allmwge, som byghe oc baa wdi Norre Jndtlandt kierliigenn mett Gudt; Kiere Wenner effther thenn Leylighedt som seg nw begiiffuer her wdi Riigett att thenn allsommectige Gudt haffuer kaldet aff thenne Werdenn Hogborne Forste Konning Frederiick alles wores Herre oc Konning (hues Siell Gudt seg naadeliigen offuer forbarme) oc Riigens Regementhe nw hengger hoess Dan. Raadt. Ther fore haffue wy nw i thenne allmyndiige Herredag offuerwegett, betrachthett oc raadslagett Riigens og thesse Jndbyggeres Wellfardt oc Bestandt, som wy wortt Fæderne Riige oc thesse Jndbyggere plectiige ere, tba giiffue wy etther alle kierligen tilkiende, att effther thli gamble Forbundt, Recesser, Breffue oc Beseyliingh som emellem thesse twenne Konningers Riiger Danmarck oc Norge aff Ariildtz Tiidt giordt oc ganghenn ere, maa eller kandt inghenn Herre oc Konning kaares eller wdwelliges tiill noglæ aff thesse twenne Riiger, wdhenn begge thesse twennæ Riigers Raadtz Danmarck oc Norges fuldtbyrdt Wylliige oc Samtyckæ, haffue wy nw ther fore i thesse Dage forschreffuett till wore kiere Mettbrodre meniige Norges Riigens Raadt, att the wiille besoghe mett oss enn allmyndiig Herredag her wdi Kiobnehaffen Sancti Hans Dag Midtsommer nestkommende tha i thij hellige Trefolldighedtz Naffnn tiilsammen att wiille handle oc raadslaa om thesse twennæ Riigers Regementhe, Wellfardt, Beste oc Bestand, som Riigernæ oc alle therres Jndbyggere Magt wpaa liigger, Saa haffue wy og nw allé samdregteliigenn fuldtbyrdt og samtyckt Riigett oc thesse Jndbyggere tiill Wellfardt og Bestandt, att thenn Skiickelse om Rustnyngh som Kon. May. (hues Siell Gudt naade) oc Dan. Raadt giordt haffue schall holldes wedt thenn Macth, wnder thenn Skiik oc wedt thenn Boder herom giordt oc satt er, Thii betthe wy oc biwde

etther

ettther alle oc huer ſerdeles att i rette ettther efftther, att wærre Dan. R. Raadt oc etthers Lehnſmendt hørrige oc lydiige, fyllactiige oc byſtandige, oc ther ſom nogett Anfaldt eller Andgreff ſkedhe emodt Riigett eller theſſe Indbyggere aff Riigens Wwenner, thett Gudt forbiwde, tha haffue wy tiilſkickett oc beffallett erliige welburdige Mendt oc ſtrenge Riiddere Her Peder Lycke tiill Nalcborg, Her Offue tiill Oſtrwp, Eriick Banner tiill Kalso oc Her Mogens Biilde tiill Kolldinge Hoffuitzmendt og Foreſtandere fore Folckett wdi Nørre Judtlandt om noget Twg giøres ſchulde emodt Riigens Fyender, huor fore bethe wy ettther Landtzens Indbyggere att i ſiidde tiill rehdhe mett Heſthe, Harneſk, Wapenn oc Wæriige oc wære forne gode Mendt hørriige oc lydiige, fylacthiige oc beſtandiige modt Riigens Fiender, att affuerghe etthers oc etthers fædernæ Riiges Skadhe oc Forderffue, om nogett paakomme oc Behoff giørres, Wy wille alle i liige Maade lade oſſ ther tiil welluiillig igenn fyndes mett Liiff oc Godtz ſom wy wort fædernæ Riige ettther alle plecthiige ere, oc wille oc giernæ tiilhielpæ att ettther alle ſchall ſkee Log og Nætt, ramme oc wiide etthers Gaffn, Beſte oc Beſtandt, ſom wy ettther oc Riigens Indbyggere plectiige ere, Etther her mett Gudt beffallende, Giiffnett i Kiøpnehaffnn, Mandagenn neſt efftther Sancti Knudtz Konnings Dag Aar ꝛc. Mdxxxiij wnder wore Indtzeglæ oc Siignether.

Register.

Aaleholms Lehn. 247.
Aarhuus 118, 119.
Abroe, Kammert. hos Frid. 4. 328.
Adelburser, hvilke ere og deres Rettigheder 170.
Adolph 6. Hert. til Slesv. 128.
Afstille d: holde fra 327.
Agron, Intendant de Sa Maj. Danoise 227–229. 231.
Ahlefeld Asmus 44. 45. Benedict 128. Grev Friderich 133. 137 sq. Godske 17. 21. 133. 134. 138. 217 sq. Hans 128. 131. Hans Henrich 228.
Albrecht Hert. af Mekl. 146.
Alkøns hvad er 323.
Anders Skriver hengt 314. 315.
Andersen Biørn 187. 188, 276.
Andries Pet. 97.
Anfeld see Ahlefeld.
Anne, Christ. 3. Datter 144.
Anne Cathrine, Christ. 4 Dronning 14.
Anstruther Rob. 39. 47. 54.
Antoine fra Montpellier udgiver sig for en Søn af Frid. 4 eller Prinz Carl 225 sq.
Ara Einersf. (Froda) 87.
Arctander Niels Laur. 347.
Arensdorff Frid. 142.
Arnfeld Niels 250.
Asmund Grandkielderssøn 86.
Augdesidens-Lehn faaer Jørg. Bielke 130.
August K. i Pohlen 10. Hert. til Sachs. 144.
Hell. Augustini Armbeen fik Knud den Store 348.
Aunsberg-Gaard 120.
Bagge Stii 247, 243. 245f
Bagger Hans 28.
Bang d: Banken 335.
Banner Erich 150. 196. 197. 245. 250. 254. Johan 510.
Barleben Cort von 5.
Barnekou Chr. 41.
Basilius Czars Tractat med Danmark 356, 361.
Basse Ped. 20. 124.
Beck Joach. 178.
Bergs J. C. Efterr. om Erich Munck 184.
Bergens Handel med Rusland 356. 358.
Bernhard Mest. 321 sq.
Bersaw see Persaw.
Bertelsen Mog. 160.
Biarmeland 361.
Bielke Henr. 137. 140. 141. Jens 129. Jørgen 129 sq.
Biergværker Norske 143.
Bilde (Bille) Anders 19, 50. 124. 178. 250. 255. 305. Birgitte 343. Claus 128. 216. 251. 255. Eske 68. 208. 242. 245. 250. Hans 250. 254. Knud 250, 255. Marquard 170. Mogens 196. 197. 251. 254. Niels 255. Ove 147 sq. 174. 196. 197. 250. 254. Steen 130. Torben 215. 219. 250. 254.
Birch D. Andr. 339.
Bircherod Thom. Brod. 10.
Birkarle 67–69. 81. 89, 92–95. 108. 113.
Birkeriis (Biskerud) 41.
Biørn Joh. 250. 255.
Biørnsen Jens 23.
Blaa Anne 343. Barbara 343. Erich ib. Jabob ib. Lauritz ib. Oluf ib. Peder ib. Sivert ib.
Blod see Hellig.
Boesen Mog. 239. M. Ole 3.
Bondsen Thisstel 239.
Borckholm 19. 32.
Bornholm 6, 286 sq. 285–314.
Bradsberg Lehn 131. 133.
Brahe Axel 50. 124. 250. 255. 343. Birgitte 341. 343. Erich 124. Jørgen 170. Knud 9. 19. 30. 47. 124. Otto 13. 343. Peder 343. Steen 25. Tyge 98. 103, 343. Tønne 13.
Bremsebroiske Fred 68. 81, 82.
Brøyde Joach. 128.
Brock Eske 46, 47, 124. Jens Jens. 120. Niels 251, 255. 348.

Brockenhuus Franz 177. Henr. 237. 239. Oluf 293.
Brockmann Hans Rasm. 224. Jesper 149. 152. 224.
Brodersen Abrah. 343. Birgitte ib.
Broelist hvad er 264.
Brunsberigh Mich. von 243.
Brunsvig Lyneborg see Ernst.
Buge Søren 33.
Buræus Joh. 92. 93.
Bursprog (Politie-Anordning) for Ribe 262 sq.
Byelagh hvad er 264, 279.
Bülche Peder 133. Titus 133. 137.
Bülow Jacob 18, 21. 37. Joach. 17, 18, 26, 35, 51.
Bogvad Joh. 5.
Bølle Erich 343. Mads 250, 254. Marine 39.
Bøsseskytter treffer den Stok, som Christ. 4. havde i Haanden 44, 45.
Cacabille, et Slags Øl 159.
Calmar 11 sq. 344. 345. Vers over Byen 55 sq.
Carelien 361.
Carl Knudsen Konge i Sver. 9-32. 72 sq.
— 5 Hert. 121. Keis. 361.
— Prinz, Frid. 4 Broder 226. 230. 233 sq.
Carolus et Skib 30.
Cathrine, Hans Nielsens, 4.
Charisius Jon. 25, 39.
Christen, Mester see Pedersen.
Christensen Knud 313. Peder 239.
Christian I. 125, 127, 276. — II. 118 sq. 147 sq. 193. sq. 250. 356. 361. — III. 68, 69 sq. 105, 115, 142 sq. 177. 178. 195 sq. — IV. 1. sq. 9 sq. 70 sq. 95 sq. 101. 158 sq. 160-71. 182 sq. 289. 344. 353. Chr. V. Prinds. 6. 171. Konge 129. 134. 135 137. 356. VI. 226.
Christianopel 122. 23-2. 28.
Christiansand 130.
Christine Dronn. 282. 283.
Christopher Gr. Oldenb. 146.
Clausen Bisk. Niels 148.
Colmigro Handels-Plads for de Danske 356 sq.
de Corte Ant. 98. 99.
Cronborg Slots Tapisserier 99. 101. 102
Cujacius Jac. 346.
Damsgaards Hovedgaard 118. 119.
Dannequinderne i Ribe spørges til Raads og samtykke i Anordninger til Overdaadigheds Indskrænkelse 272.
Dansborg sælges 58.
Dare o: bedaare 327.
Darvelige o: fordærvelige 332.
Denge o: betinge 260.
Dievelen plager en adelig Dame 320. hvorvidt Hoerkarle ham skal overantvordes 223.
Dolslag hvad er 274.
Dorothea Dronn. 276. Doroth. Elis. Christ. 4 Datter 3.
Dragse Skov 344.
Dresselberg Peder 237, 239.
Dyre Iver 32.
Døfwelse o: Daaben 324.
Døfefuldh o: fuldproppet 337.
Døfn o: Lugt 329.
Ebbesen Peder 150.
Ee hvad betyder 324.
Eigil Skalagrimsson 85.
Eigenoldus Erkeb. 348.
Elisabeth Christ. 2 Dr. 121.
Elsborg 34 sq. 40. 42 sq. 49.
Engen for ingen 325.
Erich af Pomern 68.
— 14 Svensk K. 69.
— Blodøxe, Norsk K. 85. Magnussen 95.
Erichsen Sivard 342. Waldem. ib. Anne ib. Bodil ib. Zidsel ib.
Ernst Hert. 54. — Brunsv. Lüneb. 76. — Sachs. Lauenb. 124.
Ernst Günther Hert. Sønderb.
Estil Prior i Antvorskov 250. 254.
Falster Laur. 122.
de la Farce Marqu. 226.
Fareth for erfaret 332.
Ficht o: Idræt 331.
Fieldkisten 88.

Finke Jac. 286. Joh. 286. Thom. 286 sq.
Finnefærd 87.
Finmarkens Tilstand og Grændser 65-96 104-118.
Fizes, Fransk Jordem. 227. 230 sq.
Flackesebeks Mode 75. 92. 106. 107.
Flekkerse Festning 130. 133.
Fool d: en rasende 328. Fore hvad er 323. Forfares d: forgaae 332. Forsnømmen d: forlængst 323. Fræmme hvad er 324. Fræmguoluen hvad er 259.
Franciscus Johan. 104.
Freds-Tractat Roskildske 69. Narva eller Teusinske 71. 101.
Friderich I. 149. 179. 193. — II. 56. 69. sq. 98. sq. 101. 118 sq. 343. 357. 361. — III. 7. sq. 58. 81. 130. sq. 340. — IV. 10. 82. 225 sq.
Friderichholms Festning 130.
Friis Alb. 276. Christ. 364. Henr. 151. Jeppe 196. Johan 150. 254. Jørgen 196. 259. 256.
Fruedom hvad er 328.
Fuiren Henr. 342.
Fyret paa Lindesnæs 130.
Gagge Siuert 291. 309. 310. 314.
Galde Mour. 22. 33. 124. Oluf 239.
Gaminellsse 140.
Geheimeste-Raader 141.
Gemperlin Tobias 103, 104.
Genetter hvad er 277.
Genist d: vist, visselig 332.
Georg Hert. Lyneb. 11. 13. 17. 21. 34. 48.
Gersdorff Joach. 133. 342 sq. Magd. Sybill. 129. 137. 139.
Gesandtskab til Rusland 353 sq.
Gidher d: formaaer 324. 333.
Giedde Brostr. 51. Knud 52. Ove 342.
Gise Absalon (Axel) 196. 237. 239. Eskil 315. Henrich 341. 345. Mette 341 sq. Mogens 215. 245. 250. 254. Sivert Peders. 342.
Gisinge Claus 124.
Glob Anders 212. Ellen 119.
Glostrup Karen 3. M. Niels Simonsen 3. von Gocken Alb.
Gost, uvist hvad er 360
Gothenborg 77. 78.
Gotske Mogens 152. 153.
Grændse-Stridigheder mellem Danmark og Sverige 65 sq.
Gram Hans 62, 341. 347.
Green And. 237. 239.
Grefsnæs 40.
Griffenfeld Ped. 129. 134, 136. 139, 286. hans Datter 139.
Grim Niels 342.
Grimbech Joh. 41.
Grimskiær 17, 22.
Grotius Hugo 90.
Grubbe Jørg. 124. Peder 343. Regitze 4.
Grubendal Barbara 343.
Grundith Jens Peders. 272.
Grønneberg Apit. 55.
Grønbech 344.
Guldkrone med mere fundet 344.
Guldborg 34 sq. 39. 44 sq. 48 sq.
Guldlad hvad er 274.
Gunild Otzors Datt. 85.
Gustav 1. Vasa 68. 69. 105. 250. 345. — Adolph 10. 23-25. 28. 35 sq. 41. 48. 51, 78 sq.
Gyldenlove Hans Ulr. 4 sq. Ulr. Chr. 154. 316. Ulr. Frid. 134. 140.
Gyldenstierne Gabr. 150. 178. Knud Bisk. 250. 254. 348. Peders. 251. 255. Peder 276. Preds. og Børn 318. 320.
Haandfestning Christ. 1. 127.
Hacquart Phil. 341.
Hahn Vinc. Joach. 139. 141. 142.
Halogaland 84. 85.
Halmstads Befestning 213.
Hamborg 145, 146.
Hammer Christoph. Anders. 2, 3. Hannibal 6. Lars Anders. 3, 5.
Hammershuus overgives de Svenske 289 sq.
Hanneberg Søren, dømmes urettelig fra Livet 239 sq.
Handels-Compagnie paa Rusland 356.
Handingamann Hans.
Hans K. Pilegrimsfart 314.
— Hert. Frid. 1 Søn 194. 217.
— Mester 121.
Hansen Anders 2, 290. 291, 296, 297. 302. 305. 309. 314. Hans 342. Peter 144. Reinhold 6.

Harald

Harald Haarf. 66. 84. — Haardraade 87.
Hardenberg Erich 318. Mette ib.
Harek 86.
Harrildsen Mads 239.
Hede d: hidsige, arrige 335.
Hedemarch Peder 334.
Hegewisch D. H. see Jensen F. C.
Helgeland 81. 84.
Hellige Blod til Wilsnak 261. ved Frue Kloster uden for Ribe 261.
Henrich Abbed i Sorse 250. 254.
Henrichsen Mogens 158.
Herlufsholms Skole 160.
Herredag til Kisbenh. 193 sq.
Hielmstierne Henr. 65.
Hiartholms Slot og Mølle 342.
Hoers Benegtelse 323.
Hofmann Tyge rettet 14. 119. 120.
Holberg Ludv. rettet 13.
Hopmand Falentin 124.
Hosebaand af Rubiner 364.
Hoverie-Foreening 156.
Huld d: Kiød 325.
Hveen overlades Karen Andersd. 4 sq.
Hvilde M. Christ. 212.
Hvitfeld Arild rettes 119. 120. 125. 254.
— Christoph. 69. Otto 343.
Hundertmark Iver 34. Peder 34. 124.
Hylding 231.
ab Hyspello Franc. 347.
Hørd d: bristig, vel til Mode 335.
Høyer Andr. 7.
Jacob I. Eng. Konge 364.
Jargow Christoph. Georg 219.
Jens Kammersvend 212.
Jensens F. C. og D. H. Hegewisch Udgave af Slesv. Holst. Ridderskr. Privil. rettes 365.
Jepsen Søren 26.
Ingi Norsk K. 87.
Joach. Friderich Churf. Brand. 76.
Joensen Claus
Johan Svensk K. 13. 35. 48. 49. 69.
von John C. A. 226. 233.
Jrgens Joach. 81.
J sænder hvad betyder 325.
Islands Handel 146.
Ivan Basilowitz 2. 356. 357. 361.
Ivangrods Handel med Danmark 356 sq.
Juul Jens 44. 142. Malthe 353 sq. Margr. 347. Ove 137. 237. 239.
Jørgensen Mogens ꝛc. 23. 24. 25.
Kaas Ellen 119. Gertrud ib. Jens ib. Jørgen 155. Lange 120. Mariane 120. Mogens 119. 148. Niels 120. 155. sq. 276. Thom. Jensen 119.
Karen Andersd. Christ. 4 Maitresse 1 sq. — Madsdatt. ligesaa 6.
Keckermann Barth. 346.
Ketting Sueder 292.
Kieldsen Peder 27. Søren 15. 17. 19. 27.
Kiennedom d: Lærdom 338.
Kimi Lapmark 118.
Kittila Sogn 118.
Kiøbsteder i Skaane 125.
Kisbenhavns Befestning 182.
Klegh hvad er 267.
Klingenberg Povl 341.
Kloditten hvem er 21.
Klokker omsmeltes til Kanoner 212.
Klostere 204. 210. 361. Graaebrødre og Sortebr. i Aarhuus 119. 120.
Klusmands Lieutenant 47.
Knieper Hans 97. 103.
Knud den store 66. 85. 86. 348.
Knudsen Bodil 2. Hans 158. Morten 2. 4. Peder 2. Søren 52.
Knærsds-Mode 50. 74. 75. 78. 81. 108.
Knob Kolmer 343.
Kock Jørg. 146. M. Ole 3. 39.
Kofod Jacob 290. 291. 314. Mads ibid.
Koldings Befæstning 207.
Kongsbak-Mode 107.
Konge-Valg 210.
Korn-Udførsel fra Rusland til Bergen og Danmark 356. 358.
Kors-Kysning 356. 358.
Krabbe Erich 14. Kield 14. Lucas 13. 14. Lucas Glob 14. Niels 14. 52. 130. Tage 34. 124. Tyge 19. 22. 250. 254.
Krag Erich 347. Niels 13. Prof. Niels 346. hans Chr. 3. Hist. 195. 215. 219.
Krigs Ordonn. og Artikler 161 sq. 167 sq.
Kroner, de 3, et Skib 22.
Kroser hvad er 323.

Krummedige Erich 251. 254. 255.
Krumpen Otto 250. 255. Stygge 250. 254.
Ku o: voldsom Tvang 335.
Kurren Joach. 128.
Körbitz Johan Christoph. 135. 139. 140. 141.
Læder for forlader 337.
Ladh o: at ſkrige, give ſig 322.
Landmilicens Indretning i Chriſt. 4 Tid 161 ſq. 167 ſq.
Landværns Indretning 171 ſq.
Lange Anne 33. Henrich 9. 33. 34. 42. 50. 52. 53. Mads Hanſen 42. Margr. 30. 44. 46. Niels 272.
Laſſen Jens 343.
Laſt-Compagnie i Chriſtiansſand 130. 131.
Lauritzen Egid 9 ſq. Chriſten 308. Jørgen 239. Morten 307. Niels 158. Pros 237. 239. Rasmus 3.
van Leben Fabian 44. 45. 46.
Leers J. B. 228.
Lericksholm 40.
von Letwitz Georg 14.
Leyonhufvoud Axel 40.
Licht o: billigt, rimeligt 331.
Lille Tove 341 ſq.
de Lima Duarte kiøber de Danſke Oſtind. Eiendomme 58 ſq. Moyſes 58.
Lindenou Godske 15. 22. Hans 170. 290 ſq.
Lindesnes-Fyr 130.
Liſter-Lehn 155.
Liunge Jørg. 44. 45. 124. Maren 343. Niels 250. 255. Ove 196. 197. 259. 254.
Lofoten 107.
Lowmandſen Folker 344.
Lundſke Tractat 82. 114
Lycke Jacob 47. Joach. 196. 197. Peder 220. 250. 254.
Lyſnede, hvad er 328.
Løſt, hvad betyder 334.
Løvenbalk Jens Nickleſ. 120.
Løver, de tre røde, et Skib
Machabæus Chriſt. 292. 296. 304. 308. Johan 146.
Madſen Jac. 302. Jeſper 35. 48. Knud 152.
Magnus Hagenſ. Norſk K. 95. Ladelaas Svenſk K. 67. 92. 94. 95. 112.
Malanger 71. 73. 108.
Malmes 361 ſq.
Malteſen Steen ſee Seheſted.
Margrete Dronn. 120. 341. 342.
Markdanner Caſp. 39.
Marſebis Leonh. 61.
Marſvin Jørg. 156. Margr. 159.
Maxaca Fedrowitz, Ruſſiſk Bojar 362.
Mein Henr. 302. 303. 314.
Men. o: efterdi 324.
Merckindswaart hvad er 280.
Michael Fedrowitz, Czar 354 ſq.
Michelſen Anne 6. Jacob 6.
Milnitz Caſp. 13.
Mogenſen Jens 178.
Mortenſen Mort. 355. 364.
Moth Povl 341.
Munck Erich 183 ſq. 237 ſq. Iver 196. 197. 215. 250. 254. Fr. Kirſtine 4 ſq. Mogens 196. 197. 250. 254. Peder 276
Munke-Fiords Kloſter 361. 362.
Murmandſke Semle 361. 363.
Murmandſki Muri 361.
Munle M. Caſp. 272.
Muutzig Chr. 55.
Mode ſee Flackeſebeck, Knærod, Kongsback.
Momickehaffuen 47. 54.
Molleholm 29.
Møller Henr. 286.
Nam o: Lærte 328.
Nedenæs Lehn 183.
St. Nicholas (Archangel) 71.
Nicolai Juſt. 292. 304. 309.
Nickleſen Jens ſee Løvenbalk.
Nielſen Ped. 22.
Nilauſen Niels 5.
Nille, Lyſtige, paa Amager 142.
Nogle mange 12.
Noll (Nulle) Thom. 19. 33. 124.
Norby Eliſ. 37.
Nordlandene 68. 84.
Nyeborg Fæſtning 177.
Nyeløſe 34 ſq.
Obſervatoire polygraphique 225.
Odenſe Hoſpital og Skole 158.
Offvoit o: aabent 324.
Ofoten 107.
Oluf den hellige Norſk K. 66. 85. 87.

Oluf Svenſk K. 88.
Ombære, omtbære d: undvære 323. 329.
Opd: Skrig 334.
Opreisning d: Opſtand, Oprør 283.
von der Oſten Bert. 31.
Oſtindiſke Comp. Eiendomme ſælges 58.
Oſtrup M. Poul Mortenſ. 24.
Otto Henrich, Pfaltzgr. 147.
Otzor Tota, Hvide 85.
Overko Ivanovitz Ruſſiſk Bojar 362.
Oxe Eſkil 177. Johan 250. 255. Jørg. 248. Oluf 343.
Palladius Biſk. Peder 146.
Parsberg, Grevinde Birgitte 4. Jørg 315. Manderup 9. 47. 276. Oluf 342.
de Pas Sim. 103.
Peblinger, hvoraf saa kaldede 276.
Pederſen M. Chriſt. 121. Hans 237. 239. 289. 290. Jørgen 177. Niels 224.
Pentz Marc. 38. 54.
Perlebendike hvad er 274.
Perſaw 14. 123. 124.
Petzingen Kloſter 362.
Pflug Henr. 143.
Philip Hert. t. Holſt. Sønderb. 123.
Pihl Andr. 3.
de Plantade Maidemoiſ. 226 ſq.
von Plate, Slegt 2 ſq.
Pleſs (Carl) 226. 230 ſq.
Podebuſk Claus 37. 251. 255. Predbiørn 196. 197. 213. 250. 254.
Pogewiſch Hans 128. 174. Otto 134. 137. Wolf 216. 246. 248.
de Poindre Jacqu. 97.
Pontoppidan Erich rettet 3. 258. 340. 347
Poſſe Lehnert 48.
Puffendorff Sam. 13. 90.
von Qvalen Jørg 128.
Qviide d: frygte 332.
Qvitzou Eric. 295.
Qvæſthuſets (Sø-) Stiftelſe 339 ſq.
Raben Peter 316. 317.
Rafneſill 88.
Rafn. Juſt. og Borgem. 195.
Rantzau Brede 14. 35. 37. 41. 124. 143. Breydeke 128. Franz 41. Gert 14. 16. 32, 41. 44. 48. 51. 52. 54. 123. 124. 345. Johan 150. Melchior 13. 216. 248. Moritz 101. Poul 101.
Ravensberg Albert 212.
Raynsborg Lehn 247. 248.
Reces om Bryllupper, Barſeler, Klædedragt ꝛc. ſluttet i Ribe med de fornemſte Dannequinders Samtykke 272 ſq.
Rechenberg 242.
Reetz Peder 342. 343.
Reiſetsiet hvad er 21.
Reſen Hans Poulſen 3. 224. Ped. 137. Ped. Johan rettes 347.
Ribe, Foreening imellem Raadet og Borgerne 277 ſq. Ore Burſprog, Reces, Skraa, Told.
Rigsraad Jydſke ſamles til Karup 195.
Riisbye Skandſe 45.
Roeſkilde laaner Frib. 2. adſkilligt 57.
Roſenkrantz Henr. 207. Holger 124. 149. 170. 196. 346. Iver 62. 231. 346. Jørgen 276. Mette 318. Oluf 212. 250. 284. Palle Axelſen 43. 44. 45.
Roſenſparre Borg. 318. 319. Steen 41. 318.
Roſtrup 46. Elline 347.
Rouvier Jean 227. 229. 231.
Rud Corf. 46. 49. 51. 124. Jørg. 315. Knud 157. 251. 255. Sophie 343.
Rumohr Gen. Major 142.
Ruslands Mellemhandlinger 68. 70. 71. 74. 80. 81. 95. 353. ſq. 356.
Rydtz David 355.
Rye Kloſter 143.
Ryſſenſteen Gen. Maj. 133.
Rønnow Anne 318. Eiler 178. 251. 255. Joach. 250. 254.
Salingen Simon von 362.
Saltens-Fogderie 73. 84.
Saltenſe Edel 120.
Samſing-Jørg. Cantor 150.
Sandberg Ulr. 19. 30. 31. 32. 46. 53. 120.
Sandvig rettet 2. 4. 14. 119.
Saſcerides Gall. 55.
Schack Gen. Maj. 140. 141. Grev Hans 262.
Scheffer Joh. rettet 66. 89. 91 ſq.
Schiønning Gerh. 65.
Schlegel rettet 2. 4. 6. 10. 14. 58.
Schrøder Jørg. 290. 292.
Schülth Didr. 135.

Seach Charl. Biſkop i Montpellier 228.
Sebolt Sølvtiener 144.
Seefeld Jac. 237. 239. 276.
Seheſted Chr. 3. 7. Karen 8. Otto 128. 141. Steen Malteſen 22. 34. 124.
Senſens-Fogderie 73. 84.
Settebond hvad er 280.
Siepel hvad er 274.
Sigismund Sv. K. 95.
Sigurd Norſk Konge 87.
Silkeborg 150. 151.
Suneuſen Jep. 26.
Sinklar Andr. 33. 344. 345.
Skaanes Kiøbſteder 125.
Skara 35, 38. 40.
Skeel Alb. 9. 10. 19. 30. 42. 43. 46. 49. 53. 55. 124. Birte 30. Chr. 137. 276. 286 ſq. 342. Mogens 10. Otto 24. 44. 47. 48.
Skenkel Laur. 196. 197. Morten 237. 239.
Skiber, Skibene, Skibmænd, Skibsrede 260.
Skougaard
Skraa Skipperlaugs i Ribe 257.
Skram Jørg. 237. 239. 276. 347. Otto 347. Ove Jørgenſen, Ove Pederſen 347. Peder 347.
Skru hvad er 274.
Slange Niels 6.
Snyme d: tidlig 322.
Som Chr. 18. 34.
Sophie Frid. 1. Dronn. 212. 246. Sophie Hedvig. Prinz. 234.
Sparre Erich 40. Mour. 250.
Spliit Otto 128.
Stage Svenſk Gener. 132.
Stampe. Henr. 65.
Starup-Gaard 119.
Stegeborg 44.
Stettinſke Fred 68. 82. 104. 107 ſq. 116.
Stiernen et Skib 19. 22. 29.
Stinge 281.
Straale Ole 40. 45.
Stub Kield 3. Niels 2. 3.
Stum d: Bulder 335.
Stunne for ſtundom 326.
Stygge Anne 31. Hans 151. Mour. 31. Peder 41.
Svane Erkeb. Hans 342.
Svaning M. Hans 272.
Svend Eſtritſen 87.
Sætte d: adlyde 324.
St. Søren i Nye 257. 258. hans Laug i Ribe ibid.
Sørenſen Erich Præſt myrder Otto Skram 347.
Tapeter væves 98. 99.
Tavaſtla 93.
Tenoutzniochi 118.
Teuſinſke Fred 71. 74. 76. 95 96.
Thee d: fortælle 335.
Theet d: vliſt 322.
Thomſen Jens 119. Mogens 118 ſq.
Thore Hund 86.
Thott Birgitte 342. Bonde Jacobſen 342. Tage 34. 50. 178.
i Thu d: ſtrax 335.
Thyge hvad er 279.
von Thymen 54.
Tiende-Foreening i Grindelds Sogn 154.
Tiodolfr Skald 87.
Titis-Fiord 75. 76. 107. 108.
Toſte Hans 238.
Tolden ved Ribe foranledigrr Kläger 145.
Torna Lapmark 118.
Tove Lille, ſee Lille.
Trifan bygger Kloſteret Petzingen 362.
Trolle Børge 17. 19.
Tromſens Fogderie 73. 81. 84.
Trudsholm overlades J. Bielke 133.
Trondhiems Bye 131.
Tryde d: mangle 334.
Tychonius Chr. Laſſen 345 ſq.
Tyſfiorden 73. 77.
Tælig d. ſaadant 327.
Tollere 152.
Tøſt d: kaus 325.
Udarv om Arv, ſom gaaer ud af Byen 282.
Uforvitt hvad er 282.
Ugerup Axel 251. 255.
Ulborg Kirke Monumenter 319.
Ulfeld Corf. 5, 130, 177. 306. 307. Jacob 124. 159. 160. 170. 171. 174. Kund 155. Mogens 15. 22. 53.
Ulfstand Holger 250. 255. Mielker 239. Sophie 37. Truid 216. 250. 255.

Ulrich Hertz. 54.
Underſtoede d: forſtaae, begribe 330.
Undtagen 18.
Unions-Tractat mellem Danmark og Fyrſtendømmerne 253 ſq.
Urne Frid. 5. Johan 250. 255. Jørgen 159. Knud 255.
Wſkellige Dyr d: ufornuftige 332.
Utziocki 118.
Valdemar 4. 241 ſq.
Valdemarſen Chriſtoph, Eric, Knud 342.
Varanger 71. 73. 76. 77. 108. 118.
Vardehuus 88. 361. 362.
Vert. Monſ. 227.
Viborg Domkirke 204. 211.
Viga-Flod 363.
Vindſer ſcholler hvad er 264.
Wagner Svenſk Ritm. 50.
Walckendorff Chriſtoph. 156. Eric. 121. Hans 121. Henning 155. 255.
Wallensbech Henr. Madſen 339 ſq.
Walpurg Joch. 290. 292.
i Wanum, i Wone d: i Vente 327. 329.
Warbierg 19. 37. 39. 40. 41. 213.
Wedel Gen. Feldmarſk. 142.
Weoner Chr. 340.
Wenede hvad er 326.
Werwing rettet 13.
Wett d: givet 322.
Wibe Peder 131.
Wiborg M. Jens Pederſen 272.
Widſee 35. 37. 41.
Wiffert Axel 187.
Widet hvad er 326.
Willems Marc. 97.
Willomſen Herm. 121.
Wincke Anders 2. Anna 3. Barbara, Bodil, Elſe, Eric, Hans, Karen, Mathias 2. 3.
Wind Holger 137. 141. 142. Iver 5. 363.
Winſtrup Biſkop Peder 26.
Winterfeld Oberhofm. 141.
von der Wiſch Jørg. 247. Wolff 128.
Wölle d: raade over 330.
Wondt hvad er 259.
Wor hvad bemærker 334.
Wormeſen Svens 54.
Woywod til Malmes 361. 362.
Wrangel Herm. 36.
Wulf Biſk. Claus 128.
Wuſteroe Oberſt 54.
Wæ Kisbſted 36. 37. 38.
Wænne d: ſmuk 323.
Zuſchmede Thom. Abbed til Rye Kloſter 143
Ænne d. Pande 334.
Øeland 19. 32. 33. 46.
Øl fremmed ei maae indføres 158.
Ørkenſcene Grev. 20.
Øſtergaard ſælges 154 ſq.
Øyſten Norſk Konge 87.
Øødh, Øøt d. Rigdom 329.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

Form 419